

ΑΘΗΝΑΙΟΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ

ΔΙΜΗΝΙΑΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ

ΠΟΛΛΩΝ ΛΟΓΙΩΝ.

ΕΤΟΣ Θ' ΤΟΜΟΣ 9.

Δα' 57 635

ΑΘΗΝΗΣΙΝ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΡΜΟΥ.

Παρά τὴν ὁδὸν Μουσῶν ἀριθ. 2.

1880.

ΚΕΡΜΑΤΙΑ ΣΥΜΒΟΛΙΚΑ

ΕΝ ΤΩ ΑΘΗΝΗΣΙΝ ΕΘΝΙΚΩ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΩ
ΜΟΥΣΕΙΩ ΚΑΙ ΠΑΡ' ΙΔΙΩΤΑΙΣ.^(α)

Ἀπὸ τεσσάρων περίπου δεκαετηρίδων εὐρίσκονται ἐν Ἀθήναις καὶ ἐνίοτε ἐν Πειραιεὶ λίαν σμικρὰ χαλκᾶ κερμάτια σχήματος περιφεροῦς, οἷονεὶ νομίσματα, διαμέτρου 5—9 χιλιοστημορίων τοῦ Γαλλικοῦ μέτρου, πλὴν δύο, ὧν τὸ μὲν 10, τὸ δὲ 11, φέροντα γράμματα, μονογράμματα καὶ εὐτέχνους πολυποικίλους τύπους. Οὐ νομίζω δὲ ταῦτα νομίσματα, ἀλλὰ κερμάτια συμβολικά, δυσεξήγητα μὲν ἡμῖν σήμερον, πάντως ὅμως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χρήσιμα εἰς ἀνάγκας τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, καθάπερ, ὡς εἶοικε, τὰ παρὰ μὲν τοῖς Ῥωμαίοις tesserae, παρὰ δὲ Γάλλοις marques, méreaux καὶ jetons, καὶ παρ' Ἀγγλοῖς tokens. Ὅτι δὲ οὐ νομίσματα ταῦτα ἦσαν δῆλον καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἔνια αὐτῶν φέρουσι τύπους ὄλως ξένους τῶν ἐπὶ νομισμάτων ἀπαντῶντων. Εἰσὶ μὲν ἅπαντα χαλκᾶ καὶ οὐδὲν ὀρειχάλκινον, ὡς ἀκριβῶς ἐξετάσας γινώσκω, καὶ τοῦτο ἔνεκα πλείονος, ὡς νομίζω, εὐχερείας ὡς πρὸς τὸ κόμμα τοιοῦτων σμικρῶν κερμα-

---

(α) Ἀσμένως ἢ τοῦ Ἀθηναίου διεύθυνσις δημοσιεῖε τὴν διατριβὴν ταύτην τοῦ ἡμετέρου νομισματογνώμονος κ. Ἀχ. Ποστολάκα, νομίζουσα ὅτι παρέχει τοῖς ἀναγνώσταις τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἄξιον μελέτης ἀνάγνωσμα, μάλιστα δὲ τοῖς ἐξ ἐπαγγέλματος ἀρχαιολόγοις, παρ' ὧν προσδοκᾶται ἢ τοῦ προτεινομένου προβλήματος λύσις. Ταύτης δὲ χάριν ἐξετυπώθησαν δι' ἀδραῆς δαπάνης καὶ οἱ προσαρτῶμενοι ἑπτὰ πίνακες, οἱ περιέχοντες ἀκριβεστάτας ἀπεικονίσεις τῶν περιγραφομένων συμβολικῶν κερματίων.

E. K.

τίων, ἅτε δὴ τοῦ χαλκοῦ μαλακωτέρου ὄντος τοῦ ὀρειχάλκου. Εἰσὶ δὲ τὰ κερμάτια ταῦτα διάφορα τὸν σταθμόν, ἤτοι ἀπὸ Γραμμαρίων 0,79—0,117, ἐν δ' ἐξ αὐτῶν (τὸ ὑπ' ἀριθ. 230), τὸ πάντων ἐξαιρετικῶς βαρύτερον, ἔλκει σταθμόν Γραμμ. 1,145. Τὸ δ' εἶδος τῶν γραμμάτων καὶ ὁ τῆς τέχνης ρυθμὸς τῶν τύπων ἀνάγονται, ὡς νομίζω, εἰς τὴν Δ' τελευτῶσαν καὶ τὴν Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, πλὴν ἑνὸς (ὑπ' ἀριθ. 45), οὗτινος ὁ χαρακτήρ τοῦ γράμματος φαίνεται ἀρχαιότερος.

Περὶ τῶν κερματίων οὐδεὶς μέχρι τοῦ νῦν ἔγραψέ τι πλὴν τοῦ Ἀθανασίου Σ. Ρουσοπούλου (Ἐγχειρίδ. τῆς Ἑλλην. Ἀρχαιολ. Ἐκδόσις γ'. Τμῆμα α'. Ἐν Ἀθήναις. 1875. 8ον, σελ. 271), ὅστις νομίζει ὅτι ταῦτα ἴσως ἦσαν σύμβολα πρὸς χρῆσιν τινα, ἴσως καὶ νομισματικὴν ἐν ἀνάγκῃ», καὶ τοῦ ἐμπείρου περὶ τὴν νομισματικὴν Ἀντωνίου Prokesch-Osten, τοῦ ἄλλοτε Ἀθήνησι πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας, δύο τοιαῦτα κερμάτια δημοσιεύσαντος καὶ ἐν τοῖς ἀβεβαίαις κατατάξαντος*).

Τῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνικῷ Νομισματικῷ Μουσείῳ κερματίων ἠρξάμην τῆς συλλογῆς ἀπὸ τοῦ 1861, οἱ δὲ ἰδιῶται τῶν παρ' αὐτοῖς ἀποκειμένων ἄλλος ἄλλοτε. Καίπερ δὲ τὴν χρῆσιν τῶν κερματίων τούτων, ὡς εἴρηται, ἀγνοοῦντες, οὐχ ἤττον ἀπαραίτητον ἐνομίσαμεν χάριν τῆς ἐπιστήμης ἵνα δημοσιεύσωμεν τὰ τ' ἐν τῷ ἔθνικῷ Μουσείῳ καὶ τὰ παρ' ἰδιώταις ἀποκείμενα, οὓς παρακατιόντες ὀνομάζομεν, διότι οὐ μόνον ταῦτα πρωτοφανῆ καὶ περιέργα εἰσιν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν νῦν δημοσιευομένων, ὧν ὁ ἀριθμὸς οὐκ ἀσήμαντος, ἀλλὰ καὶ διότι ἔνεκα τῆς αὐτῶν σμικρότητος ὑπόκεινται εἰς ἀ-

*) Ὅρα τὸ μετὰ τὸν ἀριθ. 6 περιγεγραμμένον κερμάτιον, καὶ τὸ δεῦτερον μετὰ τὸν ἀριθ. 35.

πώλειαν, ἤδη δὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 244 ἀπώλετο, ἅμα σχεδιασθὲν παρεδόθη τῷ ἰδιοκτήτῃ. Διεῖλον δὲ τὰ νῦν ἐκδιδόμενα, εἰ δ' ὀρθῶς, ὁ χρόνος ἴσως διδάξῃ, εἰς ἕξ τάξεις ὑποδιελὼν καὶ ταύτας, ὡς ἔμοι γε ὀρθότερον ἐδόκει. Ἐχρησάμην δὲ μέτρῳ τῇ μείζονι διαμέτρῳ εἰς χιλιοστημόρια τοῦ Γαλλικοῦ μέτρου, σταθμίσας ἀκριβῶς ἕκαστον κατὰ τὸ Γαλλικὸν δεκαδικὸν σύστημα. Ἀπεικασθησαν δὲ μόνον τὰ ἀνόμοια ἀλλήλων· τὰ δὲ ὅμοια, ὀλίγιστα ὄντα, συγκατέλεξα τοῖς ὁμοίοις ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, ὅπως συμφανῆς γένηται ἡ πληθὺς τῶν ὁμοίων.

Καὶ ἐκ μὲν τῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Νομισματικῷ Μουσεῖῳ ἀποκειμένων 43 κερματίων ἀπεικασθησαν 37· ἐκ δὲ τῶν 121 παρὰ τῷ Θεοδώρῳ Χέλδραϊχ, ἐπιμελητῇ τοῦ ἐν Ἀθήναις βοτανικοῦ κήπου, 113, ἐξ ὧν ἀπώλετο ἓν, ὡς εἴρηται· ἐκ δὲ τῶν 52 παρὰ Παύλῳ Λάμπρῳ, ἐμπόρῳ ἀρχαίων νομισμάτων, 50· ἐκ δὲ τῶν 48 παρ' Ἀθανασίῳ Σ. Ρουσοπούλῳ, καθηγητῇ τῆς Ἀρχαιολογίας ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ, 43, τριῶν ἐκ τῶν ὑπολοίπων μὴ ἀπεικασθέντων ὡς ὁμοίων ἄλλοις, δύο δ' ὡς προσκτηθέντων μετὰ τὴν εἰς Βενετίαν ἀποστολὴν τῶν ἀπεικαστέων σχεδίων· ἐκ δὲ τῶν 5 παρ' Ἀλεξάνδρῳ Ν. Μελετοπούλῳ ἐν Πειραιεῖ 1, ἅτε τῶν ὑπολοίπων 4 γνωστῶν μοι καὶ αὐτῶν γενομένων, μετὰ τὴν τῶν ἀπεικαστέων σχεδίων ἀποστολὴν εἰς Βενετίαν· ἐκ δὲ τῶν 13, ὧν 6 ἐν σχεδίοις, παρὰ Ἰωάννῃ Σ. Παλαιολόγῳ 7. Ἀπεικασθησαν δὲ τὰ 6 παρὰ τῷ Γεωργίῳ Ἰωαννίδῃ, λοχαγῷ τοῦ μηχανικοῦ, καὶ τὰ 3 παρὰ τῇ Ἑλένῃ Ν. Μαυροκορδάτου· οὐκ ἀπεικασθησαν δὲ τὰ 2 ἄλλοτε παρὰ τῷ Prokesch-Osten, νῦν δὲ πιθανῶς ἐν τῷ Νομισματικῷ τοῦ Βερολίνου Μουσεῖῳ, ὅπερ τὴν συλλογὴν αὐτοῦ ἐ-

κτῆσατο. Δῆλον δ' ἄρα ἐκ τῶν λεχθέντων ὅτι ἐν τῷ νῦν ἐκδιδομένῳ καταλόγῳ περιγράφονται κερμάτια 293, ὧν ἀπεικᾶσθησαν ἐν ἑπτὰ πίναξι 260 ὡς διαφέροντα ἀλλήλων κατὰ τε τοὺς τύπους καὶ τὴν τῶν αὐτῶν μετ' ἄλλοτ' ἄλλων συναρμογὴν· 27 δὲ οὐκ ἀπεικᾶσθησαν ὡς ὅμοια πρὸς ἄλλα τῶν ἀπεικασμένων, περιεγράφησαν δὲ μόνον.

Ἐν τέλει δὲ τῆς περιγραφῆς ἐκάστου κερματίου σημειώται τὸ ὄνομα τοῦ κατόχου διὰ τοῦ ἀρχτικοῦ γράμματος οὕτω·

M. = Ἐθνικὸν Νομισματικὸν Μουσεῖον.

E. Mr. = Ἑλένη Μαυροκορδάτου.

I. = Ἰωαννίδης.

A. = Λάμπρος.

Ml. = Μελετόπουλος.

Π. = Παλαιολόγος.

P. = Ρουσόπουλος.

X. = Χέλδραϊχ.

Τούτοις δὲ πᾶσι πολλὰς τὰς χάριτας ὁμολογῶ προθύμως χορηγήσασί μοι, αἰτήσαντι, τὰ παρ' αὐτοῖς κερμάτια πρὸς μελέτην, περιγραφὴν καὶ δημοσίευσιν.

Ἐπὶ τέλει δὲ σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐν ταῖς περιγραφαῖς ἀπαντῶντα πρ. δ. καὶ πρ. ἀ. σημαίνουσιν ὅτι τὸ παριστάμενον ἐστὶν ἐστραμμένον πρὸς δεξιὰν ἢ πρὸς ἀριστερὰν τῷ ὀρῶντι.

Α'. ΓΡΑΜΜΑΤΑ Η ΜΟΝΟΓΡΑΜΜΑΤΑ.

Α'. Γράμματα ἐφ' ἑνὸς μόνον μέρους ἢ ἑκατέρωθι τοῦ κερματίου.

1. Μ ἢ Σ) (Ἐνευ τύπου.
Διαμ. 5. Γραμμ. 0,137 X.

2. Τ) (Ἐνευ τύπου.
Διαμ. 6. Γραμμ. 0,267 X.

3. Α) (Γ . . . . . Διαμ. 6. Γραμμ. 0,277 X.

4. Α) (Ρ . . . . . Διαμ. 6. Γραμμ. 0,25 M.

5. Β) (Τ . . . . . Διαμ. 6. Γραμμ. 0,312 X.

6. Γ) (Ψ . . . . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,335 Λ.

ὄρα καὶ ἀριθ. 3.*)

Ε) (Λ . . . . . Διαμ. 6. —

Εὑρεθὲν ἐν Ἀθήναις. (Prokesch-Osten, Inedita autonom. altgr. Münzen, ἐν τοῖς Denkschriften der Akad. d. Wiss., philos. hist. Cl. IX. Bd. Wien. 1858. 4°. II. Asiat. Theil, σελ. 333, ἀρ. 5, Taf. II, ἀρ. 30. Ἐν τοῖς ἀβεβαίαις.)

Ε•) (Υ• . . . . . Διαμ. 7. —

Ἐκ σχεδίου Ἰωάννου Σ. Παλαιολόγου.

7. Θ) (Τ . . . . . Διαμ. 6. Γραμμ. 0,18 Λ.

*) Αἱ παραπομπαὶ γίνονται πρὸς εὐχερεστέραν ἐποπτείαν τῶν ἐν μέρει ἢ καθόλου ὁμοίων κερματίων καὶ πρὸς ἀντιπαραβολὴν τῶν ἐπ' αὐτῶν συμβόλων, ἵνα μὴδὲν ἐξ αὐτῶν παρέλθῃ ἀπαρατήρητον.

(Α'. Α'. Γράμματα ἐφ' ἐνὸς ἢ ἐκατέρωθι.)

- Ἐτερον ὅμοιον. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,3 X.
8. Ι)(Ν ἀντίστροφον.
Διαμ. 5. Γραμμ. 0,13 X.
9. Ι)(Σ ἢ Μ
Παχέος πετάλου.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,395 P.
10. Κ' τὸ σφαιρίδιον λίαν ἀνάγλυφον.)(Υ
Ἡκρωτηριασμένον.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,255 X.
- Λ ὄρα ἐν Ε
Ν ἀντίστροφον ὄρα ἀριθ. 8.
11. Ξ.)(Ω . . . . Διαμ. 6. Γραμμ. 0,26 Λ.
12. Π.)(Υ . . . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,42 Μ.
Ρ ὄρα ἀριθ. 4.
13. Σ μετὰ σφαιριδίου λίαν ἀναγλύφου ἐπὶ τῆς κάτω
ἐξωτερικῆς τοῦ γράμματος γωνίας· ἐν δὲ
τῷ πεδίῳ πρ. δ. μεταξὺ τῶν σκελῶν αὐτοῦ
μηνίσκος ὀρθὸς πρὸς τὰ ἔξω ἐστραμμένος.)
(Τ περιβεβλημένον ὑπὸ σφαιριδίων παχέων
τριγωνικῶς διατεθειμένων.
Διαμ. 9. Γραμμ. 0,43 P.
14. Σ:)(Φ
Παχέος πετάλου.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,415 Μ.
15. Σ)(Χ
Παχέος πετάλου.
Διαμ. 8. Γραμμ. 0,702 Λ.
Ἄρα καὶ ἀριθ. 1 καὶ 9.
Τ ὄρα ἀριθ. 5 καὶ 7.

(Α'. Α'. Γράμματα ἐφ' ἑνὸς ἢ ἑκατέρωθι.)

Υ ὄρα ἐν Ε καὶ ἀριθ. 10 καὶ 12.

Φ ὄρα ἀριθ. 14.

Χ ὄρα ἀριθ. 15.

Ψ ὄρα ἀριθ. 6.

Ω ὄρα ἀριθ. 11.

Β'. Γράμματα ἐφ' ἑνός, ἐφ' ἑτέρου δὲ
μονογράμματα ἢ τύποι διάφοροι.

16. Μ ἢ Σ (Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Δ καὶ Γ

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,35 Χ.

Σ ὄρα ἀριθ. 16.

17. Τ (Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Ε καὶ Λ ἀντιστρόφου.

Λεπτοῦ πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,12 Μ.

18. Χ (Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Μ καὶ Υ

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,5 Χ.

19. Α (Κυνάριον Μελιταῖον ἰστάμενον πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,26 Χ.

20. Α ἔχον μεταξὺ τῶν σκελῶν αὐτοῦ ἄνθος πλαγίως
πρ. δ. κλίνον μετὰ δύο φύλλων.) (Πάγουρος.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,35 Λ.

21. Α (Φύλλον; . . Διαμ. 8. Γραμμ. 0,36 Ρ.

(Α'. Β'. Γράμματα, ἐφ' ἑτέρου μονογρ. ἢ τύποι.)

22. Α) (Ἀμφορέως τὸ ἄνω μέρος.
 Διαμ. 8. Γραμμ. 0,345 Ρ.
23. Α) (Ἀμφορεύς μετ' εὐθείας ἐκ τοῦ μέσου αὐτοῦ
 ἐκατέρωθεν προεκβαλλούσης γραμμῆς (εἶδος
 ἀρυταίνης). Διαμ. 7. Γραμμ. 0,337 Χ.
24. Α) (Κρατῆρ. . . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,355 Χ.
25. Α) (Ἀσράγαλος. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,225 Χ.
 Ἔτερον ὅμοιον. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,28 Χ.
26. Α) (Προσωπεῖον Σιληνοῦ ἀντωπὸν.
 Διαμ. 6. Γραμμ. 0,22 Μ.
27. Β) (Κάνθαρος (ἀγγεῖον).
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,275 Μ.
28. Ε οὖ ἢ ἄνω γραμμὴ ἀόρατος ἔνεκα κόμματος ἀ-
 τελοῦς.) (Βότρυς μετὰ μίσχου κλίνοντος ὀ-
 λίγον πρ. ἂ. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,307 Ι.
29. Ε) (Φύλλον κισσοῦ μετὰ τοῦ μίσχου κεκαμμένου
 πρ. ἂ. . . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,217 Χ.
30. Ε) (Ἀγγεῖον μόνωτον (πρόχους) πρ. δ.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,35 Χ.
31. Ι ἢ Η) (Σῦς ἰσταμένη πρ. ἂ.
 Διαμ. 8. Γραμμ. 0,465 Λ.
32. ἱ ἢ •Η) (Μέλισσα.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,265 Λ.
33. Ι ἢ Η) (Στέφανος.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,232 Λ.
- Η ὄρα ἀριθ. 31, 32 καὶ 33.
34. ⊙) (Κεφαλή βοῦς ἀντωπός.
 Διαμ. 6. Γραμμ. 0,157 Χ.
35. ⊙) (Βωμὸς περιφερῆς ἡμμέρος.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,34 Χ.

(Α'. Β'. Γράμματα, ἐφ' ἑτέρου μονογρ. ἢ τύποι.)

⊙ ἐν τετραγώνῳ ἐγκοίλῳ. (Προσωπεῖον Σίληνοῦ ἀντωπόν.

Ἐκ σχεδίου Ἰωάννου Σ. Παλαιολόγου.

Διαμ. 7. —

⊙ ἐν τετραγώνῳ ἐγκοίλῳ. (Προσωπεῖον μετὰ πώγωνος ἀντωπόν.

Διαμ. 6. —

Εὐρεθὲν ἐν Ἀθήναις. (Prokesch-Osten, Inedita auton. altgr. Münzen, ἐν τοῖς Denkschriften der Akad. d. Wiss., philos. hist. Cl. IX. Bd. Wien. 1858. 4°. II. Asiat. Theil, σελ. 333, ἀρ. 6. Taf. II, ἀρ. 31. Ἐν τοῖς ἀβεβαίαις σφαλερῶς δὲ νομίζεται ὡς κεφαλὴ Πανός.)

36. Μ ἢ Σ (Πτηνὸν ἰστάμενον πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,31 X.

37. Μ ἢ Σ (Ἑρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας (στήλη) ἰθυφαλλικὸς ἐπὶ βάσεως πρ. ἀ. ἔμπροσθεν δ' αὐτοῦ Α Διαμ. 8. Γραμμ. 0,505 P.

38. Μ ἢ Σ (Υπόδημα πρ. δ.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,205 X.

39. Ν (Ἄνθρωπος καθήμενος ἐπὶ βράχου πρ. δ. μετ' ἱματίου ὀπισθεν κρεμαμένου, ὡς φαίνεται, κλίνων τὴν κεφαλὴν ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπισθεν, κρατῶν τῇ δεξιᾷ ὑψομένην δυσδιάκριτόν τι ὅπερ προσεγγίζει τῷ στόματι αὐτοῦ οἰονεὶ πίνων.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,775 Λ.

40. Ν (Σφιγξ μετὰ πτερύγων κεκαμμένων πρὸς τὰ

(Α'. Β'. Γράμματα, ἐφ' ἑτέρου μονογρ. ἢ τύποι.)

ἔσω, καθημένη ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν πρ.
δ., ὀπισθεν δ' αὐτῆς Ε

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,335 X.

41. Ν)(Ἀστράγαλος.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,46 P.

42. Ν)(Πέλεκυς δίστομος μετὰ λίαν βραχέος στελεοῦ.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,28 M.

43. Ν)(Ἀβέβαιόν τι. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,289 M.

44. Π ἐντὸς τετραγώνου ἐμβαδοῦ ἐγκοίλου ἀβαθοῦς.)

(Στέφανος ἔχων ὀκτώ ἀκάνθας ἢ ἀκτῖνας,
ἐν δὲ τῷ κέντρῳ αὐτοῦ σφαιρίδιον.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,54 X.

45. •Σ ἐν στεφάνῳ οὗ τὸ σύμπλεγμα κατὰ τὸ κάτω τοῦ
στεφάνου μέρος.) (Ἑρμῆς τῆς τετραγώνου

ἐργασίας (στήλη) μετὰ πώγωνος, ἰθυφαλλι-
κὸς πρ. ἀ. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,28 X.

46. •Σ)(Κεφαλή βοδὸς ἀντωπός.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,395 Λ.

47. Σ:)(᾽Ονος ἰστάμενος πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,332 Λ.

48. Σ:)(᾽Αροτρον πρ. δ.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,355 X.

49. Σ)(Ῥόπαλον ὀζῶδες ὀρθὸν πρὸς τὰ κάτω ἐστραμ-
μένον· ἄνω πρ. δ., παρὰ τῷ ῥοπάλῳ, σφαιρί-
διον. . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,31 Λ.

᾽Ορα καὶ ἀριθ. 36, 37 καὶ 38.

50. Τ)(Κεφαλή ᾽Αραβος πρ. δ.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,38 X.

(Α'. Β'. Γράμματα, ἐφ' ἑτέρου μονογρ. ἢ τύποι.)

51. **Τ**(Ἄνηρ ἰστάμενος ἀντωπός, ἐνδεδυμένος χιτῶνα ποδήρη καὶ στρέφων τὴν κεφαλὴν πρ. ἂ., κρατῶν τῇ μὲν δεξιᾷ ἐκτεινομένη δυσδιάκριτόν τι (πτηνόν πρ. δ.), τῇ δ' ἀριστερᾷ βακτηρίαν καταβεβιβασμένην, ὡς φαίνεται, καὶ πλαγίως πρὸς τὰ ἔξω ἐστραμμένην, ἧς ἢ πρὸς τὸ κάτω ἄκρον οὔσα ἀγκύλη κυρτοῦται πρὸς τὰ ἄνω.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,45 Λ.

52. **Τ**, ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πρ. ἂ. δυσδιάκριτόν τι.)(Χελώνη χερσαία. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,2 Ρ.

53. **Τ**(Ἄμφορεὺς ἀπολήγων κατὰ τὸ κάτω μέρος εἰς σφαιρίδιον. Διαμ. 6. Γραμμ. 0,28 Ρ.

54. **Τ**(Κάνθαρος (ἀγγεῖον).

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,407 Μ.

55. **Τ**(Ἄγγεῖον δίωτον σφαιροειδὲς μετὰ πώματος.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,427 Χ.

Ἔτερον ὅμοιον. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,267 Μ.

56. **Φ**(Φαλλός, ὡς φαίνεται, γυμνήν ἔχων τὴν βάλανον. . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,25 Ρ.

Φ(Κεφαλὴ βοδὸς ἀντωπός.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,315 Μλ.

Εὔρεθὲν ἐν Πειραιεῖ.

57. **Χ**(Σὺς ἰσταμένη πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,295 Χ.

58. **Χ**(Ῥόδον μετὰ βραχέος καυλοῦ.

Διαμ. 6½. Γραμμ. 0,275 Μλ.

Εὔρεθὲν ἐν Πειραιεῖ.

(Α'. Β'. Γράμματα, ἐφ' ἑτέρου μονογρ. ἢ τύποι.)

59. Χ)(Κάνθαρος (ἀγγεῖον).

Διαμ. $6\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,285 Μ.

60. Χ)(Κάνθαρος διάφορος τοῦ προηγουμένου.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,292 Ρ.

61. Χ)(Κόσμημα ἀνθοειδές· ἄνω πρ. ἀ. μεταξύ τῶν φύλλων σφαιρίδιον.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,33 Ρ.

Γ'. Δύο γράμματα ἐφ' ἑνός, ἐφ' ἑτέρου
δὲ τύποι διάφοροι.

62. ΑΙ, μεταξύ δὲ τῶν σκελῶν τοῦ Α σφαιρίδιον, ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πρ. ἀ. αὐτοῦ ἄνω ἕτερον.)(Στέφανος. . . Διαμ. 6. Γραμμ. 0,28 Ρ.

63. ΑΦ)(Ἀγγεῖον μόνωτον, σχήματος εὐρέος, πρ. ἀ.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,225 Λ.

64. ΕΥ)(Βότρυς μετὰ μίσχου κεκαμμένου πρ. ἀ.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,355 Λ.

65. ΙΤ)(Κάνθαρος (ἀγγεῖον).

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,295 Χ.

66. ΥΛ)(Γλαυξ ἰσταμένη πρ. δ., ἔχουσα τὴν κεφαλὴν ἀντωπόν.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,55 Λ.

Δ'. Μονογράμματα ἐφ' ἑνός, ἐφ' ἑτέρου
δὲ τύποι διάφοροι.

67. Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων **A**
καὶ **N** ἀντιστρόφου.) (Ἀστράγαλος.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,295 X.

68. Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων **A**
καὶ **Y** ἀντιστρόφου.) (Κέρας Ἀμαλθείας πρ.
ἀ. μεθ' ἑκατέρωθεν κρεμαμένης ταινίας.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,365 X.

69. Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων **A**
καὶ **X** (Νῆσσα βαδίζουσα πρ. ἀ., ἀνωθεν δ'
αὐτῆς ἡμισφαιροειδές τι ὡς φαίνεται.

Ἡρωτηριασμένον.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,182 X.

70. Μονόγραμμα διάφορον τοῦ προηγουμένου.) (Ἀσπίς
κυκλωτερής.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,14 Λ.

Ἔτερον ὅμοιον ἀλλὰ τὸ μονόγραμμα κατὰ τι διά-
φορον τοῦ προηγουμένου.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,287 X.

Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ δύο **Δ** ὧν τὸ μὲν,
πρ. ἀ. τῷ ὀρθῶντι, ὀρθόν, τὸ δέ, πρ. δ., ἀνε-
στραμμένον, σχηματίζοντα ῥόμβον.) (Βαλα-
νοειδές τι στενωῶς περιβεβλημένον γραμμῆ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,444 Μλ.

Εὔρεθὲν ἐν Πειραιεῖ.

71. Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων
Δ T καὶ **H** (Περικεφαλαία πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,207 P.

(Α'. Δ'. Μονογράμματα, ἐφ' ἑτέρου τύποι.)

Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Δ
καὶ Ι ὄρα ἀριθ. 16.

Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Δ
καὶ Ρ ἀντιστρόφου.) (Κεφαλή κριοῦ μετὰ
μέρους τοῦ τραχήλου πρ. ἀ.
Διαμ. 7. —

Ἐκ σχεδίου Ἰωάννου Σ. Παλαιολόγου.

72. Μονόγραμμα ὁμοιον τῷ προηγουμένῳ.) (Προσω-
πεῖον Σιληνοῦ ἀντωπόν.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,27 Λ.

73. Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Ε
καὶ Λ ἀντιστρόφου.) (Ἴππος ἰστάμενος πρ. δ.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,31 Λ.

74. Μονόγραμμα ὁμοιον τῷ προηγουμένῳ.) (Καρχίνος.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,295 Χ.

Ὅρα καὶ ἀριθ. 17.

Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Ε
καὶ Π ἀντιστρόφου.) (Σηπία.

Διαμ. 7. —

Ἐκ σχεδίου Ἰωάννου Σ. Παλαιολόγου.

75. Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Ε
καὶ Γ ἢ Τ ἀντιστρόφου.) (Κηρύκειον.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,535 Μ.

76. Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Ε,
Φ καὶ Γ ἀντιστρόφου.) (Ἀλεκτρυὼν βαδίζων

πρ. δ. . . Διαμ. 8. Γραμμ. 0,23 Λ.

77. Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Ι
καὶ Ο (Περικεφαλαία κωνοειδῆς μετ' αἰχμῆς
ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ μετὰ δύο δεσμῶν κε-
κομβωμένων καὶ κρεμαμένων.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,25 Ρ.

(Α'. Δ'. Μονογράμματα, ἐφ' ἑτέρου τύποι.)

78. Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Η καὶ Κ) (Ἀγγεῖον μόνωτον (πρόχους) πρ. ἀ.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,442 Μ.

79. Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Η καὶ Ρ) (Ἀγγεῖον μόνωτον ἀσκοειδές πρ. δ.
Διαμ. 6. Γραμμ. 0,205 Μ.

Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Μ καὶ Υ ὄρα ἀριθ. 18.

80. Μονόγραμμα συγκείμενον ἐκ τῶν γραμμάτων Φ καὶ Ω) (Προσωπεῖον ἀνδρὸς ἀντωπόν, μετὰ πώγωνος, ὡς φαίνεται.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,26 X.

Β'. ΚΕΦΑΛΑΙ ΚΑΙ ΣΧΗΜΑΤΑ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ἢ ΜΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΕΙΑ.

Α'. Κεφαλαὶ ἐφ' ἑνός, ἐφ' ἑτέρου δὲ
τύποι διάφοροι.

Α'. ΘΕΩΝ.

81. Κεφαλὴ Πανὸς κερασφόρος πρ. δ. ἔχουσα τὴν κόμην ὀπισθεν δασεῖαν.) (Κεφαλὴ τράγου μετὰ τοῦ τραχήλου πρ. ἀ., ὀπισθεν δ' αὐτῆς Κ Διαμ. 6. Γραμμ. 0,227 X.

82. Κεφαλὴ Πανὸς κερασφόρος πρ. δ.) (Ἀστὴρ ἔχων ὀκτώ ἀκτῖνας.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,445 X.

(Β'. Α'. Κεφαλαί, ἐφ' ἑτέρου τύποι.)

Β'. ΑΝΘΡΩΠΩΝ.

1. Ἀνδρῶν.

83. Κεφαλή Ἄραβος πρ. δ.) (Κάνθαρος (ἀγγεῖον).
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,33 Λ.

Ἔτερον ὅμοιον.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,195 X.

84. Ὅμοία κεφαλή πρ. δ.) (Κέρας Ἀμαλθείας ὀρθὸν
πρ. ἂ., ἔμπροσθεν δ' αὐτοῦ σφαιρίδιον· ὄπισθεν ἴσως ἕτερον ὡς ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 155
κερματίῳ. Διαμ. 6. Γραμμ. 0,19 X.

85. Ὅμοία κεφαλή πρ. δ.) (Τροχὸς ἔχων τέσσαρας
κνήμας. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,162 X.

Ὅρα καὶ ἀριθ. 50.

85^α. Κεφαλή νέου πρ. δ., φοροῦσα πέτασον καὶ ἔχουσα
τὴν κόμην ὄπισθεν βραχεῖαν καὶ πυκνήν.)

(Βάτραχος.

Διαμ. 7 $\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,365 X.

86. Κεφαλή μετὰ πώγωνος πρ. δ.) (Κρατῆρ.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,307 Π.

87. Κεφαλή ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς πρ. δ.) (Ἀβέβαιόν τι.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,117 Ρ.

2. Γυναικῶν.

88. Κεφαλή γυναικὸς κεκοσμημένη διὰ πτερῶν πρ.
δ.) (Φαλλὸς ὀρθός, ὡς φαίνεται, μετὰ γυμνῆς τῆς βαλάνου.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,342 X.

89. Κεφαλή γυναικὸς δάφνη ἐστεμμένη πρ. δ., ἔχου-

(B'. A'. Κεφαλαί (2. Γυναϊκῶν), ἐφ' ἑτέρου τύποι.)

σα τὴν κόμην ὀπισθεν εἰς δύο βοστρύχους
κρεμαμένην.) (Ἄετὸς μετ' ἀναπεπταμένων
πτερύγων πρ. δ., καταβιβρώσκων τὴν λείαν
αὐτοῦ. . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,32 X.

90. Κεφαλή γυναικὸς πρ. δ., ἔχουσα τὴν κόμην ἀνα-
σεσυρμένην καὶ φοροῦσα ἐνώτιον σταγονοει-
δές.) (Κάνθαρος (ἀγγεῖον), παρ' αὐτῷ δὲ πρ.
ἀ. θύρσος. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,29 M.

Ἔτερον ὅμοιον.

Κόμματος ἀτελοῦς.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,194 P.

91. Κεφαλή γυναικὸς πρ. δ., ἔχουσα τὴν κόμην ἀνα-
σεσυρμένην.) (Αἰχμὴ λόγχης.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,312 X.

92. Κεφαλή γυναικὸς πρ. δ., ἔχουσα τὴν κόμην ἀνα-
σεσυρμένην καὶ εἰς θύσανον ἐπὶ τῆς κορυ-
φῆς συνημμένην.) (Προσωπεῖον γέροντος σι-
μοῦ καὶ σφηνοπῶγωνος (Σατύρου) πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,292 X.

Ἔτερον ὅμοιον.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,347 M.

Ἔτερον ὅμοιον.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,33 A.

- Κεφαλή γυναικὸς πρ. δ., ἔχουσα τὴν κόμην, ὡς
φαίνεται, ἀνασεσυρμένην.) (Τρίπους.

Εὐρεθὲν ἐν Πειραιεῖ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,385 Mλ.

93. Κεφαλή γυναικὸς πρ. δ., ἔχουσα τὴν κόμην ἀνα-
σεσυρμένην.) (Δυσδιάκριτόν τι.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,392 X.

Β'. Σχήματα.

Α'. ΘΕΩΝ.

94. Πᾶν ἰστάμενος πρ. δ. κρατῶν τῇ δεξιᾷ ἐκτεινομένην δυσδιάκριτόν τι ἐν δὲ τῷ πεδίῳ, ὄπισθεν τοῦ Πανός, σφαιρίδιον.) (Χελώνη χειρσαία. . . Διαμ. 8. Γραμμ. 0,44 X.

Ἔτερον ὅμοιον.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,507 I.

Ἔτερον ὅμοιον.

Διαμ. $6\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,26 M.

95. Νίκη καθημένη πρ. δ., ἔχουσα τὸν δεξιὸν βραχίονα πρὸς τὰ ὄπισθεν καὶ κάτω τεταμένον.) (Οἰκοδόμημα περιφερὲς μετὰ στέγης πυραμοειδοῦς ἐχούσης ἐπὶ τῆς κορυφῆς μικρὰν ἐξοχὴν ἐφ' ἧς σφαιρίδιον· τὸ δὲ οἰκοδόμημα, ἐπὶ πέντε ὄρατῶν στηλῶν στηριζόμενον, ἔχει τὴν εἴσοδον αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀριστερὸν τῷ ὄρωντι μέρος.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,322 Λ.

Τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 175 κερματίῳ.

Σημείωσις. Ὁ δ' Ἀθανάσιος Σ. Ρουσόπουλος*) νομίζει ὅτι τοῦτο τὸ οἰκοδόμημα παρίστησι τὸ ᾧδεῖον τοῦ Περικλέους, καθάπερ αὐτὸ περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (ἐν Περικλ. XIII, 7—8.)

«Τὸ δ' ᾧδεῖον, τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει πολυέδρον » καὶ πολύστυλον, τῇ δ' ἐρέψει περικλινὲς καὶ κά-

*) Ἐγχειρίδιον τῆς Ἑλλην. Ἀρχαιολ. Ἐκδόσις γ'. Τμήμα α. Ἐν Ἀθήναις. 1875. 8ον, σελ. 271 ἐν σημειώσει 219.

(B'. B'. Σχίματα.)

»ταντες ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον, εἰκόνα λέ-
 »γουσι γενέσθαι καὶ μίμημα τῆς βασιλέως σκη-
 νῆς, ἐπιστατοῦντος καὶ τούτῳ Περικλέους. Διὸ καὶ
 »πάλιν Κρατῖνος ἐν Θράτταις παίζει πρὸς αὐτόν·
 »Ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὄδε προσέρχεται
 »Περικλῆς τῷδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου
 »ἔχων, ἐπειδὴ τοῦστρακον παροίχεται.»

Β'. ΑΝΘΡΩΠΩΝ.

96. Ἄνῆρ ἰστάμενος πρ. δ., ἐνδεδυμένος χιτῶνα βρα-
 χύν, κρατῶν τῇ δεξιᾷ πλαγίως καταβεβι-
 βασμένη δυσδιάκριτόν τι· ἡ δὲ κεφαλὴ ἀό-
 ρατος ἔνεκα ἀτελοῦς κόμματος.) (Προσω-
 πεῖον γυναικὸς ἀντωπὸν περιβεβλημένον
 ταινία μετὰ κρεμαμένων ἐκατέρωθεν σφαι-
 ροειδῶν προσαρτημάτων.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,215 X.

Ἄνῆρ ἰστάμενος ἀντωπός, ἐνδεδυμένος χιτῶνα
 ποδῆρη καὶ στρέφων τὴν κεφαλὴν πρ. ἀ.,
 κρατῶν τῇ μὲν δεξιᾷ ἐκτεινομένην δυσδιά-
 κριτόν τι (πτηγνόν πρ. δ.), τῇ δ' ἀριστερᾷ
 βακτηρίαν καταβεβιβασμένην, ὡς φαίνεται,
 καὶ πλαγίως πρὸς τὰ ἔξω ἐστραμμένην, ἧς
 ἡ πρὸς τὸ κάτω ἄκρον οὔσα ἀγκύλη κυρ-
 τοῦται πρὸς τὰ ἄνω. Ὅρα ἀριθ. 51.

Ἄνῆρ καθήμενος ἐπὶ βράχου πρ. δ. μεθ' ἱματίου
 ὀπισθεν κρεμαμένου, ὡς φαίνεται, κλίνων
 τὴν κεφαλὴν ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπισθεν, κρα-
 τῶν τῇ δεξιᾷ ὑψουμένην δυσδιάκριτόν τι ὀ-
 περ προσεγγίζει τῷ στόματι αὐτοῦ οἰονεὶ
 πίνων. Ὅρα ἀριθ. 39.

Γ'. Μόρια ἀνθρώπεια.

97. Ὀφθαλμὸς δεξιὸς μετὰ τῆς ὀφρύος, κάτω δύο σφαιρίδια.) (Ρόπαλον ὀζῶδες.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,257 P.
98. Ὅμοιος τύπος.) (Ἀδιάγνωστόν τι.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,2 Λ.
99. Παλάμη δεξιᾶς χειρὸς μετὰ τοῦ καρποῦ.) (Κογ-
 χύλιον ἀκτινωτὸν τοῦ καλουμένου εἴδους
 πτερόκερω.
 Παχέος πετάλου.
 Διαμ. 6. Γραμμ. 0,3 X.
100. Παλάμη ἀριστερᾶς χειρὸς.) (Κυνάριον Μελιταῖον
 ἰστάμενον πρ. δ.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,302 X.
101. Παλάμη ἀριστερᾶς χειρὸς μετὰ τοῦ καρποῦ.) (Κε-
 φαλή ἀλεκτρούνος πρ. δ.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,357 M.
102. Ὅμοιος τύπος, ἀλλ' ἐν τῷ πεδίῳ πρ. δ. $\frac{1}{4}$) (Ἀμ-
 φορεὺς μετ' εὐθείας ἐκ τοῦ μέσου αὐτοῦ ἐ-
 κατέρωθεν προεκβαλλούσης γραμμῆς ἀπο-
 ληγούσης πρ. δ. μὲν σφαιροειδῶς, πρ. ἀ. δὲ
 ἀγχυλοειδῶς (εἶδος ἀρυταίνης).
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,36 Λ.
103. Φαλλὸς ἀντωπὸς ἐκ τοῦ κτενὸς λοξῶς πρ. δ. κρε-
 μάμενος μετὰ τῶν ὄρχεων ἐν δὲ τῷ πεδίῳ
 πρ. δ. σφαιρίδιον.) (Λαμπὰς μετὰ σχυφοει-
 δοῦς χείλους, ἄνευ φαινομένης φλογός.
 Διαμ. $6\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,22 X.
104. Φαλλὸς ἀντωπὸς ἐκ τοῦ κτενὸς καθέτως κρεμά-

(Β'. Γ'. Μόρια ἀνθρώπεια.)

μενος μετὰ τῶν ὄρχεων.) (Ἀβέβαιόν τι.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,222 P.

Φαλλὸς γυμνὴν ἔχων τὴν βάλανον.

Ὅρα ἀριθ. 56 καὶ 88.

105. Ποῦς πρ. δ. οὔτινος τὸ ἔμπροσθεν μέρος ἀφανὲς ἔνεκα ἀμελοῦς κόμματος.) (Βότρυς μετὰ μίσχου κεκαμμένου πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,35 M.

Εὐρεθὲν ἐν Πειραιεῖ.

106. Πέλμα δεξιοῦ ποδός.) (Πάγουρος.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,185 X.

Γ'. ΖΩΑ Η ΜΟΡΙΑ ΑΥΤΩΝ ΕΦ' ΕΝΟΣ, ΕΦ' ΕΤΕΡΟΥ ΔΕ ΑΝΕΥ ΤΥΠΟΥ Η ΜΕΤΑ ΤΥΠΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ.

Α'. Θηλαστικά.

107. Ἀλώπεκος κεφαλὴ πρ. δ.) (Πέλεκυς δίστομος μετὰ τοῦ στελεοῦ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,435 P.

108. Βοὸς κεφαλὴ ἀντωπός, μεταξὺ δὲ τῶν κεράτων αὐτῆς δυσδιάκριτόν τι.) (Πρόσθιον ἵππου τρέχοντος πρ. δ.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,34 P.

109. Ὅμοια κεφαλὴ.) (Λέων τρέχων πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,292 X.

110. Ὅμοια κεφαλὴ.) (Καρπὸς καρδιόμορφος μετὰ φυλλοσφαιρίων. Διαμ. 8. Γραμμ. 0,347 M.

111. Ὅμοια κεφαλὴ.) (Φύλλον συκῆς.

Ὅλιγον ἠκρωτηριασμένον.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,28 X.

(Γ'. Α'. Θηλαστικά.)

112. Βοὸς κεφαλή ἀντωπός.) (Ἀγγεῖον ἄωτον ποτηρίῳ παρεμφερές.
 Διαμ. 8. Γραμμ. 0,52 M.
113. Ὅμοια κεφαλή.) (Προσωπεῖον γέροντος μετὰ πώγωνος ἀντωπόν, ἔχον κέρατα καὶ ὦτα ταύρου ὡς ἀπεικάζεται ὁ Ἀχελῷος ποταμός.
 Διαμ. 6. Γραμμ. 0,275 M.
114. Ὅμοια κεφαλή.) (Ῥόπαλον ὀζῶδες.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,355 P.
115. Ὅμοια κεφαλή.) (Τροχὸς ἔχων τέσσαρας κνήμας.
 Διαμ. 6. Γραμμ. 0,245 P.
 Ὅρα καὶ ἀριθ. 34, 46, καὶ τὸ μετὰ τὸν ἀριθ. 56 περιγεγραμμένον κερμάτιον.
116. Ὅμοια κεφαλή μεθ' ἑκατέρωθεν κρεμαμένης ταινίας ἧς ἡ κάτω ἄκρα τρισχιδής.) (Κύων βαδίζων πρ. δ.
 Παχέος πετάλου.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,61 E.Mp.
117. Ὅμοια κεφαλή ἀντωπός μετὰ τοῦ τραχήλου πρ. δ.) (Βοῦς βαδίζων πρ. δ.
 Παχέος πετάλου.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,62 X.
 Ὅμοιος τύπος.) (Ἀστράγαλος ἐντὸς κύκλου.
 Διαμ. 8. —
 Ἐκ σχεδίου Ἰωάννου Σ. Παλαιολόγου.
 Βούκρανον ἀντωπόν.) (Δελφίς πρ. δ.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,325 P.
118. Ὅμοιος τύπος.) (Περικεφαλαία κωνοειδής ἔχουσα κριχίσκον ἐπὶ τῆς κορυφῆς.
 Παχέος πετάλου.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,445 P.

(Γ'. Α'. Θηλαστικά.)

119. Βούκρανον ἀντωπὸν μεθ' ἑκατέρωθεν κρεμαμένης ταινίας.) (Πάγουρος.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,25 X.

120. Ὅμοιος τύπος ἀλλὰ μετὰ κρεμαμένης ταινίας ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ αὐτοῦ κέρατος καὶ ληγοῦσης εἰς θύσανον, τῆς τοῦ δεξιοῦ κέρατος ταινίας ἀοράτου ἔνεκα φθορᾶς.) (Μηλοπέπων μετὰ τοῦ μίσχου κεκαμμένου πρ. δ.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,597 Π.

121. Ὅμοιος τύπος μεθ' ἑκατέρωθεν κρεμαμένης ταινίας.) (Ἀστράγαλος.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,275 X.

122. Ὅμοιος τύπος ἀλλὰ καὶ μετὰ δίσκου ἐπὶ τῆς τοῦ βουκράνου κορυφῆς τεθειμένου.) (Φύλλον κισσοῦ μετὰ καθέτου μίσχου καὶ σμικροῦ μέρους τοῦ κλωνὸς λοξῶς πρ. δ. κλίνοντος· ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πρ. ἀ. Η ἡμίφθαρτον, κάτω δ' αὐτοῦ λοξῶς πρ. δ. σφαιρίδιον, ἕτερον δὲ πρ. δ. ὡς φαίνεται.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,41 X.

123. Βοῦς ἰστάμενος πρ. δ. ἐπ' εὐθείας γραμμῆς σχηματιζούσης τὸ ἔδαφος.) (Κηρύκειον.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,365 Λ.

Βοῦς βαδίζων. Ὅρα ἀρθ. 117.

124. Δελφίς πρ. δ.) (Περιστερὰ βαδίζουσα πρ. δ., ἄνω δ' αὐτῆς Δ Διαμ. 6. Γραμμ. 0,19 Μ.

125. Ὅμοιος τύπος.) (Ἀγγεῖον μόνωτον πρ. δ., σχήματος εὐρέος καὶ καθέτως ῥαβδωτόν.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,262 X.

(Γ'. Α'. Θηλαστικά.)

126. Δελφίς πρ. δ. ὑφ' ὃν κύματα.) (Τὸ ἄνω μέρος ἀμφορέως.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,475 Λ.

Ἔτερον ὅμοιον. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,36 Χ.

127. Δελφίς πρ. ἄ. μεταξύ δύο σφαιριδίων λοξῶς πρ. δ. διατεθειμένων.) (Κογχύλιον ἀκτινωτὸν τοῦ καλουμένου εἴδους πτερόκερω.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,242 Μ.

128. Ὅμοιος τύπος.) (Φύλλον κισσοῦ μετὰ τοῦ μίσχου κεκαμμένου πρ. ἄ. καὶ μικροῦ μέρους τοῦ κλωνὸς καθέτως.

Διαμ. 7½. Γραμμ. 0,375 Χ.

Ὅρα καὶ τὸ μετὰ τὸν ἀριθ. 117 δεύτερον περιγεγραμμένον κερμάτιον.

Ἴππου κεφαλὴ μετὰ τοῦ τραχήλου πρ. δ.) (Πρόβατον ἰστάμενον πρ. δ.

Διαμ. 7. —

Ἐκ σχεδίου Ἰωάννου Σ. Παλαιολόγου.

129. Ὅμοία κεφαλὴ μετὰ μέρους τοῦ τραχήλου πρ. ἄ.) (Ἐσχάρα ἢ κιγκλῖς, ἐν τῷ μέσῳ σφαιρίδιον.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,22 Μ.

Εὔρεθὲν ἐν Πειραιεῖ.

130. Ἴππου ὀπλή προσθίου ποδὸς μετὰ μέρους τοῦ μεταταρσίου, πρ. ἄ.) (Ἀβέβαιόν τι.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,417 Χ.

131. Ἴππου τρέχοντος πρόσθιον πρ. δ.) (Χελώνη χερσαία. . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,312 Μ.

132. Ὅμοιος τύπος ἀλλὰ μετὰ μέρους τοῦ ἐνὸς τῶν ποδῶν μόνον ὄρατοῦ.) (Φύλλον συκῆς.

(Γ'. Α'. Θηλαστικά.)

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,43 Λ.

"Ετερον ὅμοιον. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,255 Χ.

133. "Ομοιος τύπος.) (Ἄστηρ ἔχων ὀκτῶ ἀκτῖνας.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,24 Π.

"Ορα καὶ ἀριθ. 108.

134. "Ἴππος ἰστάμενος πρ. δ.) (Ἀμφορεὺς μετ' εὐθείας ἐκ τοῦ μέσου αὐτοῦ ἐκατέρωθεν προεκβαλλούσης γραμμῆς ἀποληγούσης πρ. δ. μὲν σφαιροειδῶς, πρ. ἀ. δὲ [ἀγκυλοειδῶς] (εἶδος ἀρυταίνης).

Διαμ. $6\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,325 Χ.

135. "Ομοιος τύπος.) (Τρίαινα ἧς ὁ κοντὸς κοσμεῖται ἐκατέρωθεν δι' ἑλικος.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,33 Χ.

"Ορα καὶ ἀριθ. 73.

136. "Ἴππος καλπάζων πρ. ἀ.) (Λύχνος ἐφ' ὑποστάτου τρίποδος. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,25 Χ.

137. Κάμηλος Βακτριανὴ ἰσταμένη πρ. δ.) (Λαμπὰς μετὰ σκυφοειδοῦς χείλους, ἡμμένη, ἧς ἡ φλόξ στρέφεται πρ. ἀ.

Ἡκρωτηριασμένον.

Διαμ. $6\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,24 Χ.

138. Κάμηλος δρομὰς βαδίζουσα πρ. δ.) (Τροχὸς ἔχων τέσσαρας κνήμας.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,532 Π.

139. Κάπρος ἰστάμενος πρ. ἀ., ἀνωθεν δ' αὐτοῦ σφαιρίδιον.) (Πέδιλον πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,317 Χ.

(Γ'. Α'. Θηλαστικά.)

140. Κριοῦ κεφαλὴ μετὰ μέρους τοῦ τραχήλου πρ. δ.)
(Κάνθαρος (ἀγγεῖον).

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,292 P.

141. Ὅμοιος τύπος. πρ. ἀ.) (Ἑρμῆς τῆς τετραγώνου
ἐργασίας (στήλη) μετὰ πώγωνος, ἰθυφαλ-
λικός, ἐπὶ βάσεως πρ. ἀ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,3 Λ.

Ὅρα καὶ τὸ μετὰ τὸν ἀριθ. 71 περιγεγραμμένον δεύτε-
ρον κερμάτιον.

142. Κριὸς ἰστάμενος πρ. ἀ. ὑψῶν τὸν πρόσθιον δεξιὸν
πόδα.) (Λύρα τρίχορδος.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,28 P.

143. Κυνάριον Μελιταῖον ἰστάμενον πρ. δ.) (Γλαῦξ
ἰσταμένη πρ. δ. ἔχουσα τὴν κεφαλὴν ἀντω-
πόν. . . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,175 Λ.

144. Ὅμοιος τύπος.) (Χελώνη χερσαία, ἐν δὲ τῷ πεδίῳ
πρ. ἀ. σφαιρίδιον.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,27 M.

145. Ὅμοιον κυνάριον βαδίζον πρ. δ.) (Κόκκος κριθῆς.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,327 Π.

Ἔτερον ὅμοιον ἀλλὰ μετὰ τοῦ κυναρίου ἰσταμέ-
νου πρ. δ.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,504 M.

Ἔτερον ὅμοιον.

Καλῶς κατιωμένον.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,385 M.

Ὅμοιον κυνάριον, ὡς φαίνεται, ἰστάμενον πρ. ἀ.,
οὔτινος ἢ κεφαλὴ ἀφανῆς ἔνεκα κόμματος
ἐλλειποῦς.) (Ἀγγεῖον μόνωτον ἀσκοειδές

(Γ'. Α'. Θηλαστικά.)

- πρ. δ. . . Διαμ. $7\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,28 P.
146. Κυνάριον Μελιταϊον ιστάμενον πρ. δ.) (Ἐρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας (στήλη), ἐπὶ βάσεως, πρ. ἀ., μετὰ πώλου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, κρατῶν μὲν τῇ δεξιᾷ (ἦτις ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ ἔρμου ἀφανῆς τῷ ὀρῶντι) σκῆπτρον μακρὸν πλαγίως, ἔχων δὲ τὴν ἀριστερὰν πλαγίως καταβεβίθασμένην ἔμπροσθεν δὲ τοῦ ἔρμου) Η Διαμ. 9. Γραμμ. 0,79 Λ.
147. Ὅμοιος τύπος πρ. ἀ.) (Ἐρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας (στήλη) μετὰ πώγωνος, ἰθυφαλλικός, ἐπὶ βάσεως μετὰ ποδῶν ὧν ὁ ἔμπροσθεν μόνον ὄρατός, πρ. ἀ. ἐν δὲ τῷ πεδίῳ ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν τοῦ ἔρμου σφαιρίδιον. . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,317 X.
Ὅρα καὶ ἀριθ. 19 καὶ 100.
148. Κύων ἀντερείδων τοὺς προσθίους πόδας ἐπὶ [τοῦ ἐδάφους] πρ. δ.) (Κάνθαρος (ἀγγεῖον). Διαμ. 7. Γραμμ. 0,295 Λ.
Κύων βαδίζων. Ὅρα ἀριθ. 116.
149. Κύων λαγωϊκός πρ. δ. ἀντερείδων τοὺς προσθίους πόδας ἐπ' εὐθείας γραμμῆς παριστώσης τὸ ἔδαφος.) (Περικεφαλαία κωνοειδῆς μετὰ δύο δεμάτων κεκομβωμένων καὶ κρεμαμένων ἐκ τοῦ κάτω τῆς περικεφαλαίας μέρους. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,312 X.
150. Λέοντος κεφαλὴ πρ. δ., ἔχουσα τὸ χάσμα ἀνοικτὸν καὶ ἐξείρουσα τὴν γλῶσσαν ὑπὸ δὲ τὴν κεφαλὴν **II**) (Πίθηκος ιστάμενος ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν πρ. δ., ἐνδεδυμένος

(Γ'. Α'. Θηλαστικά.)

χιτῶνα, ἔχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα
θυσανωτόν, ἐξ οὗ κρέμανται ὀπισθεν δύο
ταινίαι.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,55 X.

151. Λέοντος κεφαλὴ πρ. δ., ἔχουσα τὸ χάσμα ἀνοι-
κτόν.) (Τέττιξ οὗ ὁ τρίτος ἀριστερὸς ποῦς
παρελείφθη ὑπὸ τοῦ σφραγιδολύπτου.

Διαμ. 9. Γραμμ. 0,31 Λ.

152. Λέων ἰστάμενος πρ. δ.) (Δυσδιάκριτόν τι ἔνεκα
φθορᾶς. . . Διαμ. 9. Γραμμ. 0,559 I.

153. Λέων βαδίζων πρ. δ.) (Ἐγχειρίδιον μεταξύ δύο
σφαιριδίων. Διαμ. 8. Γραμμ. 0,32 X.

Λέων τρέχων. ὄρα ἀριθ. 109.

ὄνος ἰστάμενος. ὄρα ἀριθ. 47.

154. ὄνος βαδίζων πρ. δ.) (Κάνθαρος (ἀγγεῖον).

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,425 X.

155. ὄνος βοσκόμενος πρ. δ.) (Κέρας Ἀμαλθείας ὀρ-
θὸν πρ. ἀ. μεταξύ δύο σφαιριδίων.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,36 Λ.

Πίθηκος ἰστάμενος. ὄρα ἀριθ. 150.

156. Πίθηκος ὀκλάζων πρ. δ. ὑψῶν τὸν δεξιὸν βρα-
χίονα.) (Ἐρωδιὸς ἰστάμενος πρ. ἀ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,27 P.

157. Πρόβατον ἰστάμενον πρ. δ., ἔμπροσθεν δ' αὐτοῦ
δυσδιάκριτόν τι.) (Προσωπεῖον Σίληνου ἀν-
τωπόν. . . Διαμ. 6. Γραμμ. 0,255 X.

ὄρα καὶ τὸ μετὰ τὸν ἀριθ. 128 περιγεγραμμένον κερ-
μάτιον.

158. Σῦς ἰσταμένη πρ. δ.) (Ἀγγεῖον ἄωτον σχήματος

(Γ'. Α'. Θηλαστικά.)

ιδιοτρόπου ἐξ οὗ ἐξέχουσι δύο κλῶνες· ἐν
δὲ τῷ πεδίῳ πρ. ἀ. Ε

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,35 X.

159. Σῦς ἰσταμένη πρ. δ.) (Βωμὸς περιφερῆς ἡμμένας.

Διαμ. 7¹. Γραμμ. 0,39 X.

Ἔρα καὶ ἀριθ. 31 καὶ 57.

160. Σῦς βαδίζουσα πρ. δ.) (Κάνθαρος (ἀγγεῖον)· ἐν δὲ
τῷ πεδίῳ πρ. ἀ. Θύρσος ὀρθός.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,265 X.

161. Τράγου κεφαλὴ μετὰ τοῦ τραχήλου πρ. ἀ. ὀπι-
σθεν Κ) (Τέττιξ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,35 Λ.

162. Ὁμοῖος τύπος.) (Τὸ ἄνω μέρος ἀμφορέως.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,335 Λ.

Ἔρα καὶ ἀριθ. 81.

163. Τράγου ποῦς πρ. δ.) (Προσωπεῖον γέροντος σιμοῦ
καὶ σφηνοπώγωνος (Σατύρου) πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,375 X.

164. Τράγος ἰστάμενος πρ. δ.) (Ἀγγεῖον ἄωτον σχή-
ματος εὐρέος ἔχον βάσιν λίαν σμικρὰν.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,279 P.

165. Τράγος ἰστάμενος πρ. ἀ. ὑψώνων τὸν πρόσθιον
δεξιὸν πόδα ὑφ' ὃν Λ ἀμυδρῶς φαινόμενον.)

(Τροχὸς ἔχων τέσσαρας κνήμας.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,31 Λ.

166. Τράγος βαδίζων πρ. δ.) (Βωμὸς περιφερῆς ἡμμέ-
νας. . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,312 P.

167. Ζῶν τετράπουν ἀδιάγνωστον κατακείμενον πρ.
δ., ἔχον τοὺς πόδας πρὸς τὰ ἔσω κεκαμμέ-
νους.) (Κτεῖς (κόγχη).

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,245 X.

Β'. Πτηνά.

168. Ἄετὸς ἰστάμενος ἐπὶ βράχου πρ. δ., στρέφων τὴν κεφαλὴν.) (Πήγασος καλπάζων πρ. δ. ἐπὶ καμπύλης γραμμῆς παριστώσης τὸ ἔδαφος.
Διαμ. 8. Γραμμ. 0,41 P.
169. Ἄετὸς ἰστάμενος πρ. ἄ.) (Περικεφαλαία κωνοειδῆς ἔχουσα ἐπὶ τῆς κορυφῆς βρόχον κλίνοντα πρ. δ.· ἐκ δὲ τοῦ κάτω τῆς περικεφαλαίας μέρους δεσμὸς ἡμικυκλοτερῶς κρεμάμενος ἐν ᾧ ἕτερος βραχὺς λοξῶς πρ. ἄ. κλίνων.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,205 X.
- Ἄετὸς μετ' ἀναπεπταμένων πτερύγων πρ. δ., καταβιβρώσων τὴν λείαν αὐτοῦ.
Ὅρα ἀριθ. 89.
170. Ἄλεκτρυόνος κεφαλὴ πρ. δ.) (Χελώνη χερσαία.
Διαμ. 8. Γραμμ. 0,34 X.
171. Ὅμοιος τύπος.) (Φύλλον κισσοῦ μετὰ μίσχου καθέτου. . . Διαμ. 6. Γραμμ. 0,255 P.
172. Ὅμοιος τύπος.) (Ἄγγειον μόνωτον (πρόχοος) πρ. δ. . . . Διαμ. 7. Γραμμ. 0,309 M.
Ὅρα καὶ ἀριθ. 101.
173. Ἄλεκτρυὼν ἰστάμενος πρ. δ.) (Ἑρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας (στήλη) μετὰ πώγωνος, πρ. ἄ., ἐν στεφάνῳ.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,305 X.
174. Ὅμοιος τύπος πρ. ἄ.) (Ἀμφορεὺς ἀπολήγων εἰς ὀξύ. . . Διαμ. 11. Γραμμ. 0,682 I.
175. Ἄλεκτρυὼν πρ. ἄ., ἔχων τὸν τράχηλον οἰονεῖ ἐμπροσθότονον, ὡς εἰς μάχην προπαρασκευαζόμενος.) (Οἰκοδόμημα περιφερὲς μετὰ στέ-

(Γ'. Β'. Πτηνά.)

γης πυραμοειδοῦς ἐχούσης ἐπὶ τῆς κορυφῆς μικρὰν ἐξοχὴν ἐφ' ἧς σφαιρίδιον· τὸ δὲ οἰκοδόμημα, ὑπὸ πέντε ὀρατῶν στηλῶν στηριζόμενον, ἔχει τὴν εἴσοδον αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀριστερόν τῶ ὀρῶντι μέρος.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,465 P.

Τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 95 κερματίῳ.

176. Ἀλεκτρυὼν πρ. ἀ., ἔχων τὸν τράχηλον οἰοῖναι ἐμ-προσθότονον, ὡς εἰς μάχην προπαρασκευαζόμενος.) (Ἀβέβαιόν τι.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,175 X.

177. Ἀλεκτρυὼν βαδίζων πρ. δ.) (Προσωπεῖον ἀντωπόν.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,275 P.

Ὅρα καὶ ἀριθ. 76.

178. Γλαῦξ ἰσταμένη πρ. δ. ἔχουσα τὴν κεφαλὴν ἀντωπόν.) (Λήκυθος πρ. ἀ.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,525 P.

Ὅρα καὶ ἀριθ. 66 καὶ 143.

Ἐρωδιὸς ἰστάμενος. Ὅρα ἀριθ. 156.

179. Κόραξ ἰστάμενος πρ. δ., ὅπισθεν δ' αὐτοῦ Α ἐν μέρει ὀρατὸν ἕνεκα κόμματος ἀτελοῦς.) (Γρύψ τρέχων πρ. δ.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,505 X.

Νῆσσα βαδίζουσα. Ὅρα ἀριθ. 69.

180. Πέρδιξ ἰσταμένη πρ. δ.) (Κάνθαρος (ἀγγεῖον).

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,23 M.

(Γ'. Β'. Πτηνά.)

181. Πέρδιξ ἰσταμένη πρ. δ.) (Ἄσπις Βοιωτιουργής.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,43 Λ.
182. Περιστερὰ βαδίζουσα πρ. δ., ἄνωθεν δ' αὐτῆς Δ)
(Κογχύλιον ἀκτινωτὸν τοῦ καλουμένου εἰ-
δους πτερόκερω.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,265 Λ.
Ἔτερον ὅμοιον. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,2 Ρ.
Ἦρα καὶ ἀριθ. 124.
183. Ταῶς βαδίζων πρ. ἄ.) (Ἄνευ τύπου.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,38 Λ.
184. Ὅμοιος τύπος.) (Κάνθαρος (ἀγγεῖον), ἐν δὲ τῷ
πεδίῳ πρ. ἄ. θύρσος ὀρθός.
Διαμ. 8. Γραμμ. 0,435 Μ.
Πτηνὸν ἰστάμενον. Ἦρα ἀριθ. 36.
185. Πτηνὸν ἰστάμενον πρ. δ., ὡς φαίνεται, στρέφον
τὴν κεφαλὴν.) (Τρισκελές.
Διαμ. 6. Γραμμ. 0,26 Χ.
186. Πτηνὸν ἰπτάμενον πρ. δ.) (Ἀστράγαλος.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,342 Μ.
187. Ὅμοιος τύπος πρ. ἄ., ὡς φαίνεται.) (Λαμπὰς μετὰ
σκυφοειδοῦς χεῖλους ἡμμένη, ἧς ἡ φλόξ ἀ-
μυδρῶς φαινομένη ἔνεκα κόμματος ἀτελοῦς,
στρέφεται πρ. δ.
Διαμ. 6. Γραμμ. 0,182 Ι.

Γ'. Ἐρπετά.

Βάτραχος. Ἦρα ἀριθ. 85^z.

188. Ὄφις ἐσπειραμένος ἀνορθούμενος πρ. δ.) (Ἄγγεῖον
ἄωτον σχήματος εὐρέος ἀποληγὸν εἰς ὀξύ.

(Γ'. Γ'. Ἐρπετά.)

ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πρ. δ. σφαιρίδιον.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,305 Λ.

189. Ὄφεις ἐσπειραμένος ἀνορθούμενος πρ. δ. μετὰ πωγωνοειδοῦς ἐξοχῆς κρεμαμένης λοξῶς πρ. δ. ἐκ τῆς κάτω σιαγόνος.) (Ἄγγειον δίωτον. Παχέος πετάλου.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,35 Χ.

190. Ὅμοιος τύπος ἀλλ' ἄνευ τῆς πωγωνοειδοῦς ἐξοχῆς.) (Ἐρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας (στήλη) μετὰ πώγωνος δισχιδοῦς, ἐπὶ βάσεως ἀντωπός· ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πρ. ἀ. ✕

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,275 Ρ.

191. Σαῦρα.) (Ἄγγειον μόνωτον, σφαιροειδές, βραχυτράχηλον πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,35 Μ.

192. Χελώνη χερσαία.) (Κάψα φυτοῦ τινος (μελαμπύρου;) μετὰξὺ δύο προμήκων σπερμάτων.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,297 Χ.

193. Ὅμοιος τύπος.) (Φύλλον κισσοῦ κρεμάμενον ἐκ μικροῦ τεμαχίου κλάδου μετὰ τοῦ μίσχου κλίνοντος ὀλίγον πρ. ἀ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,325 Ρ.

194. Ὅμοιος τύπος.) (Ἐρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας (στήλη) ἀντωπός· ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πρ. ἀ. Α Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,385 Χ.

Ὅρα καὶ ἀριθ. 52, 94, 131, 144 καὶ 170.

Δ'. Ἐντομα.

195. Ἀκρίς πρ. δ.) (Βότρυς κρεμάμενος ἐκ κλάδου ἔ-

(Γ'. Δ'. Ἔντομα.)

χοντος πρ. δ. μὲν τοῦ μίσχου ἔλικα, πρ. ἀ.
δὲ φύλλον. Διαμ. $7\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,56 Λ.

196. Μέλισσα ἥς οἱ ἀριστεροὶ τρεῖς πόδες παρελείφθησαν ὑπὸ τοῦ σφραγιδολύπτου.) (Ἐρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας (στήλη) μετὰ πώγωνος, ἰθυφαλλικός πρ. δ.· ἐν δὲ τῷ πεδίῳ ὀπισθεν Α Διαμ. 7. Γραμμ. 0,24 Ε.Μρ.

197. Μέλισσα.) (Περικεφαλαία μετὰ λόφου καὶ παραγναθίδων πρ. ἀ.

Διαμ. $7\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,289 Ι.

Ἔορα καὶ ἀριθ. 32.

198. Μύρμηξ.) (Ἄγγειον ἄωτον σχήματος εὐρέος μετὰ βραχέος καὶ στενοῦ τραχήλου καὶ πώματος πυραμοειδοῦς.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,385 Λ.

199. Σφήξ βαδίζουσα πρ. δ.) (Τρισκελές, ἐν δὲ τῷ πεδίῳ σφαιρίδιον.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,24 Χ.

200. Τέττιξ.) (Ἄγγειον μόνωτον (οἰνοχόη) πρ. δ., ὀπισθεν δ' αὐτοῦ σαῦρα πρὸς τὰ ἄνω.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,285 Χ.

Ἔορα καὶ ἀριθ. 151 καὶ 161.

Ε'. Μαλακόστρακα.

Καρκῖνος. Ἔορα ἀριθ. 74.

201. Πάγουρος.) (Ἄγγειον σφαιροειδές μετὰ μακροῦ καὶ στενοῦ τραχήλου, λαβῆς ἀψιδοειδοῦς προσηλωμένης ἐκατέρωθεν καὶ κινητῆς· κατὰ δὲ τὸ ὕστατον τοῦ ἀγγείου μέρος, οἶονεῖ

(Γ'. Ε'. Μαλακόστρακα.)

πόδες, δύο έξοχαι ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἔξω ἐστραμμέναι.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,367 X.

202. Πάγουρος κρατῶν διὰ τῶν χηλῶν αὐτοῦ ἀγγεῖον σχήματος εὐρέος οὔτινος τὸ ἀριστερόν τῶ ὀρῶντι οὔς μόνον ὄρατόν.) (Κόκκος κριθῆς.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,425 Λ.

Ἦρα καὶ ἀριθ. 20, 106 καὶ 119.

203. Μαλακοστράκου εἶδος.) (Πόρπη ἡμικυκλοτερῆς μετὰ τῆς κινητῆς γλώσσης καθέτως πρὸς τὰ κάτω ἐστραμμένης.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,257 X.

Γ'. Μαλάκια.

Κτεῖς.

Ἦρα ἀριθ. 167.

Πτερόκερως.

Ἦρα ἀριθ. 99, 127 καὶ 182.

204. Σηπία.) (Ἀμφορεὺς ἀπολήγων εἰς ὄξυ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,167 M.

Ἦρα καὶ τὸ μετὰ τὸν ἀριθ. 74 περιγεγραμμένον κερμάτιον.

Ζ'. Ζῶα μυθώδη.

205. Γρύψ μετὰ πτερύγων κεκαμμένων πρὸς τὰ ἔσω ἔρπων πρ. δ.) (Ἀστράγαλος.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,23 Λ.

Ἔτερον ὅμοιον. Προϊὸν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς σφραγίδος.

Ἠλίγον ἠκρωτηριασμένον.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,23 Λ.

(Γ'. Ζ'. Ζῶα μυθώδη.)

Γρύψ τρέχων. ὄρα ἀριθ. 179.

Πήγασος καλπάζων. ὄρα ἀριθ. 168.

206. Σφίγξ καθημένη ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν πρ. δ.)
 (Ἄροτρον πρ. δ.)
 Διαμ. 6. Γραμμ. 0,225 Λ.
 ὄρα καὶ ἀριθ. 40.

Δ'. ΦΥΤΑ ἢ ΜΕΡΗ ΑΥΤῶΝ ΕΦ'ΕΝΟΣ, ΕΦ'ΕΤΕΡΟΥ ΔΕ ΑΝΕΥ ΤΥΠΟΥ ἢ ΜΕΤΑ ΤΥΠῶΝ ΔΙΑΦΟΡῶΝ.

207. Φυτόν ὁμοιάζον ἀνθοκράμβην (κωνοπίδι.) (Ἄνευ
 τύπου. . . Διαμ. 8. Γραμμ. 0,485 X.
208. Ἄνθος ἀδιάγνωστον.) (Λύχνος ἐφ' ὑποστάτου τρί-
 ποδος πρ. ἀ.)
 Διαμ. 8. Γραμμ. 0,2 X.
209. Βαλαύστιον.) (Ῥοιά.
 Λίαν παχέος πετάλου.
 Διαμ. 6. Γραμμ. 0,505 M.
210. Ὅμοιος τύπος.) (Λύρα τετράχορδος.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,315 M.
211. Βότρυς κρεμάμενος ἐκ κλάδου ἔχοντος πρ. ἀ.
 φύλλον μετὰ μίσχου πρὸς τὰ ἄνω κεκαμ-
 μένου.) (Ἐρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας
 (στήλη) μετὰ πώγωνος, ἰθυφαλλικός, ἐπὶ
 βάσεως, πρ. ἀ.)
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,34 X.
212. Βότρυς μετὰ μίσχου κεκαμμένου πρ. ἀ.) (Ἄβέ-
 θαιόν τι, ἴσως φαρέτρα μετὰ τεσσάρων βε-
 λῶν.

(Δ'. Φυτὰ ἢ μέρη αὐτῶν.)

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,362 P.

"Ορα καὶ ἀριθ. 28, 64, 105 καὶ 195.

213. Δένδρον φοίνικος μεθ' ἑκατέρωθεν κρεμαμένου καρποῦ (δακτύλου). ('Αστράγαλος ἐντὸς κύκλου. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,3 E.Mp.

214. "Ομοιος τύπος ἀλλ' ἐκ τῶν δύο κλώνων κρέμανται ἑκατέρωθεν δύο καρποὶ (δάκτυλοι.) (Τροχὸς ἔχων τέσσαρας κνήμας.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,217 X.

"Ἐτερον ὅμοιον.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,42 X.

"Ἐτερον ὅμοιον ἀλλὰ μεθ' ἑνὸς ἑκατέρωθεν κρεμαμένου καρποῦ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,34 M.

215. Καρπὸς καρδιόμορφος μετὰ πέντε φυλλαρίων ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ὧν τὸ μὲν μεσαῖον ὀρθόν, τὰ δὲ ἕτερα ἀνὰ δύο ἀντιθέτως κυρτά.) ('Αγγεῖον μόνωτον (οἰνοχόη) πρ. ἀ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,32 X.

"Ομοιος καρπὸς μετὰ τριῶν φυλλαρίων, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ὧν τὸ μὲν μεσαῖον ὀρθόν, τὰ δὲ ἕτερα δύο ἀντιθέτως κυρτά.) (Προσωπεῖον Σιληνοῦ ἀντωπόν.

Εὑρεθὲν ἐν Πειραιεῖ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,417 Mλ.

"Ορα καὶ ἀριθ. 110.

Κάψα φυτοῦ τινος (μελαμπύρου;).

"Ορα ἀριθ. 192.

Κόκκος κριθῆς.

"Ορα ἀριθ. 145 καὶ 202.

(Δ'. Φυτὰ ἢ μέρη αὐτῶν.)

Μηλοπέπων. "Ορα ἀριθ. 120.

216. Ῥάπυς μετὰ τριῶν φυλλαρίων ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ὧν τὸ μὲν μεσαῖον ὀρθόν, τὰ δὲ δύο ἀντιθέτως κυρτά.) (Στέφανος.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,307 X.

Ῥόδον. "Ορα ἀριθ. 58.

Ῥοιά. "Ορα ἀριθ. 209.

Στέφανος. "Ορα ἀριθ. 33, 44, 62 καὶ 216.

Φύλλον κισσοῦ.

"Ορα ἀριθ. 29, 122, 128, 171 καὶ 193.

217. Φύλλον πλατάνου.) (Ἀγγεῖον μόνωτον, σχήματος εὐρέος, (πρόχους), πρ. ἄ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,31 M.

218. Φύλλον συκῆς.) (Ἀγγεῖον ἄωτον σχήματος εὐρέος ἀποληγον εἰς ὀξύ· ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πρ. δ. σφαιρίδιον.

Διαμ. $7\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,354 Λ.

219. Ὅμοιος τύπος.) (Ἀγγεῖον μόνωτον (πρόχους) πρ. ἄ.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,167 X.

220. Ὅμοιος τύπος.) (Τὸ ἄνω μέρος ἀμφορέως.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,265 P.

221. Ὅμοιος τύπος.) (Ἐρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας (στήλη) ἀντωπός, μετὰ πώγωνος, ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πρ. ἄ. τρίαινα ὀρθία πρὸς τὰ ἄνω ἐστραμμένη ὡς φαίνεται.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,31 X.

"Ορα καὶ ἀριθ. 111 καὶ 132.

Φύλλον;

"Ορα ἀριθ. 21.

Ε'. ΑΓΓΕΙΑ ΕΚΑΤΕΡΩΘΙ Η ΕΦ' ΕΤΕΡΟΥ ΑΝΕΥ ΤΥΠΟΥ Η ΜΕΤΑ ΤΥΠΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ.

Α'. "Αωτα.

222. 'Αγγείον σχήματος εύρεος άποληγον εις δξύ.)
(Έρμηϊς τής τετραγώνου έργασίας (στήλη)
άντωπός και ίθυφαλλικός επί βάσειως· έν δέ
τώ πεδίω πρ. ά. ✕

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,275 Μ.

"Ορα και άριθ. 188 και 218.

- 'Αγγείον του άυτου σχήματος έχον βάσιν λίαν
σμηκράν. "Ορα άριθ. 164.

223. 'Αγγείον του άυτου σχήματος.) (Τροχός έχων τέσ-
σαρας κνήμας.

Διαμ. 6½. Γραμμ. 0,297 Χ.

- 'Αγγείον ποτηρίω παρεμφερές. "Ορα άριθ. 112.

- 'Αγγείον σχήματος ιδιοτρόπου. "Ορα άριθ. 158.

- 'Αγγείον σχήματος εύρεος μετά βραχέος και στε-
νου τραχήλου και πώματος πυραμοειδούς.
"Ορα άριθ. 198.

Β'. Μόνωτα.

224. Λήκυθος πρ. ά.) (Καθέδρα πρ. δ., άγκυλόπους πρός
τά έξω, έχουσα τά νῶτα ήμικυκλοτερώς
κεκαμμένα.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,37 Μ.

"Ορα και άριθ. 178 και 234.

- Οίνογόη. "Ορα άριθ. 200 και 215.

(Ε'. Ἀγγεῖα. Β'. Μόνωτα)

225. Πρόχους πρ. ἀ.) (Λυχνουῦχος ἢ ἴσως μαῖλλον κλί-
βανος κινητὸς.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,337 Μ.

Ἦρα καὶ ἀριθ. 217.

226. Ὅμοιος σχεδὸν τύπος ὡς φαίνεται.) (Ταινία λυτὴ
ἐν σχήματι Ω, μετὰ σφαιριδίου κάτω ἐν
τῷ μέσῳ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,175 Χ.

Ἦρα καὶ ἀριθ. 219.

227. Ὅμοιος σχεδὸν τύπος.) (Ἀβέβαιόν τι.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,272 Χ.

Ἦρα καὶ ἀριθ. 30, 78 καὶ 172.

228. Ἀγγεῖον ἀσκοειδές πρ. δ.) (Ἀστράγαλος.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,332 Χ.

229. Ὅμοιος τύπος.) (Σφύρα.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,415 Χ.

Ἦρα ἀριθ. 79 καὶ τὸ μετὰ τὸν ἀριθ. 145 τρίτον περι-
γεγραμμένον κερμάτιον.

Ἀγγεῖον σφαιροειδές. Ἦρα ἀριθ. 191.

Ἀγγεῖον σχήματος εὐρέος. Ἦρα ἀριθ. 63 καὶ 125.

Ἀγγεῖον σφαιροειδές μετὰ μακροῦ καὶ στενοῦ
τραχήλου, λαβῆς ἀψιδοειδοῦς προσηλωμέ-
νης ἐκατέρωθεν καὶ κινητῆς· κατὰ δὲ τὸ ὕ-
στατον τοῦ ἀγγείου μέρος, οἶονεὶ πόδες,
δύο ἐξοχαὶ ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἔξω ἐστραμ-
μέναι. Ἦρα ἀριθ. 201.

(Ε'. Ἀγγεῖα.)

Γ'. Δίωτα.

230. Ἀγγεῖον σχήματος εὐρέως ἐπὶ βάσεως ἡμισφαιροειδοῦς, ἧς πρ. ἂ. τῷ ὀρῶντι ἄπτεται ὀρθογώνιον τι ἐν σχήματι Γ)(Ἄνευ τύπου.
 Διαμ. 10. Γραμμ. 1,145 I.
231. Ἀγγεῖον.) (Ἄνευ τύπου.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,255 X.
-
232. Ἀμφορεύς τὸ ἄνω μέρος.) (Ἐσχάρα ἢ κιγκλῖς.
 Διαμ. 6. Γραμμ. 0,24 P.
 Ὅρα καὶ ἀριθ. 22, 126, 162 καὶ 220.
-
233. Ἀμφορεύς.) (Κάνθαρος.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,275 X.
234. Ὅμοιος σχεδὸν τύπος.) (Λήκυθος πρ. ἂ.
 Διαμ. 8. Γραμμ. 0,452 X.
-
235. Ἀμφορεύς μετ' εὐθείας ἐκ τοῦ μέσου αὐτοῦ ἑκατέρωθεν προεκβαλλούσης γραμμῆς ἀποληγούσης πρ. δ. μὲν ἐξημβλημένη, πρ. ἂ. δὲ ἀγκυλοειδῶς (εἶδος ἀρυταίνης.) (Δεξαμενὴ λεκανοειδῆς ἐπὶ στήλης πυραμοειδοῦς μετὰ βάσεως (λουτήρ).
 Διαμ. 9. Γραμμ. 0,725 P.
 Ὅρα καὶ ἀριθ. 23, 102 καὶ 134.
236. Ἀμφορεύς.) (Πέλεκυς δίστομος μετὰ βραχέος στελεοῦ. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,35 X.
237. Ὅμοιος σχεδὸν τύπος.) (Τρισκελές.
 Διαμ. 7. Γραμμ. 0,22 Λ.

(Ε'. Ἀγγεῖα. Γ'. Δίωτα.)

Ἐτερον ὁμοιον. Διαμ. 7. Γραμμ. 0,407 Ρ.

Ἀμφορεὺς ἀπολήγων εἰς δξύ.

Ὅρα ἀριθ. 174 καὶ 204.

Ὅμοίως ἀπολήγων εἰς σφαιρίδιον. Ὅρα ἀριθ. 53.

238. Κάνθαρος. (Πόρπη μετὰ περόνης διηκούσης ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερὰν οὕτως, ὥστε ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ κάμπτεται αὐτῇ, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ εἰσέρχεται ἐν ἀγκύλῃ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,18 X.

Ὅρα καὶ ἀριθ. 27, 54, 59, 60, 65, 83, 90, 140, 148, 154, 160, 180, 184 καὶ 233.

Κρατῆρ. Ὅρα ἀριθ. 24 καὶ 86.

239. Ἀγγεῖον σχήματος εὐρέος. (Περικεφαλαία πρ. δ.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,22 Λ.

240. Ὅμοιος τύπος. (Περικεφαλαία κωνοειδῆς μετ' αἰχμῆς ἐπὶ τῆς κορυφῆς.

Διαμ. 9. Γραμμ. 0,35 X.

Ἀγγεῖον διάφορον τοῦ ἐν τῷ προηγούμενῳ κερματίῳ. Ὅρα ἀριθ. 189.

Ἀγγεῖον σφαιροειδὲς μετὰ πώματος.

Ὅρα ἀριθ. 55.

Σ'. ΤΥΠΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΕΦ' ΕΝΟΣ ΜΟΝΟΝ ΜΕΡΟΥΣ Η ΕΚΑΤΕΡΩΘΙ.

241. Ἀγκυρα. (Ἀβέβαιόν τι.

Διαμ. 9. Γραμμ. 0,627 X.

Αἰχμὴ λόγχης.

Ὅρα ἀριθ. 91.

Ἄροτρον.

Ὅρα ἀριθ. 48 καὶ 206.

Ἄσπις Βοιωτιουργῆς. Ὅρα ἀριθ. 181.

(Σ'. Τύποι διάφοροι.)

- Ἄσπις κυκλοτερής. Ὅρα ἀριθ. 70.
242. Ἄστηρ ἔχων ὀκτώ ἀκτῖνας.) (Ἐρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας (στήλη) μετὰ πώγωνος, ἰθυφαλλικός ἐπὶ βάσεως πρ. ἄ.
 Διαμ. 8. Γραμμ. 0,377 Λ.
243. Ὅμοιος τύπος.) (Περικεφαλαία πρ. δ. μετὰ λόφου μακροῦ ὀπισθεν κρεμαμένου.
 Διαμ. $7\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,492 X.
 Ὅρα καὶ ἀριθ. 82 καὶ 133.
- Ἄστράγαλος.
 Ὅρα ἀριθ. 25, 41, 67, τὸ μετὰ τὸν ἀριθ. 117 περιγεγραμμένον κερμάτιον, ἀριθ. 121, 186, 205, 213 καὶ 228.
- Βαλανοειδές τι.
 Ὅρα τὸ μετὰ τὸν ἀριθ. 70 δεύτερον περιγεγραμμένον κερμάτιον.
- Βωμὸς περιφερής. Ὅρα ἀριθ. 35, 159 καὶ 166.
244. Δεξαμενὴ λεκανοειδῆς ἐπὶ στήλης πυραμοειδοῦς μετὰ βάσεως (λουτήρ.) (Ἄνευ τύπου.
 Διαμ. 8. Γραμμ. 0,55 X.
 Ὅρα καὶ ἀριθ. 235.
- Ἐγχειρίδιον. Ὅρα ἀριθ. 153.
- Ἐρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας (στήλη, κατὰ Θουκυδ. Ζ', 27.) ἀντωπός.
 Ὅρα ἀριθ. 190, 194, 221 καὶ 222.
- Ὅμοίως πρ. δ. Ὅρα ἀριθ. 196.
- Ὅμοίως πρ. ἄ. Ὅρα ἀριθ. 37, 45, 141, 146, 147, 173, 211 καὶ 242.
- Ἐσχάρα ἢ κιγκλῖς. Ὅρα ἀριθ. 129 καὶ 232.
- Καθέδρα. Ὅρα ἀριθ. 224.
- Κέρας Ἀμαλθείας. Ὅρα ἀριθ. 68, 84 καὶ 155.

(Γ'. Τύποι διάφοροι.)

245. Κέρατα δύο ἐπὶ βάσεως, μεταξύ δ' αὐτῶν δυσδιάκριτόν τι.*)(Τύπος κατεστραμμένος.
Διαμ. 8. Γραμμ. 0,415 P.
246. Κηρύκειον.)(Προσωπεῖον γυναικὸς ἀντωπόν.
Διαμ. 6. Γραμμ. 0,227 X.
247. Ὅμοιος τύπος.)(Τρίαινα ὑφ' ἣν δύο σφαιρίδια.
Παχέος πετάλου.
Διαμ. 8. Γραμμ. 0,72 P.
248. Ὅμοιος τύπος, ἀλλ' ἐν τῷ πεδίῳ πρ. ἀ. σφαιρίδιον.)(Ἐλλιπές τι καὶ ἀβέβαιον ἔνεκα ἀτελοῦς κόμματος.
Διαμ. 6. Γραμμ. 0,232 X.
Ὅρα καὶ ἀριθ. 75 καὶ 123.
Κιγχιλῖς. Ὅρα ἐν «Ἐσχάρα».
Κλίβανος κινητός; Ὅρα ἐν «Λυχνούχος»;
Κόσμημα ἀνθοειδές. Ὅρα ἀριθ. 61.
249. Λαμπὰς μετὰ σκυφοειδοῦς χεῖλους, ἡμμένη, ἧς ἡ φλόξ στρέφεται πρ. δ.)(Λαμπὰς ὁμοία ἧς ἡ φλόξ στρέφεται πρ. ἀ. κάτω δὲ πρ. ἀ. παρὰ τῇ λαβῇ τῆς λαμπάδος ≡
Παχέος πετάλου.
Διαμ. 8. Γραμμ. 0,525 P.
Ἐτερον ὁμοιον, ἀλλ' ἡ λαμπὰς τοῦ ὀπισθεν τοῦ κερματίου μέρους μεγαλητέρα· ἐν δὲ τῷ πεδίῳ ἄνω πρ. δ. σφαιρίδιον.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,38 X.
250. Ὅμοιος τύπος.)(Ἀβέβαιόν τι.
Διαμ. 7. Γραμμ. 0,275 Π.
Ὅρα καὶ ἀριθ. 103, 137 καὶ 187.

*) Ἐνώτιον κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἀθανασίου Σ. Ρουσοπούλου.

(5'. Τύποι διάφοροι.)

Λουτήρ. "Ορα ἀριθ. 235 καὶ 244.

Λύρα τρίχορδος. "Ορα ἀριθ. 142.

251. Ὅμοίως τετράχορδος. (Στλεγγίς πρ. ἄ.

Παχέος πετάλου.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,59 X.

"Ορα καὶ ἀριθ. 210.

Λύχνος ἐφ' ὑποστάτου τρίποδος.

"Ορα ἀριθ. 136 καὶ 208.

Λυχνούχος; "Ορα ἀριθ. 225.

Οικοδόμημα περιφερὲς μετὰ στέγης πυραμοειδοῦς ἐχούσης ἐπὶ τῆς κορυφῆς μικρὰν ἐξοχὴν ἐφ' ἧς σφαιρίδιον· τὸ δὲ οἰκοδόμημα, ἐπὶ πέντε ὄρατῶν στηλῶν στηριζόμενον, ἔχει τὴν εἰσοδὸν αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀριστερὸν τῷ ὄρῳντι μέρος.

"Ορα ἀριθ. 95 καὶ 175.

Πέδιλον.

"Ορα ἀριθ. 139.

252. Πέλεκυς δίστομος μετὰ βραχέος στελεοῦ. (Τρίαινα, ἧς τὸ κάτω μέρος κεκοσμημένον διὰ δύο ἀντιθέτων ἐλίκων.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,372 X.

"Ορα καὶ ἀριθ. 42, 107 καὶ 236.

Περικεφαλαία. "Ορα ἀριθ. 71, 197, 239 καὶ 243.

Ὅμοίως κωνοειδῆς.

"Ορα ἀριθ. 77, 118, 149, 169 καὶ 240.

253. Πῖλος κωνοειδῆς ἔχων ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφον ἀκτινοειδῆ. (Ἀβέβαιόν τι κωνοειδές· ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πρ. δ. K

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,225 II.

Πόρπη ἡμικυκλοτερῆς μετὰ τῆς κινητῆς γλώσσης καθέτως πρὸς τὰ κάτω ἐστραμμένης.

"Ορα ἀριθ. 203.

(Σ'. Τύποι διάφοροι.)

Πόρπη μετὰ περόνης διηκούσης ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερὰν οὕτως, ὥστε ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ κάμπτεται αὕτη, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ εἰσέρχεται ἐν ἀγκύλῃ. "Ορα ἀριθ. 238.

Προσωπεῖον Σιληνοῦ ἀντωπόν.

"Ορα ἀριθ. 26, τὸ πρῶτον μετὰ τὸν ἀριθ. 35 περιγεγραμμένον κερμάτιον, ἀριθ. 72, 157 καὶ τὸ πρῶτον μετὰ τὸν ἀριθ. 215 περιγεγραμμένον.

Ὅμοίως γέροντος σιμοῦ καὶ σφηνοπώγωνος (Σατύρου) πρ. δ. "Ορα ἀριθ. 92 καὶ 163.

Ὅμοίως γέροντος μετὰ πώγωνος ἀντωπόν, ἔχον κέρατα καὶ ὦτα ταύρου ὡς ἀπεικάζεται ὁ Ἀχελῷος ποταμός. "Ορα ἀριθ. 113.

Ὅμοίως μετὰ πώγωνος ἀντωπόν.

"Ορα τὸ δεύτερον μετὰ τὸν ἀριθ. 35 περιγεγραμμένον κερμάτιον, καὶ ἀριθ. 80.

Προσωπεῖον ἀντωπόν. "Ορα ἀριθ. 177.

Ὅμοίως γυναικὸς ἀντωπόν. "Ορα ἀριθ. 246.

254. Ῥόπαλον ὀζῶδες, ἐν δὲ τῷ πεδίῳ ἄνω μὲν πρ. δ. σφαιρίδιον, κάτω δ' αὐτοῦ δυσδιάκριτόν τι καὶ τοιοῦτον ἐν τῷ πεδίῳ πρ. ἀ.) (Τόξον.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,2 P.

"Ορα καὶ ἀριθ. 49, 97 καὶ 114.

Στλεγγίς. "Ορα ἀριθ. 251.

Σφύρα. "Ορα ἀριθ. 229.

Ταινία λυτὴ ἐν σχήματι Ω "Ορα ἀριθ. 226.

Τόξον. "Ορα ἀριθ. 254.

Τρῖαινα. "Ορα ἀριθ. 135, 247 καὶ 252.

Τρίπους. "Ορα τὸ μετὰ τὸν ἀριθ. 92 τρίτον περιγεγραμμένον κερμάτιον.

(Σ'. Τύποι διάφοροι.)

255. Τρισκελές συνδεδεμένον κατὰ τὸ κέντρον διὰ
κρίκου ὠσειδοῦς.) (Ἀβέβαιόν τι.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,3 Μ.

Ὅρα καὶ ἀριθ. 185, 199 καὶ 237.

Τροχός. Ὅρα ἀριθ. 85, 115, 138, 165, 214 καὶ 223.

256. Ὑπόδημα πρ. δ.) (Ἄνευ τύπου.

Διαμ. 8. Γραμμ. 0,322 Χ.

257. Ὅμοιος τύπος.) (Δυσδιάκριτόν τι.

Διαμ. 7. Γραμμ. 0,347 Χ.

Ὅρα καὶ ἀριθ. 38.

Ἀβέβαιόν τι.

Ὅρα ἀριθ. 43, 87, 104, 130, 176, 212, 227, 241,
248, 250, 253, 255 καὶ 258.

258. Ἀδιάγνωστόν τι.) (Ἀβέβαιόν τι.

Διαμ. 6. Γραμμ. 0,22 Ρ.

Ὅρα καὶ ἀριθ. 98 καὶ 259.

259. Ἀδιάκριτόν τι.) (Ἀδιάγνωστόν τι.

Διαμ. $6\frac{1}{2}$. Γραμμ. 0,22 Λ.

Δυσδιάκριτόν τι. Ὅρα ἀριθ. 93, 152 καὶ 257.

Ἐγγραφον Ἀθήνησι μηνὶ Ἀπριλίῳ αὐπ'.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΟΣΤΟΛΑΚΑΣ

Νομισματογνῶμων τοῦ ἐν τῇ ἔθνικῃ Βιβλιοθήκῃ
ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α .

—

Κηρύκειον.) (Ἄνευ τύπου.

Διαμ. 7. —

Εὑρεθὲν ἐν Ἰθώμῃ.

Ἐκ σχεδίου προθύμως ἀνακοινωθέντος μοι παρὰ τοῦ Λουδοβίκου Viola, Ἰταλοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας, ὅστις εἶδε τὸ χαλκοῦν τοῦτο κερμάτιον ἐν τῇ μικρᾷ συλλογῇ τοῦ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἰθώμην τῆς Μεσσηνίας χωρίου Βουλκάνου, ὅπου καὶ ἄλλα τοιαῦτα κερμάτια ἀνευρέθησαν, ἅτινα τῆς αὐτῶν σμικρότητος ἕνεκα ἀπερρίφθησαν ὡς οὐδεμιᾶς προσοχῆς ἄξια. Ἡ δὲ τοῦ εἰρημένου πολυμαθοῦς καθηγητοῦ περιοδία ἐγένετο κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ $\frac{16}{28}$ Μαΐου αωπ'.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΟΣΤΟΛΚΑΣ.

ΠΙΝΑΞ ΕΠΟΠΤΙΚΟΣ

ΤΗΣ ΤΩΝ

ΚΕΡΜΑΤΙΩΝ ΚΑΤΑΤΑΞΕΩΣ.

Σελ.

Α'. ΓΡΑΜΜΑΤΑ Η ΜΟΝΟΓΡΑΜΜΑΤΑ.	
Α'. Γράμματα ἐφ' ἑνὸς μόνον μέρους ἢ ἑκατέρωθι τοῦ κερματίου.	7
Β'. Γράμματα ἐφ' ἑνός, ἐφ' ἑτέρου δὲ μονογράμματα ἢ τύποι διάφοροι.	9
Γ'. Δύο γράμματα ἐφ' ἑνός, ἐφ' ἑτέρου δὲ τύποι διάφοροι.	14
Δ'. Μονογράμματα ἐφ' ἑνός, ἐφ' ἑτέρου δὲ τύποι διάφοροι.	15
 Β'. ΚΕΦΑΛΑΙ ΚΑΙ ΣΧΗΜΑΤΑ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΩΝ Η ΜΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΕΙΑ.	
Α'. Κεφαλαὶ ἐφ' ἑνός, ἐφ' ἑτέρου δὲ τύποι διάφοροι.	17
Α'. Θ Ε Ω Ν.	17
Β'. Α Ν Θ Ρ Ω Π Ω Ν.	
1. Ἄ ν δ ρ ῶ ν.	18
2. Γ υ ν α ι κ ῶ ν.	18
Β'. Σχήματα.	
Α'. Θ Ε Ω Ν.	20
Β'. Α Ν Θ Ρ Ω Π Ω Ν.	21
Γ'. Μόρια ἀνθρώπεια.	22

Γ'. ΖΩΙΑ Η ΜΟΡΙΑ ΑΥΤΩΝ ΕΦ' ΕΝΟΣ,
ΕΦ' ΕΤΕΡΟΥ ΔΕ ΑΝΕΥ ΤΥΠΟΥ Η
ΜΕΤΑ ΤΥΠΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ.

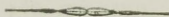
	Σελ.
Α'. Θηλαστικά.	23
Β'. Πτηνά.	32
Γ'. Ἐρπετά.	34
Δ'. Ἐντομα.	35
Ε'. Μαλακόστρακα.	36
Ϛ'. Μαλάκια.	37
Ζ'. Ζῶα μυθώδη.	37

Δ'. ΦΥΤΑ Η ΜΕΡΗ ΑΥΤΩΝ ΕΦ' ΕΝΟΣ,
ΕΦ' ΕΤΕΡΟΥ ΔΕ ΑΝΕΥ ΤΥΠΟΥ Η
ΜΕΤΑ ΤΥΠΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ. 38

Ε'. ΑΓΓΕΙΑ ΕΚΑΤΕΡΩΘΙ Η ΕΦ' ΕΤΕ-
ΡΟΥ ΑΝΕΥ ΤΥΠΟΥ Η ΜΕΤΑ
ΤΥΠΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ.

Α'. Ἄωτα.	41
Β'. Μόνωτα.	41
Γ'. Δίωτα.	43

Ϛ'. ΤΥΠΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΕΦ' ΕΝΟΣ ΜΟΝΟΝ
ΜΕΡΟΥΣ Η ΕΚΑΤΕΡΩΘΙ. 44

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η .

ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΤΤΙΚΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ.

Ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῆς ποτὲ πλατείας Λουδοβίκου, τῆς ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τῆς νέας λεωφόρου Πειραιῶς, ἦτοι καταντικρὺ τοῦ ὄρφανοτροφείου Χατζῆ Κώστα, εἶχε γίνεи τῷ 1871 ἀνασκαφὴ τάφων παρά τινος ἀρχαιοπράτου, ἐξ ἧς ἀνελέχθησαν πολλὰ καὶ ποικίλα κτερίσματα τέχνης πάνυ ἀρχαίας, μάλιστα δὲ ἀγγεῖα πῆλινα μεγάλα καὶ μικρὰ καὶ χρυσαῖ ταινίαι κττ. ὧν πολλὰ τότε ἠγόρασεν ἡ ἀρχαιολογικὴ ἡμῶν Ἑταιρία καὶ κατέθεσεν εἰς τὸ Μουσεῖόν τῆς τὸ ἐν τῷ Βαρβακείῳ. Οὐκ ὀλίγα δ' ἐκ τῶν ἀγγείων ἐκείνων ἐξέδωκε μετ' ἀπεικονίσεως καὶ ἀκριβοῦς διὰ λόγων περιγραφῆς ὁ Γερμανὸς G. Hirschfeld ἐν τοῖς *Annali dell' Instituto di Roma* τοῦ ἔτους 1872. Οὐδὲν δὲ ἐκ τῶν τότε γνωσθέντων ἀγγείων εἶχεν ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ μόνον παραστάσεις πολυμόρφους ζώων καὶ ἀνθρώπων, ἀλλοκοτωτάτας τὸ περίγραμμα, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ κοσμήματα ποικίλα, οἷα ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις πλέον δὲν ἐσυνειθίζοντο. Ἀλλὰ νῦν, πρὸ δύο περίπου μηνῶν, ὁ τὴν ἀνασκαφὴν ἐκίνησας παρετήρησε μεταξὺ τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῷ οἴκῳ του ἀπωλήτων ἀγγείων καὶ μίαν οἰνοχόην, εἰς πολλὰ μὲν τεθραυσμένην τεμάχια, δυναμένην δὲ νὰ ἀπαρτισθῇ ὀλόκληρον διὰ συγκολλήσεως, καὶ αὕτη οὔσα ἐκ τῶν ἀπλουστέρων, μετὰ κόσμου ζωνῶν πολλῶν κίρροῦ χρώματος περὶ τὴν κοιλίαν καὶ δύο ἵππων λαγαρῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ λαιμοῦ(*), εἶχεν ἐπὶ τῆς μελανόχρου πλατείας

(*) Ὅποιοι φαίνονται οἱ ἵπποι ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Hirschfeld *Tav. d' agg. I, 4 (24)*.

ταινίας, τῆς ποιούσης μετάθασιν ἀπὸ τῆς κοιλίας ἐπὶ τὸν λαϊμόν, ἐπιγραφὴν ἐγγάρακτον ὅξει ὄργάνῳ, περιθέουσαν κύκλῳ ἀπὸ τῆς ρίζης τῆς λαβῆς πρὸς ἀριστερά καὶ ἐπὶ τὴν αὐτὴν πάλιν λαβὴν λήγουσαν, γραμμάτων ἐν ὄλῳ 47. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, θεωρηθὲν ἄξιον λόγου, ἠγόρασεν ἡ Ἐταιρία ἐσχάτως καὶ συνεκόλλησεν.

Ἐφεξῆς δίδομεν ἀποτύπωμα τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφῆς ὡς ὁμοιώτατον. (Ἴδε τὸ ξυλογράφημα.) Ἀνέγνωμεν δὲ ἡμεῖς τὰ γράμματα οὕτω ἀπὸ δεξιῶν ἀρξάμενοι·

Ἦὸς νῦν ὄρχηστῶν πάντων ἀταλώτατα παίζει τῶτον ἔκαυσεν.

ἦτοι κατὰ τὴν συνήθη ἡμῶν γραφὴν·

Ἦὸς νῦν ὄρχηστῶν πάντων ἀταλώτατα παίζει,
τοῦτον ἔκαυσεν.

καὶ διακρίνομεν ἐν τοῖς οὕτω ἀναγνωσθεῖσι γράμμασι στίχον ἓνα δακτυλικὸν ἐξάμετρον καὶ ἀρχὴν ἄλλου.

Τί δὲ ταῦτα σημαίνουσι, δυσκολευόμεθα πολὺ νὰ εἴπωμεν. Πρὸ πάντων ποῖον ὄνομα προσηγορικὸν πρέπει νὰ ὑπονοηθῆ εἰς τὸ τοῦτον ἀμφιβάλλομεν, τοῦτον ἄρα γε τὸν κέραμον, τὸν πρόχουον δηλαδὴ (=οἶνοχόην), ἢ τοῦτον τὸν νεκρόν, παρ' ᾧ ἐτέθη ὡς κτέρισμα ἢ οἶνοχόη. Ὡσαύτως ἄπορον, διὰ τί ὁ νῦν ὄρχηστῶν πάντων ἀταλώτατα παίζων λέγεται ὅτι ἐποίησε τὸ ἦ τό· διότι, εἰρήσθω καὶ τοῦτο, ἔχω ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ὀρθῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἔκαυσεν, ἰδίως τῶν τριῶν μεσαιῶν γραμμάτων τοῦ ῥήματος. Ὡς πᾶς τις θέλει ἰδεῖ, ἐξετάζωμεν προσεκτικῶς τὸ δοθὲν ξυλογράφημα, ἠναγκάσθην ἐγὼ, ἵνα ὁπωσδήποτε ἀναγνώσω τι λεκτὸν Ἑλληνιστί, νὰ παραδεχθῶ διπλοῦν καὶ τριπλοῦν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ σχῆμα τοῦ γράμματος σίγμα, ἐν τῷ τρίτῳ ἐκ δεξιῶν γράμματι καὶ ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ καὶ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ, προσέτι νὰ θεωρήσω ὡς ὀλόκληρα σωζόμενα γράμματα τρία, τὰ νῦν ὄντα κολοβά, τὸ 40^{ον} καὶ τὸ 43^{ον} καὶ τὸ 44^{ον}.

Καὶ ἄλλα πολλὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπη λεπτολογῶν περὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν λέξεων ἀταλώτατα καὶ παίζει,

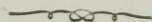
Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΗ ΕΙΝΑΙ ΕΚ ΤΗΣ
 ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ
 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
 ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ
 ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ
 ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
 ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
 ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
 ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ
 ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
 ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
 ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
 ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ
 ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
 ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
 ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ
 ΑΝΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
 ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

ἀλλ' ἐγὼ τό γε νῦν ἀφίσταμαι τοῦ ἔργου, ἐπιλέγων μόνον, ὅτι οὐδεμίαν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔχω ἀμφιβολίαν περὶ τῆς γνησιότητος τῆς ἐπιγραφῆς, καὶ ἔνεκα τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τοῦ εἰς ἡμᾶς πωλήσαντος τὸ ἀγγεῖον καὶ ἔνεκα τῶν ὑλικῶν τεκμηρίων τῆς χαράξεως αὐτῆς, ἣν μάλιστα πρὸ τῆς συγκολλήσεως τῶν τεμαχίων ἐπιμελέστατα ἐξετάσας διέκρινα ἐν τοῖς χαράγμασι πῖνον λευκόχρουν ἀρχαῖοθεν διατηρούμενον, ὅστις νῦν ἐξέλιπε σχεδόν, διότι ὁ ἡμέτερος κολλητῆς ἔκαμε χρῆσιν χυμικοῦ ὀξέος πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν ξένων ὑλῶν τῶν ἐν ταῖς γραμμαῖς τῶν καταγμάτων, αἵτινες γραμμαὶ εἰς δύο τρία μέρη συνεχέοντο ταῖς γραμμαῖς ταῖς ἐκ τῆς χαράξεως, ὡς τοῦτο πολλάκις συμβαίνει καὶ ἡξεύρουσιν οἱ ἔμπειροι τῶν τοιούτων.

Τοσαῦτα ἀρκείωσαν. Εὐχομαι δὲ νὰ ἐπιτύχη ἄλλος κάλλιον ἐμοῦ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν γραμμάτων τούτων, ὀρίζων ἅμα, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐγράφησαν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 27 Ἰουνίου 1880.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΠΕΡΙ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ*).

Ἦδη μὲν ὁ Πλάτων κατείδε τὴν ὁμοιότητα τοῦ ὀργανικοῦ σώματος πρὸς τὸ κοινωνικὸν καθόλου, βασίσας μάλιστα κυριωτάτους τῶν τῆς Πολιτείας θεσμῶν ἐπὶ ταύτης· γνωσταὶ δ' ἔπειτα εἶνε ἡ τοῦ Ὁββου (Hobbes) ἐνασμένισις εἰς τὴν λεπτομερεστέραν ἐρμηνεῖαν τῆς ὁμοιότητος ταύτης καὶ ἡ ἄλλων προτέρων τε καὶ ἐπιγενεστέρων φιλοσόφων, ὧν πάντων ἴσως ἐπιμελέστατα περὶ ταύτην διέτριψεν ὁ ὁμόχρονος ἡμῖν Ἄγγλος φιλόσοφος Herbert Spencer, ἐν τῷ περὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως δοκιμῇ αὐτοῦ, πολλὰ καὶ μεγάλα καταδείξας τὰ ὅμοια καὶ παραπλήσια ἀμφοτέρων, τοῦ τε φυσικοῦ καὶ τοῦ τῆς κοινωνίας σώματος. Ἄλλ' ἂν ἡ συντεταγμένη καθόλου κοινωνία δύναται νὰ κληθῆ εὐλόγως τι ὀργανικόν, ὀργανισμός, τότε καὶ πᾶν ἐθνικὸν σῶμα εἶνε οἷον ὀργανικόν τι ὄλον.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ὡς πᾶς φυσικὸς ὀργανισμὸς παρ' ἀπάσας τὰς ὁμοιότητας πρὸς τοὺς ἄλλους οὐχ ἤττον διαφέρει ἐν συνόλῳ αὐτῶν, οὕτω καὶ πᾶς ἐθνικὸς ὀργανισμὸς, πᾶν ἔθνος, ἔχει χαρακτῆράς τινας, ἔχει ἰδιόρρυθμόν τινα φυσιγνωμίαν, διαστέλλουσαν αὐτὸν τῶν ἄλλων ὁμωνύμων ὀργανισμῶν, τοῦθ' ὅπερ δηλοῦμεν λόγον ποιούμενοι περὶ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, πνεύματος, περὶ ἐθνικῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν καὶ καθόλου τῶν τοιούτων. Μαρτυρεῖ δὲ ταῦτα τρανῶς ἢ τε ἱστορία καὶ ἡ καθ' ἐκάστην πεῖρα. Τοῦτον λοιπὸν τὸν ἰδιόρρυθμον ἐθνικὸν χαρακτῆρα βλέπομεν ἀποτυπούμενον πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐ μόνον ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ πολιτικῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν ἐκάστων, ἀλλὰ καθόλου εἰπεῖν καὶ ἐν τῇ πνευματικωτέρᾳ αὐτῶν σφαίρᾳ, οἷον ἐν τῇ τέχνῃ καὶ δὴ καὶ ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ μοίρᾳ τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐνεργείας, περὶ ἧς πρόκειται κυριώτατα ἐνταῦθα, λέγω, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Ὡς τε, ἂν ταῦτα εἶνε ὀρθά, ἔχομεν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐθνικὴν ἀπόχρωσιν τῆς φιλοσοφίας, ἥτοι ἐθνικὴν φιλο-

(*) Συνέχεια καὶ τέλος· ἰδὲ σελ. 487 τοῦ Η'. τόμου.

σοφίαν. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχει ἴσως παραδόξως· καὶ δύναται τις νὰ ἐρωτήσῃ, πῶς ποτε δύναται τοῦτο νὰ εἶνε ἀληθές; Καὶ δὲν εἶνε, ἴσως ἐρωτήσῃ τις, ἡ φιλοσοφία ἡ καθολικωτάτη τῶν ἐπιστημῶν, ἡ μηδένα ἄρα ὀφείλουσα νὰ γινώσκῃ τοιοῦτον φραγμὸν ἐθνικῆς μερικεύσεως, γεωγραφικῶν ὁρίων, αὐτὴ ἡ φύσει περὶ τὴν κατανόησιν πραγματευομένη τοῦ Παντός; Ὑπῆρξαν μάλιστα χρόνοι καθ' οὓς ἡ ἔκφρασις *ἐθνικὴ φιλοσοφία*, ἠκούσθη οὐχὶ ἄνευ τινὸς φρίκης καὶ ἀπεβλήθη μετ' ἀγανακτήσεως. Καὶ ὁμως ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας διδάσκει διαρρήδη, ὅτι τὸ δηλούμενον ὑπὸ τῆς ἐπωνυμίας ταύτης εἶνε ἀλήθεια ἱστορικὴ καὶ ψυχολογικὴ· διότι ἰδιόρρυθμα τὰ φιλοσοφήσαντα ἔθνη ὄντα δὲν ἀντελήφθησαν οὔτε ὁμοτρόπως κατὰ πάντα, οὔτε ἰσοδυνάμως τῶν αἰώνιων προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας. Ἀλλ' ἄς ἔλθωμεν ἐπὶ τὰ γεγονότα καὶ ἄς λάβωμεν παράδειγμα τὴν φιλοσοφίαν τῶν τριῶν κρατίστων ἐν αὐτῇ σημερινῶν ἔθνῶν, τοῦ γαλλικοῦ, γερμανικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ, πειρώμενοι ὅσον τὸ δυνατόν βραχύτατα νὰ εὐρωμεν καὶ ὀρίσωμεν τὰ εἰδοποιᾶ γνωρίσματα τῆς φιλοσοφίας ἐκάστου τούτων.

Πολυθρόλυτος εἶνε ἐν πρώτοις ἡ σαφήνεια καὶ ἀπλότης καὶ τὸ εὐπερίγραφον καθόλου τῶν ἔργων τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος· οὐδ' ἔχει ἴσως ἄλλος λαὸς τὴν ὄρεξιν καὶ ἀρετὴν ταύτην τῆς σαφηνείας καὶ ἀπλότητος τοσοῦτον μεγάλην τε καὶ λεπτοφυᾶ ὅσον ὁ γαλλικός· τὸ ρηθὲν ἄρα, ὅτι τὸ μὴ σαφές οὐδὲ γαλλικὸν εἶνε, ἐρμηνεύει λίαν ἐκφραστικῶς ἐν τῶν κυριωτάτων γνωρισμάτων τῆς διανοίας τοῦ ἔθνους τούτου, ὅπερ ἐμελλε νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Καὶ ἀληθῶς, πάντα, καθόλου θεωρουμένου τοῦ πράγματος, τὰ κυριώτατα τῶν γαλλικῶν φιλοσοφημάτων ἀπὸ τοῦ πνευματισμοῦ τοῦ Καρτεσίου μέχρι τῆς θετικῆς φιλοσοφίας τοῦ Αὐγούστου Κόμητος (Auguste Comte) εὐμοιροῦσι θαυμαστῶς τῆς σαφηνείας ἅμα καὶ ἀπλότητος. Καθόλου δ' εἰπεῖν τὰ ἔργα τῆς φιλοσοφικῆς διανοίας τοῦ ἔθνους τούτου ἴστανται, ὡς κομψὰ μὲν τινὰ καὶ ἐμμελῆ, ἀπλᾶ δὲ καὶ εὐσύνοπτα μέγα, ἐφ' ἃ πανταχόθεν διαχεῖται τὸ φῶς καὶ ἀφ' ὧν γεννᾶται ραδίᾳ καὶ σαφῆς ἐντύπωσις τοῦ ὅλου.

Πολλῶ ὅμως τούτου διάφορον ὄψιν παρέχει ἡ ἐπίσκεψις τῶν γερμανικῶν φιλοσοφημάτων, ἔνθα ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ εὐσυνόπτου τῶν γαλλικῶν δημιουργημάτων κρατεῖ, ὡς τὰ πολλά, λαβυρινθῶδές τι, ἀντὶ δὲ τῆς φωτεινότητος ἐκείνων ἐπιπολάζουσα τις σκοτεινότης καὶ ἀσάφεια. Διότι ὁ γερμανὸς φιλόσοφος δὲν ἀρκεῖται συνήθως εἰς ζήτησιν καὶ εὔρεσιν μιᾶς πρωτεύουσας μόνον ἀληθείας καὶ εἰς τὴν δι' αὐτῆς καὶ ἀπ' αὐτῆς φιλοτέχνησιν τῆς ὅλης φιλοσοφικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ ἐπιληφθῇ ἅμα πολλῶν, εἰ δυνατόν, πάντων τῶν λόγων τῶν ὄντων, καὶ τῆς ἐρεύνης τῆς ποικίλης αὐτῶν φύσεως, ἵνα ἔπειτα συνενώσας τὴν πολυσχιδῆ ταύτην ζήτησιν, ὡς ἄλλα νήματα, συνυψάνῃ οὕτω τὸ πολυδαίδαλον τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ ὕφασμα. Ἡ διάνοια καὶ καρδία τούτου ἐγείρεται συγχρόνως ἐκ τῆς ποικίλης ἐντυπώσεως πολλῶν καὶ διαφόρων ὄψεων τοῦ ἐσωτερικοῦ ἅμα καὶ ἐξωτερικοῦ κόσμου, καὶ μάλιστα τοῦ πρώτου, εἰς ὧν τὰ μυστήρια ζητεῖ ἄρα νὰ εἰσέλθῃ διὰ πάσης δυνατῆς ὁδοῦ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν φύσιν αὐτῶν. Τούτου ἕνεκα ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἀποβαίνει ἰδιαζόντως δύσκολος καὶ ἐνίοτε τοῦτ' αὐτὸ αἰνιγματώδης. Τὰ συστήματα τοῦ Δεϊβινίου καὶ τοῦ Καντίου, ἵνα παραλίτω ἄλλα, πρόκεινται σαφῆ τῆς ἀληθείας ταύτης μαρτύρια καὶ κάλλιστα παραδείγματα· ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνοις τοῖς φιλοσοφήμασι τῆς Γερμανίας, ἄτινα ὀρμῶνται ἀπὸ μιᾶς ἀπλῆς κατὰ τὸ φαινόμενον προτάσεως, καὶ βαίνουσι καθ' ἀπλοῦν τι σχῆμα, οἷον τὸ τοῦ Ἐγέλου, ἡ ἀπλότης αὕτη εἶνε μὲν βραχεῖά τις καὶ εὐχερῆς εἶσοδος, εἶσοδος ὅμως φέρουσα εἰς λαβύρινθον ἐρεύνης καὶ παραστάσεως τῆς μυστηριώδους χώρας τοῦ πνεύματος καὶ τῆς φύσεως.

Ἐν τέλει, διάφορος ἀμφοτέρων τούτων εἶνε ὁ χαρακτήρ τῆς ἀγγλικῆς φιλοσοφίας, κατόπτρου αὔσης αὐτοῦ τοῦ πνεύματος ἐν γένει τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, ὃν κατ' ἐξοχὴν διακρίνει ὁ πρακτικὸς νοῦς, ἡ πρακτικὴ αὐτοῦ τάσις καὶ εὐφυΐα, ἡ καὶ αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν ἀναγκάσασα νὰ τραπῇ, καθόλου εἰπεῖν, ἐπὶ τὴν θητικωτέραν ἐργασίαν τῆς πράξεως. Ἴσως δὲν εἶνε ἄμοιρον πάσης σημαντικότητος καὶ σχέσεως πρὸς ταῦτα ἡ ὑπὸ ἄγγλου φιλοσόφου ἐξενεχθεῖσα τὸ πρῶτον πολυθρόλητος νῦν ρήτρα, ὅτι τὸ ἐπίστασθαι ἐστὶ δύνα-

σθαι· οὐδ' ἀμαρτάνει, νομίζω, πολὺ ἐάν τις εἶπῃ, ὅτι οὐδαμοῦ τῶν ἐθνῶν ἢ πρώτη τῶν δύο τούτων ἀπαρεμφάτων ἐπιδιώκεται τόσον χάριν τῆς δευτέρας, ὅσον παρὰ τοῖς Βρετανοῖς· τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ τόσον τρανῶς ἢ φιλοσοφία τοῦ ἔθνους τούτου, οὔσα κατ' ἐξοχὴν φιλοσοφία τοῦ *χρειώδους*, ὥστε δὲν εἶνε ἴσως ἄτοπον τὸ λεχθέν, ὅτι οὐδὲν ἀγγλικώτερον τῆς ἀγγλικῆς φιλοσοφίας. (P. Challengel-lacour, Hist. d. l. philos. moderne par H. Ritter. Tome I. Introduction p. XX—XXX.)

Ἐκ τῶν βραχέως ἐκτεθέντων ἐξωτερικωτέρων τούτων γνωρισμάτων τῆς φιλοσοφίας τῶν τριῶν κρατίστων ἐν αὐτῇ σημερινῶν ἐθνῶν προκύπτουσιν ἄλλαι τινὲς ἐσωτερικώτεραι αὐτῶν διαφοραί. Διότι οἱ μὲν ἄγγλοι δὲν ἐκαλλιέργησαν κυρίως εἰπεῖν ὀλόκληρον τὴν φιλοσοφίαν σημαντικῶς, ἀλλὰ μᾶλλον ἠσχολήθησαν ἰδίᾳ περὶ τὴν φυσικομαθηματικὴν μέθοδον, τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν κοινωνιολογικῶν ἐπιστημῶν, ἧτοι περὶ τὰ προδήλως μείζονα τὴν ἀναφορὰν ἔχοντα πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον. Παραδείγματα τούτου εἶνε μάλιστα ἡ φιλοσοφία τοῦ Βάκωνος, Ὁββου καὶ Δοκίου ἐκ τῶν παλαιότερων, ἐκ δὲ τῶν ὁμοχρόνων ἢ περὶ τὴν λογικὴν ἅμα καὶ τὴν πολιτικὴν οικονομίαν ἐνασχόλησις τῶν φιλοσόφων Μιλλίου καὶ Ἰέβωνος (JEWONS) καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς *συνειρμολογικῆς* ψυχολογίας ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν δοκιμωτάτων ἐν τοῖς νεωτέροις ἄγγλοις φιλοσόφοις, τῶν δύο Mill, τοῦ Spencer, Bain, Lewes καὶ ἄλλων. Ἡ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δηλωθεῖσα τάσις τοῦ ἀγγλικοῦ πνεύματος ἐξηγεῖ καὶ τὴν κρατοῦσαν ταύτην ἀπὸ τῆς μεταφυσικῆς ἀποχῆς τῶν ἀγγλικῶν φιλοσοφημάτων, ὡς αὐθις ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ πνεύματος τῶν γάλλων ἐξηγεῖται ὅτι, οὔτοι ἢ θεμελιουσί τὴν ἑαυτῶν φιλοσοφίαν ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν, ὡς ὁ Καρτέσιος, ἢ διδάσκουσιν αἰσθητισμὸν, ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῶν φώτων, ἢ συνενουοῦσιν ἀμφοτέρα ταῦτα, ὡς ἔπραξεν ὁ Αὐγουστος Κόμης. Ἀμφοτέρων ἄρα τῶν ἐθνῶν τούτων ἢ φιλοσοφία ἀποκλίνει τῆς περιφανῶς χαρακτηριζούσης τὸ γερμανικὸν πνεῦμα μεταφυσικῆς τάσεως, ἐν ἣ ἄρχει ἢ πρὸς τὸν ἰδαισμοὺν ροπή, ἢ προδήλως ἐκ τῆς παρὰ τῷ ἔθνει τούτῳ ὑπερισχυ-

ούσης μελέτης καὶ θεωρίας τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου γεννωμένη. Ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ ἱστορία τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τοῦ Λεϊβνίτιου μέχρι τοῦ Ἐγέλου μαρτυρεῖ τὸν ἐναργῶς ἀρχόντα ἐν ταύτῃ ἰδανιστικὸν τοῦτον χαρακτῆρα. Διότι, ἵνα ἐπὶ παραδειγματῶν εἶπω, ὁ μὲν Λεϊβνίτιος ἀνεύρισκε τὰς πρώτας αἰτίας τοῦ κόσμου ἐν τοῖς πνευματικοῖς οὖσιν, ὧν τὴν ἔννοιαν ἐπορίζετο ἐκ τῆς αὐτοσυνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου· ὁ δὲ Κάντιος καὶ πολλῶν τούτου μᾶλλον ὁ Φίχτιος ἐκήρυξαν τὸν ἕξω κόσμον οἷον ψιλήν τινα *εμφασιν* τοῦ ἐσωτερικοῦ· ὁ δὲ Σχελλίγγιος καὶ ὁ Ἐγκελος ἐπειράθησαν νὰ νοήσωσι τὸ μὲν πνεῦμα ὡς δημιουργὸν τοῦ κόσμου, τὴν δὲ φύσιν ὡς ἔλυτρον καὶ ὄργανον τῆς βαθμιδικῆς ἐφ' ἑαυτὸ ἐπανόδου ἐκείνου. Τοῦ ἰδανισμοῦ δὲν κατισχύουσι νὰ ἀπαλλαγῶσι παρὰ τοῖς γερμανοῖς ἐντελῶς οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἀναλαβόντες νὰ καταπολεμήσωσιν αὐτόν, ὡς ὁ Ἰακώβης καὶ ὁ Ἐρβартος (Zeller, *Geschichte der deutschen Philos* s. 739). Ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς σημερινῆς ἐν Γερμανίᾳ φιλοσοφίας ἐπικρατῶν χαρακτῆρ εἶνε πάλιν ποιός τις ἰδανισμός (Wundt, *Ueber die Aufgabe der Philosophie in der Gegenwart*, s. 14.).

Πρὸς τὴν ἰδανιστικὴν ταύτην ροπὴν τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας παραβάλλων τις τὴν τῶν δύο ἄλλων ἐθνῶν βλέπει ραδίως, ὅτι αὕτη δὲν δύναται νὰ εἶνε κυρίως ἰδανιστικὴ, ἀλλὰ μᾶλλον ρέπουσα πρὸς τὸν πραγματισμὸν, ἐμπειρισμὸν, αἰσθητισμὸν καὶ τὰ τούτοις συνακόλουθα συστήματα. Ἄν δὲ καὶ ἄλλως παραβάλωμεν πρὸς ἀλλήλας τὰς φιλοσοφίας τῶν τριῶν τούτων ἐθνῶν, δυνάμεθα καὶ τοῦτο εὐχερῶς νὰ κατίδωμεν, ὅτι ἀμφότερα τᾶλλα ἀπολείπονται τοῦ γερμανικοῦ περὶ τὴν ἴδρυσιν *περικτικῶν* φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἐχομένων πάντων τῶν μαθημάτων τῆς φιλοσοφίας καὶ τεινόντων νὰ συγχορυφώσωσι καὶ ἐρμηνεύσωσι φιλοσοφικῶς τὴν *omnitudinem scientiarum*. Τὰ τῶν γερμανῶν ἄρα φιλοσοφήματα εἶνε κατὰ τὴν ἔποψιν ταύτην φιλοσοφικώτερα τῶν ἄλλων. Οὕτω λοιπὸν καὶ αὕτη ἡ *ἐθρότης* ἀπεδείχθη εἰς ἡμᾶς συντελοῦσα εἰς διαφορῶν συστημάτων γένεσιν.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν οἱ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἐθνικοὶ φραγμοί· ἀλλ' οὐχ

ἤττον δὲν πρέπει νὰ λάθῃ ἡμᾶς ἡ ἔργασία τῆς ἰσοπεδωτικῆς τῶν διαφορῶν τούτων σκαπάνης τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν. Ἡ καταπληκτικὴ δῆλον ὅτι εὐκολία τῆς παρ' ἀλλήλους τῶν λαῶν ἐπιμιξίας, ἡ εἰς τὴν κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν τῶν τῆς συγκοινωνίας μέσων ὀφειλομένη, ἡ τείνουσα νὰ καταστήσῃ κοσμοπολίτην τὸν ἄνθρωπον, ἀπαμβλύνει φανερώς πολλὰς τῶν ἐθνικῶν διαφορῶν. Τὰ πνευματικὰ ἔργα τῶν λαῶν ἐκάστων ἐκβαίνουσι ταχυπετῶς τῶν γεωγραφικῶν ὁρίων τοῦ παραγαγόντος αὐτὰ λαοῦ. Καὶ μυρίοι μὲν ἐκμανθάνουσι καθ' ἐκάστην ξένας γλώσσας, μυρία δὲ συγγράμματα μεταφράζονται χάριν ἀλλογλώσσων ἀναγνωστῶν. Οἱ δοκιμώτεροι λοιπὸν τῶν τε προτέρων καὶ συγχρόνων φιλοσόφων ἐκάστου ἔθνους ἀναγινώσκονται καὶ ὑπὸ ἀλλογενῶν ἔραστῶν τε τῆς φιλοσοφίας καὶ φιλοσόφων· ἡ δὲ ἀνάγνωσις αὐτῶν ἐπενεργεῖ διὰ τῆς μεθόδου καὶ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν ὁμοιομόρφως παρ' ἀναγνώσταις συγχρόνως διαφόρων ἐθνῶν· καὶ εἰσέρχονται ἄρα τούτων ἕνεκα εἰς τὸ κύριον ρεῦμα τῆς ἐθνικῆς φιλοσοφίας καὶ ἄλλα ρυάκια ἐξῶθεν πηγάζοντα. Τούτου δ' ἕνεκα ὑπάρχει πλὴν ἄλλων ἐν μὲν Γαλλίᾳ ἡ Νεοκαντιανὴ καλουμένη τῶν γερμανῶν φιλοσοφία, ἐν δ' Ἀγγλίᾳ ἡ Θετικὴ φιλοσοφία, ἐκ τῆς τοῦ Αὐγούστου Κόμητος προελθοῦσα, καὶ τέλος ἐν Γερμανίᾳ ζῶσιν οὐκ ὀλίγοι θαυμασταὶ τῶν Mill καὶ Spencer. Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τούτου.

Ἄλλ' ἄς μεταβῶμεν νῦν ἐπὶ τὸ τρίτον ἐξωτερικόν, καθ' ἡμᾶς, αἴτιον τῆς γενέσεως καὶ ὑπάρξεως διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων, τὸ τῆς φιλοσοφικῆς δῆλον ὅτι παιδείας καὶ καθόλου τῆς ἐπιστημονικῆς παιδείσεως τῶν φιλοσοφούντων. Καὶ ὅτι μὲν ἡ παιδεία καὶ ἀγωγή καθόλου πλεῖστα δύναται ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐκάστων πάντες ὁμολογοῦσιν· ὅτι δὲ καὶ περὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἰδίᾳ ταῦτὸ λεκτέον, οὐδεὶς οὐδὲ τοῦτο ἀγνοεῖ. Καλοῦμεν δ' ἐνταῦθα φιλοσοφικὴν παιδείαν καὶ ἀγωγὴν τὴν τε ζῶσαν ὑπ' ἄλλων ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ παιδευσιν καὶ διδασκαλίαν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως καὶ σπουδῆς τῶν συγγραμμάτων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων φιλοσόφων προεγινομένην· εἰς ταύτην ὅμως τὴν εἰδικωτέραν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἐνάσκησιν καὶ ἀγωγὴν συντελεῖ καὶ

ἡ περὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας τριβὴ τοῦ φιλοσοφοῦντος. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὅσον μὲν τείνει νῦν εἰς τὴν ζῶσαν διδασκαλίαν, τὴν ὑπὸ φιλοσόφων γινομένην, ὑπάρχει γενικὸς σχεδὸν κανὼν τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ὅτι πᾶς πρῶτον φιλοσοφῶν φιλοσοφεῖ κατὰ τὸ σύστημα τῶν διδασκάλων αὐτοῦ, ὧν οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὴν δύναμιν καὶ ροπὴν πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν διεύθυνσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν διδασκομένων. Καὶ γνωστὸν εἶνε, ὅτι ὁ Πλάτων λέγεται, (Πλουτ. Β. Μαρίου 46 πρὸς βλ. καὶ Lactant. 3, 917), ὅτι ὕμνει τὸν δαίμονα αὐτοῦ καὶ τὴν τύχην πλὴν ἄλλων καὶ διότι «τοῖς Σωκράτους χρόνοις ἀπήντησεν ἡ γένεσις αὐτοῦ.» Καὶ τίς ἀγνοεῖ ὁπόσα ὀφείλει ὁ Πλάτων ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Σωφρονίσκου; ἢ, πόσα πάλιν παρὰ τοῦ Πλάτωνος, ὡς διδασκάλου αὐτοῦ, παρέλαβεν ὁ Ἀριστοτέλης; Πλὴν οὐ μόνον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ, τῇ μετὰ ταῦτα, φιλοσοφίᾳ πολλὰ πρόκεινται παραδείγματα τούτου. Διότι ὁ μὲν Κάντιος, ἐπὶ παραδείγματος, ὑπνωττε τὸ πρῶτον τὸν δογματικὸν ὕπνον τῶν Οὐολφιακῶν διδασκάλων αὐτοῦ, ἕως ἔπειτα διέκοψε τοῦτον ἢ σκεπτικότης τοῦ Οὔμου, παρασκευάσασα τὴν πρὸς τὴν κριτικὴν φιλοσοφίαν ὁδὸν τοῦ ὑπάτου τῶν γερμανῶν φιλοσόφων. Εἰς δ' ἔπειτα τῶν συστηματικωτάτων καὶ νηραλιωτάτων ἐν τοῖς νῦν φιλοσόφοις τῆς Γερμανίας, ὁ Ἑρμάννος Λόζιος (Lotze) εὐγνωμόνως ἀναμνησκεται τῶν ἰδίων νεαρωτέρων χρόνων, ὅτε ὁ διδάσκαλος καὶ φίλος αὐτοῦ Weisse ἐδίδαξε καὶ ἐστήριξεν αὐτὸν πρὸς τινὰς φιλοσοφικὰς ὑπολήψεις τόσοσιν στερεῶς καὶ μονίμως, ὡς τε αὐταὶ ἀπέβησαν κτῆμα πολυτίμητον καὶ ἀναφαίρετον τοῦ ὅλου μετὰ ταῦτα πλουσιωτάτου πνευματικοῦ αὐτοῦ βίου (Streitschriften I, 5). Ἡ τοῦ διδασκάλου ἐπιρροὴ ἐπὶ τὸν μαθητὴν εἶνε, ἂν μοι ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις αὕτη τῶν μαθηματικῶν, ἀντιστρόφως μὲν ἀνάλογος πρὸς τὴν πνευματικὴν πρωτοτυπίαν τοῦ μαθητοῦ, εὐθέως δὲ πρὸς τὴν πνευματικὴν συγγένειαν ἀμφοτέρων.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς ζώσης διδασκαλίας καὶ ἡ ἄλλη πρὸς ὁμοχρόνους τε καὶ προτέρους φιλοσόφους ὁμιλία συντελεῖ εἰς ρύθμισιν καὶ μόρφωσιν ἄλλων παρ' ἄλλοις φιλοσοφικῶν πεποιθήσεων τούτο

δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸ ἤδη σαφὲς ὄν καὶ γινώριμον ἔτι μᾶλλον φωτίζει τὸ διδασκτικώτατον παράδειγμα τοῦ Σχελλιγγίου, αὐτίνος ἡ φιλοσοφία ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἐκάστοις οὐχὶ διαμόρφωσίς τις συστήματος ἐρειδομένη ἐπὶ κτηθείσης ἐπαρκοῦς γνώσεως τοῦ συνόλου τῶν προτέρων φιλοσοφικῶν ἐργασιῶν, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοσχέδιός τις οικειώσις διδασκαλιῶν φιλοσόφων τινῶν μόνον· διὸ ὕψω μᾶλλον ἐξετείνοντο αἱ σπουδαὶ αὐτοῦ, τοσούτῳ ἀπέλειπε τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ ἀρχὴ καὶ σύστημα» (Ueberweg). Τούτου δ' ἕνεκα τὴν πρωτοτυπωτέραν αὐτοῦ «φιλοσοφίαν τῆς ταυτότητος» ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξέβαλεν ἐπελθοῦσα συγκραματικὴ τις καὶ μυστικὴ φιλοσοφία· ὥστε ὁ ποικίλος *Globus intellectualis* τοῦ φιλοσόφου ἐπήνεγκε τὰς γνωστὰς φάσεις τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ. Ἄλλ', ὡς εἵπομεν ἀρτίως, καὶ ἡ πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας σχέσις τοῦ φιλοσοφοῦντος οὐχὶ σμικρὰν φέρει ροπὴν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ διδασκαλίας· διότι ἡ ἐνδιατριβὴ καὶ γινῶσις τούτων ἐξοικειοῖ τὸν νοῦν πρὸς τὴν μέθοδον αὐτῶν· ἀνοίγει νέων γνώσεων ὀρίζοντα ἐνώπιον αὐτοῦ· ἐγείρει ἀγάπην πρὸς τὰ διδάγματα αὐτῶν καὶ εὐχερῶς ἐντυποῖ, ἵνα εἴπω οὕτω, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ περὶ αὐτὰς ἐνδιατρίψαντος, ὅτε μὲν μᾶλλον, ἄλλοτε δ' ἤττον, τὴν ιδιόρρυθμον αὐτῶν σφραγίδα. Καὶ τούτου πολλὰ παρέχει μαρτύρια ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, ἐν ἣ ἤδη οἱ Πυθαγόρειοι πρόκεινται παράδειγμα προςφυέστατον, περὶ ὧν λέγει ψυχολογικώτατα ὁ Ἀριστοτέλης (Μετὰ φυσ. I, 5.), ὅτι «οἱ καλούμενοι Πυθαγόρειοι τῶν μαθημάτων (τῶν μαθηματικῶν) ἀψάμενοι πρῶτοι ταῦτα προήγαγον καὶ ἐντραφέντες ἐν αὐτοῖς τὰς τούτων ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀρχὰς ᾗθησαν εἶναι πάντων» καὶ «τὰ τῶν ἀριθμῶν στοιχεῖα τῶν ὄντων στοιχεῖα πάντων εἶναι ὑπέλαβον καὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν ἀρμονίαν εἶναι καὶ ἀριθμὸν». Καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς δὲ χρόνοι βρῆθουσι τοιούτων παραδειγμάτων, ὅπου πολλοί, λόγου χάριν, τοῦτ' αὐτὸ ἐντραφέντες ἐν ταῖς φυσικαῖς καὶ μαθηματικαῖς ἐπιστήμαις ἀποροίπτουσι τὴν φιλοσοφίαν σχεδὸν εἰς τὸ μηδὲν καὶ τὴν ταύτης μέθοδον, ἀξιοῦντες, ὅτι μόνη ἡ μέθοδος καὶ τὰ διδάγματα τῶν ἑαυτῶν ἐπιστημῶν δύνανται νὰ ἐκζητήσωσι καὶ εὕρωσι τὴν ἀλήθειαν, ἧς ἐφίεται ἡ φιλοσοφία· διὸ

καί ἂν φιλοσοφῆσώσι πως, διδάσκουσιν, ὡς τὰ πολλά, Θετικὴν τινα φιλοσοφίαν, ἢ ἄλλο τι παραπλήσιον.

Μετὰ τὰ εἰρημμένα πάντα ὑπολείπεται νῦν τὸ τέταρτον τῶν ἐξωτερικῶν αἰτίων τῶν συστημάτων πρὸς ἐξέτασιν, ἦτοι ὁ προσωπικὸς παράγων, ὁ ἀτομικὸς χαρακτήρ. Ἄλλ' ἴσως ἐρωτήσῃ τις, ἄρα γε δύναται νὰ γείνη λόγος πλέον περὶ προσωπικοῦ παράγοντος, μεθ' ὅσα ἐλέχθησαν μάλιστα περὶ ἐποχῆς καὶ ἔθνους, τῶν δύο μεγίστων περιεχόντων, οὕτως εἰπεῖν, ἐν οἷς πᾶς, καὶ αὐτὸς ὁ φιλοσοφῶν, ζῆ καὶ κινεῖται καὶ ὑπάρχει; ἄρα γε ἀπολείπεται χώρα ἐνεργείας εἰς τὸ ἄτομον, ἥτις δὲν εἶνε ἅμα καὶ ἢ τῶν δύο ἐκείνων; Ἡ ἐρώτησις αὕτη ἐπεγεῖρει ἐν τῶν δυσχερεστάτων ζητημάτων, τό, τίς ἢ σχέσις τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ ὅλον ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ἐκτυλίξει αὐτῆς; Τὴν σχέσιν δὲ ταύτην δὲν ὤρισαν ὁμοφωνοῦντες πρὸς ἀλλήλους οἱ περὶ αὐτὴν ἐνδιατρίψαντες φιλόσοφοί τε καὶ ἄλλοι τῶν συγγραφέων· ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἐθυσίασαν, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἄτομον εἰς τὸ ὅλον, οἱ δὲ τανάπαλιν ἐξήρτησαν τοῦτο σχεδὸν παντάπασιν ἐκ τῶν μεγάλων ἀτόμων, καὶ τέλος τρίτοι ἐπελθόντες ἐπειράθησαν, ἀποτρεπόμενοι τῶν ἀκροτήτων τῶν τε πρώτων καὶ δευτέρων, νὰ τέμωσιν οἷον μέσσην τιὰ περὶ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου ὁδόν. Καὶ τὰς τρεῖς ταύτας λύσεις ἐπεῖδεν αὐτὸς ὁ ἡμέτερος αἰὼν δοθείσας, καὶ ἡ φιλοσοφικὴ τῆς ἱστορίας ἐπίσκεψις καὶ ἀντίληψις ἐγένετο ἄρα ἐναλλάξ ἀπὸ τῆς τρίτης ταύτης περιωπῆς. Εἷς τῶν μεγίστων ἐν τοῖς νεωτέροις θεωρητικοῖς φιλοσόφοις, καὶ εἷς τῶν κρατίστων ἱστορικῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, ὁ Ἐγγελος καὶ ὁ λόρδος Macaulay, ἐτράπησαν μετ' ἄλλων πολλῶν μάλιστα ἐπὶ τὴν πρώτην τῶν λύσεων τούτων, ἥτις διδάσκει ἐν κεφαλαίῳ, ὅτι τὰ ἄτομα καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιφανεστατάτης εὐμοιρήσαντα μεγαλονοίας, οὐδὲν εἶνε ἀλλ' ἢ τέκνα καὶ ἔκφρασις ψιλῆ τῶν χρόνων αὐτῶν. Ἴνα δὲ παραλίπω τὰ λεπτομερέστερα τῆς τοῦ Ἐγγέλου γνώμης, δεικνύω ἀσμενέστερον εἰς Ἑμᾶς τὴν ἐξῆς πολυθρύλητον εἰκόνα τῶν μεγάλων πνευμάτων, ἣν ἔγραψεν ὁ βρετανὸς ἱστορικός. α° Ὅπως (λέγει) ὁ ἥλιος φωτίζει ἤδη τοὺς λόφους, ἔτι ὑπὸ τὸν ὀρίζοντα ὑπάρχων, οὕτω καὶ ἡ ἀλήθεια ἀνακαλύπτεται ὀλίγω πρότερον ὑπὸ

τῶν ὑψιλονουστάτων ἀνδρῶν, πρὶν ἀποκαλυφθῆ εἰς τοὺς πολλοὺς. Τοῦτο εἶνε τὸ μέτρον τῆς ὑπεροχῆς ἐκείνων, ὅτι τὸ φῶς, ὕπερ καὶ ἀνευ τῆς βοήθειας αὐτῶν ἐν βραχεῖ χρόνῳ θὰ ἀποθῆ κατ' ἀνάγκην ὄρατὸν καὶ εἰς τοὺς πολὺ κατωτέρω αὐτῶν ἱσταμένους, δέχονται αὐτοὶ πρῶτον καὶ εἶτα ἀνακλῶσιν» εἰς ἐκείνους (Essay on Dryden, ἐν Miscellaneous Writings I, 186). Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ (ὅπερ ὁμοῦς δὲν ἀνετυπώθη εἰς τὰς κατόπιν ἐκδόσεις) πρόκειται, ὡς παρατηρεῖ ὁ I. Σ. Μίλλιος, ἡ ἐντονωτάτη διδασκαλία περὶ τοῦ ἀνεπηρέαστου τῆς ἱστορίας ὑπὸ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν· ἂν μάλιστα διεξαχθῆ συνακολούθως ἢ ἐν αὐτῷ μεταφορά, τότε διδάσκει, ὡς ὁ αὐτὸς Μίλλιος εὐφυῶς παρατηρεῖ, ὅτι καὶ ἂν, παραδείγματος χάριν, μὴ ἐγεννᾶτο ὁ Νεύτων, οὐ μόνον θὰ ἀπελάμβανεν ἡ ἀνθρωπότης τὸ φερώνυμον αὐτοῦ σύστημα, ἀλλὰ θὰ ἐκτᾶτο αὐτὸ ἐπίσης πρωίμως, ὡς καὶ διὰ τοῦ Νεύτωνος· διότι, ἂν μὴ παρενέκειτο τὸ ὄρος, θὰ ἐπεφαίνετο ὁ ἥλιος εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πεδιάδος καθ' ὃν χρόνον ἐφώτισε τὴν κορυφὴν ἐκείνου. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Μίλλιος (System der Logik γερμ. μεταφ. Schiel 1877 II, 578). Προάγων τις ὁμοῦς ἐτι προζωτέρω τούτου τὴν τῆς προκειμένης μεταφορᾶς διεξαγωγὴν ἠδύνατο, νομίζω, νὰ εἴπῃ, ὅτι κατ' αὐτὴν οὐ μόνον δὲν ἐπιταχύνουσι τὰ μεγάλα πνεύματα τὸν φωτισμὸν τῶν πολλῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνακόπτουσιν αὐτὸν ἐπιπροσθοῦντα ὡς τὰ ὄρη, καὶ δὴ τοσοῦτω μακρότερον χρόνον ἀναστέλλουσι τοῦτον, ὅσα ἐξοχώτερα εἶνε, βλάπτοντα ἄρα μᾶλλον, ἢ ὠφελοῦντα τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρόοδον. Ἄλλ' εἶνε φανερόν, ὅτι ὁ Μακλώαυ οὐδὲν τῶν τελευταίων τούτων ἐνόει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐδίδαξε μόνον, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ὄλου θὰ ἦτο ἢ αὐτὴ σχεδὸν καὶ ἀνευ τῶν ἐξόχων διανοιῶν, ὅτι τῆς ἱστορίας δὲν εἶνε ἄρα αὐταὶ οὔτε ἀπαραίτητοί τινες μοχλοί, οὔτε σημαντικώτατοι παράγοντες.

Ἡ περὶ τῶν ἐξόχων πνευμάτων ὑπόληψις αὕτη δὲν εἶνε παντάπασι ψευδής, ἀλλ' ἔχεται πολλῆς ἀληθείας· ἥδη δὲ εἴπομεν ἀνωτέρω, περὶ ἐποχῆς ὄντος τοῦ λόγου, πόσον τὸ καθόλου πνεῦμα τῶν ἐκάστοτε χρόνων ἰσχύει ὡς πρὸς τὰ φιλοσοφήματα αὐτοῦ, ἅτινα εἶνε ἔργα μεγίστων ἀνδρῶν. Οὐδεὶς ἀληθῶς δύναται

νὰ ἀπαλλαγῇ παντάπασι τοῦ κράτους τῶν τε χρόνων καὶ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ· ἀλλ' οὔτε πρέπει νὰ θελήσῃ τοῦτο ἂν μέλλει νὰ ἀσκήσῃ μόνιμον δύναμιν· εἰσπνέει ἄρα καὶ πρέπει νὰ εἰσπνεύσῃ καὶ ὁ μέγιστος τῶν ἀνδρῶν τὸν ἀέρα τοῦ περιέχοντος αὐτόν. Τὰ μεγάλα πνεύματα δρῶσιν οὐχὶ παντάπασιν ἀσχέτως τοῦ ὕλου ἀλλὰ καὶ χάριν αὐτοῦ· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε τὸ ὅλον δεκτικὸν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς δράσεως ταύτης· τὸ ὅλον ἀνάγκη νὰ αισθανθῇ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, νὰ δηλώσῃ πόθον· ἡ ἐποχὴ πρέπει νὰ προτείνῃ πρῶτον τὰ ἐαυτῆς προβλήματα, ἀτινα οὕτω μόνον δύναται νὰ λύσῃ ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ ὕλου μέγας τις νοῦς, μέγας τις χαρακτήρ, καθόλου εἰπεῖν, ἀνὴρ τις μέγας· ἀλλ' ἕκαστον ὅλον, ἕκαστη ἐποχὴ, εἶνε προῖον ἱστορικῆς ἀναπτύξεως· τὸ ἔργον ἄρα τοῦ ἀτόμου κατὰ τὴν ἐποψιν ταύτην εἶνε τέκνον τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἐνὶ λόγῳ καὶ αὐτοὶ οἱ μέγιστοι τῶν ἀνδρῶν ἔχουσιν ἀνάγκην γενικῶν ὄρων πρὸς τε τὴν ὑπαρξίν καὶ εὐδοκίμησιν αὐτῶν, ὄρων τῆς τε δράσεως καὶ τῆς δημιουργίας αὐτῶν, οὓς οὐδεὶς παρέχει ἄλλος, ἢ τὸ ὅλον. Αὕτη εἶνε ἡ ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ λύσει ἀλήθεια, ἣν παρείδεν ἡ δευτέρα, ἡ τὴν ἱστορίαν ποιοῦσα ἀποθέωσιν, οὕτως εἰπεῖν, τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Διότι πάλιν οἱ μεγάλοι ἄνδρες, ἂν εἶνε μέχρι τινὸς τέκνα τῶν χρόνων αὐτῶν, δὲν εἶνε ὅμως καὶ ἀπλοῖ τινες τούτων ἐρμηνεῖς· διότι δὲν παραλαμβάνουσι καὶ ἐνοῦσι τὰ αἰτήματα τῶν ἐαυτῶν χρόνων, ἀλλὰ συνεχίζουσι καὶ προάγουσι τὸ ἔργον τούτων. Καὶ ἂν πρέπει νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ Ἐγγέλου, ὅτι ἡ πρόδος τοῦ καθολικοῦ πορεύεται ἐξ αὐτῶν, πρέπει νὰ ἐπιείπωμεν πρὸς τούτους ὅτι ἐπὶ τοῦ καθολικοῦ ἀποτυποῦσιν οἱ μεγάλοι ἄνδρες τὴν σφραγίδα τοῦ πνεύματος αὐτῶν. Ἰνα τὸ καθολικὸν πραγματωθῇ, ἀνάγκη νὰ ἐμφυσηθῇ εἰς αὐτὸ ἀτομικὴ ζωὴ, ζωὴ δὲ μεγαλοφυῶν μάλιστα ἀτόμων, ὧν ἄρα ἡ ἀτομικὴ ἰδιορρυθμία, τὸ προσωπικὸν ἔργον, ἡ ἰδιότροπος μεγαλειότης, δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐπαρκῶς ἐκ τῆς καθολικότητος τοῦ ὅλου, παρ' οὗ δὲν παραλαμβάνουσι μόνον, ὡς εἶπον ἀρτίως, ἀλλὰ καὶ συνεισφέρουσι πολυτρόπως προάγοντα αὐτὸ τε καὶ τὴν ἱστορίαν. Εἶνε λοιπὸν οἱ μεγάλοι ἄνδρες παραβλητοὶ πρὸς τοὺς καρπούς τῶν δένδρων· διότι

ὡς οὗτοι δὲν εἶνε μόνον ἐπιγέννημα τῆς ὅλης ὀργανικῆς ζωῆς τοῦ δένδρου, ἀλλὰ αὖθις πυρὴν καὶ ἀφετηρία νέας ἀναπτύξεως καὶ ζωῆς, οὕτω καὶ ἐκεῖνοι οὐ μόνον συγκεφαλαιοῦσι τὴν μορφωτικὴν δύναμιν τοῦ ὅλου εἴτε ἐποχῆς, εἴτε ἔθλους, ἀλλὰ καὶ νέας μορφώσεως καὶ ἱστορικῆς προόδου γίνονται ἀφετηρία καὶ πηγὴ. Αὕτῃ δ' εἶνε πάλιν ἡ ἀλήθεια τῆς δευτέρας λύσεως, ἧς αὖθις ὠλιγόρησεν ἡ πρώτη. Ὡς τε κατὰ τὰ εἰρημένα ἐκ τῆς ἀλληλεπιδράσεως καθολικοῦ καὶ μερικοῦ, γονίμου ἐποχῆς καὶ σφριγῶντος ἔθλους καὶ γονίμων διανοιῶν, προάγεται ἡ ἱστορικὴ κίνησις ἀξιολόγως καὶ αἱ μεγάλαι ἀλήθειαι γίνονται δύναμις ἱστορικὴ καὶ ἀπολαμβάνουσι καθολικὴν ἀναγνώρισιν. Καὶ ταῦτα περίπου διδάσκει ἡ τρίτη τῶν λύσεων.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων δὲν γίνεται ἄρα τὸ ἄτομον ἄφαντον, ὡς σταλαγμός τις ἐν τῷ μεγάλῳ ὠκεανῷ τοῦ ὅλου, τῆς ἐποχῆς, λέγω, καὶ τοῦ ἔθλους, ἀλλὰ τοῦναντίον ὅσω μείζων καὶ ἐξοχώτερος εἶνε ἀνὴρ τις, τόσῳ καὶ ἀκεραιότερον σώζει τὸν προσωπικὸν αὐτοῦ παράγοντα καὶ ἀτομικὸν χαρακτῆρα, τόσῳ εὐρύτερον ἔχει τὸν κύκλον τῆς ἰδίας ἐνεργείας ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ὅλου. Καὶ οἱ ἄνδρες ἄρα περὶ ὧν τὰς διδασκαλίας πραγματεύεται ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας σώζουσι τὸν ἀτομικὸν χαρακτῆρα, προέχοντες ἰδιορρυθμῶς ἕκαστος ἐν τῷ ὅλῳ· διότι οἱ ἄνδρες οὗτοι, ὧν πολλοὶ ἐπὶ δεκάδας ἤδη αἰῶνων ζωपुरοῦσι τὸν πνευματικὸν τῆς ἀνθρωπότητος βίον, εἶνε ἀστέρες πρώτων μεγεθῶν, ἀρίδηλοι λάμποντες ἐν τῷ στερεώματι τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλονοίας, εἶνε ἥρωες τοῦ λόγου, ἵνα καθ' Ἐγγελον εἶπω. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τὸ εἰσαγωγικώτερον, ἃς ἰδῶμεν δὲ νῦν αὐτὰ τὰ τῆς κυρίας ὑποθέσεως.

«Οἷος ὁ ἄνθρωπος, λέγει ὁ Φίχτιος, τοιαύτη καὶ ἡ φιλοσοφία, ἣν ἐκλέγει· διότι τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα δὲν εἶνε νεκρὸν τι σύνολον σκευῶν, ἀλλ' ἐμψυχοῦται ὑπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ ἔχοντος αὐτό.» Οὐδὲν ἀληθέστερον τῶν λόγων τούτων. «Ἄν λοιπὸν ἀληθεύει τὸ τοῦ Βυφφῶνος ἐκεῖνο, *le style c'est l'homme*, ἡ δύνατό τις μετ' ἴσης ἀληθείας νὰ εἶπη κατ' αὐτὸ, ὅτι *la philosophie c'est l'homme même*. Ἡ φιλοσοφία ἐκάστου ἀνθρώπου εἶνε ἡ ἔκφρασις

τῶν γνώσεων, συναισθημάτων καὶ ὁρέξεων αὐτοῦ· εἶνε ἡ ἔκφρασις τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐπιρροῆς τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ ἔθνους, τῆς φιλοσοφικῆς καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ παιδείας, τοῦ πνευματικοῦ καὶ σωματικοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ· ἐνὶ λόγῳ εἶνε αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ὁ φιλοσοφῶν. Διότι οὗτος δὲν εἶνε οἶον ἡ μεταλλικὴ πλάξ τῶν φωτογράφων, ἡ ἀκριβῶς ἀναπαριστῶσα τὴν φωτεινὴν εἰκόνα τῶν ἀντικειμένων ἐκάστων· τὸ πνεῦμα αὐτοῦ δὲν εἶνε ἐπίπεδον κάτοπτρον, ἵνα εἴπω κατὰ Βάκωνα, ὑπερ ἀνακλᾷ τὰ ἔξω πράγματα ἀπαραλλάκτως ὡς εἶνε, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνεπίπεδόν τι, ὅπερ συνδύαζει τὸ ἴδιον σχῆμα μετὰ τῶν σχημάτων ὧν ἐμφαίνει πραγμάτων. Καὶ ἵνα ἐπ' ἄλλης παρομοιώσεως δηλώσω τὸ πρᾶγμα, ὡς ὁ ὀρίζων ἐκάστου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς περιωπῆς αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ φιλοσοφικὸς ὀρίζων παντὸς φιλοσοφοῦντος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θέσεως, ἀφ' ἧς ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξετάσῃ τὰ τῆς φιλοσοφίας προβλήματα, ἡ δὲ θέσις αὕτη εἶνε αὐτὴ ἡ φύσις καὶ ἡ ἄλλη τοῦ φιλοσοφοῦντος κατάστασις, ἥτοι αὐτὸς ὁ φιλοσοφῶν. Ἄλλ' ἐξ ἀπάντων, ὅσα δύνανται νὰ ἐπηρεάζωσι τὸν ἄνθρωπον, οὐδέν, ὡς τὰ πολλά, ἔχει τόσῃν δυνάμει πρὸς τὸ εἶδος τοῦ φιλοσοφήματος αὐτοῦ, ὅσην ὁ ἀτομικὸς χαρακτήρ αὐτοῦ, ὅστις τοσοῦτῳ ἰδιορρυθμότερος καὶ ἀνεξαρτητότερος ἐκδηλοῦται ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἐκάστου, ὅσην μείζων εἶνε καὶ ἐξοχώτερος ὁ φιλοσοφῶν. Τούτων οὕτως ἐχόντων οὐδὲν παράδοξον ἂν διαφόρως ἀντιλαμβάνονται ὡς ἕκαστοι τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων καὶ τῆς φύσεως τοῦ παντός. Δὲν πλήττουσι πάντας τὰ αὐτὰ πράγματα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ κατ' ἴσον μέτρον· τὰς δυσκολίας τῶν αὐτῶν πραγμάτων δὲν εὐρίσκουσι οἱ πάντες ἴσας τὴν δυνάμειν· τὸ τῶν αὐτῶν ἀληθειῶν κῦρος δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν ἐπὶ πάντων ἰσχύν· ἀλλ' οὔτε τὰ αὐτὰ θορυβοῦσι καὶ κινουῦσι πάντας ὁμοιομόρφως καὶ ὁμοδυνάμως. Καὶ τίς ἀγνοεῖ, φέρ' εἰπεῖν, ὅτι ὑπάρχουσι οἱ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ θρησκευτικοί, ὑπάρχουσι δὲ καὶ οἱ φύσει ψυχροὶ πρὸς πᾶσαν θεοδικίαν; Ἔχει καὶ ἡ φιλολογία τοὺς πεζοὺς αὐτῆς, ἔχει δὲ καὶ τοὺς ποιητὰς αὐτῆς, οἵτινες διαφέρουσιν ἀλλήλων ὡς ἀλλήλων δίστανται οἱ ποιητικώτεροι τὴν φύσιν καὶ πεζολογώτεροι τὴν δianoian ἐν τῇ κυρίως φιλολογίᾳ. Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας

γνωρίζει πρὸς τούτοις πολλοὺς μὲν ἀνδρας κατ' ἐξοχὴν πρακτικούς, καὶ αὐθις δ' ἄλλους κατ' ἐξοχὴν θεωρητικούς, ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἔθνη ὅλα διαφέρουσιν οὕτω σχεδὸν ἀλλήλων· οὐδεὶς δ' ἔπειτα ἀγνοεῖ, ὅτι ὁ μὲν βλέπει τὰ πάντα σχεδὸν ὀρθὰ καὶ θυμηδῆ, ὁ δὲ ἄλλος ἀνεστραμμένα καὶ ἀπαισία, καὶ ἔχομεν ἄρα αισιοδοξοῦσαν (optimismus) καὶ ἀπαισιοδοξοῦσαν (pessimismus) ἀντίληψιν τοῦ κόσμου· ἀλλὰ καὶ τοῦτο γνωστόν, ὅτι ἄλλοι μὲν τῶν ἀνθρώπων ἀπαιτοῦσιν ἐνάργειαν, εὐεπίφοροι πρὸς τὸ ἀμφιβάλλειν, ἐφεκτικοὶ ὄντες, ἄλλοι δὲ πάλιν εἶνε δογματικώτατοι τὴν φύσιν, καὶ τούτων πάλιν τινὲς ἀπιστεύουσιν οὐδὲν ἦττον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἕτεροι οἷς ἐπίστανται » ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης περὶ Ἑρακλείτου ἐκ τῶν ἀρχαίων (Ἠθ. Νικ. VII, 5), καὶ ὡς ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ἀποβλέπων πρὸς τὸν Φίχτιον ἐν τοῖς νεωτέροις. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον πόσον συμβάλλεται ἡ ἀτομικότης ἐκάστου φιλοσοφοῦντος εἰς τὴν φύσιν τοῦ φιλοσοφήματος αὐτοῦ, ὅπερ εἶνε ἄρα ἐκ τῶν ἀτομικωτάτων ἔργων παρὰ τοῖς ἀνθρώποις· διότι ἕκαστον φιλοσοφικὸν σύστημα εἶνε μόνον τοιοῦτο κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ φύσιν, ὅποιον συνέλαβε καὶ ἐνόησεν αὐτὸ ὁ πατὴρ αὐτοῦ· ὅπως ἐζωπύρησεν αὐτὸ ἡ ψυχὴ ἐκείνου, ὅπως ἔπεισεν αὐτοῦ τὸν νοῦν καὶ ἐπήρκεσεν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς καὶ ἄλλας αὐτοῦ εὐχάς. Ὅσῳ δὲ μεγαλοφύεστερος εἶνε ὁ πατὴρ αὐτοῦ, τόσῳ καὶ ἰδιορρυθμότερον πλάττεται τὸ σύστημα ἐκάστου καὶ τόσῳ ἄρα δυσχερέστερον ἀποβαίνει νὰ νοήσῃ τις καὶ αἰσθανθῇ αὐτό, ἵνα εἴπω οὕτω, πρωτοτύπως, ἦτοι ὡς ἐνόησεν καὶ ἠσθάνετο αὐτὸ ὁ μεγαλοφυῆς αὐτοῦ ἰδρυτής· διότι, ὡς ὀρθότατα ἐλέχθη, τὰ ἔργα τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τὰ ἔργα τῆς φύσεως οὐδέποτε κατανοοῦνται μέχρις ἐξαντλήσεως τῶν ἐν αὐτοῖς θαυμασίων. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ παρ' ἄλλων ὀξύμωρος πως λεχθὲν εἶνε ἄτοπον, ὅτι δῆλον ὅτι τὰ μέγιστα τῶν συστημάτων συγκαταβιβάζονται μετὰ τῶν ἐπιφανῶν ἰδρυτῶν αὐτῶν εἰς τὸν τάφον, καὶ ὅτι πάλιν οὐδὲν ἦττον ταῦτα ζῶσι πάλιν ἀθάνατα παρὰ τοῖς ἔπειτα, μόνιμον δύναμιν κτώμενα ἐν τῇ ἱστορίᾳ· διότι ζῶσι μὲν αἱ διδαχθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν μεγάλαι ἀλήθειαι, συνθησκει ὅμως μετ' αὐτῶν ἡ ἀτομικὴ ἐν τῷ συστήματι μορφή καὶ τὸ πρωτότυπον

πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου, τὸ οἶον ἔμφυχον αὐτὸ ἀπεργαζόμενον· διὸ καὶ τὸ τοῦ Ἐγγέλου ἐκεῖνο, ὅστις μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐδδαιολογεῖτο πρὸς τοὺς οἰκειότερους, ὅτι ἐκ πάντων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς μόνος ἐνόησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς παρενόησεν αὐτόν, ἠδύνατο νὰ λεχθῆ ὑπὸ παντὸς μεγάλου φιλοσόφου. Ἀλλὰ νομίζω, ὅτι οὕτω κατηντήσαμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐξ ἀρχῆς τοῦ λόγου ὑποθέσεως, περὶ τῆς γενέσεως τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων.

Συγκεφαλαιούμενοι λοιπὸν τὰ ἔμπροσθεν ταῦτα δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὡς ἐν τύπῳ, ὅτι αἷτιον τῆς γενέσεως ταύτης εἶνε τοῦτο μὲν αὐτὴ ἡ φύσις τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης, τοῦτο δ' οἱ ἐκάστοτε χρόνοι, τὸ ἔθνος, ἡ φιλοσοφικὴ καὶ ἡ ἄλλη ἐπιστημονικὴ παιδείσις, καὶ τέλος ὁ ἀτομικὸς χαρακτήρ τῶν φιλοσοφούντων ἐκάστων. Ἐφ' ὅσον δ' ἄρα χρόνον ἂν ὑπάρχωσι τὰ αἷτια ταῦτα, θὰ γενωνῶνται καὶ διάφορα ἀλλήλων φιλοσοφικά συστήματα· διότι τὰ φιλοσοφήματα ὡς ἕκαστα δὲν εἶνε μόνον ἔργον τῆς διανοίας ἀλλὰ καὶ τῆς καρδίας, οὕτως εἰπεῖν, καὶ τῆς ἄλλης τοῦ φιλοσοφοῦντος φύσεως καὶ πνευματικῆς καταστάσεως· τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα εἶνε οἶον ἡ προκύπτουσα (resultante), νὰ εἴπω κατὰ τοὺς μηχανικούς, ἐκ τῶν ποικίλων μορφωτικῶν τούτων δυνάμεων ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ φιλοσοφοῦντος, ἄλλων ἐξ αὐτῶν ἄλλην παρ' ἐκάστῳ ἔχουσῶν ροπὴν πρὸς τὴν προκύπτουσαν ταύτην· διότι παρ' ἄλλοις μὲν ἐκδηλοῖ μείζονα ἰσχύιν ἡ ἐποχὴ, παρ' ἄλλοις δὲ πάλιν ἐλάσσονα μὲν αὕτη μείζονα δὲ ἡ τῶν διδασκάλων αὐτοῦ ἐπιρροή· παρὰ τοῖς πλείστοις δ' αὐθις πάντων ὑπερισχύει ὁ ἰδιόρρυθμος χαρακτήρ, καὶ οὕτως ἐπὶ τῶν λοιπῶν αἰτίων καὶ τῶν τούτων σχέσεων πρὸς ἄλληλα. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τῆς κυρίας ὑποθέσεως τοῦ λόγου.

Ἀλλὰ τὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης διὰ βραχέων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διεξεληθόντες, διεξήλθομεν λεληθότως σχεδὸν ἅμα καὶ τὰ κυριώτατα τῶν εἰς ἐξέτασιν καὶ λύσιν ἐτέρου σπουδαίου ζητήματος συμβαλλομένων, τοῦ περὶ τῆς μεθόδου τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Διότι οἱ μὲν ἠξίωσαν, ὅτι ἡ φιλοσοφία καὶ ἱστορία αὐτῆς εἶνε οὐσιωδῶς ταῦτά, ὅτι ἔχουσιν ἄρα τὴν αὐτὴν μέθοδον, τὴν *διαλεκτικὴν*· οἱ δὲ τάνάπαλιν ἀποφαίνονται,

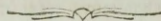
ὅτι, ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ὀφείλει κατ' ἄλλην νὰ βαίνη μέθοδον, ἢ ἡ φιλοσοφία, τὴν ἱστορικὴν δῆλον ὅτι καθόλου λέγοντες. Κυριώτατος ἀρχηγὸς τῆς πρώτης διδασκαλίας εἶνε ὁ Ἐγγελος, ὅστις ἀπεφάνετο οὕτω, διότι ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἐκτυλίσσει τὴν ἀναγκαίως ἐπὶ τὴν *αὐθεύρεσιν* (*Sichsellst-finden*) τῆς ἀπολύτου ιδέας βαίνουσαν πρόοδον ἐν αὐτῇ ὅτι καὶ ἔθνη καὶ ἄτομα ὑπερετοῦσιν ἀσυνειδήτως σχεδὸν τὸ παγκόσμιον πνεῦμα· ὅτι ἡ ἱστορικὴ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων διαδοχὴ εἶνε ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ἀλληλοδιαδοχὴν περὶ τὴν λογικὴν παραγωγὴν τῶν ὀρισμῶν τῆς ιδέας. α (Nach dieser Idee behaupte ich nun, dass die Aufeinanderfolge der Systeme der Philosophie in der Geschichte dieselle ist, als die Aufeinanderfolge in der logischen Ableitung der Begriffsbestimmungen der Idee.) *Geschichte der Philos.* I. 43). Αὕτη εἶνε ἡ μεγαλειότης καὶ γενναία τὸ βάθος διδασκαλία τοῦ Ἐγγέλου περὶ τε τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, εἰς ἣν ἀναντιρρήτως προσήκει ἡ μεγάλη δόξα, ὅτι αὕτη πρώτη ἴσχυσε νὰ ὑψώσῃ τὴν πρῶην χαμαιζήλον καὶ μικροχαρῆ ἀπλῆν συλλογὴν τε καὶ κατάταξιν τῶν ἱστορικῶς παραδεδομένων εἰς ἐπιστημονικὴν παράστασιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ εἰς τὸν αἰτιώδη αὐτῶν λόγον ἐν τε τῇ καθόλου ἱστορίᾳ καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ. Ἡ διδασκαλία αὕτη, παραβαλλομένη πρὸς τὴν μικρολόγον ψιλὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμπειρίαν, ἔχει ὑπερέχον τὸ μεγαλόνονον τοῦτο νόημα, ὅτι τὸ σύμπαν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ συμβαίνοντα δὲν εἶνε χάος τις ἄκριτον καὶ ἀφιλόσοφον, ἀλλὰ τι κατὰ νόμους καὶ λόγους ἀκριβεῖς ὑφιστάμενόν τε καὶ προϊόν, ἐφ' ὧν βασιζέται τὸ δυνατόν πάσης ἐπιστήμης καὶ ἡ ἐν αὐτῇ ἐγκειμένη σπουδὴ πρὸς κατανόησιν τοῦ ὅλου τῶν ὄντων. Καὶ ὅμως παρ' ἀπάσας ταύτας τὰς ἀρετὰς τῆς Ἐγγελικῆς ταύτης διδασκαλίας ἐπιφαίνεται εὐχερέστατα τὸ ἐν αὐτῇ ψευδές. Ἦδη αὕτη ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἐλέγχει τὴν πλημμέλειαν τοῦ παραλληλισμοῦ ἱστορικῆς καὶ λογικῆς καθ' Ἐγγελον προόδου τε καὶ διαδοχῆς· ἔπειτα δ' ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ προκειμένη πραγματεία ἀποδεικνύει, ὅτι εἶνε φύσει ἀδύνατος ἡ καθ' Ἐγγελον ἐκ τῶν προτέ-

ρων κατασκευή τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Διότι τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ἐφάνησαν εἰς ἡμᾶς ὄντα ἐν τέλει πρὸ παντός ἀτομικὰ ἔργα, ἔργα προσωπικότητων. Τότε δὲ θὰ ἐνεχώρει ἡ τούτων ἐκ τῶν προτέρων κατασκευή περὶ τὴν ἀκολουθίαν, ἂν αἱ προσωπικότητες αὗται ἦσαν ἀπλοὶ ἐρμηνεῖς καὶ ἀντιπρόσωποι μιᾶς ἐκάστοτε ἰδέας, διηκούσης δι' αὐτῶν καθαρῶς ἀπ' αὐτῶν ὡς τὸ ὕδωρ τὸ διερχόμενον δι' ὑαλίνου σωλήνος. Νῦν ὅμως πόση μὲν εἶνε ἡ δύναμις καὶ σημαντικότης ἐν τῇ ἱστορικῇ κινήσει τῆς φύσεως τῶν ἀτόμων ἐκάστων· ἡλικία δ' αὔθις ἡ ἐπὶ ταύτην ἰσχὺς χρόνων, ἐθνότητος καὶ φιλοσοφικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς καθόλου παιδείας· πόσαι δὲ νέαι ἐμφανίσεις ὁμοταγῶν συστημάτων καὶ πόσαι ἀναδρομαὶ εἰς τὴν κυρίαν φιλοσοφίαν παρωχημένων χρόνων! Οὐδ' ἐσφάλησαν οἱ παρεικάσαντες τὴν τῆς ἱστορίας ἐξέλιξιν οὐχὶ πρὸς εὐθειαν, ἀλλὰ πρὸς ἐλικηδὸν βαίνουσαν γραμμὴν! Ἐκ τούτων δ' ἄρα δῆλον καθίσταται, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας πρόκειται τοιαύτη, οἷα καὶ ἡ κατ' ἐξοχὴν ἱστορία, διὸ καὶ οὐσιωδῶς τὴν αὐτὴν ἀφείλει νὰ ἔχη μέθοδον.

Ἄλλ' ἐκ τῶν προηγουμένων ἀπάντων καὶ τοῦτο προκύπτει ἐν τέλει σαφές, ὅπόσον χρήσιμος καὶ προβιβαστικὴ εἶνε ἡ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας σπουδὴ. Καὶ ἡ μὲν εἰς τοὺς εἰδικώτερον περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀσχολουμένους ὠφέλεια αὐτῆς εἶνε εὐνόητος· διότι τίς δὲν ἐννοεῖ πόσον ἐρρωμενέστερον καὶ τελεσφορώτερον δύναται νὰ προβῇ ἐπὶ τὸ φιλοσοφικὸν ἔργον αὐτοῦ ὁ συγκεφαλαιούμενος μὲν τρόπον τινὰ ἐν ἑαυτῷ πείραν εἴκοσι καὶ πέντε ὄλων αἰώνων, χειραγωγούμενος δὲ περὶ αὐτὸ ὑπὸ τῶν κορυφαίων ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ τῆς διανοίας ἀνδρῶν; Ἡ δὲ εἰς τοὺς ἄλλων ἐπιστημῶν θεράποντας ὠφέλεια τοῦ μαθήματος, οὐδ' αὐτὴ εἶνε ἀφανὴς τις, ἐὰν ἡ φιλοσοφία, ἥς τὴν ἱστορίαν διεξέρχεται τοῦτο, ἐπιζητεῖ τὴν λύσιν τῶν κοινῶν εἰς ἐκείνας προβλημάτων. Ἐὰν δ' ἔπειτα κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπίνη σπουδὴ εἶνε ἡ περὶ αὐτὸν τὸν ἀνθρωπὸν γινομένη, κατὰ τὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητοῦ Pope πολυθρόλητον ἐκεῖνο *the proper study of mankind is man*, πόσα δύναται νὰ διδάξῃ τὸν ἀνθρωπὸν περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας! Ναί! ἡ λιπαρὰ μελέτη τοῦ προκειμένου μαθήμα-

τος βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπον νὰ εἰσέλθῃ εἰς πολλὰ μυστήρια τῶν αἰώνων, ὧν τὸ πνεῦμα ἐκφράζει, ὡς εἶδομεν, ἡ κυρία αὐτῶν φιλοσοφία. Ἡ περὶ τὰ μεγάλα πνεύματα, ἡ περὶ τὰς εὐγενεῖς μεγαλειότητας τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας σπουδὴ ὑψοῦ καὶ ἐπιρρωνύει τὸν νοῦν, ἐπαίρει τὸ φρόνημα, γεννᾷ βούλησιν ἰσχυράν καὶ καθόλου καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἄνθρωπον. Πλὴν οὐ μόνον τὸν ἰδιώτην, ἀλλὰ καὶ ἔθνη ὅλα ὠφελεῖ ἡ περὶ τὸ ὑψηλὸν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἔργον ἐνδιατριβῆς, ἡ φύσιν ἔχουσα νὰ ὑψοῦ αὐτὰ ἀπὸ τῶν μικρολόγων σκέψεων καὶ συναισθημάτων καὶ ὀρέξεων ἐπὶ τὴν ἐθνοσώτειραν τετρακτύν, τὴν σοφίαν καὶ ἀνδρείαν καὶ σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην. "Ὅσον τείνει νῦν ἰδίᾳ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ἃς ἐλπίζομεν, ὅτι ἐν τῷ ἐναμίλλῳ φιλοσοφικῷ ἀγῶνι τῶν πεφωτισμένων λαῶν δὲν θὰ ὑστερήσῃσι τὰ τέκνα τῆς κλασικῆς ταύτης πατρίδος τῆς φιλοσοφίας" οἱ νῦν ἀπόγονοι τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους θὰ αἰσθανθῶσι βεβαίως διακαίοντα αὐτοὺς αὐθις τὸν ἑλληνοπρεπῆ ἐκεῖνον πρὸς τὴν ἀλήθειαν πόθον τῶν ἐνδόξων αὐτῶν προγόνων. "Ἄς ἐλπίζομεν, ὅτι εἰς τὸν ἱερώτατον ναόν, ὃν νῦν ἀμίλληθὸν πάντα τὰ φιλοσοφοῦντα ἔθνη παρασκευάζονται νὰ ἐγείρῳσιν εἰς τὴν «ἐπιστήμην τῶν ἐπιστημῶν» θὰ προσενέγκῃ καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος λίθους τινάς, ἐγκαινίζον νέαν σειρὰν λαμπρῶν ἐράνων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας. "Ἄν σήμερον δόξαι ταπεινότεραι ἐπιπροσ-θοῦσαι δυσχεραίνουσι τὴν δαψιλῆ δίοδον τῶν ζωपुरητικῶν ἀκτίων τῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ νεαροῦ ἡμῶν ἔθνους, ἃς μὴ ἀθυμῶμεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἃς εἴπωμεν πρὸς τὸν νέον "Ἑλληνα τοὺς πρὸς τὸν νέον Σωκράτην λόγους ἐκείνους τοῦ Παρμενίδου «Νέος εἶ ἔτι... καὶ οὐπω σοῦ ἀντείληπται φιλοσοφία, ὡς ἔτι ἀντιλήφεται κατ' ἐμὴν δόξαν... νῦν δὲ ἔτι πρὸς ἀνθρώπων ἀποβλέπεις δόξας διὰ τὴν ἡλικίαν» (Πλάτωνος Παρμενίδ. 130).

"Ἄς ἐλπίζομεν λοιπόν! ἃς εὐχηθῶμεν!

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΤΟΥ ΣΑΙΚΣΠΕΙΡΟΥ «ΜΑΚΒΕΘ»
ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ PAUL STAPFER.

Ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γρενόβλης καθηγητῆς Κ^{ος} Paul Stapfer ἐδημοσίευσεν, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Shakespeare et l'Antiquité (Paris, Saudoz et Fishbacher, 1879—1880), δίτομον συγγραφὴν, ἐν ἣ ἐξετάζει ἐκ παραλλήλου τὰ ἔργα τοῦ Ἀγγλοῦ δραματοουργοῦ καὶ τὰ τοῦ ἀρχαίου τῆς Ἑλλάδος θεάτρου, καθ' ὅσον ταῦτα συσχετίζονται. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Κ^{ου} Stapfer, γνωστοῦ καὶ δι' ἐτέρων ἀξίων λόγου μελετῶν, ἐξετιμήθη καὶ ἐπηνέθη δεόντως ἐν Γαλλίᾳ τε καὶ ἀλλαχοῦ.

Τὰ τρία ἐν μεταφράσει δημοσιευόμενα ἐνταῦθα κεφάλαια, ἀποσπασθέντα ἐκ τοῦ ἄρτι ἐκδοθέντος δευτέρου τόμου, ἀποτελοῦσι πραγματείαν αὐτοτελῆ περὶ Μάκβεθ. Εὐχομαι ὅπως ἡ μετάφρασις αὐτῶν ἐφέλκυσῃ τὴν προσοχὴν τῶν καθ' ἡμᾶς φιλολογούντων νέων εἰς ὀλόκληρον τὸ βιβλίον τοῦ εὐπαιδέτου Γάλλου.

Τὰ παρενειρόμενα ἐκ τῆς τραγωδίας τοῦ Σαικσπέιρου ἀποσπάσματα παραθέτω ἐξ ἀνεκδότου εἰσέτι μεταφράσεώς μου.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ.

Α.

*Τὸ ὑπὲρ φύσει ἐν τῷ Μάκβεθ καὶ ἐν τῇ τραγωδίᾳ
ἐν γένει.*

Ἐξ ἀπασῶν τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σαικσπέιρου ἡ μᾶλλον κατὰ τε τὴν μορφήν καὶ τὴν οὐσίαν προσομοιάζουσα πρὸς τὰ προϊόντα τῆς ἀρχαίας δραματοουργίας εἶναι ἡ τοῦ Μάκβεθ. Ἐχει αὕτη τὴν ἐνότητα καὶ τὸ γοργόν τῶν κλασικῶν δραμάτων, ἀνευ εἴτε συγχύσεως εἴτε παρεμποδίσεώς τινος κατὰ τὴν διέλιξιν τῆς δράσεως, ἥτις ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας σκηνῆς βαίνει ταχέως πρὸς τὴν λύσιν. Ὁ δὲ πλαστικὸς τῆς ἀρχαίας τραγωδίας χαρακτήρ ἀνευρίσκεται ἐπίσης, μέχρι τινός, ἐν τῷ

Μάκβεθ, ἔνθα τὰ ἐξωτερικὰ συμβεβηκότα κινῶσι τὸ ἐνδιαφέρον πλειότερον ἢ τὰ ἐνδόμυχα τῶν δρώντων προσώπων αἰσθήματα. Ἐν τῷ Μάκβεθ ἐνυπάρχει βεβαίως ψυχολογία πλειότερα ἢ εἰς οἰονδήποτε τοῦ Αἰσχύλου ἔργον, ἀλλ' ὅμως πολλῶ ὀλιγωτέρα ἢ ἐν τῷ Ὀθέλλῳ ἢ τῷ Ἀμλέτῳ. Τὸ ὕψος ἐν αὐτῷ υπερβαίνει τὸ πάθος, ὑπερέχει δ' ἐν συνόλῳ τὸ αἶσθημα τῆς φρίκης, — αἶσθημα παραπλήσιον τοῦ θάμβους, — καὶ τὸ ἐξεγερόμενον ἔλεος δὲν πιεζει τὴν ψυχὴν ὅσον εἰς ἕτερα τοῦ Σαικσπέιρου ἔργα.

Ἄλλὰ τὸ πρὸ πάντων ἀνακαλοῦν τὴν ἀρχαιότητα ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ εἶναι ἢ ἐπίδρασις Δυνάμεων ὑπερφυσικῶν, περιστελλουσῶν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου. Ἐχομεν ἐν τῷ Μάκβεθ χρησμούς λοξοὺς οἵτινες, κατὰ γράμμα ἐκπληρούμενοι, ἐξαπατοῦσι οὐχ ἥττον τοὺς πρὸς οὓς ἐδόθησαν ἔχομεν πρὸ πάντων τὰς Μαγίσσας, τὰ σατανικὰ ἐκεῖνα ὄντα, τῶν ὁποίων ἢ ἀπαξ ἐπὶ τῆς ἐκθάμβου σκηνῆς ἐμφάνισις ἀρκεῖ, ὅπως ἐμφυσηθῇ εἰς ὀλόκληρον τὸ δράμα τὸ δέος τῆς παρουσίας καὶ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῶν.

Οἱ περὶ τῶν ἐν Αἰσχύλῳ εἰδώλων γράψαντες κριτικοὶ ἠναγκάστησαν νὰ κατέλθωσι μέχρι τοῦ Σαικσπέιρου, ὅπως εὔρωσι ἀνταγωνιστὴν, ἐφάμιλλον τοῦ Ἑλληνος ποιητοῦ, περὶ τὴν τέχνην τοῦ ἐπάγειν δαιμόνια ἢ φάσματα· πάντες δ' ὁμοφώνως ἀναγορεύουσι τοὺς δύο τούτους ὡς τοὺς μόνους μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας δυνηθέντας νὰ χρησιμοποιήσωσι τὸ ὑπὲρ φύσιν εἰς τὰ δράματα αὐτῶν. — Πόθεν τοῦτο; — Ἄρά γε διότι ἦσαν ἐντεχνότεροι τῶν λοιπῶν οὗτοι περὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς δεισιδαιμονίας, ἥτις ὑπολανθάνει αἰείποτε εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου; Ἡ διότι αἱ ἐπικρατοῦσαι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκάστου αὐτῶν προλήψεις ἐχορήγησαν εἰς ἀμφοτέρους βάσιν, τῆς ὁποίας ἐστεροῦντο οἱ ποιηταὶ οἱ ζήσαντες εἰς ἐποχὰς μᾶλλον πεφωτισμένας; — Τὸ κατ' ἐμέ, παραδέχομαι ταυτοχρόνως ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἐξηγήσεις.

Ἐν τῷ μεσαιωνικῷ θεάτρῳ παρεισήγοντο ἐπίσης αἱ Δυνάμεις τοῦ Ἄδου καὶ τοῦ Οὐρανοῦ· καὶ ὑπῆρχε μὲν τότε ἡ πίστις, ὅπως

οἱ θεαταὶ παραδέχονται ἀφελῶς τὰς τοιαύτας ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφανίσεις, δὲν ὑπῆρχεν ὅμως ἡ τέχνη, ὅπως ἀποδώσωμεν εἰς αὐτάς, καὶ σήμερον ἔστι, τὸν φόρον τοῦ ἡμετέρου θαυμασμοῦ.

Ὁ Γκαίτης καὶ ὁ Βύρων εἰσήγαγον ἐπίσης δαιμόνια καὶ φάσματα ἐν τῷ Φαύστῳ καὶ τῷ Μάμφρεδ, ἀμφότεροι δ' οὗτοι οἱ ποιηταὶ εἶχον πλοῦτον καὶ φαντασίας καὶ τέχνης· ἀλλὰ τὸ ὑπερφυσικὸν αὐτῶν δὲν ἐμποιεῖ ἰσχυρὰν δραματικὴν ἐντύπωσιν, διὰ τὸν λόγον ὅτι διαφαίνεται τι τὸ ἐπιτετηδευμένον εἰς τὸ ὑπερφυσικὸν αὐτῶν τοῦτο, οὐδ' ἐνυπάρχει ἡ ἀπαιτουμένη ἁρμονία μεταξὺ τῆς ἐμπνεύσεως τοῦ ποιητοῦ ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς ἐπικρατούσης ἀφ' ἐτέρου πίστεως.

Τὸν διπλοῦν τοῦτον ὄρον, τέχνης δηλονότι ἄκρας καὶ ἐμπνεύσεως συναδούσης μετὰ τῆς ἐθνικῆς πίστεως, μόνον ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σαικσπεῖρος, ἕκ τε τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ποιητῶν, ἐκπληροῦσι καθ' ὀλοκληρίαν.

Ὁ Αἰσχύλος ἐπίστευεν εἰς τοὺς δαίμονας. Αἱ Εὐμενίδες αὐτοῦ οὐδ' ἀλληγορία τις ἀπλῶς ἦτο, οὐδὲ ποιητικὴ προσωποποιήσις τῶν τύψεων τοῦ συνειδότης. Ἔσαν αὗται δυνάμεις τοῦ Ἄδου, ἔχουσαι πράγματι ὑπαρξίν· ὁ δὲ προορισμὸς των, ἐκτελούμενος δι' ὕλικῶν μᾶλλον ἢ ἠθικῶν μέσων, ἦτο ἡ ποιητὴ τῶν πατροκτόνων, τῶν καταπατησάντων τὸν πρῶτιστον τῆς φύσεως νόμον. Ἐτιμώρουεν δὲ τὸν πταίστην σωματικῶς, εἴτε διὰ νόσου τινός, τῆς λέπρας λόγου χάριν, εἴτε ἐκμυζῶσαι τὸ αἷμα τοῦ φονέως :

ἀλλ' ἀντιδοῦναι δεῖ σ' ἀπὸ ζῶντος ροφεῖν

ἐρυθρὸν ἐκ μελέων πέλανον· ἀπὸ δὲ σοῦ

βοσκὰν φεροίμαν πώματος δυσπότου (στ. 264—267)

Ὁ Ὀρέστης, καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν ἀγρίων τούτων καὶ αἰμοχαρῶν τιμωρῶν, πάσχει ὡς θυμὰ καὶ ὡς παίγιον τῶν Εὐμενίδων, οὐχὶ ὡς ἤθελε πάσχει ἐγκληματίας τις τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, βασανιζόμενος ὑπὸ τῶν τύψεων τῆς συνειδήσεως. Ἀκράδαντος ἐν τῇ θρησκευτικῇ αὐτοῦ πίστει, ἐπαναπαύεται εἰς τὴν ἀντίληψιν ἐτέρου θεοῦ, ἀντιμαχομένου πρὸς τὰς Εὐμενίδας, τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις τῷ ἐπέβαλε τὸν φόνον τῆς μητρός του. Τοι-

οὔτος ὁ χαρακτήρ τῆς δραματικῆς πάλης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τραγωδίᾳ, πάλης ἐξωτερικῆς ὄλως καὶ θείας.

Ἐδύνατον νὰ φαντασθῇ τις μεταβολὴν ριζικωτέραν τῆς, κατὰ φυσικὴν διέλιξιν, γενομένης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τραγωδίᾳ, ὅποτε μετὰ τὸν Αἰσχύλον ἔφερον ὁ Εὐριπίδης ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. Ποιητῆς οὗτος ἠθικός, φιλόσοφος πεφωτισμένος, καὶ σκεπτικὸς ὡς πρὸς τὰ τῆς θρησκείας, δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ μεταλλάξῃ οὐσιωδῶς τὴν παράστασιν παραδόσεων θρησκευτικῶν, εἰς τὰς ὁποίας οἱ ἔκκριτοι τῶν συγχρόνων αὐτοῦ δὲν ἐπίστευον πλέον, ὡς οὐδ' αὐτὸς ἐπίστευεν εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν ὑπαρξίν τῶν Δυνάμεων τοῦ Οὐρανοῦ καὶ Ἄδου. Ὁ Εὐριπίδης δὲν παρέδχετο τὸ καταπληκτικὸν μυστήριον, τὸ ἀποτελοῦν τὴν θεολογίαν ἅπασαν τοῦ ἀρχαίου δράματος, τὴν ὄντοτητα δηλαδὴ προσώπων *ὁσίως παυοῦργούντων*, οἷος ὁ Ὀρέστης ἢ ἡ Ἀντιγόνη, καὶ προσκτωμένων τὸν τραγικὸν αὐτῶν χαρακτήρα δι' αὐτῆς ταύτης τῆς συνενώσεως τοῦ δικαίου μετὰ τοῦ ἀδικήματος, *facto pius et sceleratus eodem*.

Ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Εὐριπίδου οἱ θεοὶ δὲν κατέχουσι τὴν πρωτίστην θέσιν, τὸ δ' ὑπὲρ φύσιν ἐξαλείφεται, καὶ ἡ ἀνθρωπότης παρίσταται μετὰ τῶν ἀληθῶν παθημάτων καὶ παθῶν αὐτῆς. Ὁ Ὀρέστης αὐτοῦ εἶναι πταίστης ἐλευσινός, καταβιβρωσκόμενος ὑπὸ τῶν τύψεων τοῦ συνειδότος καὶ καταβεβλημένου ψυχῇ τε καὶ σώματι. Ὅτε ὁ Μενέλαος τὸν ἐρωτᾷ τί πάσχει, τίς ἡ νόσος του, ἀποκρίνεται :

Ἡ σύνεσις, ὅτι σύνοιδα δέιν' ἐργασμένος.

Πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ιδέας, ὑφ' ἧς καὶ μόνῃς κατέχεται, περιπίπτει εἰς *μανίαν ἀληθῆ*. Ἡ λέξις αὕτη δὲν ἐφαρμόζεται εἰς τὸ ἱερὸν θάμβος τοῦ Ὀρέστου ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Αἰσχύλου· ἀλλ' ὁ τοῦ Εὐριπίδου Ὀρέστης ἔχει καθ' ἑαυτὸ φρενολήπτου ὀπτασίας.

Ἡ Ἠλέκτρα κάθηται παρὰ τὴν κοίτην τοῦ ἀσθενοῦς αὐτῆς ἀδελφοῦ :

Οἴμοι, κασίγνητ', ὄμμα σὸν τaráσσειται,
ταχὺς δὲ μετέθου λύσταν, ἄρτι σωφρονῶν.

- Ὁ ρ. Ὡ μῆτερ, ἱκετεύω σε, μὴ ἴσισί μοι
τὰς αἵματωποὺς καὶ δρακοντώδεις κόρας·
αὐταὶ γὰρ αὐταὶ πλησίον θρώσκουσί μου.
- Ἡ λ. Μέν', ὦ ταλαίπωρ', ἀτρέμα σοῖς ἐν δεμνίοις.
Ὅρξ γὰρ οὐδὲν ὦν δοκεῖς σάφ' εἰδέναι.
- Ὁ ρ. Ὡ Φοῖβ', ἀποκτενοῦσί μ' αἱ κυνώπιδες
γοργῶπες ἐνέρων ἱεραὶ, δεῖναι θεαί.
- Ἡ λ. Οὗτοι μεθήσω, χεῖρα δ' ἐμπλέξασ' ἐμὴν
σχῆσω σε πηδᾶν δυστυχῆ πηδήματα.
- Ὁ ρ. Μέθεος· μί' οὕτω τῶν ἐμῶν Ἑρινύων,
μέσον μ' ὀχμάζεις, ὡς βέλης ἐς Τάρταρον.
- Ἡ λ. Οἶ γὼ τάλαινα, τί' ἐπικουρίαν λάβω, . . .
- Ὁ ρ. Δὸς τόσσα μοι κερουκὰ, δῶρα Λοξίου,
οἷς μ' εἶπ' Ἀπόλλων ἐξαμύνεσθαι θεὰς,
εἴ μ' ἐκφοβοῖεν μανιάσιν λυσσίμασιν. . . .
Οὐκ εἰσακούετ'; οὐχ ὄραθ' ἐκηθόλων
τόξων περωτὰς γλυφίδας ἐξορμωμένας;
Τί δῆτα μέλλετ'; ἐξακρίζετ' αἰθέρα
περαιοῖ· τὰ Φοίβου δ' αἰτιᾶσθε θέσφατα . . .
Τί χρῆμ' ἀλύω, πνεῦμ' ἀνεῖς ἐκ πλευμόνων;
Ποῖ ποῖ ποθ' ἠλάμεσθα δεμνίων ἄπο;

Ὁ Ὁρέστης οὗτος τοῦ Εὐριπίδου πάσχει τὰς φρένας, ὁ θεατῆς βλέπει ἐν αὐτῷ μανίαν ἀληθῆ, τὰ δὲ φάσματα, ἅτινα ὁ φιλόσοφος ποιητῆς παρεισάγει ἐν τῷ θεάτρῳ αὐτοῦ, οὐδαμῶς ἀντιβαίνουσιν εἰς τῆς ἐπιστήμης τοῦ ὀρισμούς· εἶναι φάσματα ὑποκειμενικά, πλάσματα νοσοῦσης φαντασίας.

Παρομοίως τὸ ἐν τῇ Ἑκάβῃ προλογίζον εἰδῶλον τοῦ Πολυδώρου οὐδεμίαν ἔχει δραματικὴν ἀξίωσιν, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον χρησιμεύει εἰς προεισαγωγὴν τῆς τοῦ δράματος ὑποθέσεως.

Ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Σαικσπέιρου τὰ φάσματα εἶναι ὅτε μὲν ἀντικειμενικά, ἔχουσι δηλαδὴ ὑπαρξίν πραγματικὴν, ἀνεξαρτήτως τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τῶν βλεπόντων αὐτὰ προσώπων τοῦ δράματος, ὅτε δὲ ὑποκειμενικά, ἦτοι αἰσθητὰ εἰς τὴν ὕρασιν ἐνὸς μόνου προσώπου νοσοῦντος, μολονότι γίνονται καὶ πρὸς τοὺς θεατὰς ὁρατά, ὁπόταν ὁ ποιητῆς θέλῃ νὰ ὑποκειμενίσῃ τὰς ὀπτασίας.

Παραδεχόμενος τὴν σωματικὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφάνισιν ὄν-

των ὑπερφυσικῶν, ὁ Σαικσπεῖρος ὑπεῖκεν ἐν πρώτοις εἰς τὸ ποιητικὸν αὐτοῦ ἔμφυτον. Οἱ ἄνθρωποι, εἴτε φανερῶς εἴτε λάθρα, πιστεύουσιν εἰς τὸ ὑπεράνθρωπον. Οἱ δ' ἔμφρονες δὲν καταδικάζουσι τὰς δεισιδαιμονίας τῶν ἀφρόνων, διότι, ἐὰν τῷ ὄντι ἔμφρονες, εἶναι καὶ μετριόφρονες, θὰ εἴπωσι δὲ μετὰ τοῦ Ἀμλέτου:

Ἔς στὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν τόσα καὶ τόσα ἔχει,
ποῦ ἡ φιλοσοφία σου δὲν βλέπει ἔς τ' ὄνειρόν της.

Ἴσως μάλιστα εἴπωσι μετὰ τοῦ γηραιοῦ Lafeu, ἐτέρου τοῦ Σαικσπεῖρου προσώπου (all's wel that ends well):

«Λέγουν ὅτι θαύματα δὲν γίνονται πλέον, καὶ ἔχομεν τοὺς φιλοσόφους νὰ μᾶς κάμνουν ἀπλᾶ καὶ συνειθισμένα πράγματα, τὰ ὑπερφυσικά καὶ τὰ ἀνεξήγητα. Διὰ τοῦτο παίζομεν μὲ τὴν φρίκην καὶ προσποιούμεθα τοὺς γνωστικούς, ἀντὶ νὰ ὑποτασώμεθα εἰς τὸν φόβον τοῦ ἀγνώστου».

Δὲν ἔχουσι δεισιδαιμονίας οἱ ποιηταὶ μόνοι, οἱ κατεχόμενοι ὑπὸ τῆς φαντασίας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες ψυχροὶ καὶ θετικοί, ἅμα ἐπὶ ὀλίγον παύσωσιν ἐπιβλέποντες ἑαυτοὺς. Ὁ μέγας Ἀγγλος ὑλιστὴς Hobbes ἐδειλία νὰ μὲνῃ μόνος τὰς νύκτας, φοβούμενος τὰς ὀπτασίας. Ὁ Malherbe, ἐν ἐπιστολῇ του τινί, περιγράφει ἀφελῶς ὑπερφυσικὸν φαινόμενον, ἐπισυμβάν κατὰ τὸν φόβον Ἑρρίκου τοῦ Δ^{ου}, ἀλλαχοῦ δ' ἀφηγεῖται σπουδαίως τὴν ἐμφάνισιν τῆς σκιαῆς νεκροῦ τινος. Ὁ Γκαίτης καὶ ὁ Merimée εἶχον ἐπίσης στιγμὰς δεισιδαιμονίας, ὁ δὲ Σωκράτης ὁ σοφώτερος τῶν ἀνδρῶν ἦτο καὶ ὁ δεισιδαιμονέστερος· φρονῶ λοιπὸν ὅτι ὁ Σαικσπεῖρος παρεισάγων τὸ ὑπὲρ φύσιν ἐν τῷ θεάτρῳ αὐτοῦ, ἐξεμεταλλεύετο ἐν πρώτοις μετὰ μεγίστης ποιητικῆς τέχνης τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνυπάρχουσαν πρὸς τοῦτο τάσιν.

Ἄλλ' εἰς τοῦτο μεγάλως ὠθεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν ἐπικρατουσῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ προλήψεων. Ἐχομεν ὡς πρὸς τοῦτο ἱστορικὰς μαρτυρίας περὶ πλείστων ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς 16^{της} ἑκατονταετηρίδος, οἵτινες ἦσαν προληπτικοὶ καὶ δεισιδαίμονες. . . .

Ἐὰν δὲ ἀπὸ τῶν ἐκκρίτων κατέλθωμεν εἰς τὸ πλῆθος, ἀνευρίσκομεν ἀπειρίαν τοιούτων συγχρόνων μαρτυριῶν, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν

πίστιν εἰς τὴν μαγείαν καὶ τὰς μαγίσσας. Ὁ Reginald Scott ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, ἡ *Μαγεία ἀποκαλυπτομένη*, περιγράφει λεπτομερῶς τὰς μαγίσσας, ἡ δὲ περιγραφή αὐτοῦ συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὰ ἐν τῷ Σαικσπείρῳ.

Αἱ ἐν τῷ Μάκβεθ μάγισσαι καὶ αἱ ἀλλόκοτοι συνδιαλέξεις περὶ τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν,—ἐν οἷς διαπρέπει ἡ σφαγὴ χοίρων,—καὶ οἱ λέβητες ἐντὸς τῶν ὁποίων μαγειρεύουσι τὰ ποικίλα καὶ ἐκλεκτὰ αὐτῶν καρυκεύματα.

περὸν φιδιοῦ τῆς λάσπης . . .
καὶ γουστερίτσας μάτι, πόδι βαθρακοῦ,
περὸν τῆς κουκουβάγιας, σαυροπόδαρα, . . .
νεφρὶ βρωμο-Ἑβραίου, κατσικιῦ χολῆ, . . .
ὡς καὶ κομματιασμένα πριναρόκλαδα
ποῦ μ' ἐκλειψιν σελήνης ἐκλαδεύθησαν . . .
καὶ δακτυλάκι βρέφους, ποῦ τὸ γέννησε
μιὰ πόρνη ἔναν τράφον καὶ τὸ ἔπνιξε, . . .

Αἱ Μάγισσαι αὐταὶ δὲν εἶναι βαρβαρικῆς φαντασίας γεννήματα ἀλλ' ἱστορικά, οὕτως εἰπεῖν, καὶ πραγματικὰ ὄντα. Πᾶν ὅ,τι λέγουσιν ἢ πράττουσιν, εὐρίσκεται ἐν τῇ *Δαιμονολογίᾳ* τοῦ βασιλέως Ἰακώβου τοῦ Α'. ἢ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν τότε δικαστηρίων, καὶ δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ σχολιασθῇ διὰ μόνης τῆς ἐρέυνης τῶν συγχρόνων μνημείων.

Ἐπὶ αἰσθητικῆν δ' ἔποψιν, ὁ Σαικσπεῖρος οὐδαμῶς ἔσφαλε διατηρήσας τὴν κατὰ παράδοσιν ἀπεχθῆ μορφήν τῶν τερατωδῶν τούτων ὄντων. Δὲν ἀρμόζει τὸ κάλλος εἰς τοῦ Ἄδου τὰ ὄργανα. Τοιαῦται ἦσαν καὶ αἱ ἀποτρόπαιοι Εὐμενίδες τοῦ Αἰσχύλου, αἱ «κατάπτυστοι κόραι», ὡς τὰς ἀποκαλεῖ ὁ Ἀπόλλων αἰεὶ οὐ μίγνυται θεῶν τις, οὐδ' ἄνθρωποι, οὐδὲ θῆρ ποτε».—Ὅτε, λέγει ὁ Πολυδεύκης, ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, γυναῖκες ἐλειποθύμησαν καὶ παιδία ἀπεβίωσαν ἐκ τοῦ τρόμου. . .

Ἀλλὰ δὲν περιορίσθη ὁ Σαικσπεῖρος εἰς μόνην τὴν ἐγχώριον καὶ δημώδη τῆς πατρίδος αὐτοῦ παράδοσιν· παρεισάγων τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαιότητος, ἀναμιγνύει τὰ κλασικὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἑκάτης ὀνόματα μετὰ τῶν χυδαίων ὀνομασιῶν τῶν

Μαγισσῶν. Ἡ δὲ βροχὴ καὶ ὁ ἄνεμος, καὶ οἱ κεραυνοὶ, καὶ ἡ ἔρημος ἐξοχὴ, ὅπου συνέρχονται τὰ δαιμόνια τοῦ σκότους, ἀπαρτίζουσιν ἀτμοσφαῖραν συναρμοζομένην πρὸς τὰ σατανικά ὄντα, τὰ ὁποῖα ἐντὸς αὐτῆς παρουσιάζονται. Τὸ δράμα τοῦ Μάκβεθ ἀποτελεῖ ἐν συνόλῳ συμφωνίαν φαντασιώδη καὶ πένθιμον, τῆς ὁποίας τὴν διαπασῶν εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς δίδει ὁ διάλογος τῶν τριῶν Μαγισσῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῆς περικυκλώσεως αὐτὰς τρικυμίας·

— Πότε θὰ ξαναἰδοῦμεν μιὰ τὴν ἄλλην μας ;

    μὲ τὴν ἀνεμοζάλην, μ' ἀστραπόβροντα ;

— Ἀφοῦ ὁ κρότος παύσῃ κ' ἡ ὄχλοβοῆ,

    κ' ἡ μάχη τελειώσῃ, χάσσουν ἢ χαθοῦν.

— Ὁ ἥλιος πρὶν νὰ δύσῃ τοῦτο γίνεσται.

— τὸ μέρος ποῦ ;

    — Ἐς τὸν λόγγον.

    — Θ' ἀπαντήσωμεν

τὸν Μάκβεθ ἐκεῖ πέρα . . .

    — Νὰ με, ἔφθασα !

— Εἶν' τὰ ὠραῖα φρίκη, φρίκη τὰ καλὰ.

    Πετοῦμεν ἔς τὴν ἀντίρραν καὶ ἔς τὴν καταχινά.

Αἱ δύο ἢ τρεῖς σκηναί, καθ' ἃς αἱ Μάγισσαι συνέρχονται μόναι, καὶ ἡ ἐμφάνισις αὐτῶν εἰς τὸν Μάκβεθ καὶ τὸν Βάγκον ταυτοχρόνως, ἐναργῶς ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ ποιητὴς παριστᾷ αὐτὰς ὡς ὄντα ὑπαρκτὰ καὶ ἀντικειμενικά. Ἐν τούτοις κριτικοὶ τινες ἀπεπειράθησαν νὰ ἐξώσωσι τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐκ τοῦ θεάτρου τοῦ Σαϊκσπείρου, ἐξηγοῦντες αὐτὰ ὡς ἀπλᾶς δῆθεν φρεναπάτας, ὅπως ἐν τῷ Ὁρέστη τοῦ Εὐριπίδου . . . Θέλουσι, λόγου χάριν, ὅτι ἡ ἐμφάνισις καὶ αἱ προφητεῖαι τῶν Μαγισσῶν οὐδὲν ἄλλο παριστῶσιν, ἢ τὴν συσσωμάτωσιν τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Μάκβεθ κρυπτομένων πόθων, καὶ τὴν προσωποποίησιν τοῦ πειρασμοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐνδομύχως οὗτος κατέχεται. Τοῦτο ἀποτελεῖ τῷ ὄντι μέρος τοῦ σκοποῦ τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ μέρος μόνον. Αἱ Μάγισσαι του ἐκπροσωποῦσι τὴν Εἰμαρμένην. Ἡ τραγωδία του αὕτη δὲν παριστᾷ ἄνδρα δοξομανῆ ἀδικοῦντα ἐξ ἐλευθέρως αὐτοῦ βουλήσεως μόνον, ἀλλὰ παριστᾷ προσέτι αὐτὸν ὡς θῦμα θεοτήτων κακεντρεχῶν, θῦμα δυστυχῆς καὶ ἄξιον οἴκτου, πα-

λαῖον κατὰ τῆς Τύχης του. Οὕτω δὲ προσλαμβάνει τὸ δράμα τύπον ἀρχαῖκόν· παρὰ τὸν τρόμον ἐνυπάρχει τὸ ἔλεος, ἀμφοτέρω δ' ἔχουσι θρησκευτικόν πως χαρακτῆρα. Ἐὰν ὁ Μάκβεθ δὲν συνητᾶτο μετὰ τῶν Μαγισσῶν, ἡ καρδία του ἤθελεν εἶσθαι οὐχ ἥττον μεμολυσμένη, ἀλλ' αἱ χεῖρές του ἤθελον ἴσως διαμείνειν ἀγναί. Τὸ φιλοσοφικὸν ὕψος τῆς ποιητικῆς τοῦ Σαικσπέιρου συλλήψεως εἰς τοῦτο ἰδίως συνίσταται, εἰς τὴν συνάντησιν τῆς διεφθαρμένης τοῦ Μάκβεθ καρδίας μετὰ τοῦ ἐξωθεν πειρασμοῦ. . .

Αἱ τρεῖς Μάγισσαι εἶναι ὄντα ἀναντιρρήτως ἀντικειμενικά. Οὐχ ἥττον ὅμως αἱ ὑποκειμενικαὶ ὀπτασίαι εἶναι συνθέστερα, ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Σαικσπέιρου, καὶ εἰς ταύτας φαίνεται προφανῶς δίδων τὴν προτίμησιν ὁ μέγας ποιητὴς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἡ ποιητικὴ τε καὶ ἠθικὴ αὐτῶν ἀξία ὑπερτερεῖ τὴν τῶν ἀντικειμενικῶν.

Ὅπως γεῖνῃ ἐπὶ τοῦ θεάτρου παραδεκτὴ ἡ ὄντοτης πλασμάτων ὑπερφυσικῶν, ἀπαιτεῖται τέχνη Αἰσχύλειος ἢ Σαικσπέιρειος, ἀπαιτεῖται δὲ συγχρόνως καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως ἐπίδρασις τῶν συγχρόνων δοξασιῶν. Ἄλλως, ἀντὶ ὄντων προκαλούντων θάμβος καὶ φρίκην, ἤθελον κινεῖσθαι ἐπὶ τῆς σκηνῆς γελοῖαι μηχαναὶ μελοδράματος, διαβολίσκοι ἀντὶ δαιμόνων, καὶ ἀντὶ φαντασμάτων φαντασμαγορίαι. Αἱ ὑποκειμενικαὶ ὅμως ὀπτασίαι, τὰ πλάσματα δηλαδὴ τῆς φαντασίας ἐν παθολογικῇ εὐρίσκομένῃ καταστάσει, ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν φυσικῶν φαινομένων, καὶ καθ' ὃ τοιαῦτα ἐφείλκυσαν ἰδίως τὴν περιέργειαν τοῦ Σαικσπέιρου.

Ἡ ἀπλουςτέρα φάσις ὑποκειμενικῆς ὀπτασίας εἶναι τὸ ἐνύπνιον.

Κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς μάχης τοῦ Bosworth ὁ βασιλεὺς Ρικάρδος ὁ Γ^{ος} κοιμᾶται ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ. Ἐνώπιόν του παρίστανται αἴφνης αἱ σκιαὶ τῶν θυμάτων του, καὶ προλέγουσι τὴν ἥτταν καὶ τὸν θάνατόν του. Ἀφυπνίζεται διὰ μιᾶς ὁ Ρικάρδος καὶ ἀνακράζει : « ὦ δειλὴ συνείδησις, πῶς μὲ βασανίζεις ! »

Παρόμοια ἐνύπνια ἐτάρασσαν τὸν ὕπνον ἐτέρου βασιλέως ἀσθενεστέρου τὴν ψυχὴν, Καρόλου τοῦ 9^{ου} τῆς Γαλλίας· ἀλλ' οὗτος, ἐκτὸς τῶν ἐνυπνίων, ἦτο ὑποκείμενος καὶ εἰς φρεναπάτας ἤδη.

α'Ο βασιλεὺς Κάρολος ἔκραξε κατ' ἰδίαν τὸν ἱατρὸν τοῦ καὶ τῷ
 »εἶπε : Ἰατρέ, δὲν ἤξεύρω τί ἔπαθα πρὸ δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν
 »εἶμαι τεταραγμένος τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα· κοιμώμενος ἢ ἐξυ-
 »πνος, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, μοὶ φαίνεται ὅτι βλέπω ἐμπρὸς μου
 »τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων μὲ φρικτὸν καὶ αἱματόφυρτον
 »τὸ πρόσωπον». Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Καρόλου ἐξάγεται ὅτι αἱ
 ὀπτασίαι τοῦ δὲν ἔχουσιν εἰσέτι τσσαύτην ζωηρότητα, ὥστε νὰ
 ἐξαπατῶσιν αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν πραγματικότητά των. Τοιαύτη
 καὶ ἡ φαντασιώδης μάχαιρα, τὴν ὁποῖαν ἐνώπιόν του βλέπει ὁ
 Μάχεθ·

Τί εἶναι τοῦτο, μάχαιρα, ποῦ βλέπω ἀντικρὺ μου
 μὲ τὴν λαβὴν τῆς πρὸς ἐμέ ; . . . ὦ ! Ἔλα νὰ σ' ἀρπάξω ! . . .
 Δὲν σ' ἔχω, πλὴν τὰ μάτια μου ἐκεῖ ἐμπρὸς σὲ βλέπουν.
 ὦ φάντασμα ὀλέθριον, δὲν εἶσαι κ' εἰς τὸ χέρι
 καθὼς 'ς τὰ μάτια αἰσθητὸν ; ἢ μὴ δὲν εἶσαι ἄλλο
 παρὰ μαχαῖρι νοερόν, ἀπάτης μόνον πλάσμα,
 ὅπου γεννᾷ ἡ κεφαλὴ 'ς τὴν ἔξαψιν τῆς θέρμης ;
 Ἄλλὰ σὲ βλέπω πάντοτε, ψηλαφητὸν σὲ βλέπω
 καθὼς αὐτό, ποῦ τὸ τραβῶ ἀπὸ τὴν θήκην τώρα.
 Τὸν δρόμον ὅπου ἔμελλα νὰ πορευθῶ μοῦ δεῖχνεις,
 καὶ ὅμοιόν σου σύνεργον θὰ εἶχα εἰς τὸ χέρι.
 Τὰ μάτια μου αἱ ἄλλαι μου αἰσθήσεις τὰ ἐμπαίζουσι,
 ἢ μήπως εἶν' τὰ μάτια μου τὰ μόνα 'ς τὰ σωστά των ; . . .
 Σὲ βλέπω, νά ! κ' εἰς τὴν λαβὴν κ' ἐπάνω 'ς τὴν λεπίδα
 αἵματος εἶναι σταλαγμοὶ, ὅπου δὲν ἦσαν πρῶτα ! . . .
 Δὲν ἔχει τίποτ' ἀπ' αὐτά ! ὁ φονικὸς σκοπὸς μου
 τὸ σχῆμ' αὐτὸ τ' ἀνύπαρκτον 'ς τὰ μάτια μου λαμβάνει . . .

Ὁ Μάχεθ ἔχει ἐνταῦθα τὴν συναίσθησιν τῆς φρεναπάτης τοῦ.

Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκει καὶ ἡ ἐμφάνισις τῆς σκιᾶς
 τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν Βροῦτον, κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐν Φι-
 λίπποις μάχης.

Ἡ ἐντασις τῆς εὐαισθησίας τοῦ Βρούτου ἔχει αὐτὸν προπα-
 ρεσκευασμένον διὰ τὰς ἐπερχομένας ἐντυπώσεις. Εἶναι νύξ, νύξ
 ἐπακολουθοῦσα ἡμέραν ζοφεράν, καθ' ἣν ταῦτοχρόνως ἔμαθε καὶ
 τῆς εὐγενοῦς συζύγου τοῦ τὸν θάνατον καὶ τὴν προσέγγισιν τοῦ
 ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Εἶναι περίλυπος, πρὸς δὲ καὶ δυσηρεστημένος

καθ' ἑαυτοῦ, διότι ἀδίκως ἤρισε πρὸς τὸν φίλον του Κάσιον. Ἄγρυπνῶν ἐν τῇ σκηνῇ του, ἐν μέσῳ τῆς βαθείας πέριξ νυκτερινῆς σιγῆς, λαμβάνει βιβλίον εἰς χεῖρας, ἀλλὰ ματαίως προσπαθεῖ ν' ἀναγνώσῃ. Ὁ δοῦλός του, ὁ νεαρὸς Λούκιος, ἀνακρούει κατ' αἴτησίν του μέλος τι, ἀλλὰ κεκμηκῶς, κλείει ἐντὸς ὀλίγου τὰ βλέφαρα καὶ ἀποκοιμᾶται. Τότε, εἰς τὴν τρέμουσαν λάμπιν τοῦ σβεννυμένου δαυλοῦ, ἐμφανίζεται τοῦ Καίσαρος ἡ σκιά·

Θαμπὰ ποῦ καίει ὁ δαυλός . . . Ποιὸς εἶναι ποῦ ἐμβαίνει ; . . .

Εἶναι τὰ μάτια μου θαρρῶ τὰ ἀδυνατισμένα

ποῦ πλάττουν τοῦτο τὸ φρικτὸν τὸ φάντασμα ἐμπρός μου !

Κατάντικρύ μου ἔρχεται . . . Ἐσὺ, τί πρᾶγμα εἶσαι ;

Θεὸς μὴν εἶσαι ; Ἄγγελος, ἢ Δαίμονας ; Μὲ κάμνεις

κ' αἱ τρίχες μου ὀρθόνονται, τὸ αἷμά μου παγώνει . . .

Εἰπέ τί εἶσαι ;

ἡ σ κ ι ᾶ.

Ὁ κακὸς ὁ δαίμων σου, ὦ Βροῦτε.

Β ρ ο ὕ τ ο ς.

Τί θέλεις κ' ἦλθες ;

ἡ σ κ ι ᾶ.

Νὰ σοῦ 'πῶ πῶς θὰ μ' ἰδῆς καὶ πάλιν

εἰς τοὺς Φιλίππους.

Β ρ ο ὕ τ ο ς.

Ἄ ! καλὰ ! Λοιπὸν σὲ ξαναβλέπω ;

ἡ σ κ ι ᾶ.

Ναί· 'ς τοὺς Φιλίππους.

Β ρ ο ὕ τ ο ς.

Θὰ σ' ἰδῶ λοιπὸν εἰς τοὺς Φιλίππους. .

Τώρα ποῦ ἔκαμα καρδιάν, μοῦ χάνεσ' ἀπ' ἐμπρός μου !

Κακὲ μου Δαίμον, ἤθελα κι' ἄλλα νὰ 'πῶ μαζῆ σου.—

Λούκιε ! Βάρων ! Κλαύδιε ! Ἀκούσατε, ξυπνήστε !

Κλαύδιε !

Λ ο ὄ κ ι ο ς.

Εἶναι ἡ χορδῆ, αὐθέντα χαλασμένη.

Β ρ ο ὕ τ ο ς.

Φαντάζεται πῶς τ' ὄργανον παίζει ἀκόμη. — Ἐύνησθε,

αἱ, Λούκιε.

Λούκιος.

Αὐθέντα μου.

Βροῦτος.

Τί εἶδες 'ς τ' ὄνειρόν σου,

Καὶ τόσον ἐξεφώνησες;

Λούκιος.

Αὐθέντα, δὲν ἤξεύρω

Πῶς ἐφώνηξα.

Βροῦτος.

Ἐφώνηξες! Τί ἦτον ὁποῦ εἶδες;

Λούκιος.

Δὲν εἶδ', αὐθέντα, τίποτε.

Βροῦτος.

Καλά. Ξανακοιμήσου.

Αὐ Κλαύδιε! Σὺ, κύριε! Ξυπνήσατε!

Βάρων.

Αὐθέντα!

Κλαύδιος.

Αὐθέντα!

Βροῦτος.

Τί ἐπάθατε 'ς τὸν ὕπνον σας κ' οἱ δύο,
καὶ τόσον ἐφωνάζατε;

Κλαύδιος.

Ἐφωνάζαμεν, αὐθέντα;

Βροῦτος.

Ἐφωνάζατε! — Τί εἶδατε;

Βάρων.

Τίποτ' ἐγὼ δὲν εἶδα.

Κλαύδιος.

Κ' ἐγὼ δὲν εἶδα τίποτε.

Τὰ ἐρωτήματα τοῦ Βρούτου μαρτυροῦσιν, ὅτι ἀμφιβάλλει περὶ τῆς πραγματικότητος τῆς ὀπτασίας του, καὶ ὑποπτεύεται μὴ εὐρίσκειται ὑπὸ τὸ κράτος φρεναπάτης.

Ἐπάρχουσι διάφοροι βαθμοὶ φρεναπάτης, ὁ δὲ Σαϊκσπεῖρος,

μετὰ πολλῆς ἐπιστάσιος καὶ τέχνης, προσέχει περὶ τὴν διάκρι-
σίν των. Καθὼς ὁ Βροῦτος, καὶ ὁ Ἀμλέτος ἐπίσης εἶναι, ὡς ἐκ
τῆς φυσιολογικῆς του καταστάσεως, προδιατεθειμένος διὰ τὴν
ἐπερχομένην ὄπτασιαν. Ἀπ' ἀρχῆς τοῦ δράματος κατέχεται
ὑπὸ βαθείας μελαγχολίας. Ἀηδιάσας τὸν κόσμον καὶ τὰ τοῦ
βίου, ἐπιζητεῖ τὴν ἐρημίαν, καὶ βλέπει τὸν νεκρὸν ἤδη πατέρα του

μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια.

Ἀλλὰ δὲν τὸν ἐξαπατᾷ εἰσέτι ἡ φαντασία του καὶ γνωρίζει
ὅτι τὸ ὄραμα ἐκεῖνο εἶναι τῆς ἐξημμένης κεφαλῆς του πλάσμα.
Βαθμηδὸν ὅμως οἱ ῥεμβασμοὶ του μεταβάλλονται εἰς παράνοϊαν,
ἡ δὲ θλίψις του εἰς παραφροσύνην, καὶ τότε εἶναι ὕλως ὠριμος
διὰ πλήρη φρεναπάτην. Ἐν τῇ σκηνῇ μεταξὺ τοῦ Ἀμλέτου καὶ
τῆς μητρὸς του (Γ'. πρᾶξις) τὸ φάσμα εἶναι μὲν ὄρατὸν πρὸς
τοὺς θεατάς, ἀλλ' ὅμως διαμένει ὑποκειμενικόν, διότι ἡ μήτηρ
του δὲν τὸ βλέπει·

Ἄλλοίμονον! τί ἔχεις

ἐσὺ, ποῦ εἰς τὸ ἄπειρον τὸ μάτι προσηλόνεις,

καὶ κάμνεις μὲ τὸν αἴθρον ἀέρα ὀμίλιαν;

Πετιέται ἄγριος ὁ νοῦς μέσ' ἀπ' τὰ βλέμματά σου . . .

Τί βλέπεις; τί;

— Ἐκεῖνον, νά! ἐκεῖνον. Κύτταξέ τον·

ἀστράπτει ἡ χλωμάδα του . . .

— Πρὸς ποῖον αὐτὰ τὰ λέγεις;

Καὶ ὁ Μάκβεθ ἐπίσης, κατ' ἀρχὰς βλέπων τὴν μάχαιραν,
ἐννοεῖ ὅτι εἶναι ἀνύπαρκτος ἡ πλάνη, ἀλλὰ βαθμηδὸν ἐξαπτό-
μενος προβαίνει μέχρι τελείας φρεναπάτης.

Ὁ Βάγκος δολοφονεῖται κατ' ἐντολήν του, τὸν δὲ φόνον αὐ-
τοῦ πληροφορεῖται ἐν μέσῳ τοῦ συμποσίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο
προσκεκλημένος καὶ ὁ φονευθεὶς. Ἐνῶ ἐτοιμάζεται νὰ πρκα-
θήσῃ εἰς τὴν τράπεζαν, ταρασσεται ἡ ὄρασις του, καὶ νομίζει
ὅτι οὐδεμία θέσις ὑπάρχει κενή. Εἶναι τοῦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ.
Βαδίζει πρὸς τὴν ἔδραν του, ἀλλὰ κραυγὴ φρίκης ἐξέρχεται τοῦ
στήθους του! Βλέπει ἐπ' αὐτῆς καθήμενον τὸν νεκρὸν Βάγκον!
Οἱ συνδαιτυμόνες ἀνεγείρονται ἔντρομοι, ἀλλ' οὐδὲν βλέπουσι,

διότι οὐδὲν ὑπάρχει. Ἡ Λαϊδὴ Μάκβεθ προσπαθεῖ μετὰ μεγίστης παρρησίας πνεύματος νὰ καθισυχάσῃ τοὺς παρὰ τὴν τράπεζαν φίλους, ἐξηγοῦσα ὅτι ὁ Μάκβεθ ὑπόκειται εἰς τὸ πάθος τοῦτο ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας, ἀλλ' ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι σπουδαῖον, — καὶ ἀπειθυνομένη μετὰ ταῦτα κατ' ἰδίαν πρὸς τὸν σύζυγον θέλει νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς τὰς αἰσθήσεις του·

Ἀνοησία! Πλάσματα τοῦ φόβου σου εἰν' ὅλα!

Καὶ τοῦτο 'σάν τὴν μάχαιραν θὰ εἶναι 'ς τὸν ἀέρα,
 ποῦ ἔλεγες πῶς σ' ἔδειχνε τὸν δρόμον πρὸς τὸν Δῶγκαν. . .

Τί χάσκεῖς; τί; Εἶναι σκαμνὶ αὐτὸ ἐκεῖ ποῦ βλέπεις!

— Δὲν βλέπεις; Νά! Κύτταξ' ἐκεῖ, ἰδέ τον! — Τί μοῦ λέγεις. . .

Τὰ φαινόμενα ταῦτα εἶναι πάντα φυσικὰ καὶ γνωστὰ εἰς τὴν ἐπιστήμην, τὸ δὲ ἀληθές αὐτῶν τὰ ἀποκαθιστᾷ ἔτι μᾶλλον ἐνδιαφέροντα. Βλέποντες τὸ φάντασμα τοῦ Βάγκου ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ συμποσίου, ἐνθυμούμεθα παρόμοια πολλὰ γεγονότα τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ ἐν μέσῳ τῆς νοσοῦσης ἀνθρωπότητος, καθ' ἐκάστην συμβαίνοντα. . .

Εἴτε ἀντικειμενικὰ εἴτε ὑποκειμενικὰ τὰ φάσματα, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἀπαιτουμένη πρὸς ὅρασιν αὐτῶν ψυχολογικὴ προδιάθεσις ἐκ μέρους τῶν προσώπων τοῦ δράματος. Διὰ τί ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Βολταίρου *Σεμίραμις*, οὐδεμίαν προξενεῖ ἐντύπωσιν ἡ ἐμφάνισις τῆς σκιᾶς τοῦ Νίνου; Οὐχί, ὡς θέλει ὁ Λέσιγκ, διότι παρουσιάζεται ἀναιδῶς ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ, — ἐνῶ ἡ διακριτικὴ καὶ μυστηριώδης σκιά τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀμλέτου παρουσιάζεται κατὰ τὸ μεσονύκτιον, εἰς ὀλίγων μόνον ἀνδρῶν τοὺς ὀφθαλμούς. Εἰς τὴν λάμψιν τῆς ἡμέρας ἐμφανίζεται καὶ τοῦ Δαρείου τὸ εἶδωλον ἐνώπιον τῶν γερόντων Περσῶν, ἀλλ' ἡ νύξ ἐνυπάρχει ἐν τῇ τραγωδίᾳ αὐτῇ τοῦ Αἰσχύλου. Ὅτε ὁ βασιλεὺς τοῦ ἠττηθέντος ἐν Σαλαμῖνι κράτους ἐξέρχεται τοῦ τάφου του, ἡ ἐμφάνισις του εἶναι ἤδη προπαρεσκευασμένη, περιμένεται, προκαλεῖται, — ὑπάρχει δὲ πλήρης ἄρμονία μεταξύ τῆς ἐκ τοῦ Ἄδου προελεύσεως ταύτης, καὶ τῶν πενθίμων διανοημάτων τῶν τοῦ δράματος προσώπων. Τοῦ Βολταίρου ἀπ' ἐναντίας τὸ φᾶσμα εἶναι μηχανὴ θεατρικὴ, οὐδὲν ἄλλο σκοποῦσα ἢ κατορθοῦσα, ἢ

τὴν ἀνύψωσιν τῆς πομπῆς τοῦ θεάματος. Εἰς μάτην προαναγγέλλεται ἡ ἔλευσις τοῦ διὰ κεραυνῶν καὶ κρότων ἔσθην· οὐδὲν κατωρθοῖ διὰ τῆς παρουσίας του.

Ἐνταῦθα παρουσιάζεται τὸ ζήτημα, ἐὰν ἐν τῇ δραματικῇ παραστάσει τῶν τοιούτων φαινομένων εἶναι προτιμητέα, ἢ μή, ἡ ἐπὶ τῆς σκηνῆς παρουσιάσεις τῶν φασμάτων. Τῷ ὄντι, ὑπάρχει τι τὸ ἀντιφατικὸν εἰς τὴν πρὸς τοὺς θεατὰς ἐπίδειξιν ἀντικειμένων, τὰ ὅποια βλέπει ὁ νοσῶν μόνος, τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ δράματος πρόσωπα δὲν βλέπουσι. Ἄλλ' ἐν τῷ θεάτρῳ τὰ πλεῖστα γίνονται κατὰ συνθήκην, τῆς δὲ συνθηεῖας ἡ ἰσχὺς εἶναι τοσαύτη, ὥστε οἱ θεαταὶ εὐκόλως παραδέχονται τὰ μὴ πιθανά. Ὅθεν ἡ λύσις τοῦ ζητήματος ἐναπόκειται κυρίως εἰς τοὺς ἐργολάβους.

Ὅτε ἐδιδάχθη ἡ Ὁρέστεια τοῦ Αἰσχύλου, παρουσιάσθη ἡ ἐξῆς δυσκολία. Κατὰ τὸ τέλος τῆς τραγωδίας τῶν Χοιφόρων, δευτέρου τῆς τριλογίας μέρους, αἱ Εὐμενίδες, τῶν ὁποίων ἐπίκειται ἀκολούθως ἡ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφάνισις, ἐγείρονται βραδέως ἀπὸ τοῦ ἐδάφους καὶ τὰς βλέπει μὲν ὁ Ὁρέστης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ Χορός. Ἦτο δ' ἐπάναγχεσ νὰ γείνη πρὸς τοὺς θεατὰς ὄρατὴ ἡ παρουσία των, διότι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ φρεναπάτης ὡς ἐν Εὐριπίδῃ, ἀλλὰ περὶ φοικιώδους πραγματικότητος, ὁ δ' Αἰσχύλος ἤθελε τὴν τοιαύτην ἐμφάνισιν των ὡς σύνδεσμον μεγαλοπρεπῆ μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου μέρους τῆς τριλογίας αὐτοῦ. Ἡ διάταξις τοῦ ἐν Ἀθήναις θεάτρου ἐπέτρεψε τὴν ἀνύψωσιν τῶν Εὐμενίδων ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας, ἔνθεν αἱ δρακοντόμαλλοι κεφαλαί των, προβάλλουσαι βαθμηδὸν, ἦσαν ὄραταὶ εἰς μόνους τοὺς θεατὰς καὶ τὸν Ὁρέστην, οὐχὶ δὲ εἰς τὸν χορόν·

Ἄ ἄ, δμῳαὶ γυναῖκες, αἶδε Γοργόνων δίκην
φαιοχίτωνες καὶ πεπλεκτανημέναι

πυκνοῖς δράκουσιν ! οὐκ ἔτ' ἂν μείναμι' ἐγώ.

— Τίνες σὲ δόξαι, φίλτατ' ἀνθρώπων πατρί,
στροβοῦσιν ; . . .

— Οὐκ εἰσὶ δόξαι τῶνδε πημάτων ἐμοί·

σαφῶς γὰρ αἶδε μητρὸς ἔγκοτοι κύνες . . .

Ἄναξ Ἀπολλόν, αἶδε πληθύουσι δῆ,
κὰξ ὀμμάτων στάζουσιν αἶμα δυσφιλές . . .

ὁμεις μὲν οὐχ ὄρατε τάςδ', ἐγὼ δ' ὄρω.

ἐλαύνομαι δὲ, καὶ οὐκ ἔτ' ἂν μείναιμι' ἐγώ.

Νομίζω μοναδικὴν ἐν τῷ θεάτρῳ τὴν ἀντικειμενικὴν ταύτην παράστασιν ὄντων μὴ ὁρατῶν εἰς ἅπαντα τὰ δρῶντα πρόσωπα. Ἄλλ' ὅτε πρόκειται περὶ ὑποκειμενικῶν ὀπτασιῶν, αὐται δύνανται κατ' ἀρέσκειαν νὰ γίνωσιν ὁραταί, ἢ μὴ, πρὸς τοὺς θεατάς. Ἐὰν τὰ μηχανήματα δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἐντελεστετέρων, ὁ δὲ ἠθοποιὸς ἀπ' ἐναντίας ἔχη τὴν ἀπαιτουμένην ἰκανότητα, προτιμητέα ἢ ἀποφυγὴ μηχανῶν, αἵτινες ἀντὶ τρόμου ἐνδέχεται νὰ προξενήσωσι γέλωτα.

Ἐσπέραν τινὰ ὁ περιώνυμος Γάλλος ἠθοποιὸς Τάλμας, συνδειπνῶν μετὰ φίλων, παρεκλήθη ν' ἀπαγγείλῃ τὴν γνωστὴν σκηνὴν τῆς γ^{ης} πράξεως τοῦ Ἀμλέτου. Μόνοι σκηνικαὶ προπαρασκευαί ἦσαν ἐξ ἀνάγκης τὰ ἐπιπλα τοῦ ἐστιατορίου, ὁ δὲ Τάλμας ἀπήγγειλε τοὺς Γαλλικοὺς στίχους τῆς ψυχρᾶς τοῦ Ducis παραφράσεως. Ἐν τούτοις οἱ ἀκροαταὶ κατελήφθησαν ὑπὸ φρίκης. Δὲν εἶχε χρεῖαν φάσματος ἀντικρῦ του. Οἱ ἰδόντες αὐτὸν ἔλεγον ὅτι ἔβλεπον τὸ φάσμα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ἠθοποιοῦ.

Β'.

ὁ Μάκβεθ.

Χαῖρε, ὦ Μάκβεθ! Βασιλεὺς μετέπειτα θὰ γένης.

Αἱ Δυνάμεις τοῦ Ἄδου ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Σαικσπέιρου ἐνεργοῦσιν ἀντιστρόφως ἢ ἐν τῇ τριλογίᾳ τοῦ Αἰσχύλου. Παρουσιάζονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς οὐχὶ μετὰ τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ, οὐχὶ πρὸς τιμωρίαν, ἀλλὰ πρὸς πειρασμόν.

Ἀπεδώκαμεν εἰς τὰς Μαγίσσας ὑπαρξιν πραγματικὴν, ἀντικειμενικὴν, παραβάλλοντες δὲ τὸν Μάκβεθ πρὸς τὰς ἀρχαίας τραγωδίας ὑπεδείξαμεν, ὅτι ἡ μεταξὺ αὐτῶν ὁμοίότης προέρχεται πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἐνυπαρχούσης εἰς τὸ δρᾶμα τοῦτο ἐπιδράσεως Δυνάμεων ὑπερφυσικῶν, αἰωρουμένων ὑπεράνω τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς προσώπων.

Ἄλλά, λέγοντες καὶ παραδεχόμενοι ταῦτα, οὔτε ἀποδίδομεν

μεγαλειτέραν τοῦ δέοντος ἀξίαν εἰς τὴν ἐνταῦθα ἐπικράτησιν τῆς Εἰμαρμένης, οὔτε παραβλέπομεν τὴν μεγίστην ἄλλως διαφορὰν μεταξὺ τοῦ νεωτέρου τούτου ἀριστουργήματος καὶ τῆς ἀρχαίας ἐν γένει τραγωδίας. Διότι, ἐπὶ τέλους, καὶ μεθ' ὅλα τὰ ἤδη λεχθέντα, τὸ ἐξέχον ἐν τῷ Μάκβεθ εἶναι ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία, ἐλευθερία σχετικὴ βεβαίως καὶ περιορισμένη, καθὼ ἀνθρωπίνη, ἀλλ' ὅπως δὴποτε περιέχουσα τὴν ἐλαστικότητα, τὴν ὁποῖαν ἡ λέξις ἐμφαίνει, ὁπότε ἐφαρμόζεται εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἡ Εἰμαρμένη, εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ Μάκβεθ ὑπέκει, εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον ὁ φυσικὸς νόμος, καθ' ὃν τὸ ἔγκλημα γεννᾷ τὸ ἔγκλημα, ἡ δὲ ἀνομία διαδέχεται τὴν ἀνομίαν. Ὁ ἅπαξ τολμήσας νὰ θέσῃ τὸν πόδα ἐπὶ τῆς ὀλισθηρᾶς κατωφερείας, κυλίσται μέχρι βάθους τοῦ βαράθρου, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀπαλλάσσεται τῆς εὐθύνης τοῦ πρώτου τοῦλάχιστον βήματος· ἡδύνατο δὲ καὶ πίπτων ἔτι νὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ νὰ εὔρη χεῖρα πρόθυμον βοήθειας. Τὰ δαιμόνια ἐν τῷ Σαικσπειρίῳ δράματι ἐκπροσωποῦσι τὸν πειρασμόν, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ μὲν ὑποκύπτει ὁ ἀφρόνως προσηλῶν ἐπ' αὐτοῦ τὸν ὀφθαλμόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ ἔχων τὴν γῶσιν ν' ἀποστρέψῃ τὸ πρόσωπον. Αἱ Μάγισσαι, διὰ τῆς ἐμφανίσεως καὶ τῶν προφητειῶν αὐτῶν, δὲν ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῆς θελήσεως τοῦ Μάκβεθ πίεσιν ἀναπόδραστον, οὐδ' ἀναγκάζουσιν αὐτὸν διὰ τῆς βίας, τρόπον τινά, νὰ πράξῃ τὸ κακόν. Μένει οὗτος μέχρι τέλους οἷος ὁ ἄνθρωπος παριστάται εἰς ἅπαντα τοῦ Σαικσπείρου τὰ ἔργα, καὶ ὁποῖος εἶναι πράγματι ἐν τῷ βίῳ, ὁ κύριος δηλαδὴ τῆς τύχης του ἐργάτης. Ἐὰν δὲ ἡδυνάμεθα νὰ ἐρωτήσωμεν τὸν Μάκβεθ αὐτόν, τί περὶ τούτου φρονεῖ, ἤθελεν ὑπερηφάνως ἀρνηθῆ νὰ ἐπιρρίψῃ τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών του εἰς οἰονδήποτε ἄλλον, ἔσω καὶ εἰς τὸν Σατανᾶν. Οὐδένα ποτὲ μέμφεται, οὐδὲ τὴν σύζυγόν του, οὐδὲ τὰς Μοίρας, οὐδ' ἀνακράζει οὗτος ὡς ὁ Ὁρέστης τοῦ Εὐριπίδου, ὅτι ὁ Ἀπόλλων πταίει·

Τούτῳ πιθόμενος τὴν τεκοῦσαν ἔκτανον.

Ἐκείνον ἠγείσθ' ἀνόσιον καὶ κτείνετε·

ἐκείνος ἡμαρτ', οὐκ ἐγώ.

Ἔθεν, ἐὰν σφάλλωσιν ὅσοι τῶν κριτικῶν θέλουσι νὰ σμικρύ-

νωσι τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πειρασμοῦ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ Μάκβεθ, σφάλλουσιν ὅμως ἔτι μᾶλλον οἱ παραγνωρίζοντες τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεώς του.

Ὁ Ἄγγλος χρονογράφος Holinshed, ἐξ οὗ ἠρύσθη τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος ὁ Σαικσπεῖρος, λέγει, ὅτι «ἡμέραν τινά, καθ' ἣν ὁ Μάκβεθ καὶ ὁ Βάγκος μετέβαινον εἰς Φόρες, ὅπου ὁ βασιλεὺς καθ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου διέμενε, ἐνῶ μόνοι οἱ δύο διέτρεχον πρὸς διασκέδασιν δάση καὶ ἀγρούς, συνήντησαν αἴφνης τρεῖς γυναῖκας ἀλλοκότως ἐνδεδυμένας, καὶ ὁμοιαζούσας πρὸς ἄλλης ἐποχῆς ὄντα.»

Ὁ ποιητὴς ἐτροποποίησεν οὐσιωδῶς τοῦ χρονογράφου τὴν περιγραφὴν. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ δὲν συναντᾶ τυχαίως τὰς Μαγίσσας ὁ Μάκβεθ διατρέχων μετὰ τοῦ Βάγκου δάση καὶ ἀγρούς, ἀλλ' ἐπιστρέφων ἐκ τῆς μάχης, φόνου καὶ δόξης μεστός. Ἡ ἀνδρεία του ἔσωσε τὸν βασιλέα, τὸν χρηστὸν καὶ εἰρηνικὸν Δῶγκαν, οὗτινος τὸν θρόνον ἐκλόνιζε φοβερὰ ἀποστασία. Ἄνευ τοῦ Μάκβεθ κατεστρέφετο ἡ βασιλεία. Χεῖμαρρός αἰσθημάτων συγκεχυμένων, στοχασμῶν ἐξ ἐκείνων τοὺς ὁποίους ὀνειρεύεται τις ἐξυπνος, πλημμυρεῖ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν του. «Ἄνευ ἐμοῦ, λέγει καθ' ἑαυτόν, τί θὰ ἐγίνετο ὁ Δῶγκαν; Εἰς τὸν βραχίονά μου ὀφείλει καὶ θρόνον καὶ ζωὴν. Ἐὰν ἔπρεπε νὰ βασιλεύῃ ὁ ἰκανώτερος, ἤθελεν εἶσθαι οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας;»

Ἄλλὰ τοιοῦτον μονόλογον ὁ Σαικσπεῖρος δὲν θέτει εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ἥρωός του, οὐδὲ περιπίπτει εἰς τὸ λάθος τοῦ νὰ δώσῃ σῶμα καὶ μορφήν εἰς ὅ,τι ὄφειλε ν' ἀφήσῃ ἀόριστον καὶ ἀσαφές. Ἐξ αὐτῶν ὅμως τῶν πρώτων τοῦ Μάκβεθ λέξεων διαβλέπομεν, ὅτι ὑφίσταται μυστηριώδης τις σύνδεσμος μετὰ τῶν Δαιμονίων τοῦ σκότους καὶ τῶν μυχιῶν αὐτοῦ στοχασμῶν. Οἱ τελευταῖοι κατὰ τὴν πρώτην σκηνὴν λόγοι τῶν Μαγισσῶν ἦσαν:

Εἶν' τὰ ὠραία φρίκη, φρίκη τὰ καλά.

Ὁ δὲ Μάκβεθ μετ' ὀλίγον, εἰσερχόμενος ἐπὶ τῆς σκηνῆς, λέγει πρὸς τὸν Βάγκον :

Δὲν εἶδα ἡμέραν ὅσ᾽ ἀυτὴν, τόσον φρικτὴν κ' ὠραίαν.

Ὅμιλεϊ περὶ τοῦ καιροῦ ; ἢ περὶ τῆς μάχης ; ὑπάρχει ὡς πρὸς τοῦτο ἀμφιβολία τις, ὡς ἐκ τοῦ διαφορουμένου τῶν λέξεων, ἀλλ' ἀδιάφορον τοῦτο. Τὸ πρᾶγμα ἔχει σημασίαν μεγάλην, καθὼς ὑποδεικνύον (ἐν ἐλλείψει μονολόγου) τὴν αἰσθητικὴν οὕτως εἶπειν ὑπόστασιν τοῦ Μάκβεθ, βασιζομένην ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἄδου.

Τοιαύτη ἡ ἠθικὴ τοῦ ἥρωος κατάστασις, καθ' ἣν στιγμὴν συναντᾶται μετὰ τῶν Μαγισσῶν, αἵτινες προσαγορεύουσι τὸν νικητὴν τῆς ἀποστασίας, ὡς μέλλοντα τῆς Σκωτίας βασιλεῖα. Ὁ Μάκβεθ ἔκθαμβος, καταλαμβάνεται ὑπὸ ῥίγους, ὁ δὲ χρηστὸς Βάγκος ἐκπλήττεται :

ὦ φίλε, τί ἔξιπάζεσαι, ὡσὰν νὰ σὲ φοβίζουν
ἀκούσματα εὐχάριστα ;

Οὐδ' ἔχει ἄδικον ἐκπληττόμενος ὁ Βάγκος. Ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ βασιλέως τῆς Σκωτίας, διαδέχεται αὐτόν, κατὰ νόμον, ὁ ἐγγύτερος συγγενῆς του. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ Δώγκαν οἱ υἱοὶ εἶναι ἀνήλικοι, ἀποθνήσκοντος αὐτοῦ δικαιούται νὰ καθέξῃ τὸν θρόνον ὁ νικητὴς καὶ τροπαιούχος ἐξάδελφός του Μάκβεθ. Ἀλλὰ κατελήφθη οὗτος ὑπὸ ῥίγους, διότι ἐπεχύθη αἴφνης φῶς ἀπαίσιον ἐντὸς τῆς ἀβύσσου τῆς καρδίας του. Οἱ λόγοι τῶν Μαγισσῶν ἔδωκαν διὰ μιᾶς σῶμα εἰς τοὺς συγκεχυμένους στοχασμούς, τοὺς ὁποίους ἠσχύνετο μέχρι τοῦδε ν' ἀποκαλύψῃ εἰς ἑαυτόν. «Βασιλεὺς τῆς Σκωτίας! . . . Πότε ; Μετὰ χρόνον πολὺν ἴσως . . . Ἀλλ' ὁ Δώγκαν δύναται νὰ ζήσῃ ἐπὶ πολὺ ἔτι, οἱ δὲ υἱοὶ του ν' ἀνδρωθῶσιν ἐν τῷ μεταξὺ . . . ὦ ! τὸ σκῆπτρον, τὸ σκῆπτρον ! Μοὶ προφητεύουσιν ὅτι θὰ μοὶ δοθῇ . . . Διὰ τί νὰ μὴ τὸ ἀρπάσω ; . . . Πόθεν ἔρχεται ὁ πειρασμὸς

ποῦ μοῦ ὀρθώνει τὰ μαλλιά μὲ τὴν ἐμφάνισίν του,
καὶ ἡ καρδιά μου, ἀπ' ἐκεῖ ποῦ εἶναι στηλωμένη,
ὡσὰν νὰ ξεβρίζονεται, λακτίζει τὰ πλευρά μου ;

ὦ ! Κίνδυνοι χειροπιαστοὶ καλλίτερα καὶ φόβοι,
παρὰ διανοήματα φρικτὰ ! Ὁ λογισμὸς μου
μὲ μόνον τώρα μέσα του τὸ φάντασμα τοῦ φόνου
τόσον μοῦ φέρνει κλονισμόν, ὥστε τὴν ὑπαρξίν μου

νὰ σβύνη τὴν αἰσθάνομαι 'ς τὴν πλάνην τοῦ νοός μου,
 κι' ἄλλο δὲν βλέπω, παρεκτός τὰ ὅσα δὲν ὑπάρχουν!
 . . . . . "Ἄν ἡ Τύχη
 θέλῃ νὰ γίνω βασιλεὺς, ἡ Τύχη ἅς μὲ στέψῃ,
 χωρὶς ἐγὼ νὰ κινηθῶ.

Ἄλλ' ὁ Μάκβεθ δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἀφινόντων εἰς τὴν τύχην τὴν φροντίδα τοῦ νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἡ δὲ τύχη φαίνεται προδιατεθειμένη νὰ ἐξαπατήσῃ τὰς ἐλπίδας του, ἐὰν ἀρεθῇ εἰς αὐτὴν καὶ μόνην.

Ὁ βασιλεὺς ἀνταμείβων μεγαλοπρεπῶς αὐτόν τε καὶ τὸν Βάγκον, καὶ τοὺς λοιποὺς τοῦ θρόνου του ὑπερμάχους, ἀναγγέλλει τὰς διὰ τὸ μέλλον ἀποφάσεις του·

Ἀκούσατέ με, τέκνα μου, καὶ συγγενεῖς, καὶ θάνοι,
 καὶ σεῖς οἱ πλέον ἀκριβοί. Εἰς τὸν πρωτότοκόν μου,
 τὸν Μάλκολμ, τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου μου ἀφίνω.
 Εἰς τὸ ἐξῆς εἶναι αὐτὸς τῆς Κουμπερλάνδης πρίγκηψ.
 Ἄλλ' ἀσυντρόφευτον αὐτὸν δὲν τὸν τιμῶ καὶ μόνον.
 Ἄστρα πολλὰ θὰ μοιρασθοῦν, σημεῖα εὐγενείας,
 'ς τὰ στήθη νὰ λαμποκοποῦν ἐκείνων ποῦ τ' ἀξίζουιν.

Τότε πρῶτον ὁ Μάκβεθ συλλαμβάνει ὀριστικῶς, μετ' ἀποφάσεως σταθερᾶς ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ φρίκης, τὸν σκοπὸν τοῦ φόνου.

Τῆς Κουμπερλάνδης πρίγκηψ!

"ὦ! τοῦτο τὸ ἀνύψωμα νὰ πέσω θὰ μὲ κάμῃ,
 ἐκτός ἂν ὑπεράνω του πηδῆσω. Μ' ἐμποδίζει
 τὸν δρόμον μου. — Σκεπάσατε, ὦ ἄστρα, τὴν φωτιάν σας,
 κρυφθῆτε, φῶς νὰ μὴν ἰδῇ τὸν σκοτεινόν μου πόθον,
 κι' οὔτε τὸ μάτι νὰ ἰδῇ τὸ χέρι! — Πλὴν νὰ γείνη
 ὅ,τι τὸ μάτι νὰ ἰδῇ θὰ τρέμῃ, — ὅταν γείνη!

Ἐνίκησεν ὁ Ἄδης, διότι ὁ Μάκβεθ ἔχει τὴν καρδίαν διεστραμμένην. Ἐὰν ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία του δὲν ἔρρεπον πρὸς τὸ κακόν, οὐδέποτε ἤθελεν ἰσχύσει νὰ τὸν σπρώξῃ μέχρι τῆς διαπράξεως τοῦ ἐγκλήματος ὁ Σατανᾶς, ὑπὸ τὴν μορφήν παρουσιαζόμενος τῶν Μαγισσῶν, ἢ τῆς συζύγου του. Ὁ ἀγαθὸς Βάγκος εἶδεν ἐπίσης τὰς Μαγίσσας, ἀλλὰ τὰ πονηρὰ Δαιμόνια δὲν ἀπευθύνουσι πρὸς ἐκεῖνον τὸν λόγον, διότι γνωρίζουσιν ὅτι δὲν νικᾶται

ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ. Ὁ Βάγκος αὐτὸς τὰς προκαλεῖ νὰ τῷ λαλήσωσι·

ἽΣ τὸν σύντροφόν μου εἶπατε τὸν τωρινόν του τίτλον
καὶ τοῦ ἐπρομαντεύσατε μὲ τοὺς χαιρετισμούς σας
καὶ μεγαλεῖα μέλλοντα, κ' ἐλπίδα βασιλείας,
τόσον ποῦ μένει ἐκθαμβος. — ἽΣ ἐμένα δὲν λαλεῖτε ;
ἽΕάν τοῦ χρόνου τὴν σπορὰν τὸ μάτι σας προβλέπη,
ἂν νὰ εἶπητε δύνασθε ποῖος σπόρος θὰ φυτρώσῃ,
ποῖος ὄχι, — ὀμιλήσετε κ' ἐμὲ, ποῦ δὲν γυρεύω
χάριν ἢ ἔχθραν ἀπὸ σᾶς, ἀλλ' οὔτε σᾶς φοβοῦμαι.

Αἱ Μάγισσαι προλέγουσι τότε εἰς τὸν Βάγκον, ὅτι τὰ τέκνα
του θὰ καθέξωσι τὸν θρόνον, ἡ δὲ προφητεία τὸν ταρασσεῖ· συν-
αισθάνεται ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ Ἁδου ἡ φωνὴ καὶ προτρέπει
τὸν Μάκβεθ νὰ προφυλάττηται ἀπὸ τοῦ πονηροῦ·

Μὴ σοῦ ἀνάψῃ τὴν ψυχὴν τοῦ στέμματος ὁ πόθος . . .
ἽΑλλὰ συμβαίνει κάποτε διὰ νὰ μᾶς κολάσουν
νὰ λέγουν τὴν ἀλήθειαν τὰ ὄργανα τοῦ σκότους,
καὶ μᾶς γελοῦν μὲ τὰ μικρὰ, διὰ νὰ μᾶς κρημνίσουν
εἰς τυνεπείας φοβερὰς καὶ τρομερὰς κατόπιν.

Μετανοεῖ μάλιστα ὁ Βάγκος διὰ τὰς πρὸς τὰ δαιμόνια ἐρω-
τήσεις του, διότι ναὶ μὲν αἱ προφητεῖαί των οὐδαμῶς ἰσχύουσιν
ἐπὶ τῆς καρδίας του, ἀλλ' ὅμως ταραττοῦσι τὸν νοῦν καὶ ἀνησυ-
χοῦσι τὸν ὕπνον του. ἽΕξῦπνος δὲν φοβεῖται, ἀλλὰ τὴν νύκτα
κοιμώμενος δὲν εἶναι τις κύριος ἑαυτοῦ. Ὅθεν προσεύχεται πρὶν
ἢ κατακλιθῆ·

Δυνάμεις θεῖαι, διώξατε τοὺς στοχασμοὺς τοὺς μαύρους,
ὀποῦ πλακόνουν τὴν ψυχὴν ἔς τοῦ ὕπνου τὴν γαλήνην.

Καρδία καθαρὰ καὶ προσευχὴ πρὸς τὸν Θεόν, ἰδοὺ τὰ ὄπλα δι-
ῶν ὁ Βάγκος παλαίει κατὰ τοῦ Σατανᾶ.

ἽΕν τῇ ποιήσει τοῦ Σαικσπείρου ἀλλέως βλέπουσι τὴν φύσιν
οἱ χρηστοί, ἀλλέως δ' οἱ κακοί. Ὁ τεταραγμένος τὴν ψυχὴν
Μάκβεθ ἐλκύεται ὑπὸ τοῦ μεγαλείου τρικυμίας ζοφερᾶς, ἡ ὑπὸ
τοῦ γοήτρου τῶν κεραυνῶν καὶ τῆς ἀνεμοζάλης, ἡ δὲ σκληροκάρ-
διος σύζυγός του προσέχει εἰς μόνον τῶν ὀρνέων τὸν κρωγμόν·

ἐνῶ τὴν ψυχὴν τοῦ Βάγκου εὐφραίνουσιν αἱ χελιδόνες ἀγγέλλουσαι τὸ ἔαρ, καὶ ἡ γλυκύτης τοῦ ἀέρος·

Καὶ τὸ πετροχελιδόνον, ποῦ κάθε καλοκαίρι
μᾶς ἔρχεται, — ὁ ξένος μας, ποῦ ἔς τοὺς ναοὺς φωληάζει, —
καὶ αὐτὸ ἀκόμη μαρτυρεῖ μὲ τὰ κτισίματά του,
ὅτ' ἡ πνοὴ τῶν οὐρανῶν, γλυκὰ ἐδῶ μυρίζει.
Δὲν ἔχει σκέπης ἐξοχὴν, δὲν ἔχει κορωνίδα,
δὲν ἔχει τοίχου στήλωμα, γωνιὰν δὲν ἔχει, ὅπου
νὰ μὴ κρεμιέτ' ἡ κλίνη του καὶ κούνια τῶν παιδιῶν του.
"Ὅπου ἀρέσουν νὰ γεννοῦν αὐτὰ καὶ νὰ φωληάζουν,
ἐκεῖ ἔναι πάντα καθαρὸς κ' εὐώδης ὁ ἀέρας.

Καὶ οὐδ' ἀρκεῖται ἡ ποίησις παριστῶσα τὸν ἄνθρωπον μόνον ἐπιρρεπῆ εἰς τὸ νὰ αισθάνεται τὰ τῆς φύσεως, ἀναλόγως τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ διαθέσεων. Ἡ φύσις αὐτὴ συνταυτίζεται μετὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πράξεών του. Καθ' ἣν νύκτα δολοφονεῖται ὁ Δῶγκαν, ἡ γῆ τρέμει, γογγυσμοὶ ἀκούονται εἰς τὸν ἀέρα, τὴν δ' ἐπιούσαν οἱ ἵπποι τοῦ βασιλέως

ἀγρίευσαν καὶ ἔσπασαν τοὺς σταύλους των, κ' ἐβγήκαν,
κ' ἐχάθησαν ἀκράτητοι κ' ἐπαναστατημένοι,
ἴσαν νᾶθελαν τὸν πόλεμον νὰ κάμουν ἔς τοὺς ἀνθρώπους.

Αἱ τοιαῦται προσωποποιήσεις, τῶν ὁποίων ἀνέκαθεν ἡ ποίησις ποιεῖται χρῆσιν, δὲν εἶναι ἀπλῶς σχήματα ῥητορικά, ἀλλὰ ἐκφράζουσι τὴν θρησκευτικὴν συναίσθησιν τῆς ἐνότητος ἀπάσης τῆς πλάσεως, καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος, μεθ' οὗ οἱ οὐρανοὶ βλέπουσι τὰ ἐπὶ γῆς. . .

Ὁ Μάκβεθ δὲν εἶναι φύσει οὔτε τοσοῦτω μιαιὸς κακοῦργος, ὥστε νὰ προκαλέσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ νὰ προλάβῃ τὸν πειρασμόν, οὔτε ἅγιός τις, ὅστις ὑποκύπτει ἄκων εἰς τὴν ἐκ τοῦ Ἄδου πίεσιν. Εἶναι ἄνθρωπος, ὃ ἐστὶ μίγμα ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ, τὸ δὲ πονηρὸν βαθμηδὸν νικᾷ ἐν αὐτῷ καὶ ὑπερέχει. Ἐνθεν ὁ μὲν χαρακτηριστὴρ αὐτοῦ παρίσταται φυσικὸς καὶ πλήρης ἀληθείας, ἡ δ' ἐξιστόρησις τῶν πράξεών του ἐνδιαφέρει ἡμᾶς.

Ὅτε, ἀποφασίσας ἤδη τὸν φόνον τοῦ Δῶγκαν, ξενίζει αὐτὸν ὑπὸ τὴν στέγην του καὶ ἔχει πρόχειρον τὸ θῦμα, διστάζει, ἀνα-

χαιτιζόμενος ὑπὸ τῆς εὐκολίας αὐτῆς τοῦ πράγματος καὶ ὑπὸ τοῦ μὴ ἀποσβεσθέντος εἰσέτι αἰσθήματος τῆς τιμῆς·

Αὐτὸν ἐδῶ ἡ σκέπη μου διπλᾶ τὸν προστατεύει.

Ἐν πρώτοις εἶμαι συγγενής, κ' ὑπήκοός του εἶμαι·
δεσμοὶ μεγάλοι καὶ οἱ δύο. — Ἄλλὰ καὶ τὸν ξενίζω,
κ' ἐγὼ τὴν θύραν χρωστώ νὰ κλείσω 'ς τὸν φονέα,
ὄχι ἐπάνω του ἐγὼ μαχαίρι νὰ σηκώσω!

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸν θρόνον του ἐφάνη τόσον πρᾶος,
'ς τὸ μέγα του ἀξίωμα τόσον ἀγνός κ' ἀθῶος. . . .
Δὲν θέλω νὰ τὸ σπρώξωμεν μακρύτερα τὸ πρᾶγμα.
Τόσας τιμὰς τοῦ χρωστώ. Τὸν ἔπαινόν μου λέγει
ὁ κόσμος ὅλος. Τὴν χρυσὴν αὐτὴν ὑπόληψίν μου
ἐπιθυμῶ 'ς τὴν λάμπιν τῆς νὰ τὴν φορῶ, καὶ ὄχι
ἀμέσως ἀπ' ἐπάνω μου νὰ τὴν ἀποτινάζω.

Ἄλλο ὅμως ἡ τιμὴ καὶ ἄλλο ἡ φιλοτιμίαν¹⁾. Τὴν φιλοτιμίαν,
οὐχὶ τὴν τιμὴν τοῦ Μάκβεθ ἐξάπτει ἡ σύζυγός του, ὅτε ἐπι-
πλήττουσα αὐτὸν ὡς ἄνανδρον, καὶ ὡς μὴ τηροῦντα τὸν φρικτὸν
ὄρκον του, ὠθεῖ αὐτὸν εἰς τὸ ἐγκλημα. Ὁ δὲ Μάκβεθ, μὴ φέρων
τὴν ὕβριν, στερεοῦται εἰς τὴν φοβεράν ἀπόφασίν του, μετὰ βίας
ὅμως περιστέλλων τὰς διαμαρτυρήσεις τῆς συνειδήσεώς του·

Ἐπῆρα τὴν ἀπόφασιν καὶ πᾶσαν δυνάμιν μου
θ' ἀφιερῶσω εἰς αὐτὸ τὸ φοβερὸν τὸ ἔργον! —

Τὸ ἔκαμα! Δὲν ἤκουσες κανένα κρότον;

Λ α ἰ δ η Μ.

Μόνον

τῆς κουκουβάγιας τὴν φωνὴν καὶ τὴν βοὴν τῶν γρύλλων.
Δὲν ἦσο σὺ ποῦ 'μίλησες;

Μ α κ β.

Αἴ; πότε;

Λ α ἰ δ η Μ.

Τώρα.

Μ α κ β.

Τώρα

ποῦ 'γύριζα;

Λ α ἰ δ η Μ.

Ναί.

Μ α κ β.

Ἄκουσε, 'ς τὸ πλάγι ποῖος κοιμᾶται;

Λ α ἰ δ η Μ. Ὁ Δοναλδαιν.

Μ α κ β.

(βλέπων τὰς χεῖράς του) ὦ! θέαμα φρικτὸν!

1) Ἡ διάκρισις ἐν τῷ γαλλικῷ κειμένῳ γίνεται μεταξὺ τῶν λέξεων
honneur καὶ point d'honneur.

Λ α ί δ η Μ. Ἐνοησαί, ἄνευ
 νὰ λέγῃς: θέαμα φρικτόν!

Μ α κ β. ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς δύο
 ἐγέλασε ἔς τὸν ὕπνον του, κ' ἐφώναξεν ὁ ἄλλος,
 ἐδῶ σκοτόνουν! Κ' ἕνας τῶν ἐξύπνησε τὸν ἄλλον.
 Ἐστάθηκα καὶ ἤκουα. — Ἀλλὰ κ' οἱ δύο εἶπαν
 τὴν προσευχὴν τῶν κ' ἔγειραν νὰ κοιμηθοῦν καὶ πάλιν.

Λ α ί δ η Μ. Κοιμοῦνται δύο τῶν μαζῇ ἐκεῖ.

Μ α κ β. Ὁ ἕνας εἶπε,
 Βοήθειά μου ὁ Θεός! κ' εἶπε Ἄμην ὁ ἄλλος,
 ὡσὰν νὰ μ' ἔβλεπαν μ' αὐτὰ τὰ χέρια τοῦ δημίου!
 Καὶ ἤκουα τοὺς φόβους τῶν, ἀλλὰ δὲν ἤμποροῦσα
 νὰ πῶ Ἄμην, ποῦ ἔλεγον Θεὸς βοήθησέ μας.

Λ α ί δ η Μ. Νὰ μὴ τὰ συλλογίζεσαι αὐτά, ὦ Μάκβεθ, τόσον.

Μ α κ β. Πλὴν διὰ τί νὰ μὴ ἴμω τ' Ἄμην νὰ τὸ προφέρω;
 Ἀνάγκην εἶχα — καὶ πολλὴν — ἀπ' τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν,
 ἀλλ' ἐκολλοῦσε τὸ Ἄμην ἔς τὸν λάρυγγά μου μέσα.

Λ α ί δ η Μ. Αὐτὰ νὰ τὰ σκεπτώμεθα δὲν πρέπει καθὼς κάμνεις.
 Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤμπορεῖ νὰ τρελλαθῇ κανένας.

Μ α κ β. Μ' ἐφάνη ἄν νὰ ἤκουα μίαν φωνὴν νὰ κράζῃ,
 Εἰς τὸ ἐξῆς μὴ κοιμηθῆς! Ἐσκότωσε τὸν ὕπνον
 ὁ Μάκβεθ! Τὸν ἐσκότωσε τὸν ὕπνον τὸν ἀθῶον,
 αὐτὸν ποῦ τὸ κουδάριασμα ξεπλέκει τῶν φροντίδων,
 τὸν θάνατον εἰς τὴν ζωὴν τῆς κάθε μιᾶς ἡμέρας,
 λουτρὸν τοῦ κόπου, βάλσαμον τοῦ νοῦ τοῦ πονεμένου,
 τῆς δυνατῆς τῆς Φύσεως προσφάγι, τροφοδότην
 ἔς τοῦ βίου τὸ συμπόσιον!

Λ α ί δ η Μ. Ἀγαπητέ μου θάνε,

λιγὰ καὶ χαλαρόνεται ἡ ἀνδρική καρδιά σου,
 ἂν τὸν ἀφίνης εἰς αὐτὰ νὰ χάνεται τὸν νοῦν σου.
 Πήγαινε εὐθύς ἄλγον νερὸν νὰ εὕρης, νὰ ξεπλύνῃς
 ἀπὸ τὰ χέριά σου αὐτὸν τὸν μαῦρον καταδότην.
 Τί μοῦ τὰ ἔφρες ἐδῶ τὰ δύο τὰ μαχαίρια;
 Πρέπει ἐκεῖ, ἔς τὸ πλάγι του νὰ μένουν. Πήγαινε τα
 καὶ ἄλειψε μὲ αἵματα τοὺς κοιμισμένους δούλους.

Μ α κ β. Δὲν πάγω. Τὸ τί ἔκαμα νὰ τὸ σκεφθῶ καὶ μόνον
 μὲ πιάνει τρόμος! Δὲν τολμῶ νὰ τὸ ἰδῶ καὶ πάλιν.

Λ α ί δ η Μ. Μικρόψυχε! Δός τα ἐδῶ ἐμένα τὰ μαχαίρια.
 Οἱ κοιμισμένοι κ' οἱ νεκροὶ ὡσὰν εἰκόνες εἶναι.

Ζωγραφιστὸς ὁ διάβολος μόνον παιδιὰ τρομάζει.

Ἄν τρέχη αἶμ' ἀπὸ τὴν πληγὴν, τὰ πρόσωπα θὰ βιάσω
τῶν δούλων του, νὰ φαίνωνται πῶς τόκαμαν ἐλείνοι.

(Ἐξέρχεται. Ἀκούεται ὁ κρότος θύρας κρουομένης)

Μάκθ. Ποῖος νὰ κτυπᾷ; — Τί ἔπαθα καὶ με κατατρομάζει
κάθε βοῇ ποῦ ἀκουσθῆ; — Τί εἶν' αὐτὰ τὰ χέρια;
Ἄ! με στραβόνουν! — Ἦμπορεῖ τοῦ Ποσειδῶνος ὅλος
ὁ ἄπειρος Ὀκεανὸς αὐτὸ ποτὲ τὸ αἶμα
νὰ πλύνῃ ἀπ' τὸ χερί μου; — Ὅχι! Αὐτὸ τὸ χερί
τὸ πέλαγος τ' ἀπέραντον θὰ καταπορφυρώσῃ. . .

Λαίδη **Μάκθ** εθ (ἐπιστρέφουσα)

Τὰ χέρια μου κοκκίνισαν ὅσ' ἂν τὰ δικά σου. Ὅμως
τόσον ἀχνὴν νᾶχω καρδιάν, τὸ ἔχω ἐντροπὴν μου!
Ἄκούω ἔξω νὰ κτυποῦν τὴν θύραν. — Ἐλα μέσα.
Ἄγιον νερὸν τὴν πρᾶξίν μας ἀρκεῖ νὰ τὴν ξεπλύνῃ.
Ὅλον καὶ ὄλον εἶν' αὐτό! . . . Τὸ κτύπημα δὲν παύει.
Τὸ νυκτικόν σου φόρεσε ἀμέσως, μήπως τύχη
καὶ εἶν' ἀνάγκη νὰ φανῆς κ' ἰδοῦν πῶς ἀγρυπνοῦμεν.
Κάμε καρδιάν! Μὴ χάνεσαι εἰς τοὺς συλλογισμοὺς σου!

Μάκθ. Νὰ ξεύρω τὸ τί ἔκαμα! Ἄς ἦτο νὰ μὴ ξεύρω
καὶ πῶς ὑπάρχω! . . . Κτύπα σύ! Νὰ τὸν ζυπνήσης θέλεις
τὸν Δῶγχαν μὲ τὸν κρότον σου; ὦ! Εἶθε νὰ ἴμποροῦσες.

Ἴδου ἡ τιμωρία, ἡ δίκη. Ὁ Μάκθ εθ ἐσκότωσε τὸν ὕπνον ὁ Μάκθ
εθ δὲν θὰ κοιμηθῆ εἰς τὸ ἐξῆς! Ἐὰν ὁ ἥρωας τῆς τραγωδίας τοῦ
Σαικσπείρου δὲν ἠσθάνετο τύψιν συνειδήσεως, ἐὰν ἀπ' ἀρχῆς ἐφαί-
νετο πάντῃ ἀνάληγτος, ἠθέλομεν παρακολουθῆσαι τὸ θέαμα
τῶν κακουργημάτων του πλήρεις μὲν οἴκτου καὶ ἐλέους πρὸς
τὰ θύματά του, ἀλλ' ἀδιάφοροι ὅπως ὤς πρὸς ἐκεῖνον, μόνη δὲ
ἡ ἐν τέλει καταστροφή του ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ, ὑπὸ αἰσθη-
τικὴν τε καὶ ἠθικὴν ἔποψιν, τὴν ψυχὴν ἡμῶν. Ἀλλὰ δὲν ἔχει
οὕτως ἡ ὑπόθεσις. Ὁ Μάκθ εθ δὲν τιμωρεῖται ὑπὸ τῆς σπάθης
μόνης τοῦ Μακδώφ, ἀλλ' ὑπὸ τῆς συνειδήσεώς του αὐτῆς. Ἡ
ἐνδόμυχος δίκη του, συνταυτιζομένη μετὰ τοῦ ἐγκλήματος, εἶ-
ναι σύγχρονος αὐτοῦ, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν προγενεστέρα. Προηγη-
θεῖσα τῆς πράξεως, ἤρχισεν ἀφ' ὅτου συνελήφθη ὁ σκοπὸς αὐτῆς.

Ἡ ψυχικὴ κατάστασις τοῦ Μάκθ εθ ἀποκαθιστᾷ αὐτὸν ἄξιον

οίκτου μάλλον ἢ ἀποστροφῆς. Θεωροῦμεν τιμωρίαν ἱκανὴν τὸν ἐνδόμυχον βασιανισμόν του. Ὅτε δ' ἐπὶ τέλος ἀποθνήσκει ἡρωϊκῶς, θαυμάζομεν αὐτόν, καίτοι ἄκοντες, διότι ναὶ μὲν εἶναι κακοῦργος φρικτός, ἀλλ' οὐχὶ καὶ εὐτελής. Ἄλλως τε, ἐν τῷ τραγικῷ ἐν γένει τοῦ Σαικσπέιρου θεάτρῳ, οἱ φαῦλοι δὲν ἔχουσι ἄνανδρον καὶ χαμερπῆ τὴν κακίαν. Ἀληθῶς, ὁ δολοφονήσας τὸν Δῶγκαν, ὅπως τυραννήσῃ ἐπὶ τῆς Σκωτίας, κινεῖται ὑπὸ σκοπῶν ἰδιοτελῶν, κατὰ τοῦτο ἰδίως διαφέρων τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, τῶν ὁποίων αἱ πράξεις ἀνυψοῦνται καὶ ἐξαγνίζονται διὰ τῆς θείας ἐξωθεν ἐπιδράσεως. Ἀλλ' ἡ φιλοδοξία, εἰ καὶ ἰδιοτελής, οὐδὲν ὅμως ἔχει τὸ ταπεινόν· τὸ δ' ἔγκλημα τοῦ Μάκβεθ δὲν ἐξευτελίζεται διὰ τοῦ στίγματος τῆς χαμερπείας. Πλήρης ἀνδρείας, μάχεται ὡς λέων, ὅποτε δέ, ἐκτελουμένης κατὰ γράμμα τῆς προφητείας, ἐκλείπει πᾶσα ἐλπίς, ὅποτε τὸ δάσος τῆς Βιρνάμης μετακινούμενον προχωρεῖ κατ' αὐτοῦ, ἀποθνήσκει μαχόμενος καὶ ἀψηρῶν τὴν τύχην.

Οὐδ' ἔχει μόνην τοῦ μαχητοῦ τὴν γενναιότητα. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου αὐτοῦ βήματος ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀνομίας παλαίει τολμηρῶς κατὰ τῆς Βίμαρμένης. Αἱ Μοῖραι ὑπεσχέθησαν τὸν θρόνον εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Βάγκου· ὅθεν ἀποφασίζει τὸν φόνον τοῦ Βάγκου καὶ τοῦ υἱοῦ του, ἀλλὰ τὴν νέαν ταύτην πάλην ἀναλαμβάνει μόνος, ἡ δὲ σύζυγος, ἣτις τὸν παρέσυρεν εἰς τὸ πρῶτον ἔγκλημα, μένει ἀμέτοχος τοῦ δευτέρου. Θέλει μόνος αὐτὸς νὰ φέρῃ τὴν εὐθύνην τούτου·

Ἀπόψε, πρὶν ἀρχίσῃ

μέσ' ἔς τὰς καμάραις νὰ πετᾷ τυφλὰ ἢ νυκτερίδα,
πρὶν κράξῃ τὸν ἀσκάθαρον ἢ σκοτεινὴ Ἐκάτη,
τὸ νυσταγμένον σήμαντρον τῆς Νύκτας νὰ βοῦσῃ,
πρᾶγμα φρικτὸν καὶ φοβερὸν θὰ γείνη!

Λ α ἰ δ η Μ.

Τί θὰ γείνη;

Μάκβ. Καλλίτερα, πουλάκι μου, ἐσὺ νὰ μὴ τὸ 'ξέυρης,
ὡς ποῦ νὰ ἔχῃς νὰ χαρῆς πῶς ἔγεινε.

Παρακτὸς τῆς τοιαύτης γενναιότητος, ὁ Μάκβεθ ἔχει τὴν εὐλικρίνειαν τοῦ νὰ μὴ ἐξαπατᾷ αὐτὸς ἑαυτὸν ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ἀνομιημάτων του. Συναισθάνεται τὴν κακίαν του καὶ τὴν

ἀθωότητα τῶν θυμάτων του. Ὅτε, περὶ τὸ τέλος τοῦ δράματος, μανθάνει τὴν προσέγγισιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἐν αὐτῷ παρουσίαν ἐνὸς τῶν υἱῶν τοῦ Δάγκαν, ἐννοεῖ ὅτι ἐπέργεται ἡ ὥρα τοῦ ἀπολογισμοῦ :

Ἐπέρας' ἡ νεότης·

ἐγύρισε 'ς τὸ μάραμα ὁ δρόμος τῆς ζωῆς μου
τὸ φύλλον ἐκίτρινισε. Κι' ἀπ' ὅλα ὅσα πρέπει
νὰ ἔχουν τὰ γηράματα, — τιμὴν, ἀγάπην, σέβας,
σωρὸν τοὺς φίλους, — τίποτε δὲν ἔχω νὰ προσμένω,
ἀλλ' ἀναθεματίσματα 'ς τὸν τόπον των θὰ ἔχω,
βαθεῖα ἂν ὄχι φανερά, — καὶ σέβας ἀπ' τὰ χεῖλη,
ἀχνόν, ποῦ ἤθελ' ἡ καρδιὰ νὰ τὸ ἀποκηρύξῃ,
πλὴν δὲν τολμᾷ.

Τὸ ἔγκλημα συνεπιφέρει ἄλλο μετ' αὐτὸ ἔγκλημα :

ἐκεῖνα ποῦ ριζοῦν

μὲ τὸ κακόν, μὲ τὸ κακόν ὡς τέλους δυναμόνουν.

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Δάγκαν ὁ Μάκβεθ ἀναγορεύεται βασιλεύς, ἀλλὰ δὲν θεωρεῖ ἑαυτὸν ἀσφαλῆ, ἐνόσω ὁ Βάγκος ζῇ. Ὁ Βάγκος, κοινωὸς τῶν προφητικῶν ὑποσχέσεων τῶν Μαγισσῶν, ὑποπτεύεται βεβαίως τὸν Μάκβεθ ὡς ἐνοχον τοῦ φόνου· ἐκτὸς δὲ τούτου, ὁ Βάγκος εἶναι κατὰ τὸν χρησμὸν πατῆρ καὶ ρίζα τῶν διαδόχων τοῦ Μάκβεθ·

Νὰ ἦμ' αὐτὸ ποῦ εἶμαι

τί ὠφελεῖ, ἂν ἐν ταύτῃ καὶ ἀσφαλῆς δὲν εἶμαι !
Τοῦ Βάγκου μοῦ ἐρρίζωσε μέσ' 'ς τὴν καρδιὰν ὁ φόβος !
Κᾶτι αὐτὸς βασιλικὸν 'ς τὸ φυσικόν του ἔχει,
ποῦ θέλει φόβον. — Ἦμπορεῖ τὰ πάντα νὰ τολμῆσῃ,
καὶ μέσα εἰς τὴν ἄφοβην τὴν τόλμην τῆς ψυχῆς του
ὑπάρχει καὶ ἡ φρόνησις, ποῦ ὀδηγεῖ τὸ χεῖρ
πῶς νὰ κτυπήσῃ ἀσφαλῶς. — Μόνον αὐτὸν φοβοῦμαι !
Αἰσθάνομαι τὴν τύχην μου αὐτὸς νὰ τὴν σκιάζῃ,
καθὼς καὶ τὸν Ἀντώνιον ἐσκίαζεν ὁ Καῖσαρ.
Ἐθύμως' ὅταν ἤκουσεν αἱ τρεῖς των βασιλέα
ἐμένα πρῶτον νὰ εἰποῦν, κ' ἐπρόσταξε κ' ἐκεῖνον
νὰ τοῦ λαλήσουν. — Μὲ φωνὴν προφητικὴν κ' αἱ τρεῖς των
πατέρα τὸν ἐκήρυξαν ἐκεῖνον βασιλέων !
Μοῦ ἔβαλαν διάδημα 'ς τὴν κεφαλὴν μου στεῖρον,

μοῦ ἔδωκαν ἔς τὸ χέρι μου ἄκαρπον νάχω σκῆπτρον,
 διὰ ν' ἀρπάξουν καὶ τὰ δυὸ ξένα κατόπιν χέρια...
 Λοιπὸν πρὸς χάριν τῆς σποράς τοῦ Βάγκου, τὴν ψυχὴν μου
 ἐγὼ ἐκόλασα, ἐγὼ ἐσκότωσα τὸν Δώγκαν;
 ἔς τὸν κάλυκά μου ἔχουσα χολὴν ἀντὶ γαλήνης
 μόνον καὶ μόνον δι' αὐτούς; Καὶ τὸ κειμήλιόν μου
 τὰθάνατον, εἰς τὸν ἐχθρὸν τὸ δίδω τοῦ ἀνθρώπου
 διὰ νὰ γείνουν βασιλεῖς μετέπειτα ἐκείνοι;
 Οἱ υἱοὶ τοῦ Βάγκου βασιλεῖς! — Παρὰ νὰ γείνη τοῦτο,
 ἔλα, ὦ Τύχη, πρόβαλε καλλίτερα ἐμπρὸς μου,
 νὰ πολεμήσωμεν μαζῆ, ὅσον ζωὴ μου μένει.

Ὁ Μάκβεθ ἐκμισθοῖ δύο δολοφόνους, ὅπως φονεύσῃ τὸν Βάγκον καὶ τὸν υἱόν του·

Μὴ μείνῃ, εἰς τὸ ἔργον μας ἡ ῥόζος ἡ σχισιμάδα.
 Κι' ὁ Φλῆνης, τὸ μόνον τέκνον του, ποῦ θὰ τὸν συνοδεύῃ,
 μαζῆ μὲ τὸν πατέρα του θέλω κι' αὐτὸς νὰ ἴπαγῃ.
 Συγχρόνως ναῦρη καὶ αὐτὸν ἡ Μοῖρα ἡ κακὴ του.

Ἐναχωροῦσι λοιπὸν οἱ δολοφόνοι πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου, καὶ μένει ὁ Μάκβεθ μόνος, βεβουθισμένος εἰς σκέψεις.

Ἐν μέσῳ τῆς ἠθικῆς τοῦ Μάκβεθ καταπτώσεως, εὐρισκόμεθα ἐνταῦθα εἰς σημεῖον ἄξιον προσοχῆς, ὡς πρὸς τὴν ψυχολογικὴν τοῦ ἥρωος μελέτην. Ἄφ' ἧς στιγμῆς ἔδρεψε τοὺς καρπούς τοῦ πρώτου αὐτοῦ ἐγκλήματος, προβαίνει εἰς τὰ ἐμπρὸς μετὰ σατανικῆς ὄντως εὐσταθείας, τὸ δὲ βαρύνον ἐφεξῆς αὐτὸν δὲν εἶναι ἡ συνειδήσις του, — τὴν ὁποῖαν ἐφόνευσεν ἐντὸς τῆς καρδίας του, — ἀλλ' ὁ φόβος, ἡ ἀνησυχία μὴ δὲν ἐξησφαλίσθῃ ἀρκούντως τὸ ἐπιχείρημα, μὴ δὲν ἀρκεῖ τὸ μέχρι τοῦδε χυθὲν αἷμα. Ἡ σύζυγός του προσπαθεῖ νὰ τὸν καθησυχάσῃ·

Τί γίνεσαι, αὐθέντα μου; Κατάμονος τί μένεις,
 μὲ συντροφίαν τὰ θλιβερὰ φαντάσματά σου μόνα,
 καὶ τρέφεις μὲ στοχασμούς, ποῦ ἔπρεπε νὰ ἦσαν
 μ' ἐκείνους ποῦ στοχάζεσαι μαζῆ κι' αὐτοὶ θαμμένοι;
 Ὅσα δὲν ἔχουν ἰατρικὸν, νὰ λησμονοῦνται πρέπει.
 Τὸ ὅ,τι ἔγειν', ἔγεινε.

Μά x 6 ε θ.

Ἐκόψαμεν τὸ φίδι,

πλὴν δὲν τὸ ἐσκοτώσαμεν. Θὰ κλείσῃ τὴν πληγὴν του,
θὰ στηλωθῇ, κ' ἡ παλαιὰ φοβέρα τοῦ δοντιοῦ του
τὴν ἔχθραν τὴν ματαίαν μας θὰ φοβερίξῃ πάλιν. . .

Ὁ νοῦς μου, ὦ γυναῖκά μου, εἶναι σκορπιούς γεμάτος!

Κι' ὁ Βάγκος καὶ τὸ τέκνον του ἀκόμη ζοῦν, — τὸ 'ξεύρεις;

Θεότης τοῦ Μάκβεθ εἶναι ἡ νύξ, ἡ προστάτις τῶν κακούργων·

Ὡ Νύκτα,

ἔλα καὶ κλείσε τοῦ φωτός τὸ εὖσπλαγχνον τὸ 'μάτι,

ὦ, ἔλα μὲ ἀόρατον αἱματωμένον χέρι

νὰ κομματιάσῃς τὰ δεσμὰ ποῦ μ' ἔχουν χλωμιασμένον.

Ὁ Βάγκος δολοφονεῖται, ἀλλὰ χάρις εἰς ἓνα τῶν δολοφόνων,
σβύσαντα αἴφνης τοὺς δαυλοὺς, διασώζεται ὁ υἱός του, τοῦ ὁποίου
ἐπεζήτει ὁ Μάκβεθ τὸν θάνατον, ὅσον καὶ τὸν τοῦ Βάγκου αὐ-
τοῦ α Μᾶς ἔφυγεν ὁ υἱός του! » ἀνακράζει εἰς τῶν φονέων·

Τότ' ἡ μισή μας ἡ δουλειὰ πηγαίνει 'ς τὰ χαμένα!

— Ἐκείνο τώρα πῶγαινε, ἄς πᾶμεν νὰ τὸ 'πούμεν.

Ἐπιστρέφουσιν ὅπως δώσωσι λόγον τῶν πράξεών των, καὶ
εἰσδύουσι μέχρι τῆς θύρας τῆς αἰθούσης, ὅπου, ἐν μέσῳ φωτοχυ-
σίας καὶ πομπῆς, οἱ ἄρχοντες συμποσιάζουσι μετὰ τοῦ βασι-
λέως. Ὁ Μάκβεθ, ἅμα ἰδὼν αὐτούς, ἀπομακρύνεται ἐν βίᾳ τῶν
συνδαιτυμόνων του, ὅπως πληροφορηθῇ τὰ γενόμενα·

— Γεμάτον αἶμα εἶναι

τὸ πρόσωπόν σου, ἄνθρωπε!

— Εἶναι τοῦ Βάγκου αἶμα.

— Καλλίτερα ἐπάνω σου ἢ μέσα 'ς τὸ κορμί του.

Τὸν ἐξεκάμετε;

— Νεκρός, μὲ τὸν λαιμὸν κομμένον.

Τ' ὄκαμα 'γώ.

— Καλλίτερον δὲν ἔχει λαιμοκόπον!

Καλὸς κ' ἐκεῖνος πῶκαμε καὶ εἰς τὸν Φλῆνος τὰ ἴδια.

Ἄν σὺ τὸ ἔκαμες κι' αὐτό, τότε δὲν ἔχεις ταῖρι.

— Ὁ Φλῆνος, αὐθέντα, 'ξέφυγε.

— Τότε λοιπὸν καὶ πάλιν

ἄρρωστος εἶμαι· εἰδεμὴ ἐξαίρετα θὰ ἦμουν,

'σὰν μάρμαρον ἀκέραιος, καὶ στερεὸς 'σὰν βράχος,

'σὰν τὸν ἀέρ' ἀδέσμευτος, ποῦ μὲ περικυκλῶνει!

Πλὴν τώρα εἶμαι δέσμιος, κλεισμένος, πλακωμένος,
δεμένος χειροπόδαρα μὲ φόβους κ' ὑποψίας.

Πλὴν ἔχομεν, εἰπῆτέ μου, τοῦλάχιστον τὸν Βάγκον;

— Αὐθέντα μου, τὸν ἔχομεν ἔνα χανδάκι μέσα,
μὲ εἴκοσι ὀρθάνοικτας πληγαῖς ἔς τὴν κεφαλὴν του
ἀπὸ αὐταῖς τοῦ ἔφθανε καὶ μιά!

— Καλὸν καὶ τοῦτο!

Νεκρὸν ἔς τὸ χῶμα κείτεται τὸ φίδι τὸ μέγαλον.

Ἄν τὸ σκουληκι ζέφυγε, θέλει καιρὸν ἀκόμη

νὰ χύσῃ τὸ φαρμάκι του.

Οὐχὶ πλέον ἡ φρίκη τοῦ χυθέντος αἵματος, ἀλλ' ὁ φόβος μὴ δὲν
ἐχύθη ἱκανὸν βασανίζει τὸν Μάκβεθ καὶ κλονίζει μέχρι φρενοβλα-
θείας τὸν ἐγκέφαλόν του. Ἄπέχομεν ἤδη πολὺ τῶν πρώτων τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ σπαραγμῶν. Τότε ἠύχετο καὶ ἐπεθύμει ν' ἀναστήσῃ
τὸν Δάγκαν ὁ κρότος τῆς κρουομένης θύρας. Ἦδη, ὅτε τὸ φάσμα
τοῦ Βάγκου ἐμφανίζεται ἐνώπιόν του, τὴν φρεναπάτην προξενου-
σιν οὐχὶ αἱ τύψεις τῆς συνειδήσεως, ἀλλ' αἱ ἀδημονίαι τῆς ἐντρό-
μου φαντασίας του. Ἐν τῇ παραφροσύνῃ του νομίζει ὅτι ὁ Βάγ-
κος ἀνεστῆθη, διότι δὲν ἐφρονεύθη ἀρκούντως.

Ἄν εἶναι καὶ οἱ τάφοι μας ὀπίσω νὰ μᾶς στέλνουν
ἐκείνους ποῦ ἐθάψαμεν ἔς τὸ χῶμα, — μνήματά μας
εἰς τὸ ἐξῆς τῶν ἀετῶν ἃς γείνουν τὰ στομάχια!...

Ἦτο καιρὸς ποῦ ἔφθανε νὰ χύσῃς τὰ μυαλά του,
κι' ὁ ἄνθρωπος ἀπέθνησκε, — τελείοναν τὰ πάντα.

Πλὴν τώρα, — ἀνασταίνονται κ' ἐβγαίνουν ἀπ' τοὺς τάφους
κι' ἀπ' τὰ скаμνιά μας μᾶς σκουνοῦν...

Ἄφου δέ, παρελθούσης τῆς φρεναπάτης, ἐπαναλάβῃ τὰς αἰ-
σθήσεις, ὁποῖαι αἱ πρῶται τοῦ Μάκβεθ λέξεις;

Αἶμα ζητεῖ! Εἶναι γραπτόν: τὸ αἶμα θέλει αἶμα!

Τόσον βαθειὰ ἔς τὰ αἵματα ἐχώθηκα ὡς τώρα,

ὥστε ἂν παύσω νὰ βουτῶ, τὸ νὰ γυρίσω ἄπιστος

θὰ εἶν' ἐπίσης δύσκολον, καθὼς νὰ προχωρήσω.

Θὰ προχωρήσῃ! Σχεδιάζει τὸν φόνον καὶ τοῦ Μακδώφ. Ἡ Λαίδη
Μάκβεθ ἐν τούτοις τὸν παρακινεῖ ν' ἀναπαυθῇ. «Ἄς πλαγιασώ-
μεν», ἀποκρίνεται. Ἄλλ' ὄχι! ὁ Μάκβεθ ἐσκότωσε τὸν ὕπνον!
Ὁ Μάκβεθ δὲν θὰ κοιμηθῇ εἰς τὸ ἐξῆς! Ἡ συνείδησις ἐνεκρῶθη

ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἡ φαντασία του ὕμω, ἄγρυπνος ἀείποτε καὶ ἔντρομος, διώκει καὶ ὕπνον καὶ ἡσυχίαν. Πορεύεται καὶ πάλιν πρὸς τὰς Μαγίσσας, αἵτινες παριστῶσιν ἐνώπιόν του ὄπτασιαν νέαν· ἀλλ' αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ φαντασμαγορικὴ παράστασις τῶν σκέψεων ὑφ' ὧν πιέζεται ὁ νοῦς του» :

Ὡ Μάκβεθ, Μάκβεθ, Μάκβεθ !

Φυλάξου ἀπὸ τὸν Μακδώφ ! . . . .

— Ὅποιος κι' ἂν εἶσ', εὐχαριστῶ διὰ τὴν συμβουλήν σου.

Ταιριάζει μὲ τοὺς φόβους μου.

Ἄλλ' ὁ Μακδώφ, προλαβὼν τὸν τύραννον, σώζεται ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ δὲ Μάκβεθ ἀπολέσας τὴν βοράν του ταύτην ἀνακράζει :

Τὸ κάθε πρῶτον γέννημα εἰς τὸ ἐξῆς τοῦ νοῦ μου πρῶτον θὰ εἶναι κάμωμα καὶ τοῦ χερτιοῦ μου ! — Τώρα μ' ἔργα ἐγὼ τοὺς στοχασμοὺς νὰ στέψω δὲν θ' ἀργήσω.

Τὸ εἶπα καὶ τὸ ἔκαμα ! Εἰς τοῦ Μακδώφ τὸ κάστρον νὰ πέσω θέλω ἔξαφνα. Θὰ τοῦ τὸ κυριεύσω !

Θὰ τοῦ περάσ' ἀπ' τὸ σπαθὶ γυναϊκά του, παιδιὰ του, κάθε κακότυχον κορμὶ ποῦ συγγενῆ τὸν ἔχει !

Μεγάλα λόγια περιττά ! Τὸ πρᾶγμα θὰ τελειώσῃ, πρὶν νὰ προφθάσῃ ὁ σκοπὸς αὐτός μου νὰ κρούσῃ !

Ἄλλ' ὄχι πλέον φάσματα !

Ἡ ἐσχάτη ψυχολογικὴ κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Μάκβεθ περιπίπτει, εἶναι ἡ ἀδιαφορία, ἡ ἀπονάρκωσις, γενικὴ τις ἀναισθησία, ἐξ ἧς ἐξέρχεται ὅπως ἀποθάνῃ γενναίως, ὅμοιος πρὸς λύχνον, ὅστις πρὶν ἢ ἀποσβεσθῆ ἀναδίδει τελευταίαν λάμψιν. Κραυγαὶ καὶ οἰμωγαὶ ἀντηχοῦσιν ἐντὸς τοῦ μεγάρου, ἀλλὰ μένει οὐτος ἀτάραχος :

Τὸ τί σημαίνει φόβος

σχεδὸν τὸ ἐλησμόνησα· ἦτο καιρός, ποῦ μόνον ν' ἀκούσω νύκτα μίαν κραυγὴν, ἐκρῦον' ἡ καρδιά μου, καὶ ποῦ μιὰ εἰδησις κακῆ τὰς τρίχας μου ἔμπορῶσε νὰ τὰς ὀρθώσῃ ὅταν κι' αὐταὶ ζωῶν νὰ εἶχαν μέσα. Τὴν φρίκην τὴν ἐχόρτασα ! Συνεῖθισαν ἔς τὸ αἶμα οἱ στοχασμοὶ μου. Δὲν ἔμπειρε νὰ μ' ἐξιππάσῃ τρόμος !

Μανθάνει ἀνάληγτος τῆς συζύγου του τὴν αὐτοχειρίαν, ἢ δὲ

μόνη τῆς θλίψεως αὐτοῦ ἔκφρασις εἶναι ὁ ἐξῆς ἀπελπιστικὸς τοῦ βίου ἔρισμός :

Δὲν εἶν' ὁ βίος ἄλλο,
παρὰ σκιὰ ποῦ περπατεῖ, παρὰ θεάτρου μῖμος
ὅπου πηγαίνει κ' ἔρχεται μιὰν ὥραν 'ς τὴν σκηνὴν του,
καὶ πλέον δὲν ἀκούεται. Εἶν' ἓνα παραμῦθι
ποῦ λέγει ἓνας παλαδὸς — βοήν, θυμοὺς γεμάτων,
ἀλλὰ δὲν ἔχει νόημα !

Αἱ τύψεις τῆς συνειδήσεως, αἱ ἀνησυχίαι τῆς φαντασίας, ἡ μέ-
χρις ἠλιθιότητος ἀπόγνωσις, ἰδοὺ οἱ τρεῖς κύριοι σταθμοὶ ἐν τῇ
διελίξει τῆς ἠθικῆς τοῦ Μάκβεθ καταπτώσεως. Δὲν ἔστερεῖτο με-
γαλείου ὁ Μάκβεθ, ἡ εὐγενείας ἐμφύτου, ἡ δύνατο δέ, καθὼς ὁ
Ἰώβ, ν' ἀντιπαλαίσῃ κατὰ τοῦ Διαβόλου καὶ νὰ νικήσῃ αὐτόν,
ἐὰν ἐν ἡμέρᾳ ἀλαζόφρονος μέθης δὲν συνηντᾶτο ἡ φιλοδοξία του
μετὰ τοῦ ἐξ Ἄδου πειρασμοῦ :

Χαῖρε, ὦ Μάκβεθ ! Βασιλεὺς μετέπειτα θὰ γείνης !

Γ.

Ἡ Λαίδη Μάκβεθ.

Ὁ χαρακτήρ τοῦ Μάκβεθ ἀποτελεῖ ἀξιόλογον ὑπόδειγμα τῆς
μεθόδου τοῦ Σαικσπέιρου περὶ τὴν ἀπεικόνισιν τῶν τραγικῶν αὐ-
τοῦ προσώπων. Διασαφίζων τὴν πρώτην τοῦ πάθους ἀφετηρίαν,
παρακολουθεῖ τὴν βαθμιαίαν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν μέχρι τῆς κατα-
στροφῆς, εἰς τρόπον ὥστε ὁ θεατῆς ἔχει πρὸ αὐτοῦ, οὐχὶ μίαν
κρίσιμον στιγμήν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἥρωος, ὡς ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεά-
τρῳ, ἀλλὰ τὴν ἱστορίαν ὀλόκληρον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς
μέχρι τέλους. Ὁ Μάκβεθ δὲν παρίσταται ἐν ἀρχῇ τοῦ δράματος
ὁποῖος φαίνεται ἐν τῇ δευτέρᾳ πράξει, οὐδὲ ἀποκαλύπτεται ὅλος
ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ πράξει, ἀλλ' ἐν τέλει μόνον τῆς τραγωδίας
γνωρίζομεν αὐτόν κατὰ βάθος. Οὕτω καὶ ὁ Ὁθέλλος δὲν παρίστα-
ται εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς ζηλότυπος· ἀπ' ἐναντίας, κατ' ἀρχὰς ἔχομεν
ἐν αὐτῷ ἄνδρα εἰλικρινῆ καὶ εὐπιστον, οὐδὲν ἄλλο ποθοῦντα καὶ
ἀπολαμβάνοντα ἢ τοῦ ἔρωτος τὴν εὐτυχίαν. Τοιοῦτος καὶ Τίμων

ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις, πρὶν ἢ καταλήξῃ εἰς μισανθρωπίαν, σπαταλεῖ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν τὴν φιλίαν καὶ τοὺς θησαυροὺς του.

Ἄλλ' ἐν τῷ προσώπῳ τῆς συζύγου τοῦ Μάκβεθ τολμῶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ ποιητὴς παραβαίνει τὴν τοιαύτην ψυχολογικὴν αὐτοῦ μέθοδον. Ἄνευ οὐδεμιᾶς προπαρασκευῆς φέρει αἴφνης ἐνώπιον ἡμῶν τέρας κακίας, μὴ προειδοποιήσας οὐδαμῶς τὸν θεατὴν πόθεν ἢ τοσαύτη κακία, ἢ τοῦλάχιστον διὰ τί ὑπὸ τὰς ὑπαρχούσας ἐν τῷ δράματι περιστάσεις ἀναφαίνεται.

Δυναμέθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ κακία τῶν γυναικῶν ὑπερβαίνει τὴν τῶν ἀνδρῶν, ὡς καὶ ἡ Μήδεια ὁμολογεῖ ἐν Εὐριπίδῃ :

πεφύκαμεν

γυναῖκες εἰς μὲν ἔσθλ' ἀμηχανώταται,

κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται.

Δυναμέθα δ', ὡς πρὸς τοῦτο, νὰ ἐπιφέρωμεν καὶ ἑτέραν ἱερωτέραν μαρτυρίαν, τὴν τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ, ἐν ᾧ βλέπομεν τὸν Ἰησοῦν καὶ τοὺς ἀποστόλους ἅπαξ μόνον ἐκβάλλοντας ἐξ ἀνδρῶς πνεύματα ἀκάθαρτα πλείονα τοῦ ἑνός, ἐνῶ ἐκ μιᾶς καὶ μόνης γυναικὸς ἐπτὰ ὅλα δαιμόνια ἐξεβλήθησαν. Ταῦτα πάντα σημαίνουσι, ὅτι ὁπότε τὸ φύλον, τὸ παρὰ Θεοῦ πλασθὲν ἀσθενὲς καὶ εὐαίσθητον, παρεκκλίνει τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ἀπολήγει εἰς διαφθορὰν ταχυτέραν καὶ πληρεστέραν ἢ τὸ ἀγροικότερον, συνάμα δὲ καὶ ἰσχυρότερον, ἀνδρικὸν φύλον· ὁ δὲ ποιητὴς δικαιούται ὡπωςδήποτε ν' ἀπεικονίσῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν ἀπάσῃ αὐτῆς τῇ μοχθηρίᾳ. Ἀλλά, ὅσῳ μεγαλειτέρα ἡ παρεκτροπὴ τῆς γυναικειᾶς καρδίας, τοσοῦτω ἀναγκαιοτέρα ἡ ἐπεξήγησις τοῦ πῶς προήχθη καὶ ἀνεπτύχθη ἡ τοιαύτη παρεκτροπὴ. Ὁ δὲ Σαικσπεῖρος παρημέλησε νὰ ἱκανοποιήσῃ ὡς πρὸς τοῦτο τὴν δικαίαν ἡμῶν περιέργειαν, καθότι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ πρόοδος τῆς κακίας τῆς Λαίδης Μάκβεθ μένουσι πρὸς ἡμᾶς ἄγνωστοι, τὸ δὲ ὑπὸ δραματικὴν ἔποψιν σπουδαιότερον, οὐδὲ τῶν κινούντων αὐτὴν αἰτίων ἔχομεν σαφῆ γνῶσιν.

Παρίσταται κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀναγινώσκουσα ἐπιστολὴν τοῦ συζύγου της :

« Μὲ ἀπῆντησαν τὴν ἡμέραν τῆς νίκης, καὶ αἱ ἀσφαλέστεραι

ἀποδείξεις μὲ πείθουν ὅτι γνωρίζουν περισσότερα παρὰ ὅσον φθάνει νοῦς ἀνθρώπου. Ἐνῶ μ' ἔκαιεν ἡ ἐπιθυμία νὰ τὰς ἐρωτήσω καὶ ἄλλα, ἔγειναν ἀέρας καὶ μέσα εἰς τὸν ἀέρα ἐχάθησαν. Ἐνῶ δὲ ἐκστατικός ἐθαύμαζα πῶς ἀνελήφθησαν, ἤλθε μῆνυμα τοῦ βασιλέως, ὅτι μὲ ἀναγορεύει θάνην τοῦ Καουδῶρ! Μὲ αὐτὸν τὸν τίτλον μὲ εἶχαν χαιρετίσει αἱ τρεῖς Μάγισσαι προτήτερα, καὶ μὲ παρέπεμψαν εἰς τὰ μέλλοντα νὰ γείνουν μὲ τὸ : «Χαῖρε σύ, ποῦ βασιλεὺς θὰ γείνης.» Αὐτὰ ἐνόμισα καλὸν νὰ τὰ γνωστοποιήσω εἰς ἐσὲ τὴν ἀγαπημένην σύντροφον τῶν μεγαλείων μου, διὰ νὰ μὴ στερηθῆς ὅ,τι σοῦ ἀνήκει ἀπὸ τὴν χαρὰν μου, μὴ γνωρίζουσα τί μεγαλεῖον ἀκόμη σὲ περιμένει.»

Γλάμησ ἰδοὺ καὶ Καουδῶρ ποῦ εἶσαι, καὶ θὰ γείνης
 κ' ὅ,τι σοῦ ἔταξαν. Ἀλλὰ φοβοῦμαι τὴν ψυχὴν σου,
 μή, μὲ τῆς ἀγαθότητος τὸ γάλα ζυμωμένη,
 τὸν δρόμον τὸν σιμώτερον νὰ πάρῃς δὲν σ' ἀφήσῃ.
 Νὰ μεγαλώσῃς τὸ ποθεῖς, φιλοδοξίαν ἔχεις,
 ἀλλὰ δὲν ἔχεις καὶ τὸν νοῦν τὸν πονηρόν, ποῦ πρέπει
 αὐτὰ νὰ ἔχουν σύντροφον. Ὅ,τι ποθεῖς νὰ ἔχῃς,
 μὲ τὸ καλὸν τὸ ἤθελες. Τὸ ἄδικον δὲν θέλεις,
 ἀλλ' ὅμως τὸ ὀρέγεσαι ἀδίκως νὰ κερδήσῃς . . .
 Ἐλα ἐδῶ, τὸ θάρρος μου νὰ χύσω 'ς τὴν ψυχὴν σου,
 ὦ! ἔλα, ἔλα γλήγορα, ἡ ἀνδρική μου γλῶσσα
 νὰ κόψῃ τὰ ἐμπόδια ποῦ σὲ ἀπομακρύνουν
 ἀπὸ τὸν κύκλον τὸν χρυσόν, ποῦ φαίνεται κ' ἡ Τύχη
 καὶ μία ὑπερφυσικὴ βοήθεια τὸ θέλουν,
 νὰ σοῦ τὸ βάλουν στέφανον 'ς τὴν κεφαλὴν . . .

Ἐπὶ τῆς εἰσερχόμενος ἀναγγέλλει τὴν προσεχῆ ἀφίξιν τοῦ Μάκβεθ καὶ τοῦ βασιλέως Δῶγκαν. «Ἐτρελλάθηκες!» ἀνακράζει ἡ Λαίδη Μάκβεθ, μόλις καὶ μετὰ βίας πειθομένη ὅτι ἡ Τύχη μετὰ τῆς προθυμίας ὑποβοηθεῖ τοὺς φονικούς σκοπούς της. Ἐπαναλαμβάνει δέ, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἀγγελιαφόρου, τὸν μονόλογον:

Ὅς κ' ἡ φωνὴ ἐβράχνιασε τοῦ κόρακος, ποῦ κρᾶζει
 τὸν ἐρχομὸν τὸν μαῦρόν σου 'ς τοὺς πύργους μου, ὦ Δῶγκαν!
 Ἐλᾶτε, ὦ Δαιμόνια, ποῦ παρακολουθεῖτε

τοὺς φονικούς συλλογισμούς! Ξεγυναικώσατέ με,
 ἀπὸ τὰ νύχια ἔς τὴν κορφήν γεμίσατέ με ὄλην
 μ' ἀνήκουστην σκληρότητα! Τὸ αἷμα πήξατέ μου,
 τοὺς ὁρόμους ὅλους φράξατε εἰς τὴν συνείδησίν μου,
 ὥστε τῆς φύσεως φωνῆ εὐσπλαγχνικῆ καμμία
 νὰ μὴ ἴμορῃ τὸν φοβερὸν σκοπὸν μου νὰ κλονίσῃ...
 Ἔσεῖς, τοῦ φόνου ὄργανα ὅπου καὶ ἂν πλανᾶσθε
 ἀόρατα, κ' ἐργάζεσθε κακὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους,
 ἐλάτε, κάμετε χολῆν, τὸ γάλα τῶν μαστῶν μου!
 Ἔλα καὶ σύ, Νύκτα βαθείά, σκεπάσου με τοῦ Ἄδου
 τὸν σκοτεινότερον καπνὸν, ὥστε ἡ μάχαιρά μου
 νὰ μὴ ἴμορέσῃ τὴν πληγὴν νὰ βλέπῃ ποῦ θὰ κάμῃ,
 μὴτ' ἀπ' ἐπὶ τὸν Οὐρανὸς νὰ με παραμονεύῃ
 ἴπισ' ἀπ' τὸν πέπλον τῆς Νυκτός, καὶ νὰ φωνάζῃ: Στάσου!

Εἰς τοσαύτην ἀνεξήγητον ἔξαψιν καὶ ταραχὴν ῥίπτει αὐτὴν
 διὰ μιᾶς ἢ ἀνάγνωσις ἐπιστολῆς, εὐάρεστα μόνον ἀγγέλματα
 περιεχούσης. Ἄλλὰ διὰ τί τοῦτο; Ὁ Μάκβεθ συνέλαβε μὲν αἰφνι-
 δίως τὸν σκοπὸν νὰ φονεύσῃ τὸν βασιλέα, ἀλλὰ παρωρμήθη ὑπὸ
 τῶν λόγων τοῦ Δάγκαν, ἀναγορεύσαντος ὡς διάδοχον τοῦ θρό-
 νου τὸν υἱὸν του, καὶ διαψεύσαντος οὕτω τῶν Μαγισσῶν τὰς προ-
 φητείας. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἤδη ἡ Λαίδη Μάκβεθ πληρο-
 φορεῖται περὶ τῶν προφητειῶν καὶ μόνων, αὗται δὲ χαρὰν μόνον
 καὶ ἀγαλλίασιν ἔπρεπε νὰ προξενήσωσιν, ὡς γράφει ἄλλως τε
 πρὸς αὐτὴν ὁ Μάκβεθ. Διὰ τί ἐπιφέρουσιν ἀντίθετον ὅλως ἀποτέ-
 λεσμα; Πρὸς δικαιολόγησιν τῆς τοιαύτης ἐκρήξεως αἰσθημάτων
 ἀγρίων ἀνάγκη νὰ προῦποθέσωμεν συνομιλίαν προγενεστέραν
 τῶν δύο συζύγων, καθ' ἣν ἀντηλλάγησαν πόθοι φιλόδοξοι καὶ
 σκοποὶ ἐγκληματικοί, ἢ προτροπὴν τινα τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν
 σύζυγον ὅπως καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὸν θρόνον. Ἄλλ' ἡ τοι-
 αύτη συνδιάλεξις ἐγένετο ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν εἰς τὰ παρασκήνια,
 πρὸ τῆς ἀνυψώσεως τῆς αὐλαίας. Ἦδη ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν
 γυναῖκα ἀναγινώσκουσαν ἐν ἐπιστολῇ πράγματα εὐχάριστα, κα-
 ταλήγουσαν δὲ εἰς συμπεράσματα ἀντιφατικὰ ὅλως πρὸς τὰ ἐν
 τῇ ἐπιστολῇ ἀναγνωσθέντα. Ἄ"Οντα ὑπερφυσικὰ προφητεύουσιν
 εἰς τὸν σύζυγόν μου τιμὰς καὶ μεγαλεῖα, δὲν φαίνονται δὲ ψευ-
 δόμενα, ἀφοῦ ἡ προφητεία ἐπληρώθη ἤδη κατὰ τὸ ἥμισυ. Θά

γίνωσι καὶ τὰ ἐπίλοιπα. Τὸ σκάφος ἡμῶν πλέει πλησίον πρὸς τὸν λιμένα, ὃ δ' ἄνεμος ἐπιπνέει οὐριος. Ἄρα λοιπόν, ἐκμανῆτε, ὦ θύελλαι, καὶ πληρώσατε τρόμου καὶ φρίκης τὸν αἴθριον οὐρανόν!» Τοιαύτη ἡ λογικὴ τῆς Λαίδης Μάκβεθ¹⁾). Ἀλλὰ τὸ ἔγκλημα, οἰαδήποτε ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ, εἶναι πράξις φοβερά, συνεπαγομένη τὴν βίαν καὶ τὴν ἀναστάτῳσιν, ὅπως δ' ἐν τῇ γαλήνῃ βίου εὐδαίμονος διαπράξῃ τις αἴφνης κακούργημα, ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη, κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦλάχιστον, λόγος ἰσχυρὸς πρὸς τοῦτο. Ἐν ἐλλείψει τοιούτου τινὸς ἐλατηρίου ἐν τῇ διαγωγῇ τῆς Λαίδης Μάκβεθ, ἀπορεῖ τις, ἐὰν ὁ Σαϊκσπεῖρος ἠθέλησεν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτῆς νὰ παραστήσῃ γυναῖκα ἀληθῆ, ἢ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ πονηροῦ, τὸν Διάβολον αὐτόν, ὅμοιον μὲν ἠθικῶς πρὸς τὰς δυσειδεῖς καὶ γενειούχους Μαγίσσας, ἀλλ' ὑπὸ μορφὴν εὐειδεστέραν.

Τὸ πρόσωπόν σου

βιβλίον εἶναι ἀνοικτόν, καλέ μου Μάκβεθ, ὅπου
πράγματ' ἀλλόκοτα ἔμπορεῖ καθένας ν' ἀναγνώσῃ.
Θέλεις τὸν κόσμον νὰ γελᾷς; Καθὼς τὸν κόσμον κάμνε.
Χαρὰν νὰ λέγ' ἢ γλῶσσά σου, τὸ μάτι σου, τὸ χέρι,
νὰ φαίνεσαι ἄν τ' ἄκακον τὸ ἄνθος, πλὴν νὰ εἶσαι
τὸ φίδι ἀποκάτω του.

Πῶς ἄλλως ἠδύνατο νὰ ὀμιλήσῃ ὁ πειρασμὸς αὐτός;

Ὅτε ὁ Μάκβεθ, πρὶν ἢ προβῆ εἰς τὸν φόνον τοῦ βασιλέως, τὸν ὁποῖον ξενίζει, καταλαμβάνεται ὑπὸ δισταγμοῦ ἐντίμου καὶ διακηρύττει ὅτι δὲν θέλει νὰ σπρώξῃ μακρύτερον τὸ πρᾶγμα, τότε πάλιν ὁ Σατανᾶς, ὃ ἐστὶν ἡ σύζυγός του, ἐνισχύει διὰ τῶν ἐξῆς τὴν κλονιζομένην ἀπόφασίν του:

Καὶ ἡ ἐλπίς ποῦ ἔτρεφες μὴ ἦτο μεθυσμένη;
ἢ μὴ ἀπεκοιμήθηκε ἔς τὸ μεταξύ, καὶ τώρα
ἔξυπνᾷ, καὶ βλέπει κίτρινη καὶ καταφοδισμένη
ἐκεῖνο, ποῦ ἐχαίρετο προητέρη νὰ βλέπῃ;
τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης σου μὲ τοῦτο μοῦ τὸ δίδεις.

1) Ὁ μεταφραστὴς ἀρκεῖται νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι δὲν παραδέχεται ἀπάσας ἐνταῦθα τοῦ συγγραφέως τὰς ἐνστάσεις.

Τὸ ὅ,τι ἔχεις ἔς τὴν καρδίαν, ὦ ἄνθρωπε, φοβεῖσαι
 νὰ δεῖξῃς μὲ τὰ ἔργα σου, μὲ τὴν παλικάριάν σου ;
 Θέλεις αὐτό, ποῦ ἐκτιμᾷς ὡς στολισμὸν τοῦ βίου,
 καὶ ἄνανδρος ἔς τὴν ἴδιαν σου ἐκτίμησιν νὰ εἶσαι ;
 Θέλεις ν' ἀφίνης πάντοτε κατόπιν ἀπ' τὸ θέλω
 ν' ἀκολουθῇ τὸ δὲν το λ μ ῶ ;

Μάκβ.

Παρακαλῶ, σιώπα.

Τολμῶ νὰ κάμω κάθε τι ὁποῦ ἀρμόζει ἔς ἄνδρα.
 Ὅποιος πλειότερα το λ μ ῶ, ἄνδρας δὲν εἶναι.

Λαίδη Μ.

Τότε,

τί ἦσουν ὅταν μ' ἔλεγες λοιπὸν τὸ σχέδιόν σου ;
 Τότε ποῦ εἶχες τὴν καρδίαν καὶ νὰ τὸ ἐκτελέσῃς,
 τότε ἦσουν ἄνδρας ! Κι' ἂν μπορῆς νὰ εἶσαι κι' ἀπὸ τότε
 ἀκόμη γενναίωτος, τόσον θὰ εἶσαι ἄνδρας !
 Δὲν ἴδοις οὐτ' ὁ καιρὸς οὔτε ὁ τόπος τότε,
 καὶ ὅμως ἤθελες ἐσὺ νὰ φέρῃς καὶ τὰ δύο.
 Ἴδου ποῦ ἦλθαν μόνα των, ἀλλὰ, ἐνῶ τὰ ἤρρες,
 σὺ χάνεσαι. — Τὸ γάλα μου τὸ ἔδωσα καὶ ἔξυρω
 πόσον μιὰ μάνα τ' ἀγαπᾷ τὸ βρέφος ποῦ βυζάνει·
 πλὴν κι' ἂν μ' ἐγλυκοκύταζε ἔς τὰ μάτια τὸ παιδί μου,
 θὰ ἤρπαζα τὴν βόγαν μου ἀπ' τ' ἀπαλά του γούλια
 νὰ τοῦ συντρίψω τὰ μυαλά, ἐὰν τὸ εἶχα ὄρκον,
 καθὼς ἐσὺ ὠρκίσθηκες ἔς αὐτὸ !

Ταῦτα εἶναι σατανικὰ ὄντως, ἂν δ' ἡ λέγουσα εἶναι οὐχὶ δαί-
 μων ἀλλὰ γυνή, τὸ πρᾶγμα φαίνεται ὑπερβαῖνον τὴν ἀλήθειαν
 καὶ τὴν φύσιν. . .

Ἄλλ' ὅπωςδὴποτε, ἡ τραγωδία αὕτη εἶναι ἀναντιρρήτως, ὡς
 σύνθεσις, τὸ ὠραιότερον τῶν ποιητικῶν τοῦ Σαικσπέιρου ἔργων·
 ἐπειδὴ δ' ὁ χαρακτήρ τῆς Λαίδης Μάκβεθ, καίτοι προκαλῶν τὰς
 ὑποδειχθείσας ἐνστάσεις, συνέχεται ὅμως ἀδιάρρηκτως μετὰ τῆς
 ὄλης ἐν τῷ ποιήματι δράσεως (οὐχὶ ὡς τὸ ἄχαρι τοῦ θυρωροῦ
 ἐπεισόδιον ἐν τῇ γ'. σκηνῇ τῆς Β'. πράξεως, τὸ ὁποῖον δύναται
 ν' ἀπαλειφθῇ, θεωρούμενον καὶ ὡς ὑποβολιμαῖον), διὰ τοῦτο οἱ
 σχολιασταὶ ἀπεπειράθησαν παντοίοις τρόποις, ν' ἀνεύρωσι σύνδε-
 σμὸν τινα, συνέχοντα τὸ παρὰ φύσιν πρόσωπον τοῦτο μετὰ τῆς
 συνήθους καὶ πραγματικῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐπέτυχον δ' εὐ-

κόλως, καθότι ὡς πρὸς τοῦτο ὁ Σαϊκσπεῖρος εἶναι ὅ,τι καὶ αἱ Ἱεραὶ Γραφαί : ὁ ζητῶν εὐρήσει.

Τὰ πρὸς ἀναστήλωσιν τῆς Λαίδης Μάκβεθ γραφέντα σχόλια ἀποτελοῦσι μνημεῖον Σαϊκσπειρίου ἐρμηνείας, πλήρες ἀφελοῦς σοφιστείας, ἥτις ἔστιν ὅτε ἐξελήφθη ἀντὶ ἐμβριθείας. Παρατηρήθη, λόγου χάριν, ὅτι ἡ Λαίδη ἠγάπα τὸν σύζυγόν της. — Ἀληθῶς, αὕτη παρίσταται ἀφωσιωμένη ὄλως εἰς τὸν Μάκβεθ, χάριν ἐκείνου ζητοῦσα τὴν δόξαν καὶ τὰ μεγαλεῖα, οὐχὶ δι' ἑαυτήν. — Παρατηρήθη προσέτι, ὅτι ὁ Μάκβεθ τὴν ὀνομάζει *πουλάκι μου*, καὶ ἠθέλησαν οἱ τοιοῦτοι σχολιασταὶ διὰ τῆς τρυφερότητος τοῦ θηριώδους ζεύγους τούτου νὰ μαλάξωσι τὴν καρδίαν ἡμῶν. Εἰς αὐτῶν δὲν ἔχει λόγους πρὸς ἔκφρασιν τῆς συγκινήσεως, ὅφ' ἥς καταλαμβάνεται, ἀναλογιζόμενος ὅτι μετὰ τὸ συμπόσιον, τοῦ ὁποίου τὴν εὐθυμίαν κατέστρεψεν ὁ Μάκβεθ διὰ τῆς φρεναπάτης του, ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἀντὶ πάσης ἐπιπλήξεως προτρέπει αὐτὸν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν κλίνην του ! Εἰς τὴν ῥωμαντικὴν ἐν Γερμανίᾳ σχολήν, προεξάρχοντος τοῦ Tieck, οφείλονται αἱ τοιαῦται ἀνακαλύψεις, δι' ὧν ἡ Λαίδη Μάκβεθ περιβάλλεται τὸν διπλοῦν στέφανον τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ μαρτυρίου !

Ταῦτα πάντα ἔχουσι πολὺ τὸ γελοῖον. Οὐδὲν ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Λαίδης Μάκβεθ τὸ ἀποδεικνύον τὴν ἐν αὐτῷ ὑπαρξίν τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Μάκβεθ κατέστρεψε, εἰ καὶ μετὰ κόπου, τὴν συνείδησιν ἐντὸς τῆς καρδίας του, ἀλλὰ συνείδησιν ἡ Λαίδη Μάκβεθ οὐδέποτε φαίνεται ἀποκτήσασα. Καὶ ὅμως ὑπάρχει τι τὸ συνδέον αὐτὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Καίτοι ξένη πρὸς ἡμᾶς ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν, ὡς πλάσμα ὅμως φυσικόν, διὰ τοῦ νευρικοῦ αὐτῆς ὄργανισμοῦ, ὑπάγεται εἰς τὸ γυναικεῖον φύλον. Ὁμιλεῖ περὶ τῆς σμικρότητος τῶν χειρῶν αὐτῆς, ἐν συνόλῳ δὲ φανταζόμεθα αὐτὴν μικρόσωμον καὶ λεπτοφυῆ, οὐδὲ πρέπει νὰ παριστᾷ τὸ πρόσωπον ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἠθοποιὸς ῥωμαλέα, εὐσαρκος καὶ μεγαλόσωμος. Ἀπ' ἐναντίας, ἀνάγκη νὰ μεταδίδηται εἰς τὸν θεατὴν ἡ ἐντύπωσις τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας τῆς ἡρώιδος καὶ τοῦ ἐμποροῦντος αὐτὴν μένους.

Οὐδὲν, λέγομεν, ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Λαίδης Μάκβεθ τὸ φυ-

σικόν ἢ ἀνεπιτήδευτον. Κατὰ τὴν ὥραν τῆς δολοφονίας πίνει ποτὸν μεθυστικὸν ὅπως ἐξαφθῆ, ὅτε δὲ ὁ Μάκβεθ λέγει ὅτι ἐφόνευσε τοὺς δύο παρακοιμωμένους ὑπηρετάς τοῦ βασιλέως Δώγκαν, λειποθυμεῖ αὐτῆ. Παρ' ὀλίγον ἐφόνευεν αὐτὴ τὸν Δώγκαν, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε λέγει, διότι

μ' ἐφάνη

πῶς βλέπω τὸν πατέρα μου ἐκεῖ ποῦ κοιμᾶτο.

Μετὰ τὴν πρώτην ἔξαψιν καὶ κινήσιν ἐπέρχεται στάσις ἐντελής καὶ ἀδράνεια. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Δώγκαν, οὐδεμίαν, εἴτε πρωτοβουλίαν εἴτε μετοχὴν, λαμβάνει ἡ Λαίδη Μάκβεθ εἰς τὰ μετέπειτα κακουργήματα, οὐδὲ παρουσιάζεται σχεδόν, ἐκτὸς κατὰ τὴν περιβόητον σκηνὴν τῆς ὑπνοβασίας, ὅποτε φαίνεται ἡ πλήρης τοῦ οργανισμοῦ αὐτῆς κατάπτωσις.

Ὁ φόνος τοῦ Δώγκαν συνεπέφερε τὴν δολοφονίαν τοῦ Βάγκου, τὴν σφαγὴν τῆς οἰκογενείας τοῦ Μακδώφ, τίς οἶδεν ὅποσα εἰσέτι ἐγκλήματα, ἀλλ' οὐδὲν τούτων προσέβλεπεν ἐκείνη, ὅτε, μεθ' ὅσης ἐκέκτητο δυνάμεις, εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς θανατώσεως τοῦ γηραιοῦ βασιλέως. Μὴ φέρουσα ἤδη τοιοῦτου βάρους τὴν πίεσιν ἀποκάμνει καὶ καταπίπτει. Δὲν μετανοεῖ, οὐδ' ἐκφράζει οὐδαμοῦ τὴν συναίσθησιν τῆς καταπατήσεως ἠθικοῦ τινος νόμου, ἀλλ' ἡ φρίκη τῶν γενομένων, — εἰ μὴ ὁ φόβος μελλούσης κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως, — κλονίζει τὰς φρένας αὐτῆς καὶ προκαλεῖ τὴν γνωστὴν ἐκείνην νόσον, καθ' ἣν ὁ πάσχων προδίδει ἐνῶ κοιμᾶται διὰ τῶν λόγων ἢ τῶν αὐτοματικῶν πράξεών του τὰ βαρύνοντα τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

Ὁ ἰατρός. Δύο νύκτας ἀγρύπνησα ἐδῶ μαζῆ σου, ἀλλὰ δὲν εἶδα ν' ἀληθεύσουν ὅσα μοῦ εἶπες. Ἀπὸ πότε περιπατεῖ 'ς τὸν ὕπνον της;

Ἡ θ α λ α μ η πό λ ο ς. Ἀφ' ὅτου ὁ βασιλεὺς ἐπῆγε 'ς τὸν πόλεμον. Πολλαῖς φοραῖς τὴν εἶδα νὰ σηκόνεται ἀπὸ τὸ στρῶμα, νὰ φορῇ τὰ νυκτικὰ της, ν' ἀνοίγῃ τὸ γραφεῖόν της, νὰ παίρῃ χαρτί, νὰ τὸ διπλόνῃ, νὰ γράφῃ, νὰ διαβάξῃ ὅσα ἔγραψε, καὶ ἔπειτα νὰ τὸ βουλόνῃ, καὶ νὰ ξαναγυρίζῃ εἰς τὸ κρεβάτι της· καὶ ὅλα αὐτὰ ἐνῶ ἦτο κοιμισμένη.

Ὁ ἰατρός. Μεγάλῃ τῆς φύσεως διατάραις! Ν' ἀπολαμβάνῃ τὰ ἀγαθὰ τοῦ ὕπνου, καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν νὰ κάμνῃ ὡσὰν νὰ ἦτο ἐξυ-

- πνη! Εἰς αὐτὰ τὰ κοιμισμένα πῆγαινε κ' ἔλα της, ἐκτός τοῦ νὰ περιπατῇ καὶ νὰ κάμνη ὅσα μοῦ εἶπες, τὴν ἤκουσες ποτὲ νὰ λέγη τίποτε;
- Θαλαμηπ. Τὴν ἤκουσα νὰ λέγη πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἤμπορῶ νὰ ἐπαναλάβω. . . . Κύτταξε! Νά την! Ἔρχεται. Καθὼς πάντοτε, καί, μὰ τὴν ψυχὴν μου, κοιμᾶται 'ς τὰ βαθειά!
- Ἰατρός. Ποῦ ἦρε τὸ φῶς;
- Θαλαμ. Ἦτον 'ς τὸ πλάγι της. Ἔχει ἀκατάπαυστα τὸν λύχον κοντά της καὶ καίει. Εἶναι ἡ θέλησίς της.
- Ἰατρός. Ἰδέ, ἔχει τὰ μάτια ἀνοικτά.
- Θαλαμ. Ναί, ὁμως ὁ νοῦς των εἶναι κλεισμένος.
- Ἰατρός. Τί κάμνει τώρα; Κύτταξε πῶς τρίβει τὰ χέρια της.
- Θαλαμ. Τὸ ἔχει συνήθειαν· ὡτὰν νὰ πλύνεται. Τὴν εἶδα νὰ τὸ κάμνη ἐν τέταρτον τῆς ὥρας, χωρὶς νὰ παύη.
- Λαίδη Μ. Ἀκόμη ἔχει μίαν κηλίδα.
- Ἰατρός. Ἄκουε! Ὀμιλεῖ. Θὰ γράψω ὅσα λέγει διὰ νὰ τὰ ἐνθυμούμαι καλλίτερα.
- Λαίδη Μ. Ἔβγα, κηλὶς κατηραμένη! Ἔβγα, σοῦ λέγω. . . Μία! δύο! — Εἶναι ὥρα νὰ γείνη τὸ πρᾶγμα. . . Π κόλασις εἶναι σκοτεινή! . . . Ἐντροπή, ἀνδρα μου, ἐντροπή! Στρατιώτης καὶ νὰ φοβῆται! . . . Τί σὲ μέλλει ἂν τὸ μάθουν, ἀφοῦ κανεὶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ μᾶς ζητήσῃ λόγον. Ποῖος ὁμως ἤμποροῦσε νὰ τὸ φαντασθῇ, ὅτι ὁ γέρος εἶχε τόσον αἷμα μέσα του! . . . Ὁ θάνης τοῦ Φάυρ εἶχε γυναῖκα· ποῦ εἶναι τώρα! . . . Τί; δὲν θὰ παστρεύσουν ποτὲ αὐτὰ τὰ χέρια! . . . Φθάνει, ἀνδρα μου, φθάνει! Τὰ χαλνᾷς ὅλα μὲ τ' ἀνατριχιάσματά σου.
- Ἰατρός. Νὰ δά! Νὰ δά! ἤκουσες ὅσα δὲν ἔπρεπε.
- Θαλαμ. Αὐτὴ εἶπεν ὅσα δὲν ἔπρεπε! Τὰ ὅσα 'ξεύρει, ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει.
- Λαίδη Μ. Μυρίζει ἀκόμη τὸ αἷμα. Ὅλα τ' ἀρώματα τῆς Ἀραβίας δὲν ἤμποροῦν πλέον νὰ μοσχομυρίσουν αὐτὸ τὸ χεράκι. Ὠχ! ὦχ! ὦχ!
- Ἰατρός. Τί ἀναστεναγμός! Βαρειὰν καρδιὰν ποῦ ἔχει! . . .
- Λαίδη Μ. Πλῦνε τὰ χέρια σου· βάλε τὸ νυκτικόν σου. Μὴν εἶσαι τόσον χλωμός! Σοῦ τὸ λέγω καὶ πάλιν· ὁ Βάγκος εἶναι 'ς τὸν τάφον του. Δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔσβῃ ἀπὸ τὸ μνήμα! . . . 'ς τὸ στρῶμα! 'ς τὸ στρῶμα! Κτυποῦν 'ς τὴν θύραν. — Ἐλα, ἔλα, ἔλα, ἔλα. Δός μου τὸ χέρι σου. Ὅ,τι ἔγεινε δὲν ξεγίνεται! 'ς τὸ στρῶμα! 'ς τὸ στρῶμα!
- Ἰδοῦ ὅ,τι ἔχει ἀνθρώπινον ἡ γυνὴ αὕτη: ἀδυναμία σωματικὴ, διά-

νοια νοσοῦσα, καὶ ἐπὶ τέλους φρενοβλάβεια, — τοιοῦτος ὁ βίος της. — Ἐνῶ δ' ὁ σύζυγός της μάχεται καὶ ἀποθνήσκει ὡς ἥρωας, αὕτη, δαίμων ἀληθῆς ἐξεληθὼν τοῦ Ἄδου ὅπως κολάση τὸν Μάκβεθ, ἐπιστρέφει ἐκουσίως εἰς τὸν Ἄδην, αὐτοχειριαζομένη.

Ἡ Λαίδη Μάκβεθ παρεβλήθη συχνάκις πρὸς διαφόρους ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τραγωδίᾳ γυναικας, ἰδίως δὲ πρὸς τὴν Κλυταιμνήστραν, ἀλλ' αὕτη ὑπερτερεῖ μεγάλως κατὰ τὴν τραγικότητα, οὐδεμία δ' ἀληθῶς ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο σχέσις. Ἡ κινουσα τὸν Μάκβεθ καὶ τὴν σύζυγόν του φιλοδοξία φαίνεται ὅλως εὐτελῆς καὶ μηδαμινή, παραβαλλομένη πρὸς τὸ αἶσθημα, ὅπερ ἐξοπλίζει τὴν μητέρα τῆς Ἰφιγενείας κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ὑπάρχει, ναὶ μὲν, ἐξωτερικὴ τις ὁμοιότης μεταξὺ τῆς ἡρώιδος τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῆς τοῦ Σαικσπέιρου, καθ' ὅσον ἀμφότεραι, ὑποκρύπτουσαι ἐπιδεξίως τοὺς σκοποὺς αὐτῶν, δολοφονοῦσιν, ἐξάπτονται δὲ ὡς θηρία αἰμοδόρα ὑπὸ τῆς ὀρέξεως τοῦ φόνου καὶ τοῦ αἵματος. Ἀλλ' ὁ παραλληλισμὸς δὲν προβαίνει περαιτέρω, οἱ δὲ χαρακτῆρες διαφέρουσιν ὅσῳ καὶ τὰ κινουντα ἐκάστην αἷτια. Ἡ μὲν Κλυταιμνήστρα, γίγας τὴν τε ψυχὴν καὶ τὸ ἦθος, ὑπερβαίνει κατὰ τὴν δύναμιν ἀπάσας τὰς γυναικας τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου θεάτρου. Ἐπεριδομένη ἐπὶ τῆς ἰσχύος αὐτῆς, μένει ἀτάραχος καὶ κυρία ἀείποτε ἑαυτῆς. Ἡ δὲ Λαίδη Μάκβεθ διὰ τῆς παραφορᾶς αὐτῆς τῶν ἐκφράσεών της μαρτυρεῖ ὅτι συναισθάνεται τὴν ἀδυναμίαν της. Τῆς Ἑλληνίδος οἱ λόγοι συμφωνοῦσι μετὰ τῶν ἔργων, καὶ οἱ στοχασμοὶ μετὰ τῶν λόγων, πᾶσα δ' αὐτῆς λέξις πείθει ἡμᾶς, ὅτι ἡ λέγουσα δύναται καὶ νὰ πράξῃ ὅσα λέγει. Οὐδέποτε ἡ τέχνη παρήγαγεν ἴνδαλμα ἐξισούμενον μετὰ τῆς Κλυταιμνήστρας ταύτης ὡς πρὸς τὴν πλαστικότητα, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν καὶ τὸ κάλλος τῶν προσώπων τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Ἡ Κλυταιμνήστρα οὐδὲ λειποθυμεῖ ὡς ἡ Ἀγγλίς, οὐδ' ἐξάπτει ἑαυτὴν διὰ μεθυστικῶν ποτῶν, οὐδ' ὑπὸ ἐφιάλτου ἐνοχλεῖται τὰς νύκτας, οὐδὲ κατέχεται ὑπὸ φόβου, ἢ αἰσχύνης, ἢ τύψεων τῆς συνειδήσεως. Ὁ φόνος τοῦ Ἀγαμέμνονος δὲν ἐπιφέρει κλονισμὸν εἰς τὰ νεῦρα ἢ τὸν ἐγκέφαλόν της, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας εὐφραίνει καὶ ἐνισχύει αὐτήν.

Ἔμοι δ' ἀγῶν ὄδ' οὐκ ἀφρόντιστος πάλαι
 νίκης παλαιᾶς ἦλθε, σὺν χρόνῳ γε μὴν
 ἔστηκα δ' ἔνθ' ἔπεσε ἐπ' ἐξειργασμένοις.
 Οὕτω δ' ἔπραξα (καὶ τὰδ' οὐκ ἀρνήσομαι)
 ὡς μήτε φεύγειν μήτ' ἀμύνεσθαι μόρον.
 ἄπειρον ἀμφίβληστρον, ὡς περ ἰχθύων,
 περιστιχίζω, πλοῦτον εἴματος κακόν.
 Παίω δέ νιν δις· κὰν δυοῖν οἰμώγμασιν
 μεθῆκεν αὐτοῦ κῶλα· καὶ πεπτωκότι
 τρίτην ἐπενδίδωμι, τοῦ κατὰ χθονός
 Ἄδου νεκρῶν σωτῆρος εὐκτατῶν χάριν.
 Οὕτω τὸν αὐτοῦ θυμὸν ὀρμαίνει πεσῶν·
 κάκφυσιῶν ὀξειαν αἵματος σφαγῆν
 βάλλει μ' ἐρεμνῆ ψεκᾶδι φοινίας δρόσου,
 χαίρουσαν οὐδὲν ἦσσαν, ἢ Διὸς νότω
 γᾶν, εἰ σπορητὸς κάλυκος ἐν λοχεύμασιν.
 ὡς ὠδ' ἐχόντων, πρέσθος Ἀργείων τόδε,
 χαίροιτ' ἄν, εἰ χαίροιτ', ἐγὼ δ' ἐπεύχομαι...
 Ἐγὼ δ' ἀτρέστῳ καρδίᾳ πρὸς εἰδότας
 λέγω. Σὺ δ' αἰνεῖν εἶτε με ψέγειν θέλεις,
 ὅμοιον. Οὗτός ἐστιν Ἀγαμέμνων, ἐμὸς
 πόσις, νεκρὸς δὲ τῆςδε δεξιᾶς χερρός,
 ἔργον δικαίας τέκτονος. Τὰδ' ὠδ' ἔχει!

Ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Σοφοκλέους ἡ Κλυταιμνήστρα ἀποβάλλει τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο ἦθος ἀγάλλματος ὡσεὶ μαρμαρίνου, μεταβάλλεται δ' εἰς γυναικα ἠπιωτέραν καὶ χρηστοτέραν. Ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, ἡ Ἥλέκτρα, ἀνακαλεῖ πῶς τὴν Λαίδην Μάκβεθ.

Κατὰ τὸν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις θεῖον θεσμόν τῆς δίκης, ἡ Κλυταιμνήστρα λαμβάνει τὰ ἀντίποινα τοῦ φόνου τοῦ Ἀγαμέμνονος διὰ χειρὸς τῶν τέκνων ἐκείνου, τοῦ Ὀρέστου καὶ τῆς Ἥλέκτρας. Κατὰ τὴν διάπραξιν τοῦ φόνου ἡ Ἥλέκτρα παροτρύνει τὸν Ὀρέστην καὶ «ἐφάπτεται τοῦ ξίφους του.» Σκληρὸν τοῦτο ὡς καὶ ἅπαντα ὅσα πρὸς τὴν μητέρα λέγει καὶ πράττει ἡ Ἥλέκτρα. Ἐν συνόλῳ δὲ αὕτη ἔχει τι τὸ καθ' ὑπερβολὴν ὠμὸν ὡς πρὸς ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους, ἐνθ', ὡς πρὸς τοὺς ἀρχαίους, τῆς μητρὸς αὐτῆς ὁ χαρακτήρ φαίνεται ἠπιώτερος τοῦ δέοντος. Ἀλλ' ὁ Σοφο-

κλῆς ἐκπροσωπεῖ περίοδον μεταβάσεως μεταξὺ τοῦ ὕψους τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ πάθους τοῦ Εὐριπίδου.

Ἐν Εὐριπίδῃ ἡ τραχύτης τῶν ἀρχαίων ἠθῶν ἐξημεροῦται, οἱ δὲ χαρακτῆρες ἐν τῷ θεάτρῳ αὐτοῦ προσλαμβάνουσι τύπον ἀνθρώπινον ὕλως. Ἀληθῶς, ἢ Ἡλέκτρα του παρίσταται κατ' ἀρχὰς ἀκαμπτος καὶ ἀνάλγητος, ἐξαπατᾷ δ' ἡμᾶς ὡς πρὸς τῆς ψυχῆς αὐτῆς τὴν φύσιν, ὅτε βλέπουσα τὸν Ὀρέστην διστάζοντα, ὡς ὁ Μάκβεθ, πρὸ τοῦ φόνου, λέγει :

Μῶν σ' οἶκτος εἶχε, μητρὸς ὡς εἶδες δέμας ;

Ο ρ. Φεῦ !

Πῶς γὰρ κτανῶ νιν, ἢ μ' ἔθρεψε κᾶτεκεν ;

Ἡ λ. Ὡςπερ πατέρα σὸν ἦθε κάμὸν ὤλεσεν.

Ἀλλά, μετὰ τὸ ἐγκλημα, ἡ καρδιά της διαρρήγνυται ἐν σκηνῇ θαυμασιά, τῆς ὁποίας παθητικωτέρα δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ θεάτρῳ.

Η λ. Δακρύτ' ἄγαν, ὦ σύγγον', αἰτία δ' ἐγώ·
διὰ πυρὸς ἔμολον ἀτάλαινα ματρὶ τᾶδ',
ἄ μ' ἔτικτε κούραν.

Ὁ ρ. Ἴω, Φοῖβ', ἀνύμνησας δίκαν,
ἄφαντα φανερὰ δ' ἐξέπρα-
ξας ἄχεα ἀπὸ γᾶς ἑλλανίδος.
Τίνα δ' ἑτέραν μὲν πόλιν ; τίς ξένος,
τίς εὐσεβῆς ἐμὸν κᾶρα
προσόψεται ματέρα κτανόντος ;

Ἡ λ. Ἴω, ἰώ μοι. Ποῖ δ' ἐγώ, τίν' εἰς χορόν,
τίνα γάμον εἶμι ; τίς πόσις με δέξεται
νυμφικᾶς εἰς εὐνάς ;

Ὁ ρ. Κατείδες, οἷον ἀτάλαινα ἐὼν πέπλων
ἐξέβαλ', ἔδειξε μαστὸν ἐν φοναίσιν,
ἰώ μοι, πρὸς πέδῳ
τιθεῖσα γούνα μέλεα ; τακόμαν δ' ἐγώ.
Βοᾶν δ' ἔλασκε τάνδε, πρὸς γένου ἐμᾶν
τιθεῖσα χεῖρα : Τέκος ἐμὸν, λιταίνω·
παρήδων τ' ἐξ ἐμᾶν
ἐκρημναθ', ὥστε χέρας ἐμᾶς λιπεῖν βέλος...
Ἐγὼ μὲν ἐπιβαλὼν φάρη κόραις ἐμαῖς
φασγάνῳ κατηρξάμαν
ματέρος ἔτω δέρας μεθείς.

«Δεινὰ δ' εἰργάσω, φίλα, κασίγνητον οὐ θέλοντα.» Ὁ ἐστίν, ἡ Ἡλέκτρα φέρει εἰς πειρασμὸν τὸν Ὀρέστην, ὡς ἡ Λαίδη Μάκβεθ τὸν σύζυγόν της. Ἐν γένει δέ, καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἐν τῷ βίῳ, τὸν πειρασμὸν ἐκπροσωπεῖ, ἀπὸ τῆς Εὐας, ἡ γυνή· ἡ σὰρξ ἀσθενής, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτῆς πρόθυμον. Ἡ πρωτοβουλία ἀνήκει εἰς ταύτην, διότι ἔχει τὴν διάνοιαν ζωηροτέραν, εἰ καὶ ἦττον εὐρεῖαν, τοῦ ἀνδρός. Οὗτος κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐκτελέσεως ἀναχαιτίζεται ὑπὸ σκέψεων παμπληθῶν, τῶν ὁποίων ἡ γυνή, καθ' ὃ εὐπαθεστέρα, μένει ἀπηλλαγμένη. Ἡ διάνοια αὐτῆς, μὴ διασπασμένη ἔνθεν ἀκείθεν, δὲν ἀποπλανᾶται· βλέπουσα δ' εὐκρινῶς τὰ ἐνώπιον αὐτῆς κείμενα, δύναται, ἐν στιγμῇ κινδύνου ἢ κρίσεως, νὰ ἴδῃ διέξοδον ἢ ἀπαλλαγὴν, ὅπου ὁ νοῦς τοῦ ἰσχυροτέρου φύλου ἐκθαμβοῦται.

Οὕτως ἡ Λαίδη Μάκβεθ, οὐχὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς, σχεδιάζει τὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Δῶγκαν, οὗτος δ' ἐξίσταται καὶ θαυμάζει ἀκούων τὸ τέχνασμα, δι' οὗ ἡ Λαίδη προτίθεται νὰ ἐπιρρίψῃ ἐπὶ τῶν κοιμωμένων δούλων τὴν εὐθύνην τοῦ ἐγκλήματος, ἐξασφαλίζουσα τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ. Ὅτε δ' ἐν μέσῳ τοῦ συμποσίου ὁ Μάκβεθ, βλέπων τὸ φάσμα τοῦ Βάγκου, γίνεται ἄλλος ἐξ ἄλλου, αὕτη ἀναδεικνύει παρρησίαν πνεύματος ἔτι μᾶλλον ἀξιόθαύμαστον, συνάμα δὲ καὶ ἦττον ἀπεχθῆ. Ἐν τῇ σκηνῇ ταύτῃ ἡ Λαίδη Μάκβεθ ἀναφαίνεται ἀνωτέρα ἑαυτῆς. Οἱ συνευωχούμενοι ἐγείρονται ἐμβρόντητοι τῆς τραπέζης·

Καλὰ δὲν εἶν' ὁ βασιλεύς, αὐθένται· σηκωθῆτε.

Λ α ἰ δ η Μ. Καθήσατε, αὐθένται μου· αὐτὸ συχνὰ τὸ ἔχει, ἀκόμη κι' ἀπ' τὰ νειάτα του. Κανείς σας μὴ σαλεύσῃ, τὸ πᾶγμα εἶναι τῆς στιγμῆς· θὰ τοῦ περάσῃ τώρα.
Ἄνισως τὸν προσέχετε καὶ τὸν παρατηρῆτε, θὰ πειραχθῆ, καὶ τὸ κακὸν χειρότερον θὰ γείνη.
Ἀφῆτέ τον καὶ τρώγετε, ὦ φίλοι.

Στρεφομένη δὲ πρὸς τὸν Μάκβεθ :

Ἄνδρας εἶσαι !

Παρεβλήθη ἡ Λαίδη Μάκβεθ καὶ πρὸς ἑτέραν τῆς ἀρχαίας τραγωδίας ἡρωίδα, τὴν Μήδειαν τοῦ Εὐριπίδου. Τὴν πρώτην ἀ-

φορμὴν πρὸς τὴν τοιαύτην σύγκρισιν παρέσχεν ἴσως ἡ φρικώδης ἐκείνη τῆς Λαίδης Μάκβεθ ἔκφρασις :

Τὸ γάλα μου τὸ ἔδωκα, καὶ ἔξιζω
 πῶς τὰγαπᾶ τὸ βρέφος της μιὰ μάνα τοῦ βυζάνει.
 Πλὴν, κι' ἂν μ' ἐγλυκοκύταζε 'ς τὰ μάτια τὸ παιδί μου,
 θὰ ἤρπαζα τὴν βόγαν μου ἀπ' τὰπαλά του γούλια
 νὰ τοῦ συντρίψω τὰ μυαλά, ἐὰν τὸ εἶχα ὄρκον,
 καθὼς ἐσὺ ὠρκίσθηκες ε' αὐτό!

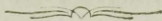
Ἄλλὰ τῆς Λαίδης Μάκβεθ οἱ λόγοι προξενοῦσι φρίκην μεγαλειτέραν ἢ τὰ ἔργα τῆς Μηδείας. Αὕτη φονεῖει τὰ ἴδια τέκνα, τὰ τέκνα τοῦ Ἰάσονος, ὅπως ἐκδικηθῆ κατὰ τοῦ ἀπίστου πατρὸς αὐτῶν. Ἄλλὰ σφαγιάζουσα τὰ ἀθῶα ἐκεῖνα θύματα κατέχεται ὑπὸ τρόμου, ὑπὸ οἴκτου, καὶ ἐλεεινολογεῖ ἑαυτήν·

Φεῦ, φεῦ! τί προσδέρκεσθέ μ' ὄμμασιν, τέκνα,
 τί προσγελάτε τὸν πανύστατον γέλων;
 Αἰαί! τί δρᾶσω; καρδία γὰρ οἴχεται,
 γυναῖκες, ὄμμα φαιδρὸν ὡς εἶδον τέκνων.
 Οὐκ ἂν δυναίμην. χαιρέτω βουλευμάτα
 τὰ πρόσθεν. . . .

Δότ', ὦ τέκνα,
 δότ' ἀσπάσασθαι μητρὶ δεξιᾶν χεῖρα.
 Ὡ φιλότατη χεῖρ, φίλτατον δέ μοι κάρα
 καὶ σχῆμα καὶ πρόσωπον εὐγενές τέκνων,
 εὐδαιμονοῖτον, ἀλλ' ἐκεῖ· τὰ δ' ἐνθάδε
 πατὴρ ἀφείλετ'· ὦ γλυκεῖα προσβολή,
 ὦ μαλθακὸς χρῶς πνεῦμα θ' ἠδιστον τέκνων.
 Χωρεῖτε χωρεῖτ'· οὐκέτ' εἰμὶ προσβλέπειν
 οἷα τ' ἐς ὑμᾶς, ἀλλὰ νικῶμαι κακοῖς.

Ἐν τῷ νεωτέρῳ θεάτρῳ ἠδύνατό τις μετὰ πλείστων αἰμοβόρων καὶ δοξομανῶν ἡρώιδων νὰ παραλληλίσῃ τὴν Λαίδην Μάκβεθ. . . ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι παραλληλισμοὶ δὲν ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς ὅσον οἱ πρὸς τὰς τῆς ἀρχαιότητος.

Δ. Β.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΛΑΡΝΑΚΟΣ ΤΟΥ ΚΥΨΕΛΟΥ.

(μετὰ τριῶν πινάκων).

Ὁ Ἡρόδοτος διηγῆται κατὰ πλάτος (Ε', 92) ὅτι οἱ ἐν Κορίνθῳ ἄρχοντες Βακχιάδαι, φοβούμενοι κατὰ χρησμόν τινα τὸν ἐκ τῆς Λάβδας τῆς γυναικὸς τοῦ Ἡετίωνος τεχθῆσόμενον ὡς μέλλοντα νὰ καταλύσῃ αὐτῶν τὴν ἀρχήν, ἀπεφάσισαν νὰ φονεύσωσι τὸν γόνον τοῦ Ἡετίωνος, καὶ ἀποστείλαντες ἐξ ἑαυτῶν ἄνδρας εὐθὺς μετὰ τὸν τοκετὸν τῆς Λάβδας ἐζήτουν τὸ παιδίον. Ἡ δὲ μήτηρ ἐνόησασα τὴν ἐπιβουλὴν κατέκρυψεν αὐτὸ εἰς κιβωτόν, ἣν οἱ Κορίνθιοι *κυψέλην* ὠνόμαζον. Οὕτω δὲ σωθεὶς ἐπωνομάσθη ὁ υἱὸς αὐτῆς *Κυψέλος*, καὶ οὗτος εἶνε ὁ μετέπειτα τυραννήσας ἐν Κορίνθῳ καὶ πατὴρ γενόμενος τοῦ Περιάνδρου. Καὶ ὁ μὲν Ἡρόδοτος οὐδὲν πλέον διηγῆται περὶ τῆς σωτηριώδους ἐκείνης κυψέλης· ὁ δὲ Πausanίας (Ε', ιζ', 5) μνημονεύει μὲν συντομώτατα τὴν ἱστορίαν ταύτην, προσθέτει δὲ ὅτι «τῆς σωτηρίας ἕνεκα τοῦ Κυψέλου τὸ ἀπ' αὐτοῦ γένος οἱ ὀνομαζόμενοι Κυψελίδαι τὴν *λάρνακα* εἰς *Ὀλυμπίαν ἀρέθουσαν*.» Καὶ ταύτην τὴν λάρνακα ἔπειτα περιγράφει αὐτὸς μετὰ πολλῆς λεπτομερείας ἐν τρισὶ περίπου κεφαλαίοις.

Δυστυχῶς ὅμως εἶτε διὰ τὸ ἀναμφισβήτητον χάσμα τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ περὶ τῆς λάρνακος λόγου εἶτε δι' ἀμέλειαν ὁ Πausanίας οὐδεμίαν ἡμῖν παρέχει εἰδήσιν οὔτε περὶ τοῦ σχήματος οὔτε περὶ τοῦ μεγέθους οὔτε περὶ τῆς ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ τοῦ Ἡραίου, ὅπου ἀνέκειτο, τοιαύτης ἢ τοιαύτης ἰδρύσεως τοῦ περιφανοῦς ἐκείνου μνημείου τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς. Ἡ δὲ περίστασις αὕτη παρήγαγε τὰς μεταξὺ φιλολόγων καὶ ἀρχαιολόγων διαφωνίας περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Πausanίου, τουτέστι περὶ τῆς ὀρθῆς ἐπὶ τῆς λάρνακος κατατάξεως τῶν παραστάσεων. Ἀπὸ τοῦ πρώτου περὶ τοῦ θέματος τούτου πραγματευθέντος Heyne (über den Kasten des Cypselus etc. Göttingen 1770) μέχρι τοῦ τελευταίου, ὅσον ἐμοὶ γνωστόν, J. Overbeck (über die Lade des Ky-

pselos, 1865) ἐξηγήθησαν πολλαὶ καὶ διάφοροι γνῶμαι. Μίαν ἐκάστην τούτων ἐνταῦθα νὰ μνημονεύσω κρίνω περιττόν, ἀφ' οὗ ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι τοῦ Overbeck εὐρίσκονται ἅπασαι ἀκριβέστατα ἀναγεγραμμέναι. Ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν συντελεῖ εἶνε ὅτι αἱ ποικίλαι αὗται γνῶμαι, πλὴν τῶν ἐκ πρώτης ὄψεως προφανῶς ἀνυποστάτων, δύνανται νὰ συγκεφαλαιωθῶσιν εἰς τὰς ἐξῆς δύο. Κατὰ τὴν μίαν, ἣν πρεσβεύουσι μάλιστα οἱ φιλόλογοι Heyne καὶ Schubart καὶ οἱ καλλιτεχνικοὶ Quatremère de Quincy καὶ Ruhl, ἡ λάρναξ εἶχε σχῆμα μὲν τὸ τῶν σαρκοφάγων ἢ τῶν γνωστῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ τετραγωνικῶν ἐπιμήκων κιβωτίων τῶν εἰς ἀπόθεσιν ἐνδυμάτων μάλιστα χρυσίμων, τὰς δὲ παραστάσεις διατεθειμένας ἐπὶ τῶν πέντε ὀρατῶν αὐτῆς ἐπιφανειῶν ἢ ἐδρῶν (καὶ αὗται εἶνε αἱ πέντε χῶραι τοῦ Πausανίου). ἤτο δὲ ἰδρυμένη οὕτως, ὥστε νὰ εἶνε περίοπτος*). Κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν, ἣν ἐξήνεγκε μὲν ὁ O. Jahn, περαιτέρω δ' ἐπέξεργάσθη καὶ ἐπὶ πίνακος διέγραψεν ὁ J. Overbeck, τὸ μὲν σχῆμα εἶχε περίπου ὅμοιον ἤτο δὲ ἰδρυμένη πρὸς τῷ τοίχῳ τοῦ ναοῦ καὶ εἶχε τὰς παραστάσεις μόνον ἐπὶ τῶν τριῶν ὀρατῶν καθέτων ἐδρῶν, ἐν πέντε ἀλλεπαλλήλοις ζώναις (καὶ αὗται εἶνε κατ' αὐτοὺς αἱ πέντε χῶραι τοῦ Πausανίου)**).

Ἡμεῖς ἀναγνόντες τὸν Πausανίαν πρὶν ἢ γνωρίσωμεν τὰς διάφορους ταύτας ἐρμηνείας τοῦ καλλιτεχνήματος, ἐσχηματίσαμεν γνώμην, ἣτις ἐν πολλοῖς μὲν συμπίπτει πρὸς τὴν τῶν φιλολόγων, ἐν ἄλλοις δὲ διαφέρει· ἐκρίναμεν δὲ καλὸν νὰ δημοσιεύσωμεν αὐτήν, διότι νομίζομεν ὅτι ἀκριβῶς ἐκεῖνα καθ' ἃ ἡμεῖς διαφέρομεν τῶν ἄλλων***) συντελοῦσιν εἰς ὑποστήριξιν αὐτῆς, ὡς τῆς μόνης ὀρθῆς.

Ἐλλὰ πρὶν προδῶμεν εἰς τὴν κατανομήν καὶ διάθεσιν τῶν

*) Ἡ γνώμη αὕτη λέγεται καὶ ἐδρικὴ θεωρία (Seitentheorie).

**) Ἡ γνώμη αὕτη, ἣν μάλιστα οἱ ἀρχαιολόγοι πρεσβεύουσιν, ὀνομάζεται ζωνικὴ θεωρία (Streifentheorie, Zonentheorie).

***) Ἀγνοοῦμεν ἂν ἐδημοσιεύθη ποὺ τοῦ Ruhl ἡ ἀνάπλασις τῆς λάρνακος, ἣν ἰδὼν, φαίνεται, ἀνέκδοτον θαυμάζει ὁ Schubart.

παραστάσεων, προκαταρκτικῶς ἀνάγκη νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα, ἂν ἢ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνατεθεῖσα ὑπὸ τῶν Κυψελιδῶν λάρναξ ἦτο αὐτὴ ἐκείνη ἐν ἣ ἔκρυψεν ἡ Λάβδα τὸν Κύψελον, ἢ ἐπίτηδες παρηγγέλθη αὐτῆς ἡ κατασκευὴ μετέπειτα εἰς ἀνάμνησιν τῆς σωτηρίας τοῦ γενάρχου. Ὁ Πausanias εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ περὶ αὐτῆς λόγου γράφων «λάρναξ κέδρου μὲν πεποιήται, ζώδια δὲ ἐλέφαντος ἐπ' αὐτῆς, τὰ δὲ χρυσοῦ, τὰ δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς ἐστὶν εἰργασμένα τῆς κέδρου· εἰς ταύτην τὴν λάρνακα Κύψελον ἀπέκρυψεν ἡ μήτηρ» προδήλως ἀπεδέχθη τὴν γνώμην τῶν ἐξηγητῶν, οἵτινες εἶνε γνωστὸν πόσον ἐφιλοτιμοῦντο νὰ περιάπτωσιν εἰς πολλὰ τῶν ἀναθημάτων μείζονα τῆς ἀληθοῦς δόξαν, ἀναφέροντες αὐτὰ εἰς παλαιούς καὶ ἐπιφανεῖς μύθους. Τῆς πίστεως τοῦ Πausanias μετέχει καὶ ὁ Quatremère de Quincy (Jupit. Olymp. σελ. 125) καὶ ἄλλοι τῶν νεωτέρων. Ἄλλοι δέ, πιθανώτερα καθ' ἡμᾶς φρονοῦντες, νομίζουσιν ὅτι τὸ ἀνάθημα παρηγγέλθη ἐπίτηδες ὑπὸ τῶν Κυψελιδῶν καὶ κατασκευάσθη μετὰ τῆς αὐτῆς πολυτελείας, οἷαν δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι ἐδύνατο νὰ ἔχη τῆς Λάβδας ἢ κυψέλης, ἐν ἣ κατέκρυψε τὸ παιδίον. Ἡ Λάβδα ἦτο βεβαίως ἐπιφανοῦς οἰκογενείας καὶ ὁ Ἡετίων δὲν ἦτο ἀνθρώπος μὴ δυνάμενος νὰ ἔχη πολυτελεῆ τινα σκεύη ἐν τῷ οἴκῳ του· ἀλλ' ὅταν τις ἀναλογισθῇ ὁποίας τέχνης καὶ πολυτελείας ἔργον ἦτο ἐκείνη ἢ λάρναξ ἢ ἐν τῷ Ἡραίῳ, καὶ ὁποίου μεγέθους, ὡς θέλομεν ἴδῃ ἐν τοῖς ἐξῆς, θέλει δυσκολευθῆ νὰ πιστεύσῃ ὅτι τοιαύτη κιβωτός, ἣς ὁ τόπος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο οὐχὶ ἐν τῷ μεγάρῳ (ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς ὑποδοχῆς, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον), ἀλλ' ἐν τῷ θαλάμῳ, ἐν τῷ κοιτῶνι, ἦν ἐκ τῶν συνήθων ἐπίπλων τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσιῶν οἰκογενειῶν. Πιθανώτατον λοιπὸν φαίνεται ὅτι παρηγγέλθη ἐπίτηδες ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἀνάθημα. Τούτου δὲ τεθέντος, εἶνε ἀναμφίβολον ὅτι τὸ ἀνάθημα ἰδρῦθη ἐπὶ βάρου καὶ ἐν τοιαύτῃ χώρᾳ ὥστε νὰ εἶνε περίοπτον, καὶ ἐπομένως πᾶσαι αὐτῆς αἰδραταὶ ἔδραι ἦσαν ἐξ ἴσου κεκοσμημέναι δι' ἀναγλύφων. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἢ ἐν τῷ Ἡραίῳ λάρναξ ἦτο αὐτὴ ἢ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἡετίωνος, νομίζω ὅτι δυσκόλως δύναται νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι κιβωτός μετὰ τῆς αὐτῆς τέχνης καὶ πολυτελείας ἐξ-

ειργασμένη, ἤθελεν ἔχει τὴν σπουδαίαν καλλιτεχνικὴν ἔλλειψιν, νὰ μὴ εἶνε περὶ πάσας τὰς ὀρατὰς ἑδρας, ἔστω καὶ τέσσαρας, κεκοσμημένον, ἀλλὰ μόνον περὶ τὰς τρεῖς. Ἐν τοῖς ἐξῆς θέλομεν ἴδῃ ὅτι δι' ἄλλους ἰσχυροὺς λόγους ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πausaniou ἐξαγομένους εἶνε ἀπαράδεκτος ἡ κατὰ τὸν Jahn διακόσμησις τῆς λάρνακος καὶ ἡ πρὸς τῷ τοίχῳ τοῦ ναοῦ ἰδρυσις αὐτῆς.

Δεύτερον προκαταρκτικὸν ζήτημα προκείμενον εἰς λύσιν εἶνε τὸ περὶ τοῦ σχήματος καὶ μεγέθους αὐτῆς· διότι καὶ περὶ τούτων δὲν εἶνε ἐντελεῶς σύμφωνοι οἱ φιλόλογοι καὶ ἀρχαιολόγοι. Καὶ περὶ μὲν τοῦ σχήματος ὀλιγωτέρα ἢ διχογνωμία, διότι ἡ ἐπικρατοῦσα γνώμη μεταξὺ αὐτῶν εἶνε ὅτι ἦτο τετράγωνος ἐπιμήκης κιβωτὸς μετὰ ἐπιθέματος ὀριζοντίου καθέτους ἐπ' ἀλλήλων ἔχουσα τὰς ἑδρας, ὁμοία δηλ. πρὸς τὰς κιβωτοὺς ἐκεῖνας τὰς ἐν χρήσει καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν σήμερον παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ πρὸς ἐναπόθεσιν ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων πολυτίμων κειμηλίων· ὡς τοιαύτη ἄρα δὲν ἐδύνατο οὔτε ὕψος νὰ ἔχει τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ δύναται ἐξῶθεν ἰστάμενός τις καὶ ἐγκύπτων νὰ φθάσῃ διὰ τῶν χειρῶν εἰς τὸν πυθμένα, οὔτε πλάτος τοσοῦτον, ὥστε νὰ κατέχη πολὺν χῶρον ἐν τῷ θαλάμῳ· μέγεθος ἐδύνατο νὰ λάβῃ μᾶλλον κατὰ μῆκος. Τούτων οὕτως ἔχόντων, τὸ μὲν μέγεθος ὅπερ ὀρίζει αὐτῇ ὁ Quatremère de Quincy (μῆκος μὲν 6 ποδ. = 2 μ. περίπου· πλάτος τεσσάρων ποδ. = 1,33 μ. περίπου· καὶ ὕψος ἴσον τῷ πλάτει) εἶνε τοσοῦτον ὑπερβολικόν, ὥστε δὲν ἀρμόζει εἰς οὐδὲν τοιούτου εἶδους οἰκιακὸν σκεῦος, ἐκτὸς ἂν θεωρηθῇ ὡς παριστώμενον ὑπὲρ τὸ φυσικὸν καὶ συνήθες μέγεθος, ὅπερ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν γνώμην αὐτοῦ ὅτι τὸ ἀνάθημα τῶν Κυψελιδῶν ἦτο τῆς Λάβδας ἢ κυψέλη. Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Overbeck ἀποδοθὲν εἰς τὴν λάρνακα σχῆμα καὶ μέγεθος φαίνεται ὡσαύτως ἀπομακρυνόμενον τοῦ συνήθους καὶ φυσικοῦ· διότι τὸ μὲν ὕψος εἶνε κατ' αὐτὸν 3 ποδῶν ὡς ἔγγιστα, ἦγουν 1 μέτρον· ἀλλὰ τίς ἄνθρωπος ἢ ποία γυνή, ὅσον καὶ ἂν εἶνε ὑψηλή, δύναται ἐξῶθεν ἰσταμένη καὶ ἐγκύπτουσα εἰς τὴν λάρνακα ὑπὲρ ὕψος ἐνὸς μέτρον νὰ φθάσῃ διὰ τῶν χειρῶν εἰς τὸν πυθμένα; Ἄφ' οὗ δὲ ἀπέδωκε τοσοῦτον ὕψος, ὥρισε τὸ μῆκος εἰς 3 πόδ. 9 δακτ., ἢ-

γουν 1,25 μέτρ. περίπου και τὸ πλάτος εἰς 2 πόδ. $3 \frac{1}{3}$ δακτ. ἤγουν 0,76 μέτρ. περίπου. Οὕτως ἔλαβεν ἡ λάρναξ σχῆμα καὶ μέγεθος οὐχὶ πολὺ διάφορον τοῦ τῶν προχείρων ἐκείνων καὶ προσωρινῶν κιβωτίων, δι' ὧν μεταφέρονται πραγματεῖαι ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. Ὁ Schubart ὀρίζει τὸ ὕψος, ἀφθόνως λαμβανόμενον, εἰς $2 \frac{1}{2}$ πόδας· ἀπορῶ δὲ πῶς μετὰ τοῦτο προσθέτει αὐτὸ πολὺ μέχρι 3 ποδῶν». Νομίζω ὅτι ἂν ὁ τεχνίτης δὲν ἤθελε νὰ παραβῆ τοὺς φυσικοὺς ὅρους τοιαύτης λάρνακος, οἷα ὑπολαμβάνεται ἡ τοῦ Κυψέλου, δὲν ἐδύνατο νὰ κατασκευάσῃ αὐτὴν οὐδὲ κατὰ ἓνα δάκτυλον ὑψηλοτέραν τῶν $2 \frac{1}{2}$ ποδῶν. Τοσοῦτον ἴσως ἢ ὀλίγον τι μικρότερον ($2 \frac{1}{4}$ ποδ.) θὰ ἦτο τὸ πλάτος αὐτῆς· τὸ δὲ μῆκος οὐδὲν τὸ κωλύον νὰ παραδεχθῶμεν διπλάσιον τοῦ ὕψους, ἤγουν 5 ποδῶν*).

Τοιοῦτον σχῆμα καὶ τοσοῦτον μέγεθος ἔχουσα ἡ λάρναξ δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι ἰδρύθῃ ἀμέσως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ναοῦ· διότι τοῦτο ἤθελε δυσχεράνη τὴν θέαν τῶν ἐπ' αὐτῆς ἀναγλύφων παραστάσεων, καὶ μάλιστα τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐπιγραφῶν· ὁ δὲ καλλιτέχνης δὲν ἐμόχθησεν, ἵνα μένωσιν ἀπαρατήρητα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν του. Εἶνε λοιπὸν πιθανώτατον ὅτι ἡ λάρναξ ἦτο ἰδρυμένη ἐπὶ τινος βάρου, οὐχὶ μὲν τοσοῦτον ὑψηλοῦ, ὡς φαίνεται ἐν τῇ μικρᾷ ἀπεικονίσει τῇ παρὰ Heyne, ἀλλ' οὐδὲ τοσοῦτον χαμηλοῦ, ὡς παρὰ Quatremère de Quincy. Νομίζω ὅτι τὸ πρέπον ὕψος τοῦ ἐκ δύο βαθμίδων συνισταμένου βάρου θὰ ἦτο 0,40—0,50 μέτρ. (ἴδε Πίν. Α', I).

*) Χάριν τοῦ σχήματος παραπέμπομεν εἰς παράστασιν τινα ἐπὶ ἀγγείου, ἣν προχείρως εὑρομεν, τὴν ἐν τοῖς Opusc. τοῦ Ritschl: Pelops—Vase von Ruvo σελ. 795. Πίν. II, III. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε πλὴν τοῦ σχήματος τῶν 2 τούτων κύστεων καὶ ἡ τῶν καθέτων πλευρῶν διαίρεσις, τῆς μὲν εἰς δύο, τῆς δὲ εἰς τρεῖς ζώνας. Ὁσαύτως καὶ ἐν ἄλλῃ παραστάσει μούσης τινὸς φερούσης κύστιν αὕτη ἔχει οὐ μόνον τὸ σχῆμα τῆς ἡμετέρας λάρνακος, ἀλλὰ καὶ τὴν μακροτέραν αὐτῆς πλευρὰν, τὴν μόνην ὄρατὴν, διηρημένην εἰς 2 ὀριζοντίους ζώνας καὶ τέσσαρα κάθετα χωρία ἢ τὸ ὅλον εἰς 8 οἴκους· οὕτω δὲ παρέχει ὄψιν ἀκριβῶς ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ ἡμετέρου πίνακος Β'. (Lenormant et De Witte *Elite d. Monum. céramograph. II. pl. LXX.*)

Στερούμενοι πάσης μαρτυρίας καὶ εὐρισκόμενοι ἐν τῇ σφαίρα τῶν ὑποθέσεων καὶ εἰκασιῶν, ἀναγκαζόμεθα μίαν ἔτι ὑπόθεσιν νὰ προτάξωμεν πρὶν μεταβῶμεν εἰς τὴν κατὰ τὸν Πausανίαν διάταξιν τῶν παραστάσεων. Ποῦ ἄρα γε τοῦ ναοῦ καὶ πῶς ἦτο ἰδρυμένη ἡ λάρναξ; Ὅτι ἦτο ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ καὶ καθ' ἑαυτὸ εὐλογον φαίνεται καὶ ῥητῶς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ ἰδόντος αὐτὴν Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου ΙΑ', 163. Ἀλλὰ ποῦ τοῦ ὀπισθοδόμου; Κατὰ φυσικὸν λόγον δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ τοῦ εἰσερχομένου, καὶ πιθανώτατα οὕτως ὥστε ἡ μὲν βραχυτέρα πλευρὰ τῆς λάρνακος νὰ ἀντικρίζῃ πρὸς τὸν βραχύτερον τοῖχον τοῦ ὀπισθοδόμου, ἡ δὲ μακροτέρα πρὸς τὸν μακρότερον. Οὕτως ἐγένετο χώρου οἰκονομία, ἣτις φαίνεται ἦτο πολὺ ἀναγκαία ἐν τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ θησαυροφυλακείῳ τῆς Ὀλυμπίας, διότι πρὸς οἰκονομίαν χώρου δὲν εἶνε ἀδιάφορον τὸ νὰ τεθῆ οὕτως ἢ ἄλλως ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Ὁ εἰσερχόμενος λοιπὸν εἰς τὸν ὀπισθοδόμον τοῦ Ἑραίου εἶχε τὴν λάρνακα πρὸς δεξιὰν αὐτοῦ ἢ ἀριστερὰν (ἀκριβέστερος ὁρισμὸς ἀδύνατον νὰ γείνη δι' οὐδεμιᾶς εἰκασίας) στρεφόμενος δὲ πρὸς αὐτὴν εἶχεν ἐνώπιόν του τὴν βραχεῖαν αὐτῆς πλευρὰν.

Ταῦτα προκαταρκτικῶς ὀρίσαντες οὐχὶ μὲν μετὰ βεβαιότητος διὰ τὴν ἔλλειψιν μαρτυριῶν, ἀλλὰ μετὰ πλείστης πιθανότητος, μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς παρὰ Pausanίαν περιγραφῆς καὶ τὴν ἐπὶ τῆς λάρνακος διάταξιν τῶν ἀναγλύφων παραστάσεων. Ἀλλὰ καθ' ἃ προλαβόντες εἶπομεν, ἀπαντῶμεν περὶ τούτου δύω πάντῃ διαφόρους θεωρίας, τὴν τοῦ Jahn-Overbeck καὶ τὴν τοῦ Heyne-Schubart. Ἀκολουθοῦντες δὲ ἡμεῖς ἐν πολλοῖς τοὺς τελευταίους καὶ ἀσπαζόμενοι τὴν περὶ πέντε πλευρῶν θεωρίαν, ὀφείλομεν νὰ καταδείξωμεν τοὺς λόγους, δι' οὓς νομίζομεν ἀσύμφωνον πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς περιγραφῆς τοῦ Pausανίου καὶ ἐπομένως ἀπαράδεκτον τὴν θεωρίαν τοῦ Jahn, ἣν ἀπεδέχθη καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Overbeck.

Καὶ πρῶτον μὲν, καθ' ἃ καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν εἶπομεν, τὸ σχῆμα καὶ αἱ διαστάσεις τῆς λάρνακος, ὅπως παρεδέχθη αὐτὰ ὁ Overbeck, εἶνε ἀσύμφωνον πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς λάρνακος τοῦ

Κυψέλου. Ἡ λάρναξ αὕτη, εἴτε ἦτο αὐτὴ ἐκείνη, ἐν ἣ κατέκρυψε τὸ παιδίον ἢ Λάβδα, καθ' ἃ πιστεύει ὁ Πausανίας καὶ τινες τῶν νεωτέρων, εἴτε ἦτο ἐπίτηδες κατασκευασμένον κατὰ μίμησιν ἐκείνης ἀνάθημα τῶν Κυψελιδῶν, καθ' ἃ φρονοῦσιν ἄλλοι τῶν νεωτέρων, εἴτε ἦτο, ἄγνωστον τίνος, πολυτελὲς ἀνάθημα, ὅπερ μόνον διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος ἐσχέτισαν οἱ ἐξηγηταὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ Κυψέλου τὴν παρ' Ἡροδότῃ, ὡς νομίζει ὁ Welcker, ὥφειλε καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας ὑποθέσεις νὰ ἔχη τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος τοῦ γνωστοῦ ἐπίπλου, νὰ εἶνε μᾶλλον ἐπιμήκης, ὀλιγώτερον δὲ πλατεῖα καὶ ὕψηλή, δι' οὓς λόγους ἀνωτέρω εἴπομεν. Ἐπειτα δὲν ὑπάρχει λόγος, δι' ὃν ὁ τεχνίτης κοσμήσας τοσοῦτον πολυτελῶς διὰ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος καὶ τεχνικῶν ἀναγλύφων τὰς τρεῖς καθέτους πλευράς, κατέλιπεν ἀδιακόσμητον τὴν ἀνωτάτην καὶ τὰ μάλιστα ὄρατὴν χώραν, τὴν τοῦ ἐπιθέματος. Δὲν δύναται νὰ εἴπῃ τις ὅτι τοῦτο ἐγένετο ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ τεχνίτου, ἵνα χρησιμεύσῃ καὶ αὐτὴ, ὅπως πολλάκις αἱ λάρνακες ἐκεῖναι ἐχρησίμευον ὡς καθίσματα ἢ ἔδρανα· διότι πρῶτον μὲν τοῦτο ἐγένετο, καὶ μέχρι τοῦ νῦν γίνεται παρὰ τῷ ἐλληνικῷ λαῷ, μόνον ἐν ταῖς πτωχικωτέραις οἰκίαις καὶ ἐν ἐλλείψει ἰδίων ἐδρῶν· ἐν δὲ τῷ οἴκῳ τοῦ Ἡετίωνος δὲν ὑπῆρχε βεβαίως τοιαύτη ἔλλειψις· δευτέρον δὲ καὶ κυριώτερον διότι ὁ Overbeck ἀποδίδει τοσοῦτον ὕψος, ὥστε δὲν ἦτο εὐκολος ἢ ἐπικάθισις. Ἴνα καθίσῃ τις εἰς ὕψος ἐνὸς μέτρου, ἔχει χρεῖαν βαθμίδων.

Ἄλλ' ὁ κυριώτερος κατὰ τῆς θεωρίας ταύτης λόγος εἶνε ὁ ἐξῆς. Ὁ Πausανίας (Ε', ιζ', 6) ἀρχόμενος τῆς περιγραφῆς τῶν πέντε χωρῶν, ἐν αἷς περιελήφθησαν αἱ παραστάσεις αἱ ἐπὶ τῆς λάρνακος, λέγει α' Ἀρξάμενῳ δὲ ἀνασκοπεῖσθαι κάτωθεν τοσάδε ἐπὶ τῆς λάρνακος ἢ πρώτῃ παρέχεται χώρα. Οἰνόμαος κτλ.» μεταβαίνων δὲ κατωτέρω (ιη', 1) εἰς τὴν δευτέραν χώραν λέγει «τῆς χώρας δὲ ἐπὶ τῆς λάρνακος τῆς δευτέρας ἐξ ἀριστερῶν μὲν γίνοιτο ἂν ἡ ἀρχὴ τῆς περιόδου, πεποίηται δὲ γυνὴ κτλ.» ἔτι κατωτέρω (ιη', 6) «Στρατιωτικὰ δὲ ἐπὶ τῇ τρίτῃ χώρᾳ τῆς λάρνακος — τὸ μὲν πολὺ κτλ.» μεταβαίνων εἰς τὴν τετάρτην

(ιθ', 1) λέγει « Τέταρτα δὲ ἐπὶ τῇ λάρνακι ἐξ ἀριστερᾶς περι-
όντι Βορέας ἐστὶ κτλ. ». Τέλος περὶ τῆς πέμπτης λέγει (ιθ', 7)
« Ἡ δὲ ἀνωτάτω χώρα, πέντε γὰρ ἀριθμὸν εἰσι, παρέχεται μὲν
κτλ. ». Τὰς χώρας ταύτας τοῦ Πausανίου φαντάζεται ὁ Over-
beck ὡς πέντε ζώνας ἀλλεπαλλήλους, καλυπτούσας τὰς τρεῖς
καθέτους ὁρατὰς πλευρὰς τῆς λάρνακος, τὴν προσθίαν καὶ μακρο-
τέραν καὶ τὰς δύο ἐκατέρωθεν αὐτῆς βραχυτέρας. Ἄρχεται δ' ἐκά-
στη ζώνη ἀπὸ τῆς βραχυτέρας πλευρᾶς, διέρχεται τὴν προσθίαν
καὶ μακροτέραν καὶ ἀπολήγει εἰς τὴν ἑτέραν βραχυτέραν. Καὶ ὡς
πρώτη μὲν χώραν θεωρεῖ τὴν κατωτάτην ζώνην τὴν ἐγγύτατα
τοῦ ἐδάφους, ὡς δευτέραν τὴν ὑπεράνω αὐτῆς καὶ οὕτω καθεξῆς
μέχρι τῆς πέμπτης ζώνης, ἣτις εἶνε δῆθεν ἡ ἀνωτάτη χώρα τοῦ
Pausανίου. Ἡ δὲ διαδοχὴ τῶν χωρῶν τούτων γίνεται, λέγει, κατὰ
τὸν τρόπον τὸν λεγόμενον *βουστροφηδόν*. (Ἴδε τὸν ἐν τέλει τῆς
μνημονευθείσης πραγματείας τοῦ Overbeck προσηρημένον πί-
νακα). Ἄρχεται δηλ., ὡς νομίζουσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας ταύ-
της, περιγράφων ὁ Pausανίας τὴν πρώτην χώραν ἐκ δεξιῶν
πρὸς τὰ ἀριστερά, τὴν δὲ δευτέραν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ,
τὴν δὲ τρίτην ἐκ δεξιῶν πάλιν πρὸς τὰ ἀριστερά καὶ οὕτω κα-
θεξῆς μέχρι τῆς ἀνωτάτης. Ἄλλὰ πόθεν δῆλον ὅτι τοιαύτην
ἐννοεῖ καὶ ὁ Pausανίας τὴν διάταξιν τῶν παραστάσεων; διότι τὸ
μὲν πρῶτον τῶν παρατεθέντων αὐτοῦ χωρίων οὐδὲν ἄλλο δύναται
νὰ σημαίνει κατὰ τὴν ἐρμηνεῖαν τῶν ὀπαδῶν τῆς θεωρίας ταύ-
της εἰμὴ ὅτι ἡ πρώτη χώρα κατεῖχε τὰ κάτω τῆς λάρνακος ἂν
ἤμως ἡ περιγραφή τῆς χώρας ταύτης τῆς κατωτάτης καὶ ἐπομέ-
νως ἡ παρατήρησις τοῦ θεατοῦ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἐκ τῆς δεξιᾶς
πλευρᾶς πρὸς τὰ ἀριστερά, ἢ ἐκ τῆς ἀριστερᾶς πρὸς τὰ δεξιὰ,
τοῦτο οὐδαμῶς ἐξάγεται ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Pausανίου· καὶ ὁ
Overbeck τοποθετῶν ἐν τῷ πίνακι αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς πρώ-
της χώρας, τὸν Οἰνόμαον διώκοντα τὸν Πέλοπα, εἰς τὴν δεξιάν
πλευρὰν τῆς λάρνακος, ἐνεργεῖ πάντῃ αὐθαιρέτως. Νομίζει ὅτι
δικαιοῦται νὰ πράξῃ οὕτως ὑπὸ τοῦ δευτέρου χωρίου, ἐν ᾧ λέγει
ῤητῶς ὁ Pausανίας ὅτι « ἐξ ἀριστερῶν μὲν γίνοιτο ἂν ἡ ἀρχὴ
τῆς περιόδου » ἀλλὰ καὶ ἂν ἦτο ἀληθὴς ἡ κατ' αὐτὸν ἐρμηνεῖα

τοῦ χωρίου τούτου (τοῦ ὁποίου τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν θέλομεν ἴδῃ κατωτέρω), μένει πάντοτε ἀκέραιον τὸ ἄτοπον ὅτι ὁ Πausanías περιγράφων μὲν τὴν πρώτην χώραν δὲν ὑπέδειξεν, ἐν ᾧ ἦτο ἀπαραίτητος ἀνάγκη νὰ ὑποδειχθῆ, πόθεν γίνεται ἡ ἀρχὴ τῆς περιγραφῆς· μόνον δὲ κατὰ τὴν περιγραφὴν τῆς δευτέρας καὶ τετάρτης ὑποδεικνύει τὴν ἀρχήν. Ὡστε μόνον ἀφ' οὗ διέληθι τις σχεδὸν ὅλην τὴν περιγραφὴν τῶν χωρῶν, δύναται νὰ εικάσῃ ὅτι αἱ παραστάσεις ἦσαν βουστροφηδὸν διατεταγμέναι ἐπὶ τῶν τριῶν πλευρῶν τῆς λάρνακος. Ἄλλ' ἂν τὸ πρᾶγμα εἶχεν οὕτως, ὁ Pausanías ἤθελε βεβαίως κάμῃ περὶ τούτου λόγον εὐθύς ἐν ἀρχῇ τῆς περιγραφῆς, ἵνα ὀδηγήσῃ τὸν παρακολουθοῦντα τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ. Ὅπως περὶ τῶν ἐπιγραμμάτων τῶν ἐπὶ τῆς λάρνακος σημειώνει ὅτι τὰ μὲν αὐτῶν ἦσαν «εἰς εὐθὺ σχῆμα», τὰ δὲ βουστροφηδόν, ἵνα ὀδηγήσῃ τὸν ἀναγνώστην, οὕτως κατὰ πολὺ μείζονα λόγον ὤφειλε καὶ περὶ τῶν κατὰ τὰς χώρας παραστάσεων νὰ σημειώσῃ τι πρὸς ὀδηγίαν τοῦ παρατηρητοῦ. Ἡ ἀσάφεια αὕτη τοῦ Pausanίου ἔπρεπε νὰ φωτίσῃ τοὺς ἐρμηνευτὰς αὐτοῦ εἰς ἀναζήτησιν ὀρθότερας ἐρμηνείας τοῦ πρώτου χωρίου. Ἄλλὰ περὶ τούτου ἐν τοῖς ἐξῆς.

Ἄλλος λόγος, δι' ὃν ἡ ζωνικὴ αὕτη θεωρία εἶνε ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τῶν λόγων τοῦ Pausanίου εἶνε ὁ ἐξῆς, ὅστις ἤδη καὶ ὑπὸ τοῦ Schubart ὀρθότατα ἀντετάχθη εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Jahn (N. Jahrbücher für Phil. u. Pädagog. 1861, τεύχ. 5, σελ. 308) καὶ ὑπὸ τοῦ Overbeck ἀνεγνωρίσθη ὡς ὀρθός (Lade des Kypselos σελ. 35 καὶ 36): Ὅμιλῶν ὁ Pausanías περὶ τῆς δευτέρας καὶ τετάρτης χώρας μεταχειρίζεται τὰς φράσεις «γίνοιτο ἂν ἡ ἀρχὴ τῆς περιόδου» καὶ «περιόντι». Αἱ λέξεις περίοδος καὶ περιέμαι ἀποδεικνύουσι προφανῶς ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ περιγραφῆς πραγμάτων, ἅπερ μόνον πέριξ αὐτῶν βαδίζων τις δύναται νὰ ἴδῃ· καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ λάρναξ δύναται νὰ περιοδευθῆ, μόνον ἂν εἶνε περίοδος. Τοῦτο αἰσθανόμενος ὁ O. Jahn ὅτι ἄρδην ἀναρρεῖ τὴν θεωρίαν αὐτοῦ, παρηρμήνευσε τὰς λέξεις ἐκλαβὼν αὐτὰς εἰς τὴν σημασίαν τῆς περιγραφῆς καὶ τοῦ περιγράφειν. Ἄλλὰ τὴν ἐρ-

μηνείαν ταύτην καὶ αὐτὸς ὁ θερμὸς αὐτοῦ ὄπαδος **Overbeck** κατακρίνει, εἰσάγει ὅμως ἄλλην, ἣτις ἐπίσης δὲν εἶνε ὀρθή. Νομίζει δηλ. ὅτι αἱ λέξεις αὗται σημαίνουσι τὴν πρὸς τὰς τρεῖς πλευρὰς κίνησιν τοῦ Πausανίου, ὅτε μὲν ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, ὅτε δὲ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ (**Lade d. Kypselos.** σελ. 38, ἐνθα παραπέμπει εἰς **O. Jahn Archaeol. Aufs.** σελ. 5). Ἄλλ' ὁ Πausανίας περὶ μιᾶς μόνης ὀριζοντείου διευθύνσεως ὁμιλεῖ, τῆς ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ· τὴν ἀντίθετον παραδέχεται ἐξ εἰκασίας ὁ **Jahn**, μόνον διότι συμφωνεῖ πρὸς τὴν θεωρίαν αὐτοῦ. Ἐρμηνεύεται λοιπὸν ἡ λέξις *περίοδος* ἐκ τινος κινήσεως ἣτις δὲν εἶνε ἀποδεδειγμένη· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ *περίοδος* καὶ τὸ *περιέ-
ραι* δὲν δύναται ἀκριβῶς εἰπεῖν νὰ σημαίη τὴν μερικὴν μόνον πρὸ τῶν τριῶν πλευρῶν περιοδείαν, ἀλλ' ἀπαιτεῖ τὴν *περὶ ὄλην τὴν Λάρνακα* κίνησιν. Τὰ δὲ ἄτοπα ἐπακόλουθα, τὰ ὅποια ὁ **Overbeck** (**L. d. K.** σελ. 36) νομίζει ὅτι δύνανται νὰ προέλθωσιν ἐκ ταύτης τῆς μόνης ὀρθῆς τῶν προκειμένων λέξεων ἔρμηνείας, θέλουσιν ἐκλίπη, ὅταν ἐν τοῖς ἐξῆς ἐκτεθῇ ἡ ἀληθὴς ἔννοια τῶν λόγων τοῦ Πausανίου.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω λόγους δίκαιον εἶνε νὰ ἐπισυνάψωμεν καὶ τὸν ἐξῆς. Τίς ἡ αἰτία δι' ἣν οἱ ὄπαδοὶ τῆς θεωρίας τοῦ **Jahn**, ἀπορρίψαντες τὴν καὶ παρ' αὐτῶν (**Overbeck L. d. K.** σελ. 9) ὡς φυσικωτέραν ὁμολογουμένην ἴδρυσιν καὶ διακόσμησιν τῆς λάρνακος, οἶαν πρῶτος ἐφαντάσθη ὁ **Heyne**, παρεδέχθησαν ἴδρυσιν μὲν πρὸς τῷ τοίχῳ, διακόσμησιν δὲ μόνον ἐπὶ τριῶν πλευρῶν, καὶ ζώνας παραστάσεων συνεχεῖς οὐχὶ ὀλοκλήρους ἐκ πρώτης ὄψεως ὀρατάς, ἀλλ' εἰς τρία μέρη κεκλασμένας; Βεβαίως διότι ὑπέλαβον ὅτι κατὰ μὲν τὴν θεωρίαν τοῦ **Heyne** δὲν εἶνε δυνατὴ ἡ ἀναπαράστασις τῶν ὑπὸ τοῦ Πausανίου περιγραφομένων ἀναγλύφων· κατὰ δὲ τὴν ἑαυτῶν θεωρίαν ὅπωςδήποτε εἶνε κατορθωτὴ ποιά τις ἀπεικόνισις τῆς λάρνακος καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς παραστάσεων. Ἄλλ' ὅταν ἀποδειχθῇ ὅτι κατὰ τὴν πρώτην θεωρίαν οὐ μόνον δυνατὴ, ἀλλὰ καὶ φυσικωτέρα καὶ καλλιτεχνικωτέρα καὶ πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Πausανίου συμφωνοτέρα εἶνε ἡ ἀνάπλασις τοῦ ἀναθήματος τῶν Κυψελιδῶν, οὐδὲν δύνα-

ται νὰ πείσῃ ἡμᾶς νὰ ἐμμείνωμεν εἰς τὴν ζωνικὴν θεωρίαν, ὅσον δῆποτε καὶ ἂν τιμῶμεν τὸ κῦρος τοῦ O. Jahn καὶ τὴν πολυμάθειαν καὶ ἐπιμέλειαν τοῦ Overbeck.

Ἰδοὺ πῶς ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι εἶχον τὰ κατὰ τὴν λάρνακα.

Ἐὰν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶνε ἀληθῆ ὅσα εἶπομεν ἀνωτέρω περὶ τοῦ σχήματος, τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ, ὁ προσερχόμενος εἰς αὐτὴν θεατῆς εἶχεν ἐνώπιόν του τὴν βραχυτέραν πλευρὰν (2 1/2 ποδ. ὕψους καὶ ἄλλων περιπίπτου τόσων πλάτους). Αὕτη δὲ εἶνε ἡ πρώτη χώρα τοῦ Πausανίου, καὶ ἐν αὐτῇ ἐγλυψεν ὁ τεχνίτης πάσας ἐκείνας τὰς παραστάσεις ἀπὸ τοῦ Οἰνόμαος διώκοντος τὸν Πέλοπα μέχρι τοῦ Φινέως καὶ τῶν παιδῶν τοῦ Βορέου. Ἀλλὰ πῶς ἄρα γε ἦσαν διατεθειμένοι αἱ παραστάσεις αὗται ἐπὶ τῆς τετραγώνου περιπτου ἐπιφανείας τῆς πρώτης χώρας; Καὶ ἐκ πρώτης ἀναγνώσεως καταφαίνεται, καὶ ὁ Welcker διεΐδε καὶ κατέδειξεν ὅτι αἱ παραστάσεις αὗται διαιροῦνται εἰς πέντε συμπλέγματα, δύο μὲν μικρότερα ἐν ἀρχῇ: Οἰνόμαος διώκων Πέλοπα κτλ. καὶ Ἀμφιαράου ἢ οἰκία κτλ., δύο δὲ ἄλλα ἐπίσης μικρὰ ἐν τέλει: Ἡρακλῆς τοξεύων τὴν Ὑδραν κτλ. καὶ ὁ Φινεύς καὶ οἱ παῖδες τοῦ Βορέου διώκοντες τὰς Ἀρπυίας. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο πρώτων καὶ δύο τελευταίων συμπλεγμάτων ὑπάρχει πέμπτον τι πολὺ μεῖζον, ἐκ πολλῶν συγκείμενον προσώπων, ὁ ἀγὼν ἐπὶ Πελία. Ἦσαν δὲ τὰ συμπλέγματα ταῦτα καθ' ἡμᾶς εἰς τρεῖς ζώνας ὀριζοντεῖους διανεμημένα· καὶ ἡ μὲν πρώτη καὶ κατωτάτη ζώνη περιεῖχε τὰ δύο πρῶτα συμπλέγματα· ἡ δὲ ἐν τῷ μέσῳ δευτέρα τὸν ἐπὶ Πελία ἀγῶνα καὶ ἡ τρίτη καὶ ἀνωτάτη τὰ δύο τελευταῖα συμπλέγματα (ἰδ. Πίν. Α', II). Ἡ διάθεσις αὕτη τῶν παραστάσεων συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Πausανίου, ὅταν τις ἐρμηνεύσῃ ὀρθῶς τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ὅπερ διὰ τὴν ὑπερβατικὴν αὐτοῦ σύνταξιν, ἦν ὡς γνωστὸν κατὰ κόρον ἀγαπᾷ ὁ Πausανίας, ἐγένετο αἰτίον τῆς παρρηνοήσεως ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς θεωρίας τοῦ Jahn. Τὸ χωρίον εἶνε ἰζ', 6 ἀρξαμένη δὲ ἀνασκοπεῖσθαι κάτωθεν τὸσάδε ἐπὶ τῆς λάρνακος ἡ πρώτη παρέχεται χώρα· ἡ δὲ παρεξήγησις αὐτοῦ προῆλθεν ἐκ τούτου ὅτι εἰς τὸ

ἀνασκοπεῖσθαι κάτωθεν ἐξυπήκουσαν ὡς ἀντικείμενον τὴν *λάρνακα*, ἐν ᾧ φυσικώτατον εἶνε νὰ συνταχθῇ τὸ χωρίον ὡς ἐξῆς· ἡ πρώτη χώρα (ὅ ἐ. ἡ κατὰ πρῶτον τῷ προσιόντι ἐμφανιζομένη), εἰάν τις ἀρξῆται ἀνασκοπεῖσθαι αὐτὴν κάτωθεν, τοσαύτε παρέχεται*). Διότι ἔχων τις νὰ περιγράψῃ *λάρνακα* καὶ κατὰ τὰς πέντε αὐτῆς πλευρᾶς, φυσικώτατα θέλει ἀρχίσῃ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἐκείνης, ἣτις πρώτη ἐμφανίζεται εἰς τὸν προσερχόμενον· ταύτης δὲ πάλιν τὴν περιγραφὴν θέλει ἀρχίσῃ ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ ἀριστερῶν, ἐκ τῶν ἄνω ἢ ἐκ τῶν κάτω κατὰ τὰς ἐκάστοτε εὐκολίας τοῦ περιγράφοντος. Ἐνταῦθα ἤρχισε κάτωθεν, διότι ἡ χώρα ἦτο διηρημένη, ὡς εἶπομεν, εἰς 3 ὀριζοντεῖους ζώνας· διὰ τί δὲ δὲν ἤρχισεν ἄνωθεν, ὅπερ ἐπίσης εἶ δυνατό νὰ πράξῃ, τοῦτο οὐδεὶς δύναται νὰ ἐξακριβώσῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ κάτω ζώνη περιελάμβανεν, ὡς εἶπομεν, τὰ δύο μικρότερα συμπλέγματα, διὰ τί δὲν ὤρισε τοῦλάχιστον ἀπὸ ποτέρου τούτων ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ τὴν περιγραφὴν, τοῦ πρὸς δεξιᾶν ἢ τοῦ πρὸς ἀριστεράν; Ὁ ὀρισμὸς οὗτος δὲν φαίνεται πολὺ ἀναγκαῖος, τὸ μὲν διότι εὐκόλως δύναται νὰ διακριθῇ ὁ διώκων τὸν Πέλοπα Οἰνόμαος ἀπὸ τῆς οἰκίας τοῦ Ἀμφιαράου· τὸ δὲ διότι ἐθεώρησε λίαν φυσικὸν ὁ Πausanias ὅτι ὁ παρατηρητὴς ἤθελεν οἰκοθεῖν ἀκολουθήσῃ τὴν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ διεύθυνσιν, ἣτις φαίνεται ὅτι εἶνε ἡ ἐπικρατοῦσα καθ' ὅλην τὴν περιγραφὴν τῶν καθέτων πλευρῶν.

Γενομένης οὕτω τῆς περιγραφῆς τῆς πρώτης πλευρᾶς ἢ πρώτης χώρας, οὐδὲν ἄλλο φυσικώτερον ἢ νὰ κάμψῃ ὁ περιηγητὴς τὴν δεξιᾶν γωνίαν καὶ νὰ εὐρεθῇ ἀπέναντι τῆς μακρᾶς πλευρᾶς, τῆς πρὸς δεξιᾶν, ἥγουν ἀπέναντι τῆς δευτέρας χώρας (ἴδ. Πίν. Β'). Ἡ πλευρὰ αὕτη εἶνε διπλασία τὸ μῆκος τῆς πρώτης· περιέχει δὲ δώδεκα παραστάσεις· ἀρχὴ τῆς περιγραφῆς τούτων, ἢ κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Pausanias ἢ ἀρχὴ τῆς περιόδου, ἥγουν τῆς περιόδου τῆς χώρας ταύτης «γίνοιτο ἂν ἐξ ἀριστερῶν».

*) Οὕτως ἐνόησε τὸ χωρίον καὶ ὁ Quatremère de Quincy (Jup. Olymp. σελ. 431), ἂν καὶ ἄλλην διὰθεσιν αὐτὸς παραδέχεται τῶν παραστάσεων τῆς πρώτης χώρας, καὶ ὡς τοιαύτην ὑπολαμβάνει τὴν μακρὰν πλευρὰν τῆς *λάρνακος*.

Ἐνταῦθα σημειωτέον ὅτι ὁ Πausanías μεταχειρίζεται περὶ τῆς περιγραφῆς τῆς μὲν β' καὶ δ' χώρας τὴν λέξιν *περίοδον* καὶ τὸ ῥῆμα *περιόσσει*, τῆς δὲ πρώτης τὸ ῥῆμα *ἀνασκοπεῖσθαι*· περὶ τῆς γ' οὐδὲν τοιοῦτον εἶπε, διότι οὐδὲ περιέγραψε τὸ παράπαν τὴν χώραν ταύτην, ὡς ἀγνοῶν ἀκριβῶς τὰ κατ' αὐτὴν· περὶ δὲ τῆς ἀνωτάτω χώρας τῆς τοῦ ἐπιθέματος οὐδὲν ὡσαύτως τοιοῦτον ῥῆμα μετεχειρίσθη δεικνύον τὴν διεύθυνσιν τῆς περιγραφῆς. Ταῦτα δὲν εἶνε τυχαῖα· ἀλλ' ἀποδεικνύουσι λίαν σαφῶς ὅτι αἱ πέντε χωραὶ τοῦ Πausanίου συμπίπτουσι πρὸς τὰς πέντε πλευρὰς τῆς λάρνακος. Καὶ ἰδοὺ πῶς· περὶ μὲν τῆς πρώτης χώρας μετεχειρίσθη ἀπλῶς τὸ *ἀνασκοπεῖσθαι*, διότι γίνεται ἡ περιγραφή αὐτῆς ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ἰσταμένου τοῦ θεατοῦ*). Περὶ δὲ τῆς δευτέρας καὶ τετάρτης ἔθεσε τὴν *περίοδον*, καὶ τὸ *περιμέναι*, διότι τούτων ἡ περιγραφή ἀνάγκη νὰ γίνηται διὰ τὸ ἐπίμηκες τῶν δύο πλευρῶν, βυθίζοντος τοῦ παρατηρητοῦ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, καὶ οὕτω *περιόσσει* ἢ *περιοδεύοντος* τὴν λάρνακα. Τὴν τρίτην, ἣτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν πρώτην, κυρίως εἰπεῖν δὲν περιέγραψεν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐχαρακτήρισεν ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς «στρατιωτικὰ δὲ ἐπὶ τῇ τρίτῃ χώρᾳ τῆς λάρνακος»· τὰ δὲ ἐπόμενα εἶνε εἰκασίαι τοῦ συγγραφέως· ἂν ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς τὰς παραστάσεις καὶ ἦσαν αὐταὶ διατεθειμέναι ὅπως αἱ τῆς πρώτης χώρας, ἤθελε μεταχειρισθῆ ὁμοίαν φράσιν πρὸς τὸ *ἀνασκοπεῖσθαι κάτωθεν*· περὶ τῆς πέμπτης τέλος, ἤγουν τῆς ἀνωτάτω χώρας, ὀρθῶς δὲν ὤρισε διὰ τινος ῥήματος τὴν περιγραφὴν τῶν παραστάσεων· διότι ταύτας οὔτε κάτωθεν ἀνασκοπούμενος ἐδύνατό τις νὰ διέλθῃ, ὅπως τὰς τῆς πρώτης καὶ (πιθανῶς) τῆς τρίτης, αἵτινες ἀμφοτέραι ἦσαν κάθετοι, οὔτε περιερχόμενος, ὡς τὰς τῆς δευτέρας καὶ τετάρτης, αἵτινες ἦσαν κάθετοι ἅμα καὶ ἐπιμήκεις, ἀλλ' ἐξ οἷαςδήποτε ἀπόψεως ἐδύνατο νὰ καθορᾷ τὴν ὀριζοντιῶς ἐκτεινομένην πέμπτην πλευράν. Ἄλλως δὲ καὶ ἐν-

*) Δὲν ἐννοοῦμεν διὰ τούτων ὅτι τὸ ἀνασκοποῦμαι σημ. τὸ ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω σκοποῦμαι, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ παρατηρῶ, ἐπιμελῶς θεωρῶ.

ταῦθα, δι' ἄλλειψιν τῶν ἐπιγραμμάτων, εἰκάζει καὶ τεκμαίρεται καὶ δοξάζει καὶ νομίζει ὁ περιηγητὴς μετὰ τῶν ἐξηγητῶν.

Ἄλλ' ἄς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὴν δευτέραν χώραν, ὅθεν παρεξέβημεν ἵνα ἐρμηνεύσωμεν τὸ λεκτικὸν τοῦ Πausανίου. Εἶπομεν ὅτι ἡ χώρα αὕτη περιελάμβανε δώδεκα παραστάσεις. Ἄλλὰ πῶς ἦσαν αὗται διατεταγμέναι ἐπὶ τῆς μακρᾶς ἐκείνης πλευρᾶς; Εἰς μίαν μακρὰν σειρὰν οὐδεὶς καλλιτέχνης ἤθελε στενωχωρήσῃ τὰς δώδεκα ἐκείνας διαφόρους παραστάσεις, ὅχι διότι τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο ἀδύνατον, διότι ἐπὶ μήκους 5 ποδῶν=60 δακτύλων δὲν εἶνε δύσκολον νὰ γλυφῶσι δώδεκα παραστάσεις, ἐκ δύο ἐκάστη προσώπων αἱ πλεῖσται συγκείμεναι, ἀλλὰ διότι φυλαττομένης τῆς προσηκούσης συμμετρίας, τὰ πρόσωπα θὰ κατεῖχον ἐξ ἀνάγκης ὅλον μὲν τὸ μῆκος, μόνον δὲ τὸ ἐν περίπου τρίτον τοῦ ὕψους τῆς πλευρᾶς, ὅπερ καὶ ἄσχημον καὶ ἀσύμμετρον πρὸς τὰς βραχείας πλευράς. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ὁ καλλιτέχνης τῆς λάρνακος διήρσεε τὴν χώραν ταύτην κατὰ μῆκος εἰς δύο ζώνας ὀριζοντεῖους, διὰ ἰσχυρῶν δὲ διαιρέσεων οἷα μετεχειρίζετο ἡ τότε τέχνη, ἐχώρισεν αὐτὴν εἰς ἐξ χωρία, ὧν ἕκασον εὐρέθη οὕτως ὑποδιηρημένον εἰς δύο οἴκους. Ἐν ἐκάστῳ δὲ τῶν δώδεκα τούτων οἰκῶν ἐνέγλυψε μίαν παράστασιν. Ὅταν λοιπὸν ὁ Pausanias λέγει ὅτι «τῆς χώρας τῆς δευτέρας ἐξ ἀριστερῶν γίνοιτο ἂν ἡ ἀρχὴ τῆς περιόδου», ἐννοεῖ ὅτι ἡ περιγραφή θὰ γείνη ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά κατὰ χωρία, ὅ ἐ. κατὰ ζεύγη τῶν παραστάσεων. Τοῦτο δὲ καὶ φυσικώτερον καὶ εὐκολώτερον ἦτο παρὰ τὴν περιγραφὴν τῶν ἐξ παραστάσεων τῶν ἐπὶ τῆς πρώτης ζώνης καὶ ἔπειτα τῶν ἄλλων ἐξ τῶν ἐπὶ τῆς δευτέρας, διότι αὕτη ἡ κατὰ ζώνας περιγραφή ἤθελεν ἀπαιτήσῃ διπλὴν ὁδὸν πρὸ τῆς μακρᾶς πλευρᾶς· ἐν ᾗ ἡ κατὰ χωρία θὰ ἐγίνετο διὰ μιᾶς μόνης, ὅπερ εὐκολώτερον. Ἐπὶ δύο δὲ μόνον παραστάσεων τῶν ἐν ἐκάστῳ χωρίῳ καὶ ἐνταῦθα δὲν θὰ ἐγίνετο σύγχυσις, ὅπως οὐδ' ἐν τῇ πρώτῃ καὶ τρίτῃ ζώνῃ τῆς πρώτης χώρας, ἄλλως τε καὶ τῶν ἐπιγραμμάτων ὑποβοηθούντων, τὰ ὅποια ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μακρῶν πλευρῶν ὑπάρχουσιν ἄφθονα· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Pausanias λέγει περὶ ἐνὸς συμπλέγματος ἀδηλοῖ μὲν δὴ

καὶ τὰ ἐπιγράμματα, συνεῖναι δὲ καὶ ἄνευ τῶν ἐπιγραμμάτων ἔστι».

Μία ἔνστασις δύναται νὰ γείνη κατὰ τῆς εἰς δύο μόνον ζώνας διαιρέσεως τῆς δευτέρας (καὶ τετάρτης) πλευρᾶς, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ ὕψος τῶν πλευρῶν τῆς λάρνακος πασῶν εἶνε τὸ αὐτό, αἱ ζῶναι αὗται θὰ εἶνε πλατύτεροι τῶν τῆς πρώτης χώρας, καὶ ἐπομένως τὰ ἐν αὐταῖς ζῶδια μεγαλείτερα παρὰ τὰ τῶν βραχυτέρων πλευρῶν. Μεγαλείτερα θὰ εἶνε βεβαίως· ἀλλ' ὄχι καὶ τόσον ὥσε ἡ διαφορὰ νὰ εἶνε λίαν καταφανῆς καὶ νὰ προσβάλλῃ τὸ αἶσθημα τῆς συμμετρίας· διότι ὁ τεχνίτης θὰ ἐκάλυψε τὸ ἄνω καὶ κάτω τῶν δύο ζωνῶν διὰ πλατυτέρων τινῶν κοσμημάτων καὶ ἡλάττωσεν οὕτως τὸ πλάτος τῶν ζωνῶν ἄν ὄχι μέχρι τοῦ πλάτους τῶν τῆς πρώτης πλευρᾶς, ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ μὴ εἶνε πολὺ ἐπαισθητὴ ἡ διαφορὰ. Διὰ ταῦτα λοιπὸν πιστεύω ὅτι οὐδεὶς θὰ κάμῃ τιαυτήν ἔνστασιν, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον οἱ ὀπαδοὶ τῆς ζωνικῆς θεωρίας· διότι ἐπὶ τοῦ πίνακος τοῦ Overbeck παρατηροῦμεν ὅτι αἱ πέντε αὐτοῦ ζῶναι, αἵτινες καθ' ὃ συνεχῶς διήκουσαι διὰ τῶν τριῶν πλευρῶν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπὶ μιᾶς ἐπιφανείας κείμεναι, δὲν ἔχουσιν ὅμως τὸ αὐτὸ πλάτος· ἀλλ' ἡ μὲν κατωτάτη καὶ ἀνωτάτη εἶνε 4 δακτύλων· ἡ δὲ μεσαιτάτη, ἣτις εἶνε ἡ τρίτη κάτωθεν, 6 $\frac{1}{4}$ · αἱ δὲ ἐκατέρωθεν ταύτης πάλιν διαφόρου πλάτους καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς καὶ πρὸς ἀλλήλας, 4 $\frac{3}{4}$ καὶ 5 $\frac{1}{2}$ δακτ. — Παραδείγματα ἀρχαῖα περὶ τῆς εἰς 2 ἢ 3 ζώνας διαιρέσεως τῶν πλευρῶν παρεθέσαμεν ἀνωτέρω, τὸ παρὰ Ritschl ἐκ τοῦ ἀγγείου τοῦ Πέλοπος καὶ τὸ παρὰ Lenormant καὶ De Witte.

Μετὰ τὴν δευτέραν πλευρὰν καὶ χώραν τὴν ἤδη περιγραφείσαν ὁ περιηγητής, ἐξακολουθῶν τὴν περίοδον τῆς λάρνακος πάντοτε ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, κάμπτει τὴν δεξιὰν γωνίαν αὐτῆς καὶ εὐρίσκειται ἀπέναντι τῆς τρίτης πλευρᾶς τῆς ἀντιστοιχοῦσης εἰς τὴν πρώτην, περὶ ἧς λίαν ἀορίστως ἐκφράζεται ὁ Πausanias ἀστρατιωτικὰ ἐπὶ τῇ τρίτῃ χώρᾳ τῆς λάρνακος· τὸ μὲν πολὺ εἰσὶν ἐν αὐτοῖς οἱ πεζοί, πεποίηνται δὲ καὶ ἐπὶ συνωρίδων ἵππεῖς· ἐπὶ δὲ τοῖς στρατιώταις ἔστιν εἰκάζειν συνίεναι μὲν σφᾶς

εἰς μάχην, συνιέναι δὲ καὶ ἀσπασομένους τε καὶ ἀναγνωριούντας ἀλλήλους.» Ἐπὶ τίνες οὗτοι οἱ στρατιῶται καὶ τίς οὗτος ὁ πόλεμος καὶ ἔπειτα ἡ ἀναγνώρισις, περὶ τούτων διάφορα μὲν ἤκουσε παρὰ τῶν ἐξηγητῶν, διάφορα δὲ καὶ αὐτὸς εἰκάζει. Οὗτος εἶνε ὁ λόγος δι' ὃν δὲν ἐδύνατο νὰ περιγράψῃ τὴν χώραν ταύτην ὠρισμένως καὶ λεπτομερῶς, ὅπως τὴν πρώτην, οὐδὲ νὰ ὀρίσῃ ἐπομένως πόθεν ἔμελλε νὰ γείνη ἡ ἀρχὴ τῆς περιγραφῆς. Δὲν ὑπάρχει ὅμως οὐδεὶς λόγος ἀποχρῶν, ὥστε νὰ μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ τεχνίτης διεκόσμησε τὴν χώραν ταύτην ἀπαραλλάκτως ὅπως καὶ τὴν πρώτην. Ἴσως οἱ ἵππεις καὶ ἡ μάχη κατεῖχον ὀλόκληρον τὴν μέσην ζώνην, ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐπὶ Πελῖα· σκηναὶ δὲ ἀναγνωρίσεως ἢ ἄγνωστον ποῖαι ἄλλαι τέσσαρες κατεῖχον ἀνὰ δύο τὴν ἀνωτάτην καὶ κατωτάτην ζώνην.

Ἀπὸ τῆς τρίτης ταύτης πλευρᾶς καὶ χώρας μεταβαίνει ὁ περιηγητὴς κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε διεύθυνσιν τὴν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ εἰς τὴν τετάρτην χώραν, ἣτις εἶνε ἡ ἐτέρα μακρὰ πλευρὰ τῆς λάρνακος, διὰ τῆς ἐξῆς φράσεως: «τέταρτα δὲ ἐπὶ τῇ λάρνακι ἐξ ἀριστερᾶς περιόντι Βορέας ἐστὶν ἠρπακῶς Ὠρείθυιαν κτλ.» Ἡ φράσις αὕτη ἔχει τὴν ἐξῆς ἔννοιαν *τέταρται παραστάσεις* (ἢ *τέταρτα ἀνάγλυφα*) ἐπὶ τῆς *λάρνακος*, *ἐάν τις περιέρχεται* (ἢ *περιερχόμενος ἐπισκοπῇ*) *αὐτήν*, εἶνε ὁ *Βορέας* κτλ. Τὴν χώραν ταύτην φανταζόμεθα ἀπαραλλάκτως διακεκοσμημένην ὅπως καὶ τὴν δευτέραν, πρὸς ἣν ἀντιστοιχεῖ πληρέστατα ἔχομεν δηλ. καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς πλευρᾶς δύο ζῶνας ὀρίζοντέιους, ἕξ χωρία καὶ δώδεκα οἴκους, διότι δώδεκα εἶνε αἱ παραστάσεις καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἐτέρας· αἱ πλεῖσται δὲ αὐτῶν ἐφ' ἑκατέρας σύγκεινται ἐκ δύο προσώπων, ἢ αὐτῶν καθ' ἑαυτὰ ἢ καὶ μετ' ἄλλων μὲν, ἀλλὰ μικροτέρων, δευτερευόντων, ἀφανεστέρων ἢ οὕτω διακειμένων, ὥστε νὰ μὴ καταλαμβάνωσι πολὺν χώρον. Δύω μόνον οἴκοι κατ' ἐξάίρεσιν ἔχουσιν ἀνὰ ἓν πρόσωπον, εἶνε δὲ οὗτοι ὁ πρῶτος τῆς δευτέρας πλευρᾶς καὶ ὁ τελευταῖος τῆς τετάρτης· καὶ ὁ μὲν πρῶτος περιλαμβάνει τὴν Νύκτα κρατοῦσαν ἐν ταῖς ἀγκάλαις τοὺς δύο αὐτῆς τροφίμους τὸν Ἰπνον καὶ τὸν Θάνατον· ὁ δὲ δεύτερος τὸν Δίονυσον ἐν ἄν-

τρῶ κατακείμενον καὶ περίξ τοῦ ἄντρου ἀμπέλου, μηλέας καὶ ροιάς. Ἡ ἐξαιρέσις αὕτη περὶ τὰ πρόσωπα δὲν πιστεύω ὅτι ἐ-
γυνεν ἐκ προμελέτης πρὸς ἰδιαίτερόν τινα σκοπόν, ἀλλὰ διότι
οὕτως ἀπῆται ἡ ὑπόθεσις, ἣν ἄπαξ ὁ τεχνίτης ἐξέλεξεν· ἄλλως
δὲ καὶ οὗτοι οἱ οἴκοι ἰκανῶς πληροῦνται διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς πα-
ραστάσεων.

Μετὰ ταῦτα μεταβαίνει ὁ Πausanías εἰς τὴν πέμπτην πλευ-
ρὰν τὴν τοῦ ἐπιθέματος διὰ τῆς ἐξῆς φράσεως· «ἡ δὲ ἀνωτάτω
χώρα, πέντε γὰρ ἀριθμόν εἰσι, παρέχεται μὲν ἐπίγραμμα οὐδὲν
κτλ.» Εἰς τοῦτο τὸ χωρίον, ὡς καὶ εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ τῆς περιγρα-
φῆς «ἀρξάμενῳ ἀνασκοπεῖσθαι κάτωθεν» ἐστήριζαν οἱ περὶ τὸν
Jahn τὴν ἑαυτῶν θεωρίαν· καὶ τὸ μὲν πρῶτον χωρίον, ἐρμηνευό-
μενον ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ διελάβομεν, δὲν παρέχει πλέον στήρι-
γμα ἰσχυρόν· τὸ δὲ παρόν, ὅπερ καὶ αὐτοῦ τοῦ Schubart ἐκλό-
νισε τὴν πεποιθήσιν, θαυμάζω πῶς δύναται νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ
τῆς ζωνικῆς θεωρίας. Νομίζω ὅτι ἡ ἐπομένη ἐξήγησις θέλει κα-
ταδείξῃ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἔννοιαν καὶ θέλει μετατρέψῃ αὐτὸ εἰς
συνήγορον τῆς ἀντιπάλου θεωρίας. — Ὁ Pausanías, περιγράψας
τὰς τέσσαρας καθέτους πλευράς ἢ χώρας τῆς λάρνακος, ἐδύνατο
κάλλιστα, μεταβαίνων εἰς τὴν πέμπτην τὴν τοῦ ἐπιθέματος, νὰ
ὀνομάσῃ αὐτὴν ἀνωτάτω χώραν (ὅπερ ἀρνεῖται ὁ Overbeck
L. d. k. σελ. 36, ἀλλὰ δὲν ἔχει δίκαιον)· διότι τῶ ὄντι ἡ χώρα
τοῦ ἐπιθέματος παραβαλλομένη πρὸς τὰς ἄλλας τέσσαρας τὰς
ἐπὶ τῶν καθέτων πλευρῶν καὶ πρὸς ὅλην ἐν γένει τὴν λάρνακα, εἶνε
ἡ ἀνωτάτη· οὐδεμία ἄλλη αὐτῆς ἀνωτέρα ὑπάρχει ὥστε ἡ κατὰ
ταύτην τὴν ἔννοιαν ἐρμηνεία τῆς φράσεως καὶ λογικῶς καὶ γλωσσι-
κῶς εἶνε ὀρθοτάτη. Δὲν ἀρνοῦμαι μετὰ τοῦ Schubart (ἐθ. ἀνωτ.
σελ. 308) ὅτι ἂν ἡ θεωρία τοῦ Jahn ἦτο ἡ μόνη ὀρθή, θὰ ἤρ-
μοζε καὶ εἰς αὐτὴν ἐπίσης ἡ φράσις ἀνωτάτω χώρα περὶ τῆς
ἀνωτάτης ζώνης λεγομένη· ἀλλ' ἀποδειχθείσης ἀνυποστάτου
τῆς θεωρίας ἐκείνης, ἀνάγκη νὰ ἐκληφθῇ ἡ ἀνωτάτω χώρα ὡς
ἡ τοῦ ἐπιθέματος, ὅπερ λογικώτατον καὶ γλωσσικῶς ὀρθότατον.
Ἀλλὰ διὰ τί ὁ Pausanías δὲν μετεχειρίσθη ἐνταῦθα τὴν λέξιν
ἐπίθημα, ἐὰν τῶ ὄντι ἐπ' αὐτοῦ ἦτο ἡ πέμπτη χώρα; Ὁ Sie-

belis παρετήρησεν ἀπλῶς ὅτι, περὶ τῆς τοῦ ἐπιθέματος χώρας προκειμένου, ὁ Πausanίας ἐνταῦθα μὲν μετεχειρίσθη τὴν φράσιν αἰ ἀνωτάτω χώρα, ἐν δὲ Γ', θ', 3 τὴν λέξιν «ἐπίθημα»· ὁ δὲ Overbeck, θεωρῶν σπουδαίαν τὴν διαφορὰν ταύτην, ἐπιφωνεῖ (Lade d. K. σελ. 13· ἴδ. καὶ σελ. 37 σημ.) So nahe war man der Entdeckung dass die fünfte oberste χώρα nicht der Deckel sein konnte! Καὶ ἐνταῦθα δὲν εἰσέδυσεν ἰκανῶς εἰς τὸν νοῦν τοῦ Πausanίου ὁ Overbeck. Κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Schubart (ἐνθ. ἀν. σελ. 305 σημ.) εἰς δύο σημασίας μεταχειρίζεται τὸ ἐπίθημα ὁ Πausanίας: τὴν τοῦ πώματος ἢ σκεπάσματος οἰασδήποτε λάρνακος ἢ κιβωτίου (Deckel), ἴδ. Γ', θ', 3, ὅπου Κλεομήδης τις εἰσελθὼν εἰς κιβώτιον «ἄφεικύσατο τὸ ἐπίθημα», καὶ τὴν τοῦ οἰουδήποτε πράγματος τοῦ ἐπὶ τὰ φων ἢ ἄλλων μνημείων ἐπιτιθεμένου (Aufsatz), ἴδ. Α', β', 3. Β', β', 4. κ. ἀ. Ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ Πausanίας οὐδεμίαν εἶχεν ἀφορμὴν νὰ μεταχειρισθῇ τὴν λ. ἐπίθημα· διότι περὶ μὲν τῆς δευτέρας αὐτῆς σημασίας οὐδεὶς λόγος· εἰς δὲ τὴν πρώτην θὰ ἐδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτήν, ἂν προέκειτο περὶ κοινῆς τινος λάρνακος ἢ κιβωτίου, τοῦ οἰκιακοῦ ἐπίπλου, ὅπερ ἔχει ἐπίθημα ἀνοιγόμενον καὶ κλειόμενον κατὰ τὴν ἐκάστοτε χρεῖαν. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ πολυτελοῦς ἀπομιμήματος λάρνακος ἰδρυμένου εἰς ἀνάμνησιν καὶ μὴ προωρισμένου εἰς χρῆσιν οἰκιακὴν, ἡ ἀνωτάτη αὐτῆς ἐπιφάνεια ὤφειλε κατ' ἀκριβολογίαν νὰ ὀνομασθῇ ἡ ἀνωτάτω χώρα, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπίθημα· διότι οὐδεὶς ποτε, πιστεύω, εἶδεν αὐτὴν ἀνοιγομένην καὶ κλειομένην, ὡς τὸ ἐπίθημα τῶν κοινῶν κιβωτίων. Δὲν ἐννοοῦμεν διὰ τούτων ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ ὀνομάσῃ αὐτὴν καὶ ἐπίθημα· ἀλλ' ἀνάγκη τῆς τοιαύτης ὀνομασίας δὲν ὑπῆρχε.

Μεταβαίνομεν εἰς τὴν παρένθεσιν «πέντε γὰρ ἀριθμὸν εἰσι». Ὁ Schubart, ὁ κλονισθεὶς πρότερον ὑπὸ τοῦ χωρίου τούτου ἐν τῇ πεποιθήσει αὐτοῦ, ἔπειτα νομίζει ὅτι ἡ προσθήκη αὐτῆ κατὰ τὴν ζωνικὴν θεωρίαν τοῦ Jahn εἶνε ὅλως περιττή· ὁ δὲ Overbeck (L. d. K. σελ. 38) νομίζει ὅτι μάλιστα κατ' αὐτὴν ἔχει λόγον ἢ προσθήκη, διότι ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Πausanίας ὀμιλεῖ περὶ πέντε

ὁμοειδῶν ἐπιφανειῶν. Περὶ ὁμοειδῶν ἐπιφανειῶν νομίζω ὅτι ἡ προσθήκη οὐδὲ ὑπόνοιαν παρέχει ὅ,τι σημαίνει εἶνε οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρῶν, εἴτε αὐταὶ εἶνε ὁμοειδεῖς εἴτε ἑτεροειδεῖς. Ἄλλὰ τίνα σκοπὸν ἔχει ἡ προσθήκη τοῦ ἀριθμοῦ; Ἐπειδὴ ὁ Πausανίας δὲν προσέλαβε νὰ εἴπῃ ἐν ἀρχῇ τὸν ἀριθμὸν τῶν χωρῶν, ἀλλὰ περιγράφων αὐτάς ἠρίθμησε πρώτην, δευτέραν, τρίτην, τετάρτην, «ἐπὶ τῆς λάρνακος, ἐπὶ τῆ λάρνακι, τῆς λάρνακος, ἐπὶ τῆ λάρνακι», διὰ τούτων ἐδύνατο νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ νομίσῃ ὅτι, ἀφ' οὗ περιεγράφησαν αἱ τέσσαρες πλευραὶ τῆς λάρνακος, αἱ περιοδευθεῖσαι, δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη πλεον χώρα πρὸς περιγραφὴν. Ὁ συγγραφεὺς λοιπόν, ἵνα μὴ δώσῃ χώραν εἰς τοιαύτην ἔννοιαν, λέγει ὅτι ὑπῆρχε καὶ πέμπτη χώρα—πέντε γὰρ ἀριθμὸν εἰσιν—ἡ ἀνωτάτω πασῶν τῶν ἄλλων κειμένη.

Ἄλλὰ πῶς ἡ ἀνωτάτω αὕτη χώρα εἶχε διατεθειμένας τὰς ἐπ' αὐτῆς παραστάσεις, περὶ τούτου ὁ Πausανίας δὲν παρέχει ἡμῖν οὐδεμίαν εἰδησιν. Λέγει μόνον ὅτι «λείπεται εἰκάζειν ἐς τὰ ἐπιγραφασμένα» καὶ τῶ ὄντι κατ' εἰκασίαν μόνον ἰδίαν τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἐξηγητῶν (διότι μεταχειρίζεται τὰ ῥήματα ἀδοξάζομεν—τεκμαίρονται—λέγεται—νομίζουσι) ὀρίζει τὰς παραστάσεις. Εἶνε δὲ αἱ παραστάσεις αὐταὶ οὐχὶ πέντε, ὡς ἐνόμισεν ὁ Heyne καὶ ἄλλοι τινές, ἀλλὰ τέσσαρες· διότι ὁ Κένταυρος Χείρων, ἀν καὶ ἐν τέλει τῆς § 7 μνημονεύεται καθ' ἑαυτὸν «ὡς ἔχων οὐ τοὺς πάντας ἵππου πόδας, τοὺς δὲ ἔμπροσθεν αὐτῶν ἀνδρός», παρπλαμβάνεται κατωτέρω § 9 εἰς τὸ σύμπλεγμα τῆς Θετίδος καὶ τῶν Νηρηίδων «ὡς ῥαστώνῃ τινὰ τοῦ πένθους Ἀχιλλεῖ παρασκευάσων». Αἱ τέσσαρες λοιπὸν αὐταὶ παραστάσεις (κατὰ τὴν παρὰ Πausανίαν τάξιν: Ὀδυσσεὺς καὶ Κίρκη—Θετίς μετὰ Νηρηίδων λαμβάνουσα τὰ ὄπλα παρὰ Ἡφαιστοῦ καὶ Χείρων—Ναυσικᾶ ἐλαύνουσα ἐπὶ τοὺς πλυνοὺς—Ἡρακλῆς τοξέων Κενταύρους) εἶνε ἀνάγκη νὰ τοποθετηθῶσιν ἐν τῇ ἀνωτάτω χώρᾳ κατ' εἰκασίαν. Ἡ δὲ πιθανωτάτη τοποθέτησις φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἐκεῖνη, καθ' ἣν ἐκάστη παράστασις ἀντιστοιχεῖ εἰς τινὰ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τῆς ἀνωτάτης χώρας· οὕτως ὥστε ὁ θεατὴς πρὸ οἴας-δήποτε πλευρᾶς τῆς λάρνακος ἰστάμενος ἐπὶ τῶν βαθμίδων νὰ

ἔχη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ μίαν τῶν τεσσάρων παραστάσεων. Εἰς ποῖον δὲ τῶν οὕτω σχηματισθησομένων τεσσάρων χωρίων ἦτο ἐγγεγλυμμένη ἐκάστη παράστασις ἀδύνατον εἶνε νὰ ὀρισθῆ, ἀφ' οὗ κατὰ τὴν περιγραφὴν αὐτῶν ὁ Πausanias οὐδεμίαν ἠκολούθησε τάξιν, ὡς ἐν ταῖς προηγηθείσαις τρισὶ τοῦλάχιστον χώραις· ἡμεῖς ἀμυδρῶς μόνον εἰκάζοντες ὀρίζομεν ὡς ἐξῆς τὰς τέσσαρας παραστάσεις· ὑπεράνω μὲν τῆς τετάρτης χώρας Ὀδυσσεὺς καὶ Κίρκη μετὰ τῶν τεσσάρων θεραπαινῶν· ὑπεράνω δὲ τῆς πρώτης χώρας Θέτις, Νηρηίδες καὶ Χείρων· ὑπεράνω δὲ τῆς δευτέρας χώρας καὶ ἀπέναντι τοῦ πρώτου χωρίου τῆς ἀνωτάτω χώρας ἡ Ναυσικά· καὶ τέλος ὑπεράνω τῆς τρίτης χώρας καὶ ἀπέναντι τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Χείρωνος ὁ Ἡρακλῆς τοξεύων τοὺς Κενταύρους. (ἴδ. Πίν. Γ'). Ὁ λόγος ὁ πείθων ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν τοιαύτην τὴν διάθεσιν τῶν παραστάσεων, εἶνε ὅτι ὁ Pausanias, περατώσας τὴν περιγραφὴν τῶν τεσσάρων καθέτων πλευρῶν, εὐρίσκειται πρὸ τῆς τετάρτης χώρας. Ἐκεῖθεν λοιπὸν καθορᾷ τὴν ἀνωτάτην χώραν καὶ ἄρχεται φυσικῶ τῷ λόγῳ τῆς περιγραφῆς ἀπὸ τοῦ πρὸ αὐτοῦ χωρίου. Τοῦτο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ περιέχῃ τὴν πρώτην παρ' αὐτῷ μνημονευομένην παράστασιν· καὶ αὕτη εἶνε ἡ τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τῆς Κίρκης· εἶτα δὲ ἐξακολουθῶν τὴν περίοδον ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ διέρχεται καὶ τὰ ἄλλα χωρία, καθ' ἣν πρὸ μικροῦ εἴπομεν τάξιν, ἣτις δὲν εἶνε διάφορος τῆς παρὰ Pausanias.

Πρὸς διαφώτισιν τῶν εἰρημένων ἐπισυνήψαμεν εἰς τὴν παροῦσαν πραγματείαν καὶ τρεῖς πίνακας, τὸν μὲν παριστῶντα τὴν πρώτην χώραν μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ παραστάσεων, τὸν δὲ τὴν δευτέραν μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῆς δώδεκα παραστάσεων· καὶ τρίτον τὸν παριστῶντα τὴν ἀνωτάτην ἢ πέμπτην χώραν, τὴν τοῦ ἐπιθέματος μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῆς τεσσάρων παραστάσεων. Τὰς ἀπεικονίσεις ἐδανείσθημεν ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Overbeck, ὅστις μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας μελετήσας τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ὠφελήθη ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ἑαυτοῦ πίνακος. Ἄλλ' ὀφείλομεν νὰ διαβεβαιώσωμεν, ὅπερ καὶ οἶκοθεν εἶνε φανερόν, ὅτι ἡμεῖς δὲν ἀπεβλήσαμεν εἰς καλλιτεχνικὴν ἀνάπλασιν τῆς λάρνακος τοῦ

Κυψέλου. Τοῦτο εἶνε ἔργον καλλιτέχνου καὶ οὐχὶ φιλολόγου· ἡμεῖς ἠθελήσαμεν διὰ τῶν ἡμετέρων ἀπεικονίσεων ἀπλῶς νὰ διασαφήσωμεν τὰ ἐν τῇ πραγματείᾳ καὶ νὰ ὑποβοηθήσωμεν τὴν φαντασίαν τοῦ ἀναγνώστου· ὅθεν ἐν ταῖς λεπτομερείαις δυνατὸν νὰ ἐπενεχθῶσι πολλαὶ τροποποιήσεις, ἐὰν καλλιτέχνης τις ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ ἀρχαίου μνημείου. Ἰδίως ἐν τῷ ἡμετέρῳ πίνακι Α φαίνεται ἡμῖν ὀλίγον ἐστενοχωρημένος ὁ ἀγὼν ἐπὶ *Πελία*· διότι τὰ μὲν ζώδια κατ' ἀνάγκην ἀπέβησαν μικρότερα τῶν ἐν ταῖς ἄλλαις παραστάσεσιν, ἡ δὲ διάθεσις αὐτοῦ ἴσως ἤττον καλλιτεχνική· ἀλλ' εἶνε ὅμως παρ' ἡμῖν συμφωνοτέρα πρὸς τὴν παρὰ Πausanίᾳ περιγραφὴν καὶ παρέχει πλειοτέραν ἀγωνιστικὴν ἐνότητά ἢ παρὰ τῷ Overbeck.

Ἀσχοληθέντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ τὴν ἐρμηνείαν χωρίων τινῶν τοῦ Πausanίου, δὲν νομίζομεν ἄκαιρον νὰ διαφωτίσωμεν καὶ διορθώσωμεν ἄλλο τι χωρίον περιλαμβανόμενον μὲν ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς λάρνακος, ἀλλ' ἀδιάφορον πρὸς τὸ ζήτημα, περὶ οὗ ὁ μέχρι τοῦδε λόγος. Τὸ χωρίον εἶνε ἡ περιγραφὴ μιᾶς τῶν ἐπὶ τῆς β' χώρας δώδεκα παραστάσεων :

Ε', ιζ', 12. Δύο δὲ ἄλλας γυναῖκας ἐς ὄλμους καθικνουμένας ὑπέροις, *φάρμακα εἰδέναι* σφᾶς νομίζουσιν, ἐπεὶ ἄλλως γε οὐδὲν ἐς αὐτάς ἐστὶν ἐπίγραμμα.

Ἐὰν ἐρμηνεύσῃ τις τὸ χωρίον τοῦτο ἀκριβῶς κατὰ τὴν παραδεδομένην αὐτοῦ γραφὴν, θέλει λάβῃ ἔννοιαν οὐχὶ ὀρθήν, νομίζομεν, τὴν ἐξῆς: δύο ἄλλας γυναῖκας, αἵτινες εἰς ὄλμους καθικνοῦνται ὑπέροις (εἰς ἰγδία κοπανίζουσι) ταύτας (οἱ ἐξηγηταὶ) νομίζουσιν ὅτι ἴσασι *φάρμακα*. Οὐδεμία εἰκὼν γλυπτικὴ εἶνε ἱκανὴ νὰ παραστήσῃ τὰς γνώσεις, τὰς ὑποίας ἔχει τις· δύναται νὰ ὑποδείξῃ τὸ τί εἶνέ τις, ἢ τί πράττει, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ τί εἰζεύρει· δύναται διὰ τινος εἰκόνοσ νὰ παρασταθῇ ἡ διάνοια ἢ πρόθεσίς τινος, ἅπερ ἐκδηλοῦνται δι' ἐξωτερικῶν σχημάτων, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ καθαρῶς ἐπιστημονικὴ ἢ τεχνικὴ γνῶσις, οἷον τὸ *φάρ-*

μακα εἰδέναι. Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι τὸ χωρίον εἶνε ἐφαρμέ-
νον καὶ προῆλθεν ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως τῆς γνησίας γραφῆς :
φαρμακίδας εἶναι· διότι τὸ *φαρμακίδας εἶναι* γραφόμενον πα-
λαιογραφικῶς καὶ κατὰ τὸ σύνθηες ἀμάρτημα τῶν παλαιῶν ἀν-
τιγράφων, ἐν οἷς τὸ *ι* γράφεται διὰ τοῦ *ει*, δὲν φαίνεται πολὺ
ἀπέχον τοῦ *φάρμακα εἰδέναι* :

ΦΑΡΜΑΚΕΙΑ' ΕΙΝΑΙ = φαρμακίδας εἶναι

ΦΑΡΜΑΚ' ΕΙΔΕΝΑΙ = φάρμακα εἰδέναι.

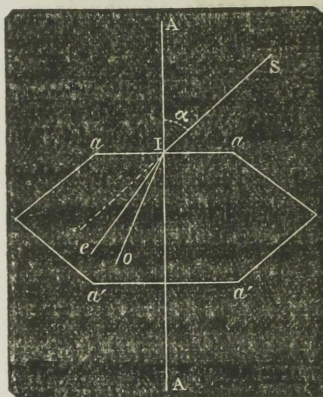
Διὰ τῆς διορθώσεως ταύτης λαμβάνει τὸ χωρίον ἔννοιαν λο-
γικωτάτην : νομίζουσιν ὅτι αἱ γυναικῆες ἐκεῖναι αἱ εἰς ἰγδία κο-
πανίζουσαι εἶνε *φαρμακίδες* ἢ γουν *φαρμακεύτριαι* (μάγισσαι).
Ὁ τύπος *φαρμακίς* θηλ. τοῦ *φαρμακεύς*, εἶνε εὐχρηστότερος
παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ δοκιμώτερος, ἢ ὁ ἕτερος *φαρμακεύτρια*,
(θηλ. τοῦ *φαρμακευτής*), ὅστις μόνον παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ εὐρί-
σκεται καὶ ὡς ἐπιγραφή τοῦ β'. εἰδυλλίου τοῦ Θεοκρίτου. Πρὸς
τὸ ἡμέτερον χωρίον παραβλητέον τὸ παρὰ τῷ αὐτῷ Παισανίῳ
Θ', ια', β. «Ἐνταῦθά εἰσιν ἐπὶ τύπου γυναικῶν εἰκόνες· ἀμυδρό-
τερα ἤδη τὰ ἀγάλματα· ταύτας καλοῦσιν οἱ Θεβαῖοι Φαρμακί-
δας, πεμφθῆναι δὲ ὑπὸ τῆς Ἡρας φασὶν ἐμπόδια εἶναι ταῖς ὠδί-
σιν Ἀλκμήνης.»

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ,

ΟΠΤΙΚΗ ΑΝΩΤΕΡΑ.

(διπλῆ διάθλασις.)

1. Γνωστὸν ὑπάρχει ὅτι, ἂν εἰς τὰ πέρατα τοῦ κρυσταλλογραφικοῦ ἄξονος τοῦ κρυστάλλου Ἰσλανδίας (ἀνθρακικῆς τιτάνου) κόψωμεν δύο ἔδρας $αα$, ἀά καθέτως τῷ κρυσταλλογραφικῷ ἄξονι $ΑΙΑ$, πᾶσα ἀκτὶς φωτὸς παράλληλος τῷ ἄξονι καὶ ἐπομένως κάθετος τῇ τεχνητῇ ἔδρᾳ $αα$, οἷα ἡ ἀκτὶς $ΑΙ$, εἰσερχομένη ἐν τῷ κρυστάλλῳ δὲν διχάζεται, οὐδὲ παρεκτρέπεται τῆς ἀρχικῆς ὁδοῦ, ἐξέρχεται δὲ ἀκολουθοῦσα τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς διεύθυνσιν $ΑΙ$, σχ. 1.

σχ. 1.

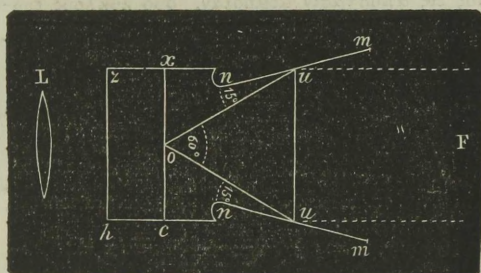
2. Ὄταν δὲ προσπίπτουσα ἀκτὶς, οἷα ἡ SI , σχηματίζῃ μετὸν ἄξονα $ΑΙΑ$ γωνίαν τινὰ $α$, τὸ δὲ ἐπίπεδον προσπτώσεως συμπίπτῃ μετὰ κυρίᾳ ἢτοι πρωτεύουσας (principale) τομῆν τοῦ κρυστάλλου, τὴν $αα'$, τότε ἡ ἀκτὶς αὕτη SI διχάζεται εἰς κοινὴν ἀκτῖνα (ordinaire) Io καὶ εἰς ἔκτακτον Ie , ἢτοι ἀσυνήθη (extraordinaire), ἑκατέρα δὲ τούτων κεῖται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου προσπτώσεως, ὅπερ καὶ κυρία τομὴ τοῦ κρυστάλλου.

3. Ἐὰν ἤδη ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ μὲν γωνία προσπτώσεως ἀτηρεῖται ἀμετάβλητος, ἡ δὲ προσπίπτουσα ἀκτὶς διαγράφει κῶνον ὀρθὸν περὶ τὸν ἄξονα $ΑΙ$, τότε, ὡς πειραματικῶς δεικνύομεν, αἱ ἀκτῖνες διαθλάσεως Io , Ie διαγράφουσιν ἑκάστη κατ' ἰδίαν ἐντὸς τοῦ κρυστάλλου κῶνον ὀρθὸν περὶ τὸν αὐτὸν ἄξονα $ΑΙΑ$.

Βλέπομεν οὕτως, ὅτι ἐξωτερικῆ δεσμὸς φωτὸς κωνικῆ δίδει χώραν εἰς δύο δεσμίδας διαθλάσεως κωνικᾶς ἐντὸς τοῦ κρυστάλλου, τὴν κοινὴν καὶ τὴν ἔκτακτον, ἐχούσας ἄξονα τὸν αὐτὸν $ΑΙΑ$.

4. Οἱ δύο οὗτοι φωτεινοὶ κῶνοι, ἀφικνούμενοι εἰς τὴν κάτω ἔδραν ἀά τὴν παράλληλον τῆ αα, τέμνονται ὑπὸ ταύτης καθέτως τῷ ἄξονι αὐτῶν, αἱ δὲ προκύπτουσαι δύο τομαὶ εἰσὶν ἐπὶ τῆς ἔδρας ἀά κυκλικαί. Ταύτας προτιθέμεθα νῦν νὰ προβάλωμεν διὰ φακοῦ ἐπὶ διαφράγματος καὶ οὕτω νὰ δεῖξωμεν πειραματικῶς τοὺς εἰρημένους δύο ἐν τῷ κρυστάλλῳ κῶνους διαθλάσεως.

5. Διὰ πειράματος ἀπλοῦ καὶ εὐκόλως ἐκτελουμένου ἀποδεικνύομεν τὴν εἰρημένην ιδιότητα τῆς διπλῆς διαθλάσεως, οἷαν περιγράψαμεν, χρώμενοι τῷ ἐξῆς ὄργανῳ (α).

σχ. 2.

σχ. 2.

Τὸ ὄργανον σύγκειται ἐκ χώνης, ἧτοι ἐκ κώνου μεταλλικοῦ κεκομμένου (σχ. 2) ἔχοντος δύο βάσεις mm, nn, ἐπηργυρωμένην δὲ καὶ στιλπνὴν τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν.

Δεσμὴς ἀκτίνων φωτεινῶν ὀριζόντιος, προσπίπτουσα ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ κώνου, ἀντανακλᾶται κωνικῶς.

6. Θεωρήσωμεν τὸν φωτεινὸν κῶνον uuo, οὔτινος ἡ κορυφή κεῖται ἐπὶ τῆς μικρᾶς ὀπῆς O, ἡ δὲ βᾶσις εἰς τὴν ἀντανακλαστικὴν κυκλικὴν ζώνην uu τῆς χώνης, ἧς ἡ γεννήτρια εἶναι κεκλιμένη κατὰ 15° ὡς πρὸς τὰς ὀριζοντίους ἀκτῖνας, τότε βλέπομεν, ὅτι αἱ ἐκ τῆς ὀπῆς O, ἧς ἡ διάμετρος ἴση πρὸς ἓν χιλιοστόμετρον, ἐξερχόμεναι ἀκτῖνες εἰσέρχονται ἐν τῷ κρυστάλλῳ Ἰσλανδίας

(α) Τὸ ὄργανον τοῦτο κατασκευάσεν ὁ ἐν Παρισίοις J. Duboseq, γνωστός ἐπὶ ἀκριθείᾳ κατασκευῆς.

ΖC, τῷ καθέτως τῷ ἄξονι αὐτοῦ τμηθέντι, εἰς ἐπαφὴν δὲ μὲ τὴν ὀπὴν O τεθέντι καὶ ἔχοντι πάχος ch ἴσον πρὸς 2 ἑκατοστόμετρα καὶ ἔτι πλέον.

Αἱ ἀκτῖνες αὗται, ἅμα εἰσερχόμεναι ἐν τῷ κρυστάλλῳ ΖC, διχάζονται καὶ σχηματίζουσι δύο κώνους ὀρθοῦς, ἔχοντας τὴν μὲν κορυφὴν αὐτῶν εἰς τὸ σημεῖον O, τὰς δὲ συγκεντρικὰς βάσεις ἐπὶ τῆς ἑδρας zh τοῦ κρυστάλλου λίαν ὀρατάς.

Φακὸς L, τεθεὶς ἐνώπιον τοῦ κρυστάλλου ΖC ὥστε νὰ δεχθῆ τὰς ἐξερχομένας ἀκτῖνας τῶν δύο κώνων, προβάλλει ἐπὶ διαφράγματος, τεθέντος εἰς ἀπόστασιν ἀρμοδίαν, δύο κύκλους φωτεινοῦς, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐξωτερικὸς σχηματίζεται ὑπὸ τῶν ἐκτάκτων ἀκτίνων, ὁ δὲ ἐσωτερικὸς ὑπὸ τῶν κοινῶν.

Ἄμα ἐφαρμόσωμεν τὴν περιφέρειαν mm τῆς χώνης εἰς δεσμίδα ἀκτίνων ἡλίου, διερχομένων διὰ σωλῆνος ὀριζοντίου, ὅστις περατοῦται ἐν σκοτεινῷ θαλάμῳ, τὸ φαινόμενον παρίσταται ἀπ' ἑαυτοῦ, παρεντεθέντος τοῦ φακοῦ L· βλέπομεν τότε ἐπὶ διαφράγματος τοὺς δύο φωτεινοὺς κύκλους τὸσφ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας, ὅσφ ὁ κρυστάλλος ΖC παχύτερος.

Ἐν τῷ κέντρῳ τῶν δύο κύκλων προβάλλεται ἡ φωτεινὴ δεσμία, ἡ διενθυνομένη κατὰ τὸν ἄξονα τῆς χώνης καὶ διερχομένη διὰ τῆς ὀπῆς O· αὕτη δὲν θλάται ὑπὸ τοῦ κρυστάλλου, διότι φέρεται καθέτως τῇ ἑδρᾷ αὐτοῦ καὶ παραλλήλως τῷ κρυσταλλογραφικῷ ἄξονι.

Δ. Σ. ΣΤΡΟΥΜΠΟΣ.

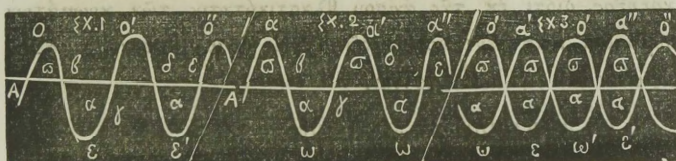
(κατεχωρήσθη ἐν τῇ Revue des Sciences Les Mondes.

p. 204. T. XLI Paris.)

ΠΕΡΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ(α).

Α'. *Interférence.*

Οι Γάλλοι καλοῦσιν *interférence* τὸ φυσικὸν φαινόμενον, ὅ-
περ παράγεται ἐκ τῆς ἐπιθέσεως δύο φωτοφόρων κυματοειδῶν
κινήσεων τοῦ αἰθέρος (σχ. 1, σχ. 2), γινομένης οὕτως ὥστε ἡ
παλμικὴ κίνησις τούτου νὰ μηδενίζηται (σχ. 3), ἤτοι νὰ μετα-
βαίη ὁ αἰθὴρ ἐκ τῆς κινήσεως εἰς τὴν ἡρεμίαν, καὶ ἐπομένως ἐκ
τῆς συμβολῆς δύο φωτοφόρων ἀκτίνων νὰ παράγηται σκότος.

Ἐπειδὴ περὶ τοιοῦτου φαινομένου πρόκειται, γνώρισμα δὲ
οὐσιῶδες τούτου εἶναι ἡ οὐδετέρωσις δύο ἐνεργειῶν, τῆς κυμα-
τώσεως σχ. 1, καὶ τῆς ἐντελῶς ὁμοίας μὲν κυματώσεως, σχ. 2*),
ἀντιθέτως δὲ ἐφαρμοζομένης ἐπὶ τῆς πρώτης, ὅπως ἀμοι-
βαίως μηδενίζονται καὶ ἐξουδετερῶνται ἐν τῇ ἑαυτῶν συναντή-
σει, σχ. 3, φρονοῦμεν ὅτι τῆς λέξεως *κυμάτωσις* δηλοῦσης ἀσή-
κωσιν τῶν κυμάτων (Λεξικὸν Γαζῆ), *soulèvement des flots*
(Λεξ. Βυζαντίου. σ. 152), καταφανῶς ἀντικυμάτωσις σημαί-
νει ἐνέργειαν δύο ἀντιθέτων κυματώσεων ταυτοχρόνως γινομέ-
νων, ὡς δεικνύει τὸ σχ. 3, ἐξ ἧς προκύπτει ἐντελής οὐδετέρωσις
τῶν δύο ἐνεργειῶν, ὡς ἡ ὀνομασία *interferences* σημαίνει.

Β'. *Aberration de refrangibilité.*

Ὅταν δεσμὸς ἰσῶν ἀκτίνων, αἰτινὲς εἰσι θλαστικώτεροι
πάντων τῶν χρωμάτων, προσπέσῃ ἐπὶ φακοῦ παραλλήλως τῷ

(α) συνέχεια· ἰδὲ τόμ. Γ'. σελ. 472 καὶ τόμ. Γ' σελ. 53.

(*) Τὸ ἡραιωμένον ἡμίκυμα παριστάνεται ὑπὸ τοῦ α, τὸ δὲ πεπυ-
κνωμένον ὑπὸ τοῦ π, οὗ τινος τὸ μῆκος $\Lambda\sigma = \lambda$, τὸ δὲ $\Lambda\gamma = 2\lambda = \mu\eta\kappa\omicron\varsigma$
κύματος.

κυρίῳ ἢ πρωτεύοντι ἄξονι αὐτοῦ, αὐταὶ συνέρχονται μετὰ τὴν θλασιν αὐτῶν εἰς τι σημεῖον τοῦ ἄξονος πλησιέστερον τῷ φακῷ ἢ τὸ σημεῖον εἰς ὃ συνέρχονται αἱ ἐρυθραὶ ἀκτῖνες αἱ ἦττον θλαστικά· τὰ λοιπὰ τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος χρώματα τὰ μεταξὺ τῶν εἰρημένων δύο περιεχόμενα ἔχουσι τὰς ἐστίας αὐτῶν μεταξὺ τῶν εἰρημένων δύο σημείων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ δεικνύει ὅτι τὰ διάφορα χρώματα, θλώμενα ὑπὸ τοῦ φακοῦ, ἔχουσι τὰς ἐστίας αὐτῶν εἰς ἀποστάσεις ἐκ τοῦ φακοῦ διαφόρους, διότι ἀνισοθλαστικὰ φύσει, καλεῖται γαλλιστὶ *aberration de refrangibilité*, ἡμεῖς δὲ καλοῦμεν διὰ ταῦτα ἀποκέντρωσιν θλαστικότητος, διότι ἐκ τῆς ἀνίσου θλαστικότητος τῶν χρωμάτων συμβαίνει ἡ ἀποκέντρωσις αὐτῶν, ἦτοι τὸ μὴ συνέρχεσθαι αὐτὰ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐστίν.

Γ'. *Aberration de sphéricité.*

Τὸ φαινόμενον, ὅπερ παρουσιάζουσιν οἱ φακοί, ὅταν αἱ ἀκτῖνες τοῦ φωτὸς προσπίπτουσαι περὶ τὴν περιφέρειαν τοῦ φακοῦ δὲν συνέρχονται μετὰ τὴν θλασιν αὐτῶν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον τοῦ κυρίου ἢ πρωτεύοντος ἄξονος τοῦ φακοῦ, εἰς ὃ αἱ περὶ τὸ κέντρον τούτου προσπίπτουσαι ἀκτῖνες συνέρχονται μετὰ τὴν θλασιν αὐτῶν, καλοῦσιν οἱ Γάλλοι *aberration de sphéricité*, ἡμεῖς δὲ καλοῦμεν διὰ ταῦτα ἀποκέντρωσιν σφαιρικότητος. Φαινόμενον παραπλήσιον παρουσιάζουσι καὶ τὰ κοῖλα σφαιρικὰ κάτοπτρα, ἀντανακλῶντα τὰς ἐπ' αὐτῶν προσπιπτούσας ἀκτῖνας καὶ ἐν οἷς συμβαίνει ἀποκέντρωσις σφαιρικότητος.

Δ'. *Irradiation.*

Ὅταν ἀτενίσωμεν ἀντικείμενον, ἔχον μὲν αὐτὸ χρῶμα ζωηρόν, ἐπιτεθὲν δὲ ἐπὶ σώματος ἔχοντος χρῶμα ἀμυδρόν, τότε τὸ ἀντικείμενον τοῦτο φαίνεται ἡμῖν ἔχον μέγεθος μείζον τοῦ πραγματικοῦ αὐτοῦ μεγέθους· τούναντίον δὲ συμβαίνει ὅταν ἀντικείμενον χρώματος ἀμυδροῦ τίθεται ἐπὶ σώματος ἔχοντος χρῶμα ζωηρόν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται γαλλιστὶ *irradiation*, προέρχεται δὲ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἐρεθισμὸς ὁ γινόμενος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος προσεπεκτείνεται εἰς μικρὰν

ἔτι ἕκτασιν πέριξ ἐκείνης, ἣν προσβάλλει τὸ φῶς ἀπ' εὐθείας. Ἐπειδὴ τοῦ σώματος τὸ ζωηρὸν χρῶμα προσκτᾶται ἕκτασιν μὴ ἀνήκουσαν αὐτῷ, προσλαμβάνει δὲ ταύτην ἐκ τῆς τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸ σώματος, ἐπεμβαῖνον πέραν τοῦ φυσικοῦ ὀρίου τοῦ χωρίζοντος τὰ δύο σώματα, καλοῦμεν διὰ ταῦτα τὸ φαινόμενον τοῦτο *χρωματικὴν ἐπέμβασιν*. Ἐπάρχουσι δὲ καὶ ἀστρονομικὰ φαινόμενα παραπλήσια.

Ε'. *Couleurs accidentelles*.

Ἐὰν ἀτενίσωμεν ἐπὶ τина χρόνον ἀντικείμενον κεχρωματισμένον, ἔπειτα δὲ στρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμούς ἐπὶ λευκῆς ἐπιφανείας, ἐμφανίζεται ἡμῖν εἰδῶλον ὅμοιον τῷ ἀντικειμένῳ τὴν μορφήν, τὸ χρῶμα δὲ συμπληρωματικόν*) τοῦ χρώματος τοῦ ἀντικειμένου. Ὁ Brewster ἐμβλέψας εἰς τὸ εἰδῶλον τοῦ ἡλίου, τὸ εἰς τὴν ἐστίαν τοῦ σφαιρικοῦ κατόπτρου σχηματισθὲν καὶ στρέψας τοὺς ὀφθαλμούς ἐπὶ λευκῆς ἐπιφανείας διέκρινε χρώματα διάφορα ἐμφανισθέντα αὐτῷ διαδοχικῶς. Ἐμβλέψαντες ἡμεῖς ἐπὶ στιγμὴν ἐπὶ τοῦ δίσκου τοῦ ἡλίου, διευθύναντες δ' ἔπειτα τοὺς ὀφθαλμούς ἐπὶ διαφόρων τοῦ δωματίου μερῶν, ἐχόντων ἐκάστου χρῶμα διάφορον, διεκρίναμεν χρώματα διάφορα ὡσανεὶ κρεμάμενα εἰς τὸ διάστημα καὶ μετατιθέμενα ἐν ᾧ ὁ ὀφθαλμὸς ἐστρέφετο· τὰ χρώματα ταῦτα καλοῦσι γαλλιστὶ *couleurs accidentelles*, ἡμεῖς δὲ καλοῦμεν *μετάρσια ἢ μετέωρα χρώματα***).

Ζ'. *Crystal dextrogyre ἢ laevogyre*.

Οἱ Γάλλοι καλοῦσι κρύσταλλον *dextrogyre* τὸν ὑπὸ μορφήν λεπτεπιλέπτου ἐλάσματος ληφθέντα καὶ στρέφοντα τὸ ἐπίπεδον πολώσεως πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ὀρῶντος τὴν ἀκτῖνα τοῦ φωτὸς τὴν

*) Δύο χρώματα καλοῦνται συμπληρωματικά, ὅταν ἐπιτιθέμενα σχηματίζωσι τὸ λευκόν.

**) «μετάρσια τὰ ἐν ἀέρι συνιστάμενα, ἴριδες, ἄλωνες» λέξ. Γαζῆ· τὰ κεχρωματισμένα ταῦτα φαινόμενα ἐν τῷ διαστήματι παραπλήσιά εἰσι κατὰ τὰ χρώματα πρὸς τὰ εἰρημένα καὶ μὴ ἐπὶ σωμάτων προσκεκολλημένα.

ἐρχομένην καθέτως αὐτῶ, καὶ laevogyre τὸν στρέφοντα αὐτὸ πρὸς τὰ ἀριστερά.

Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ δεξιὰ σημαίνει κίνησιν πρὸς δεξιὸν μέρος (λεξικὸν Γαζῆ, δεξιός), τὸν κρύσταλλον dextrogyre καλοῦμεν κρύσταλλον ἐπὶ δεξιὰ ἢ δεξιόγυρον, ἀριστερόγυρον δὲ τὸν laevogyre.

Τὸ δὲ ἐπίπεδον πολώσεως αὐτὸ τὸ ἐπὶ δεξιὰ ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τοῦ κρυστάλλου στρεφόμενον, καλοῦμεν δεξιόσειρον, διότι ἀδεξιόσειρος ἵππος καλεῖται ὁ κατὰ τὸ δεξιὸν φερόμενος κέρας, ὅστις ὑπάγει ἢ σύρεται πρὸς τὸ δεξιὸν σχοινίον τοῦ χαλινοῦ. » (Λεξικὸν Γαζῆ, δεξιόσειρος).

Κατὰ τὴν φύσιν δὲ τοῦ κρυστάλλου, τὸ στρεφόμενον ὑπὸ τούτου ἐπίπεδον πολώσεως δύναται εἶναι ἢ ἀριστερόσειρον ἢ δεξιόσειρον.

Δ. Σ. ΣΤΡΟΥΜΠΟΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Α.

Collection de romans grecs en langue vulgaire et en vers, publiés pour la première fois d'après les manuscrits de Leyde et d'Oxford par Spyridion P. Lambros, docteur ès-lettres, professeur agrégé d'Histoire grecque et de Paléographie à l'Université d'Athènes. Paris, Maisonneuve et Cie, libraires-éditeurs, 1880. [εἰς 8ον, σελ. CXXV καὶ 372, μετὰ καὶ 4 πινάκων, ἐν οἷς πανομοιότυπα δείγματα ἐκ χειρογράφων].

Τὸ καλὸν τοῦτο βιβλίον δὲν ἐξεδόθη διὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ μόνον διὰ τοὺς ἐξ αὐτῶν εἰδότας τὰ Γαλλικά,

καὶ διὰ Γάλλους καὶ ἄλλους Εὐρωπαίους, τοὺς περιεργαζομένους τὰ τῆς ἡμετέρας μεσαιωνικῆς καὶ κατωτέρω φιλολογίας. Τοιαῦτα ὑπὸ Ἑλλήνων εἰς ξένην γλῶσσαν γεγραμμένα βιβλία, μάλιστα τὴν Γαλλικὴν, ἐξεδόθησαν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ὄχι ὀλίγα διὰ διαφόρους λόγους, ὧν κυριώτατος ἢ μικρότης καὶ ἀσθένεια τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ ἡ ὡς ἐκ τούτου προσπάθεια τινῶν τοῦ νὰ προσπορίσωσιν αὐτῷ μάρτυρας τοῦ βίου του καὶ ἐπιγνώμονας εὐμενεῖς ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ πανισχύρου κοινοῦ τῆς δυτικοβορείου Εὐρώπης. Κανεὶς βέβαια Ἄγγλος ἢ Γάλλος ἢ Ἰταλὸς ἢ Γερμανὸς δὲν θὰ συγγράψῃ νεοελληνιστὶ περὶ ὕλης ὁμοίας τῇ τοῦ παρόντος βιβλίου, διότι δὲν μᾶς ἔχει χρεῖαν. Ἄλλ' ἡμεῖς ἔχομεν δυστυχῶς ἐκείνων χρεῖαν, ἀφοῦ οὕτω μᾶς κατήντησαν οἱ προπάτορες ἡμῶν, μάλιστα οἱ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ζήσαντες. Εὐχόμεθα ὅμως νὰ μὴ διαρκέσῃ πολλὰς ἔτι δεκαετηρίδας αὕτη ἡ κατάστασις καὶ νὰ ἔλθῃ ποτὲ καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ αὐθυπόστατον τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως καὶ τὸ ἀπροσδέεσθαι, ἅπερ μόνον διὰ τῆς φιλοπονίας, τῆς ὀρθῆς παιδείας καὶ τῆς ἀρετῆς ἀποκτῶνται. Εἰς τοῦτο ἀδιατρέπτως ἄς ἀποβλέπῃ ἡ φιλότιμος ἡμῶν νεολαία.

Περιέχονται ἐν τῷ βιβλίῳ τέσσαρα στιχηρὰ διηγήματα εἰς γλῶσσαν Ἑλληνικὴν κοινὴν καὶ ὄχι κοινὴν, κρᾶμα δέ τι ἐκ παλαιᾶς καὶ ὅλως νεωτεριζούσης, οἷον ὑπὸ τῶν λογιωτάτων ἐσυνειθίζετο ἐν τοῖς Γραικορωμαϊκοῖς χρόνοις καὶ κατωτέρω, περὶ ὧν ἡ Γαλλιστὶ γεγραμμένη Εἰσαγωγὴ λέγει τὰ δέοντα, ἐξ ἧς Εἰσαγωγῆς μανθάνομεν ἄλλα τε καὶ ὅτι τὸ πρῶτον ἐν τῇ σειρᾷ εἰς στίχους 2607 ἡ διήγημα ἐρωτικὸν τὸ κατὰ Καλλίμαχον καὶ Χρυσορρόην» νῦν πρῶτον ἐκ χειρογράφου ἐκδίδεται, τὸ δὲ δευτέρον εἰς στίχους 3094 ἀδιήγησις ὠραιότητι τοῦ ἀνδρειωμένου Διγενῆ» εἶναι νεωτερικωτέρα μόνον (τοῦ ἔτους 1670 μ. Χρ.) ἐπεξεργασία παλαιότερου ἄλλου κειμένου, γνωσθέντος πρὸ ἐτῶν τινῶν διὰ τοῦ τύπου, τὸ δὲ τρίτον εἰς στίχους 862

«ἀδιήγησις ἐξάιρετος ἐρωτικὴ καὶ ξένη

τοῦ Ἡμπερίου Θαυμαστοῦ καὶ κόρης Μαργαρίνας»

ἤδη καὶ πολλάκις πρότερον ἐτυπώθη, νῦν δὲ πολὺ ὀρθότερον, τὸ δὲ τέταρτον, εἰς στίχους 756, νῦν πρῶτον δημοσιεύεται, ἐπιγραφόμενον ἀλόγος παρηγορητικὸς περὶ δυστυχίας καὶ εὐτυχίας» καὶ εἶναι πολλαχῶς περιέργον διὰ τὰς ἐν αὐτῷ πολλαῖς ἀλληγορίας καὶ προσωποποιίας. Οὔτε ὁμως αὐτὸ οὔτε τὰ ἄλλα (ἀναγκαζόμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν) ἠδέως ἀναγινώσκονται, ὡς ἐντελῶς ἄμοιρα φιλοκαλίας. Ἄλλὰ τί νὰ γίνη; Πρέπει πάντα μὲν τὰ πρὸ αἰῶνων ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ὁμοεθνῶν γραφέντα νὰ ἐκδοθῶσι διὰ διαφόρους λόγους, καὶ ἐκδῶται αὐτῶν τίνες ἄλλοι προσφυσέτεροι ἢ ἡμεῖς οἱ νῦν ζῶντες ἀπόγονοί των; (*) ἀναγνώσται δὲ αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης θὰ γίνωνται ἐκεῖνοι, ὅσοι εἰς εἰδικὰς σπουδὰς ἱστορίας τῆς γλώσσης, πρόσθετος καὶ ποιήσεως, ἠθέλησαν νὰ ἐπιδοθῶσιν. Οὔτοι, ὄντες καὶ ὀπισθοῦν ἠλικιωμένοι, ὅτε ἡ κρίσις δυνατωτέρα, θὰ καρπῶνται μόνον εἴ τι χρήσιμον ἐν τοῖς τοιούτοις ἀναγνώσμασιν εὐρίσκεται, ἐνῶ ἡ ἀνεργάτιστος νεότης, ἂν δὲν τὰ ἀποφεύγῃ ἐξ ἐνστίκτου, θὰ τρέχῃ κίνδυνον νὰ διαφθέρῃ τὴν καλαισθησίαν της.

Ταῦτα βραχέως δηλώσαντες προσθέτομεν, ὅτι ἡ τοῦ βιβλίου εἰσαγωγή, Introduction, δίδει λόγον περὶ τε τῶν χειρογράφων, ἐξ ὧν διὰ ζητήσεως καὶ μελέτης ἐπιπόνου τὰ κείμενα ἐλήφθησαν, καὶ περὶ τῆς μεθόδου ἣν ὁ ἐκδότης, κεκτημένος ἤδη πρότερον ἐμπειρίαν (**), ἠκολούθησεν εἰς τὴν μεταγραφὴν καὶ διόρθωσιν τῶν πολλαχῶς ἡμαρτημένων κειμένων* εἶτι δὲ περιέχει καὶ γενικώτερα τινὰ περὶ τῆς ἀξίας ἢ ἀπαξίας αὐτῶν τῆς ποιητικῆς, ὡς καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν, κατὰ πόσον δηλ. εἶναι ἰθαγενῆ προϊόντα τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀ' Ἑλληνι-

(*) Ὁμολογεῖται τοῦτο ἤδη πρὸ πολλοῦ. Ὅθεν καὶ μετὰ τὸν Κοραῆν, ἐκδόντα καὶ σχολιάσαντα ποιήματά τινὰ τοῦ Πτωχοπροδρόμου ἐν τοῖς Ἀτάκτοις, ἠσχολήθησαν εἰς τιαύτας ἐκδόσεις ὁ Δ. Μαυροφρύδης καὶ ὁ Κ. Σάθας· ἐκ δὲ τῶν ἀλλογενῶν ὁ Ellissen, ὁ Wagner, ὁ Miller καὶ ὁ Legrand καὶ εἴτις ἄλλος διαφεύγει νῦν τὴν μνήμην μου.

(**) Εἶχεν ἤδη τῷ 1871 ἐκδώσει τοῦ Δοξαρά τοῦ περὶ ζωγραφίας ἐκ χειρογράφου, τῷ δὲ 1879 τὰ τοῦ Ἀθηνῶν Μιχ. Ἀκομινάτου, ὡσαύτως ἐκ χειρογράφων.

σμοῦ ἢ μιμήματα Φραγκικῶν πρωτοτύπων ἢ καὶ αὐτόχρημα μεταφράσεις.

Νομίζομεν δὲ ἡμεῖς, ὅτι τὰ ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ ταύτῃ ἠδύ-
ναντο πολὺ βραχύτερον νὰ ἐκτεθῶσιν, ὡσαύτως νομίζομεν, ὅτι
καὶ ἡ ὑπὸ τὸ κείμενον ἀναγραφὴ τῶν ἀπείρων κακογραφικῶν
τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις ἠδύνατο ἢ ὅλως ἢ κατὰ τὸ πλεῖστον
νὰ λείψῃ. Ὁ Boissonade, ὁ Bekker, ὁ Cramer καὶ ἄλλοι φι-
λόλογοι, πολλὰ μεσαιωνικὰ ἐκ χειρογράφων ἐκδόντες, οὕτως ἐ-
ποίησαν. Ἄλλως τὸ πολλοστημόριον τῶν ὄσων ἐξέδωκαν δὲν
ἤθελεν ἰδῆ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Ἐτι καὶ τὸ ἐν τέλει τοῦ
βιβλίου προστεθὲν Glossaire, Γλωσσάριον, τὸ ἐρμηνεύον μέγα
πλήθος λέξεων Γαλλιστί, μετὰ παραπομπῶν καὶ διευκρινήσεων,
περιλαμβανόμενον δὲ εἰς τρία καὶ τι πλεόν τυπογραφικὰ φύλλα,
ἠδύνατο, ὡς ἡμεῖς φρονοῦμεν, κατὰ τὸ ἡμισυ καὶ πλεόν νὰ συν-
τηθῆ, καὶ οὕτω τὸ ὅλον βιβλίον ἐπιτομώτερον καὶ διὰ τοῦτο
εὐωνότερον γινόμενον νὰ περιέλθῃ εἰς πλειόνων χεῖρας, ἀφοῦ
μάλιστα ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του εἶναι προωρισμένον διὰ λογιω-
τάτους, οἵτινες συνήθως δὲν εἶναι εὐποροί. Τῷ ὄντι τίς χρεῖα
ἦτο ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ νὰ περιληφθῶσι λέξεις ὡς αἱ ἀσῆμι, ζω-
νάριν, ξεψυχῶ, χρυσωμένος, λιποθυμῶ, σπλαγχνίζομαι, σπου-
δάζω, ἀγωνίζομαι, ἀμετρος, ἀλλότριος, οὐρανομήκης, πάγχρυ-
σος καὶ πλεῖσται ἄλλαι τοιαῦται, ἐν παντὶ Ἑλληνογαλλικῶ
λεξικῶ ἐπαρκῶς ἐρμηνευόμεναι; Τούτου τοῦ περιττοῦ ἔρματος
ἀποβαλλομένου ἤθελον ἐξαίρεσθαι ἐπὶ πλεόν αἱ εἰς τινὰς τῶν
περιεργότερων λέξεων προστεθεῖσαι παρατηρήσεις.

Ταῦτα ἡμεῖς μετὰ πάσης εἰλικρινείας καὶ ἐλευθερίας ἐκρί-
ναμεν δέον νὰ εἴπωμεν, καί, ἂν θέλῃ ὁ εὐπαιδευτος καὶ φιλό-
πονος ἐκδότης, ἄς τὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ ἐξακολουθήσει τοῦ
ἔργου του. Ἐνθυμητέον, ὅτι ὁ βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρά,
ὁ δὲ καιρὸς ὀξύς. Πρέπει λοιπὸν νὰ οἰκονομῶμεν τὰ πάντα.

Ὁ τύπος τοῦ βιβλίου οὐ μόνον φιλόκαλος, ἀλλὰ καὶ ἐλεύ-
θερος σφαλμάτων.

B.

Συγγραμμάτια Ἑλληνικά, ἃ πρότερον μὲν ἐν Ἑλληνικαῖς ἡμερίσι συνέγραψε, νῦν δὲ ἀγομένης τῆς ἑκατονταετοῦς τοῦ ἀνακαινισθέντος Οὐγγρικοῦ βασιλ. πανεπιστημίου ἐορτῆς συλλεχθέντα ἐξέδωκεν Ἰω. Β. Τέλφου, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας, πρῶν δικηγόρος, τακτικὸς τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Βουδαπεσταίῳ πανεπιστημίῳ καθηγητής, τοῖς σχολαστικαῖς ἔτεσι 1870—71, 1874—75 πρόεδρος καὶ κοσμήτωρ τῆς φιλοσοφ. σχολῆς, μέλος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἐταιρίας, τοῦ ἐκεῖ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλήν. γραμμάτων συλλόγου καὶ τοῦ φιλολ. συλλόγου Βύρων, τῆς πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν Ἑλλήν. ἐν Γαλλίᾳ μελετῶν Ἐταιρίας, τῆς τε Οὐγγρικῆς καὶ ἐν Παταυτῷ Ἀκαδημίας κ.τ.λ. — Βουδαπέστησι. Τύποις τοῦ Οὐγγρ. βασιλ. Πανεπιστημίου, 1880. [εἰς 4.ον, σελ. 116.]

* Ἄσμενοι καὶ εὐγνώμονες ἀναγγέλλομεν τὴν περιέργων ταύτην συλλογὴν. Οἱ ἡμέτεροι ὁμογενεῖς λαμβάνοντες αὐτὴν εἰς χεῖρας θὰ ἀναπολήσωσι κατὰ νοῦν πάλιν τὸν σταθερὸν φίλον τῶν Ἑλλήνων, ὃν εὐτύχησαν νὰ ἔχωσιν ἐν Οὐγγαρίᾳ. Ὁ ἀνὴρ δὲν εἶναι ἐξ ἐκείνων, οἵτινες λησμονοῦντες τὰ ὅσα ἔπαθεν κακὰ ἐν τοῖς πρῶν χρόνοις ἢ πατρίς των ὑπὸ τῶν Τούρκων, τολμῶσι νὰ ἀνακηρύττωνται φίλοι τῆς Σουλτανικῆς δεσποτείας, ἀλλὰ τὸναντίον ἀνήκει εἰς ἐκείνους τοὺς ὀλίγους, οἵτινες τοὺς Τούρκους μὲν καὶ τὴν αὐτῶν ἀπάνθρωπον διοίκησιν ἀποστρέφονται, φιλοῦσι δὲ τοὺς πολλὰ ὑπ' ἐκείνων παθόντας καὶ πάσχοντας ἔτι λαούς· διότι καθήραντες τὴν ἑαυτῶν διανοίαν διὰ τῆς μελέτης τῶν τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος συγγραμμάτων παρεσκεύασαν καὶ τὸ αἰσθητικὸν τῆς ψυχῆς των ὡς πρέπει ἀνθρώποις·

non ignari mali, miseris succurrere discunt.

Ὁ καθηγητὴς Τέλφος πῶς ἀνέκαθεν ἐθεώρησε τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐξέφρασε τὰς πεποιθήσεις του, ἀποδει-

κινύουσι τὰ ἐξῆς, εἰλημμένα ἐξ ἐνὸς ἄρθρου του δημοσιευθέντος ἐν τῇ Κλειοῖ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1879, ἐπανατυπωθέντος δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ Συλλογῆ καὶ ἐπιγραφομένου αὐτὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα.»

«Περαιῖνω τὸ ἄρθρον μου» λέγει αμετὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν μόνον οἱ Ἕλληνες εἶναι προωρισμένοι νὰ ἐγκαθιστῶσιν ἐκεῖ τὴν ἀληθινὴν ἐλευθερίαν, ἐπιστήμην, τέχνην, ἐν ἐνὶ λόγῳ, τὸν πολιτισμόν. Εἰς τοῦτο δὲν εἶναι ἰκανὸς οὔτε ὁ Τοῦρκος, οὔτε ὁ Βούλγαρος, οὔτε ὁ Ἀλβανὸς οὔτε ἄλλος σλαβικὸς λαός. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἵνα ἡ Εὐρώπῃ ἀπολαύῃ τῆς εἰρήνης, θάπτον ἢ βράδιον θὰ ἦναι ἀναγκαῖον νὰ ἡγεμονεύσῃ ὁ Ἑλληνισμός.»

Ταῦτα μὲν οὕτω. Περιέχει δὲ ἡ Συλλογὴ καὶ ποικίλα ἄλλα ἱστορικά τε καὶ φιλολογικὰ ἄξια ἀναγνώσεως, εἰς ἃ παραπέμπομεν τοὺς φιλομαθεῖς.

Γ.

Ὑπομνήματα περιγραφικὰ τῶν Κυκλάδων νήσων κατὰ μέρος, ὑπὸ Ἀντωνίου Μηλιαράκη. Ἄνδρος, Κέως (μετὰ δύο γεωγραφικῶν πινάκων). Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἑλλην. ἀνεξαρτησίας». 1880. [εἰς 8ον, σελ. ι'. καὶ 276].

Εἶναι ὄντως εὐφρόσυνον τὸ ὅτι ἀπὸ τινος χρόνου πληθύνονται παρ' ἡμῖν τὰ περιγραφικὰ Ἑλληνικῶν χωρῶν βιβλία (*). Εἶναι δὲ ταῦτα τὸ μὲν μεταφράσματα ἢ ἐρανίσματα ἐκ ξένων συγγραφῶν, τὸ δὲ καὶ πρωτότυπα δοκίμια. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἑκαταίου, τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Πυθέα, τοῦ Νεάρχου,

(*) Ἐκ τῶν τελευταίων ἐκδοθέντων μνημονεύομεν τὰ ἐξῆς· Θερμαῖς ἤτοι περὶ Θεσσαλονίκης ὑπὸ Μ. Χ. Ἰωάννου. — Θεσσαλία ὑπὸ Ν. Γεωργιάδου. — Ἡ νῆσος Κάλυμνος ὑπὸ Θέμελη Ι. Κινδύνη. — Ἐλεγχος τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας Ε. Κειπέττου ὡς πρὸς τὴν Μακεδονίαν ὑπὸ Μ. Δήμιτσα. — Marquardt ἱστορία τῆς Κυζίκου, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Κυρῆλλου Γρηγοριάδου. — Μελέτη περὶ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Ἀλβανῶν ὑπὸ Π. Κουπιτώρη.

τοῦ Δικαιάρχου, τοῦ Ἐρατοσθένους, τοῦ Στράβωνος, τοῦ Παυσανίου καὶ ἄλλων τῆς ἀρχαιότητος ἐνδόξων γεωγράφων καὶ περιηγητῶν, φυσικὸν ἦτο, ὅτε ἀνέστησαν εἰς νέον ἐθνικὸν βίον, νὰ φιλοτιμηθῶσι καὶ περὶ ταύτας τὰς σπουδάς, αἵτινες εἶναι τῶν τὰ μάλιστα ἀνθρωπικῶν. Ἰδίως δὲ προσῆκεν εἰς ἡμᾶς, ἀφοῦ τὸ μεσαιωνικὸν σκότος κατεκάλυψε πολλὰ μέρη τῆς ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ Ἑλληνικῆς ἱστορίας, οἱ δὲ ἀλλογενεῖς διὰ διαφόρους λόγους δυσκόλως κατώρθουν νὰ διαλύσωσι τὸ σκότος τοῦτο, καὶ περ ἔχοντες πολλὴν προθυμίαν καὶ μάθησιν καὶ μέσα ἄλλα βοηθητικά, προσῆκε, λέγομεν, εἰς ἡμᾶς νὰ ἐπιληφθῶμεν τοῦ ἔργου τούτου μετ' ἀγαθῆς ἐλπίδος, ὅτι περὶ οικειῶν ἡμῖν πραγμάτων συγγράφοντες, καὶ ἂν τὰ μέσα τὰ βοηθητικά μικρότερα ἠθέλομεν ἔχει, δὲν θὰ ἀπετυγχάνομεν ὀλοτελῶς, καθὼς ἔνιοι τῶν ξένων, ἀλλὰ θὰ προσεισβάζομεν σημαντικά τὰς μάλιστα μὲν εἰς ἡμᾶς ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς πολυωφελεῖς γνώσεις τῆς γεωγραφίας. Ἄλλ' ἰδιαιτάτα ἔτι καὶ οἱ παρόντες καιροὶ οἱ πολιτικῶς τεταραγμένοι ἔνεκα τῶν ἐξεγερθέντων περὶ ἡμᾶς φυλετικῶν πόθων πρὸς πολιτικὴν αὐθυπαρξίαν, ἐπροκάλουν συντονωτέραν παρ' ἡμῖν καλλιέργειαν τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων, μήπως καὶ καθυστεροῦντες ἐν αὐταῖς καὶ διὰ τοῦτο ἐξαπορούμενοι ἐν ἐπικαίροις στιγμήμαῖς πολιτικῶν πράξεων, ἠθέλομέν ποτε πάθει ἀνηκέστους ἐθνικὰς ζημίας. Ὡς οὐδέποτε ἄλλοτε τῇ ἀληθείᾳ χρεῖαν ἔχομεν τώρα νὰ ἠξεύρωμεν σαφῶς τὸ τίνας ἐσμὲν καὶ ποῦ ἐσμέν, ὅπερ πάλαι ποτὲ Ῥωμαῖός τις τῶν σοφῶν καὶ λίαν φιλοπατρίδων ἠθελε νὰ διδάξῃ τοὺς συμπολίτας του ὡς χρησιμώτατον τῶν μαθημάτων. Καλὸν λοιπὸν σημεῖον, ὅτι ἐπὶ τὰ τοιαῦτα τώρα προθύμως τρεπόμεθα, καὶ ἐλπίς εἶναι, ὅχι μόνον τὸ προσεχὲς ἐκ τούτων πολιτικῶν ὄφελος νὰ καρπωθῶμεν, ἐπιγινώσκοντες τὴν δύναμιν ἡμῶν ἢ τὴν ἀδυναμίαν ποῦ κεῖται καὶ ἐκ τῆς γνώσεως ταύτης τὰς ἐνεργείας ἡμῶν ἐκάστοτε, ὡς πρέπει, ρυθμίζοντες, ἀλλὰ καὶ ἄλλην τινὰ γενικωτέραν ὑπηρεσίαν τῇ ἐπιστήμῃ νὰ παράσχωμεν διὰ τῆς τοιαύτης ἐνασχολήσεως. Ἐχομεν δηλ. ἡμεῖς ἐνδόμυχόν τινα αἴσθησιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν

πίστιν (ἥτις δὲν νομίζομεν νὰ εἶναι ἀπατηλή, προερχομένη ἐκ δόξης ματαιίας καὶ οἰήσεως), ὅτι ὁ Ἕλλην ὁ σημερινὸς εἶναι ἐξόχως ἐπιτήδειος εἰς μελέτας τόπων καὶ βίου καὶ διαίτης ἑθνῶν, διότι πρῶτον μὲν φύσει εὐκράτως ἔχει πρὸς φαντασίαν καὶ κρίσιν, δεύτερον δὲ δὲν ἐπιπροσθούσιν αὐτῷ δύο τινὰ πράγματα, βλαβερώτατα καθιστάμενα εἰς τοὺς Εὐρωπαίους γεωγράφους καὶ περιηγητάς, μάλιστα ὅταν τὴν Ἀνατολὴν ἱστορῶσιν. Εἶναι δὲ ταῦτα τὸ προσηλυτιστικὸν ἐν τῇ θρησκείᾳ πνεῦμα καὶ ἡ διάθρηψις ἣν ἀπέκτησαν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν διαίτῃ, τῇ ὑπεράγαν ἀναπαυτικῇ. Καὶ διὰ μὲν τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν ἰδίωμα δὲν εἶναι χρεία πολλῶν λόγων ἵνα ἀποδειχθῇ, ὅτι ἐνυπάρχει συχνότατα ἐν αὐτοῖς καὶ εἰς μεγάλην ποσότητα, ὥστε νὰ τοὺς κάμνη κακοὺς παρατηρητάς καὶ ἀδίκους κριτάς ξένων λαῶν καὶ βίων, διὰ δὲ τὸ δεύτερον ἠδύνατο μὲν τις ἀντιλογία νὰ γίνῃ καὶ νὰ φανῇ βάσιμος, ἀλλὰ καλῶς ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων ἀφεται. Οἱ σημερινοὶ Εὐρωπαῖοι τῶν βορειοδυτικῶν κλιμάτων, τολμῶμεν νὰ διῦσχυρισθῶμεν, δὲν ἔχουσιν οὐδὲ στάλαν ἐκείνου τοῦ περιλαλήτου ἤθους τοῦ παλαιοῦ Ἀλκιτιάδου, ὅστις Ἀθηναῖος ὦν καὶ τῶν γνησιωτάτων καὶ τὰ μάλιστα ἐνθεραμμένων εἰς τὰ πάτρια καὶ ἰδιοφυῆ ἔθνη, ὅμως ἤτο ὁ αὐτὸς ἰκανώτατος νὰ μεταλαμβάνῃ καὶ τὴν διαφορωτάτην Λακωνικὴν καὶ τὴν Περσικὴν διαίταν καὶ εἴ τινα ἄλλην. Καὶ ἂς μὴ ἀπατῶνται τινές, βλέποντες τοὺς συγχρόνους Εὐρωπαίους περιηγητάς περιτυλισσομένους εἰς ἀραβικὰ χράμια καὶ ἐπιτιθέντας εἰς τὴν κεφαλὴν των φέσια τουρκικὰ ἢ Ἰνδικοὺς κεφαλοδέσμους καὶ ἄλλα τοιαῦτα ποιοῦντας οἷον τὸ ἀσμενίζειν ἐνίοτε εἰς τὴν πόσιν τοῦ ῥητινήτου οἴνου καὶ τὸ κάπνισμα τοῦ ναργηλέ. Εἶναι ταῦτα ἐπουσιωδέστατα πράγματα καὶ μᾶλλον ποιοῦσιν αὐτὰ οἱ ποιοῦντες πρὸς τροφήν τῆς ἐξάλλου αὐτῶν φαντασίας, τῆς ἀρεσκομένης στιγμιαίως εἰς τὰ ἀλλόκοτα. Τὸν ὅλον δὲ αὐτῶν βίον καὶ τὰς κλίσεις δυσκολώτατα μεταβάλλουσι καὶ ὡς ξένοι πάντοτε ἀναστρέφονται ἐν ταῖς ξέναις χώραις, δι' ὃ καὶ δύσθυμοι καὶ δύσκολοι καὶ στρυφνοὶ διατελοῦσι, προκλινέστατοι δὲ γίνονται εἰς παρεξηγήσεις καὶ

κατακρίσεις ἄλλοτρίων ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τὰ ὅποια, καὶ καλὰ ἂν τύχη νὰ εἶναι ἡ ἀδιάφορα, δὲν εὐρίσκουσι χάριν ἐνώπιόν των, μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν πρὸς τὰ οἰκεία ἀνομοιότητα. Καὶ τὸ φιλοκίνδυνον δὲ καὶ ἡ ἀληθὴς ὄντως ἀνδρεία ψυχῆς, ἦν πολλάκις δεικνύουσιν οἱ ἐκ τῆς Εὐρώπης περιηγηταὶ εἶναι μὲν καλὰ καὶ ἀγαστὰ ιδιώματα, ἀλλὰ δὲν δύνανται πάντως νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὡς προσόντα τῶν πρώτων καὶ ἀπαραιτήτων εἰς ὅντινα μέλλει νὰ γίνη δόκιμος γεωγράφος ἢ πιστὸς ἀφηγητὴς καὶ ἐκτιμητὴς ἄλλοτρίων βίων καὶ ἠθῶν. Οἱ δὲ ἡμέτεροι Ἕλληνες πρὸς τῇ φιλομαθείᾳ, ἦν κοινὴν ἔχουσι μετὰ τῶν Εὐρωπαϊῶν, ἔχουσι ἔτι καὶ πρὸ πάντων τὸ εὐθυμον καὶ τὸ εὐκόλον ἐν τῇ βιωτικῇ ἀναστροφῇ, καὶ τὸ ἀπρόληπτον δὲ καὶ τὸ ἀνεξίθρησκον πολὺ καὶ τὴν κρίσιν ὄχι ἀσθενῆ· τὸ δὲ λιτὸν αὐτῶν καὶ τὸ ὀλιγαρκὲς εἶναι δὲ διατεθρυλημένα. Πόσον δὲ ταῦτα ἀξία εἶναι τὰ ιδιώματα ἐν ταῖς περιηγήσεσιν, εὐκόλα πᾶς τις νοεῖ. Ἄνθρωπος ὅστις δυσαρέστως διατίθεται πρὸς βρώματα ἢ πόματα πενιχρὰ καὶ ἐκ τούτου ἀσιτεῖ ἢ κακῶς διαπεραίνει τὴν χώνευσίν του, ὅστις ἔτι μαλακὰς ζητεῖ κατακλίσεις καὶ δυσφορεῖ ὅταν δὲν τὰς εὐρίσκη, δὲν εἶναι πᾶσα ἀνάγκη νὰ βλέπῃ τὰ πάντα μαῦρα ἐνώπιόν του, καὶ διατηρήσας ἐπὶ πολὺ τὴν ἀηδίαν, νὰ θέλῃ ἔπειτα καὶ νὰ τὴν ἀναγράφῃ ὅταν μετὰ μῆνας καὶ ἔτη ἐπιβληθῇ εἰς συγγραφὴν βιβλίου; νομίζω. Ἀλλὰ εἰς τοιαῦτα ποτὲ δὲν κατήνησεν ὁ παλαιὸς ἡμῶν Ἡρόδοτος, ὁ πλείστους τόπους περιηγηθεὶς, οὔτε ὁ Παυσανίας οὔτε ἄλλος τις τῶν ἡμετέρων προγόνων.

Εἰ δὲ τίνα ἐν τοῖς παλαιοῖς συγγράμμασι φέρονται σκωπτικὰ ῥησεῖδια διὰ τινὰς Ἕλληνικοὺς καὶ ἄλλους λαοὺς, ἄλλην ἐκεῖνα ἔχουσι πηγὴν καὶ ἄλλον χαρακτῆρα, ὄχι ὅποιον αἰσημεριναὶ ἐν τοῖς περιηγητικοῖς συγγράμμασι ἀκριβαὶ καὶ χολώδεις κατηγορίαι, αἵτινες γίνονται ὕστερον ἄρθρα πίστεως παρ' οἷς λαοῖς δημοσιεῖονται. Ἐκεῖνα δὲ τὰ παλαιὰ θεωρητέα ὡς ἄμεσα λαϊκῆς ἀντιλήψεως γεννήματα καὶ ὅπως οὖν ἀθῶα, ὧν ὅμοια ἔχουσι καὶ πάντες οἱ νεώτεροι λαοί, δι' ἃ οὐδεὶς σκανδαλίζεται.

Ἄς κόψωμεν ὅμως τῶρα τὸν περὶ τούτων λόγον, ἵνα εἴπωμεν ἄλλα τινὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ παρόντος βιβλιογραφικοῦ ἄρθρου. Οἱ ἐκ τῶν ἡμετέρων λόγιοι οἱ περὶ τὰ γεωγραφικὰ ἀσχολούμενοι δύνανται μὲν ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων νὰ χωρῶσι θαρρόντως εἰς τὸ ἔργον ὃ ἠρετίσαντο, ἀλλὰ δὲν πρέπει οὐδὲ στιγμὴν νὰ λησμονῶσιν, ὅτι ἡ γεωγραφία δὲν εἶναι, ὅπως τινὲς περὶ αὐτῆς ὡς καὶ περὶ τῆς ἱστορίας ἐσφαλμένως φρονοῦσιν, ἔργον παντὸς ὅστις ὅπωςδῆποτε τὴν ἕξιν τοῦ γράφειν ἀπέκτησεν, ἀλλ' ἀπαιτεῖ τακτικὴν ἐγκύκλιον παιδείαν καὶ πλείστας εἰδικὰς γνώσεις. Ἄς συγχωρηθῆ εἰς ἡμᾶς τοῦτο νὰ ὑπομνήσωμεν ἐν τῇ παρουσίᾳ εὐκαιρία. Πρῶτον καὶ κύριον προσὸν τοῦ γεωγραφοῦντος ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις καὶ γεωγραφοῦντος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔνθα ἀνέκαθεν ἐθνῶν μισγάγκεια, εἶναι συστηματικὴ φιλολόγου παιδεία καὶ γλωσσομάθεια εὐρεῖα, ἔπειτα κατὰ ἴσην μοῖραν φυσιογραφικαὶ γνώσεις καὶ μαθηματικά. Ὁ στερούμενος τούτων ἅς μὴ ἐλπίζῃ ἀξιόν τι λόγου νὰ κατορθώσῃ, καὶ ἂν ἐν ἑαυτῷ ἦνωσε πᾶσαν ἄλλην ἐκ φύσεως δεξιότητα καὶ δὴ καὶ τὴν φιλοπονίαν. Τὴν φιλοπονίαν τινῶν ἡμεῖς βλέπομεν συχνὰ ἐπαινουμένην, ὅταν βιβλία ἐν ἐφημερίσιν ἐπικρίνωνται ἢ, ὅπερ τὸ σύνθηες, ἐγκωμιάζωνται μόνον. Σχεδὸν δὲ πάντοτε, δὲν ἠξεύρομεν πῶς, τῇ μνεΐα τῆς φιλοπονίας παρομαρτεῖ τι τὸ ὁποῖον δὲν γράφεται μὲν, νοεῖται δὲ δυστυχῶς ἐν τοῖς διαστίχοις ὑπὸ πάντων τῶν ἀναγινωσκόντων, ἴσως δὲ καὶ τῶν γραφόντων, πράγμα λίαν ἀζήλον τῇ ἀληθείᾳ, ἢ ἔλλειψις εὐφυΐας καὶ παιδείας. Ἐξορκίζομεν τοὺς παρ' ἡμῖν συγγράφοντας ἢ μεταφράζοντας νὰ ἐρωτῶσι πρῶτον σπουδαίως τὸν ἐν ἑαυτοῖς δαίμονα ἢ φίλον τινὰ εἰλικρινῆ περὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἐπικτήτου καταστάσεώς των, πρὶν ἢ λαμβάνωσιν εἰς χεῖρας τὸν κάλαμον, ἵνα μὴ περιπίπτωσιν εἰς ὅ,τι βέβαια δὲν θέλουσιν, εἰς τὴν ἀδοξίαν. Πόσοι, ἂν δὲν ἔγραφον, ἤθελαν ἄλλως ἀποδειχθῆ ὠφελιμώτατοι εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν! Εἶπε κάλλιστα ὁ Boileau

Soyez plutôt maçon, si c' est votre talent,
 ouvrier estimé dans un art nécessaire,
 qu' écrivain du commun !

Ἐν ἄλλο ἔτι δὲν εἶνε περιττὸν νὰ ἐνθυμίση τις εἰς τοὺς γράφοντας γεωγραφίας καὶ περιηγήσεις, ὅτι κακὸν τὸ νὰ συγχέωνται τὰ γένη τῶν συγγραφῶν, καὶ ὅτι ἀπατῶνται οἱ νομίζοντες, ὅτι ὁ γεωγράφος καὶ ὁ περιηγητὴς καθήκον ἔχει πάντως νὰ ψυχαγωγῆσῃ ἢ τέρψῃ ἢ διασκεδάσῃ, ὡς κοινῶς λέγεται, τὸν ἀναγνώστην. Ἐνάργεια ὕφους, ὅπερ κυρίως ἀπαιτεῖται διὰ τοιαύτας συγγραφάς, ἐπιτυγχάνεται πολὺ κάλλιον διὰ λιτῆς καὶ ἀπερίττου φράσεως, ἣν συνοδεύει φυσικῶς καὶ χάρις, παρὰ διὰ ὀγκωδῶν λέξεων καὶ ἀκαίρου ποιητικῆς δῆθεν ἐρρησχελίας. Τὸ ποιητικῶς ὁμῶς ἐρρησχελεῖν, πολὺ κατὰ δυστυχίαν συνειθιζόμενον ἐν τοῖς συγχρόνοις τῶν Εὐρωπαϊῶν περιηγητικοῖς καὶ αὐτοῖς ἔτι τοῖς διὰ σχολεῖα γραφομένοις βιβλίοις, κάκιστον πρόκειται εἰς τοὺς ἡμετέρους παράδειγμα μιμήσεως. Ἄς φεύγῃσι τοῦτο. Χαρίεντες ἢ φόβον καὶ φρίκην ἐμποιοῦντες τόποι περιγράφονται καλῶς καὶ ἄνευ ποιητικῶν συσκευῶν, οὐδὲ εἶναι ἀπαραίτητοι αἱ εἰδυλλιώδεις σκηναὶ καὶ αἱ ἐπικαὶ μεγαληγορίαι.

Ταῦτα γενικώτερα εἰπόντες ἐρχόμεθα εἰς τὸ προκειμένον βιβλίον. Ὁ συγγραφέας αὐτό, θελήσας νὰ κάμῃ ἀρχὴν συμπληρώσεως τῶν πρὸ ἐξαετίας ἐκδοθέντων Κυκλαδικῶν αὐτοῦ, καλὸν καὶ χρήσιμον ἔργον ἐξεπόνθησεν, ἀπαρτίσας μετὰ ἐπιτόπιον ἔρρευναν καὶ ἐκδοὺς τὰς μονογραφίας τῶν δύο νήσων Ἄνδρου καὶ Κέας, καὶ ταύτας προφανῶς διὰ πλείονας τάξεις ἀναγνωστῶν, ἰδιαιτέρον δὲ διὰ δημάρχους, βουλευτὰς καὶ ἄλλους πολιτικούς, οὐχ ἦττον δὲ καὶ διὰ φιλοπροόδους γεωργοὺς καὶ βιομηχάνους· εἰ δέ τι ἐν αὐτῷ περιέχεται καὶ διὰ φιλόλογους ἐν γένει καὶ ἀρχαιολόγους, καὶ περιέχεται βεβαίως, καὶ τοῦτο οὗτοι εὐγνωμόνως προσδέχονται. Μόνον διὰ παῖδας τοὺς φοιτῶντας εἰς τὰ σχολεῖα δὲν προωρίσθη τὸ βιβλίον, τοιοῦτο ὄν, ὅποιον εἶναι, καὶ ἡμεῖς εἰς τοῦτο μάλιστα προσσχόντες τὸν νοῦν ἠπορήσαμεν τῇ ἀληθείᾳ, πῶς κατωρθώθη νὰ δημοσιευθῇ, ἀφοῦ δὲν ἔμελλε νὰ ἔχῃ πολλὴν κατανάλωσιν ὥστε ν' ἀπαντηθῶσιν οὕτω αἱ δαπάναι τῆς τε περιοδείας καὶ ἐκτυπώσεως. Ἐλυπήθημεν δὲ μαθόντες ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ συγγραφέως, ὅτι οὐ-

δεμιᾶς οὐδαμῶθεν ἔτυχε συνδρομῆς. Πότε πρὸς θεοῦ θὰ μάθω-
 μεν νὰ δαπανῶμεν εἰς τὸ δέον τὰ δημόσια ἢ τὰ τῶν συλλό-
 γων καὶ ἄλλων σωματείων χρήματα; Δὲν βλέπομεν καθ' ἡμέ-
 ραν ἐγκαταλιμπανόμενα ἔργα κατεπεύγοντα κοινῆς ὠφελείας
 δι' ἀπορίαν τῆς χρειώδους χορηγίας; ἐξ ἐναντίας δὲ διατίθεν-
 ται συχνὰ πόροι δημόσιοι κατὰ χάριν ὑπὲρ ἔργων, τὰ ὁποῖα
 καὶ οἶκοθεν εἶναι ἐπικερδῆ. Οὕτω ἀμβλύνεται ἡ προθυμία τῶν
 ἐργαζομένων ὑπὲρ τοῦ κοινῶς καλοῦ. Γνωρίζομεν ἄνδρα ἐκπο-
 νήσαντα ἐν διαστήματι τεσσάρων ἐτῶν βιβλίον ἐπιστημονικόν,
 ὅστις ἀδυνατῶν νὰ καταβάλῃ αὐτὸς τὴν δαπάνην τῆς τυπώ-
 σεως, ἐζήτησε νὰ εὕρῃ ἐκδότην, πρὸς ὃν νὰ πωλήσῃ τὸ ἔργον
 του ἀντὶ δρ. 500! Εὗρέθη εἰς τυπογράφος πρόθυμος νὰ δώσῃ
 τὸ ποσόν· ἠρώτησε δὲ μόνον τὸν συγγραφέα, ὡς πόσα σώματα
 ἐλπίζει ὅτι θὰ πωληθῶσιν εὐθὺς μετὰ τὴν τύπωσιν. Καλῶς
 προσυλλογισθεὶς ὁ συγγραφεὺς ἀπεκρίθη μετ' εἰλικρινείας· ἐπτὰ
 ἐν Ἀθήναις· καὶ ἠλήθευσε· διότι μετὰ ἕξ μῆνας ἀπὸ τῆς ἐκδό-
 σεως τοῦ βιβλίου τόσα μόνον εἶχαν πωληθῆ. Τοῦτο ἐγένετο
 τῷ 1871. Ἐρωτῶμεν τώρα, εἶναι οὕτω δυνατόν νὰ προοδεύ-
 σωσι τὰ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας; Ὁ τυπογράφος ἐκεῖνος ἀ-
 κόμη ἴσως περιμένει νὰ εἰσπράξῃ τὰ δαπανηθέντα μετὰ τοῦ
 τόκου των· περὶ δὲ τοῦ συγγραφέως οὐδὲν λέγομεν. Αὐτός,
 καθ' ὅσον ἐτυποῦτο τὸ βιβλίον του εἰς τέσσαρας πέντε μῆνας,
 ἐλάμβανεν ἐκ διαλειμμάτων παρὰ τοῦ τυπογράφου ἀνά 100
 δραχμὰς καὶ τὰς ἔτρωγε, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ· ἀπλούστα-
 τον. Πολὺ δὲ βέβαια τοῦτο δὲν διαφέρει τῆς γνωστῆς ἐκείνης
 ἱστορίας περὶ Διονυσίου τοῦ τυράννου τῆς Σικελίας, ὅστις κιθα-
 ρωδόν τινα, ἐπιδειξάμενον αὐτῷ μιᾶ τῶν ἡμερῶν τὴν τέχνην
 του, ἀπεστέρησε τὸν μισθόν, εἰπὼν ταῦτα· ἄπιθι, ὅσον γὰρ
 εὐφραίνεις ἄδων, τοσοῦτον ἔχαιρες ἐλπίζων. Τὸ περιπλέον δη-
 λαδῆ, κατὰ τὸν ἐστεμμένον σοφιστήν, ἤθελεν εἶναι ἐκ τοῦ
 πονηροῦ, ἀπαίτησις ἐξ αἰσχροκερδείας.

Ἄλλ' ἐλησμονήσαμεν τὸ βιβλίον τοῦ Μηλιαράκη. Αὐτό,
 καθὼς αὐτὸς λέγει ὁ συγγραφεὺς, ἠδύνατο νὰ γίνῃ τελειότε-
 ρον, ἂν παρείχετο αὐτῷ ἡ εὐκολία τοῦ νὰ διαμεῖνῃ πλείονα

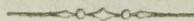
χρόνον ἐν ταῖς νήσοις, ἐρευνῶν τὰ ἀξία ἐρεύνης, ὡς ἦτο ἡ βουλήσις του. Ὅμως δὲ καὶ οὕτω, λέγομεν ἡμεῖς, πολλὴν περιέχει καὶ ποικίλην ὕλην, ἣτις εἶναι τὸ μὲν πλεῖστον περιγραφῆ τῶν νῦν ὄντων, τῆς φυσικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως, τὸ δὲ καὶ ἱστορικὴ ἀφήγησις τῶν ἀξίων λόγου, τῶν ἀφορώντων εἰς τοὺς κατοίκους καὶ τὰς τύχας των καὶ ἐνασχολήσεις, μέρος δὲ οὐ μικρὸν εὗρηται καὶ κρίσεις καὶ προτάσεις τοῦ συγγραφέως περὶ βελτιώσεως τῶν καθεστώτων, δι' ὃ καὶ εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι τὸ βιβλίον εἶναι διὰ τοὺς ἐν τῇ διοικήσει τῶν κοινῶν ἀναστρεφόμενους πρόσφορον ἀνάγνωσμα.

Τοσαῦτα γενικῶς εἰς λεπτομερείας δὲν εἰσερχόμεθα, ὡς τοῦ λόγου ἡμῶν μηχανθέντος ἀπροσδοκῆτως μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ ἄνευ αἰτίων, νομίζομεν, ἐγκειμένων ἐν τῇ καθόλου καταστάσει τῆς νέας ἡμῶν φιλολογίας καὶ ἰδίως τῆς περὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ τὰς περιηγήσεις.

Τελευτῶντες δὲ συνιστῶμεν εἰς τὸν συγγραφέα τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου, ὅτε καὶ θέλει φιλοτιμηθῆ, ἐλπίζομεν, νὰ ἀποφύγη μὲν τινὰς περὶ τὸ λεκτικὸν πλημμελείας, αἵτινες νῦν εἰσέφρησαν, νὰ φροντίσῃ δὲ περὶ καθαριωτέρας ἄνευ σφαλμάτων τυπογραφικῶν ἐκτυπώσεως, ὅπερ ἡμεῖς περὶ πλείστου ποιούμεθα πάντοτε· δι' ὃ καὶ ὅταν τοιοῦτό τι ἐλέγχωμεν, δὲν λησμονοῦμεν καὶ τὰ κατωρθωμένα νὰ ἐπαινῶμεν· τοιοῦτον δὲ ἔπαινον δίκαιον θεωροῦμεν ν' ἀπονεύωμεν εἰς τὴν ἐπιμελῆ γραφὴν τῶν κυρίων γεωγραφικῶν ὀνομάτων παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, καθὼς καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν δύο γεωγραφικῶν πινάκων, οὓς εἰς τὸ προσῆκον μέγεθος προσηρτημένους περιέχει τὸ βιβλίον.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 29 Μαΐου 1880.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

QUAESTIONUM CICERONIANARUM.

Ad Fam. I, 1.

Tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritum, ut, quia tu nisi *perfecta re de me* non conquiesti, ego non idem in tua causa efficio, vitam mihi acerbam esse putem.

Verba *de me* cum inepta esse intellexeret Cobetus nimis forti medicina utens tollenda censuit. Equidem qui in mentem cuiquam venire potuerit ut talia verbis Ciceronianis insereret non assequor; neque eis sublatis satis apparet quae sit illa *perfecta res*, cui Lentuli causa opponatur. Ne multa, hanc fuisse arbitror Ciceronis manum: nisi *perfecto reditu meo* eqs. Cf. ad Att. IV, 1: (cognoram te) plurimum operae... ad conficiendum reditum meum contulisse.

De Orat. II § 110.

Quod (genus ambigui) tum explicatur, cum ea verba, quae desunt, suggesta sunt; *quibus additis defenditur sententiam scripti perspicuam fuisse*.

Ut nunc extrema verba tradita sunt, haec absurdissima oritur sententia: oratorem defendere, si ea verba, quae ipse suggererit, ambiguo scripto addita essent, quid scriptor voluisset, perspicuum fuisse*); quasi vero hoc quaeratur, quibusnam verbis additis scriptoris sententia perspicua esset, ac non illud, quatenus sit illa ipsa sententia.

Quid dicere voluerit Antonius apparebit, si scripseris: quibus additis *quae* defenditur sententia scripti perspicua fuisset. i. e. «quae si addita essent, neque ommissa

---

*) Sic scripsi non immemor grammaticae regulae, de qua v. Zumpt, § 526 b. sed brevitati studens. In hoc quoque peccat vulgata scriptura.

essent neglegentia scriptoris, appareret id eum voluisse, quod eum orator voluisse defendit.

Ib. § 182.

lenitas vocis, *vultus pudoris* significatio, verborum comitas

Sive *vultus* pro nominativo accipitur, sive pro genitivo, ut una cum *pudoris* ex eo quod est *significatio* pendeat, concinnitas orationis foede violatur, quod iam Bakius verissime monuit, qui suo more urendo et secundo laboranti orationi opem ferebat. Ni fallor, sic scribendum est: *vultus pudor*, *doloris* significatio. Nihil est magis ad eorum qui audiunt benevolentiam captandam accomodatum, quam si ipse patronus ob ejus pro quo dicit periculum gravi dolore affectus esse videatur.

P. Arch. § 16.

moderatissimos homines et *continentissimos*

Cum § 15 de eodem hominum genere, de quo nunc agitur, loquens *moderatos* eos et *graves* appellet orator, h. quoque loco pro eo quod in libris est *continentissimos*, scripsisse eum *constantissimos* suspicor. *Gravitatem* et *constantiam* Romanis nomine non re diversas esse virtutes non est quod exemplis ostendam.

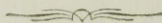
Ib. § 23.

quo minus manuum nostrarum tela pervenerint

Sic cdd. Editores tollunt *minus*. Vereor tamen ut hoc modo locus persanatus sit. Neque enim *manuum nostrarum tela* pro eo quod est: «*tela manibus nostris missa*» recte dici videtur. Si quid video, scriptum orator reliquerat: quo hominum nostrorum tela eqs. Pro eo q. e. *quo hominum* scriptum est primo *quoominum*. Hinc turbae.

Bonnae d. 12/24 m. Aprilis MDCCCLXXX.

ΣΠΥΡΙΑΩΝ ΒΑΣΗΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ.

- 1) Μεγάλη δωρεὰ αἰγυπτιακῶν ἀρχαιοτήτων εἰς τὸ ἔθνικόν μουσεῖον·
 2) Περὶ τῶν ἐν Χαιρωνείᾳ ἀνασκαφῶν τοῦ πολυανδρίου· 3) ἀνα-
 σκαφὴ τοῦ ἐν Πειραιεὶ ἀρχαίου θεάτρου· 4) ἀνέυρεσις ἀρχαίου ἑλλ.
 ναοῦ παρὰ τὸν Σκιλλοῦντα.

1) Πρὸ δύο μηνῶν ἐκομίσθησαν ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Ἀθήνας 44 κιβώτια, περιέχοντα αἰγυπτιακὰς ἀρχαιοτήτας, δωρηθείσας εἰς τὸ ἔθνικόν ἡμῶν μουσεῖον ὑπὸ τοῦ γενναϊόφρονος ὁμογενοῦς κ. Ἰωάννου Δημητρίου τοῦ ἐκ Λήμνου, ἐπαγγελλομένου ν' ἀποστεί-
 λη καὶ ὅσας ἄλλας τοιαύτας ἀποκτήσει εἰς τὸ μέλλον, καὶ ἰδίαις
 δαπάναις νὰ κατασκευάσῃ τὰς ἀναγκαίας θήκας καὶ λοιπὰ χρή-
 σιμα πρὸς τακτικὴν ἔκθεσιν αὐτῶν ἐν τῷ ἔθνικῷ μουσεῖῳ. Ἐπει-
 δὴ δὲ τούτου δὲν ἀπεπερατώθη εἰσέτι ἡ χρήμασι τῆς ἀρχαιολο-
 γικῆς ἐταιρίας ἐγειρομένη πτέρυξ, εἰς ἣν δυνατὸν νὰ τεθῶσιν αἱ
 ῥηθεῖσαι ἀρχαιοτήτες, κατετέθησαν αὐταὶ προσωρινῶς ἐν τινι με-
 γάλῃ αἰθούσῃ τοῦ νέου πολυτεχνείου, ὅπου καὶ αἱ Μυκηναῖαι ἀρ-
 χαιοτήτες, κατασκευαζομένων προσωρινῶν θέσεων ὑπὸ τῆς ἀρ-
 χαιολογικῆς ἐταιρίας ὅπως ἐκτεθῶσι ταχέως πρὸς θεῶν καὶ μελέ-
 τῃν τῶν ἀρχαιοφίλων. Διὰ τῆς μεγάλης ταύτης δωρεᾶς προσκτᾶ-
 ται τὸ ἡμέτερον ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον σπουδαίαν συλλογὴν αἰ-
 γυπτιακῶν ἀρχαιοτήτων, μέλλουσαν νὰ συντελέσῃ πλεῖστον πρὸς
 ἀκριβεστέραν μελέτην καὶ ἀντιπαραβολὴν ἐκ τοῦ πλησίον τῶν τῆς
 ἑλληνικῆς καὶ αἰγυπτιακῆς τέχνης προϊόντων. Οὕτως ἡ Ἑλλάς,
 διὰ τῆς γενναϊότητος τῶν ἰδίων τέκνων, ἀποκτᾶ σπανιωτάτας
 καὶ ἄλλως δυσπορίστους αὐτῇ συλλογὰς ἀρχαιοτήτων, ἐπίζηλος
 καθισταμένη διὰ τὴν εὐτεκνίαν αὐτῆς.

2) Διὰ τοῦ προεκδοθέντος τεύχους τοῦ μαρτίου καὶ ἀπριλίου
 ἐγνωστοποιήσαμεν ὅτι ἐκκαθαρισθέντος τοῦ περιβόλου τοῦ ἐν
 Χαιρωνείᾳ λέοντος ἀπὸ τῶν ἐπ' αὐτοῦ προσθέτων ἐκ τοῦ χρόνου
 χωμάτων, ἀνεκαλύφθησαν ὅστᾳ τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων, καὶ
 ὅτι ἔμελλε μετὰ τοῦτο ἡ ἀρχαιολογικὴ ἡμῶν ἐταιρία νὰ ἐκτε-
 λέσῃ γενικὴν τοῦ περιβόλου ἀνασκαφὴν. Τοῦτο γίνεται ἤδη ἀπὸ

τῆς ἀρχῆς τοῦ μαΐου μηνὸς διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Π. Σταματάκη, ὅστις ἀναγγέλλει ἤδη ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ προβαίνει φέρουσα εἰς φῶς νεκροὺς κατὰ στίχους ποῦ μὲν πυκνοτέρους, ποῦ δὲ ἀραιότερους τεθαμμένους· ὅτι μετὰ τῶν νεκρῶν εἰσι τεθαμμένα ὄπλα καὶ ἄλλα κτερίσματα, καὶ ὅτι πολλῶν νεκρῶν τὰ ὀστέα εἰσιν ἢ τεθραυσμένα ἢ φέρουσιν ὁπὰς ἐκ τῶν πληγῶν. Πάνθ' ὅσα λόγου ἄξια παρουσιάζει ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη ἐγγράφονται ἐν ἡμερολογίῳ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κ. Σταματάκη πρὸς δημοσίευσιν.

3) Πρὸ δύο ἡδὴ μηνῶν ἤρξατο ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία ἀνασκάπτουσα ἐπὶ τῆς ἀνατολικομεσημβρινῆς κλιτύος τοῦ ὑψώματος, ὕπερ χωρίζει τὸν τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τοῦ κοινῶς λεγομένου τῆς Μουνυχίας λιμένα, ἐνθα σώζονται ἐρείπια μεγάλης βυζαντινῆς ἐκκλησίας καὶ σπόνδυλοι ἀρράβδωτοι οὐκ ὀλίγοι, ζητούσα νὰ εὔρη τὸ ἐνταῦθα ὑποτιθέμενον θέατρον τοῦ Πειραιῶς.

Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη, ἀνατεθεῖσα ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν κ. Δημ. Φίλιον δραστηρίως ἐκτελουμένη, ἤγαγεν ἤδη εἰς φῶς τὸ ζητούμενον θέατρον, ἥτοι τὰ τῆς σκηνῆς θεμέλια, τὴν ὀρχήστραν, καὶ μέγα μέρος τοῦ κοίλου, οὗ ἀμέσως μετὰ τὴν ὀρχήστραν σώζονται δύο λιθόκτιστα τῶξα, ἐφ' ὧν ὑπῆρχον ἐδῶλια ἢ πιθανώτερον θρόνοι, τὰ δὲ μετ' αὐτὰ ἐδῶλια δὲν σώζονται, ἀλλὰ ἔχνη μόνον καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἰκανῶς ὑψηλὸν τοξοειδὲς κρηπίδωμα. Τούτου δὲ ὀπισθεν, ἥτοι πρὸς δυσμάς, σώζονται αἱ βάσεις τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας, ἥτις εἶχε κτισθῆ ἐκ τοῦ ὑλικοῦ τοῦ θεάτρου τούτου, ὡς τὰ ἐρείπια αὐτῆς δεικνύουσι. Μόνον τὸ μεσημβρινὸν κέρας τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου μένει ἔτι ὑπὸ τὴν γῆν, διότι ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ χώρου τούτου δὲν συνεχώρησεν ἔτι νὰ προβῆ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἀνασκαφὴ. Ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι ὁ ἐν πᾶσι δραστήριος καὶ φιλότιμος δήμαρχος Πειραιέων κ. Μουτσόπουλος, εἰς ὃν ἐγένοντο αἱ δέουσαι παραστάσεις, θέλει σπεύσει νὰ ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου πᾶν κώλυμα, ὅπως οὐ μόνον ἀνακαλυφθῆ τὸ ὅλον θέατρον καὶ γνωσθῆ ἢ τε τούτου ἔκτασις καὶ διάθεσις, ἀλλὰ καὶ συντηρηθῆ ὡς σπουδαῖον τοῦ δήμου Πειραιῶς κόσμημα.

Ἐκ τινος ἐδωλίου τελευταῖον ἀνευρεθέντος, προσομοιάζοντος δὲ κατὰ τε τὴν τέχνην καὶ τὴν ποιότητα τὸν λίθον τοῖς τοῦ

Διονυσιακοῦ θεάτρου ἐδωλίοις, εἰκάζεται ὅτι καὶ τὸ ἐνταῦθα θέατρον εἶχεν ἐδώλια ὅμοια τῶν τοῦ Διονυσιακοῦ καὶ ὕτι ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ δ' ἢ τοῦ γ' τοῦλάχιστον π. Χ. αἰῶνος.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ὄλου πιστεύομεν ὅτι θέλει δημοσιεύσει ὁ διευθύνων αὐτὴν κ. Φίλιος καὶ τοπογραφικὸν σχέδιον τοῦ θεάτρου τούτου καὶ λεπτομερῆ ἐκθεσιν πάντων τῶν εἰς τοῦτο ἀναφερομένων πρὸς φωτισμὸν τοῦ κοινοῦ.

4) Πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ὀλυμπίας καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ παρὰ τὴν νῦν πολίχνην Κρέσταιναν καὶ πρὸς ἀνατολὰς ταύτης εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας ἐπὶ ὄρους παρὰ τὸ μικρὸν χωρίον Μάξι ὑπάρχουσιν ἐρείπια ἀρχαίας οἰκοδομῆς ἐξ ἐγχωρίου πωρίνου λίθου, παλαιόπορτα ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καλούμενα.

Ἡ οἰκοδομὴ αὕτη, τέταρτον ὥρας ἀπέχουσα ἀπὸ τοῦ ῥηθέντος χωρίου, ἐχρησίμευε καὶ ἔτι χρησιμεύει τοῖς κατοίκοις αὐτοῦ ὡς λατομεῖον πρὸς οἰκοδομὴν κοινῶν καὶ ἰδιωτικῶν οἰκοδομημάτων. Ὁ ἐκ Δημητσάνης ἰατρός κ. Σ. Παπασπυρίδης, ἀποκατασταθεὶς ἐν Κρεσταίνῃ ἀπὸ τοῦ τελευταίου ὁκτωβρίου, ἀνήγγειλε μετ' οὐ πολὺ τῷ καθηγητῇ Εὐθ. Καστόρχῃ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀρχαίου οἰκοδομήματος ἐν τῇ ῥηθείσῃ θέσει, ὅπερ τινὲς καλοῦσι τάφον τοῦ ἐν Σκιλλοῦντι οἰκήσαντος Ξενοφῶντος κατὰ τὰ ὑπὸ Παυσανίου (ἐν ἡλιακοῖς Α, 6, 4) λεγόμενα.

Ὁ καθηγητὴς Καστόρχης ἀνακοινώσας ταῦτα τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐφόρῳ τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδία, παρεκάλει αὐτὸν νὰ μεταβῇ καὶ ἐξετάσῃ ἐπὶ τόπου ὁποῖον οἰκοδόμημα εἶναι τὸ ὡς τάφος Ξενοφῶντος λεγόμενον. Ὁ δὲ κ. Καββαδίας δι' ἐπιστολῆς του ἀπὸ 31 Ἰανουαρίου τ. ἔ. γνωστοποιεῖ εἰς τὸν Καστόρχην ὅτι, μεταβὰς καὶ ἐξετάσας ἐπίσθη ἐκ τῶν σωζομένων ἐρειπίων ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο εἶναι ναὸς καὶ μάλιστα ἐκ τῶν μεγάλων καὶ καλῆς ἐργασίας. Ταῦτα ἀνεκοινώθησαν εὐθὺς τότε καὶ εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἡμῶν ἐταιρίας.

Ὁ καθηγητὴς Καστόρχης, μεταβὰς περὶ τὰ τέλη τοῦ λήξαντος μηνὸς εἰς Ὀλυμπίαν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖ γενομέ-

νων ἀνασκαφῶν, καὶ διερχόμενος διὰ τῆς Κρεσταίνης ἵνα ἴδῃ τὸν ἐν Βάσσαις τῆς Φιγαλίας ναὸν τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος, οὗ πρὸς συντήρησιν ἐξετέλεσε πρὸ μικροῦ ἐπισκευᾶς τινας εἰς ὑποστήριξιν κεκλιμένων τινῶν κίωνων ἢ ἀρχ. ἐταιρία, ἀνέβη μετὰ τοῦ κ. Καββαδίου ἐπὶ τοῦ ῥηθέντος ὄρους ὅπου τὸ οἰκοδόμημα. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο καλύπτεται ὑπὸ δένδρων καὶ θάμνων πυκνῶν, παραλαβῶν ἐργάτας ἐκ τοῦ παρακειμένου χωρίου Μάξι, ἀπέκοψε δι' αὐτῶν δένδρα καὶ θάμνους, καὶ ἐξορύξας τάφρους πέριξ τῆς μεσημβρινῆς καὶ ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος, ἀνεῦρεν ὅτι τὸ μὲν μήκος αὐτοῦ εἶναι 35, τὸ δὲ πλάτος 19 μέτρων, ὧν 11 ἀνήκουσιν εἰς τὸ τοῦ σηκοῦ πλάτος, ἀνὰ 4 δὲ εἰς τὸ ἐτατέρωθεν αὐτοῦ περίστυλον. Τοῦ σηκοῦ σώζονται, ἰστάμενοι ἐν τῇ οικείᾳ θέσει, λίθοι τετράγωνοι ἐκ πώρου μήκους 1,25, πλάτους 0,80 καὶ πάχους 0,40. Τὸ ἐμβαδὸν φαίνεται ἐστρωμένον ἐξ ὁμοίων λίθων ἢ πλακῶν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ σώζονται σπόνδυλοι ῥαβδωτῶν κίωνων ἐκ πωρίνου λίθου, διάμετρον ἐνὸς μέτρου ἔχοντες καὶ φέροντες ῥαβδώσεις δωρικοῦ ῥυθμοῦ. Ἐν τῷ ἐξορυττομένῳ χώματι εὑρέθησαν τεμάχια πλακῶν πάχους 0,3, κέραμοι ἐκ τῶν καλυπτῆρων, ἐπιστυλίου τεμάχια μὲ ταινίας καὶ ἄλλα κοσμήματα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ χεῖρ παιδὸς καλῆς ἐργασίας· πάντα δὲ ταῦτα ἐκ λευκοῦ λίθου.

Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπου ἡ γῆ εἶναι μᾶλλον ἐπικλινῆς, διακρίνονται ἐξ σειραῖ πλακῶν ἄνω τῆς γῆς, ἐξ ὧν δῆλον ὅτι αὐτὸ ἐδράζετο ἐπὶ κρηπιδώματος ὑψηλοῦ καὶ ἐν μέρει κτιστοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν πωρίνων λίθων, ἐξ ὧν καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ οἰκοδόμημα.

Ἐκ τῶν διδομένων τούτων ἐξάγεται ὅτι ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου ὑψοῦτο, ὡς καὶ ἐν Βάσσαις τῆς Φιγαλίας, ναὸς δωρικός οὐ μικρὸς ἐξ ἐγχωρίου πωρίνου λίθου, οὗ ὅμως μέρη ἦσαν καὶ ἐκ λευκοῦ λίθου, ὅπως καὶ τοῦ ἐν Βάσσαις ναοῦ. Ἐκ παραβολῆς δὲ τῶν ἑρεπιῶν τοῦ ναοῦ τούτου καὶ τοῦ ἐν Βάσσαις πείθεται τις, ὅτι ἀμφοτέροι ἦσαν σύγχρονοι καὶ τοῦ αὐτοῦ μεγέθους καὶ ῥυθμοῦ. Ἀκριβέστεραι ἔρευναι θέλουσι δεῖξει κατὰ

πόσον ἡ εἰκασία αὕτη εἶναι ἀληθής, εἰς τίνα θεὸν ἦτο καθιερωμένος ὁ ναὸς οὗτος καὶ ὑπὸ τίνων.

Ἀπίθανος φαίνεται ὁμως ἡ δόξα ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτο ὁ ὑπὸ Ξενοφῶντος τῆ Ἐφεσῖα. Ἀρτέμιδι οἰκοδομηθεὶς κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν Ἐφέσῳ, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ Κύρου ἀναβάσει (Ε', 93 κ. ἐ.) λέγει, διεξοδικῶς περιγράφων τὰ τοῦ ναοῦ διότι καὶ ἡ τοῦ Σκιλλοῦντος χώρα καὶ τοῦ Ξενοφῶντος τὸ κτῆμα ἔκειντο εἴκοσι μόνον σταδίου ἀπωτέρω τῆς Ὀλυμπίας καὶ πλησίον τοῦ Ἀλφειοῦ, ἐν τῇ χώρᾳ ἴσως τοῦ νῦν χωρίου Μακρисиού, ἐν τῷ κτῆματι τοῦ βουλευτοῦ κ. Εὐθ. Δεληγιάννη, ὅπου καὶ ἀρχαῖα ἐρείπια σώζονται· ἐν ᾧ ἡ Κρέσταινα καὶ τὸ χωρίον Μάζι ἀπέχουσι πολὺ ἀπὸ τῆς Ὀλυμπίας. Ἔτι δὲ τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἐπὶ ὄρους οἰκοδομὴ πολυτελοῦς ναοῦ εἰσὶν ἔργα μᾶλλον πόλεως πλουσίας ἢ ιδιώτου.

Σημειωτέον ἔτι ὅτι ἐπὶ τῆς βορείου κλιτύος τοῦ αὐτοῦ ὄρους, ὅπου ὁ ναὸς, σώζεται σπήλαιον ἐντὸς τοῦ βουνοῦ λελαξευμένον, οὗ τὸ ἔμπροσθεν ἡμισυ τῆς ὀροφῆς κατέπεσε πρὸ πολλοῦ, τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ σώζεται, δεικνύον ὅτι αὕτη ἦτο τριγωνικὴ, αἱ δὲ ὑπ' αὐτὴν τρεῖς σωζόμεναι πλευραὶ κάθετοι· ὡς παρέρχει ἔννοιαν ὑπογείου λαξευτοῦ ἐν τῷ ὄρει ἀρχαίου τάφου, οἷοι οἱ ἐν Σπάτᾳ καὶ ἐν Ναυπλίᾳ. Ἀνασκαφὴ τοῦ σπηλαίου τούτου καὶ ἀναζήτησις ἐπὶ τῆς αὐτῆς κλιτύος τοῦ ὄρους καὶ ἄλλων ὁμοίων τάφων, ὧν λίαν πιθανὴ ἡ ὑπαρξίς, πιστευόμεν ὅτι θέλει βεβαιώσῃ τὴν εἰκασίαν ταύτην.

Ἐρρήθη ὅτι κατὰ τὰς πρώτας τοῦ μαΐου ἡμέρας ἐπεσκέφθη καὶ ὁ κ. Ε. Κούρτιος τὸν ναὸν τοῦτον, οὗ τὴν ὑπαρξίν ἐμαθε παρὰ τοῦ κ. Καββαδίου¹).

ΕΥΘ. ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ.

¹) Τὰ περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ ναοῦ τούτου ἐγνωστοποιήθησαν κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἔφημερίδι «Παλιγγενεσία» τῆ 6 Ἰουνίου.

ΧΡΥΣΟΚΟΛΛΗΤΟΝ ΜΥΚΗΝΑΙΟΝ ΞΙΦΙΔΙΟΝ.

Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ συλλογὴν τῶν μυκηναίων ἀρχαιοτήτων, ὡς καὶ οἱ ἀναγνόντες τὸ περὶ τῶν ἐν Μυκῆναις ἀνασκαφῶν σύγγραμμα τοῦ κυρίου Schliemann, γνωρίζουσι τὸ πλῆθος (ὑπὲρ τὰ 150 ἀκέραια καὶ τεμάχια) τῶν ὀρειχαλκίνων (*) ξιφῶν, ἅπερ εὐρέθησαν ἐν τοῖς τάφοις τῆς ἀκροπόλεως Μυκηνῶν. Πάντα τὰ ξίφη καὶ τὰ ξιφίδια ἐκτὸς τῶν μαχαιρῶν εἶναι δίστομα. Καὶ ἄλλα μὲν εἶναι ἀπλᾶ, ἄλλα δὲ κεκοσμημένα. Ὁ κόσμος σύγκειται ἐκ τορευτῶν γραμμῶν ἀπλῶν ἢ σειρᾶς σπειρῶν διηκουσῶν κατὰ μῆκος τοῦ ἐλάσματος, πρὸς δὲ τινὰ τῶν ξιφῶν τούτων σώζουσι κατὰ χώραν τοὺς ἥλους, δι' ὧν ἦν προσηρμοσμένον τὸ ἐκ ξύλου ἢ ὀστου περίβλημα τῆς λαβῆς, καὶ τῶν ὁποίων ἥλων αἱ κεφαλαὶ κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς εἶναι ἐπικεκαλυμμέναι διὰ λεπτοῦ πετάλου χρυσοῦ. Ἐπίσης καὶ χρυσᾶ περιβλήματα τῶν λαβῶν ἐσώθησαν φέροντα ποικίλην διακόσμησιν ἐντετυπωμένων γραμμικῶν σχημάτων. Πολλῶν δὲ ξιφῶν ἢ λαβῶν ἐκοσμεῖτο κατὰ τὸ ἄκρον διὰ κομβίων ἀλαβαστρίνων ἢ ὀστείνων, ἐξ ὧν τινὰ ἦσαν κεκαλυμμένα διὰ πετάλων χρυσῶν. Τόσα περίπου παρετηροῦντο ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν τῶν ξιφῶν ἐκτὸς ἐνός, ὅπερ ἐδείκνυεν ἀλλοίαν διακόσμησιν καὶ περὶ οὗ ἐν σελ. 324 ὑπ' ἀρ. 446 τοῦ συγγράμματος τοῦ κυρίου Schliemann λέγεται, ἐκτὸς τῆς μνείας τῶν χρυσῶν ἐπικεκαλυμμένων ἥλων καὶ τῶν λειψάνων τοῦ ξυλίνου κολοῦ, ὅτι «κατὰ μῆκος τοῦ ἐλάσματος κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς βλέπει τις ἐπικεκολλημένην χρυσῆν πλάκα». Ἐν δὲ τῷ χειρογράφῳ εὐρετηρίῳ τοῦ κυρίου Σταματάκη, τῷ ἀποκειμένῳ

(*) Ἴδε τὴν ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ κυρίου Schliemann προσηρητημένην ἔκθεσιν περὶ τῆς χημικῆς ἀναλύσεως τῶν μεταλλίνων ἀντικειμένων ὑπὸ τοῦ ἐν Λονδίῳ κ. John Percy.

ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἀθηνῶν ἐταιρίας σημειοῦται ὑπ' ἀρ. Τ. Δ, 1950, ὅτι ἀή λεπίς αὐτοῦ ἐπικαλύπτεται ὑπὸ λεπτοτάτου φύλλου χρυσοῦ, ἐφ' ἧς λέων καὶ ἄλλα ζῶα», ὧν μέγρος ἐλάχιστον ἐφαίνετο τότε καὶ ἄπερ οὐδὲ ὁ ἐξ αὐτοφίας γνωρίζων τὸ πρᾶγμα ἠδύνατο νὰ διακρίνη ἐν τῇ ἀτελεῖ ἀπεικονίσει τῇ ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ κυρίου Schliemann. Ταῦτα ἐφαίνοντο ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ ἐλάσματος· ἡ ἄλλη ὅμως, καθ' ὀλοκληρίαν κρυπτομένη ὑπὸ σκληροτάτης κατιώσεως, προσερχομένης ἐκ τοῦ κοπτεροῦ μέρους τοῦ ἐλάσματος καὶ ἄλλων χαλκῶν ἀντικειμένων ὁμοῦ εὐρεθέντων, μόλις ποῦ καὶ ποῦ ἐδείκνυεν ὅτι καὶ αὐτὴ ἦν κεκοσμημένη. Τὸ ξιφίδιον τοῦτο ἐπεχείρησα πρό τινος νὰ καθάρισω καὶ διὰ διαφόρων μέσων καὶ κόπου οὐκ ὀλίγου ἀπήλλαξα αὐτὸ σχεδὸν καθ' ὀλοκληρίαν τῆς ἐπικαθημένης κατιώσεως, ἐκτὸς μερῶν τινων ἐνθα τὸ ἀπομεινῶν στρῶμα τῆς κατιώσεως εἶναι τόσῳ λεπτόν, ὥστε ἐπιχειρῶν τις νὰ τὸ ἀποξέση, κινδυνεύει νὰ ἐπενέγκῃ βλάβην εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸ ἐπιφάνειαν τοῦ χρυσοῦ. Ἐδειξε δὲ καθαρισθὲν τὸ ξιφίδιον κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρᾶς τοῦ ἐλάσματος παραστάσεις χρυσοκολλήτους.

Τὸ ἔλασμα, ὡς νῦν ἔχει, μῆκος μὲν ἔχει 0,237, πλάτος δὲ κατὰ τὸ ἄνω μέρος 0,063 καὶ πάχος 0,007. Τὸ δ' ἔδαφος, ἐφ' οὗ αἱ παραστάσεις ἔχει μῆκος 0,216 καὶ πλάτος 0,027. Ἐλλείπει ἡ λαβὴ καὶ ἡ ἀκκὴ τοῦ ξιφιδίου. Τὸ ἐλλεῖπον μέρος τῆς ἀκκῆς εἶχε πιθανῶς μῆκος 0,05, τοῦ δὲ μήκους τῆς λαβῆς ὑπολογιζομένου, σύμφωνα πρὸς ἄλλας σωζομένας, εἰς 0,07-0,10 μέχρι καὶ 0,15, ἐὰν εἶχε τὸ ξιφίδιον καὶ κομβίον ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς λαβῆς, ὅπερ πιθανόν, τότε τὸ ἀρχικὸν μῆκος τοῦ ξιφιδίου ἐν ὄλῳ θὰ ἦτο περίπου 0,40.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ ἐλάσματος παρίσταται λεοντομαχία, καθ' ἣν πέντε ἄνδρες, ἦτοι τέσσαρες ὀπλίται δόρατα φέροντες καὶ ἀσπίδας καὶ εἰς τοξότης, μάχονται πρὸς τρεῖς λέοντας. Ἐκ τῶν λεόντων δύο μὲν, οἱ πρὸς τῷ στενωτέρῳ ἄκρῳ τοῦ ἐλάσματος, τρέπονται εἰς φυγὴν πρὸς δεξιὰ τῷ θεωμένῳ, ὁ δὲ τρίτος ἐστραμμένος πρὸς ἀριστερὰ ἀνίσταται ἔτι κατὰ τῶν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς δεξιὰ ὀρμώντων πολεμιστῶν, ἐξ ὧν ἓνα τὸν

πρῶτον πεσόντα ἤδη πρὸ τῶν ποδῶν του καταπατεῖ ὑπτιον καὶ μὲ τὰς χεῖρας τεταμένας ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ πεσόντος τούτου τὸ δόρυ ἔχει πληγώσει τὸν λέοντα διαμπερές, ἐμπηχθὲν εἰς τὸ χαῖνον στόματου καὶ ἐξελθὸν κατὰ τὸ ἀρισερὸν ὀπίσθιον σκέλος αὐτοῦ, ὡς δεικνύει ἡ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος δι' ἐγγχαράκτων γραμμῶν δηλουμένη αἰχμῇ. Ὁ μετ' αὐτὸν δεύτερος πολεμιστὴς ὄρμαῖ κατὰ τοῦ λέοντος διευθύνων κατ' αὐτοῦ τὸ δόρυ, οὗ ἡ αἰχμὴ πλήττει ἤδη τὸν λέοντα κατὰ τὸ μέτωπον. Τοῦ πολεμιστοῦ τούτου φαίνονται μόνον ἡ κεφαλὴ, μὴ ὑπερέχουσα ὅμως τῆς ἀσπίδος, ἡ δεξιὰ χεὶρ καὶ αἱ κνήμαι, τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα καλύπτεται ὑπὸ τῆς ἀσπίδος. Ὁ μετ' αὐτὸν τρίτος πολεμιστὴς τὴν ἀσπίδα ἔχων διὰ τοῦ τελαμῶνος ἀνηρτημένην ἐπὶ τῶν νώτων καὶ τὸ σῶμα δεικνύων ἡμῖν γυμνὸν ὄρμαῖ καὶ αὐτὸς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ πάλλων τὸ δόρυ, ἵνα πλήξῃ τὸν λέοντα. Ὁ τέταρτος εἶναι τοξότης, μικρὸν δὲ κάμπτων τὸ γόνυ ἐντείνει τὸ τόξον, ἵνα ἀφήσῃ οἰστόν. Ὁ πέμπτος τέλος καὶ αὐτὸς τὴν ἀσπίδα ἔχων ὀπίσω ἀνηρτημένην, διαβεβηκόσι τοῖς σκέλεσι ὄρμαῖ πρὸς τὸν ἀγῶνα πάλλων ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τὸ δόρυ.

Τῶν ἀνδρῶν τὰ σώματα εἶναι εὐμήκη καὶ λαγαρά, γυμνά δὲ πλὴν βραχέων διαζωμάτων, ἅπερ φέρουσι περὶ τὴν ὀσφύν καὶ τὰ αἰδοῖα. Τὰ διαζώματα ταῦτα εἶναι κεκοσμημένα δι' ἐγγχαράκτων γραμμῶν εὐθειῶν καὶ ζητσειδῶν. Τὰ δόρατα εἶναι μακρότατα (μέχρι 0,038) χειριζόμενα ὑπὸ τῶν πολεμιστῶν ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶν οὕτως, ὥστε ἡ μὲν ἀριστερὰ φέρεται πρὸς τὰ πρόσω, ἡ δὲ δεξιὰ πρὸς τὰ ὀπίσω ὀριζοντίως τεταμένη. Αἱ δὲ ἀσπίδες καὶ αὐταὶ ὑπερμεγέθεις (*ποδηγεκεῖς* καθ' Ὁμηρον) εἶναι δύο εἰδῶν, ἥτοι τετραγωνικοὶ (*) ἐπιμήκεις θυρεοὶ καὶ ἔλλειψοειδεῖς περὶ τὸ μέσον πεπεισμένοι ἢ ἐσφηκωμένοι, ὡς περίπου αἱ *βοιωτικαὶ* (**) καὶ εἶναι ἐπίτηδες, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τοῦ τυχίτου διατεθειμένοι ἐναλλάξ χάριν ποιικιλίας, καθόσον ὁ πρῶτος

(*) Ἀσπίδα τοιαύτην βλέπομεν καὶ ἐπὶ τοῦ δακτυλίου τοῦ παρὰ Schliemann ἐν σελ. 259, ἀρ. 335 ἀπεικονισμένου.

(**) Ἀσπίδα ὁμοίαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πλαγίου ὀρωμένην, βλέπομεν ἐπὶ χρυσῆς ψήφου ὄρμου τῆς παρὰ Schliemann ἐν σελ. 202, ἀρ. 255 ἀ-

ὁ πεσὼν φέρει θυρεόν, ὁ δεύτερος ἔλλειψοειδῆ, ὁ πρὸ τοῦ τοξότου τετραγωνικὴν καὶ ὁ ὕστατος ἔλλειψοειδῆ. Ἐκτὸς ἐὰν θεωρήσῃ τις, ὅτι οἱ πολεμισταὶ ἀνήκουσιν εἰς διαφόρους κατηγορίας ὀπλιτῶν. Τὰς ἀσπίδας βλέπει ὁ θεατὴς ἐκ τοῦ κοίλου μέρους, μόνον δὲ τοῦ δευτέρου, ὅστις πλησιάζει, ἵνα πλήξῃ τὸν λέοντα, ἐφ' ᾧ καὶ προβάλλει τὴν ἀσπίδα, βλέπομεν ἐκ τοῦ πλαγίου τὴν κυρτὴν αὐτῆς ἐπιφάνειαν, ἣτις κοσμεῖται δι' ἐπισήμων ἀπλῶν, ἐχόντων σχῆμα ῥόδακος· τοῦθ' ὅπερ ὁ τεχνίτης ἐδήλωσε, μὴ καλύψας τὸ ὄλον σῶμα τῆς ἀσπίδος διὰ φλοιοῦ χρυσοῦ, ἀλλὰ πληρώσας τὸν χῶρον δι' ἐγκαύστου ἢ ὑελώματος ἔχοντος μεταλλικὴν ὑπόστασιν, περὶ οὗ κατωτέρω. Ἐπὶ πασῶν ὅμως τῶν ἀσπίδων ὁ τεχνίτης ἐχάραξε γραμμὴν περιθέουσαν εἰς δῆλωσιν τῆς ἄντυγος. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐδήλωσεν ὁ τεχνίτης καὶ τὴν κόμην τῶν ἀνδρῶν, ἣτοι πληρώσας τὸν χῶρον δι' ὑελώματος μελανόχρου, μετὰ περιθέουσης ὅμως ταινίας λεπτῆς ἐξ ἠλέκτρου πρὸς ἀποχωρισμὸν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ἐδάφους, ὅπως ὁμοίον τι γίνεται καὶ ἐν τῇ ἀγγειογραφίᾳ. Δῆλωσιν δὲ γενείου ἢ μύστακος δὲν ἔχουσι τὰ πρόσωπα τῶν ἀνδρῶν, ἐπίσης καὶ τὸ στόμα δὲν δηλοῦται διὰ γραμμῆς τινος. Ὁ τεχνίτης ἠρέκθη εἰς γενικὸν περιγραμμά τῆς κεφαλῆς, τοὺς ὀφθαλμοὺς μόνον δηλώσας δι' ἀμυγδαλοσχήμου ἐντομῆς πεπληρωμένης δι' ὑελώματος, τὴν δὲ κόρην ἐντὸς δι' ἐλαχίστου κύκλου ἐξ ἠλέκτρου.

Ταῦτα ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας παρίσταται λέων διώκων ἐλάφους. Ἐνταῦθα ὁ βασιλεὺς τῶν ζώων δὲν ἔχει ἀνταγωνιστὰς ἰσχυροῦς, μένει δὲ αὐτὸς κύριος τοῦ πεδίου. Ὁρ-

---

πεικονισμένης, ἔνθα ὅμως ὁ κύριος Schliemann ἄνευ ἀνάγκης ὑποθέτει, ὅτι ὁ τεχνίτης ἠθέλησε νὰ εἰκονίσῃ δύο ἀσπίδας.

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν ἀσπίδων τούτων φαίνεται νῦν ἐσφαλμένη ἢ παρὰ Schliemann ἐν σελ. 233 περιγραφῇ τῆς ὑπ' ἀρ. 313 ψήφου ὄρμου ἐκ λίθου σαρδίου, ἔνθα τὸ «Kostbares mit einem obern und untern Kreis von grossen Punkten geschmuecktes Gewand» οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀσπίδες τοιαῦται. Ἐκεῖ δέ, σημειωτέον, δὲν παρίσταται ἀνὴρ καὶ γυνή, ἀλλὰ δύο ἄνδρες μαχόμενοι, ἐξ ὧν ὁ εἰς πλήττει τὸν ἕτερον διὰ ξίφους.

μῶν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς δεξιὰ σπαράσσει ἔλαφον δάκνων αὐτὴν κατὰ τὸν τράχηλον καὶ διὰ τῶν ἐπιτεθειμένων ὀνύχων καταβάλλων αὐτὴν χαμαὶ οὕτως ὥστε τὸ μεσαῖον μέρος τοῦ σώματός της κρύπτεται ὀπίσω τοῦ λέοντος. Τέσσαρες ἔτραι ἔλαφοι ἀνά δύο προΐουσαι φεύγουσι μετὰ μεγάλης ταχύτητος τὴν τύχην τῆς συντρόφου των. Τὰ σώματα τῶν ἐλάφων εἶναι κατὰστικτα ὑπὸ σταυριδίων ἐντετμημένων καὶ μικρῶν κεραιῶν ὀριζοντίων κατὰ μῆκος τῆς βράχως, πεπληρωμένων δι' ὑελώματος. Τὴν σύνθεσιν ταύτην τὴν ὀλιγώτερον παρέχουσαν τὸ ἐνδιαφέρον συνεπλήρωσεν ὁ τεχνίτης δηλώσας τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ βαίνουσι τὰ ζῶα. Ἐποίησε δὲ τοῦτο ἐπικολλήσας ταινίαν χρυσοῦ στενὴν κατὰ μῆκος τοῦ ἐλάσματος, κατὰστικτον ὑπὸ στιγμῶν, οὐχὶ δὲ ἰσοπλατῆ οὔτε εὐθεῖαν εἰς δῆλωσιν τῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους.

Τέλος τέσσαρες ἦλοι ὀρειχάλκινοι συνεῖχον τὸ ἐξ ὀστοῦ ἢ ξύλου περίβλημα τῆς λαβῆς, ὧν αἱ κεφαλαὶ κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τοῦ ἐλάσματος εἶναι ἐπικεκαλυμμένα διὰ φλοιοῦ χρυσοῦ, ὡς τοῦτο καὶ ἐν ἄλλοις ξίφεσι τῶν Μυκηνῶν παρατηρεῖται.

Τὸ ἔδαφος τῶν παραστάσεων εἶναι μέλαν καὶ λαμπρὸν ἐκεῖ ἔνθα καλῶς διατηρεῖται, εἰς τίνα δὲ μέρη, ἔνθα ἐφθάρη ἢ ἀπέξεσθη, διαφαίνεται τὸ σῶμα τοῦ ὀρειχαλκίνου ἐλάσματος ἐρυθρωπὸν ἔχον χρῶμα. Τὸ ἔδαφος τοῦτο παρεσκεύασεν ὁ τεχνίτης ἐπιστρώσας ὕλην τινὰ ἐν ὑγρᾷ καταστάσει, εἶτα δὲ στερεοποιηθεῖσαν διὰ πυρώσεως ἐλαφρᾶς κατὰ τὸν τρόπον ἴσως τῆς ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐποχῇ ἀναφερομένης ἐγκαυστικῆς τέχνης, ἥτοι περίπου τὸ παρ' ἡμῶν λεγόμενον *σμάλτο*, ἢ *υέλωμα ἔγχρουν* κατὰ τὸν ἐπιστημονικὸν ὄρον τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἡρ. Μητσοπούλου. Φαίνεται δέ, ὅτι πρῶτον ἐπικολλήθησαν τὰ ζῶδια, εἶτα δὲ ἐπληρώθησαν τὰ κενὰ δι' ὑελώματος· διότι εἰς τίνα μέρη ἢ ἐπιφάνεια τῶν μεταξὺ διαστημάτων πρὸ πάντων δὲ τῶν ἐντετμημένων γραμμῶν, ὡς π. χ. οἱ τελαμῶνες τῶν ἀσπίδων, ὑπερέχει τῆς τῶν ζῶδιων. Ἡ κρίσις βεβαίως περὶ τῆς χημικῆς ὑποστάσεως τοῦ εἰρημένου ἐπιστρώματος ἀνήκει εἰς τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐμπείρους (*). Ἡ-

(α) Ὁ καθηγητῆς τῆς ὀρυκτολογίας ἐν τῷ ἔθν. πανεπιστημίῳ κ. Κωνσταντῖνος Μητσόπουλος, ὅστις καὶ ἄλλοτε παρέσχεν ἡμῖν προθύμως τὴν

μείς παρατηροῦμεν μόνον, ὅτι εἰς τὴν οἰανδήποτε ταύτην ἐπίσρωσιν ὀφείλεται ἡ διατήρησις τοῦ ὀρειχαλκίνου ἐλάσματος τοῦ ξιφρῦς, ὅπερ κατὰ τὰ κοπτερά μέρη εἶναι ἐν μέρει ἐντελῶς διαβεβρωμένον, τὸ πλεῖστον δὲ λίαν ψαθυρὸν ὑπὸ τῆς κατιώσεως ἐξ ἧς εἶχον πρῶν κατακαλυφθῆ καὶ αἱ παραστάσεις. Εἰς τοιαύτην κακὴν κατάστασιν διατηρήσεως εὐρίσκονται καὶ δύο ἕτερα ξιφίδια τῶν αὐτῶν περιῖπου διαστάσεων συνευρεθέντα ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ μετὰ τοῦ παρόντος τὰ ὑπ' ἀρ. Τ. Δ. 1951 καὶ 1952 τῆς συλλογῆς Μυκηναίων.

Τὰ δὲ κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τοῦ ἐλάσματος ζῶδια εἶναι πεποιημένα ἐκ λεπτοτάτων πετάλων χρυσῶν κεκομμένων πρότερον εἰς τὸ σχῆμα τῶν μελλόντων νὰ εἰκονισθῶσι ζώων καὶ ἀνθρώπων, εἶτα δὲ ἐπικεκολλημένων ἐπὶ τοῦ ἐλάσματος. Ὁ χρυσὸς εἶναι τριῶν εἰδῶν, ἧτοι τὰ μὲν σώματα τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν λεόντων εἶναι πεποιημένα ἐκ χρυσοῦ ὠχροῦ, τὰ δὲ δόρατα, ἐκτὸς τῆς αἰχμῆς τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ἧτις μόνη φαίνεται, ἐκ χρυσοῦ ἀποκλίνοντος πρὸς τὸ ἐρυθρὸν, αἱ δὲ ἀσπίδες καὶ τὰ διαζώματα τῶν ἀνδρῶν ἐκ τοῦ λεγομένου *ἡλέκτρου*, ἧτοι μίγματος ἀργύρου καὶ χρυσοῦ. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου ταινίαι εἶναι θεθειμένα κατὰ μῆκος τοῦ διαγράμματος τῆς κοιλίας καὶ τῶν μερῶν τῶν λεόντων χάριν τῆς προοπτικῆς, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἐλάφων ὧν πρὸς τούτοις καὶ αἱ κνήμαι ὀλόκληροι εἶναι πεποιημένα ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου.

ἐκ τῆς ἐπιστήμης βοήθειαν αὐτοῦ, ἠρέυνησε χημικῶς, τῇ αἰτήσει ἡμῶν, τὴν ἐπίσρῳσιν τοῦ ξιφιδίου. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης, ἧτις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἀκριβεστερά ἕνεκα ἁλλείψεως ἐπαρκοῦς ποσότητος πρὸς ἐξέτασιν, ἐξήχθη ὅτι τὸ ὕ ἐ λ ὠ μ α τοῦτο πυρούμενον ἐντὸς τῆς συνοξυγονοτικῆς φλογὸς τοῦ αὐλοῦ τήκεται εὐκόλως εἰς σφαιρίον μέλαν. Κατ' ἀρχὰς τῆς πυρώσεως χρωματίζει τὴν φλόγα ταύτην μὲ χρῶμα πράσινον, ὅπερ ἴσως προκύπτει ἐκ χαλκοῦ, ὃν ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἐλάσματος τοῦ ξιφιδίου. Ἐὰν ἦτο κατιωμένος ὀρειχαλκός δὲν ἤθελε τακτῆ εἰς τὴν ῥηθεῖσαν φλόγα. Τὸ σφαιρίον λειοτριβηθὲν καὶ συντακὲν μετὰ ὀξυφωσφορικοῦ νάτρου ἔδωκεν ἀντιδράσεις ὀξυπυριτίου καὶ χαλκοῦ. Εἶναι λοιπὸν πιθανόν, ὅτι τὸ λεπτὸν τοῦτο στρώμα εἶναι ὀξυπυριτιακόν τι ἄλλας ἀνάλογον πρὸς τὸ ὕ ἐ λ ὠ μ α τῶν παροψίδων.

Ταῦτα ἐν συντόμῳ εἶναι τὰ ὀρώμενα ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ ἐλάσματος τοῦ προκειμένου ξιφιδίου. Χωρὶς δὲ νὰ κατατείνω ἐν-
ταῦθα μακρότερον λόγον περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀρχαϊκῆς τέ-
χνης τοῦ ξιφιδίου καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς ἄλλας παραστά-
σεις ἀνθρώπων ἢ ζώων ἐπὶ τε τῶν χρυσῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν
πηλίνων ἀγγείων τῶν Μυκηνῶν, παρατηρῶ μόνον ὅτι τὸ διά-
γραμμα τῆς παραστάσεως δὲν εἶναι μὲν ἄμεμπτον, ἀλλὰ ἡ σύν-
θεσις εἶναι πλουσία καὶ μεστὴ ἐκφράσεως, ἡ δὲ κίνησις τῶν τε
ἀνδρῶν καὶ τῶν ζώων ἀνετος καὶ ἱκανῶς ζωηρὰ καὶ ὑπὲρ πάσας
τάς ἐπὶ ἐτέρων ἀντικειμένων τῆς Συλλογῆς, ἐκ τῶν ἐν τοῖς τά-
γροις *εὐρεθέντων*, παρατηρουμένας παραστάσεις μᾶλλον πλη-
σιάζουσα τῇ φύσει. Ὁ τεχνίτης γνωρίζει τὴν ἀνατομίαν τοῦ ἀν-
θρωπίνου σώματος, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν γραμμῶν, ἃς ἐχάραξεν
ἐπὶ τοῦ στήθους δύο ἐκ τῶν πολεμιστῶν πρὸς δῆλωσιν τῶν μα-
στῶν καὶ τοῦ θώρακος. Παρέλιπεν ὅμως ἐτέρας λεπτομερείας,
οἷον ἀφῆκεν ἀδικακρίτους τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν,
πλὴν τοῦ πεσόντος ἀνδρός, μὴ δηλώσας προσέτι οὔτε στόμα
οὔτε ὦτα ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν, ὡς ἄνω εἶπον. Ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν λεόντων
καὶ τοὺς ὄνυχας διέκρινε, ἔτι δὲ τὰ τε ὦτα καὶ τὴν ἄνω σιαγόνα
ἐξ ἠλέκτρου ἐποίησε καὶ τὴν χαίτην ἐπιμελῶς διὰ πολλῶν βρα-
χειῶν ἐγκεχαραγμένων γραμμῶν ἐδήλωσεν. Ἐν γενεῖ δὲ νομίζω,
ὅτι τελειότερα εἶναι πεποιημένα τὰ ζῶα, ὡς τοῦτο καὶ ἐπὶ ἄλ-
λων ἀντικειμένων τῆς συλλογῆς Μυκηνῶν παρατηρεῖται.

Περαίνοντες τὴν περιγραφὴν ταύτην τοῦ ἀξιολογωτάτου με-
ταξὺ τῶν μυκηναίων εὐρημάτων, ἀναφέρομεν, ὅτι ἐν πραγμα-
τεία περὶ λιθίνων καὶ ὀρειχαλκίνων *προϊστορικῶν* ἐργαλείων
καὶ ξιφῶν ἐκδοθεῖση ἀρτίως ἐν Κοπεγχάγῃ ὑπὸ τοῦ κ. J. J. A.
Worsaae (*) φέρεται ἀπεικονισμένον διὰ χρωμάτων τεμάχιον
ξίφους ὀρειχαλκίνου διστόμου προερχόμενον ἐκ τῆς νήσου Θήρας,
νῦν δὲ ἐν τῷ τῆς Κοπεγχάγης Μουσείῳ ἀποκειμένον καὶ ἔχον
ἐπικεκολλημένους κατὰ μῆκος τοῦ ἐλάσματος ἐπὶ ἐδάφους ἐξέ-

(*) Fra Steen-og Bronzalderen κτλ. af J. J. A. Worsaae. Kjo-
benhavn, 1880.

χοντος τέσσαρας πελέκεις ἐκ χρυσοῦ. Δεῖγμα καὶ τοῦτο, ἀλλὰ πτωχότερον, τῆς αὐτῆς κοσμητικῆς τέχνης τῶν ξιφῶν. Τοιαύτην εἰκόνα κεχρωματισμένην ἔπρεπε καὶ ἡμεῖς νὰ παράσχωμεν, ἥς ἄνευ ἀτελῆς παρέχεται ἔννοια τοῦ πράγματος εἰς τὸν ἀναγνώστην, ἀλλὰ ἡ ἀτέλεια τῆς παρ' ἡμῖν λιθογραφικῆς τέχνης ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν δοθεῖσαν περιγραφὴν¹⁾.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 12 Ἰουνίου 1880.

ἈΘΑΝΑΣΙΟΣ Σ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ.

1.

Ἐπί) . . | ν α . . (ἄρχοντος . . .
 . . . . ε ρ ; | . . . . .
 . . . . ε ο δ . . . . .
 . . ἔγρ) α μ μ ᾶ (τ ευ εν . . .
 5 . . . . ἔ κ κ λ η σ (ι α . . .
 . . . . τ ῶ) ν π ρ ο ἔ (δ ρ ω ν ἔ π ε ψ ῆ φ ι ζ εν . . .
 . . . κ) ζ ι σ υ μ μ (π ρ ὄ ε δ ρ ο ι . . .
 . . . | . . . . .
 . . . . .

Μικρὸν ὡς $\frac{2}{3}$ σπιθαμῆς τεμάχιον λίθου Πεντελησίου εὔρεθὲν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀγορασθὲν ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογ. Ἐταιρίας ἔχει τὰ ἀνωτέρω, ἀρχὴν ψηφίσματος, γράμμασι τῶν Ῥωμ. χρόνων. Ἐν τῷ ᾧ στίχῳ ἠδύνατό τις ἴσως νὰ συμπληρώσῃ* (Λ η) ν α (ι ο υ), ὄνομα ἀρχοντος ἐπὶ τῶν Ῥωμ. χρόνων, γνωστὸν καὶ ἀλλαχόθεν.

1) Ἡ διεύθυνσις τοῦ Ἀθηναίου ἐλπίζει εἰς ἐπόμενον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ τούτου νὰ προσθέσῃ ἐκπονηθεῖσαν κατὰ τὸν δυνατὸν νῦν παρ' ἡμῖν τρόπον εἰκόνα τοῦ ξίφους τούτου πρὸς ἀκριβεστέραν κατανόησιν τῆς τε περιγραφῆς καὶ τῆς τέχνης αὐτοῦ.

2.

.....
 ..... 'Ελλά;)δα ναίων
 ..... ρομίου μου
 ...εραν
 ...λης χαρίτων δὲ
 5 ..... ανελθών
 ..... πι; πων 'Ελλα-
 ..... ηρ.

Ἐχει τὰ ἀνωτέρω πλάξ λίθου Πεντελησίου ικανῶς παχεῖα καὶ ὄλως ἀκόσμητος, τὰ ἀνω κολοβὴ ὡς καὶ πρὸς ἀριστερὰν τῷ ὀρῶντι, ὕψους ἕως ἐνὸς μέτρου γαλλικοῦ. Εὐρέθη κατ' αὐτὰς ἐν Ἀθήναις πρὸς τῇ μεσημβρινῇ ὑπωρεῖα τοῦ Λυκαβηττοῦ ἐν ὁδῷ Νοσοκομείου, κτιζομένης τῆς οἰκίας τοῦ Β. Δεμερτζῆ, ὅστις καὶ ἐδώρησατο τὸν λίθον τῇ Ἀρχαιολ. Ἐταιρίᾳ. Σχῆμα γραμματῶν τὸ τῶν μετὰ Χριστὸν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἐπιμελοῦς χαράγματος. Κατωτέρω τῆς τελευταίας συλλαβῆς ηρ ἄλλα γράμματα οὐδέποτε ἦσαν κεχαραγμένα. Φανερόν, ὅτι ἐκεῖ λέγει ἐπίγραμμα ἠρωφελεγεῖον τετράστιχον, ἦτοι δύο ζευγῶν, ἀναθηματικὸν ἴσως μᾶλλον ἢ ἐπιτύμβιον. Ἐν τέλει τοῦ δ' στίχου τὸ χαρίτων δύναται νὰ εἶναι καὶ κύριον ὄνομα ἀνδρὸς κατ' ὀνομαστικὴν πτώσιν.

3.

...καντον ἐλεύθερα πα...
 ..... ὁσίαις φροντίσιν εἴσιδε...
 ...υχηθεῖς ἐν ἐμοὶ λόγοις ἐν πε...
 ..ει μορφᾶς εἰκόνα πενθαλέη(ν.
 5 .. ἀρξάμενόν με βίου τέμνειν (δρόμον;..
 ..μ)οιριδίη μαινὰς ἐπῆλθε τυχ...
 .... Εὐσέβιον λόγον ομ..
 ..... / ς....
 . . . . .

Ἐν Ἀθήναις, ἐν τινι οἰκίᾳ τῆς ὁδοῦ Ἀδριανοῦ, εὐρέθη τὸ λείψανον τοῦτο ἐμμέτρου ἐπιγραφῆς καὶ ἡγοράσθη ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογ. Ἐταιρίας πρὸ μηνῶν τινῶν. Ὁ λίθος Πεντελήσιος,

ὑψους 0, 29, πλάτους 0, 35, πάχους 0, 12, καὶ πάντοθεν ἀνωμάλως ἀποτεθραυσμένος, πλὴν ὅτι ἀνωτάτῳ ἔχει ἐπιφάνειάν τινα κενὴν γραμμάτων, ὥστ' ἐκ τούτου εἰκάζεται, ὅτι ἔχομεν τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπιγράμματος, τὸ ὁποῖον ἴσως ἦτο ἐπιτύμβιον, ἀλλ' ἴσως καὶ ἄλλοιον, ἀναθηματικόν. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, τῶν μετὰ Χριστόν.

Ἐκδίδω καὶ τὰς ἐξῆς δύο ἐπιγραφάς, ἃς ἀντέγραψεν ὁ υἱός μου Πέτρος, ποιήσας πέρυσιν ἐκδρομὴν εἰς τὸ Λαύριον τὸν Μάϊον μῆνα·

1.

.....

ατρίς Ἀρ-

τέμιδι

εὐξάμε-

νος ἀνέ-

5 θηκεν.

Ὁ λίθος ὁ ἔχων τὰ ἄνω γράμματα, σχήματος τῶν καλῶν ἔτι τῆς Ἑλλάδος χρόνων, ἀπετέλει τῇ 25 Μαΐου 1879 βαθμίδα κλίμακος ἐν Καμαρίζῃ ἐν τῇ αὐλῇ τῶν ἱπποστασιῶν τῆς Ἐταιρίας Μεταλλουργείων Λαυρίου.

2.

+ Μνήμα Θε-

οκράτη· Ἰ τ-

ις τορμήσ-

η ἀνασκά-

5 ψε, δ(ώ)η τὸν

λόγον θῶ.

Ἡ ἐπιτυμβία αὕτη τῶν παλαιῶν Χριστιανικῶν χρόνων ἐπιγραφὴ, ὁμοιάζουσα κατὰ τε τὴν φρασεολογίαν καὶ τὴν ἀνορθογραφίαν τὰς ἐν τῷ ἐμῷ βιβλίῳ α' Ἀττικῆς ἐπιγραφῆς ἐπιτύμβιας ἐκδοθείσας ὑπ' ἀρ. 3540, 3596 καὶ ἄλλας, εὐρίσκετο τὸν Μάϊον τοῦ 1879 ἐν Ἐργαστηριακίσις Λαυρίου, ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς Διοικήσεως τῶν Μεταλλουργείων Λαυρίου. Τὸ Θεοκράτη εἶναι ἀρσενικοῦ κυρίου ὀνόματος πτώσις γενική.

Οὕτως ἐν τῷ εἰρημένῳ βιβλίῳ εὑρηνται τὰ Ἐπιφάνη, Πασικρά-
τη, Ἐρμῆ ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν Χριστιαν. χρόνων, ἀλλὰ καὶ ἐν
τῇ ὑπ' ἀρ. 1652, οὔση τῶν καλῶν ἔτι τῆς Ἑλλάδος χρόνων,
κεῖται, ὡς φαίνεται, τὸ *Partiue* κατὰ γενικὴν τοῦ δὲ *τορ-
μήση* ἀντὶ *τολμήση* ὁμοιον εἶναι τὸ *τρομήση* τὸ ἐν τῇ ὑπ' ἀρ.
3268 ἐπιγραφῇ αὐτόθι, ἔνθα καὶ ἄλλαι λέξεις αβαστερναρίων,
χρουσοῦ ὠκίας τρίς, κίτε, τίμειος, καταβαλῆτε ἀναγινωσκό-
μεναι μαρτυροῦσιν ὀψίους χρόνους.

Τέλος ἄς ἐκδώσω καὶ τὴν ἐξῆς ἐκ Θεσπιῶν ἐπιγραφὴν, ἧς
ἔχω λάβει ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ παρελθόντος ἔτους
χάρτινον ἔκτυπον παρὰ τοῦ φυλάττοντος τὰ ἐκεῖ ἀρχαῖα Με-
λέτη Μελισσάρη. Δὲν τὴν ἐξέδιδα ἕως τώρα, ἐλπίζων νὰ λάβω
ἄλλο ἔκτυπον ἢ ἀντίγραφον πληρύτερον· ἀλλ' ἐπέισθην ἐπὶ
τέλους, ὅτι δὲν εἶναι καλὸν νὰ ἀναβάλλωνται τὰ τοιαῦτα
ἐπὶ μακρόν. Ἐπ' ἐλπίδι τῶν καλλιόνων ἄς μὴ καταφρονῶνται
τὰ καλὰ ἢ μέτρια. Ἰδοὺ τὸ ἀναγνοσθέν μοι βραχὺ κείμενον·

.../...

.ω....ειε...

.πετ.....

..τελευτήω ὦ ἔλαβοι..

..φειαι ἀ πόλις Ἀθηνῶν ΠΗΙ

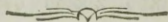
Ἔ ..ς τριάκοντα πέτταρας· οὔτοι

δαμόσιοι· ἄρχι τόκω οὔτω τῷ ἀργυρ(ίω)...

Οὐδὲν δύναμαι νὰ εἶπω περὶ τοῦ σχήματος τοῦ λίθου ἐφ'
οὗ τὰ γράμματα, οὔτε ἂν κάτω, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ ἄνω
δὲν φαίνονται ἄλλα γράμματα. Τόσον μόνον βλέπω ἐκ τοῦ
χαρτίνου ἐκτύπου, ὅτι τὸ σχῆμα τῶν ὅσα ἐγὼ διέκρινα εἶναι
τῶν καλῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων, ἰδίως δὲ τὸ Ο καὶ τὸ Ω
εἶναι μικρότερα τῶν λοιπῶν. Περὶ τῆς ἐν τῷ τελευταίῳ
στίχῳ φράσεως ἄρχι τόκω οὔτω κτλ. παράβαλε τὴν ὁμοίαν
ἐν Ὁρχομενίᾳ ἐπιγραφῇ τοῦ CIG. τῇ ὑπ' ἀρ. 1569 : ἄρχι τῷ
χρόνῳ ὁ ἐνίαυτος κτλ.

Ἐν Ἀθῆναις, τῇ 12 Ἰουνίου 1880.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

BIBΛΙΑ ΝΕΟΦΑΝΗ.

Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques en France. 13e année 1879. Paris 1879. [8ον p. LXXXII, 316] prix 6 fr.

Monuments grecs, publiés par l'Association pour l'encouragement des études grecques en France N. 8. Paris 1879 [4°, p. 58 avec trois planches] prix 5 fr.

Das Kuppelgrab bei Menidi herausgegeben vom Deutschen Archæologischen Institute in Athen, mit neun Tafeln in Steindruck. Athen 1880 [4°, s. 57].

Ἰωάννου Β. Τέλφου συγγράμματα ἑλληνικά. Johannes Telfy opuscula græca. Βουδαπέστα, τύποις τοῦ Οὐγγρικοῦ βασιλικῆς Πανεπιστημίου 1880. [4ον, σ. X καὶ 416].

Ἐπετηρὶς τῶν ταχυδρομείων τῆς Ἑλλάδος διὰ τὸ ἔτος 1880 πρὸς χρῆσιν τῶν ταχυδρομικῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν ἀνταποκρινομένων, ἐκδοθεῖσα παρὰ τῆς γενικῆς διευθύνσεως τῶν ταχυδρομείων. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ ἔθν. τυπογραφείου κατ' ἀπρίλιον τοῦ 1880. [8ον, σ. ἡ καὶ 410].

Τὰ κατὰ τὴν πρυτανεῖαν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1875—1876 καὶ τὴν τοῦ 1876—1877 πεπραγμένα, ἐκδιδόμενα κατ' ἀπόφασιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Λαοῦ», 1880 [8ον, σ. 245].

Ἐκθεσις περὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἐλεῶν Ἰωαννίνων τοῦ ἔτους 1879, ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας αὐτῶν. Ἀθήνησιν ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Παλιγενεσίας 1880 [4ον, σ. 38].

Νικηφόρος Φωκᾶς, αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, δρᾶμα τρίπρακτον ἔμμετρον, ὑπὸ Ματθαίου Ἡλ. Χατζάκου. Ἀθήνησιν, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἐρμού, 1880 [8ον, σ. 94].

Ἐπετηρὶς τῆς ἡγεμονίας Σάμου διὰ τὸ δέκατον ἔτος 1880, ὑπὸ Ἐπ. Ι. Σταματιάδου, διευθυντοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ διοικητικοῦ γραφείου. Ἐν Σάμῳ, ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ τυπογραφείου 1880 [8ον, σ. 456].

Ἀνθρωπολογίας, ἤτοι σωματολογίας καὶ ψυχολογίας στοιχεῖα, μετὰ 22 λιθογραφημάτων, ὑπὸ Β. Ἀργυροπούλου, Δαρισσαίου. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1880 [8ον, σ. ζ' καὶ 238]. Τιμᾶται φρ. 5.

Ἐκθεσις τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ ὑπὲρ τῆς γυναικείας παιδείσεως συλλόγου τῶν κυριῶν περὶ τῶν πεπραγμένων ἀπὸ 4 ἀπριλίου

- 1878 μέχρι 31 δεκεμβρίου 1879. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστοῦ, 1880 [8ον, σ. 39].
- Φιλολογικὰ πάρεργα Θ. Ἀφεντούλη. Ναθάν ὁ σοφός, μεταφρασθεὶς ἐκ τοῦ γερμανικοῦ μετὰ εἰκονογραφιῶν. Ἀθήνησιν, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Παλιγγενεσίας, 1879 [12ον, σελ. ζ' καὶ 288]. Τιμᾶται δρ. 5.
- * Collection des Romains grecs en langue vulgaire et en vers, publiés pour la première fois [d'après les manuscrits de Leyde et d' Oxford par Sp. P. Lampros. Paris, 1880 [8ον, p. CXXV, 372].
- * Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως Ἐρρίκου Θειραχίου, ἐκ τοῦ γερμανικοῦ, ὑπὸ Νικολάου Β. Βωτυρᾶ, ὑπολοχαγοῦ. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἐθνικοῦ Πνεύματος, 1879 [12ον, σελ. 444]. Τιμᾶται φράγκα 2.
- Λογοδοσία τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑταιρίας τῶν τυπογράφων καὶ βιβλιοδετῶν «Γουτεμβεργίου» περὶ τῶν ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1879 μέχρι 31 Μαρτίου 1880 πεπραγμένων. [Ἐν Ἀθήναις, 1880, 8ον, σελ. 14.]
- Ἀνέκδοτα νομίσματα καὶ μολυβδόβουλλα τῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας δυναστῶν τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ Παύλου Δάμπρου. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἀδελφῶν Πεῤῥῆ, 1880 [4ον, σελ. ιβ' καὶ 16 μετὰ τριῶν πινάκων].
- Ἐκθέσεις ἰδεῶν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐλληνικοῦ παιδαγωγείου Β. Βουλγάρωσ. Ἔτος Δ', φυλλ. ἀ. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἀδελφῶν Πεῤῥῆ, 1880 [8ον. σελ. ις' καὶ 14½].
- Πραγματεία περὶ τῶν ῥηματικῶν ἐπιθέτων τέος, τέα, τέη, τέον, τέοι, τέαι, τέα, τέων, τέους, τέας παρ' ἐπτὰ καὶ εἴκοσι ποιηταῖς τε καὶ πεζοῖς συγγραφεῦσιν, ὑπὸ Ἀνδρέου Παπᾶ Γεωργίου. Ἀθήνησιν, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Θ. Παπαλεξανδρῆ, 1880 [8ον, σελ. 403].
- The American journal of philology, edited by Basil L. Gildersleeve, professor of greek in the Johns Hopkins University. Baltimore. Vol. I, No 4. February 1880.
- Catalogue des figurines en Terre cuite du Musée de la société archéologique d' Athènes, par Jules Martha, Paris 1880 [8ον, σελ. XXXIV καὶ 233 καὶ 8 πίνακες].
- Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, περίοδος ς', ἔτος ἀ καὶ β' (1878—9 καὶ 1879—1880). Ἐν Σμύρνῃ, τύποις Νικολ. Α. Δαμιανοῦ, 1880 [8ον σελ. 223 μετὰ 10 λιθογραφικῶν πινάκων]. Περιεχόμενα 1) περὶ μουσείων καὶ βιβλιοθηκῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις

Ἔλλησι καὶ περὶ τοῦ ἐν Σμύρνη μουσείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης, ὑπὸ Δ. Μαρκοπούλου, 2) Διάφοροι γραφαὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Γοργίου τοῦ Πλάτωνος, συλλεγεῖσαι ἐκ περγαμηνοῦ χειρογράφου τοῦ ιγ' αἰῶνος ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμείως. 3) Catalogue descriptif des poids antiques du Musée de l'École Evangelique (acompañé de VII planches), par A. Papadopoulos Kerameus. 4) Tumulus et Hieron de Bélevi sur l'ancienne route d' Ephèses à Sardes, par Q. Weber. 5) Hieron de Cybèle et throne de Pelops sur le Sipylos, par Q. Weber. 6) Ἐπιγραφαὶ α) ἐναποκείμεναι ἐν τῷ μουσεῖῳ, καὶ β) ἐπιγραφαὶ ἀποσταλείσαι ἐν ἀντιγράφοις. 7) Περὶ Κλάρου, Κολοφῶνος, Νοτίου, ὑπὸ Ἀριστοτέλους Μ. Φροντιέρου καὶ ἐπιγραφαὶ εὐρεθεῖσαι ἐν τῇ Κολοφωνίᾳ.

Notice biographique sur Léonidas Palasca, capitaine de vaisseau de la marine royale hellénique, par Ch. Mélétopoulo, directeur de la bibliothèque nationale. Athènes, imprimerie de la Philocalie, 1880. [8ον, σ. 33].

* Πανελλήνιον ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1880, ἐκδιδόμενον ὑπὸ Σωκράτους Παρασυράκη. Ἐν Λονδίῳ [8ον, σελ. 274].

* Ὑπομνήματα περιγραφικὰ τῶν Κυκλάδων νήσων κατὰ μέρος, ὑπὸ Ἀντωνίου Μηλιαράκη. Ἄνδρος, Κέως μετὰ δύο γεωγραφικῶν πινάκων. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἑλλ. Ἀνεξαρτησίας, 1880. [8ον, σελ. ι' καὶ 276.] Τιμᾶται δρ. ν. 3.

Ἐκθεσις τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος διαχειρίσεως Χαριλάου Δ. Μελετοπούλου, ἐφόρου τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἑλλ. Ἀνεξαρτησίας, 1880. [8ον, σελ. 16.]

Γενικὴ παιδαγωγικὴ καὶ διδακτικὴ, συγγραφεῖσα μὲν γερμανιστὶ πρὸς χρῆσιν τῶν διδασκαλείων ἑκατέρου τῶν φύλων, ὑπὸ Γ. Α. Δινδνέρου· ἐξελληνισθεῖσα δὲ ὑπὸ Χρήστου Δ. Παπαδοπούλου Δ. Φ. διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλείου καὶ ὑφηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Ἐν Ἀθήναις, τυπογραφεῖον ἀδελφῶν Βαρβαρῆγγου, 1880. [8ον, σελ. ια' καὶ 268.]

*Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κοινοποιηθεῖσαι**ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.*

Μάϊος (Ε. Ν.) 1880.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	749,81	χμ.
Μεγίστη »	757,63	(τὴν 25 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	745,30	(τὴν 9 ^{ην})

Θερμόμετρον ἐκ.

Μέση θερμοκρασία	21,09
Μεγίστη »	27, 9 (τὴν 20 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	12, 8 (τὴν 15 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 6 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 11,75 χμ.), ἀστραπῶν 3, βροντῶν 2. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 19 ἡμέρας ΝΔ, 1 Β, 5 ΒΑ, 1 Α, 1 ΝΑ, 4 Ν.

 ΔΒΛΕΠΤΗΜΑΤΑ.

Ἐν σελ. 524, στίχ. 13 τοῦ Η'. τόμου ἀντὶ τοῦ αἴσπερ ἀνάγνωθι καὶ — Αὐτόθι, στίχ. 8 ἀντὶ αχρυσᾶ ἀνάγν. χρυσοῦ — σελ. 525, στίχ. 13 ἀντὶ ατὰ ἀνάγν. τὸ — Αὐτόθι, στίχ. 14 ἀντὶ ατὰ ἀνάγν. τῶν — σελ. 526, στίχ. 29 ἀντὶ α0,650 ἀνάγν. 0,065 — σελ. 527, στίχ. 9 ἀντὶ α0,550 ἀνάγνωθι 0,055 — Αὐτόθι, στίχ. 17 ἀντὶ αβούκεντρα ἀνάγν. βούκαρα — Αὐτόθι, στίχ. 18 ἀντὶ ατῆς κολοβῆς ἐπιγραφῆς ἀνάγνωθι τὴν κολοβὴν ἐπιγραφὴν. — Αὐτόθι, στίχ. 20 ἀντὶ αΔειρανδειωτ ἀνάγν. Δειραδιωτ. — Αὐτόθι, στίχ. 21 ἀντὶ αΔιονυσου ἀνάγν. Διονυσου

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ
ΕΙΣ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ(*).

Εἰ μὲν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ πατρὸς τῆς γεωγραφίας ὁ μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς καὶ ἐπιστάσις ἀναγινώσκων αὐτὸ μετὰ πολλῆς δυσκολίας εὐρίσκει ὀλισθήματα, παραδρομὰς καὶ ἀμαρτήματα αὐτοῦ, ἀναντιρρήτως εὐχερέστερον πολλῶ πλείονα καὶ μείζονα ἀνακαλύπτει ὁ τοιοῦτος ἐν τοῖς περισωθεῖσιν ἡμῖν ἀποσπάσμασι τοῦ πάνυ ἀκρίτου καὶ ἀγεωγραφῆτου Βυζαντινοῦ ἐπιτομέως αὐτοῦ, ὧν τὰ μὲν εὐίχτα, τὰ δὲ Καισαρικῆς δεόμενα τομῆς καὶ ἄλλα τελευταῖον φθισιῶντά εἰσι καὶ ἐπομένως ἀνίατα διαμενοῦσιν ἕως ἂν εὐρεθῆ που, εἰ μὴ γ' εὐρέθη, ὡς πρό τινας ἠγγέλθη, πλῆρες τοῦ ἐβδόμου βιβλίου τῆς συγγραφῆς χειρόγραφον πρὸς θεραπείαν τῶν τοιούτων καὶ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν περὶ Μακεδονίας, Ἡπείρου καὶ Θράκης γεωγραφουμένων.

Διὸ δὴ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ὑποδείξας τινὰ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ νοσοῦντων καὶ κακῶς ἐχόντων καὶ θεραπείαν τινὰ αὐτῶν ὑποβαλὼν, ἐν τοῖς ἐπομένοις προτίθεμαι νὰ χαρακτηρίσω ὅσα ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι ἀνεκάλυψα δεινῶς πάσχοντα καὶ διαγράψω φάρμακα πρὸς ἴασιν τῶν ἐπιδεκτικῶν θεραπειάς.

Α'. Στράβωνος ἀποσπάσματα 329. 10.

«Ὅτι ἡ Μακεδονία περιορίζεται . . . ἐκ νότου δὲ τῇ Ἐγνατία ὁδῷ ἀπὸ Δυρράχίου πόλεως πρὸς ἀνατολὰς ἰούση ἕως Θεσσαλονικείας. Καὶ ἔστι τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς Μακεδονίας παραλληλόγραμμον ἔγγιστα.»

Ἐν τούτῳ τῷ μέρει τοῦ 10 ἀποσπάματος παρατηρῶ ὅτι δύο τινὰ εἰσιν ἡμαρτημένα· πρῶτον μὲν ὅτι ἡ Ἐγνατία ὁδὸς ἀρχομένη ἐκ Δυρράχίου καὶ Ἀπολλωνίας καὶ διερχομένη διὰ τῆς Ἰλλυρίδος καὶ μέσης Μακεδονίας ἐξικνεῖτο μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ καὶ τῆς πόλεως Κυψέλων, ὡς ὀρθῶς παρα-

(*) Ἰδὲ σελ. 431 τοῦ ς' τεύχους τοῦ Η'. τόμου τοῦ Ἀθηναίου.

τηρεῖ Ταφέλιος (1) καὶ οὐχὶ μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης, ἥτις ἀπετέλει τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ.

Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει καὶ ὅτι ὁ ἐπιτομεὺς κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῦ ἀνηλεῶς ἠκρωτηρίασε τὰ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος προειρημένα περὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης, πλὴν πολλῶν ἄλλων, αὐτὸς Στράβων, λεπτομερῶς καὶ ἀκριβῶς περιγράφων αὐτήν, διαρρήδη μαρτυρεῖ (7, 322): «Ἐκ δὲ τῆς Ἀπολλωνίας εἰς Μακεδονίαν ἢ Ἐγνατία ἐστὶν ὁδὸς πρὸς ἔω, βεβηματισμένη κατὰ μίλιον καὶ κατεστηλωμένη μέχρι Κυψέλων καὶ Ἐβρου ποταμοῦ (2).

Δεύτερον δὲ ὅτι, οὕτω περιορίζων ἐκ νότου τὴν Μακεδονίαν διὰ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, ἥτις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ Στράβωνος διήρχετο διὰ Λυχνηδοῦ πόλεως καὶ Πυλῶνος τόπου, ὀρίζοντος ἐν τῇ ὁδῷ τὴν τε Ἰλλυρίδα καὶ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἐντεῦθεν παρὰ τὸ ὄρος Βαρνοῦντα διὰ Ἡρακλείας καὶ Λυγκηστῶν καὶ Ἐορδῶν εἰς Ἐδεσσαν καὶ Πέλλην μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης, ἀθαιρέτως ἀποκλείει τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας ἥτοι τὸ πλεῖστον τῆς Λυγκηστίδος, Ἐορδαίας, Ἡμαθίας, Βοττιαίας καὶ ὀλόκληρον τὴν Ὀρεστίδα, Ἐλίμειαν καὶ Πιερίαν ἐκτὸς αὐτῆς, ὕπερ ἀτοπώτατόν ἐστιν. Οὐδέποτε γὰρ ἡ Μακεδονία τοιαῦτα ἔσχεν ὄρια ἐκ νότου ὡς πάνυ ἀλόγως διατείνεται ὁ ἐπιτομεὺς. Ὅτι δὲ καὶ τοῦτο τέλειον ἡμαρτημένον ἐστὶν ἀποδείκνυται ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ὀρθῶς διαγράφοντος τὰ πρὸς νότον ὄρια τῆς Μακεδονίας ἐν τῷ 15 ἀποσπάσματι

«Ὅτι ὁ Πηνειὸς . . . διορίζει Μακεδονίαν μὲν πρὸς βορρᾶν Θεσσαλίαν δὲ πρὸς νότον» καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ 14 ατὰς πηγὰς ἔχοντα ἀπὸ τοῦ Τιταρίου ὄρους συμφυοῦς τῷ

1) Tafel fragm. p. 10. Not. 20. «Thessalonica cum Via Egnatia alio tempore illustravi. Ista vero Romanorum via medium habuit Thessalonicæ non finem, qui erat ex oriente Hebri (Maritzæ).».

2) Εἰς τὸ αὐτὸ περιπίπτει ἀμάρτημα ὁ ἐπιτομεὺς καὶ ἐν τέλει τοῦ 13 ἀποσπάσματος, ἔνθα ψευδόμενος διαβάλλει Στράβωνα

«λέγει δὲ καὶ τὴν Ἐγνατίαν ὁδὸν τελευτᾶν εἰς Θεσσαλονικεῖαν ἀπὸ τοῦ Ἰονίου κόλπου».

Ἐὐλύμπω, ὃ κἀντεῦθεν ἀρχεται διορίζειν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας . . . ἐν ἀριστερᾷ μὲν ἔχων τὸν Ἐὐλυμπον, Μακεδονικὸν ὄρος μετεωρότατον».

Κατὰ ταῦτα τοίνυν διορθωτέον τὸ χωρίον ὡς ἐξῆς

Ἐὐτι ἡ Μακεδονία περιορίζεται . . . ἐκ νότου δὲ ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Πηνειοῦ, τῷ Ἐὐλύμπω, τῷ Τιταρίῳ, τοῖς Καμβουνοῖς καὶ τοῖς Ἰλλυρικοῖς καὶ Ἠπειρωτικοῖς ὄρεσι.

Τὰ δὲ περὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ λεγόμενα ἐντελῶς διαγραπτέα ὡς μηδεμίαν σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὰ νότια ὄρια τῆς Μακεδονίας καὶ ὡς ἀλόγως παρεμβεβλημένα ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ ἐπιτομῆως θεωρητέα.

Β'. Στράβωνος ἀποσπάσματα 329. 12.

«Ἐὐτι ὁ Πηνειὸς μὲν ὁρίζει τὴν κάτω καὶ πρὸς θαλάττην Μακεδονίαν ἀπὸ Θεσσαλίας καὶ Μαγνησίας, Ἀλιάκμων δὲ τὴν ἄνω, καὶ ἔτι τοὺς Ἠπειρώτας καὶ τοὺς Παίονας καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Ἐριγῶν καὶ ὁ Ἀξιὸς καὶ ἕτεροι.»

Τὸ μὲν πρῶτον μέρος τοῦ ἀποσπάσματος τούτου μέχρι τῆς λέξεως Μαγνησίας ὀρθῶς καὶ καλῶς ἔχον φαίνεται. Τὸ ὑπόλοιπον ὅμως μέχρι τέλους λίαν συγκεχυμένον καὶ ἡμαρτημένον ἐστίν. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ Ἀλιάκμων οὐ χωρίζει τὴν ἄνω Μακεδονίαν ἀπὸ τῶν Ἠπειρωτῶν, καθ' ὅσον μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ Ἀλιάκμονος ἐκτείνεται ἡ Ὀρεστίς καὶ ἡ Ἐλίμεια ἐν μέρει, οὐδὲ σχέσιν τινὰ ἔχει πρὸς τοὺς ἀπώτατα ἐν τῷ βορείῳ Ἐριγῶνι, Ἀξιῶν καὶ Στρυμόνι οἰκοῦντας Παίονας, ἀλλ' ἐντὸς καθαρῶς Μακεδονικῆς χώρας ῥέει, οὐδόλως ἐφαπτόμενος ἀλλοτρίας. Δεύτερον δὲ οὔτε ὁ Ἐριγῶν οὔτε ὁ Ἀξιὸς ἔχουσι σχέσιν τινὰ πρὸς τοὺς μακρὰν οἰκοῦντας Ἠπειρώτας, ῥέοντες ἐν μέσῳ Μακεδονικῆς χώρας· μόνον δὲ πρὸς τοὺς Παίονας ἀναφέρονται ὁ Ἐριγῶν, ὁ Ἀξιὸς καὶ ἀντὶ τοῦ «καὶ ἕτεροι» ὁ Στρυμὼν. Ἐὐθεν διαγραπτέα αἱ λέξεις «καὶ ἔτι τοὺς Ἠπειρώτας . . . καὶ αὐτὸς» καὶ διορθωτέον τὸ χωρίον ὧδε

Ἀλιάκμων δὲ τὴν ἄνω καὶ τοὺς Παίονας ὁ Ἐριγῶν, ὁ Ἄξιός τε καὶ ὁ Στρυμών.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἄνευ τινὸς παρατηρήσεως Ταφέλιος μὲν (1) πιστῶς καὶ ἀκριβῶς μεταφράζει κατὰ λέξιν ὁ δὲ Amedée Tardieu (2) οὐχὶ τοσοῦτον ὀρθῶς ἐλευθεριάζων ἐν τῇ μεταφράσει.

Γ'. Στράβωνος ἀποσπάσματα 329. 15.

«Ὅτι ὁ Πηνειὸς ποταμὸς, ῥέων διὰ τῶν Τεμπῶν, καὶ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Πίνδου ὄρους, καὶ διὰ μέσης Θεσσαλίας καὶ τῶν Λαπιθῶν καὶ Πεῤῥαιδῶν, δεχόμενός τε τὸν Εὐρωπον ποταμόν, ὃν Ὅμηρος Τιταρήσιον ὠνόμασε, διορίζει Μακεδονίαν μὲν πρὸς βορρᾶν, Θεσσαλίαν δὲ πρὸς νότον.»

Ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ μεγάλη ἐπικρατεῖ ἀταξία κατὰ τὴν θέσιν τῶν λέξεων, ἐλέγχουσα τὴν ἀδεξιότητα τοῦ ἐπιτομέως, διαστρεβλοῦντος καὶ ἀντιστρέφοντος τὴν λογικὴν συνάφειαν καὶ φυσικὴν σχέσιν τῶν τριῶν τοῦ ποταμοῦ μερῶν ἥτοι τῶν πηγῶν, τῆς πορείας καὶ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ. Διὸ πρὸς θεραπείαν τῆς ἀταξίας καὶ συγχύσεως διορθωτέον τὸ χωρίον ὡς ἐφεξῆς

Ἅ «Ὅτι ὁ Πηνειὸς ποταμὸς, ἀρχόμενος ἐκ τοῦ Πίνδου ὄρους καὶ διὰ μέσης Θεσσαλίας καὶ τῶν Λαπιθῶν καὶ τῶν Τεμπῶν ῥέων, δεχόμενός τε τὸν Εὐρωπον ποταμόν, ὃν Ὅμηρος Τιταρήσιον ὠνόμασε, διορίζει Μακεδονίαν μὲν πρὸς βορρᾶν, Θεσσαλίαν δὲ πρὸς νότον (3).

1) Tafel fragm. p. 44. «Dein Epirotas et Paeonas tum ipse, tum Erigon, Axius et allii.»

2) Am. Tardieu Traduct. nouvelle t. 2. p. 75. «C'est le Pénée qui sépare de la Thessalie et de la Magnésie la Macédoine inférieure ou maritime et l'Haliacmon qui sépare celle-ci de la haute Macédoine; puis le même fleuve, l'Erigon, l'Axius et d'autres encore séparent la haute-Macédoine de l'Épire et de la Paeonie.»

3) Τῶν μεταφραστῶν τοῦ ἀποσπάματος τούτου Ταφέλιος μὲν

Ἐνθα πλὴν τῆς τακτοποιήσεως τῶν λέξεων διέγραψα καὶ τὴν λέξιν «Πεῤῥαιβῶν» ὣν τὴν χώραν, οἰκούντων πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τὰ Καμβούνια ὅρη διέρχεται ὁ Εὐρωπος καὶ οὐχὶ ὁ πολὺ νοτιώτερον ῥέων Πηνειός (4). Ὅτι δὲ οὕτω μόνον ταῦτα καλῶς ἔχουσι, μαρτυρεῖ τὸ προηγούμενον 14 ἀπόσπασμα

«Ρεῖ δ' ὁ Πηνειὸς ἀπὸ τοῦ Πίνδου ὄρους διὰ μέσης τῆς Θεσσαλίας πρὸς ἔω. Διελθὼν δὲ τὰς τῶν Λαπιθῶν πόλεις καὶ Πεῤῥαιβῶν τινὰς συνάπτει τοῖς Τέμπεσι, παραλαβὼν πλείους ποταμούς, ὧν καὶ ὁ Εὐρωπος.»

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι τὸ 15 ἀπόσπασμα, πάσχον, θεραπείας δεῖται.

Δ'. Στράβωνος ἀποσπάσματα 330. 20.

«Μετὰ δὲ τὸ Δῖον αἱ τοῦ Ἀλιάκμονος ἐκβολαί. Εἶτα Πύδνα, Μεθώνη, Ἄλωρος καὶ ὁ Ἐριγῶν ποταμὸς καὶ Λουδίας· ὁ μὲν ἐκ Τρικλάρων ῥέων δι' Ὀρεστῶν καὶ τῆς Πελλαιίας ἐν ἀριστερᾷ ἀφίεις τὴν πόλιν, καὶ συμβάλλων τῷ Ἀξιῷ.»

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο μᾶλλον συγκεχυμένον τῶν προηγούμενων ὄν, τοσοῦτον βαρέως νοσεῖ, ὥστε γενναίας χρῆζει ἐγχειρήσεως πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ καὶ σαφέστατα ἀποδείκνυσι πόσον ἀγεωγράφητος ἦν ὁ τοῦ Στράβωνος ἐπιτομεύς.

Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ λέξις Ἀλιάκμονος, ἀνάρμοστος οὔσα ἐνταῦθα ὡς πρὸς τὰς ἐπομένους λέξεις, ἀνάγκη νὰ ἀντικατασταθῇ δι' ἑτέρας ἵνα προκύψῃ λογικὴ καὶ φυσικὴ ἔννοια ἐκ τοῦ ὅλου ἀποσπάσματος. Τοιαύτη δὲ μόνη ἐστὶν ἡ λέξις «Ἐλικῶνος» κατὰ λ-

---

(Fragm. p. 13) μόνον τὸ πρῶτον μέρος αὐτοῦ διώρθωσε «Peneus fluvius, initio sumto a Pindo monte», τὰ δὲ λοιπὰ κατέλιπεν ὡς ἔχουσι. Ὁ δὲ Am. Tardieu οὐδὲν μετέβαλεν, ἀλλὰ κατὰ λέξιν μετέφρασεν αὐτό.

4) Taf fragm. p. 12. «Ergo potior Lapitharum regionis pars significatur, minor Perrhaeborum, quam Peneus ultimo cursus stadio praeterlabitur. Istos igitur Perrhaebos in radicibus Olympi meridionalibus quaero.»

ληλος· ὄντως γὰρ αἱ ἐκβολαὶ τούτου τοῦ δευτερεύοντος ποταμοῦ τῆς Μακεδονίας εἰσὶ πρὸς Β τοῦ Δίου, μεθ' ἃς κείνται αἱ ἀναφερόμεναι πόλεις Πύδνα, Μεθώνη καὶ Ἄλωρος. Ἐάν δὲ τούναντιον ἀποδεχθῶμεν ὡς καλῶς ἔχουσαν τὴν γραφὴν «Ἀλιάκμονος» μετὰ τὸ Δῖον, τότε ἡ Πύδνα καὶ ἡ Μεθώνη, κείμεναι πρὸς νότον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀλιάκμονος, μένουσι πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ, ὅπερ ἀτοπώτατον καὶ ψευδέστατον.

Ὅτι δὲ Ἑλικῶν ποταμὸς ὑπάρχει παρὰ τὸ Δῖον ἐκβάλλων εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, διαρρήδην μαρτυρεῖ Πausanias (9, 80, 4) «Ῥεῖ δὲ καὶ ποταμὸς Ἑλικῶν» καὶ Livius 44, 6. καὶ Heuzey Olympe p. 121.

Δεύτερον δὲ μείζονα τούτου δυσκολίαν παρέχει ἡ μετὰ τὴν λέξιν Ἄλωρος θέσις τῶν λέξεων «καὶ ὁ Ἐριγῶν,» ὅστις ἐνταῦθα οὐδεμίαν σχέσιν καὶ θέσιν δύναται νὰ ἔχη πρὸς τὴν λέξιν Ἄλωρον καὶ Μεθώνην, ὡς ἀπώτατα πρὸς βορρᾶν κείμενος ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τῆς Δερρῖόπου Παιονίας καὶ τῆς Πελαγονίας, καὶ ἐπομένως φύσει ἀδύνατός ἐστιν ἡ ἐνταῦθα ὑπαρξίς αὐτοῦ, μεταξὺ τοῦ ὁποίου καὶ τῆς Ἀλώρου μεσολαβοῦσιν ὀλόκληροι ἐπαρχίαι ἦτοι ἡ Λυγκηστίς, ἡ Ἑορδαία, ἡ Ἀλμοπία, ἡ Ἡμαθία καὶ ἡ Βοττιαία· ὅτι δὲ οὕτως ἔχον ἐστίν, αὐτὸς Στράβων μαρτυρεῖ περιγράφων ἐν τῷ περισωθέντι μέρει (7, 328) τὸν Ἐριγῶνα. «Ὁ δὲ Ἐριγῶν πολλὰ δεξάμενος βέεματα ἐκ τῶν Ἰλλυρικῶν ὄρων καὶ Λυγκηστῶν καὶ Βρύγων καὶ Δευριόπων καὶ Πελαγόνων εἰς τὸν Ἀξιὸν ἐκδίδωσι,» περὶ οὗ εἴρηται τὰ δέοντα προηγουμένως. Πλὴν δὲ τῆς μαρτυρίας ταύτης, καθιστώσης περιττὴν πᾶσαν περαιτέρω συζήτησιν, ἐνισχύουσι τὴν εἰκασίαν μου καὶ αἱ παρεπόμεναι λέξεις «ὁ μὲν (Ἐριγῶν) ἐκ Τρικλάρων βέων δι' Ὀρεστῶν,» ὧν ἡ μὲν «Τρικλάρων» ἐκ τῶν ἄπαξ εἰρημένων παρὰ Στράβωνι οὔσα, ἀλλαχόθεν ἄγνωστος μένει (1), ἡ δὲ ἐπομένη «Ὀρεστῶν», γνωστοτάτη οὔσα ἤδη, ἐντελῶς ἄσχετός ἐστι πρὸς τὸν Ἐριγῶνα, μεταξὺ τοῦ ὁποίου καὶ τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ὀρε-

1) Tafel fragm. p. 44. «Triclari aute erant ignoti.» Dindorf δὲ ἡμαρτημένως ὑπολαμβάνει πάλιν τῆς Ἡπέρου.

στῶν μεσολαβεῖ ἡ Λυγκηστὶς καὶ Πελαγονία, ΒΑ τῆς ὁποίας ῥέει ὁ Ἐριγών.

Κατὰ ταῦτα τοίνυν φυσικῶς ἀδυνάτου ἀποδειχθείσης τῆς θέσεως τοῦ Ἐριγῶνος πρὸς τῇ Ἀλώρῳ καὶ Μεθώνῃ καὶ Πύδνῃ, ὑπολείπεται νὰ ὀρισθῇ ποία ἄλλη λέξις δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν λέξιν «Ἐριγῶν», ἵνα συμφωνήσῃ ταῖς λοιπαῖς κατὰ τὴν ἔννοιαν.

Πρὸς θεραπείαν τοῦ νοσήματος τούτου, ὅπερ ἐνεποίησε τῷ ἀποσπάσματι ἡ γεωγραφικὴ τοῦ ἐπιτομέως ἀμάθεια, οὐδεμία ἄλλη φαίνεται μοι προσφορωτάτη ἢ ἡ λέξις «Ἀλιάκμων.» Ὅντως γὰρ οὗτος καὶ μόνος, πηγάζων ἐκ τῆς ἀνατολικῆς ὑπερρείας τοῦ Βοῖου ὄρους, πρῶτον μὲν ῥέει διὰ τῶν Ὀρεστῶν, εἶτα δὲ κατὰ μέγα μέρος διερχόμενος τὴν Ἑλίμειαν, ἐκβάλλει εἰς τὸν Θερμαῖον κόλπον πλησίον τῆς παρακειμένης Ἀλώρου καὶ τοῦ συναναφερομένου Λουδίου, καὶ ἡ ἀντικατάστασις αὕτη πληρέστατα συνάδει πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος.

Τούτου δὲ θεέντος ὡς ἀληθοῦς καὶ ἀναμφισβητήτου, ὑπολείπεται νὰ ἐρμηνευθῶσιν αἱ μετὰ τὴν λέξιν «Ὀρεστῶν» ἐπόμεναι λέξεις «καὶ τῆς Πελλαίας ἐν ἀριστερᾷ ἀφίεις τὴν πόλιν.» Ταφέλιος μὲν ὀρθῶς ἀποδοκιμάζων τὴν ἀταξίαν τῶν λέξεων τοῦ ἀποσπάσματος τούτου (1) καὶ μὴ δυνάμενος νὰ συμβιδάσῃ τὰ ἀσυμβίβαστα, ἀποδέχεται τὴν γραφὴν «Ἐριγῶν» καὶ προτείνει ἀντὶ τῆς γραφῆς «Πελλαίας» τὴν «Πελαγονίας» χωρὶς νὰ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς λέξεις «Ὀρεστῶν, Ἀλωρος καὶ Λουδίας» συναναφερομένας μὲν μετὰ τοῦ Ἐριγῶνος, μηδεμίαν ὅμως σχέσιν ἐχούσας πρὸς τὸν ἀπώτατα κείμενον Ἐριγῶνα «Ergo pro Πελλαίας legi vix aliter poterit quam Πελαγονίας.» Ὅτι δὲ οὔτε ἡ λέξις «Πελλαίας» δηλούσης τὴν χώραν τῆς ἐν Βοττιαίᾳ Πέλλης, πρὸς τὴν ὁποίαν οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν ὁ Ἐριγῶν, κατάλληλός ἐστιν, οὔτε ἡ λέξις «Πελαγονίας» ἦν προτείνει Ταφέλιος, ἀρμόζει πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῆς ἕνεκα τῶν

1) Tafel fragm. p. 14. «Nullo ordine s. Strabo s. Epitomator Erigonem et Ludiam fluvios memorat... Maxime vero incommoda Erigonis mentio esse videtur.»

προειρημένων λέξεων «Ὁρεστών, Ἀλώρου καὶ Λουδίου», μεθ' ὧν συμφύρεται ὁ Ἐριγῶν ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ἀντικαταστάτου Ἀλιάκμονος. Ὅθεν ἀντὶ «Πελλαίας καὶ Πελαγονίας» γραπτέον μοι φαίνεται «Βερρόϊας», πλησίον τῆς ὁποίας πράγματι διέρχεται ὁ Ἀλιάκμων καὶ ἐν ἀριστερᾷ ἀφήσει τὴν πόλιν (Βερρόϊαν), ἐν ᾧ πόλις Πελαγονία, ὡς διατείνεται Ταφέλιος, ἄγνωστος ἐστὶ τῷ Στράβωνι καὶ προσέτι ὁ Ἐριγῶν ἀφήσει τὴν κατὰ Ταφέλιον Πελαγονίαν (Βιτώλια) πόλιν οὐχὶ ἐν ἀριστερᾷ, ἀλλ' ἐν δεξιᾷ, ὅπερ ἐντελεῶς ἀνατρέπει τὴν εἰκασίαν αὐτοῦ.

Ὁ δὲ νέος μεταφραστὴς τοῦ Στράβωνος Amédée Tardieu, ὁ καὶ βραβευθεὶς διὰ τὴν μετάφρασιν, ἀβασανίστως ἀποδέχεται μὲν τὴν γραφὴν «Ἐριγῶν καὶ Πελλαίας» ὡς καλῶς ἔχουσαν, ἀποδοκιμάζων τὴν διόρθωσιν τοῦ Ταφελίου «Πελαγονίας» καὶ μεταβάλλει μόνον τὴν λέξιν «Τρικλάρων» εἰς Δευριόπων, οὐδὲν ὅμως λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Ἐριγῶν ἀπώτατα ῥέει τῆς Πελλαίας χώρας, ἐν Παιονίᾳ καὶ Πελαγονίᾳ, καὶ ὅτι ἐπομένως ὡς τοιοῦτος οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τοὺς Ὁρέστας, τὴν Ἀλωρον, τὴν Μεθώνην καὶ τὸν Λουδίαν, μεθ' ὧν ἀτοπώτατα συμφύρεται ὁ Ἐριγῶν. Ὅτι δὲ πάντῃ ἀνυπόστατός ἐστὶν ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Tardieu, (1) καὶ περ ἐπικαλουμένου τὴν μαρτυρίαν τοῦ

---

1) Geograph. de Strabon. traduct. nouvel. t. 4. 77. «Nous avons vu ainsi que Müller, dans cette denomination l'équivalent de trifarium divisi, mais en rapprochant ce passage du § 9. du ch. VII du présent livre, nous avons cru devoir l'appliquer aux Deuriopes situés plus près de la source du fleuve plutôt qu'aux Pelagons, d'autant que Strabon dans le même passage nous nomme les 3 villes ou chefs-lieux de la Deuriopie, Bryanium, Alalcomènes ou Alcomènes et Stymbara. Ind. var. lect. p. 987 col. 1 et 2. Voy. la note ou pour mieu dire l'interessante dissertation à l'adresse de Tafel dans laquelle Müller demontre qu'il faut maintenir le nom de Πελλαίας par préférence à celui de Πελαγονίας. C'était aussi l'avis du savant M. Hase (Journal des Savants 1858 p. 757), qui relève à cette occasion un des principaux mérites de l'adition de Müller, ad' avoir établi une distinction claire et précise entre les faux provenant des copistes,

Μυλλέρου, τοῦ Hase καὶ ἄλλων, ἰκανῶς ἐδείχθη ἐν τοῖς προειρημένοις καὶ πᾶσα περαιτέρω συζήτησις ἀποβαίνει περιττή.

Ἐξ ὅλου δὲ τοῦ ἀποσπάσματος μόνον αἱ τελευταῖαι λέξεις ἀκαὶ συμβάλλον τῷ Ἄξιῳ ὑγιαίνουν καὶ ὀρθῶς ἔχουσιν, ἀναφερόμεναι εἰς τὸν Ἐριγῶνα, πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαὶ ἀναφέρονται κάλλιστα εἰς τὸν Ἀλιάκμονα καὶ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸν Ἐριγῶνα ἕνεκα τῆς μεγάλης τῶν ἀναφερομένων ἀποστάσεως. Διὸ δὴ διορθωτέον ὅλον τὸ ἀπόσπασμα ὧδε

Μετὰ τὸ Δῖον αἱ τοῦ Ἐλικῶνος ποταμοῦ ἐκβολαί· εἶτα Πύδνα, Μεθώνη, Ἄλωρος καὶ ὁ Ἀλιάκμων ποταμός καὶ Λουδίας· ὁ μὲν ἐκ Τρικλάρων ῥέων δι' Ὀρεστῶν καὶ τῆς Βεργόριας ἐν ἀριστερᾷ ἀφίεις τὴν πόλιν καὶ συμβάλλον τῷ Λουδίᾳ. Ὅντως γὰρ πάλαι ὁ Λουδίας συνεξέβαλλε τῷ Ἀλιάκμονι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας Ἡροδότου «μέχρι Λυδίας τε ποταμοῦ καὶ Ἀλιάκμονος, οἱ οὐρίζουσι γῆν τὴν Βοτταϊαῖδα καὶ Μακεδονίδα, ἐς τὴν ῥέεθρον τὸ ὕδωρ συμμίσγοντες,» καὶ οὐχὶ τῷ Ἄξιῳ, ὡς νῦν συμβαίνει. Ἴνα πεισθῇ δέ τις περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μοι, ἀρκεῖ νὰ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν οἰονδήποτε γεωγραφικὸν πῖνακα ἀρχαῖόν τε καὶ νέον καὶ παρατηρήσῃ τὴν θέσιν τοῦ Ἐριγῶνος καὶ τῆς Πελλαίας μετὰ τῆς Πέλλης, μεταξὺ τῶν ὁποίων προφανῶς ὄψεται ὅτι οὐρεᾶ τε σκιόεντα πεδία τε γελώοντα ὑπάρχουσι, καθιστῶντα φύσει ἀδύνατον τὸν σύνδεσμον αὐτῶν.

Ε'. Στράβωνος ἀποσπάσματα 330. 22.

α Ὅτι μετὰ τὸ Δῖον πόλιν ὁ Ἀλιάκμων ποταμός ἐστίν, ἐκβάλλον εἰς τὸν Θερμαῖον κόλπον. Καὶ τὸ ἀπὸ τούτου ἢ πρὸς βορρᾶν τοῦ κόλπου παραλία Πιερία καλεῖται ἕως τοῦ Ἄξιου ποταμοῦ, ἐν ἧ καὶ πόλις Πύδνα, ἢ νῦν Κίτρον καλεῖ-

---

et les erreurs commises par Strabon lui-même.» Καὶ ὅμως φύσει ἀδύνατον ἐστὶ νὰ συμβιβασθῇ ὁ Ἐριγῶν μετὰ τῆς Πελλαίας καὶ τὰ φύσει ἀδύνατα λόγους κενούς οὐ συμβιβάζονται· ἀπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τῶν θέσεων πείθει περὶ τούτου.

ται· εἶτα Μεθώνη καὶ Ἄλωρος πόλεις· εἶτα Ἐριγῶν καὶ Λουδίας ποταμοί.»

Τὸ μὲν πρῶτον μέρος τοῦ ἀποσπάσματος τούτου «ὅτι μετὰ τὸ Δῖον» μέχρι τοῦ ἀκόλπον» καλῶς ἔχει. Τὸ παρεπόμενον ὁμῶς μέρος «καὶ τὸ ἀπὸ τούτου ἢ πρὸς βορρᾶν τοῦ κόλπου παραλία Πιερία καλεῖται ἕως τοῦ Ἄξιου ποταμοῦ» τέλεον ἡμαρτημένον ἐστὶν ὡς μετατοπίζον καὶ περιορίζον τὴν Πιερίαν μεταξὺ τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τοῦ Ἄξιου, ἔνθα ἔκειτο μέρος μὲν τῆς Ἡμαθίας, μέρος δὲ τῆς Βοττιαίας, καὶ καταλεῖπον ἀνώνυμον καὶ κενὴν πᾶσαν τὴν πρὸς νότον τοῦ Ἀλιάκμονος παραλίαν χώραν, ἥτοι τὴν ἀληθῆ Πιερίαν. Δίαν δ' ἄπορον φαίνεται μοι ὅτι οὐδεὶς τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν καὶ μεταφραστῶν τοῦ Στράβωνος παρετήρησε καὶ τοῦτο τὸ Ἡράκλειον ἄλμα τοῦ ἐπιτομέως, ὣν Ταφέλιος μὲν μόνον περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς Πιερίας μέχρι τοῦ Ἄξιου λόγον ποιεῖται, οὐχὶ δὲ καὶ περὶ τῆς μετατοπίσεως καὶ ἀναστατώσεως αὐτῆς· «Pieriam usque ad Axium procurrere h. l. dicit. Inferius vero Alorum Bottiaeam urbem nuncupat. Quot utrumque vix concillari potest. Bottiaea enim unter Axium Ludiamque intermedia est (Fragm. p. 18. Not. 44). Ὁ δὲ βραβευθεὶς Tardieu (1) οὐδὲν λέγει περὶ τῶν ἐνταῦθα κακῶς ἐχόντων καὶ θεραπείας δεομένων πρὸς παράστασιν τῆς ἀληθείας.

Κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἐκδοχὴν καὶ γραφὴν τοῦ ἐπιτομέως, τοποθετοῦντος τὴν Πιερίαν μεταξὺ τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ Ἄξιου, ἀνάγκη νὰ τεθῆ καὶ ἡ παρεπομένη Πύδνα καὶ Μεθώνη, ὡς πόλεις τῆς Πιερίας, πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἀλιάκμονος μέχρι τοῦ Ἄξιου,

1) Vol. 2 p. 79· «Passé Dium, on arrive à Haliacmon, fleuve qui se jette dans le golf Thermæen. Puis, à partir de ce fleuve, commence la côte de Pierie, qui s' étend au N. long du golf jusqu' à l' embouchure de l' Axius. On y remarque la ville de Pydna (nous omettons dans la traduction les mots ἡ νῦν Κίτρον καλεῖται, qui nous ont paru comme à Müller une glosse évidente), bientôt suivie des villes de Methone et d' Aloros, comme celles-ci le sont des deux rivières de l' Erigon et du Ludias.»

ὅπερ φύσει ἀτοπώτατον καὶ ψευδέστατόν ἐστιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀντιφάσκει τοῖς ἐν τῷ προηγουμένῳ 20 ἀποσπάσματι εἰρημένους περὶ τῆς παρεπομένης Ἀλώρου καὶ Πύδνης, ἔνθα λέγει «τὴν μὲν οὖν Ἀλωρον Βοτταϊκὴν νομίζουσι, τὴν δὲ Πύδναν Πιερικὴν,» καὶ τοῖς ἐν τῷ ἐπομένῳ «ἡ μὲν οὖν Πύδνα Πιερικὴ ἐστὶ πόλις, ἡ δὲ Ἀλωρος Βοτταϊκὴ.»

Τὸ δὲ χάσμα τοῦτο καὶ νόσημα οὐδόλως πληροῦται καὶ θεραπεύεται ἄλλως εἰ μὴ διὰ τῆς διορθώσεως τῶν πρώτων λέξεων «ὅτι μετὰ τὸ Δῖον πόλιν ὁ Ἀλιάκμων» εἰς τὸ ἐξῆς «ὅτι πρὸς νότον τοῦ Δίου ὁ Πηνεῖος» εἰ ἐπιτρέπετο τοιαύτη διόρθωσις. Οὕτω γὰρ καὶ μόνον αἴρεται τὸ χάσμα καὶ κατευοδοῦται ἡ ἔννοια πρὸς τὰς ἐπομένας λέξεις τοῦ χωρίου «καὶ τὸ ἀπὸ τούτου (τοῦ Πηνεῖου ἀντὶ τοῦ Ἀλιάκμωνος) ἡ πρὸς βορρᾶν τοῦ κόλπου παραλία Πιερία καλεῖται.» Ὑπολείπεται δὲ μετὰ ταῦτα ἡμαρτημένον μόνον τὸ βόρειον ὄριον τῆς Πιερίας «ἕως τοῦ Ἀξίου ποταμοῦ,» ἀνθ' οὗ γραπτέον «ἕως τοῦ Ἀλιάκμωνος» καὶ τότε θεραπεύεται ὅλον τὸ μέχρι τοῦδε μέρος τοῦ ἀποσπάσματος.

Ὅτι δὲ καὶ τῶν τελευταίων δύο λέξεων «Εἶτα Ἐριγῶν καὶ Λουδίας ποταμοῖ» ἡ πρώτη «Ἐριγῶν» ἐσφαλμένη ἐστὶ καὶ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει ἐνταῦθα μεταξὺ τῆς Ἀλώρου πόλεως καὶ τοῦ Λουδίου ποταμοῦ, διὰ μακρῶν ἤδη ἀπεδείχθη προηγουμένως καὶ ἐπομένως γραπτέον «Ἀλιάκμων καὶ Λουδίας ποταμοῖ» ἀντὶ «Ἐριγῶν καὶ Λουδίας,» ἀμφότεροι παρακείμενοι τῇ προηγουμένῃ Ἀλώρῳ πόλει.

Ἐὰν δὲ τις ἐπιμένῃ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν πρώτων τοῦ ἀποσπάσματος λέξεων «ὅτι μετὰ τὸ Δῖον πόλιν ὁ Ἀλιάκμων» καὶ δὲν θέλῃ νὰ μεταβάλλῃ αὐτὰς κατὰ τὴν ὑποδειχθεῖσαν εἰκασίαν μου καὶ διορθώσιν εἰς τὸ «ὅτι πρὸς νότον τοῦ Δίου ὁ Πηνεῖος ποταμός,» τότε ἐκμηθενίζεται ἡ ἔννοια ὅλου τοῦ ἀποσπάσματος καὶ ἐπομένως ὡς περιττὸν πρέπει νὰ διαγραφῇ ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων. Διότι Πιερία μεταξὺ τοῦ Ἀλιάκμωνος καὶ Ἀξίου οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ἀλλὰ πάντοτε ἡ μεταξὺ τοῦ Ἀλιάκμωνος καὶ Πηνεῖου ἐκτεινομένη παραλία χώρα ἐκαλεῖτο Πιερία» οὐδὲ πόλεις Πύδνα καὶ Μεθώνη δυνατόν νὰ τεθῶσι μεταξὺ τοῦ Ἀλιάκμωνος

καὶ Ἄξιου. Ὅτι δὲ ὁ Ἐριγῶν ἐνταῦθα ἀτόπως παρεμβάλλεται καὶ συμφύρεται μετὰ τοῦ Λουδίου, ἀπεδείχθη προηγουμένως (1).

Γ'. Στράβωνος ἀποσπάσματα 330. 23. Ἐξ Εὐσταθίου.

«Εἶτα ὁ Ἄξιός διαιρῶν τήν τε Βοττιαίαν καὶ τήν Ἀμφαξιῖτιν γῆν καὶ παραλαβὼν τὸν Ἐριγῶνα ποταμὸν ἐξίησι μεταξὺ Χαλάστρας καὶ Θέρμης.»

Καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἀποσπάσματι προφανῶς βλέπει τις ὅτι ὁ ἐπιτομεὺς ἐξ ἀπειρίας γεωγραφικῆς λίαν κακῶς διέταξε τὰς λέξεις, ἀλόγως προτάξας τὰς ἐν μέσῳ καὶ ἐπιτάξας τὰς ἐν ἀρχῇ, ὧν ἡ φυσικὴ καὶ λογικὴ τάξις ἀπαιτεῖ τὴν ἐπομένην διάταξιν

Εἶτα ὁ Ἄξιός, παραλαβὼν τὸν Ἐριγῶνα ποταμὸν, καὶ διαιρῶν τήν τε Βοττιαίαν καὶ τήν Ἀμφαξιῖτιν γῆν, ἐξίησι μεταξὺ Χαλάστρας καὶ Θέρμης.

Πρῶτον μὲν γὰρ παραλαμβάνει τὸν Ἐριγῶνα πρὸς βορρᾶν παρὰ τοὺς Στόβους, εἶτα δὲ οὕτω συνηνωμένος μετ' αὐτοῦ ὁ Ἄξιός κατέρχεται εἰς τὴν Ἀμφαξιῖτιν καλουμένην χώραν καὶ εἰς τὴν Βοττιαίαν καὶ διαρρέων αὐτὰς ἐκβάλλει εἰς τὸν Θερμαῖον κόλπον μεταξὺ Χαλάστρας καὶ Θέρμης (ἀντὶ Θεσσαλονίκης), ἧς πολλάκις μνημονεῖ, καὶ περ μὴ ὑπαρχούσης, καθ' ἣν ἐγγραφεν ἐποχὴν ὁ ἐπιτομεὺς, ἀρχαῖζεν φιλοτιμούμενος, ὡς οἱ λοιποὶ Βυζαντινοί.

Ζ'. Στράβωνος ἀποσπάσματα 331. 33.

«Ὅτι Ἄκανθος πόλις ἐν τῷ Σιγγιτικῷ κόλπῳ ἐστὶ παράλιος πλησίον τῆς τοῦ Ξέρξου διώρυχος.»

Τῆς ταυτότητος τῆς Ἀκάνθου καὶ Ἰερισσοῦ ἀποδεδειγμένης οὐσης νῦν, ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι ἡ λέξις «ἐν τῷ Σιγγιτικῷ» ἡμαρτημένη ἐστίν, ἀνθ' ἧς γραπτέον «ἐν τῷ Ἀκανθίῳ ἢ ἐν τῷ Στρυμονικῷ», ὡς τοῦτο γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τοῦ 31 ἀποσπάματος, ἐνθα ὀρθῶς τοποθετεῖται ἡ Ἀκάνθος. «Μεταξὺ δὲ ὁ

1) Tafel fragm. p. 48. «Erigonem Ludiamque incommodo apud Strabonem jungi, supra exposui not. 35.»

Σιγγικὸς κόλπος ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ πόλεως ἀρχαίας κατεσκευασμένης, Σίγγου τοῦνομα. Μεθ' ἦν Ἄκανθος ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ τοῦ Ἄθων κειμένη πόλις, Ἀνδρίων κτίσμα, ἀφ' ἧς συχνοὶ καὶ τὸν κόλπον Ἀκάνθιον καλοῦσι.»

Ἡ δὲ εἰκασία τοῦ Μαννέρτου καὶ Ταφελίου ὅτι ὁ ἰσθμὸς τοσοῦτον στενὸς ἦν ὥστε ἡ πόλις ἐξετείνετο ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν θαλασσῶν, ἢ ὅτι ἔκειτο μὲν ἐν τῷ Σιγγιτικῷ κόλπῳ, λιμένα ὅμως εἶχεν ἐν τῷ Στρυμονικῷ (1), ἐντελῶς ἀνυπόστατος καὶ ἐσφαλμένη ἐστὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας Ἡροδότου, κάλλιστα γινώσκοντος τὴν παραλίαν ταύτην καὶ ἱστοροῦντος ὅτι τὸ πλάτος τοῦ ἰσθμοῦ δωδεκαστάδιον ἦν (7, 22)· «Τῇ δὲ τελευτᾷ ἐς τὴν ἡπειρον τὸ οὖρος, χερσονησοειδὲς τέ ἐστι καὶ ἰσθμὸς ὡς δυώδεκα σταδίων, πεδῖον δὲ τοῦτο καὶ κολωνοὶ οὐ μεγάλοι ἐκ θαλάττης τῆς Ἀκανθίων ἐπὶ θάλατταν τὴν ἀντίαν Τορώνης», ἔνθα ἀκριβέστατα περιγράφει τὴν τοποθεσίαν, ἐφ' ὅσον οἶδα ἐξ αὐτοψίας τὴν τε πόλιν Ἰερισσὸν (Ἀκανθον) καὶ τὸν διορυχθέντα ἰσθμόν.

Ἡ δὲ γνώμη αὕτη πιστοποιεῖται ὡς ἀναμφισβήτητος οὐ μόνον καὶ ἐξ ἄλλων τοῦ Ἡροδότου χωρίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων συγγραφέων, ὁμοφώνως τοποθετούντων τὴν Ἀκανθον οὐχὶ ἐν τῷ Σιγγιτικῷ, ἀλλ' ἐν τῷ Ἀκανθίῳ κόλπῳ(2), ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

1) Mannert t. 7. p. 454. «Die Landenge war so schmal, dass die Stadt auf beiden Seiten reichen konnte; oder vielmehr, die Stadt selbst lag am Singitischen Busen, und ihr eigentlicher Hafen etwas nordöstlicher am Strym. Busen.» Tafel Thessalon. p. 64. «Eodem vero loco, quo Hierissus eadem tabula Acanthum collocat, sc. in ora sinus Strymonii; vix recte, si quid video.» Fragm. Strabon. p. 23. Not. 57. «Ex urbe ad sinum quidem singiticum posita fuit, sed portum suum habuit ad sinum Strymonium.»

2) Ἡρόδοτ. 6, 44. «Ἐκ μὲν δὴ Θάσου διαβαλόντες πέρην ὑπὸ τὴν ἡπειρον ἐκομίζοντο μέχρι Ἀκάνθου, ἐκ δὲ Ἀκάνθου ὁρμεόμενοι τὸν Ἄθων περιέβαλλον.» καὶ 7, 115. «Στάγειρον πόλιν ἐλλάδα παρραμειόσμενος καὶ ἀπίκετο ἐς Ἀκανθον· ὡς δὲ ἄρα ἐς τὴν Ἀκανθον ἀπίκετο, ξεινίην τε ὁ Πέρσης τοῖσι Ἀκανθίοισι προεῖπε.» Σκυμν. 645. Pomp. Mela 2, 2, 9.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ.

Ἐν ἰδιαίτερα πραγματεία, ἀρτίως δημοσιευθεῖση ἐν τῷ τελευταίῳ τοῦ Ἀθηναίου φυλλαδίῳ, πραγματευθεὶς περὶ τοῦ 24 ἀποσπάσματος τῆς 330 παραγράφου καὶ ἀποδείξας ὅτι τὰ περὶ τῆς ταυτότητος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Θέρμης ἐν τούτῳ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἐπιτομέως εἰλημμένα εἰσὶν οὐχὶ ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Στράβωνος, ἀλλ' ἰδία γνώμη καὶ προσθήκη αὐτοῦ τοῦ ἐπιτομέως ἡμαρτημένη, ἅτε μὴ στηριζομένη ἐφ' οἷαδῆποτε ἀρχαιοτέρως μαρτυρίας, ἐν τοῖς ἐπομένοις προτίθεται νὰ ἀναπτύξῃ τοὺς λόγους, δι' οὓς ὑπολαμβάνω παρεμβεβλημένην τὴν προσθήκην καὶ ἐν ταύτῳ ἐσφαλμένην, ἐφ' ἧς ὀλίγιστοι τῶν μεταγενεστέρων τοῦ ἐπιτομέως Βυζαντινῶν καὶ πάντες σχεδὸν οἱ νεώτεροι γεωγράφοι καὶ ἱστορικοὶ ἀβασανίστως στηριχθέντες, ἀνευδοκίως ἀπεδέξαντο τὴν ταυτότητα ἀμφοτέρων τῶν πόλεων, καὶ περ διαφερουσῶν.

Η'. Στράβωνος ἀποσπάσματα 333. 24.

«Ὅτι μετὰ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν ἡ Θεσσαλονίκη ἐστὶ πόλις, ἢ πρότερον Θέρμη ἐκαλεῖτο.»

Ὅτι ἡ ἀναφορική αὕτη πρότασις προσθήκη ἐστὶ τοῦ ἐπιτομέως ἐστερημένη πάσης ἀληθείας, ἀποδείκνυται πρῶτον μὲν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Στράβωνος, δεύτερον δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐπιτομέως καὶ τρίτον ἐκ πάντων τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ συγγραφέων καὶ πλείστων μεταγενεστέρων Βυζαντινῶν, παρ' οἷς μνεία γίνεται τῆς λέξεως Θεσσαλονίκης, περὶ ἧς ἐνταῦθα πρόκειται.

Τὴν πόλιν ταύτην δεκάκις ἀναφέρει ὁ Στράβων, τρίς μὲν ἐν τῷ περισωθέντι κειμένῳ, καὶ ἐπτάκις ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι αὐτοῦ μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ ἐπιτομέως, ὅστις ἐν πᾶσι διετήρησε τὸν μόνον παρὰ Στράβωνι (1) ἀπαντῶντα τύπον «Θεσσαλονίκηια»

1) Tafel Thessalonica p. VII: «Duravit hæc denominatio apud scriptores utriusque linguæ, nisi quid Strabo geogr. Lib. 7, 7-

πλὴν ἑνὸς τοῦ προκειμένου. Νῦν δὲ παρατηρῶ ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Στράβων μνημονεύει τῆς πόλεως δις πρὸ τοῦ ἐπισημειωθέντος μέρους τοῦ Ζ' βιβλίου ἢτοι ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ (2, 106) κατὰ πρῶτον «Ἐξ Ἐπιδάμνου δὲ εἰς Θεσσαλονίκειαν ἑνακοσίους ἀποδόντος» καὶ ἐν τῷ ἑβδόμῳ (7, 323)· «Ἐκεῖθεν δ' ἐστὶ παρὰ Βαρνοῦντα . . . εἰς Ἐδεσσαν καὶ Πέλλαν μέχρι Θεσσαλονικείας,» ἔπρεπεν ἐξ ἅπαντος ἐν τῷ πρώτῳ ἢ ἐν τῷ δευτέρῳ νὰ προσθήσῃ ὅτι πρότερον ἐκαλεῖτο Θέρμη, εἰ πράγματι ἀληθὴς ἦν ἡ ταυτότης τῶν δύο πόλεων· οὐ μόνον δ' ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις ἀποσπάσμασιν 10. 13 τῆς 329 παραγράφου 20. 21. 25 τῆς 330 καὶ 48 τῆς 331, ἐν οἷς μνημονύεται ἡ πόλις Θεσσαλονίκεια, οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ Θέρμης· μόνον δὲ ἐν τῷ 24 ἀποσπάσματι τῆς 330 παραγράφου παρενέβαλεν ὁ ἐπιτομέυς τὴν ἀναφορικὴν πρότασιν «ἢ πρότερον Θέρμη ἐκαλεῖτο.» Ἄλλ' εἰ ὄντως ἀληθὴς ἦν ἡ εἰκασία αὕτη τοῦ ἐπιτομέως, ἦν δυνατόν ποτε ὁ κατὰ 10—11 αἰῶνας προγενέστερος τοῦ ἐπιτομέως Στράβων καὶ πλησιέστατος εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ γεγονότος εἶτε νὰ μὴ ἀναφέρῃ τι περὶ τῆς ταυτότητος τῶν δύο πόλεων εἶτε καὶ νὰ ἀγνοῇ τοιοῦτόν τι, νὰ γινώσκῃ δὲ αὐτὸ ὁ κατὰ 11 αἰῶνας μεταγενέστερος Βυζαντινός; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ τοῦτο φαίνεται μοι λογικῶς καὶ φυσικῶς ἀδύνατον καὶ ἀκατανόητον, ὡς ἐκ τῶν ἐπομένων δειχθήσεται.

Ὅτι δὲ τοῦ Στράβωνος ἡ σιωπὴ ἐν 5 προηγούμενοις χωρίοις καὶ ἐν τρισὶν ἐπομένοισι ἐξελέγχει καὶ τὴν προσθήκην ἀλλοτρίαν καὶ τὴν εἰκασίαν τοῦ ἐπιτομέως ἡμαρτημένην, οὐδεμίᾳ ἀμφιβολία ὑπάρχει. Διότι ὁ Στράβων, ὅς πολλὰ ἐπαναλαμβάνει, καθάπερ καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἑνεακίς ἀναφέρει, ἤθελε μνημονεύσει δις ἢ τρίς τὰ περὶ τῆς ταυτότητος καὶ μάλιστα ἐν τοῖς πρώτοις 5 χωρίοις, ἐν οἷς γίνεται μεία τῆς πόλεως.

forma ulitur Θεσσαλονίκεια, quam ego damnarem» ἀδίκως καταδικάζει τὸν τύπον τοῦτον, διότι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα παραδείγματα μετὰ τοιαύτης καταλήξεως, οἷον παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ ἐν λ. «Στρατονίκεια πόλις Μακεδόνων πλησίον Καρίας· κέκληται δὲ ἀπὸ Στρατονίκης τῆς Ἀντιόχου γυναικός· ὁ πολίτης Στρατονικεύς.»

Νῦν δέ, ἐὰν ἐξετασθῇ καὶ αὐτὴ ἡ ἀναφορικὴ πρότασις «ἢ πρότερον Θέρμη ἐκαλεῖτο», τὸ αὐτὸ προκύπτει συμπέρασμα. Διότι ὁ ἐπιτομεὺς ἐπιτέμνων τὰ τοῦ Στράβωνος καὶ ἐξάκις ἀναφέρων τὸ τῆς πόλεως ὄνομα, διετήρησε πιστῶς τὸν τύπον τοῦ Στράβωνος «Θεσσαλονίκηαι» μόνον δὲ ἐν τῷ 24 ἀποσπάσματι τῆς 330 παραγράφου, ἔνθα προσέθηκε τὴν ἰδίαν εἰκασίαν, λησμονήσας τὸν Στραβώνειον τύπον τῆς πόλεως «Θεσσαλονίκηαι» μετεχειρίσθη τὸν κοινὸν τύπον «Θεσσαλονίκη», ἐν ᾧ, ἵνα θεωρηθῇ ἡ ἀναφορικὴ πρότασις «ἢ πρότερον Θέρμη ἐκαλεῖτο» γνησίᾳ τοῦ Στράβωνος, ἔπρεπεν ἐξ ἅπαντος νὰ τηρήσῃ τὸν Στραβώνειον τύπον «Θεσσαλονίκηαι» καὶ νὰ μὴ μεταβάλῃ αὐτόν. Ὅτι δὲ ὁ ἐπιτομεὺς παρεμβάλλει καὶ ἀλλαγῆς ἰδίας προσθήκας, μὴ δυναμένας νὰ ἀποδοθῶσι τῷ Στράβωνι, πρὸς πολλοῖς ἄλλοις μαρτυροῦσι καὶ τὰ ἐπόμενα χωρία 7, 330. 22. «Ἐν ἧ καὶ πόλις Πύδνα, ἣ νῦν Κίτρον καλεῖται» ἀποσπ. 21. «Ἐπίκειται δὲ τῷ ποταμῷ τούτῳ χωρίον ἐρυμνόν, ὃ νῦν μὲν καλεῖται Ἄβυδών, Ὅμηρος δ' Ἄμυδῶνα καλεῖ.»

Ὅτι μὲν ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ἡ ἀναφορικὴ πρότασις «ἣ νῦν Κίτρον καλεῖται» ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ ἐν τῷ 24 ἀποσπάσματι «Θεσσαλονίκη, ἣ πρότερον Θέρμη ἐκαλεῖτο» αὐθαίρετος προσθήκη τοῦ ἐπιτομεύως ἐστί, καὶ οὐ τοῦ Στράβωνος γνώμη, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Διότι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐμφανίζεται ἐν τῇ γεωγραφίᾳ πρῶτον κατὰ τὸν μεσαιῶνα (1) μετὰ τὸν Η' αἰῶνα, καὶ οὐχὶ ἀρχαῖον ἐστί, δυνάμενον νὰ ἀποδοθῇ τῷ Στράβωνι.

Ὅτι δὲ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ χωρίῳ ἡ ἀναφορικὴ πρότασις «ὃ νῦν μὲν καλεῖται Ἄβυδών» εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγεται κατηγορίαν, ἱκανῶς ἐξελέγχεται ἐκ τοῦ μεθεπομένου 23 ἀποσπάματος: «Ἐπίκειται δὲ τῷ Ἄξιῳ ποταμῷ χωρίον, ὅπερ Ὅμηρος Ἄμυδῶνα καλεῖ,» ἔνθα ἐντελῶς ἐλλείπει τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἀναφορικῆς προτάσεως «ὃ νῦν μὲν καλεῖται Ἄβυδών,» καὶ τοῦτο ὀρθῶς ἔχει. Διότι τὸ χωρίον ἐκεῖνο κατεστράφη κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα π. Χ. ὑπὸ τῶν πρώτων βασιλέων τῆς Μακεδονίας Ἀργεα-

1) Θεοφυλακτ. Βουλγαρ. ἀρχιεπ. ἐπιστολ. 14. ἐντ. 3. σ. 645. ἐκδ. Βενετ. ἐπιστολ. 54. σ. 695. καὶ 66. σελ. 700.

δῶν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου Στράβωνος ἀποσπ. 20. «Κα-
τεσκάφη δὲ ὑπὸ τῶν Ἀργεαδῶν» καὶ οὐδεὶς ἄλλος τῶν μετα-
γενεστέρων οὔτε Ἡρόδοτος, οὔτε Θουκυδίδης, οὔτε ἄλλος τις
ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρξε ποτὲ τὸ χωρίον καὶ Ἀβυδῶν ἐκαλεῖτο μετὰ
τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Πολλῶ δὲ μᾶλλον ψευδὲς ἐξελέγχεται,
ἐὰν ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ ἐπιτομέως ἐκαλεῖτο Ἀβυ-
δῶν τὸ χωρίον, ὅπερ πρὸ 15 αἰώνων εἶχεν ἤδη ἐκλείψει.

Εἰ καὶ ἀρκοῦσιν οἱ ἐσωτερικοὶ οὗτοι λόγοι τοῦ τε Στράβωνος
καὶ ἐπιτομέως πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀναφορική ἐκείνη πρότασις
«ἡ πρότερον Θέρμη ἐκαλεῖτο» παρεμβεβλημένη ἐστὶν ὑπὸ τοῦ
ἐπιτομέως καὶ ἐστερημένη πάσης ὑποστάσεως ἀληθείας, οὐχ
ἤττον ὅμως ὑπάρχουσι καὶ λόγοι ἐξωτερικοὶ εἰς τὸ αὐτὸ ἄγον-
τες ἡμᾶς συμπέρασμα, καὶ τοιοῦτοὶ εἰσὶν αἱ μαρτυρίαι τῶν προ-
γενεστέρων καὶ μεταγενεστέρων τοῦ Στράβωνος συγγραφέων,
παρ' οἷς μνεῖα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οὐδεμία τῆς Θέρμης γίνεται.

Τούτων δὲ ἀρχαιότερός ἐστιν ὁ Πολύβιος (205—123 π. Χ.),
ὃς τρεῖς ἀναφέρων τὴν Θεσσαλονίκην (1), οὐδόλως μνημονεῖ τῆς
Θέρμης. Ἄλλως δέ, εἰ ὄντως ἀληθὴς ἦν ἡ ταυτότης τῶν δύο
πόλεων, ὡς προγενέστερος τοῦ Στράβωνος καὶ πλησιέστερος τῷ
χρόνῳ, καθ' ὃν ἐκτίσθη ἡ Θεσσαλονίκη (315 π. Χ.) ὑπὸ τοῦ Κασάν-
δρου, ὧφειλε νὰ μνημονεύσῃ καὶ μεταδώσῃ τοῖς μεταγενεστέροις
τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐπικρατοῦσαν γνώμην περὶ τῆς ταυτότητος τῆς
Θέρμης καὶ Θεσσαλονίκης. Ἡ δὲ σιωπὴ αὕτη τοῦ Πολυβίου σπου-
δαιοτάτη ἐστὶ μαρτυρία περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο πόλεων.

Μετὰ δὲ τὸν Πολύβιον Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (2) καὶ Σκύ-
μνος ὁ Χίος μνημονεύουσι τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ μὲν δις λόγον
ποιοῦμενος καὶ περὶ τῆς κτίσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Κασάνδρου, ὁ δὲ
τελευταῖος ἄπαξ, οὐδέτερος ὅμως λέγει τι περὶ τῆς πρὸς τὴν

(1) Πολυβ. 22, 4. «Καὶ τὰ ῥηθέντα περὶ τούτων ἐν Θεσσαλονίκη»
22, 15 «Καὶ ποιησαμένων τοὺς λόγους ἀκολούθως τοῖς ἐν
Θεσσαλονίκη ῥηθείσιν.»

(2) Διοδώρ. 30, 14. «Ἀνδρόνικον δὲ τὸν σωματοφύλακα εἰς Θεσσα-
λονίκη.» καὶ 31, 13. «Ἡγοῦντο δὲ καὶ πόλεις... τοῦ μὲν πρώτου Ἀμ-
φίπολις, τοῦ δὲ δευτέρου Θεσσαλονίκη.»

Θέρμην σχέσεως τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι δύο διάφοροι πόλεις ἦσαν καὶ οὐχὶ μία καὶ ἡ αὐτή. Τούτοις ἔπονται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον σύγχρονοι ὁ Λίβιος, Πομπώνιος Μέλας καὶ Ἀντίπατρος ὁ Θεσσαλονικεύς, οἵτινες ἀναφέροντες τὴν Θεσσαλονίκην, ἐντελῶς σιγῶσι περὶ Θέρμης, καὶ μάλιστα ὁ τελευταῖος, ὡς καταγόμενος ἐξ αὐτῆς, ἔπρεπεν, εἴ τις σχέσις ὑπῆρχε, νὰ παρεμβάλη τι περὶ αὐτῆς.

Πολλῶν δὲ πλείονες τούτων εἰσὶν οἱ μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ἀκμάσαντες καὶ μνεῖαν τῆς πόλεως ποιούμενοι, οἷον ὁ Πλούταρχος, ὁ τὸν Λούκιον ἢ Ὀνον γράψας Λουκιανός, Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Δίων Κάσσιος, Ἀππιανός, Πτολεμαῖος καὶ ἄλλοι τινές, οὐδεὶς τῶν ὁποίων μνημονεύει τῆς σχέσεως τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς τὴν Θέρμην, ἐκ τῆς σιωπῆς τῶν ὁποίων οὐδὲν ἄλλο ἐξάγεται εἰ μὴ ὅτι ψευδὴς ἐστὶν ὁ συνδυασμὸς καὶ ἡ ταυτότης τῶν δύο πόλεων. Ἄλλ' ἐν ᾧ πάντες οὗτοι τέλειον σιγῶντες, μαρτυροῦσιν ὅτι οὐδεμία γνώμη ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῶν περὶ τῆς ταυτότητος τῶν δύο πόλεων, Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος, ἀκμάσας κατὰ τὸν Α' αἰῶνα μ. Χ., οἰοῖ ἐπιβεβαίων τὴν γνώμην τῶν προμνημονευθέντων, ῥητῶς διακρίνει καὶ διαστέλλει τὴν μίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης πόλεως ἤτοι τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ τῆς Θέρμης (1). Ἡ δὲ ῥητὴ αὕτη μαρτυρία τοῦ Πλινίου αἶρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο πόλεων.

Τῶν δὲ μεταξὺ τοῦ Β' καὶ Ε' αἰῶνος ἀκμασάντων οὐδεὶς μνημονεύει τῆς ταυτότητος τῶν πόλεων, ἀλλὰ μόνον τὴν Θεσσαλονίκην ἀναφέρουσιν ὡς πόλιν περίπυστον καὶ μεγάλην. Κατὰ δὲ τὸν Σ' αἰῶνα Προκόπιος ὁ Καισαρεύς, ὡς ὁ Πλίνιος, ἐμφανῶς διακρίνει καὶ διαστέλλει τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν θέσιν τῆς Θέρμης, ἣν ἀκριβῶς ὀρίζει πρὸς νότον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν ἀπόστασιν ἐν τοῖς ἐπομένοις χωρίοις: «Ρεῖ δέ τις ποταμὸς Θεσσαλονίκης οὐκ ἄποθεν, Ῥήχιος ὄνομα, ὃς δὴ χῶραν ἀγαθὴν τε

(1) Plin. H. N. 4, 40. «In ora sinus Macedonici oppida Cha-lastra, et intus Phileros, Lete; medioque flexu litoris Thessalonica liberæ conditionis. Ad hanc a Dyrrhachio CXIV millia passuum. Therme.»

καὶ γεώδη περιερχόμενος τὰς ἐκβολὰς εἰς θάλασσαν τὴν ἐκείνη ποιεῖται» (1). Ἐν δὲ τῇ ἐπομένῃ παραγράφῳ ἀπαριθμῶν ὅσα φρούρια ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἵδρυσεν καὶ ἀνεένευσεν διαρρήδην ἀναφέρει καὶ τὸ ὄνομα τῆς Θέρμης «ἐπὶ Μακεδονίας . . . . Ἀυλῶν, Βολβός, Βριγίζης, Ὀπάς, Πλευρόν, Κάμινος, Θέρμα» (2). Ὅτι ἐνταῦθα ἐννοεῖται ἡ θέσις τῆς Θέρμης, ἔνθα ἵδρυσεν φρούριον ὁ Ἰουστινιανός, ἀναμφισβήτητόν ἐστιν· οὐδεὶς γὰρ τῶν ἀρχαίων ἀναφέρει ἄλλην Θέρμην ἐν Μακεδονίᾳ πλὴν τῆς ἡμετέρας· ἰδίᾳ δὲ ὁ Προκόπιος ἐνταῦθα περιγράφει τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν καὶ χώραν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ οὐχὶ ἄλλην, τὴν βόρειον ἢ δυτικὴν, ὡς λίαν ὀρθῶς παρατηρεῖ Ταφέλιος· «Deinde Procopius, in sua locorum enarratione e promontorio Pallene Thessalonicam pergens, sinus Thermaici oram terremque orientalem lustrat, non borealem vel occidentalem» (3).

Τρίτην δὲ καὶ ἀξιόπιστον μαρτυρίαν καὶ ἀπόδειξιν περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο πόλεων παρέχει ἡμῖν Στέφανος ὁ Βυζάντιος, ἑκατέραν ἰδιαιτέρως ἀναφέρων, οἷον Θέρμη, πόλις Θράκης. Ἀπολλόδωρος δὲ Μακεδονίας φησὶ καὶ Θουκυδίδης «καὶ ἐν λ. Θεσσαλονίκη, πόλις Μακεδονίας, ἣτις ἄρα ἐκαλεῖτο Ἄλια, Κασάνδρου κτίσμα . . . Στράβων δὲ Θεσσαλονίκειαν αὐτὴν φησι.» Ἐνταῦθα παρατηρῶ ὅτι Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀκμάσας κατὰ τὸν 7' αἰῶνα καὶ ἐκ 300 περίπου συγγραμμάτων, τῶν πλείστων ἀπολεσθέντων ἤδη, συντάξας τὸ σπουδαιότατον ἔργον αὐτοῦ, πανταχοῦ σχεδὸν μνημονεύει τοῦ Στράβωνος, ὡς καὶ ἐν τῷ παρατεθέντι δευτέρῳ χωρίῳ, καὶ οὐ μόνον οὐδὲν λέγει περὶ τῆς ταυτότητος τῶν πόλεων, ἀλλὰ τούναντίον διαβεβαίωσεν ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ἐκαλεῖτο Ἄλια καὶ οὐχὶ Θέρμη (4). Ἄλλως δέ, εἰ πράγματι ἡ τοῦ ἐπιτομέως εἰκασία περὶ τῆς ταυτότητος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Θέρμης ἦν γνώμη τοῦ Στράβωνος, ἀδύνατον

(1) Προκοπ. περὶ Κτισμ. 4, 3. (2) Ὁ αὐτὸς 4, 4.

(3) Tafel² Thessalonica p. 15.

(4) Meineke ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Στεφάνου ἀβασανίστως ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς εἰκασίας τοῦ ἐπιτομέως τοῦ Στράβωνος μεταβάλλει τὴν λέξιν «Ἄλια» εἰς «Θέρμα».

ἦν νὰ μὴ ἀναφέρῃ αὐτήν, ἐν ᾧ τοῦμπαλιν λέγει ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ἐκαλεῖτο Ἄλεια. Ἡ ἂν ὄντως ὑπῆρχε τοιαύτη γνώμη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἦν δυνατόν ποτε νὰ ἀγνοῖ αὐτήν καὶ νὰ μὴ ἀναφέρῃ ὁ ἔχων ὑπ' ὄψιν 300 ἀρχαῖα συγγράμματα ἐν τῇ συντάξει τοῦ ἰδίου Στέφανος; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Σημειωτέον δὲ καὶ ἐνταῦθα ὅτι, ἐν ᾧ καὶ ὁ Στέφανος βεβαιοῖ ὅτι ὁ Στράβων καλεῖ Θεσσαλονίκειαν, ὁ ἐπιτομεὺς αὐτοῦ λησμονήσας τὸν Στραβώνιον τύπον Θεσσαλονίκεια, μετεχειρίσθη τὸν κοινὸν τύπον ἐν τῇ παρεμβληθείσῃ ψευδεῖ εἰκασίᾳ αὐτοῦ «ἡ Θεσσαλονίκη ἐστὶ πόλις, ἣ πρότερον Θέρμη ἐκαλεῖτο». Ἐὰν δὲ προχωρήσῃ τις περαιτέρω εἰς τὴν ἔρευαν τῶν ἀπὸ τοῦ 6—10 αἰῶνος ἦτοι μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ ἐπιτομέως μνημονευόντων τῆς Θεσσαλονίκης, οὐδεμίαν εὐρίσκει μαρτυρίαν περὶ τῆς ταυτότητος ἢ τῆς σχέσεως τῶν δύο πόλεων κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ ἐπιτομέως· οὐδεὶς γὰρ οὔτε ὁ Ἱεροκλῆς, οὔτε Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, οὔτε οἱ Θεσσαλονικεῖς Ψευδοϊωάννης καὶ Καμενιάτης, μακρὸν λόγον ποιούμενοι περὶ τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, ἀναφέρουσι τι περὶ τῆς ταυτότητος ἢ διακρίσεως αὐτῶν, καὶ ἡ σιωπὴ τούτων μεγάλην ἔχει σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν δύο πόλεων. Τῶν δὲ μετὰ ταῦτα Βυζαντινῶν οἱ μὲν πλείστοι ὁμοφώνως Θεσσαλονίκην καλοῦσι τὴν πόλιν καὶ οὐδὲν γινώσκουσι περὶ Θέρμης, ὀλίγιστοι δ' εἰσὶν ἐπόμενοι τῷ τοῦ Στράβωνος ἐπιτομῆι, οἷον ὁ Τσέτσης ἐν μὲν ταῖς Χιλιάσι λέγει ὅτι ἐκαλεῖτο Θέρμη καὶ ἦν κώμη πρότερον «Ἡ νῦν Θεσσαλονίκη μὲν, πόλις ἢ λαμπροτάτη, ὑπῆρχε κώμη, Θέρμη δὲ τὴν κλησιν ἐκαλεῖτο», ἐν δὲ τῇ Ἱστορίᾳ ἀντιφάσκων ἑαυτῷ ἱστορεῖ ὅτι ἐκαλεῖτο Ἡμαθία «Θεσσαλονίκην ἐπολιόρκουν, ἣ πάλαι μὲν Ἡμαθία καλεῖσθαι λέγεται»(1), ὁ Μαλαλᾶς ὡσαύτως ὀνομάζει τὴν Θεσσαλονίκην πληθυντικῶς Θέρμας «ὅστις νικήσας (Φίλιππος) ὑπέταξε τὴν Θεσσαλίαν, καὶ κτίζει πόλιν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἣν ἐκάλεσε Θεσσαλονίκην, τὴν πρῶν λεγομένην κώμην Θέρμας», καὶ ὁ Χαλκοκοδύλης πλειεσάκις καλεῖ αὐτὴν Θέρμην καὶ οὐχὶ Θεσσαλονίκην(2). Ἐνταῦθα πα-

1) Τσέτσ. Χιλ. 43, 306. Ἱστορ. σ. 42, 26.

2) Μαλαλ. ἱστ. 7. Τὸ ἀνυπόστατον τῆς γνώμης τοῦ Μαλαλᾶ ἀπο-

ρατηρῶ ὅτι ὁ Τσέτσης ὡς πρὸς μὲν τὴν ταυτότητα αὐτὸς ἑαυτὸν ἀναιρεῖ ἱστορῶν ὅτι πρότερον ἐκαλεῖτο Ἡμαθία καὶ οὐχὶ Θέρμη, ὡς πρὸς δὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς Θέρμης ὡς κώμης ἐμφανίζει ἄγνοιαν τῶν ἀρχαίων, Ἐκαταίου, Σκύλακος, Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου, ὁμοφώνως πόλιν καλούντων αὐτὴν καὶ οὐχὶ κώμην(2), ὡς ὁ Μαλαλᾶς εἰκοτολογεῖ. Πλὴν δὲ τοῦ Τσέτση Ἡμαθίαν καλεῖ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὁ Ζωναρᾶς «Θεσσαλονίκην, ἢ . . . πάλαι μὲν Ἡμαθία καλεῖσθαι λέγεται» καὶ πλὴν τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου Ἀλίαν καλεῖ αὐτὴν καὶ τὸ Μ. Ἐτυμολογικόν. Ἀλλὰ πόσῃν ὑπόστασιν ἀληθείας δύνανται νὰ ἔχωσι τὰ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορούμενα ἢ ἄμεινον εἰπεῖν μυθεύμενα, μαρτυροῦσι τὰ τρία διάφορα ὀνόματα Ἡμαθία, Ἀλία καὶ Θέρμη, ἅπερ εἰκοτολογοῦντες ἀπονέμουσι μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ πόλει, τῇ Θεσσαλονίκῃ, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδὲν αὐτῶν ἱστορικῶς ἀνήκον ἀποδείκνυται, ἀλλὰ πάντα ἀλλότρια καὶ μηδεμίαν ἔχοντα σχέσιν πρὸς αὐτὴν φαίνονται μοι.

Ἐκ πάντων τοίνυν τῶν εἰρημένων ἀποδείκνυται ἱστορικῶς ὅτι ἡ περὶ ταυτότητος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Θέρμης γνώμη τοῦ Βυζαντινοῦ ἐπιτομῆως μεμονωμένη ἐστὶ καὶ ὡς τοιαύτη ἀνυπόστατος εἰκασία αὐτοῦ καὶ οὐ τοῦ Στράβωνος γνώμη πρέπει νὰ θεωρηθῇ.

Πρῶτον μὲν διότι οὐδεὶς τῶν ἀπὸ Πολυβίου, παρ' ᾧ κατὰ πρῶτον μνεῖα τῆς Θεσσαλονίκης γίνεται, μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ ἐπιτομῆως μνημονευόντων αὐτῆς, ἀναφέρει τι περὶ ταυτότητος ἢ σχέσεως τῶν δύο πόλεων.

Δεύτερον δὲ διότι ὑπάρχουσι τρεῖς ῥητὰ μαρτυρία, ἡ τοῦ Πλινίου, Προκοπίου καὶ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τῆς Θέρμης.

χρώντως ἀνασκευάζει ἡ πλάνη αὐτοῦ ἱστοροῦντος ὅτι ὁ Φίλιππος νικήσας ἔκτισε τὴν Θεσσαλονίκην. I. Χαλκοκονδ. 1, 48. 49. 20 καὶ ἀλλαχοῦ.

2) Ἐκατ. ἀποσπ. παρὰ Στεφ. Β. ἐν λ. Χαλάστρα. . . ἐν δ' αὐτῶν Θέρμη πόλις Ἑλλήνων.» Σκυλακ. Π. «Θέρμη πόλις.» Ἡροδοτ. 7, 121. 123. 124. 127. 127. 183. Θουκυδιδ. 1, 61· 2, 29. Αἰσχιν. περὶ Παρ. 34, 36.

Τρίτον δὲ διότι ὁ ἐπιτομεὺς ἐν τῷ προκειμένῳ ἀποσπάσματι, ἐν ᾧ παρενέβαλε τὴν ἰδίαν εἰκασίαν ὡς γνώμην τοῦ Στράβωνος, λεληθότως μετεχειρίσθη τὸν κοινὸν τύπον «Θεσσαλονίκη» ἀντὶ τοῦ «Θεσσαλονίκεια», ὃν ὁ Στράβων, ἐννεακίς μνημονεύων τῆς πόλεως, πανταχοῦ μεταχειρίζεται.

Τέταρτον δὲ διότι πάντες σχεδὸν οἱ μετὰ τὸν ἐπιτομέα Βυζαντινοί, πλὴν τοῦ Τσέτσου, Μαλαλᾶ καὶ Χαλκοκονδύλου, μόνον τὴν Θεσσαλονίκην ἀναφέρουσι καὶ οὐδὲν λέγουσι περὶ Θέρμης.

Πέμπτον δὲ διότι τούτων τῶν τριῶν ὁ μὲν Τσέτσης ἐν μὲν ταῖς Χιλιάσι ποιητικῇ ἀδείᾳ καλῶν Θέρμην τὴν Θεσσαλονίκην, ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ Ἡμαθίαν, ἐξελέγχει αὐτὸς ἑαυτὸν ψευδόμενον. Ὁ δὲ Μαλαλᾶς ἱστορῶν ὅτι ὁ Φίλιππος, νικήσας τοὺς Θεσσαλοὺς, ἔκτισε τὴν Θεσσαλονίκην, ἀπόλλυσι πᾶσαν ἀξιοπιστίαν, καὶ ὁ Χαλκοκονδύλης ἀρχαίζειν καὶ ἐλληνίζειν σπουδάζων ἑπτακαίδεκάκις μὲν καλεῖ Θέρμην τὴν πόλιν καὶ ἅπαξ Θεσσαλονίκην, καίπερ γράφων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε οὐδεὶς πλέον μετεχειρίζετο τὸ ὄνομα τῆς πρὸ πολλῶν αἰῶνων ἐκλιπούσης πόλεως Θέρμης.

Καὶ ἐπομένως τὸ ἀπόσπασμα

«Ὅτι μετὰ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν ἡ Θεσσαλονίκη ἐστὶ πόλις, ἢ πρότερον Θέρμη ἐκαλεῖτο»

διορθωτέον ὧδε

«Ὅτι μετὰ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν ἡ Θεσσαλονίκεια ἐστὶ πόλις. ἵνα οὕτω καὶ μόνον ἰαθὲν ἀποδοθῇ τῷ Σράβωνι.

Πάντες δὲ οἱ νεώτεροι γεωγράφοι καὶ ἱστορικοὶ ἀνεξετάστως καὶ ἀβασανίστως πιστεύοντες τῷ ἐπιτομῆι, καὶ νῦν ἔτι ἡμαρτημένως ἀποδέχονται τὴν ταυτότητα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Θέρμης ἐναντίον τῆς ῥητῆς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων Πλινίου, Προκοπίου καὶ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου περὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν καὶ τῆς παντελοῦς σιγῆς πάντων τῶν λοιπῶν ἀρχαίων περὶ τῆς ταυτότητος ἢ σχέσεως αὐτῶν.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΤΕΜΑΧΙΟΝ ΕΥΡΙΠΙΔΕΙΟΥ

ΔΡΑΜΑΤΟΣ.

Καθὼς πρὸ ἐπτὰ μηνῶν, οὕτω καὶ σήμερον δίδομεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Ἀθηναίου, μεταφέροντες ἐκ Γερμανικοῦ περιοδικοῦ(*) ἐν ποιητικὸν τεμάχιον τοῦ Εὐριπίδου, ἱκανῶς σπουδαῖον, εὐρεθὲν καὶ αὐτὸ νεωστὶ ὡς καὶ τὰ πρότερα ἐν Αἰγύπτῳ. Τὰ κατὰ τὴν εὐρεσιν ἔχουσιν ὡς ἐξῆς·

Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1879 ἠγοράσθησαν διὰ τὸ Βερολίнейον Μουσεῖον μεταξὺ ἄλλων δύο τεμάχια περγαμνηνοῦ δέρματος ἐν Medinet-el-Fayum (=Κροκοδειλόπολις τοῦ Ἀρσινοΐτου νομοῦ). Τούτων τὸ ἓν, ὃν ἐκατέρωθεν γεγραμμένον, περιεῖχε στίχους τινὰς (10 καὶ 8) εἰς λυρικά μέτρα ἐκ τῶν ἀπολεσθέντων ποιημάτων τῆς Σαπφοῦς, τοὺς ὁποίους ἡμεῖς ὡς λίαν ἀμφιβόλου ἀναγνώσεως καὶ σκοτεινοτάτους δὲν μεταφέρομεν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ περιοδικοῦ. Τὸ δὲ ἄλλο, καὶ αὐτὸ ἐκατέρωθεν γεγραμμένον, παρέσχε τοὺς ἐξῆς στίχους ἀναγνωρισθέντας μετὰ βεβαιότητος ὡς ὄντας τοῦ Εὐριπίδου, καὶ δὴ ἐκ τῆς ἀπολεσθείσης αὐτοῦ τραγωδίας Μελανίππης τῆς δεσμώτιδος, καθὼς θέλει φανῆ ἐκ τῶν κατωτέρω ῥηθησομένων.

(Ἄγγελος)

τίς ἦν ὁ (τυφλὸν τόδε βέλος μ)θεῖς ἐμοί.
 Ὡς δ' οὐκ ἐφαινόμεσθα, σίγα δ' εἴχομεν,
 πρόσω πρὸς αὐτὸν πάλιν ὑποστρέψας πόδα
 χωρεῖ δρομαίαν, θῆρ' ἔλειν πρόθυμος ὦν,
 5 βοᾷ δέ· κὰν τῷδ' ἐξεφαινόμεσθα δὴ
 ὀρθοσταδόν, λόγχαις ἐπέιγοντες φόν(ον).
 Τῷ δ' εἰσιδόντε δίπτυχον θεῖον κάρ(α
 ἤσθησαν, εἶπόν θ' αἰῖα, συλλάβεσθ' ἄγρα(ς,
 καιρὸν γὰρ ἤκεθ'· οὐδ' ὑπώπτειον (δόλον,
 10 φίλων προσώπων εἰσορῶντες ὄ(μματα·

(*) Τοῦ Ἑλληνικοῦ Μουσείου φιλολογίας N. F. Bd 35, Heft II, σελ. 287—297, ἔνθα ἄρθρον τοῦ F. Blass.

Οἱ ἀνωτέρω 49 στίχοι (25 ἐπὶ τοῦ ἑνὸς καὶ 24 ἐπὶ τοῦ ἑτέρου προσώπου τοῦ περγαμνηνοῦ φύλλου) οὕτω συνηρμόσθησαν ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ Γερμανικῷ περιοδικῷ ἐκδόντος αὐτοῦς F. Blass, θεωρηθέντες πάνυ πιθανῶς ἢ μᾶλλον εἰπεῖν βεβαίως ὡς ῥῆσις ἀγγέλου, διηγουμένου, ὡς εἴθισται ἐν δράμασιν Ἑλληνικοῖς, συμβάν τι τραγικόν. Καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς διηγήσεως, ὡς πᾶς τις βλέπει, λείπει, τὰ δὲ μέσα αὐτῆς καὶ κύρια ὡς καὶ τὸ τέλος μετὰ τοῦ ἐν ἐπιλόγῃ συνήθως τιθεμένου γνωμικοῦ ὑπάρχουσιν· οἱ δ' ἐπόμενοι ὀλίγοι ἔτι στίχοι, λίαν κολοβοί, συμπληρωθέντες ὡς ἄνω, ἀπεδόθησαν εἰς τὸν χορὸν καὶ μίαν γυναικίαν, τὴν Θεανῶ, ἣν ὁ ἐκδότης εὔρεν οὔσαν ἐν τῶν κυρίων προσώπων τοῦ δράματος, πρὸς ἣν ἤρμοξε νὰ κομισθῇ ἡ δεινὴ ἀγγελία· ἀφοῦ δηλαδὴ τέσσαρες στίχοι τοῦ δευτέρου τεμαχίου, οἱ κεκλιμένοι γραμμασιν ὑπ' ὑμῶν τυπωθέντες, ἀναγινωσκόμενοι πρὸ πολλοῦ παρὰ τῷ Στοβαίῳ (84, σ. 493) ὡς ὄντες ἐκ Μελανίππης τῆς δεσμώτιδος τοῦ Εὐριπίδου, ἐβόων εἰς τὸν Blass, ὅτι εἰς τὴν Θεανῶ καὶ ὄχι τινὰ ἄλλην ἀπετείνετο ἡ διήγησις, ἥτις Θεανῶ, ἐν τῷ μύθῳ τοῦ δράματος, καθ' ἃ διέσωσεν ἡμῖν αὐτὸν ὁ Hyginus ἐν fab. 186, (πρβλ. καὶ Ἀνθολογ. Ἑλλην. Παλατ. 3, 16) ἦτο ἐκ τῶν κυριωτέρων προσώπων.

Χάριν τῶν μὴ ἐχόντων πρόχειρον τὸν Ὑγῖνον, παραθέτομεν ἐν μεταφράσει τὸ κείμενόν του, βραχύνοντες αὐτὸ ὀλίγον.

α' Ἐκ Μελανίππης τῆς εἴτε τοῦ Δη...ντος εἴτε τοῦ Αἰόλου θυγατρὸς, καλλίστης οὔσης, ἐγέννησεν ὁ Ποσειδῶν δύο υἱούς. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ πατὴρ ἐτύφλωσεν αὐτὴν καὶ εἰς εἰρκτὴν ἐνέκλεισε, κελεύσας ἅμα ὀλιγίστην νὰ δίδωσιν εἰς αὐτὴν βρῶσιν καὶ πόσιν, τὰ δὲ βρέφη νὰ ρίψωσιν εἰς τὰ θηρία. Ἀλλὰ γενομένου τούτου, προσελθοῦσα βοῦς παρεῖχε τὰς θηλάς εἰς τὰ βρέφη, ποιμένες δὲ ἰδόντες τοῦτο ἀνέλαβον αὐτὰ καὶ ἀνέθρεψαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰκαρίας Μετάποντος ἀπήτει παρὰ τῆς γυναικὸς του Θεανοῦς ἢ νὰ τῷ γεννήσῃ τέκνα, ἢ νὰ ἐκχωρήσῃ τοῦ βασιλείου θρόνου. Ἐκεῖνη πρὸς τοῦτο ἐμηχανήσατο νὰ ὑποβάλλῃ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς τὰ δύο ἐκεῖνα βρέφη ἃ εἶχον ἀνευρεῖ οἱ ποιμένες, ὡς ἴδια ἑαυτῆς γεννήματα. Μετὰ ταῦτα ὁμοῦς

καὶ αὐτὴ ἐγέννησε δύο υἱούς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μετάποντος ἡγάπα πολὺ τοὺς προτέρους, ὡς καλλίστους, ἡ Θεανῶ ἐζήτει νὰ τοὺς ἀπολέσῃ καὶ διατηρήσῃ εἰς τὰ ἑαυτῆς τέκνα τὴν βασιλείαν. Ὄθεν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἀνδρὸς τῆς ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς ἰδίους υἱούς, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ πρότεροι εἶναι ὑποβολιμαῖοι καὶ παρεκίνησε νὰ τοὺς φονεύσωσιν, ἐξερχόμενοι μετ' αὐτῶν εἰς κυνήγιον. Ἄλλὰ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν τῇ συναφθείσῃ μάχῃ ὑπερίσχυσαν οἱ τοῦ Ποσειδῶνος υἱοὶ καὶ ἐφόνευσαν τοὺς τῆς Θεανοῦς. Ἀφοῦ δὲ τούτων τὰ σώματα ἐκομίσθησαν εἰς τὸν βασιλείον οἶκον, ἡ Θεανῶ ἔσφαξεν ἑαυτήν. Οἱ δὲ παῖδες οἱ τοῦ Ποσειδῶνος, καλούμενοι Βοιωτὸς καὶ Αἴολος (ἴδε ἀνωτέρω στίχ. 6 τοῦ β'. τεμαχίου^(*)) κατέφυγον εἰς τοὺς ποιμένας παρ' οἷς εἶχον ἀνατραφῆ. Ἐκεῖ ὁ Ποσειδῶν ἐφανερώσεν αὐτοῖς ὅτι αὐτὸς εἶναι πατήρ των καὶ ὅτι ἡ μήτηρ των Μελανίππη κρατεῖται ἐν εἰρκτῇ. Οὗτοι τότε ἐφόνευσαν τὸν Διὸς . . . . τὸν τῆς ἰδίας μητρὸς πατέρα, αὐτὴν δὲ ἠλευθέρωσαν τῶν δεσμῶν, εἰς ἣν ὕστερον ὁ Ποσειδῶν ἐπανέδωκε τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν. Ἠγαγον δὲ αὐτὴν οἱ υἱοὶ εἰς τὸν βασιλεῖα Μετάποντον καὶ ἐδήλωσαν αὐτῷ τὴν ἀπιστίαν τῆς Θεανοῦς. Μεθ' ὃ ὁ Μετάποντος ἔγχευε τὴν Μελανίππην, αὐτοὺς δὲ υἰοθέτησε κτλ.»

Ὁ ἀναγνώστης βλέπει, ὅτι μεταξὺ τῆς τοῦ Ὑγίνου ταύτης ἐκθέσεως καὶ τῶν στίχων τοῦ Εὐριπίδου ὑπάρχει διαφορὰ τις, καθ' ὅσον παρὰ μὲν τῷ Ὑγίνῳ υἱοὶ τῆς Θεανοῦς μεταγενεῖς παρακινηθέντες παρ' αὐτῆς ἐπετέθησαν δολίως κατὰ τῶν υἱῶν τοῦ Ποσειδῶνος, παρὰ δὲ τῷ Εὐριπίδῃ κασίγνητοι ἀδελφοὶ τῆς Θεανοῦς καὶ ἐπομένως θεῖοι τῶν ὑποβολιμαίων τέκνων εἶναι οἱ ἐπιβουλεύσαντες ἐν τῇ θήρᾳ καὶ δόντες δίκην τῆς ἑαυτῶν κακίας. Ἄλλὰ ἡ διαφορὰ αὕτη δὲν σημαίνει τίποτε· διότι εἶναι γνωστόν, πῶς οἱ μῦθοι οἱ παλαιοὶ ἐποίκιλλον κατὰ τε τὴν παράδοσιν καὶ

(*) Οὕτως ἔχει καὶ τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἐπίγραμμα :

Αἴολε καὶ Βοιωτέ, σοφὸν φιλομήτορα μόχθον

πρήξατε μητέρ' ἐὴν λυόμενοι θανάτου·

Τοῦνεκα* γὰρ καὶ πεφῆνατε ἄλκιμοι ἄνδρες,

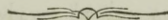
ὅς μὲν ἀπ' Αἰολίης, ὅς δ' ἀπὸ Βοιωτίας.

κατὰ τοὺς ποιητὰς οἵτινες τοὺς ἐπεξεργάζοντο δραματοργικῶς. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ἔχομεν τώρα, χάρις τῇ Αἰγύπτῳ, ἐν ἰκανῶς μέγα καὶ ἄξιον τοῦ Εὐριπίδου ἀπόσπασμα ἐκ Μελανίππης τῆς δεσμώτιδος, ἄλλη δὲ αὐτοῦ τραγωδία ἦτο ἡ Μελανίππη ἡ σοφή.

Δηλοῦμεν τέλος, ὅτι αἱ συμπληρώσεις τῶν στίχων αἱ ἐν παρενθέσει εἶναι ἅπασαι μέχρι κεραίας ὄχι ἡμέτεραι, ἀλλὰ ἡ τοῦ Blass αὐτοῦ ἢ τοῦ φίλου αὐτοῦ Weil, τοῦ ἐν Παρισίοις, ὃν εἶχε συμβουλευθῆ πρὸ τῆς ἐκδόσεως, ὡς αὐτὸς τοῦτο λέγει. Ὅστις δὲ θέλει νὰ ἴδῃ πῶς ὁ ἐκδότης ὑποστηρίζει τὰς συμπληρώσεις ταύτας καὶ πῶς τὰς ἐν τῷ χειρογράφῳ γραφὰς ἐκδέχεται, ἐκεῖνος ἀς ἀναγνώσῃ αὐτὴν τὴν πραγματείαν τοῦ Blass.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 1 Αὐγούστου 1880.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ.

Μιχαὴλ Ἀχομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα, τὰ πλεῖστα ἐκδιδόμενα νῦν τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς ἐν Φλωρεντία Ὁξωνίῳ Παρισίοις καὶ Βιέννῃ κώδικας, δαπάνη τοῦ δήμου Ἀθηναίων, ὑπὸ Σπυρ. Π. Λάμπρου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας, ὑφηγητοῦ τῆς Ἑλλ. ἱστορίας καὶ γραφογνωσίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. Τόμος Β', περιέχων τὰς ἐπιστολάς καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Μιχαήλ, τὰς ἐπιστολάς τοῦ Νέων Πατρῶν Εὐθυμίου τοῦ Τορνίκη, Γρηγορίου Ἀντιόχου, καὶ Γεωργίου Τορνίκη, σημειώσεις ἱστορικὰς καὶ γραμματικὰς καὶ πίνακας, οἷς προσηρτήθησαν καὶ φωτοτυπικὰ πανομοιότυπα τῶν κωδίκων. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Παρνασσοῦ, 1880. [8ον σελ. 660 καὶ κη'.]

Περὶ τοῦ πρώτου τόμου τῆς ἐκδόσεως ταύτης, ἐν ᾧ περιέχοντο αἱ ὀμιλίαι, οἱ λόγοι καὶ τὰ προσφωνήματα τοῦ Ἀχομινάτου, ἐγένετο λόγος πέρυσιν ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ ὑπὸ τοῦ συ-

νεργάτου ἡμῶν Ε. Καστόρχη. Λέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὀλίγα σήμερον περὶ τοῦ Β'. τόμου, ἐν ᾧ συνεξεδόθη νῦν μὲ σελίδωσιν θ'—οβ' καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ ἐκδότου, ἣτις κυρίως εἰς τὸν Α'. τόμον προσήκει, μετὰ τὸν ἐκεῖ πέρυσι δοθέντα βραχὺν πρόλογον Α'.—η'.

Ἐν πρώτοις συγχαίροντες τῷ ἐκδότῃ ἐπὶ τῷ ὅτι ἤχθη καλῶς εἰς πέρας τὸ πολύπονον ὄντως ἔργον του, ἐξαίρομεν καὶ τὸ ὅτι ὁ δῆμος Ἀθηναίων εἰς αὐτὸ συνετέλεσεν, ἅτε χορηγήσας τὴν δαπάνην τοῦ τύπου. Οἱ παρ' ἡμῖν δῆμοι καλὸν εἶναι νὰ συνειθίσωσιν εἰς θήραν εὐδοξίας ἐκ τοιούτων χορηγήσεων καὶ νὰ μὴ θεωρῶσιν ἔργα τινὰ ἐθνικὰ ὡς μόνον τὸ κεντρικὸν τοῦ κράτους ταμεῖον ὑποχρεοῦντα. Τοῦτο ὑπὸ πολλῶν καὶ ἄλλων χρειῶν βαρύνεται, καί, ἀφοῦ καὶ αἱ καταχρήσεις δὲν λείπουσιν, ὡς ἔχει ἡ ἀνθρωπεία φύσις, δὲν δύναται νὰ ἐπαρκῆ εἰς ὅλα. Εἶναι δὲ κρίμα, ἔργα ὠφέλιμα μὲν τῇ ἐπιστήμῃ, ὅχι δὲ κοινῆς καταναλώσεως, ὑπὸ ἰδιωτῶν ἐκπονούμενα νὰ μένωσιν ὕστερον ἀνέκδοτα, ἐλλείψει χορηγίας. Τοιοῦτο ἦτο καὶ τὸ παρόν, ὅπερ ἐξέφυγε τὴν ἄλλων τύχην.

Ἐκ τῶν περιεχομένων ἐν τῷ Β'. τούτῳ τόμῳ ἀξίαναγνωστοί-τεροι σχετικῶς εἶναι αἱ ἐπιστολαί, πλὴν τοῦ ἐν αὐταῖς καλόβαθρικοῦ καὶ ἀναλήθους στόμου καὶ τῆς σοφιστικῆς ψυχρολογίας, τῶν συνήθων τοῖς Βυζαντίνοις, (*) σχολαστικώτατα δὲ καὶ ἀνού-

(*) Χάριν τοῦ πρὸς τὰ καλόβαθρα ἔρωτος μᾶλλον παρὰ ἴσως ἕνεκα τῆς πρὸς πᾶν Ἑλληνικὸν δυσμενείας δὲν μανθάνομεν παρὰ τοῦ ἐπιστολογραφοῦντος ἱεράρχου οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον περὶ τῆς τῶν Ἀθηναϊκῶν μνημείων καταστάσεως ἐν τῷ τότε χρόνῳ οὔτε περὶ τοῦ πῶς εἶχεν ὁ κατὰ τοὺς δήμους βίος, εἰ καὶ δὲν λείπουσιν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ τε καὶ τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπιστελλόντων τὰ ὀνόματα Ἀκρόπολις, Παρθενῶν, Ἄρειος Πάγος, Πνύξ, Ἐλέου βωμός, Ποικίλη στοά, Ἀκαδημία, Περίπατος, Πειραιεύς, Ὑμηττός, Ἀχαρναί, Μαραθῶν, Σαλαμίς, Φυλὴ, Ὠρωπός, ἡ μυστηριώτις (!) Ἐλευσίς· ἀλλ' ὅλα ταῦτα ὡς ἀπλοὶ φθόγγοι ἀέριοι, ἀσώματα, οἷον ἐξ οὐρανοῦ πεσόντες ἤ, ὅπερ ἀληθέστερον, ἐκ τῆς ἀχρνοῦς μνήμης τοῦ ἀναγνόντος τοὺς παλαιοὺς συγγραφεῖς ἱεράρχου προσλθόντες εἰς μέσον, μόλις δὲ λυπράς τινας εἰδήσεις πραγματικωτέρας ποριζόμεθα περὶ Αἰγίνης καὶ Κέω, ὡς καὶ περὶ τῶν Ἀττικῶν μονῶν Καισαριανῆς, τοῦ Κυνηγοῦ, τῶν Ὀμολογητῶν καὶ τοῦ ἁγ. Μελετίου.

σια θεωρητέα τὰ ποιήματα, παραδοξότατον δὲ καὶ ἀνούσιον ἅμα τὸ λογογράφημα τὸ ἐπιγραφόμενον *σχέδος*, ἐν ᾧ γέρων ἀρχιερεὺς καὶ ἐν δυστυχίᾳ καὶ ἐξορίᾳ ζῶν δὲν ἀπηξίωσε νὰ κατατείνῃ λόγον μακρὸν λογοπαιγνικῶς (*καλεμβουρικῶς*) διὰ τούτα κῆ-να, αὐτός, ὅστις εἶχε ποτε γράψει λόγον «πρὸς τοὺς αἰτιωμένους τὸ (δῆθεν) ἀφιλένδεικτον αὐτοῦ». Τὰ λογοπαιγνία (*καλεμβούρια*) τὴν σήμερον μὲ τέχνην γινόμενα καὶ βραχέα ὄντα ἔχουσι κάποτε τὴν χάριν των, ἀλλ' ἐδῶ τὸ σχέδος τοῦ Ἀχομινάτου καταντᾷ ἀνυπόφερτον, διότι ἀμοιρεῖ τεχνικῆς συνθέσεως πρὸς παραγωγὴν λόγου εὐφυοῦς περιέχοντος δύο διαφόρους ἐννοίας, ὀνομαστέον δὲ μᾶλλον γύμνασμα κακογραφίας λέξεων ἐν συμπλοκῇ ἢ διαιρέσει γελοία, καὶ ὡς τοιοῦτο δύναται τις ἴσως νὰ τὸ συστήσῃ εἰς ὑπομενετικούς διδασκάλους, ἵνα τὸ προθέτωσιν ἅπαξ ἢ δις τὸ πολὺ τοῦ ἔτους εἰς προκεχωρημένους μαθητὰς πρὸς μεταγραφὴν εἰς τὸν ἀλλοῖον τρόπον τὸν ὑποκρυπτόμενον. Ὅν δὲ τοιοῦτον, ὅποιον εἶ-ναι, δὲν θὰ παρέχῃ, πιστεύω, κίνδυνον τοῦ νὰ τὸ ἀγαπήσωσιν οἱ ἡμέτεροι τόσο, ὥστε ἐπὶ μακρὸν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τοιαῦτα μωρόσοφα ἀσχολήματα. Εἶεν.

Ὁ ἐκδότης ἐφιλοτιμήθη βεβαίως νὰ παράσχη ὅσον ἡδύνατο καθάριον τὸ κείμενον τοῦ Ἀχομινάτου καὶ ἐν τῷ Α'. καὶ ἐν τῷ Β'. τόμῳ. Τοῦτο λέγομεν ἀφορῶντες εἰς τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον δια-φορὰν τοῦ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν κειμένου πρὸς τὸ συγγραμμάτων τινῶν, ἀ ἐξέδωκαν πρότερον οἱ περὶ τὸν Tafel καὶ Ellissen καὶ Migne. Πάντως δὲ ἐπήνεγκε τὸ καλὸν τοῦτο ἢ ἀκριβεστέρα τῶν χειρογρά-φων μελέτη. Ἀλλὰ ἐν συγγραφῇ, ὅποιος ὁ Ἀχομινάτος καὶ ἐν γένει οἱ Βυζαντινοί, θηρευτῇ σοφιστικῆς ἐρεσχελίας καὶ βριθοντι πρὸς τούτοις πολλῶν ξένων ῥήσεων, φράσεων, παροιμιῶν, μετα-φορῶν καὶ εἰκόνων ποιητικῶν, καὶ οὗ τὸ κείμενον νῦν πρῶτον ἀν-τιγράφεται ἀπὸ χειρογράφων στερουμένων κανονικῆς στίξεως, ἐ-χόντων δὲ πολλὰς συντομογραφίας κατ' ἀποκοπὴν τῶν τελευ-ταίων μάλιστα συλλαβῶν τῶν λέξεων, ἧτο ἀδύνατον νὰ μὴ γί-νωσι καὶ τινα σφάλματα ἢ κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν ἢ κατὰ τὴν ἄλλην ἐν γένει διὰ κρίσεως κατάρτισιν τοῦ κειμένου. Ὑποθέτο-

μεν δὲ ὅτι δὲν θὰ εἶναι πολλά. Τινὰ τῶν παρατηρηθέντων σημειοῦμεν ὧδε.

Τόμ. Β'. σελ. 98 ἐν ἀρχῇ τῆς ζ'. ἐπιστολῆς τὸ πρῶτον μέρος τῆς περιόδου ἀπαιτεῖ πάντως ἐν σέ, ὅπερ προσθετόν, εἴτε τὸ ἔχει τὸ χειρόγραφον εἴτε καὶ μή.

Τόμ. Β'. σελ. 121 τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου προστεθὲν ἀτιμάζουσιν, ὅπερ δὲν ἔχει τὸ χειρόγραφον, καλῶς ποιοῦν, πρέπει νὰ ἐκβληθῆ, ὡς φθεῖρον τὴν ἔννοιαν τοῦ γνωστοῦ παραδόξου τῶν Στωϊκῶν (ὅτι μόνος ὁ σοφός, βασιλεύς.) τὸ ὁποῖον ὁ Ἀκομινάτος διὰ τῆς ἐξῆς φράσεως ἐδήλωσε· «μόνον τὸν σοφὸν ὀνομάζουσι τὰ τε ἄλλα τῶν μακαριζομένων καὶ μέντοι καὶ βασιλεῖα» ἐν ἣ φράσει, καλῶς ἐχούση συντακτικῶς, διάσπασιν φέρει τὸ κόμμα τὸ μετὰ τὸ ὀνομάζουσι τεθὲν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, καὶ διὰ τοῦτο ἐγὼ τὸ ἀπεμάκρυνα.

Τόμ. Β'. σελ. 172 στίχ. 3: «Εἰ γὰρ καὶ ταῦτοπαθεία καὶ οὐ μείζονι εὐθύνη ἐνταῦθα τυχὸν ὑπαχθήσεται [Λέων ὁ Σγουρὸς] κατὰ τοὺς νομοθετοῦντας αἶ κε πάθοι τὰ ἔρρεξε, δίκη γε ἡ θεία γένηται. 38. Πῶς ἐξέσται τῷ τάλανι πᾶσι τρόποις ἐπεξελεθεῖν θανάτων—— κατακεντούμενον.» Ταῦτα, οὕτως ἐκδοθέντα, ἔχουσι τρία σφάλματα. α'. τὸ ἡγούμενον μέρος τῆς προτάσεως, ἧς ἡ ἀπόδοσις ἄρχειται ἀπὸ τοῦ πῶς, δὲν ἔπρεπε νὰ στιχθῆ διὰ τελείας στιγμῆς μετὰ τὸ γένηται καὶ χωρισθῆ καὶ διὰ παραγράφου τῆς ὑπ' ἀρ. 38.—β'. ἔπρεπε νὰ τεθῆ ἐρωτηματικὸν σημεῖον μετὰ τὸ κατακεντούμενον. — γ'. ὁ στίχος ὁ ἔμμετρος, ὁ τῶν νομοθετοῦντων τὴν ταῦτοπάθειαν, ἡμάρτηται καὶ ἄλλως, μάλιστα δ' ἐν τῷ ἡ θεία, ὅπερ δέον νὰ μεταγραφῆ εἰς ἰθεῖα· διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθεθῆ, ὅτι ὁ Ἀκομινάτος αὐτὸς ἐξ ἀμνημοσύνης ἢ ἐξ ἰδιοτροπίας παρήλλαξε τόσον πολὺ στίχον ἀρχαῖον διαβεβημένον, οὗ ἡ γραφή, ὡς ἔχει ἐν τοῖς Νικομαχεῖοις ἠθικοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους (βιβλ. ε'. κεφ. ε'.) εἶναι αὕτη· εἶ κε πάθοι τὰ τ' ἔρρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Τόμ. Β'. σελ. 300, σ. 13 ἐξερρύθησαν τοῦ κειμένου αἱ λέξεις· ἀδελφιδου ὑμεῖς δὲ ὑπερ ἄς ἔχει τὸ ὑπ' ἀρ. I πανομοιότυπον τοῦ χειρογράφου, ὡς πᾶς τις δύναται νὰ πληροφορηθῆ. Ἴσως δ' ἐν

ἐκείνη τῇ σελίδι καὶ ἄλλο τι παρόραμα συνέβη, διότι δὲν εὐδοῦται ὁ λόγος ἐν τῇ ἀμέσως ἀκολουθούσῃ προτάσει.

Ἴσως δὲ τ' ἀνωτέρω εἶναι καὶ ἀπλᾶ τοῦ τύπου σφάλματα, ὅποια λ. χ. θεωρῶ βεβαίως τὰ ἐν τ. Β'. σελ. 404, 1. 3: ταξόμενον καὶ πυθεινὴν ἀντὶ τευξόμενον καὶ τιθεινὴν καὶ τὸ ἐν σελ. 184 πεφραγμένον βέλος ἀντὶ πεφραγμαγμένον, καὶ εἴ τινα ἄλλα τοιαῦτα, διότι φαίνεται, ὅτι ἡ ἐκ τῶν πιεστηρίων ἔκδοσις τοῦ β'. τούτου τόμου συνετελέσθη ἐν καιρῷ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἀπουσίας τοῦ ἐκδότου καὶ διὰ τοῦτο ἴσως κατὰ παραδρομὴν δὲν προσετέθη καὶ ὁ πίναξ παροραμάτων, οὗ γίνεται ὅμως μνεία ἐν σελ. κ'. τοῦ πίνακος λέξεων. Νομίζομεν, ὅτι εἶναι καλὸν νὰ κατασκευασθῇ ὁ πίναξ οὗτος τῶν παροραμάτων καὶ νὰ διανεμηθῇ εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνά χεῖρας τὴν ἔκδοσιν ταύτην.

Περὶ τῶν σημειώσεων τοῦ ἐκδότου εἰς τὸ κείμενον ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι αἱ μὲν κριτικαὶ δὲν ἐβλαπτεν ἂν ἦσαν ὀλιγώτεροι, τῶν οὐσιωδῶν μόνον ἐφαπτόμεναι, αἱ δὲ ἐρμηνευτικαὶ ἠδύναντο καὶ νὰ ἐπεκταθῶσιν ἔτι, ἀλλὰ καὶ ὅπως νῦν κατηρτίσθησαν, περιέχουσι πολλὰ τὰ εὐχρηστα εἰς τὸ πραγματικὸν μέρος ἀφορῶντα. Αἱ δὲ γραμματικώτεροι ἐξ αὐτῶν στρέφονται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ γραφὰς λέξεων τινῶν, ὡς ἐν τοῖς χειρογράφοις συνήθως ἀπαντῶσι, καλῶς ἢ κακῶς.

Ὁ β'. τῶν ἐν τέλει πινάκων περιέχει ἐκείνας τὰς λέξεις, ὅσας ὁ ἐκδότης εἶδεν ὅτι δὲν ἔχουσι θησαυρισθῆ μέχρι τοῦδε ἐν τῷ Θησαυρῷ τῆς Ἑλληνικῆς τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου. Εἶναι δὲ περὶ τὰς 350. Οὕτω πᾶν ἐκ χειρογράφων πρῶτως ἐκδιδόμενον κείμενον αὐξάνει τὸν πλοῦτον τῆς βασιλίδος τῶν γλωσσῶν, καὶ οἱ προσέχοντες εἰς ταύτας τὰς νεωστὶ ἐμφανιζομένας λέξεις καὶ αὐτὰς ἀναγράφοντες ἐν ἰδίῳ πίναξι καλὸν ἔργον ποιοῦσι καὶ ἄξιον εὐγνωμοσύνης, διότι ἄνευ πολλοῦ κόπου δὲν κατορθοῦται. Εἰ δὲ τινες τῶν τοιούτων λέξεων λαμβάνουσι τὸν παρατηρητὴν, ἀποκάμνοντα ἐν τῇ ζητήσῃ, ὡς συνέβη ἐνταῦθα, οὐδὲν θαῦμα· τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων μόνον τῇ πολλῶν ἐφεξῆς ἐργασίᾳ συνελοῦνται ἀνελλιπῶς. Οὕτω ἡμεῖς εὖρομεν ἐν τοῖς τοῦ Ἀκομινά-

του λέξεις ἔτι ἄλλας τοιαύτας περὶ τὰς τεσσαράκοντα· ἄλλοι δὲ μεθ' ἡμᾶς ἴσως εὕρωσι καὶ ἄλλας.

Ἡ δὲ εἰσαγωγή, ἐν ἧ ὁ προσήκων λόγος γίνεται περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ τοῦ ὕφους αὐτῶν, ὡς καὶ περὶ τῶν χειρογράφων, περιέχει πολλὰ τὰ καλὰ καὶ ἄξια ἀναγνώσεως, πορίσματα ὅχι ἀταλαιπώρων ζητήσεων. Ἐν μόνον δὲν εὕρομεν λεγόμενον ἐν αὐτῇ, ἐνθα τὰ περὶ τοῦ ὕφους μεθ' ἱκανῆς συντεταγμένα εὐστοχίας καὶ εὐφραδείας ἐνετέθησαν, ὅτι καὶ *σολοικίζει* οὐ σπανίως ὁ λίαν ἄλλως πεπαιδευμένος Ἀκομινάτος. Καὶ ἦτο εἰς ἡμᾶς τοῦτο ὄντως ἀπὸ πολλοῦ χρόνου θαυμαστόν, πῶς ἄνδρες τόσης γραμματικῆς καὶ ῥητορικῆς παιδείας κάτοχοι, ἐπιβαλλόμενοι νὰ γράψωσιν ὅχι τὴν τότε συνήθη τῷ λαῷ γλῶσσαν, ἀλλὰ τὴν ἔκκριτον Ἀθίδα, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφεύγωσι χονδρὰς ἀμαρτίας τῆς συντάξεως, μάλιστα κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἐγκλίσεων καὶ τῶν μορίων. Ἀλλ' οὕτως ἔχει ἡ ἀλήθεια. Ταύτην δὲ τὴν ἀλήθειαν ἡμεῖς θεωροῦμεν καθῆκον τῶν φιλολόγων νὰ τὴν διασαλπίζωσι τρανῶς, ὅχι δὲ νὰ τὴν παρασιωπῶσιν ὡς δῆθεν οἰκοθεν νοουμένην καὶ γνωστὴν τοῖς πᾶσιν, ἢ νὰ τὴν λέγωσι μὲν, ἐν παραβύστω δὲ που καὶ κατὰ τρόπον ὅχι ἐπαρκῆ. (*) Ἡ νεολαία ἡμῶν ἡ ἄπειρος καὶ ἀγύμναστος ἔχει χρεῖαν ὁδηγίας ἐν πολλοῖς, καὶ ἡ ποικιλανθῆς μὲν κακόζηλος δὲ εὐροια λόγου τῶν Βυζαντινῶν, ὡς παρουσιάζεται ἐν τῷ Ἀκομινάτῳ καὶ ἄλλοις τῶν τότε, πρέπει κατὰ τὸ ἀληθὲς νὰ περιγράφηται μετὰ καὶ τῶν κακιῶν τῆς, ἵνα μὴ τινα τῶν συγχρόνων ἡμῶν δελεάζῃ.

Τοσαῦτα κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἡμετέρας κρίσεως εἶχομεν νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης, ἥτις εὐχόμεθα νὰ γίνῃ πρόδρομος σπουδαιοτέρων ἄλλων παρ' ἡμῖν ἐκδόσεων.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 3 Αὐγούστου 1880.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

(*) Οὕτω σημειοῦνται ἐν σελ. 649 τοῦ Β'. τόμου, πέντε ἐξ παραδείγματα χρήσεως τοῦ ἄν μεθ' ὑποτακτικῆς ἀντὶ εὐκτικῆς (καὶ τοῦ εἰ μεθ' ὑποτακτικῆς), ἀλλὰ γίνεται τοῦτο ὅπως ἤθελέ τις σημειώσει καὶ παραλλαγὰς συντάξεως δοκίμους ἐν τοῖς συγγραφεῦσι τῶν καλῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων. Ἡ δὲ ἐν σελ. 638 σημειώσις εἶναι μὲν καλή, ἀλλ' ἦκιστα εἰς αὐτὸν τὸν Ἀκομινάτον ἀναφερομένη.

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ.

Ἐν Κικέρωνος de Orat. II § 327 ἀναγινώσκωμεν τάδε·

Quam longa est narratio! mores adulescentis ipsius et servilis percontatio, mors Chrysidis, voltus et forma et lamentatio sororis, reliqua pervarie iucundeque narrantur.

Ἡ διήγησις, ἣν ἐνταῦθα ἐπαινεῖ ὁ ρήτωρ Ἀντώνιος, εἶναι ἡ ἐν τῇ Ἀνδρία τοῦ Τερεντίου I, 1, 21 κ. ἔ. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα τοῦ προκειμένου χωρίου εὐκολον εἶναι νὰ εὕρη τις εἰς τί τῆς παρὰ Τερεντίῳ διηγήσεως μέρος ἕκαστον ἀναφέρεται. Μόνη δ' ἡ servilis percontatio παρενοήθη ὑφ' ἀπάντων τῶν ἐρμηνευτῶν. Πρῶτος δέ, καθ' ὅσον γινώσκωμεν, ὁ ἐπιφανῆς Naegelsbach ἐν τινι τόπῳ τῆς αὐτοῦ *Lateinische Stilistik* εἰσηγητῆς ἐγένετο τῆς διεστραμμένης ἐρμηνείας, ἣν οἱ μετ' αὐτὸν ἐρμηνευταὶ τῶν περὶ ρήτορος βιβλίων ὁμοθυμαδὸν ἠσπάσαντο. Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην τὸ ἐπίθετον *servilis* ἰσοδυναμεῖ ἐνταῦθα γενικῆ ἐξ ὑποκειμένου (*servi*), ἡ δὲ ὅλη φράσις ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐρωτήσεις, δι' ὧν ὁ ἀπελεύθερος Σωσίας διέκοπτε τὴν διήγησιν τοῦ γέροντος Σίμωνος.

Ἄπορον ἀληθῶς πῶς οὐδεὶς εὐρέθη μέχρι τοῦδε, ὅπως καταδείξῃ τὸ σαθρὸν καὶ ἀνυπόστατον τιαυτῆς ἐρμηνείας, ὅπερ εἶναι οὕτω καταφανές, ὥστε μετὰ πολλῆς ἀληθῶς ἀηδίας ἐπιχειροῦμεν νὰ ἐξελέγξωμεν αὐτό.

Καὶ πρῶτον παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Σωσίας ἀπελεύθερος ὦν δὲν ἠδύνατο νὰ καλῆται *servus*, οὐδ' αἱ ἐρωτήσεις αὐτοῦ *servilis percontatio*. Καὶ καλοῦνται μὲν ἔστιν ὅτε οἱ ἀπελεύθεροι *servi*, ἀλλὰ τοῦτο γίνεται πάντοτε μετὰ λόγου τινός· ἐν δὲ τῷ προκειμένῳ χωρίῳ οὐδεὶς ὑπάρχει πρὸς τοῦτο λόγος. Ἐπειτα ὁ Σωσίας δὲν ἐρωτᾷ πάντοτε, ὡσάκεις διακόπτει τὸν τοῦ γέροντος λόγον, ἀλλ' ἄλλοτε μὲν ἐπαινεῖ τὰ λεγόμενα, ἄλλοτε δὲ φόβον ἐκφράζει, ἄλλοτε ἄλλο τι, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐρωτᾷ. Ταῦτα δ' ἅπαντα δὲν περιέχονται ἐν τῇ φράσει *servilis percontatio*.

Ἐπὶ τὸ πάντων ἀτοπώτατον εἶναι ὅτι ἡ *servilis percontatio*, τ. ἔ. κατὰ τοὺς ἐρμηνευτὰς αἱ ἐρωτήσεις τοῦ Σωσίου, ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ Ἄντωνίου ὡς μέρος τῆς διηγήσεως τοῦ Σίμωνος. Διότι ὅπως οἱ *mores adolescentis* ἢ *mors Chrysidis* καὶ τᾶλλα, οὕτω καὶ ἡ *servilis percontatio* εἶναι ἀναγκαίως ὑποκείμενον τοῦ *narrantur*. Ὡστε δεχόμενοι τὴν συνήθη ἐρμηνείαν θὰ ἔχωμεν ἀναγκαίως τὴν ἐξῆς που ἔννοιαν· *Simo narrat Sosiae percontationem Sosiae*. Τοιαύτης ἐννοίας τὸ ἀνόητον καὶ γελοῖον εἶναι καταφανές.

Ἐκ τῶν εἰρημένων κατὰ δὲληον, νομίζω, γίνεται ὅτι ἡ φράσις *servilis percontatio* πᾶν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνει ἢ ὅ,τι νομίζουσιν οἱ ἐρμηνευταί. Τί δὲ σημαίνει μανθάνομεν ἐκ τῶν ἐξῆς στίχων τῆς τοῦ Σίμωνος διηγήσεως (1, 1, 56 κ. ἔ.)

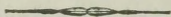
observabam mane illorum servolos
 Venientis aut abeuntis. rogitabam «heus puer,
 Dic, sodes, quis heri Chrysidem habuit?» . . .
 . . . . . Phaedrum aut Cliniam
 Dicebant aut Nicaretum . . . . .
 . . . «eho quid Pamphilus?» «quid? symbolam
 Dedit, cenavit». gaudebam. item alio die
 Quaserebam κ. τ. ἔ.

Ἰδοὺ ἡ *servilis percontatio*. Εἶναι δὴλα δὴ αἱ ἐρωτήσεις, ἀς ὁ Σίμων ἀπέτεινε πρὸς τοὺς δούλους τῶν τοῦ Παμφίλου ἐταίρων.

Περιττόν, νομίζομεν, διὰ πλειόνων νὰ καταδείξωμεν τὴν ὀρθότητα τῆς ἡμετέρας ἐρμηνείας.

Ἐν Λιψία, τῇ 9/21 Αὐγούστου 1880.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΡΙΩΝ ΣΤΙΧΩΝ ΤΟΥ ΔΑΝΤΟΥ.

Ἡ δόξα τῶν μεγάλων ποιητῶν ὑπάρχει τοιαύτη, ὥστε λαμπρύνει πᾶν ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς ἐκείνους. Καὶ αὐταὶ δὲ τῶν ποιητῶν αἱ περιλάλητοι καὶ παροιμιώδεις δυστυχίαι (*un rovero poeta*) οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ δυστυχίαι κοιναὶ λαμπρυνθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τῆς ποιητικῆς δόξης. Τοῦτο λέγει μέγας ἀνὴρ, ὁ συγγραφεὺς τῶν περιβοήτων *Ποιητικῶν Μελετῶν*, ὅστις διέσχισεν ἕκτασιν διακοσίων λευγῶν ἵνα ἐπισκεφθῆ τὴν ἐν Φερράρῳ φυλακὴν τοῦ Τάσσου, ἵνα γράψῃ ἐν αὐτῇ τὸ ἴδιον ὄνομα ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Βύρωνος καὶ ἀποσπάσῃ μικρὸν τι τεμάχιον πλίνθου ἐκ τοῦ τοίχου αὐτῆς, ἵνα ὡς τιμίαν λίθον περιδέσῃ αὐτὸ ἐπὶ τῆς σφενδόνης τοῦ δακτυλίου του, ἐπιγράφων τὰς λέξεις, ἐν αἷς, κατ' αὐτόν, σύμπας τῶν ἀληθινῶν ποιητῶν ὁ βίος περιέχεται: *Ἔρωσ καὶ δάκρυα* (ἴδε *Lamartine Médit. poét. T. I. p. 194*). Καὶ μὲν καὶ ὁ σκίμπος τοῦ Σωκράτους καὶ ὁ κύων τοῦ Ξανθίππου καὶ ὁ πίθος τοῦ Διογένουσ καὶ ἡ ἐν Κῶ δρυς τοῦ Ἰπποκράτους καὶ ὁ ῥύαξ τοῦ Ἰλισσοῦ—ὁ νῦν καλλιγέφυρος—καὶ τὰ ἄσημα χωρία *Marengo* καὶ *Austerlitz* καὶ ἄλλα πάμπολλα μέτελαχον τῆς ἀθανασίας τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῆς πόλεως ἢ τοῦ ἔργου μεθ' ὧν συνεδέθησαν, ἀλλ' αἱ ἀκτῖνες τῆς δόξης τῶν ποιητῶν, τῶν κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπων, ὡς ἀποκαλεῖ δικαίως αὐτοὺς ὁ *Chateaubriand* (ἐν τῷ προλόγῳ τῆς *Atala*), στιλπνότερον καὶ περιπαθέστερον περικοσμοῦσι τὰ κατ' ἐκείνους καὶ δωροῦσιν εἰς αὐτὰ τὸ ζωτικὸν ἐκεῖνο φῶς, ὕπερ καὶ αὐτοὺς τοὺς ποιητὰς διασώζει ἐν τῇ σκοτίᾳ τῆς αἰωνιότητος ἀπὸ τῶν καταστροφῶν τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀδικημάτων τῆς ἱστορίας.

Ὁ θάνατος διέγραψε καὶ βασιλεῖς καὶ κράτη,

Ὁ χρόνος ζέει σήμερον καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας

Τόσα ὀνόματα κλεινὰ· ἀλλὰ διαφυλάττει

Τὴν μνήμην τούτων ἄθικτον μετὰ περιπαθείας.

(Δ. Παπαρρηγόπουλος Ποιήσ. σελ. 29).

Ὅτε δὲ τὰ εἰς τοὺς ποιητὰς ἀναφερόμενα τυγχάνουσι τιμῆς καὶ εὐκλείας, πᾶς τις ἐννοεῖ ποίαν αἴγλην λαμβάνει ὅ,τι ἐκεῖνοι ἀναφέρουσι καὶ πρὸ πάντων ἐξυμνοῦσι· δίκαιον ἄρα εἶχεν ὁ Ὀράτιος εἰπών :

Vixere fortes ante Agamemnona
multi; sed omnes illacrymabiles
urgentur ignotique longa
nocte, carent quia vate sacro.

(Horat. Od. IV, 9, 23)

καὶ ὁ μέγας Βύρων, ἐπαναλαβὼν τὰς λέξεις τοῦ Λατίνου ποιητοῦ :

Brave men were living before Agamemnon
And since, exceeding valorous and sage,
A good deal like him too, though quite the same none;
But then they shone not on the poet's page,
And so have been forgotten (*).

(Byron Don Juan, canto I, 5)

Πλείονα δ' ὅμως καὶ γενικωτέραν τιμὴν ἀπολαύουσι τὰ ἔπη τῶν ποιητῶν· ἐγγεγραμμένα ταῦτα κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν μνήμην μυριάδων ἀνθρώπων, πολλὰ δὲ καὶ παροιμιώδη γενόμενα, προκαλοῦσιν ἐρεύνας καὶ συζητήσεις περὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, καὶ τοῦτο οὐ μόνον πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς ἐννοίας, ἀλλ', ὅπερ τὸ περιεργότερον, καὶ πρὸς συμβιβασμὸν αὐτῆς μετὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἀληθείας, τῆς καθωμιλημένης ἢ τῆς ἀτομικῆς, ἂν αὕτη φαί-

(*) Τοὺς στίχους τούτους ἄλλοτε μετεφράσαμεν ὡς ἑξῆς :

Πρὸ τοῦ Ἀτρείδου ἔζησαν ἀνδρῶν γενναίων πλήθη
Καὶ ἄλλοι ἔτι ἥρωες ὑπῆρξαν μετ' αὐτόν·
Πολλὰ διέπραξαν αὐτοί, πλὴν κείνται νῦν ἐν λήθῃ,
Διότι δὲν ὑμνήθησαν ὑπὸ τῶν ποιητῶν.

Εἶχομεν δὲ τότε ὑπ' ὄψιν μόνον τὴν γερμανικὴν τοῦ Göthe μετάφρασιν :

Vor Agamemnon lebten manche Braven,
So wie nachher, von Sinn und hoher Kraft;
Sie wirkten viel, sind unberühmt entschlafen
Da kein Poet ihr Leben weiter schafft.

(I. Göthe's Gedichte Τίμ. Β', σελ. 276

τῆς βερολινείου ἐκδόσεως τοῦ Schroeder).

νεται μαχομένη πρὸς ἐκείνην. Χάριν δὲ σαφηνείας μνημονεύομεν τοῦ ἐξῆς παραδείγματος : ὁ ἀρχαῖος ποιητὴς Σιμωνίδης εἶπεν ἔν τινι ἄσματι αὐτοῦ :

πάντας δ' ἐπαίνημι καὶ φιλέω
ἐκ ὧν ὅστις ἔρδη
μηδὲν αἰσχρόν· ἀνάγκη δ' οὐδὲ θεοὶ μάχονται.

Τούτους τοὺς στίχους πᾶς τις ἀναγινώσκων ἔννοεῖ καὶ ἐξηγεῖται ὡς ἐξῆς : «ἐπαινῶ καὶ ἀγαπῶ πάντα τὸν μὴ πράττοντα τὸ κακὸν ἔκουσίως· ἄλλως δ' εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ ὑπέικουσι». Καὶ ὅμως ὁ Σωκράτης, φρονῶν ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἔκουσίως ἐξαμαρτάνει — πρᾶγμα βεβαίως ἀμφισβητήσιμον, νῦν μάλιστα, ὅτε φιλοσοφικῶς ἀποδείκνυται ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ δι' ἠθικοῦ καταναγκασμοῦ ἐξαμαρτάνων ἔκουσίως ἐξαμαρτάνει, ἴδε *Rossi Traité de droit pénal* p. 298 καὶ Κ. Κωστῆ Ἑρμην. τοῦ *Ποιν. Νόμ.* Τόμ. Α', σελ. 316 — ἐδυσφύρει ὅτι ὁ ποιητὴς, ὁ σοφὸς Σιμωνίδης, λέγει τούναντίον· ἵνα δὲ συμβιβάσῃ τὴν τοῦ ποιητοῦ ἔννοιαν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ἠρμήνευε τοὺς στίχους ὡς ἀκολούθως : «ἐπαινῶ καὶ ἀγαπῶ ἔκουσίως πάντα τὸν μὴ πράττοντα τὸ κακὸν κτλ.» (ἴδε Πλάτ. Πρωταγ. 345 Δ καὶ ἐπ.).

Καὶ ἔννοεῖται μὲν ὅτι ὅπου δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ τοιαύτῃ ἐρμηνεία, ἣτις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ δικαίου καλεῖται *λογικὴ*—ὄνομα, ὅπερ ὁ Mühlenbruch ἐπεξέτεινε καὶ εἰς τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ *jus* ἐκ τῆς *justitia* (ἴδε *Doctr. Pand.* § 1, σημ. 1)—οἱ φιλοπρόσωποι ἐρμηνευταὶ φαίνονται ὡς ναυαγοὶ τινες ἐπιλαβόμενοι μικρᾶς τινος σανίδος καὶ δι' αὐτῆς σωζόμενοι· ὅπου ὅμως οὐδ' ἡ τοιαύτη *λογικὴ* ἐρμηνεία χωρεῖ, τότε

μέγα τὸ πρᾶγμα, πολὺ τὸ νεῖκος, ἀδρὸς ὁ πόλεμος ἔρχεται
(Ἀριστοφ. Βατρ. 1099),

τῶν μὲν ἐμμενόντων τῇ γνώμῃ τοῦ περικλεοῦς ποιητοῦ, τῶν δὲ προτιμώντων τὴν ἐξ ἀντικειμένου ἀλήθειαν.

Τοιοῦτόν τι συμβαίνει ἐν τοῖς ἐξῆς πασιγνώστοις στίχοις τοῦ Δάντου, δι' ὧν ἡ Φραγκίσκα, ἡ διατελοῦσα ἐν Ἄδου ἐκεῖ ὅπου ἐτιμωροῦντο οἱ τὸ σῶμα ἀμαρτωλοί, ἄρχεται ἐν τῷ Ε' ἄσματι

τοῦ *Inferno* ἐξιστοροῦσα τῷ ποιητῇ τὴν πρώτην ῥίξαν τοῦ ἐαυτῆς ἔρωτος—καὶ περὶ ὧν ἔσται ὁ λόγος ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ :

Nessun maggior dolore
Che ricordarsi del tempo felice
Nella miseria.

Οἱ στίχοι οὗτοι σημαίνουσιν : «Οὐδεμία μείζων λύπη ἢ τὸ ἀναμιμνήσκεισθαι τὸν εὐδαίμονα χρόνον ἐν τῇ δεινοπαθείᾳ» ἢ, ὡς μετέφρασεν αὐτοὺς ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος ἐν τῷ *Ὀδοιπόρῳ* (σελ. 30 τῆς ἐκδ. τοῦ 1864), :

. . . . . δὲν φέρει ἄλλο πόνον
δριμύτερον εἰς τὴν ψυχὴν
παρ' ὅσον ἢ ἐνθύμησις τῶν εὐδαιμόνων χρόνων
εἰς δυστυχίας ἐποχὴν.

Ἐχεται ἄρα γε ἀληθείας ἡ γνώμη αὕτη τοῦ μεγίστου τῆς Ἰταλίας ποιητοῦ ἦν καὶ ἐφήρμοσε μάλιστα εἰς τὴν Φραγκίσκαν, λέγων ὅτι *ἐκλαιεν ἀφηγουμένη* (*fargo come celui, che piange, e dice*), καὶ εἰς τὸν ἔραστὴν αὐτῆς, περὶ οὗ λέγει ὅτι ἀκούων τὴν διήγησιν τῆς φίλης αὐτοῦ ἐκλαιε τοσοῦτον ἰσχυρῶς, ὥστε ὁ ποιητής, ἐξαντληθεὶς ὑπὸ τοῦ οἴκτου, ἔπεσε κατὰ γῆς ὡσεὶ νεκρός :

Mentre che l'uno spirito questo disse,
L'altro piangeva sì, ehe di pietade
I'venni meno, come s'io morisse,
E caddi, come corpo morto cade.

Ἴδου τὸ ζήτημα περὶ οὗ ἱκανὸς ἐγένετο λόγος καὶ περὶ ὃ στρέφεται ἡ παρούσα διατριβή. Τὸ ζήτημα τοῦτο κατὰ πρῶτον ἔθηκε Γάλλος ἀνὴρ· περίεργον δὲ ἀληθῶς εἶνε ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ Γαλλικὸν ἔσχεν ἐν πολλοῖς τὴν πρωτοβουλίαν παραισθητικῶν καὶ ὑπερκριτικῶν ιδεῶν, ἃς θεωροῦμεν ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν μεταφυσικῶν Γερμανικῶν πνευμάτων ἢ τῶν ἰδιοτρόπων Ἀγγλικῶν. Οὕτω τὸ πολυθρύλητον *Ὀμηρικὸν ζήτημα* (*die Homerische Frage*) ἀνεφύη πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ (ἴδε Ἀγγ. Βλάχον *Ὀμηρ. ζητήμ.* σελ. 22), τὴν ὑπὸ τοῦ Goethe ἀνακοινωθεῖσαν *κηλίδα* (*Flecken*) τῆς Σοφοκλέους Ἀντιγόνης πρῶτος ὁ Γάλλος

Brumoy ἀνεκάλυψε (ἴδε *Jacob Sophocleae Quaestiones* Τόμ. Α'), καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ Δαρβίνου, τὴν συνταράξασαν ἐσχάτως καὶ ἡμᾶς, προεπενόησεν ὁ Γάλλος φυσιοδίφης καὶ φιλόσοφος Lamarck (ἴδε Σούγκρα *Ὁ Δαρουίνισμός* σελ. 7). Ὁμοίως καὶ ἐνταῦθα τὴν ἀλήθειαν τῆς τοῦ Δάντου αἰσθήσεως ἠμφισβήτησεν εἰς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, ὁ περικλεῆς Alfred de Musset ἐν τῷ περιπαθηστάτῳ αὐτοῦ ποιήματι τῷ ἐπιγραφομένῳ *Souvenir* (ἴδε Alfred de Musset *Poésies Nouvelles*. Paris, 1867. p. 192—199), ἣν ἔνθα ὑπάρχει ἡ ἑξῆς ὡραιότατη πρὸς τὸν Δάντην ἀποστροφή :

Dante, pourquoi dis-tu qu'il n'est pire misère
Qu'un souvenir heureux dans les jours de douleur ?
Quel chagrin t'a dicté cette parole amère,
Cette offense au malheur ?

—
En est-il donc moins vrai que la lumière existe,
Et faut il l'oublier du moment qu'il fait nuit ?
Est-ce bien toi, grande âme immortellement triste,
Est-ce toi qui l'as dit ?

—
Non par ce pur flambeau dont la splendeur m'éclaire,
Ce blasphème vanté ne vient pas de ton cœur.
Un souvenir heureux est peut-être sur terre
Plus vrai que le bonheur.

—
Et quoi ! l'infortuné qui trouve une étincelle
Dans la cendre brûlante où dorment ses ennuis,
Qui saisit cette flamme et qui fixe sur elle
Ses regards éblouis ;

—
Dans ce passé perdu quand son âme se noie,
Sur ce miroir brisé lorsqu'il rêve en pleurant,
Tu lui dis qu'il se trompe, et que sa faible joie
N'est qu'un affreux tourment !

Et c'est à ta Francoise, à ton ange de gloire,
Que tu pouvais donner ces mots à prononcer,
Elle qui s'interrompt, pour conter son histoire,
D'un éternel baiser! (*)

Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ὁ Musset φρονεῖ ὅτι ἡ ἐν ὀδύνη ἀνάμνησις οἰχομένης εὐδαιμονίας παρέχει χαρὰν καὶ εὐφροσύνην.

Πρὶν εἰπωμέν τι περὶ τῶν αἰσθημάτων τοῦ Γάλλου ποιητοῦ, ἴδωμεν τίνα ὑποδοχὴν εὖρον αὐτά, περιορίζοντες τὸν λόγον ἐν τῇ νεαρᾷ φιλολογίᾳ τῆς ἡμετέρας πατρίδος. Παρ' ἡμῖν ὁ καλλιπετῆς συγγραφεὺς τοῦ *Rolla*, ὁ κατὰ Λαμαρτῖνον ἐφάμιλλος τοῦ Βύρωνος, μελετᾶται πολὺ καὶ ἀποστηθίζεται ὑπὸ νέων καὶ δεσποινίδων—γινώσκωμεν τοῦτο καλῶς—καὶ μεγίστη τιμὴ ἀπονέμεται εἰς πᾶσαν αὐτοῦ ἰδέαν. Ὅθεν εὐρίσκομεν πολλοὺς τῶν ἡμετέρων ποιητῶν καὶ συγγραφέων συμφωνοῦντας αὐτῷ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος. Οὕτως ὁ μακαρίτης Δ. Παπαρρηγόπουλος λέγει ἐν τῷ *Ὀρφεῖ* (σελ. 13):

Καθιστᾷ μᾶλλον γλυκεῖαν
τοῦ παρόντος ἡ ὀδύνη
παρελθοῦσαν εὐτυχίαν·
ὅταν ἡ ψυχὴ πονῇ,
μόνη τὴν ζωογονεῖ
ἡ ἀνάμνησις ἐκεῖνη.

Ἐν δὲ τῇ ἐπομένῃ στροφῇ παραβάλλεται ἡ ἀνάμνησις παρελθούσης εὐτυχίας πρὸς ἰριδα καταιγίδος, ἐν ἣ θλάται εὐδία ἡ ἀκτίς τοῦ ἡλίου :

Ἴρις ἐν τῇ τρικυμίᾳ
ἐνῶ λαίλαψ διεχύθη
θλάται ἐν αὐτῇ εὐδία
τοῦ ἡλίου ἡ ἀκτίς.
Εἶναι θάνατος ἡ λήθη,
πῶς τὴν λήθην ἐπαίτεῖς;

(*) Μετὰ βαθείας συγκινήσεως καταχωρίζω τούτους τοὺς στίχους, ὑποδειχθέντας μοι κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῆς πεφιλημένης ἀδελφῆς μου Πουλχερίας—τῆς ἐνσρέτου ἐκεῖνης καὶ φιλομαθοῦς νέας, ἣν ἄγριος τυφοειδὴς πυρετὸς ἀφῆρπασε τῇ 4 Ἰουλίου 1880 ἐκ τῆς οἰκογενείας ἧς ἦτο κό-

Ἦσαύτως ὁ κ. Ἄγγελος Βλάχος (*Περὶ Π. Σούτσου* κτλ. σελ. 5) ἀποκαλεῖ *μεγάλως ἄδικον* (sic) τὸ ῥῆμα τοῦ Δάντου, ἀσπάζεται ἐν τῇ ἐπομένῃ σελίδι τὴν γνώμην τοῦ ποιητικοῦ τῆς γέας *Γαλλίας* αἰτοῦ, ὡς περιφραστικῶς ὀνομάζει τὸν Musset, ὅτι εἶνε ἀληθεστέρα τῆς εὐτυχίας ἐν τῷ βίῳ ἡμῶν ἢ εὐτυχῆς ἀνάμνησις, ἐπιβεβαιῶν μάλιστα καὶ ἐπαληθεύων τὸ διστακτικὸν ἐκείνου *peut-être*, καὶ ἐκφράζει καὶ αὐτὸς τὸ αὐτὸ αἶσθημα διὰ τῶν ἐξῆς: «Τίς, ἐν περισπασμοῖς *ταλαιπωρούμενος*, δὲν ἀνέπασσε μετ' ἀγάπης καὶ περιπαθοῦς ὑπομονῆς τῆς ἀποπτώσεως αὐτοῦ εὐδαιμονίας τὸ ἴνδαλμα, ἀναβιῶν (*) οὕτως εἰπεῖν ἐν τῷ παρόντι διὰ τοῦ παρελθόντος;» (ἐν σελ. 4).

Ἴσως πολλοῖς φαίνεται περιέργως ἢ ἐξέτασις τοιοῦτου ζητήματος ἢ μᾶλλον ἢ περὶ τὰ τοιαῦτα ἄγνοια καὶ ἀβεβαιότης τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὅμως ἐνίοτε τοιαῦτα ζητήματα εἰσὶ πολὺ δυσχερέστερα καὶ δυσεπιλυτότερα τῶν ἐπιστημονικῶν. Ἄ ἄνθρωπος, λέγει ὁ Λαμαρτίνος (*Des destinées de la poésie* ἐν ἀρχῇ) οὐδὲν ἔχει περὶ ἑαυτὸν ἀγνωστότερον ἢ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον». Μάλιστα δὲ ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου, ἔργῳ μὲν διατιθεμένη κατὰ χρόνον καὶ τόπον, δυνάμει δὲ ἔχουσα ἐκ φύσεως ἐλαστικότητα πρὸς παραγωγὴν αἰσθημάτων παντὸς αἰῶνος καὶ τόπου, ποικίλλεται διαφόρως ἐν τῇ γενικότητι τῆς αἰσθητικῆς αὐτῆς ἀντιλήψεως καὶ παρίσταται πολλάκις «ἀνεξήγητον αἶνιγμα καὶ γροῖφος βαθύφρονος ἔχων . . . ἀνάγκην Οἰδίποδος» (Ν. Καζάκης ἐν Ἄττικῷ Ἡμερολ. Εἰρηναίου Ἀσωπίου τοῦ ἔτους 1872, σελ. 287). Τούτου δ' ἕνεκα βλέπομεν ἐν τοῖς αἰσθηματικοῖς ζητήμασι διχογνωμίας καὶ ἀντιφάσεις μεγίστας. Οὕτως ὁ ποιητὴς τοῦ Ὀρφέως, οὐδ' ἀνωτέρω παρεθέμεθα τοὺς στίχους, ἐκφράζεται ἀλλαχοῦ ὡς ἐξῆς:

σημα καὶ ἀγλάσιμα. Τὸ Ἄ θ ἦ ν α ι ο ν, ἐπινευόντων τῶν σεβαστῶν αὐτοῦ ἐκδοτῶν, θὰ φιλοξενήσῃ ἐν τῷ μέλλοντι φιλολογικὴν τινα διατριβὴν τῆς μακαρίτιδος, ὅταν ἡ ἀδελφικὴ χεὶρ δυναθῇ νὰ μεταγράψῃ αὐτήν.

(*) Θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ὅτι οὐδεὶς οὐδέποτε, ἐν περισπασμοῖς ταλαιπωρούμενος (ἦτοι ἐν θετικῇ δυστυχίᾳ διατελῶν), ἀνεβίωσεν ἐν τῷ παρόντι διὰ τοῦ παρελθόντος οὐδὲ ἦτο δυνατὴ ἡ ψυχολογικὴ αὕτη ἀνάστασις.

Ἄλλ' ὅταν ζῆ τις τεθνεώς· ὅταν καρδίαν πλέον
δὲν ἔχη, καὶ ἀπώλεσε πᾶν ὄνειρον ὠραῖον,
τότε θρηνεῖτε· ὁ νεκρὸς αὐτὸς διανοεῖται,
τί εἶχε, τί ἀπώλεσε, τί ἦλπισ' ἐνθυμεῖται.

(Ἴδε Ποιήσεις, σελ. 9).

Ἐν τοῖς στίχοις τούτοις προφανῶς ἐλησμόνησεν ὁ Ἕλληνας ποιη-
τὴς τὸν Musset.

Ἄλλ' ἐξετάσωμεν ἤδη καὶ ἄλλων ποιητῶν τὴν αἴσθησιν, ἵνα
ἴδωμεν ἂν τυχὸν συμφωνῇ πρὸς τὴν τοῦ Γάλλου ποιητοῦ, τοῦ
ἀναιρέτου τοῦ Δάντου. Ἐν τῇ Ἑσθῆρ τοῦ Ῥακίνα (πράξει ἀ,
σκηνῆ β') Ἰσραηλῆτις ψάλλουσα τὰς δυστυχίας τῆς Σιών λέγει:

Déplorable Sion, qu'as-tu fait de ta gloire ?
Tout l'univers admirait ta splendeur ;
Tu n'es plus que poussière ; et de cette grandeur
Il ne nous reste plus que la triste mémoire.

Ἐν τῷ ὠραίῳ τοῦ ἡμετέρου Ἀ. Προβελεγίου ποιήματι, τῷ
ἐπιγραφομένῳ Ἀδάμ καὶ Εὔα (σελ. 89), ψάλλουσιν οἱ ἄγγελοι
πρὸς τοὺς κοιμωμένους πρωτοπλάστους ὅτι μετ' ὀλίγον ἴσως θά
φαίνωνται εἰς αὐτούς, ἐν ἀγωνίᾳ κατακειμένους,

ὡς ἀλγεινὴ ἀνάμνησις βραχείας εὐτυχίας.

Ἐν δὲ τῇ Ἑστία, τῷ ἐνταῦθα ἐκδιδομένῳ περιοδικῷ συγγράμ-
ματι, ἀναγινώσκομεν (ἐν τόμ. Γ' σελ. 96) τὰ ἐξῆς :

« Αἱ ἀναμνήσεις παρελθούσης εὐδαιμονίας εἰσὶν αἱ ρυτίδες
τῆς ψυχῆς » (X. de Maistre).

Καὶ ἄλλα ἔτι παραδείγματα ἐδυνάμεθα νὰ προσαγάγωμεν
καὶ μάλιστα ἐξ ἄλλογενῶν ποιητῶν, ἵν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ γνώ-
μη τοῦ Musset δὲν ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς πάντων τῶν ποιητῶν τὴν
αἴσθησιν. Περιοριζόμενοι δὲ κατὰ τὸ παρὸν ἐν τοῖς ἀνωτέρω, διότι
πολλὰ ἕτερα παρακατιόντες θά καταλέξωμεν, χωροῦμεν ἐπὶ τὴν
ἐκτίμησιν τοῦ αἰσθήματος τοῦ Γάλλου ποιητοῦ, θέλοντες νὰ μά-
θωμεν ἂν προκύπτῃ κατὰ κοινὴν καὶ φυσικὴν αἴσθησιν ἢ κατ'
αἴσθησιν ἀποδεικνύουσαν τὴν ποικιλίαν τῆς καρδίας, περὶ ἧς ἀ-
νωτέρω εἶπομεν.

Ἄλλὰ πρὸ τούτου κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι,

καίτοι ἐκηρύξαμεν τὸν Musset δημιουργὸν τοῦ ζητήματος διὰ τῆς πρὸς τὸν Δάντην ἀποστροφῆς, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν καὶ πρῶτον κήρυκα τοῦ ἐναντίου τῷ Δάντη αἰσθήματος, διότι τὴν σήμερον κινδυνεύει νὰ καταστῇ ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια ἡ γνώμη τοῦ ἀρχαίου Βακχυλίδου καὶ ἄλλων νεωτέρων σοφῶν, καθ' ἣν οὐδὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ μὴ προλεχθῆν (Πρόβ. καὶ Taillandier *Reflexions sur les lois pénales*, p. 4).

Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐζητήσαμεν νὰ ἴδωμεν ἂν καὶ ἄλλοι πρὸ τοῦ Γάλλου ποιητοῦ ἐξέφρασαν τοιοῦτον αἶσθημα· προχείρως δὲ εὔρομεν τὸν μέγιστον τοῦ αἰῶνος ποιητὴν, τὸν Βύρωνα, εἰπόντα ἐν τῷ *Don Juan* (Ἕσμητι Δ', στροφῇ 193.) τὰ ἑξῆς :

I loved, I love you ; for this love have lost
State, station, heaven, mankind's, my own esteem,
And yet can not regret what it hath cost,
So dear is still the memory of that dream;

ἦτοι, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν τοῦ κ. Γ. Πολίτου (*Λόρδου Βύρωνος ποιήμ. τόμ. Β'. σελ. 293—294*): «Σὲ ἠγάπων, καὶ ἔτι σὲ ἀγαπῶ. Εἰς τὸν πρὸς σὲ ἔρωτά μου ἐθυσίασα τὸν βαθμόν μου, τὴν εὐδαιμονίαν μου, τὰς ἐλπίδας τοῦ οὐρανοῦ, τὴν ὑπόληψιν τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἰδικήν μου—ἐν τούτοις δὲν λυποῦμαι δι' ὅλα ὅσα ἀπώλεσα, τόσον δι' ἐμὲ εἶναι γλυκεῖα(*) ἡ ἀνάμνησις ἐκεῖνου τοῦ ὀνείρου τῆς ψυχῆς μου!»

Ταῦτα ἔγραφε πρὸς τὸν ἐραστὴν αὐτῆς γυνὴ *ἑξωπτημένη* ὑπὸ τοῦ θάλαππος τοῦ ἔρωτος—ἡ εὐώνυμος Ἰουλία.

Ἐμφότερα ὅμως τὰ αἰσθήματα, τῆς τε Βυρωνείου Ἰουλίας καὶ τοῦ Ἀλφρέδου de Musset, δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς φυσικὰ καὶ συνήθη, ἀλλ' ὡς ἀτομικὰ καὶ σπάνια αἰσθήματα ποιητικῶν ψυχῶν πολὺ λεπτυνθεισῶν κατὰ τὸ πάθος καὶ παραισθανομένων. Οὐδὲ εἶνε σπάνια τοιαῦτα παραισθήματα παρὰ τοῖς ποιηταῖς: ὁ Λουκρήτιος εἶπεν ὅτι εὐάρεστον εἶνε νὰ βλέπῃ τις

(*) Τὸ ἀγγλικὸν κείμενον λέγει: π ρ ο σ φ ι λ ῆ ς, dear· ἀλλὰ βεβαίως ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ ἔννοια τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως καὶ τάνάπαλιν.

ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐν μεγάλῃ τρικυμῖα κλυδωνιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων τὸν ἄλλον ἐν ἀναπεπταμένῳ πελάγει :

Suave mari magno, turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem,—

αἴσθημα, ὅπερ ὁ μὲν Chateaubriand, ὡς λέγει ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ (Τόμ. Β' σελ. 80 τῆς μεταφρ. 'Ε. Ροΐδου), οὐδέποτε ἔδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ, οἱ δὲ Καιροὶ τοῦ Λονδίνου ἐκήρυξαν ἀντίθικον ἐν τινι φύλῳ αὐτῶν τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους.

Ἐτερον παράδειγμα ποιητικῆς παραισθήσεως ἀναφέρομεν τὸ ἐξῆς : ὁ Ῥακίνας, καθ' ὑπερβολὴν εὐκίνητος τὴν ψυχὴν, ἔλεγεν ὅτι καίτοι αἱ ἐπευφημίαι ἃς ἔλαβεν ἐκολάκευσαν αὐτὸν πολὺ, ἢ ἐλαχίστη ἐπίκρισις, ὅσον ἄδικος καὶ ἂν ἦτο, παρεῖχεν αὐτῷ πλεῖονα λύπην ἢ ὅσῃν οἱ ἔπαινοι ἠδονήν ! (Ἴδε Schwab εἰς Ῥακίνα *Athalie* p. VII.) Περὶ τῆς αἰσθήσεως τούτου βεβαίως τοῦ ποιητοῦ ποιούμενος λόγον ὁ Λαμαρτίνος ἐν τέλει τοῦ συγγραμματος *Des destinées de la poésie* λέγει : Ἄγνων τίς ποιητῆς ἔλεγεν ὅτι μία ἐπίκρισις παρεῖχεν αὐτῷ ἑκατοντάκις πλεῖονα λύπην ἢ ὅσῃν πάντες οἱ ἔπαινοι ἠδονήν. Τὸν λυποῦμαι καὶ δὲν τὸν ἐννοῶ».

Τρίτον λέγομεν ὅτι συνεζητήθη ὑπὸ τῶν ποιητῶν ἂν τὸ γεῦμα παρέχῃ λύπην ἢ ἠδονήν ! Τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν τὰ ὅρια τοῦ γελοίου δὲν εἶνε ἀπηγορευμένα εἰς τὰ ἐξοχα πνεύματα, οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται νὰ συζητηθῇ ἢ ἂν τοῦ γλυκέος ἢ γεῦσις εἶνε πικρὰ ἢ εὐάρεστος. Καὶ ὅμως ὁ Βύρων παραδέχεται ὅτι τὸ γεῦμα εἶνε ἢ λυπηροτέρα ὥρα τῆς ἡμέρας καὶ κηρύττει ἠπατημένον τὸν Βολταῖρον, εἰπόντα ὅτι ὁ Κάνδιδος εὔρισκε τὸν βίον πολὺ ὑποφερτὸν μετὰ τὸ φαγητὸν (Ἴδε Βύρωνος *Don Juan*, ἄσμ. ε, στρ. 30—31).

Πολλάκις λοιπὸν οἱ ποιηταὶ παραισθάνονται καὶ ἡ παραίσθησις ἐνίοτε γίνεται τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε πολὺ ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν παλαιῶν ἐκείνων Θρακῶν, οἵτινες ἐκλαιον ἐπὶ τῷ γεννωμένῳ τέχνῳ καὶ ἔχαιρον διὰ τὸν ἀποθνήσκοντα—καὶ περὶ ὧν ἴδε τὸν Ἡρόδοτον (5, 4).

Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι ἀλγεινὸν αἴσθημα ἐν γένει ἐπέρχεται εἰς

τὸν ἀναπολοῦντα οἰχομένην εὐδαιμονίαν. Ἄλλ' ἡ ἀνακλήρις γενικῶν καὶ ἄνευ ἐξαιρέσεως ἀξιωματῶν εἶνε πλοῦς ἄνευ ἐλιγμῶν ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦ ἐπιστητοῦ, κατ' οὐδὲν πλωϊμωτέρα παρ' ἐκείνην,

ἧς ὁ ἄμετρος βραχίων

ἐγκολποῦται τὴν γῆν ὅλην, ὡς ἡ μήτηρ τὸ παιδίον,

καὶ ἀτίθασσος, ἀγρία,

μάχεται πρὸς τοὺς τυφῶνας, μάχεται πρὸς τὰ στοιχεῖα,

κατὰ τὸν αἰοίδιμον ποιητὴν τοῦ *Περιπλανωμένου*. Ὅθεν ἰδόμεν μὴ ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν ἐξαιρέσιν τινα τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς. Ἀνοίγοντες τὰς *Πρώτας Ποιητικὰς Μελέτας* τοῦ Λαμαρτίνου, εὐρίσκομεν ἐν αὐταῖς ποίημα ἐπιγραφόμενον *Souvenir* καὶ ἔχον τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν πρὸς τὸ ποίημα τοῦ *Musset*, ἧτοι ἀναμνησιν ἀποθανούσης φίλης. Ἐν τούτῳ τῷ ποιήματι ἀπαντῶμεν τὴν ἐξῆς στροφὴν:

Du soleil la céleste flamme

Avec les jours revient et fuit;

Mais mon amour n'a pas de nuit

Et tu luis toujours sur mon âme.

Ἐν δὲ τῷ ὑπομνήματι τῆς ποιητικῆς ταύτης μελέτης ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σημείωσις: «*Ἐτερόπληρη* διαλεγόμενος δι' ἐπικλησέων, δι' ἐκστάσεων, διὰ προσευχῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ δι' αὐτῆς τῆς ποιήσεως, μετὰ τῆς σκιᾶς τῆς πάντοτε παρούσης εἰς τοὺς λογισμοὺς μου». Τί βλέπομεν ἐκ τούτων; ὅτι καὶ ὁ Λαμαρτίνος ἐν ταῦθα συμφωνεῖ κατὰ τὸ αἶσθημα πρὸς τὸν Βύρωνα καὶ τὸν *Musset*: πάντες ὅμως οὗτοι ἀποφαίνονται συμφώνως προκειμένου περὶ ἀναμνήσεως ἐρώτων. Τί λοιπὸν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ φαινομένου τούτου; ὅτι παρὰ τισι τὸ ἐρωτικὸν αἶσθημα, ὅπερ κατὰ τοὺς φιλοσόφους προσπαθεῖ νὰ πληρῶσθαι τὸ χάσμα τὸ μεταξὺ τοῦ Ἐγὼ καὶ Σὺ ὑπάρχον καὶ νὰ συγχωνεύσῃ τὰ ἄτομα εἰς ἐνότητα ὑπάρξεως (ἴδε Λίνδνερ *Ἐγχειρίδιον Ἑμπειρικῆς Ψυχολογίας* § 78 σημ. 2. τῆς Ἑλλην. μεταφρ.), ἐμφανίζεται τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε καὶ ἐκλιπόντος τοῦ ἐρωμένου προσώπου ἀναπαριστάνει ζωηρῶς αὐτὸ καὶ οὕτως ἀδιακόπως διώκει τὸν ἐκκυλισθέντα εἰς ἔρωτα.

Τὴν ἰσχὺν δὲ τοῦ ἔρωτικῆς αἰσθήματος (ἢ, ὀρθότερον, συναισθήματος) καὶ φυσιολόγοι ὠμολόγησαν, ὀνομάσαντες αὐτὸ «τὸ ἰσχυρότατον τῶν παθῶν» (ἴδε Tyndall *περὶ γενέσεως τῶν ὄντων* σελ. 52, τῆς Ἑλλην. μεταφρ.) καὶ ὁ Hartmann ἐδήλωσεν, ὁ συγγραφεὺς τῆς πολυθρυλήτου *Φιλοσοφίας τοῦ ἄσυνειδήτου*, ἀποκαλέσας ἀπεικαστικῶς τὸν ἔρωτα «καταιγίδα ἐν ὥρᾳ ἕαρος φοβερὰν ἅμα καὶ θελκτικὴν» καὶ οἱ ποιηταὶ σαφῶς παρέστησαν.

Ὁ Δάντης εἶπε περὶ τῆς Φραγκίσκας ὅτι οὐδ' ἐν τῷ Ἄδῃ κατέλιπεν αὐτὴν ὁ ἔρωτος :

Che, come vedi, ancor non m' abbandona,

ὁ Λαμαρτῖνος περὶ τῆς Σαπφούς, ἐν τῷ φερωνύμῳ ποιήματι, ὅτι ἀδιαλείπτως ἐδίωκεν αὐτὴν ἢ ἀνάμνησις τῆς ἡμέρας καθ' ἣν εἶδε τὸν Φάωνα :

Importuns souvenirs me suivrez vous sans

[cesse?,

ὁ Ἴβυκος, ὁ κατὰ Κικέρωνα (*Tuscul. Disp. IV c. 33*) πάντων τῶν ποιητῶν ἔρωτομανέστατος, οὐδὲ στιγμὴν, ὡς λέγει, ἔμενεν ἀτάραχος ὑπὸ τοῦ ἔρωτος :

Ἔμοι δ' Ἔρος οὐδεμίαν κατάκοιτος ὦραν (*)

καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἔψαλεν «Ἔρωτος ἀνίκατε μάχαν».

Ὅθεν νομίζομεν ὅτι δικαιούμεθα ὡς ἐξαίρεσιν τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἀνάμνησιν οἰχομένου ἔρωτος, διότι τὸ πάθος, ἰσχυρότατον ὄν, ἐμφανίζεται ζωηρῶς ἐν τῇ μνήμῃ καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀναζῆ τὸ ἐρώμενον πρόσωπον καὶ χαίρει ὁ ἀναμνησκόμενος.

Τοῦτο δὲ ἀριστ' ἀποδεικνύει ὁ Goethe ἐν τῷ ᾄσματι τῷ ἐπιγραφομένῳ *Nähe des Geliebten*, λέγων ἐπ' ὀνόματι ἀνωνόμου ἐρωμένης ὅτι πρῶϊαν καὶ ἐσπέραν ἐνθυμεῖται τὸν μεμακρυσμένον φίλον, βλέπει αὐτὸν καὶ ἐν μέσῳ κονιορτοῦ καὶ ἐν βαθεῖα νυκτί, ἀκούει αὐτὸν καὶ ὅταν βοᾷ τὸ κύμα καὶ τέλος ἐν τῇ ἡμερίᾳ τοῦ

(*) Ἰδε Schneidewin *Ibyci Rhegini carminum reliquiae*, fragm. I.

ἄλλους εὐρίσκεται παρ' αὐτῷ, καίτοι τόσον μακρὰν εὐρισκο-
μέμφ.

Ich bin bei dir, du seist auch noch so ferne;
Du bist mir nah!

Καταχωρίζομεν δ' ἐν ὑποσημειώσει τοῦ ὠραίου τούτου ποιημα-
τίου ἔμμετρον μετάφρασιν (*).

Ὅμοίως ἐν τῷ ἄσματι *An die Entfernte* ἀμφιβάλλει ὁ ποιη-
τῆς ἂν ἀπεμακρύνθη ἀπ' αὐτοῦ ἢ φίλη, διότι ἕκαστον ῥῆμα καὶ
ἕκαστος φθόγγος ἀντηχεῖ ἔτι ἐν τῷ συνειθισμένῳ αὐτοῦ ὡτί :

So hab' ich wirklich dich verloren?
Bist du, o Schöne, mir entflohn?
Noch klingt in den gewohnten Ohren
Ein jedes Wort, ein jeder Ton.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλα παραδείγματα ἐξ ἄλλων ποιητῶν δυνάμεθα
περιεργίας χάριν νὰ καταλέξωμεν, ἐν οἷς ἡ ἰσχὺς τοῦ πάθους εἰ-

(*) Ἐγγύτης τοῦ πεφιλημένου.

Σ' ἐνθυμοῦμαι, ὅτε χύνων φῶς ὁ ἥλιος προβαίνει
ἐκ τοῦ κόλπου τῶν κυμάτων·

Σ' ἐνθυμοῦμαι, ὅτε λάμπει ἡ σελήνη, φαινομένη
καὶ ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων.

Ναί, σὲ βλέπω, ὅτε πέραν τρέχει ἄνεμος ἐγείρας
τὸν κοινορτὸν τοῦ ὄρμου,

Καὶ τὴν νύκτα, ὅτε πάλαι ἐπὶ τῆς στενῆς γεφύρας
ὀδοπόρος ἐκ τοῦ τρόμου.

Τὴν φωνὴν σου διακρίνω, ὅτε θραύεται τὸ κῦμα,
οἱ δ' αἰγιαλοὶ βοῶσι·

Καὶ συχνάκις εἰς τὸ ἄλσος φέρω μόνη μου τὸ βῆμα,
ὅτε πάντα σιωπῶσι.

Εἶμ' ἐγγύς σου καὶ ἐγγύς μου ἡ μορφή σου διαμένει,
ἂν καὶ εἶς' ἐν ἄλλῃ χώρᾳ!

Ἦδη ἔκλινεν ὁ Φοῖβος καὶ ὁ Ἑσπερος προβαίνει.
"Ἄχ, ἐδῶ ἄς ἦσο τώρα!

κονίζεται διὰ τῆς ζωηρᾶς ἀναπαραστάσεως τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ.

Οὕτως ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσῃ ποιητικῇ μελέτῃ τοῦ Λαμαρτίνου τῇ ἐπιγραφομένῃ «*Σαπφώ*», ἡ Δεσβία ποιήτρια, μέλλουσα νὰ καταρρίψῃ ἑαυτὴν ἀπὸ τοῦ βράχου ἕνεκεν ἀτυχοῦς ἔρωτος, νομίζει ὅτι ἀκούει μακρόθεν τὴν φωνὴν τοῦ πεφιλημένου Φάωνος καὶ δὴ καὶ ὅτι βλέπει αὐτὸν καταβαίνοντα ἐκ τοῦ λόφου καὶ τείνοντα πρὸς αὐτὴν τοὺς βραχίονας :

Oh ! qu'entends je ?... Écoutez... du coté de Lesbos
 Une clameur lointaine a frappé les échos !
 J'ai reconnu l'accent de cette voix si chère,
 J'ai vu sur le chemin s'élever la poussière !
 O vierges, regardez ! Ne le voyez - vous pas
 Descendre la colline et me tendre les bras ?

Ὁμοίως ἐν τῷ ποιήματι, ὅπερ ἔγραψεν ὁ ἑραστής τῆς Γραζιέλλης ἐπὶ τῇ ἀναμνησεὶ αὐτῆς, — τῷ ἐπιγραφομένῳ *Le premier regret*, ἐκφράζεται ἡ αὐτὴ ἀναπαράστασις :

Moi seul je la revois telle que la pensée,
 Dans l'âme où rien ne meurt, vivante l'a laissée.

(Lamartine Graziella p. 175.)

Ἐτερον παράδειγμα τοιαύτης ἐρωτικῆς ὀπτασίας παρέχει ἡ μῦν ἡ Ἀλζίρα — τὸ σπινθηροβόλον δρᾶμα τοῦ Βολταίρου. Ἐκεῖ ἀποκρινομένη ἡ Ἀλζίρα εἰς τὸν πατέρα της, παρακελεύοντα αὐτὴν νὰ συζευχθῇ μετὰ τοῦ Ἰσπανοῦ τῆς Περούϊας ἡγεμόνος, λέγει ὅτι ὑπακούει μὲν, ἀλλ' ἡ καρδία της ἀνῆκει εἰς τὸν ὁμοεθνή Ζαμῶρον, καίτοι, ὡς ἐπίστευε, πρὸ τριῶν ἐτῶν ἀποθανόντα, οὗ ἡ εἰκὼν πάντοτε ἀναγεννᾶται ἐν τῇ καρδίᾳ της (ἐν πράξει ἄ, σκηνῇ δ'). — Ἀγνοοῦμεν ὅμως ἂν δύναται νὰ θεωρηθῇ πιθανὸν ὅτι τοιαῦτα αἰσθήματα, ἀριστοκρατικά ὅλως, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἔτρεφεν ἀγρία τῆς Ἀμερικῆς νεᾶνις. Ἀλλ' ἴσως καὶ τοῦτο τὸ παράδειγμα δεικνύει τὴν ἀλήθειαν τῆς γνώμης τῶν κριτικῶν, καθ' ἣν εἰς οἰομένηποτε χρόνον ἢ τόπον καὶ ἂν ἀποδημήσῃ ὁ ποιητής, συνοδοιποροῦσι μετ' αὐτοῦ τὰ αἰσθήματα καὶ οἱ πόθοι καὶ αἱ φροντίδες τῆς ἐποχῆς του (ἴδε Ἐ. Ροῖδην περὶ συγχρόνου Ἑλληνικῆς ποιήσεως σελ. 4).

Περιεργότερα ὑπάρχει τοῦ Göthe ἡ ὄπτασία ἐν τῷ εἰς τὴν *Aldan* ποιηματίῳ, τῷ ἀνήκοντι εἰς τὴν τάξιν τῶν *Vermischte Gedichte* τοῦ ποιητοῦ. Ἐκεῖ λέγει ὅτι φαίνεται εἰς αὐτὸν ἐρασθέντα τῆς Αἰδᾶς ἢ θορυβώδης τοῦ ταχυτάτου βίου κίνησις· ὡς ἐλαφρόν τι λεπτότατον ὕψοςμα, δι' οὗ θεωρεῖ διηλεκτῶς ὡς ἐν νεφέλαις τὴν μορφήν τῆς ἐρωμένης, ἥτις λάμπει πρὸς αὐτὸν φιλικῶς καὶ πιστῶς, ὡς διὰ τῶν κινουμένων ἀκτίνων τοῦ βορείου σέλαος λάμπουσι τὰ αἰώνια ἄστρα :

Denn, seit ich von dir bin,
Scheint mir des schnellsten Lebens
Lärmende Bewegung
Nur ein leichter Flor, durch den ich deine Gestalt
Immerfort wie in Wolken erblicke :
Sie leuchtet mir freundlich und treu,
Wie durch des Nordlichts bewegliche Strahlen
Ewige Sterne schimmern.

Πασῶν δὲ ἴσως τῶν προηγουμένων ἰσχυροτάτη εἶνε ἡ ἐρωτικὴ ὄπτασία τοῦ Κλαυδίου Μελνόττου ἐν τῷ συγκινητικωτάτῳ τοῦ Bulwer δράματι *The Lady of Lyons* (act. V, scene II). Ἐκεῖ λέγει ὁ περιπαθὴς ἐραστής εἰς τὴν πιστὴν αὐτοῦ καὶ ἐνάρετον φίλην ὅτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν γυκτοφυλάκων ἐβλεπεν αὐτὴν ἐν ταῖς ἀγκάλαις του (!) καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου τῆς μάχης ἤκουε τὴν καρδίαν τῆς παλλομένην ἐπὶ τοῦ στήθους του :

Oh, joy! — Oh, rapture! By the midnight watchfires
Thus have I seen thee! . . .

And, 'midst the roar of battle, thus have heard
The beating of thy heart against my own!

Ἐπιτραπήτω ὁμως ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι λίαν ἀπίθανος φαίνεται ἡμῖν ἡ ἀκρόασις τῶν παλμῶν ἐρωμένης ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου τῆς μάχης (!). Γινώσκουμεν ὅτι πολλοὶ μαχηταὶ ὑπῆρξαν οὐ μόνον δεινοὶ θεράποντες τοῦ Ἄρεως, ἀλλὰ καὶ φοβεροὶ θιασῶται τῆς Ἀφροδίτης, τῆς Οὐρανίας, ὡς ὁ σταυροφόρος Τογγεμβούργος (ἴδε περὶ αὐτοῦ τὸ φερώνυμον ποίημα τοῦ Schiller), ἢ τῆς Πανδήμου, ὡς ὁ ἡμέτερος Παπαφλέσσας, ὃν ὁ ποιητὴς τῆς

Τουρκομάχου Ἑλλάδος (ἐν ἄσμ. γ', στ. 664 καὶ ἐπ.) ἀπεκάλεσε *φιλογύναιον ἄμα Πάριν καὶ φιλοπόλεμον Ἀχιλλέα*. Πολὺ ὁμως ἀμφιβάλλομεν ἂν τις ἐξ αὐτῶν ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου τῆς μάχης εἶχε πρὸς τὸν ἔρωτα ὡς ὁ Ἀρχιμήδης πρὸς τοὺς γεωμετρικοὺς κύκλους.

Καὶ πολλὰ δὲ ἄλλα ὅμοια χωρία ὑπάρχουσιν ἡμῖν πρόχειρα, μάλιστα δὲ δραματικῶν καὶ λυρικῶν ποιητῶν, ἀλλὰ παραλείποντες αὐτὰ συντομίας ἕνεκα νομίζομεν πρέπον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἰς τοιαύτας αἰσθηματικὰς ὀπτασίας ὑποπίπτουσιν οἱ νεώτεροι καὶ ἰδίως οἱ ἀριστοκρατικοὶ τὴν καρδίαν, οἱ θεωροῦντες τὸν ἔρωτα ὡς αἰσθηματικὴν κλίμακα πρὸς ἀνάβασιν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς λέγει ὁ κ. Ροῖδης (ἔ. ἀν. σελ. 7), ἡ ἄρμα πύρινον, ὅπερ ζῶντας ἡμᾶς ἀνάγει εἰς τὴν τάξιν τῶν θεῶν :

Char de feu qui, vivants, nous porte au rang des dieux

κατὰ τὸν Λαμαρτῖνον (*Harmonies*, livre III). Τοῦναντίον οἱ παλαιοὶ καὶ τῶν νεωτέρων οἱ ἀπλούστεροι καὶ φυσικώτεροι οὔτε εἰς τοιαύτας ὀπτασίας ὑποπίπτουσι καὶ *λύπην αισθάνονται* ἀναμνησκόμενοι τὸν ματαιωθέντα αὐτῶν ἔρωτα. Ἀνωτέρω παρεθέμεθα πολλοὺς ἀριστοκρατικοὺς στίχους τοῦ Goethe ἐνταῦθα ἀναφέρομεν ἄλλους δημοτικωτέρους τῆς αὐτῆς ὑπόθεσεως καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ. Ποιμὴν βλέπων κλειστὴν τῆς ἀπούσης αὐτοῦ ἐρωμένης τὴν θύραν ἄδει τὸν θρῆνον τοῦ Σολομώντος «*ματαιότης ματαιότητων*». — «Ἡ θύρα, λέγει, μένει ἐκεῖ κλειστή ὅμοι! τὰ πάντα εἶνε ὄνειρον»:

Die Thüre dort bleibet verschlossen ;

Doch alles ist leider ein Traum

(Schäfers Klage lied).

Ὅμοίως κατὰ τὸν ἀρχαιομαθῆ Φενελῶνα ἡ Καλυψὼ προσβλέπουσα τὴν ἀνθηρὰν χλόην, ὅπου πολλάκις ἔμενε παρὰ τὸν Ὀδυσσεά, ἐθλίβετο ἀναμνησκομένη ἐκεῖνον. Ces beaux lieux . . . ne faisaient que lui rappeler le triste souvenir d'Ulysse, qu'elle y avait vu tant de fois auprès d'elle (*Télémaque*, livre I.). Ἐν γένει δὲ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι καθ' ὅλην τὴν πρὸ τοῦ

Χριστιανισμοῦ ἀρχαιότητα ἢ σχέσις τῶν δύο φύλων πρὸς ἄλλη-
λα ἤτο αὐτῶς ὑγιᾶς καὶ φυσική, ἐπίσης ἀπέχουσα ἀπ' ἀγρο-
κίας, ὅσον καὶ ἀπὸ διαθρύψεως καὶ τρυφερότητος» ὡς λέγει ὁ
Σχοίμαννος (ἐν τῇ Ὀμηρικῇ Ἑλλάδι, σελ. 79 τῆς ἑλλην. με-
ταφρ.) περὶ τῶν Ὀμηρικῶν ἀνθρώπων. Ὅθεν τὸ λεγόμενον ἐν τῷ
τοῦ Τέλφους μυθιστορήματι *Οἱ τριάκοντα τύραννοι τῶν Ἀ-
θηναίων* (σελ. 43 τῆς ἑλλην. μεταφρ.) ὅτι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἰσοκρά-
τους Πολυκρίτη «πυκνάς ἡμέρας τε καὶ νύκτας ἐγρήγορος διετέ-
λεσεν *ἰνδαλλομένη* ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτῆς τὸν Θρασύβουλον»
φαίνεται ἡμῖν γε μᾶλλον νεωτερικόν, ὡς καὶ τὸ τοῦ Βιργιλίου
(Αἴν. IV, 4) ὅτι ἐν τῷ στήθει τῆς Διδούς, ἐρασθείσης τοῦ Αἰ-
νείου, διέμενον ἐντετυπωμένοι ἡ μορφή καὶ οἱ λόγοι τοῦ ἤρωος :

... haerent infixi pectore vultus

Verbaque...

Ταῦτα ὁμοιάζουσι πρὸς πολλὰς ῥωμαντικὰς ἰδέας ἀπαντώσας
παρὰ τῷ αὐτῷ Λατίνῳ ποιητῇ καὶ παρὰ Πινδάρῳ καὶ παρὰ Σο-
φοκλεῖ καὶ μάλιστα παρ' Εὐριπίδῃ — καὶ προῖον οὔσας τοῦ ἐν
τῷ πνεύματι τούτων τῶν ἀνδρῶν ἐδρεύοντος ἀνωτέρου πολιτι-
σμοῦ. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἄλλαχού.

Ὡς ἐξαιρέσειν λοιπὸν τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς δυνάμεθα νὰ παρα-
δεχθῶμεν τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐρωτικῆς εὐδαιμονίας, διότι, σφο-
δρότατον ὂν τὸ πάθος παρὰ τοῖς νεωτέροις, διαμένει ἀείποτε ζῶν
καὶ ἐμφανίζει ζωηρῶς ἐν τῇ μνήμῃ τὴν διαγραφείσαν εἰκόνα.

Ἀλλ' ἴσως εἶπη τις, διατί ἡ Φραγκίσκα, ἡ περιπαθὴς ἐρωμένη
τοῦ Παύλου, ἀναμνησκομένη ἐν τῷ Ἄδῃ τὸν ἐπίγειον αὐτῆς
ἔρωτα, θλίβεται τὰ μέγιστα καὶ λέγει τοὺς συγκινητικoὺς ἐκεί-
νους στίχους, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ; Ἡ ὠραία
Ῥιμινία δὲν λυπεῖται διὰ τὴν στέρησιν τοῦ προσφιλοῦς αὐτῆ
προσώπου, διότι ἐν τῷ αὐτῷ κύκλῳ τοῦ Ἄδου συμπέτονται ἀμ-
φότεροι ἀδελφικῶς ὡσεὶ *περιστεραὶ* (quali colombe): ἀλλὰ
λυπεῖται διότι ἀπώλεσε τὴν ἐπίγειον εὐδαιμονίαν διαμένουσα
ἤδη ἐν μέσῳ φοδερῶν μαρτυρίων. Δηλαδὴ ἡ Φραγκίσκα εὐρίσκει-
ται ἐν *θετικῇ δυστυχίᾳ*, καὶ οὕτω, νομίζω, πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ
ἡ λέξις *miseria* τοῦ κειμένου· δὲν σημαίνει ἀπλῶς *δυστυχίαν* ἢ

douleur, ὡς μεταφράζει ὁ Musset, ἀλλὰ κυρίως δυστυχίαν παρ-
 ραμένουσαν καὶ διαρκῶς καθισταμένην αἰσθητήν, ἤτοι θετικὴν,
 ὡς εἴπομεν, δυστυχίαν. Π. χ. ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀποτυχὼν ἐν τινι ἐ-
 πιχειρήσει ὑπέστη ἀποθετικὴν δυστυχίαν, ἐν ᾧ ὁ διὰ τὴν ἀποτυ-
 χίαν περιελθὼν εἰς ἔνδειαν καὶ ἄλλας περιπετείας διαρκῶς αἰσθη-
 τὰς, ἐκεῖνος διαμένει ἐν θετικῇ δυστυχίᾳ. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρό-
 πον ἢ τοῦ Βύρωνος Ἰουλίᾳ, κλεισθεῖσα ἐν μοναστηρίῳ μακρὰν τοῦ
 Juan καὶ τῆς φιλοσόφου κοινωνίας, ὑφίστατο ἀπλῆν ἀπώλειαν
 τῆς προτέρας εὐδαιμονίας. Τούναντίον ἢ Φραγκίσκα τοῦ Δάντου,
 οὐ μόνον ἀπολέσασα τὴν προτέραν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν ζωὴν,
 ἀλλὰ καὶ ριφθεῖσα εἰς βόθρον Ἄδου

. . . . d'ogni luce muto

Che mugglia, come fa mar, per tempesta,
 Se da contrari venti è combattuto,

ἤτοι ἔρημον παντὸς φωτὸς καὶ μυκώμενον, ὡς μυκᾶται ὁ πόν-
 τος ἐν τρικυμίᾳ, καταγωνιζόμενος ὑπ' ἀντιπνόνων ἀνέμων, —
 ἢ Φραγκίσκα, λέγομεν, διετέλει ἐν θετικῇ δυστυχίᾳ καὶ μάλιστα
 ἐν τσαύτῃ, ὥστε ὁ ποιητὴς ἰδὼν τὰ μαρτύριά της ἔκλαιε θλι-
 βερῶς καὶ πλήρης ἐλέου :

. . . . Francesca, i tuoi martiri

A lagrimar mi fanno tristo e pio.

Ὁμοίως ὁ Musset καὶ ὁ Λαμαρτίνος ἀπολέσαντες τὴν φίλην αὐ-
 τῶν ἐγένοντο ἀποθετικῶς δυστυχεῖς, ἤτοι ἀπώλεσαν τὸ αἷτιον
 τῆς εὐτυχίας αὐτῶν. Ὁ ἐκπεσὼν ὅμως τῆς πατρίδος αὐτοῦ καὶ
 δουλεύων ἐν τῇ ἐξορίᾳ τοῖς ἄλλοις καὶ δεχόμενος παρ' αὐτῶν ὑ-
 βρεις καὶ προπηλακισμοὺς διατελεῖ ἐν θετικῇ δυστυχίᾳ. Παρὰ τῷ
 Ὁμήρῳ λέγει ὁ Ἐκτωρ ὅτι θὰ προμαχήσῃ τῆς ἱρῆς Ἰλίου φρον-
 τίζων ὑπὲρ τῆς συζύγου αὐτοῦ, ἣτις ἄλλως θέλει αἰχμαλωτισθῆ
 ὑπὸ τῶν χαλκοχιτώνων Ἀχαιῶν καὶ ἀπαχθεῖσα εἰς Ἄργος θὰ ὑ-
 πηρετῇ Μεσσήϊδα τινὰ ἢ Ὑπέρειαν καὶ θέλει τις εἶπῃ περὶ αὐτῆς
 ἰδοῦ ἢ γυνὴ τοῦ Ἐκτορος ! Τότε δέ, τῇ λέγει,

σοὶ αὖ νέον ἔσσεται ἄλγος

(Ἰλ. Ζ, 462).

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ μέγας Ναπολέων, ἂν ἐγένετο μόνον
 ἔκπτωτος τοῦ θρόνου, θὰ ἦτο ἀποθετικῶς δυστυχὴς ἀλλ' ἀπο-

βαλὼν τὸ στέμμα καὶ Προμηθεὺς γενόμενος τοῦ βράχου τῆς Ἀγίας Ἑλένης καὶ μυρίας πάσχων στερήσεις (ἴδε *Las Cases Memorial de Sainte-Hélène Tome I, p. 327—329*) περιήλθεν εἰς θετικὴν δυστυχίαν — *alla miseria* καὶ μάλιστα ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς συγγραφεὺς ὀνομάζει τὰς ἐν τῇ ἐξορίᾳ στερήσεις τοῦ Ναπολέοντος *misères de son exil* (ἐν σελ. 484 τοῦ αὐτοῦ τόμου).

Ἡ λέξις λοιπὸν *miseria* ἰσοδυναμεῖ πρὸς τό: δεινοπάθεια, ταλαιπωρία, ἀθλιότης καὶ τὸ Ὀμηρικὸν οἰζὺς—καὶ σημαίνει τὴν ἀντίθετον ἔννοιαν τῆς μακαριότητος. Ὡς δὲ λέγεται παρὰ τῷ Ὀμήρῳ «πόνος καὶ οἰζὺς» ἢ «κάματος καὶ οἰζὺς» (Ἰλ. Ν, 2. Ο, 365), οὕτω λέγεται παρὰ Κικέρωνι *labores ac miseriae* (in *Catil. IV, c. 7*) καὶ παρὰ Σαλλουστίῳ *luctus atque miseriae* (*Catil. c. 51*). Ἵνα δὲ καταδειχθῇ ἔτι μᾶλλον ἡ δύναμις τῆς προκειμένης λέξεως, καταλέγομεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Δάντου παραδείγματα:

Ἐν τῷ Β' ᾠσματι τῆς Κολάσεως παρίσταται ἡ οὐρανία Βεατρίκη λέγουσα πρὸς τὸν ἐν τῷ ἄδῃ Βιργίλιον *la vostra miseria non mi tange*, ἤτοι ἡ δεινοπάθεια ὑμῶν, τῶν ἐν ἄδου διατριβόντων, δὲν ἄπτεταί μου.

Ἐν τῷ Γ' ᾠσματι, περιγράφων ὁ ποιητὴς δι' ἀμιμητῶν στίχων ἀμυθήτους βασιάνους, λέγει:

... questo misero modo

Tengon l' anime triste di coloro,

Che visser senza infamia, e senza lodo,

ἤτοι: «ταύτην τὴν ἀθλίαν τύχην ἔχουσιν (=οὕτως ἀθλίως πάσχουσιν) αἱ θλιβεραὶ ψυχαὶ ἐκείνων, οἵτινες ἐζῆσαν ἄνευ ἀτιμίας καὶ ἄνευ ἐπαίνου».

Ἐν τῷ Δ' ᾠσματι *miseri profani* καλοῦνται οἱ ταλαιπωρούμενοι λαίμαργοι κτλ' ἐν δὲ τῷ Δ' ᾠσματι τοῦ Καθαρτηρίου καλεῖται ἡ τότε δούλη καὶ διεφθαρμένη Ἰταλία *misera*.

Ὁ Δάντης λοιπὸν οὐχὶ μέγα ἄδικον, ἀλλὰ μέγιστον δίκαιον ἔχει ἐκφραζόμενος ἐν τοῖς περὶ ὧν ὁ λόγος στίχοις ὡς ἐκφράζεται, καὶ ἄπορον ὅτι τοσοῦτον παρενοήθη. Ἡ ἐν τῇ μνήμῃ ἀντίθεσις

τῆς παρούσης *ταλαιπωρίας* πρὸς τὴν οἰχομένην εὐδαιμονίαν εἶνε ἀντίθεσις *σπαραξικάρδιος*, *contraste déchirant*, ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι, καὶ ἀδύνατον νὰ παράγῃ εὐφρόσυνον ἀναβίωσιν τοῦ εὐδαίμονος παρελθόντος.

Ὁ δ' εὐτυχίας εἰς τὸ δυστυχὲς πεσὼν

ψυχὴν ἀλάτται τῆς πάροιθ' εὐπραξίας,

εἶπεν ὁ Εὐριπίδης ἐν Τρωάσι, στ. 639.

Ἐκ πάντων λοιπὸν τῶν προειρημένων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀσφαλῶς τὰ ἑξῆς :

1) Ὅτι ὁ Δάντης, εἰπὼν ὅτι ὁ ἐν τῇ δεινοπαθείᾳ ἀναμιμνησκόμενος τὸν εὐδαίμονα χρόνον λυπεῖται τὰ μέγιστα, ἐξέφρασεν ἀλήθειαν ψυχολογικὴν ἀναντιρρήτον,

2) Ὅτι οἱ κατὰ τῆς γνώμης αὐτοῦ ἐγειράντες πόλεμον οὔτε τὸ βάθος τῆς ἐν τῇ λέξει *miseria* περιεχομένης ἐννοίας ἐξεκένωσαν, οὔτε δικαίως ἀπέδωκαν τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξαιρετικῶς ἐναργῆ ἐν τῇ μνήμῃ ἐπιδιαμονὴν καὶ ἀναπαράστασιν τοῦ ἔρωτος εἰς πᾶσαν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν,

3) Ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐρώντες, διατελοῦντες ἐν *θετικῇ* *δυστυχίᾳ*, μετὰ θλίψεως ἀναπολοῦσι τὴν προτέραν εὐδαιμονίαν — καὶ

4) Ὅτι ποιούμενοι λόγον περὶ τοῦ ποιητοῦ τῆς *Θείας Κωμῆς* πρέπει νὰ εἴμεθα πολὺ προσεκτικοί, διότι Δάντης, Ὁμηρος, Σοφοκλῆς, Σακεσπῆρος, Βύρων καὶ εἴ τις ἄλλη ὑπέροχος μεγαλοφυΐα σπανιώτατα δύνανται νὰ ἐλεγχθῶσιν ὑφ' ἡμῶν καὶ συχάνικι ἐλέγχουσι τὴν ἡμετέραν μικρόνοιαν. Οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες, ὅμοιοι πρὸς τὸν βράχον, καθ' οὗ μάτην ἐφορμῶσι τὰ κύματα καὶ συντετριμμένα ἀναπίπτουσιν, ἐματαίωσαν καὶ ἐξηνέμωσαν πάντα κατ' αὐτῶν καὶ ὑπὸ εὐφυῶν ἔτι ἀνδρῶν γενόμενον ἐλεγχον. Οὔτε ὁ Ζωΐλος, οὔτε ὁ Σκαλίγερος, οὔτε ὁ Ἄνδρις, οὔτε ὁ Rousseau εἶπόν τι πολλὰ κατὰ Ὁμήρου εἰπόντες, οὔτε ὁ φοβερός Despréaux ἐπεδοκιμάσθη καταδικάσας ὡς *ψευδόχρυσον* τὴν ποίησιν τοῦ Τάσσου, οὔτε ὁ Göthe, οὔτε ὁ Jacob, οὔτε ὁ Klein ἀνεῦρον *κηλίδας* ἐν τῇ Ἀντιγόῃ τοῦ Σοφοκλέους, ὡς νο-

μίξεται ὑπό τινων, οὔτε ἀνδρῶν σωφρονούντων λόγοι ἐθεωρήθησαν ὅσα ἐγράφησαν κατὰ Σακεσπέρου, Βύρωνος καὶ πολλῶν ἄλλων ἐξόχων ῥομαντικῶν ποιητῶν. Καθ' ἐκάστην δὲ βλέπομεν τὰς τοιαύτας κατηγορίας, γενικὰς ἢ εἰδικὰς, ἐμπαθεῖς ἢ ὑπερκριτικὰς, ἐξαφανίζομένας ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῶν λογίων. Ἄλλοτε ὁ στίχος τοῦ Καθαρητοῦ (*canto VI*):

... o sommo Giove,

Che fosti 'n terra per noi crucifisso,

ἦτοι: «ὦ ὑπάτε Ζεῦ, ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν ἐν τῇ γῆ», ἐθεωρεῖτο βλάσφημος, ἀπειρόκαλος καὶ γελοῖος. Σήμερον ἀναγνωρίζεται καὶ ἐν τούτῳ ἡ φιλοσοφικὴ μεγαλειότης τῆς ποιήσεως τοῦ Δάντου, ὑποδειξάντος διὰ τοῦ ἀνωτέρω στίχου ὅτι τὸ αὐτὸ Ὑπέρτατον Ὁν ἐλάτρευσε ἀείποτε ἡ ἀνθρωπότης διὰ διαφόρων δογμάτων καὶ ὀνομάτων καὶ ὅτι πρὸ τοῦ μόνου, τοῦ ἀληθοῦς τούτου Θεοῦ, τοῦ ὑπὲρ πάντων σταυρωθέντος, οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληνας (πρὸς καὶ *Fiorentino la divine comédie de Dante*, p. LI).

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων· ἀλλὰ πρὶν ἔτι καταπαύσωμεν τὸν λόγον, ὃν πολλαχοῦ διὰ μικρῶν παρεκβάσεων οὐχὶ ἀπὸ σκοποῦ ἐποικίλαμεν, ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, ζητήσαντες παρὰ τοῖς φιλοσόφοις γνώμην τινὰ σχετικὴν πρὸς τὸ ἀπασχολῆσαν ἡμᾶς ζήτημα περὶ τοῦ ψυχολογικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ παράγει ἡ ἀνάμνησις οἰχομένης εὐδαιμονίας, — μίαν μόνην εὔρομεν, τὴν ἐν τῇ Ῥητορικῇ τοῦ Ἀριστοτέλους (*Βιβλ. Α', κεφ. XI*), ἔχουσαν ὡς ἑξῆς:

«Καὶ ἐν τοῖς πένθεσι καὶ τοῖς θρήνοις ἐγγίγνεται τις ἡδονή. Ἡ μὲν γὰρ λύπη, ἐπὶ τῷ μὴ ὑπάρχειν ἡδονῇ δέ, ἐν τῷ μεμνησθαι καὶ ὄραν πως ἐκεῖνον, καὶ ἃ ἔπραττε, καὶ οἷος ἦν. Διὸ καὶ τοῦτ' εἶρηται,

«Ὡς φάτο· τοῖσι δὲ πᾶσιν ἐφ' ἕμερον ὤρασε γόοιο.»

Ὡς βλέπει πᾶς τις, τὸ χωρίον τοῦ Σταγειρίτου εἰδικῶς ποιεῖται λόγον περὶ τῶν πενθούντων καὶ θρηνούντων, ὡς ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τοῦ Ὀμηρικοῦ παραδείγματος, ὅπερ ἐπάγεται, — ἀλλ' εὐκολος βεβαίως ὑπάρχει ἡ δι' ἐρμηνευτικῆς ἀναλογίας ἐπέκτασις

τῆς ἐν αὐτῷ περιεχομένης γνώμης εἰς τὴν ἀνάμνησιν παντὸς ἀπολεσθέντος ἀγαθοῦ. Τούτου δ' ὅμως γενομένου, θὰ δυσκολευθῶμεν πολλάκις νὰ συμφωνήσωμεν μετὰ τοῦ κλεινοῦ φιλοσόφου—καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων καταφεύγομεν εἰς τὰ προειρημένα θετικῆς δυστυχίας πορδείγματα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἔτι, ὅπερ λαμβάνομεν ἐκ τῆς δημοτικῆς ἡμῶν ποιήσεως.

Ἐπάρχει παρ' ἡμῖν πασίγνωστον δημοτικὸν ποιημάτιον, περιελθὸν εἰς γυνῶσι καὶ τῶν δυτικῶν Εὐρωπαϊῶν, καθ' ὃ ἐπίσκοπός τις τοῦ Δαμαλά (τῆς ἀρχαίας Τροιζήνος), ἀναχθεὶς πρὸς ἀγρὰν μεγάλων ἰχθύων εἰς τὸ πέλαγος καὶ ἐκεῖ συλληφθεὶς ὑπὸ πειρατῶν Ἀλγερίνων, μετηνέχθη εἰς Ἀλγερίαν, ὅπου ἐτυραννεῖτο διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς ἀλήθων, διὰ δὲ τῆς ἄλλης κατακοιμίζων τοῦ Αἰθίοπος δεσπότη τοῦ νήπιον. Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Δαμαλά, *ce pauvre gloton*, ἀνταλλάξας τὴν προτέραν εὐζωίαν δι' ἀφορήτου δουλείας καὶ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον διὰ χειρομύλου, διετέλει βεβαίως ἐν θετικῇ δυστυχίᾳ· πολὺ δὲ ἀμφίβολον εἶνε ἂν θρηνῶν διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν προτέρων ἀγαθῶν ἠσθάνετο τὴν Ἀριστοτελικὴν ἡδονήν.

Μεῖζων ἔτι ὑπάρχει ἡ δυσχέρεια τῆς μετὰ τοῦ Σταγειρίτου συμφωνίας ἐν ἄλλοις παραδείγμασι δεινότερας θετικῆς δυστυχίας, ὅπου βλέπομεν τοὺς ἔχοντας αὐτὴν προτιμῶντας χάριν ἀπαλλαγῆς τῶν δεινῶν τὸν σωματικὸν θάνατον, ὡς οἱ ἐν τῷ Ἄδῃ τοῦ Δάντου ταλαιπωρούμενοι ἐπικαλοῦνται τὸν ψυχικόν. Εἶνε βεβαίως δύσκολον νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ὁ λέγων ὡς ἡ Ἀνδρομάχη τοῦ Εὐριπίδου (Τρωάσι στ. 637):

τοῦ ζῆν δὲ λυπρῶς κρείσσόν ἐστι καθανεῖν

δύναται νὰ αισθάνεται ἴχνος τι ἡδονῆς, ὅταν θρηνῇ ἀποσβεσθεῖσαν εὐτυχίαν. Οὕτως ὅτε ἡ Ἀντιγόνη ἔλεγεν ὅτι ἀποθνήσκουσα πρὸ τοῦ καιροῦ φέρει κέρδος (Σοφ. Ἀντ. στ. 461), διότι ζῆ ἐν πολλοῖς δεινοῖς, διστάζει τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἐνεγίγνετο τῇ ψυχῇ αὐτῆς ἡδονή τις διὰ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ φιλτάτου ἀδελφοῦ Πολυνεῖκου ἢ τῶν ἄλλων οἰκείων προσώπων, ὧν αἱ δυστυχίαι ὑπῆρξαν δυστυχίαι αὐτῆς.

Ἐν γένει δὲ ἡ Ἀριστοτελικὴ γνώμη δὲν δύναται νὰ ἐπαλη-

θεύη ἐν τῇ θετικῇ δυστυχίᾳ, διότι κατ' αὐτὴν τὸ παρὸν κακὸν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ πρότερον ἀγαθὸν διεγείρει αἴσθημα πολὺ ἀλγεινόν, κατακυριεῦον τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου· ἀλλὰ καὶ ἀποθετικῆς δυστυχίας προκειμένης ἀμυδρῶς μόνον δύναται τις νὰ διακρίνῃ τὴν πένθιμον ἡδονὴν τοῦ Σταγειρίτου, ἣτις εἶνε μᾶλλον θεωρητικὴ, διότι ἄνευ φιλοσοφικοῦ μικροσκοπίου ἀδύνατον νὰ ἴδῃ τις αὐτήν, ὅπως εἶνε ἀδύνατον νὰ ἴδῃ τις τὸ ἐν τῷ χάλικι ἐγκεκρυμμένον ἄφαντον πῦρ ἄνευ ἐκτριβῆς αὐτοῦ καὶ τὴν λανθάνουσαν θερμότητα ἄνευ τῶν πειραμάτων τῆς Φυσικῆς. Λάδωμεν δὲ καὶ πάλιν ἐν παράδειγμα ἐκ τῆς δημοτικῆς ἡμῶν ποιήσεως. Ὑπάρχει παρ' ἡμῖν δίστιχον πασίγνωστον, ἀποπνέον πολλὴν τὴν μελαγχολίαν—τὸ ἐξῆς:

Μία φορὰ ἤμουν ἄγγελος, τὴρ' ἀγγερίζουν ἄλλοι,
 ὅς τῇ βρῦσι ποῦ ἴπινα νερό, τώρα τὸ πίνουσι ἄλλοι.

Ὁ ἀναμνησκόμενος τὴν προτέραν αὐτοῦ ἀγγελικότητα, οἷον Χαρμόλειός τις Μεγαρικός, οὗ τὸ φίλημα διτάλαντον ἦν (Λουκιαν. Νεκρ. διαλ. 10), καὶ βλέπων ἤδη περὶ αὐτὸν ὄμιλον ἄλλων ἀγγελιζόντων ἴσως αἰσθάνεται λεληθότως πως καὶ τὴν Ἀριστοτελικὴν ἡδονὴν ἐν τῷ μεμνηῖσθαι καὶ ὄραν πως ἄγνοῶ ὅμως ἂν δύναται καὶ νὰ λέγῃ μετὰ τοῦ Λαμαρτίνου:

O puissance de l'âme! O jeunesse éternelle!
 qu' une douce mémoire en nos seins renouvelle
 (Harmonies, livre II).

Τοῦλάχιστον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κεφάλου παρὰ Πλάτωνι (Πολιτ. Α, 329 α): «οἱ πλεῖστοι (τῶν πρεσβυτέρων) ὀλοφύρονται ξυνόντες, τὰς ἐν τῇ νεότητι ἡδονὰς ποθοῦντες καὶ ἀναμνησκόμενοι περὶ τε τάφροδισια καὶ περὶ πότους καὶ εὐωχίας καὶ ἄλλ' ἅττα, ἃ τῶν τοιούτων ἔχεται, καὶ ἀγανακτοῦσιν ὡς μεγάλων τιῶν ἀπεστερημένοι καὶ τότε μὲν εὐ ζῶντες, νῦν δὲ οὐδὲ ζῶντες.»

Ταῦτα καὶ περὶ τῆς γνώμης τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1880.

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Δ. ΒΛΑΒΗΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΑΤΤΙΚΗΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ.

Τρεῖς τέσσαρας ἐπιγραφὰς ἔχοντες σήμερον νὰ ἐκδώσωμεν, ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς παλαιοτάτης.

1.

.....	ΕΙΞ.	Διονύσιος .....
.....	Νικίας Νικίδου(ς) Σφ(ς)ήτιος	Αἰσχύλος ξ.....
...ρος Ἄγκυ	Εὐκράτης Λυσικράτος Ἐπιση	γραμματε(ὺς)....
.... Κυδαθη	Ἀριστόβουλος Βουλάρχου Φλυε	Ἑλπίνο Ε.....
5	_____ Φιλόξενος Ἀντιφῶντος Ἐλευ	_____
	..Λ. τιμος Θεσπιεύς ἐπόησεν.	

Τριγωνικὴ πλάξ λίθου Πεντελησίου, ἥς τὰ ἀπημβλυμμένα ποτέ, ὡς ὑποθέτομεν, κανονικῶς τρία ἄκρα ἀπεκρούσθησαν πρόπαλαι ἀνωμάλως, καὶ τὸ μῆκιστόν της τώρα μῆκος περι-ρίζεται εἰς 0,89 Γαλ. μέτρον, ἔχει ἐπὶ μιᾶς τῶν ἀτελῶς σωζομένων καθέτων καὶ ἡρέμα ὑποκοίλων ἐπιφανειῶν τοῦ αὐτῆς πάχους, ὅπερ εἶναι 0,13 Γαλ. μέτρον, τὰ ἀνωτέρω δοθέντα γράμματα σχήματος τῶν καλῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων, τῶν ἀρχῶν περίπου τοῦ δ' πρὸ Χρ. αἰῶνος. Ὁ τελευταῖος στίχος, ὁ ἕκτος, εἶναι κεχαραγμένος μικροτέροις γράμμασι, ὁ δὲ κολοβώτατος νῦν πρῶτος φαίνεται ὅτι καὶ ἀρχῆθεν ἦτο πρῶτος οὐδ' εἶχεν ἄλλον ἀνωτέρω του, διότι τὸ ἀποθραυσθὲν ἐκεῖ μέρος λίθου εἶναι ἐλάχιστον. Ἐτι ρητέον, ὅτι ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει τοῦ ἐ. στίχου ὁ τόπος, ὅπου ἔθεσα γραμμάς, εἶναι κενὸς γραμμάτων.

Τὴν πλάκα ταυτην εὐρών ὁ καθηγητὴς Ἀντ. Δαμασκηνὸς οὐ πρὸ πολλοῦ ἐν ταῖς σκαφαῖς, ἅς πρὸς κατασκευὴν θαλασσίων λουτρῶν ἐποίησε παρὰ τὴν Φαληρικὴν ὁδὸν (10 λεπτά τῆς ὤρας μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Ἰλισσοῦ, παρὰ τὴν ἐκεῖ νέαν γέφυραν), ἐδωρήσατο εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρίαν.

Ὅτι ἡ πλάξ ἀνεῖχέ ποτε τρίποδα μετάλλινον, πειθόμεθα εὐκόλως βλέποντες τὴν ἀνω ἐπιφάνειάν της ἔχουσαν ἐν τῷ μέσῳ στρογγύλον κοίλωμα, κατὰ δὲ τὰ τρία ἄκρα, ἄλλα μικρότερα

κοιλώματα, σαφῶς δηλοῦντα, ὅτι ἐκεῖ οἱ πόδες τοῦ τρίποδος εἰσεχώρουν. Ὑπάρχουσι δ' ἐν Ἀθήναις καὶ ἄλλαι τοιαῦται πλάκες, ἀλλ' ἀνεπίγραφοι. Πῶς δὲ αὕτη ἐν θέσει ἀπομεμικρυσμένη τῆς πόλεως εὑρέθη, ἀδηλον.

Ὅποῖος δ' ἄρα γε ἦτο καὶ ὁ τρίπους, οὗ ἔχομεν τὴν ἐπιγραφὴν; Ἦτο χορηγικός, ἢ ἀλλοῖόν τι ἀνάθημα ἐπιμελητῶν τινων, ἴσως δέκα, ἐνὸς ἐξ ἐκάστης φυλῆς τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες νὰ εἶχον καὶ ἓνα γραμματέα; Ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης τῆς ὑποθέσεως, καὶ βλέποντες ὅτι, ἂν καὶ τὰ γράμματα πάντων τῶν στίχων φαίνονται ὡς ἐν συνεχείᾳ καθ' ὅλον τὸ μῆκος κεχαργμένα ἄνευ αἰσθητῶν διαλειμμάτων, τὸ ἀριστερώτερον ὅμως τῷ ὀρῶντι μέρος αὐτῶν, τὸ περιλαμβάνον τὰ ροσ Ἀ γ κ υ καὶ τὰ Κ υ δ α θ η, δὲν εἶναι ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς ὀριζοντείου γραμμῆς μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπὶ δεξιᾷ χωρῶντων γραμμάτων, ἀλλ' ὀλίγον χαμηλότερα, παραδεχόμεθα, ὅτι ἡ ὅλη ἐπιγραφή ἀναγνωστέα ὡς κατὰ τρεῖς σελίδας (στήλας, colonnes) κεχαραγμένη, ὧν ἡ πρώτη νὰ εἶχέ ποτε τρεῖς δημότας εἰς τέσσαρας στίχους, ἡ μεσαία πέντε δημότας εἰς πέντε στίχους, ἡ δὲ τελευταία δύο δημότας καὶ ἓνα γραμματέα, δημότην καὶ αὐτόν, εἰς τέσσαρας στίχους. Οὕτω γίνονται ἔνδεκα τὸ ὅλον ἄνδρες, ἐξ ὧν τὰ σφῶζόμενα ἐξ δημοτικὰ ὀνόματα εὑρίσκονται ὑπαγόμενα καλῶς εἰς τὴν γνωστὴν ἡμῖν κανονικὴν καὶ ἐπίσημον σειρὰν ἢ τάξιν τῶν οἰκείων φυλῶν, οὕτω οἱ Ἀγκυλῆθεν εἰς τὴν δευτέραν φυλὴν (Αἰγιίδα), οἱ Κυδαθηναίης εἰς τὴν τρίτην (Πανδιονίδα), οἱ Σφήττιοι εἰς τὴν πέμπτην (Ἀκαμαντίδα), οἱ Ἐπικηφίσιοι εἰς τὴν ἕκτην (Οἰνίδα), οἱ Φλυῆς εἰς τὴν ἑβδόμην (Κεχροπίδα), οἱ Ἐλευσίνοι εἰς τὴν ὀγδόην (Ἴπποθωντίδα)· ἐξέλιπαν δὲ τέσσαρα δημοτικά, τῆς πρώτης (Ἐρεχθίδος), τῆς τετάρτης (Λεωντίδος), τῆς ἐνάτης (Αἰαντίδος), καὶ τῆς δεκάτης (Ἀντιοχίδος). Ἡ δὲ ὅλη ἐπιγραφή κατὰ ταῦτα ἀποβαίνει ὁμοία τῇ πρὸ 20 ἐτῶν ἐκδοθείσῃ παρ' ἡμῶν ἐν τῷ ἀτόμῳ τοῦ Φιλίστορος, σελ. 189, ἣτις κ' ἐκεῖνη εἶχε δέκα ἄνδρας δημότας ἐκ τῶν δέκα κατὰ σειρὰν φυλῶν καὶ ἓνα γραμματέα, ἔτι δὲ καὶ ὑπογραμματέα καὶ τέλος τὸ ὄνομα τοῦ ποιήσαντος τὸ ἀνάθημα τεχνίτου Λεωχάρους.

Τὸ δὲ κολοβὸν ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιγραφῇ ὄνομα τοῦ Θεσπιέως τεχνίτου ἴσως ἦτο Φιλότημος ἢ Πολύτιμος. Δὲν δύναμαι δὲ νὰ ἐνθυμηθῶ τώρα, ἂν μέχρι τοῦδε καὶ ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς ἐγνώσθη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τοιοῦτο τεχνίτου ὄνομα. Τά παλαιὰ τοῦλάχιστον βιβλία σιγῶσι.

2.

Ἐπὶ.....ἄρ)χοντος, ἐπὶ τῆς Αἰαντίδος δωδεκάτης πρυτανείας, ἦ

.....ένωνος Ἐπικηρῆσιος ἐγραμμάτευσεν, βουλῆς ψηφίσματα,

...ῶνος) ὀγδοεὶ μετ' εἰκάδας, τρίτει καὶ εἰκοστῆ τῆς πρυτανείας,

ἐκκλησία ἐμ Πει)Βαιεῖ τῶν προέδρων ἐπεψήφισε Ζωῖλος Ζωῖλου Φλυεὺς καὶ

5 συμ πρόεδρο)ι· ἔδοξεν τεῖ βουλευῖ Λυκῖνος Νίκωνος Ἀλιμούσιος εἶπεν· ὑπέρ ὧν ἀπαγγέλ)λει ὁ ἱερεὺς τοῦ Διὸς τοῦ σωτήρος τοῦ ἐμ Πειραιεῖ καὶ οἱ ἐπιμ(εληταὶ ὑπὲρ τῶν ἱ)ερῶν ὧν ἔθυσον τῷ τε Διῖ τῷ σωτήρι καὶ τῆ Ἀθηναῖ τεῖ σω(τείραι καὶ τῷ Ἀσκληπ)Φῶι καὶ τῆ Ἰγυῖαι καὶ το(ῖς ἄλλ)οις θεοῖς, παραστήσα(ντες ὡς ὅτι κάλλιστα θύματα; ἀγαθῆ τύχει;· δεδόχθαι τεῖ)βουλῆι, τὰ μὲν ἀγ(αθὰ δ)χεσθαι

.....

Ἐπὶ στήλης λίθου Ὑμηττίου, εὐρεθείσης ἐν Πειραιεῖ κατὰ τὰ Ὑδραῖϊκα (*) πρὸ ἐβδομαδῶν τινῶν καὶ νῦν ἀποκειμένης ἐν τῷ δημαρχεῖῳ, ἀναγινώσκονται τὰ ἀνωτέρω, ὅχι ἀκριβῶς στοιχηθὸν γεγραμμένα γράμμασι τῶν Μακεδονικῶν χρόνων, λήγοντος ἴσως τοῦ δ'. πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος.

Ἡ στήλη σφῶζει τὸ πλεῖστον τοῦ ἀετωματίου, ἀπεθραύσθησαν δὲ καὶ ἐξέλιπον τὰ ἐπὶ ἀριστερὰ τῷ ὄρῳντι καὶ τὰ κάτω μετὰ τὸν θ'. στίχον, καὶ ὀλίγον μέρος ἐκ δεξιῶν. Τὸ νῦν ὕψος εἶναι 0,36, τὸ πλάτος 0,43, τὸ πάχος 0,10.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ψηφίσματος ἐκ τῶν κοινοτάτων, ἄτε ἐπαναλαμβανομένη ἐν πολλαῖς τοῦ δ'. καὶ γ'. αἰῶνος στήλαις. Ἀκριβέστερον τοὺς χρόνους αὐτοῦ νὰ ὀρίσω δὲν δύναμαι. Δέγω ὅμως, ὅτι, ἂν τὰ ὑπὸ ἄλλων τε καὶ τοῦ Köhler (**) καὶ τοῦ Hartel

(*) Οὕτω μᾶς εἶπαν· ἀλλὰ ὡς δηλοῦσι ζωύριά τινα θαλάσσια ἀπολιθωμένα, τὰ ὁποῖα φαίνονται ἐν τοῖς θραύσμασι τοῦ λίθου, θὰ ἦτο βεβουθισμένη ποτὲ συχνὸν χρόνον ἐν τῇ θαλάσῃ ἢ στήλῃ. Ἄλλως ὅμως ἐκ τούτου τὰ γράμματα οὐδὲν ἔπαθον. Μόνον ἡ ἀπόθραυσις μᾶς ἐστέρησε τοῦ λοιποῦ μέρους τοῦ ψηφίσματος.

(**) Ἴδε τὴν εἰς τὸν ἀρ. 493 τοῦ II τόμου τοῦ CIA σημείωσίν του καὶ ἀλλαγῶν.

(*) , ἐσχάτως δὲ καὶ τοῦ A. Reusch ἐν τῷ Hermes (τόμ. ιε'. τεύχ. ε'.) γραφέντα περὶ τοῦ τυπικοῦ τῶν ψηφισμάτων κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους εἶναι ὡς φαίνονται ἀκριβῆ, τὸ παρὸν ψήφισμα δὲν θὰ ἐγράφη πρὸ τοῦ 320 πρὸ Χρ., διότι, πλὴν ἄλλων, ὑπάρχει ἐν αὐτῷ μνεῖα καὶ συμπεροέδρων.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω βραχέως* πληροφοροῦ δὲ τοὺς ἀναγνώστας ἔτι καὶ τόδε, ὅτι τὸ ἐν δ'. στίχῳ γράμμα Β εἶναι ὄντως ἐπὶ τοῦ λίθου σαφές καὶ βαθυχάρακτον βῆτα, πάντως δὲ κατὰ παραδρομὴν τοῦ λιθοκόπου ἀντὶ Ρ, ὡς νομίζω* διότι τί ἄλλο ἐκεῖ ἠδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ παρ' ὅ,τι ἐγὼ ἔθεσα; ὡσαύτως τὸ ἐν ἡ. στίχῳ Φ εἶναι καὶ αὐτὸ ἀληθές φῖ, ἐνῶ χρειαζόμεθα ἰῶτα, διότι τίς ἄλλος παρὰ τὸν Ἀσκληπιὸν εἶναι δίκαιος νὰ προηγήται τῆς Ὑγιείας; Δίς λοιπὸν ἐσφάλη ὁ λιθοκόπος ἐν τῷ σφζομένῳ μέρει τοῦ ψηφίσματος καὶ, πάνυ περιέργον, ἀμφοτέρα τὰ ἐσφαλμένα γράμματα εἶναι ἐν αὐτῇ τῇ ἄκρῃ, ἔνθα ἡ ἀπόθραυσις.

3.

...ΙΟ;.....

...Λ; .....CC ριο Ι.....

.. ου καὶ τῆς προσούσης...

ς τῶι κηπιδίῳ ὑποκειμ(έ-

5 νων δραχμῶν ΗΗΗ ἐφ' ὧ(ι

τε ἔχειν καὶ κρατ(εῖν τὸν

ὑποθέμενον (κατὰ συνθή-

κας τὰς κειμ(ένας παρὰ Σ-

είμαλον. . . . .

. . . . . ; . . . . .

*Ἐχει τὰ ἀνωτέρω πλάξ λίθου Ὑμηττίου παραλληλόγραμμος, ἐπιμηκεστέρα μᾶλλον ἢ ὑψηλοτέρα (διότι εἶναι μήκους 0,305, ὕψους δὲ 0,217 καὶ πάχους 0,050, εὐρεθεῖσα πρὸ δύο περίπου ἐτῶν ἐκαρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἰλισσοῦ, ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ὀλυμπεῖου κήπῳ τῶν ἀδελφῶν Τσαιουσοπούλων καὶ παρ' αὐτῶν δωρηθεῖσα εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀρχαιολογ. Ἑταιρίας.

(*) Ἐν τῷ συγγράμματι του Studien über attisches Staatsrecht, Wien, 1878, ἐν σελ. 16 κ. ἐξ.

Ἵτι ἡ παροῦσα ἐπιγραφή εἶναι ὡς ἄλλαι πολλάι ἐν Ἀττικῇ καὶ ἀλλαχοῦ εὐρεθεῖσαι, ὅρος κτημάτων ὑποθηκευμένων, φανερόν. Δὲν εἶναι ὅμως ἐκ τῶν κοινῶν, τὸ μὲν διὰ τὴν μείζονα τοῦ συνήθους ἕκτασίν της, τὸ δὲ καὶ μάλιστα διὰ δύο ιδιώματά της, τὰ ἐξ ἧς. Ὁ λίθος πρῶτον δὲν ἐλαξεύθη, ὡς οἱ πλεῖστοι ἢ καὶ πάντες ἴσως οἱ μέχρι τοῦδε γνωστοί, ἵνα ἐμπαγῇ ὀρθὸς ἐπὶ τοῦ ὑποθηκευμένου χωρίου, ἀλλὰ τετραγωνικὸς ὢν καὶ τὰ κάτω ἀποτετμημένος εὐθυγράμμως καὶ κανονικώτατα, ὡσαύτως δὲ καὶ ἄνω καὶ δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, ὑποδηλοῦται ὡς πεποιημένος ἵνα ἐντειχισθῇ πιθανῶς ἐν τῇ προσόψει τοῦ ὑποθηκευμένου κτήματος, καθὼς περίπου τὰ σημερινὰ τῶν ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν μετάλλινα δελτία ἐπὶ τῶν οἰκιῶν προσηλοῦνται. Δεύτερον, ἡ ἐπιγραφή δὲν εἶναι κεχαραγμένη γλυφάνῳ, ἀλλὰ γεγραμμένη μέλανι, καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ἑπτὰ στίχοι ἐπὶ ἐπιφανείας ἐπικεκρουσμένης πανταχοῦ μὲ κοπίδα καὶ ἐχούσης χτενιάς, ὡς λέγουσιν οἱ σημερινοὶ ἡμῶν λιθοκόποι, οἱ δὲ τελευταῖοι δύο στίχοι ἐπὶ λειοτάτης καὶ σχεδὸν ἐστιλβωμένης ἐπιφανείας, ὑφ' οὗς μένει ἔτι τόπος ἕως κάτω, ὡς δύο στίχους δυνάμενος νὰ χωρεσῇ, καὶ αὐτὸς λειότατος. Ἡ ἀρετὴ δὲ τοῦ μέλανος χρώματος ἦτο τόση, ὥστε καὶ ἐκεῖ ὅπου ἐπὶ τῆς λείας ἐπιφανείας ἐβλάβη περισσότερον εἰς τὸ διάστημα τῶν δύο περίπου χιλιάδων χρόνων, ὅμως ἄφησε λευκίζοντα ἵχνη τριῶν τεσσάρων γραμμάτων ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ κυανοῦ χρώματος τοῦ Ὑμηττίου λίθου. Αἱ δὲ τῶν πρώτων δύο στίχων βλάβαι προέρχονται ἐξ ἀποθραυσμάτων. Ἐντελῶς δὲ σχεδὸν ἐσβέσθησαν μόνον τὰ τέλη τῶν στίχων 6—9. Σχῆμα γραμμάτων μοὶ φαίνεται τὸ τῶν τελευταίων περίπου Μακεδονικῶν χρόνων, εἰ καὶ τὸ σίγμα καὶ τὸ ἔψιλον ἔχουσι τοιοῦτο σχῆμα C E, ὅπερ ἐξηγεῖται, νομίζω, ἐκ τοῦ ὅτι στρογγυλώτερα ἦτο ἐπόμενον ν' ἀποβαίνωσι τὰ γραφίδι καὶ ταχέως γραφόμενα γράμματα, ὅπως τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ εὐρεθεῖσιν ἐπιγεγραμμένοις κεραμίσις ἐκ τῶν Πτολεμαϊκῶν χρόνων παρετηρήθη καὶ εἶπου ἀλλαχοῦ. Τὸ δὲ πῖ ἔχει ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου λίθου βραχύτερον τὸ ἕτερον τῶν σκελῶν καὶ ἐπιεικῶς ἀρχαίζει, καθὼς καὶ τὰ ἐπίλοιπα γράμματα. Ἐμακρολόγησα ὀλίγον περὶ τούτων, διότι ἐπεθύμουν νὰ βεβαιω-

θῆ καὶ ἐν τούτῳ τῷ ὄρω ἐκεῖνο ὅπερ πρὸ ἐτῶν πολλῶν εἶπα, ἐκδίδων ἐν τῇ ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν (φύλλῳ τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1865) πλείονας τοιούτους ὄρους, ὅτι δηλ. ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις πιθανῶς δὲν ἐσυνειθίζοντο πλέον καὶ προσέθηκά τινα εἰκασίαν περὶ τούτου ἐξηγητικὴν. Ἀλλὰ βεβαίως δὲν εἶμαι τόσον amator ingenii mei, ὥστε νὰ μὴ ὑποβάλλω ἐκὼν τὴν περὶ τοῦ πράγματος κρίσιν καὶ εἰς τὴν πείραν ἄλλων ἐντριβῶν περὶ τὰς ἐπιγραφὰς ἀνδρῶν. Ὁ λίθος εἶναι ἐν τῷ Βαρβακείῳ καὶ ὁ βουλόμενος δύναται νὰ τὸν ἐξετάσῃ.

Τέλος λέγω, ὅτι ἀμφισβάλω περὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆς συμπληρωσεῶς μου τῶν τελευταίων δύο λέξεων τῆς ἐπιγραφῆς: πα ρ ἄ Σ ε ἰ μ α λ ο ν· διότι δοτικὴν πτῶσιν μᾶλλον ἢ σύνταξις ἀπαιτεῖ, καθὼς ἐν ἐνὶ τῶν ὄρων ἐκείνων, τῶν ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν ἐκδοθέντων, ἀνεγνώσθησαν τὰ καὶ ἄλλως πολὺ ὅμοια τῶν νῦν τάδε· «ὥστε ἔχειν καὶ κρατεῖν τὸν θέμενον κατὰ συνθήκας τὰς κειμένας παρὰ Δεινίᾳ Εὐωνυμεῖ.»

4.

	"Αρχω(ν
	Μενέας Ζω(ίλου Φλυεύς;.....
	βασί(εύς
	Τιμόστρατος.....
5	πολέ(μαρχος
	'Αρχικλῆς Θρασυ /.....
	θεσμοθ(έται
	Φιλόστρατος Δα.....
	Δωρίων 'Αρήου Πα(ιανιεύς
10	Διόδωρος 'Ινωπος.....
	'Ισίδωτος 'Επικτή(του.....
	Διόδωτος Διοφα.....
	Κλεοφάνης Δημητ(ρίου.....
	Κήρυξ τῆς ἐξ 'Αρήου (πάγου βουλῆς
15	Εὐθύδομος 'Ηλιοδώ(ρου.....
	κήρυξ ἄρχοντος
	Φιλιππίδης Γοργίου /.....
	. . . . .

Ἔχει τὰ ἀνωτέρω στήλη λίθου Πεντελησίου, κολοβή τὰ ἄνω καὶ ἐπὶ δεξιὰ τῷ ὄρωντι καὶ κάτω, ὕψους 0,38, πλάτους 0,12, πάχους 0,05. Εἰπὼν αὐτὴν τὰ ἄνω κολοβήν, ἐνοῶ ὅτι ἔλειψεν ἐκεῖ ὑπὲρ τὸν σφωζόμενον κανόνα (ὃν ἐδήλωσα διὰ γραμμῆς) μέρος τι ἔτι βαθύτερον τοῦ λίθου, εἰσέχον ἐπὶ τινα χιλιοστά, ὅπερ εἶναι ἴσως λείψανον τυμπάνου τοῦ ποτὲ ἐκεῖ ὑψουμένου ἀετωματίου ἢ λείψανον ἐδάφους ἀλλοίου μετὰ γλυφῆς τινος ἢ καὶ γραμμάτων ἐπικεφαλιδαίων, κάτω δὲ μετὰ τὸν ἰζ'. στίχον ἐν αὐτῇ τῇ ἀποθράυσει τοῦ λίθου ὑπολείπονται μικρὰ ἄνω μέρη γραμμάτων καὶ ἄλλου στίχου (*). Εὐρέθη ἡ στήλη αὕτη ἐν τῷ ἔλαιῳ Ἀθηνῶν κατὰ τὴν θέσιν ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Ῥέντη καὶ ἠγοράσθη οὐ πρὸ πολλοῦ παρὰ τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρίας. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων.

Ὁμοιάζει δὲ τὸ περιεχόμενον τῆς στήλης ταύτης ἐν γένει τὸ ἄλλων τινῶν ἐκδοθεισῶν πρὸ πολλοῦ ἐν τῷ Corp. Inscr. Graec. τοῦ Boeckh (ἴδε νῦν αὐτάς, μετὰ καὶ ἄλλων τεμαχίων, ὑστερώτερον ἀνευρεθέντων, ἐν τῷ Corp. Inscr. Attic. III, ἀρ. 1005-1013. Περιέχουσιν ἐκεῖναι αἱ στήλαι ὀνόματα τῶν ἐννέα ἐνιαυσίων Ἀθηνῆσιν ἀρχόντων, ἐν ὅς ἐκ ἄσ τ ο τ ε ἔ τ ο υ ς, μετὰ καὶ τοῦ ὑπηρετικοῦ αὐτῶν, δύο κηρύκων (ἐνὸς τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλῆς καὶ ἐνὸς τοῦ ἄρχοντος), ἐνὸς αὐλητοῦ καὶ ἐνὸς λειτουργοῦ. Ἀλλοῖοι δὲ δύο κατάλογοι σφῶνται ἀρχόντων ἐπωνύμων π λ ε ι ὄ ν ω ν ἐ τ ῶ ν ἐν σειρᾷ χρονολογικῇ, οἱ ἐν CIA, III, 1014—1015.

Ἐκ τοῦ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν λίθου προφανὲς εἶναι ὅτι ἐξέλιπον τέσσαρες στίχοι οἱ τελευταῖοι, οὕτως

αὐλητῆς
ὁ δεῖνα,
λειτουργός
ὁ δεῖνα.

Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων ὁ λίθος, εἶναι ἄξιος λόγου, ὡς περι-

(*) Ἐν αὐτοῖς διακρίνεται πως, ἂν δὲν μ' ἀπατᾷ ἡ ὄρασις, μία ὀριζοντία ἄνω κεραία τοῦ γράμματος T, αὐ ἔχουμεν χρεῖαν διὰ τὸ ἀύλητ ἴς. Ἴδε κατωτέρω.

σφάσας ἡμῖν ὄνομα ἐπωνύμου ἄρχοντος, ἀγνοουμένου μέχρι τοῦ νῦν, τὸ Μεννέας(*). Πίπτει δὲ οὗτος πιθανώτατα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος, ὡς τεκμαιρόμεθα ἐκ τοῦ ἐν στίχῳ θ'. ὀνόματος τοῦ θεσμοθέτου Δωρίωνος τοῦ Ἀρήου, οὗ τὸ κολοβὸν νῦν δημοτικὸν Π α . . . συμπληροῦμεν ὄχι ἀπεικίτως Π α (ι α ν ι ε υ ς). Παιονίδης ἐστὶ ἢ Πακκαεὺς ἢ Παλληνεὺς ἢ Παμβωτάδης ἡδύνατο νὰ συμπληρωθῆ, ἀλλ' ὄχι τόσον πιθανῶς· διότι ἔχομεν Ἀρῆον υἱὸν Δωρίωνος Παιανιέα ἀναφερόμενον ὡς ἄρχοντα Ἀθηνησιν ἐπωνύμων ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει σφισσομένου ἐπιστυλίου τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς Ῥώμης καὶ Σ ε β α σ τ ο ὕ Καίσαρος (ἴδε τὴν ἐπιγρ. ἐν CIA, III, ἀρ. 63), ὅστις ἰδρῦθη ὄχι πολὺ ἴσως μετὰ τὸ 27 ἔτος πρὸ Χρ.(**). Ὁ Δωρίων λοιπὸν ὁ ἡμέτερος θεσμοθέτης εἶναι ἢ υἱὸς τοῦ Ἀρήου ἐκείνου ἢ ἴσως καὶ πατὴρ (κατὰ τὸ ἔθος τοῦ νὰ ἐπαναλαμβάνωνται ἐν ταῖς οἰκογενεαῖς τὰ ὀνόματα ἀπὸ πάππου εἰς ἐγγονον). Πιθανὸν δὲ ὁ νῦν ἐκδιδόμενος λίθος νὰ εἶναι παλαιότερος κατὰ τι τοῦ ἐν CIA, III, ἀριθ. 63, καθ' ὅσον ἐν ἐκείνῳ μὲν ὁ ἄρχων λέγεται «καὶ ἱερεὺς Δρούσου ὑπάτου», ἐν τούτῳ δὲ ὄχι(***). Ὁ Δρούσος γνωστὸν ὅτι ἀπέθανε τῷ 9 πρὸ Χρ. καὶ ὕστερον ἀποθεωθείς ἔσχεν ἐκ κολακείας πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Αὐγούστου ἱερέα ἐν Ἀθήναις τὸν ἐκάστοτε ἐπωνύμων ἄρχοντα. Φαίνεται δέ, ὅτι ἡ κολακεία αὕτη δὲν ὠμοιάζει τὰς σημερινὰς βραχυχρονίους, ἀλλὰ διήρκεσε πολὺ, μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας Ἀδριανοῦ, ὡς εἰκάζει εὐλόγως ὁ Dittenberger ἐν τῷ λήμματι εἰς τὸν ἀριθ. 1009 τοῦ CIA, III, μετὰ ταῦτα δὲ ἐκλείπει ἡ μνεῖα αἱερέως Δρούσου ὑπάτου» ἐν ταῖς Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς. Ἄν λοιπὸν καθ' ὅλον τὸ ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι

(*) Γὰ τοῦ λίθου Μεννέας Ζω . . . συμπλήρωσα ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων τῶν ἐν τρισὶν ἐπιγραφαῖς, τῇ ἐν CIA, III, 1005 καὶ ταῖς ἐν Ἐπιτυμβ. Ἀττικ. ἐπιγρ. ἐκδ. Σ. Κουμανούδη, 1249 καὶ 1262, πόσον πιθανῶς, ἄλλοι δὲ εἴπωσιν.

(**) Ἐν ἔτει 27 πρὸ Χρ. ἐτιμήθη ὁ Ὀκταβιανὸς Καῖσαρ τῷ ὀνόματι Σεβαστὸς=Αὐγουστος, διὰ δόγματος τῆς ἐν Ῥώμῃ συγκλήτου βουλῆς.

(***) Δὲν εἶναι δηλ. διόλου πιθανόν, ὅτι ἐν τῷ μετὰ τὰ ἄρχων(ν) ἐκλιπόντι μέρει τοῦ λίθου ἡδύνατο νὰ χωρέσῃ ἐν ἐνὶ στίχῳ ἐκτεινομένη ὑπερμέτρως καὶ δυσαναλόγως τὰ «καὶ ἱερεὺς Δρούσου ὑπάτου»

Ἀδριανοῦ ἑκατονταετῆς καὶ πλέον διάστημα χρόνου ἀπαράβατον ἦτο τὸ νὰ γράφηται πάντοτε « καὶ ἱερεὺς Δρούσου ὑπάτου » ὁ ἑκάστοτε ἄρχων, πιθανῶς εἶναι παλαιότερος ὁ λίθος ἡμῶν τοῦ ἔτους 9 πρὸ Χρ., εἰ δὲ μή, ὄχι.

Ζήτημα δὲ θέλω νὰ θέσω τὸ πῶς καὶ ποῦ ἦσαν ἰδρυμένοι ἢ ἐντετειχισμένοι οἱ λίθοι οὗτοι οἱ ἔχοντες τὰς ἀναγραφὰς ταύτας τῶν ἐνὸς ἑκάστοτε ἔτους ἐννέα ἀρχόντων. Ἐκ τῶν ἐν τῷ CIA ἐκδοθέντων ἐννέα τοιούτων μνημείων τὰ πλεῖστα ἢ σχεδὸν πάντα εἶναι κολοβά, καὶ τὰ μὲν ὀκτῶ εὐρέθησαν ἐν Ἀθήναις (ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως καὶ εἰς διάφορα μέρη τῆς κάτω πόλεως), ἐν δὲ λέγεται εὐρεθῆν ἐν Μαρουσίῳ. Τοῦτο δὲ τὸ ἡμέτερον ἰκανῶς μακρὰν τῶν Ἀθηναίων. Σῶον δέ, ἀλλ' ὄχι σφώτατον, εἶναι ἐν μόνον τὸ ἐν τῷ CIG 181 (= CIA, III, ὑπ' ἀρ. 1005), ὅπερ πάλαι ποτὲ ἐξ Ἀθηναίων ὑπὸ τοῦ De Nointel ἀπαχθὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐδημοσιεύθη πρῶτον ὄχι καλῶς κατὰ τὰ γράμματα καὶ ἄνευ τοῦ σχήματός του ὑπὸ J. Spon ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν περιηγητικῷ του βιβλίῳ, δεῦτερον δέ, ἀφοῦ κατήνησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν ἐν Παρισίοις Κολβερτίνην βιβλιοθήκην, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Montfaucon ἐν Antiq. expl. Suppl. T. II, p. 100, tab. 30. Ἐκεῖ ἀπεδόθησαν ὀρθῶς τὰ γράμματα καὶ προσετέθη τὸ περίγραμμα τοῦ λίθου, ὅπερ δεικνύει ἀπλῆν ἐπιμήκη στήλην, ἄλλως μὲν ἀκόσμητον, ἔχουσαν δὲ ὑποκάτωθεν τῶν γραμμάτων ἀναγεγλυμμένον βότρυον ἐκ μίσχου κλήματος κρεμάμενον, ἐνθεν δὲ καὶ ἐνθεν αὐτοῦ ἀνὰ ἐν ζεύγος σταχύων σίτου ὀρθῶν, ἀναθρωσκόντων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, μεμορφωμένης κυματοειδῶς. Ἐνεκα τῶν γλυφῶν τούτων ὁ Montfaucon εἵκασεν, ὅτι εἰς ἀνάμνησιν τελέσεως τῶν μεγάλων Διονυσίων, εἰς ἃ εἶχέ τι μέρος καὶ ἡ Δήμητρα, κατεσκευάσθη τὸ μνημεῖον τοῦτο. Ἐγὼ μετὰ τοῦ Βοικιχίου, τοῦ μετεκδότος τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῷ CIG. ὑπ' ἀριθ. 181, δὲν συμμερίζομαι τὴν εἰκασίαν ταύτην, φρονῶν ὅτι ἀπλῶς ἀναγραφὴ, κατὰ λογὸς ἀρχόντων ἐνὸς ἔτους καὶ τοῦ ὑπηρετικοῦ αὐτῶν, εἶναι ὁ λίθος. Ἀπορῶ δὲ μόνον περὶ τῶν ἀναγεγλυμμένων Διονυσιακῶν καὶ Δημητριακῶν συμβόλων, τὰ ὅποια ὁ πρῶτος ἐκδότης

τοῦ λίθου Spon διόλου δὲν ἀναφέρει, ὁ δὲ Βοΐκχιος τὰ ἀναφέρει μὲν, ὡς ἰδὼν αὐτὰ ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Montfaucon, δὲν ἐπιβάλλεται δὲ καὶ νὰ τὰ ἐξηγήσῃ, ἴσως διότι τὰ ἐθεώρησεν ὡς ἀπλοῦν κόσμημα. Ζητήσας δ' ἐγὼ νὰ εὔρω που ἐν βιβλίοις νεωτέραις νέαν τοῦ λίθου ἀπεικόνισιν, ὄχι μόνον δὲν εὔρον τοιαύτην, ἀλλ' οὐδὲ καὶν τινα πληροφορίαν περὶ τοῦ ποῦ νῦν ὁ λίθος σφύζεται.

Παραδεκτοῦ δὲ γινομένου τοῦ ὅτι χάριν μνήμης ἀπλῶς ἱστορικῆς ἀνεγράφοντο κατ' ἔτος οἱ ἄρχοντες, πρέπει καὶ τὸδε νὰ γίνῃ παραδεκτόν, ὅτι κοινός τις τύπος διὰ τὸ εἶδος τῶν μνημείων τούτων θὰ ὑπῆρχε καθιερωμένος καὶ τόπος δὲ, ὅπου ἀπετίθεντο ἢ ἰδρύνοντο ἢ ἐνετειχίζοντο, τὸ Μητρῶον λ. χ. ἐν τῇ κάτω πόλει, ἐνθα ἐφυλάσσοντο τὰ δημόσια ἢ κοινὰ γράμματα, ἢ καὶ ἡ Ἀκρόπολις, ἴσως δὲ καὶ τὰ ἐν τοῖς δήμοις ἀρχεῖα, γινομένων πλειόνων ἀντιτύπων τῆς ἐκάστοτε ἀναγραφῆς, ὡσαύτως δὲ καὶ διὰ τὸ ἄλλο εἶδος τῶν μνημείων, ἐφ' ὧν ἀνεγράφοντο πλειόνων ἐτῶν ἄρχοντες ἐπώνυμοι κατὰ σειράν(*). Ἀλλὰ καὶ ἐκείνου τοῦ εἶδους δὲν ἔχομεν σφζομένους ὀλοκλήρους λίθους, ἔχοντας δηλ. καὶ τὴν κεφαλίδα των ἐπάνω, ἐξ ἧς θὰ ἐδιδασκόμεθά τι σαφές περὶ τῆς αὐτῶν ἀναθέσεως ὥστε πάντων τούτων λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν, πρέπει νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐκ τοῦ μέλλοντος χρόνου καὶ ἐξ εὐτυχῶν, τῇ βοήθειᾳ μάλιστα τῆς σκαπάνης, εὐρημάτων ἔχομεν νὰ προσδοκῶμεν διδασκαλίαν ἀσφαλῆ.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 21 Ὀκτωβρίου 1880.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

(*) Ἐκτενῆς καὶ ἐπιμελῶς συντεταγμένη πραγματεία ἐξεδόθη τῷ 1867 ἐν Γόττᾳ ὑπὸ τοῦ Καρ. Κουρτίου: Das Metroon in Athen, als Staatsarchiv. (Gymnasialprogramm). Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οὐδὲν εἰδικῶς ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα εὐρίσκεται, φυσικῶ τῷ λόγῳ, διὰ τὸ ἀνεπαρκές τῶν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος περισωθεισῶν μαρτυριῶν.

Πρόγραμμα τῶν ἐπὶ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος
1880—81 διδασχθησομένων ἐν τῷ ἐθνικῷ
Πανεπιστημίῳ μαθημάτων.

A) Ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ.

Δογματικὴ παρὰ τοῦ κυρίου Ζήκου Ῥώση, ἐπιτίμου καθηγητοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ πέμπτην, ὥρα 8—9 π. μ.

Ἐγκυκλοπαιδεία τῆς θεολογίας παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τρίτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 8—9 π. μ.

Ποιμαντορικὴ, παρὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου κ. Ν. Καλογερά, τακτικοῦ καθηγητοῦ, κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ πέμπτην, ὥρα 9—10 π. μ.

Χριστιανικὴ ἀρχαιολογία, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ τρίτην, ὥρα 9—10 π. μ.

Ἐρμηνεία εἰς τὴν Α'. βίβλον τοῦ Σαμουὴλ παρὰ τοῦ κ. Π. Παυλίδου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην καὶ πέμπτην, ὥρα 10—11 π. μ.

Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶν σάββατον, ὥρα 10—11 π. μ.

Ἐβραϊκὴ γραμματικὴ, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ παρασκευὴν, ὥρα 10—11 π. μ.

Ἐν τῷ φροντιστηρίῳ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, γραμματικαὶ καὶ ἐρμηνευτικαὶ ἀσκήσεις, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τετάρτην, ὥρα 10—11 π. μ.

Εἰσαγωγή εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, παρὰ τοῦ κ. Ν. Δαμαλά, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, ὥρα 11—12 π. μ.

Ἐρμηνεία εἰς τὰ τρία πρῶτα εὐαγγέλια παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τετάρτην, πέμπτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 11—12 π. μ.

Ἐν τῷ φροντιστηρίῳ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐρμηνεία εἰς τὴν

πρὸς Ῥωμαίους καὶ μετ' αὐτὴν εἰς τὴν Α'. πρὸς Κορινθίους, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶν σάββατον, ὥρα 11 — 12 π. μ.

Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, καὶ μετὰ ταύτην συμβολικὴ, παρὰ τοῦ κ. Ἀναστασίου Διομήδους Κυριακοῦ, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τρίτην καὶ πέμπτην, ὥρα 4—5 μ. μ.

Ἀπολογητικὴ, παρὰ τοῦ κ. Σ. Π. Σούγκρα, ὑφηγητοῦ, κατὰ πᾶσαν μὲν τετάρτην, ὥρα 4—5 μ. μ., κατὰ πᾶν δὲ σάββατον, ὥρα 8—9 π. μ.

Ἱστορία τῶν δογμάτων, παρὰ τοῦ αὐτοῦ καθ' ὀρισθησομένης ἡμέρας καὶ ὥρας.

Πατρολογία, παρὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου κ. Παναρέτου Κωνσταντινίδου, ὑφ., κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 8—9 π. μ.

Κατηχητικὴ, παρὰ τοῦ κ. Ἰγνατίου Μοσχάκη, ὑφ., κατὰ πᾶσαν τρίτην καὶ πέμπτην, ὥρα 5—6 μ. μ.

Φροντιστήριον, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν, ὥρα 5—6 μ. μ.

Ῥητορικαὶ ἀσκήσεις, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, καθ' ὀρισθησομένης ἡμέρας καὶ ὥρας.

B) Ἐν τῇ Νομικῇ Σχολῇ.

Ἐμπορικὸν Δίκαιον, παρὰ τοῦ κ. Γ. Α. Ῥάλλη, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 8—9 π. μ.

Ἀστικὸν Δίκαιον τῶν Ῥωμαίων καὶ Βυζαντινῶν, παρὰ τοῦ κ. Π. Παππαρηγοπούλου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 8—9 π. μ.

Πολιτικὴ πλουτολογία καὶ δημοσιολογία, παρὰ τοῦ κ. Ι. Α. Σούτσου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 9—10 π. μ.

1) Ἱστορία τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου, παρὰ τοῦ κ. Κ. Φρεαρίτου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ τρίτην, ὥρα 9—10.

2) Εἰσηγήσεις, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, ὥρα 9—10 π. μ.

3) Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον, ὥρα 9—10 π. μ.

Συναγματικὸν δίκαιον, παρὰ τοῦ κ. Σ. Στρέϊτ, τ. κ., κατὰ

πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 10—11 π. μ.

Πολιτικὴ δικονομία, παρὰ τοῦ κ. Ξ. Ψαρᾶ, τ. κ., κατὰ πᾶσαν μὲν δευτέραν καὶ τετάρτην, ὥρα 10—11 π. μ., κατὰ πᾶν δὲ σάββατον, ὥρα 5—6 μ. μ.

Κληρονομικὸν δίκαιον τῶν Ῥωμαίων, παρὰ τοῦ κ. Α. Κρασᾶ, ἐκτάκτου καθηγητοῦ, δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα, 10—11 π. μ.

Γαλλικὸν δίκαιον, παρὰ τοῦ κ. Ν. Δαμασκηνοῦ, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην, καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 4—5 μ. μ.

Ῥωμαϊκὸν δίκαιον, παρὰ τοῦ κ. Δ. Θεοφανοπούλου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 4—5 μ. μ.

Ἑρμηνεία τοῦ ποινικοῦ νόμου, παρὰ τοῦ κ. Κ. Ν. Κωστή, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 5—6 μ. μ.

Ῥωμαϊκὸν δίκαιον, παρὰ τοῦ κ. Π. Καλλιγᾶ, ἐπ. καθηγητοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ τετάρτην, ὥρα 5—6 μ. μ.

Ἑρμηνεία τῶν τίτλων τοῦ πανδέκτου, παρὰ τοῦ κ. Β. Ἱ. Οἰκονομίδου, ἐπ. κ., καθ' ὀρισθησομένης ἡμέρας καὶ ὥρας.

Οἰκονομικὴ νομοθεσία, παρὰ τοῦ κ. Α. Κ. Οἰκονόμου, ὑφ. κατὰ πᾶσαν τρίτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 10—11 π. μ.

Πολιτικὴ οἰκονομία, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ παρασκευήν, ὥρα 4—5 μ. μ.

Συνταγματικὸν δίκαιον, παρὰ τοῦ κ. Θ. Ν. Φλογαίτου, ὑφ., κατὰ πᾶσαν παρασκευήν, ὥρα 10—11 π. μ.

Πολιτικὴ οἰκονομία, παρὰ τοῦ κ. Τ. Ἀδαμοπούλου, ὑφ., κατὰ πᾶσαν τρίτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 3—4 μ. μ.

Καταστατικὴ, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ πέμπτην, ὥρα 3—4 μ. μ.

Συνταγματικὸν δίκαιον, παρὰ τοῦ κ. Α. Στούπη, ὑφ., κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 10—11 π. μ.

Φυσικὸν δίκαιον, παρὰ τοῦ κ. Ν. Καζάζη, ὑφ., κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 3—4 μ. μ.

Ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ δικαίου, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν.

Διοικητικὸν δίκαιον, παρὰ τοῦ κ. Χ. Ἀγγελάκη, ὑφ., κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 2—3 μ. μ.

Δημοσιονομία, παρὰ τοῦ κ. Ι. Ζωγράφου, ὑφ., καθ' ὁρισθησομένης ἡμέρας καὶ ὥρας.

Ἱστορία καὶ εἰσηγήσεις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου, παρὰ τοῦ κ. Ν. Δημαρᾶ, ὑφ., καθ' ἐκάστην πλὴν τοῦ σαββάτου, ὥρα 11—12 π. μ.

Πρακτικαὶ ἀσκήσεις τοῦ ἰσχύοντος ἀστικοῦ δικαίου, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶν σάββατον, ὥρα 6—7 μ. μ.

Διοικητικὸν δίκαιον, παρὰ τοῦ κ. Γ. Ι. Ἀγγελοπούλου, ὑφ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ πέμπτην, ὥρα 6—7 μ. μ.

Ἑρμηνεία τοῦ ποινικοῦ νόμου, παρὰ τοῦ κ. Δ. Βορέ, ὑφ., καὶ περὶ τῶν διαφορῶν συστημάτων τῶν φυλακῶν, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, καθ' ὁρισθησομένης ἡμέρας καὶ ὥρας.

Γ) Ἐν τῇ Ἱατρικῇ Σχολῇ.

Κλινικὴ ἱατρικὴ, παρὰ τοῦ κ. Χ. Πρετεντέρη Τυπάλδου, τ. κ., καθ' ἐκάστην, πλὴν τῆς πέμπτης, ὥρα 8—9 π. μ.

Κλινικὴ ἱατρικὴ, παρὰ τοῦ κ. Γ. Α. Μακκᾶ, τ. κ., καθ' ἐκάστην, πλὴν τῆς πέμπτης, ὥρα 9—10 π. μ.

Ἵγιεινὴ, παρὰ τοῦ κ. Σ. Κ. Μπαλάνου, τ. κ., καὶ διευθυντοῦ τοῦ νοσοκομείου τῶν συφιλιδικῶν νοσημάτων, κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ τετάρτην, ὥρα 9—10 π. μ.

Συφιλιδικὰ νοσήματα, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τρίτην καὶ πέμπτην, ὥρα 12—1 μ. μ.

Κλινικὴ τῶν συφιλιδικῶν νοσημάτων, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν μὲν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 12—1 μ. μ., κατὰ πᾶσαν δὲ τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 3—5 μ. μ.

Ἀνατομία, παρὰ τοῦ κ. Δαμιανοῦ Γεωργίου, τ. κ., καθ' ἐκάστην, ὥρα 10—11 π. μ.

Εἰδικὴ νοσολογία, παρὰ τοῦ κ. Γ. Καραμήτσα, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 10—11 π. μ.

Ἰατρικὴ κλινικὴ, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 2—4 μ. μ.

Γενικὴ καὶ παθολογικὴ ἀνατομία, παρὰ τοῦ κ. Μ. Χατζημιχάλη, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 10—11 π. μ.

Ἀσκήσεις μικροσκοπικαί, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, καθ' ἑκάστην, ὥρα 2—4 μ. μ.

Χειρουργικὴ κλινικὴ, παρὰ τοῦ κ. Θ. Ἀρεταίου, τ. κ., καθ' ἑκάστην, ὥρα 10 1]2—12 π. μ.

Χειρουργικὴ παθολογία, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 5—6 μ. μ.

Μαιευτικὴ, παρὰ τοῦ κ. Μ. Βενιζέλου, τ. κ., καὶ διευθυντοῦ τοῦ μαιευτηρίου, κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τρίτην, πέμπτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 11—12 π. μ.

Νοσήματα τῶν γυναικῶν, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 11—12 π. μ.

Παθολογία τῶν παιδῶν, παρὰ τοῦ κ. Α. Βιτσάρη, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τετάρτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 11—12 π. μ.

Ἱστορία τῆς ἰατρικῆς, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ παρασκευὴν, ὥρα 2—3 μ. μ.

Ἐγκυκλοπαιδεΐα καὶ μεθοδολογία τῆς ἰατρικῆς, παρὰ τοῦ κ. Π. Γ. Κυριακοῦ, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, ὥρα 11—12 π. μ.

Γενικὴ παθολογία καὶ θεραπευτικὴ, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 3—4 μ. μ.

Φαρμακολογία, παρὰ τοῦ κ. Θ. Ἀφεντούλη, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 12—1 μ. μ.

Χειρουργία μετὰ τοπογραφικῆς ἀνατομίας, παρὰ τοῦ κ. Παύλου Ἰωάννου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 1—2 μ. μ.

Ἀσκήσεις χειρουργικῆς καὶ τοπογραφικῆς ἀνατομίας, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν ἑκάστοτε τυγχανόντων πτωμάτων.

Φυσιολογία, παρά τοῦ κ. Ι. Ζωχιοῦ, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 1—2 μ. μ.

Ἄστυκλινική, παρά τοῦ κ. Δ. Γ. Ὀρφανίδου, τ. κ., καὶ διευθυντοῦ τῆς ἀστυκλινικῆς, καθ' ἑκάστην, ὥρα 2—4 μ. μ.

Περὶ ὀφθαλμικῶν παθῶν, παρά τοῦ κ. Α. Ἀναγνωστάκη, τ. κ., καὶ διευθυντοῦ τοῦ ὀφθαλμιατρείου, κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 2—3 μ. μ.

Ὀφθαλμιατρικὴ κλινικὴ, παρά τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 3—4 μ. μ.

Ἱατροδικαστικὴ, παρά τοῦ κ. Α. Γεωργαντᾶ, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 2—3 μ. μ.

Τοξικολογικαὶ ἀσκήσεις, παρά τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην, καὶ παρασκευήν, ὥρα 3—5 μ. μ.

Τοξικολογία, παρά τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 5—6 μ. μ.

Ἱατροδικαστικὴ, παρά τοῦ κ. Α. Πάλλη, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ παρασκευήν, ὥρα 3—4 μ. μ.

Ἱατρικὴ φυσιολογία, παρά τοῦ κ. Κ. Βουσάκη, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 3—4 μ. μ.

Κλινικὴ τῶν νοσημάτων τῶν παιδῶν (ἐν τῷ βρεφοκομείῳ), παρά τοῦ κ. Α. Ζίννη, ἐκτάκτου κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 3—4 μ. μ.

Εἰδικὴ νοσολογία καὶ θεραπευτικὴ, παρά τοῦ κ. Δ. Αἰγινήτου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, παρασκευήν καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 4—5 μ. μ.

Εἰδικὴ παθολογία καὶ θεραπευτικὴ, παρά τοῦ κ. Κ. Π. Δηλιγιάννη, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ πέμπτην, ὥρα 4—5 μ. μ.

Χειρουργικὴ παθολογία, παρά τοῦ κ. Σ. Μαγγίνα, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 5—6 μ. μ.

Γενικὴ νοσολογία καὶ ὑγιεινὴ, παρά τοῦ κ. Γ. Πρινάρη, τ. κ., καθ' ὁρισθησομένας ἡμέρας καὶ ὥρας.

Μαιευτικὴ, παρά τοῦ κ. Δ. Κόνσολα, ὑφ., κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 11—12 π. μ.

Μαιευτική, παρὰ τοῦ κ. Κ. Δ. Χατζίσκου, ὕφ., καθ' ὀρισθησομένης ἡμέρας καὶ ὥρας.

Χειρουργικὴ παθολογία, παρὰ τοῦ κ. Σ. Σκιαδαρέση, ὕφ., κατὰ πᾶσαν μὲν πέμπτην, ὥρα 2—3 μ. μ., κατὰ πᾶν δὲ σάββατον, ὥρα 12—1 μ. μ.

Ὄφθαλμολογία, παρὰ τοῦ κ. Ν. Δελλαπόρτα, ὕφ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 4—5 μ. μ.

Δημοσία ὑγιεινὴ, παρὰ τοῦ κ. Ι. Χ. Βάμβα, ὕφ., κατὰ πᾶσαν τρίτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 11—12 π. μ.

Συστηματικὴ ἀνατομικὴ, παρὰ τοῦ κ. Α. Παπαϊωάννου, κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 5—6 μ. μ.

Γυναικολογία, παρὰ τοῦ κ. Α. Ι. Καρέκλη, ὕφ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 3—4 μ. μ.

Γυναικολογία, παρὰ τοῦ κ. Γ. Τζαννετοπούλου, ὕφ., κατὰ πᾶσαν πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 2—3 μ. μ.

Χειρουργικὴ παθολογία, παρὰ τοῦ κ. Π. Δ. Πατρικίου, ὕφ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 9—10 π. μ.

Χειρουργία, παρὰ τοῦ κ. Τ. Φ. Λοῦη, ὕφ., κατὰ πᾶσαν τρίτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 3—4 μ. μ.

Ἐκτενήσεις χειρουργίας, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, ἐπὶ πτωμάτων.

Ἀνατομία, παρὰ τοῦ κ. Χ. Ι. Ὀλυμπίου, ὕφ., τρεῖς τῆς ἐβδομάδος, καθ' ὀρισθησομένης ἡμέρας καὶ ὥρας.

Εἰδικὴ νοσολογία καὶ θεραπευτικὴ, παρὰ τοῦ κ. Ν. Λαμπανδάρου, ὕφ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 2—3 μ. μ.

Εἰδικὴ παθολογία, νοσήματα τοῦ λάρυγγος καὶ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, παρὰ τοῦ κ. Ν. Γ. Μακκῆ, ὕφ., κατὰ πᾶσαν τρίτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 2—3 μ. μ.

Δ) Ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ.

α) Ἐν τῷ φιλολογικῷ τμήματι.

Ἱστορία τῆς ἀρχαίας τέχνης, παρὰ τοῦ τοῦ κ. Ἄθ. Ῥουσο

πούλου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 8—9 π. μ.

Ἐν τῷ φροντιστηρίῳ, ἐρμηνεῖα Παισανίου, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τετάρτην, ὥρα 8—9 π. μ.

Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶν σάββατον, ὥρα 8—9 π. μ.

Ἀρχαιολογικαὶ ἀσκήσεις, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, καθ' ὁρισθησομένας ἡμέρας καὶ ὥρας.

Ἐρμηνεῖα τῶν Ἀριστοφάνους Βατράχων, παρὰ τοῦ κ. Σ. Φιντικλέους, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, ὥρα 8—9 π. μ.

Ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματολογία, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν πέμπτην, ὥρα 8—9 π. μ.

Ἐρμηνεῖα Θεουκιδίδου, ἐν τῷ φροντιστηρίῳ, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶν σάββατον, ὥρα 9—10 π. μ.

Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, παρὰ τοῦ κ. Ν. Κοτζιά, τ. κ., κατὰ πᾶσαν μὲν τετάρτην, ὥρα 9—10 π. μ., κατὰ πᾶσαν δὲ δευτέραν, παρασκευὴν καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 10—11 π. μ.

Περὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων σατυρικῆς ποιήσεως καὶ ἐρμηνεῖα εἰς τοὺς σατυρικοὺς Ἰουβενάλιον καὶ Ὀράτιον, παρὰ τοῦ κ. Εὐθ. Καστόρχη, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ τρίτην, ὥρα 9—10 π. μ.

Τὰ τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ καθ' Ἑλληνας, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν πέμπτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 9—10 π. μ.

Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, παρὰ τοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, τ. κ. κατὰ πᾶσαν τρίτην, τετάρτην καὶ πέμπτην, ὥρα 10—11 π. μ.

Φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, περὶ ἀσιανῶν πολιτισμῶν, παρὰ τοῦ κ. Φ. Πυλαρινοῦ, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 11—12 π. μ.

Ἑλληνικὴ μετρικὴ, παρὰ τοῦ κ. Δ. Χ. Σεμιτέλου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 11—12 π. μ.

Ἐξήγησις τῆς Σοφοκλέους Ἠλέκτρας, παρὰ τοῦ κ. Κ. Σ.

Κόντου, τ. κ., και διευθυντοῦ τοῦ φιλολογικοῦ φροντιστηρίου, κατὰ πᾶσαν δευτέραν και τρίτην, ὥρα 12—1 μ. μ.

Ἐν τῷ φροντιστηρίῳ, παλαιογραφικὰ προβλήματα και ἀσκησις εἰς τὸ ἑλληνιστὶ γράφειν, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν πέμπτην, παρασκευὴν και πᾶν σάββατον, ὥρα 12—1 μ. μ.

Περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἔπους και ἰδίως περὶ τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων, ὡς εἰσαγωγή εἰς τὸν Ὅμηρον, παρὰ τοῦ κ. I. Πανταζίδου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν πέμπτην και παρασκευὴν, ὥρα 3—4 μ. μ.

Ἐρμηνεία τοῦ Ξ τῆς Ὀδυσσεΐας, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν και τρίτην, ὥρα 3—4 μ. μ.

Ἐρμηνεία τοῦ ἐνάτου και τοῦ δεκάτου τῶν Κικέρωνος Φιλίππικῶν λόγων, ἐν τῷ φιλολογικῷ φροντιστηρίῳ, και ἀσκησις εἰς τὸ λατινιστὶ γράφειν, παρὰ τοῦ κ. Σ. Α. Κουμανούδη, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην και πέμπτην, ὥρα 4—5 μ. μ.

Ἐρμηνεία εἰς τὴν Μήδειαν τοῦ Εὐριπίδου, παρὰ τοῦ κ. Γ. Μιστριώτου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν και τετάρτην, ὥρα 4—5 μ. μ.

Ἑλληνικὴ γραμματολογία, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν παρασκευὴν και πᾶν σάββατον, ὥρα 4—5 μ. μ.

Βυζαντινὴ ἱστορία, παρὰ τοῦ κ. Σ. I. Τσιβανοπούλου, τ. κ., κατὰ πᾶν μὲν σάββατον, ὥρα 4—5 μ. μ., κατὰ πᾶσαν δὲ δευτέραν και τετάρτην, ὥρα 5—6 μ. μ.

Ἀνάπτυξις τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν διαλέκτων ἐπὶ διαλεκτικῶν ἐπιγραφῶν, παρὰ τοῦ κ. Μιχαὴλ Δέφνερ, ὑφ., κατὰ πᾶσαν τρίτην και πέμπτην, ὥρα 10—11 π. μ.

Ἱστορία τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν παρ' Ἑλλήσιν, ἰδίᾳ δὲ τῆς πλαστικῆς, παρὰ τοῦ κ. Κυριακοῦ Μυλωνᾶ, ὑφ., κατὰ πᾶσαν τρίτην και πέμπτην, ὥρα 5—6 μ. μ.

Πρακτικαὶ ἀσκήσεις ἐπὶ τῶν σωζομένων μνημείων, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος, καθ' ὀρισθησομένην ἡμέραν και ὥραν.

Ἑλληνικὴ ἱστορία, παρὰ τοῦ κ. Σ. II. Λάμπρου, ὑφ., κατὰ πᾶσαν παρασκευὴν, ὥρα 5—6 μ. μ.

Γραφογνωσία μετ' άσκήσεων, παρά τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 10—11 π. μ.

Λογικὴ καὶ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, παρά τοῦ κ. Χρ. Παπαδοπούλου, ὑφ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 10—11 π. μ.

Ῥωμαϊκὴ γραμματολογία, παρά τοῦ κ. Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, ὑφ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ παρασκευὴν, ὥρα 4—5 μ. μ.

Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας, παρά τοῦ κ. Π. Καβαδία, κατὰ πᾶν σάββατον, ὥρα 5—6 μ. μ.

Ἑρμηνεία τῶν μνημείων Ἀθηνῶν, παρά τοῦ αὐτοῦ, καθ' ὁρισθησομένην ἡμέραν καὶ ὥραν.

Μυθολογία ἐν τῇ τέχνῃ, παρά τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν πέμπτην, ὥρα 3—4 μ. μ.

Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, παρά τοῦ κ. Π. Γρηγοριάδου, ὑφ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην, παρασκευὴν καὶ πᾶν σάββατον.

β) Ἐν τῷ φυσικῷ τμήματι.

Γενικὴ χημεία, παρά τοῦ κ. Α. Κ. Χρηστομάνου, τ. κ., καὶ διευθυντοῦ τοῦ χημείου, καθ' ἑκάστην, ὥρα 8—9 π. μ.

Ἀσκήσεις πρακτικαὶ τῶν φαρμακοποιῶν, ἱατρῶν καὶ φυσικῶν ἐν τῷ χημείῳ, παρά τοῦ αὐτοῦ, καθ' ἑκάστην, ὥρα 9—12 π. μ. καὶ 3—6 μ. μ.

Ὁργανικὴ χημεία, παρά τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 4—5 μ. μ.

Πειραματικὴ φυσικὴ, παρά τοῦ κ. Δ. Σ. Στρούμπου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευὴν, ὥρα 9—10 π. μ., κατὰ πᾶσαν δὲ τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 11—12 π. μ.

Ἀνωτέρα ὀπτική, παρά τοῦ αὐτοῦ, καθ' ὁρισθησομένης ἡμέρας καὶ ὥρας.

Ἀνατομία, ὄργανογραφία καὶ φυσιολογία τῶν φυτῶν, παρά τοῦ κ. Θ. Γ. Ὁρφανίδου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην

καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 9—10 π. μ. καὶ ὥρα 11—12 π. μ.

Γεωλογία, παρὰ τοῦ κ. Κ. Μητσοπούλου, ἐκ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 11—12 π. μ.

Ὄρυκτολογικαὶ ἀσκήσεις, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶν σάββατον, ὥρα 2—4 μ. μ.

Ζωολογία, παρὰ τοῦ κ. Ἡρ. Μητσοπούλου, τ. κ., καθ' ἐκάστην, πλὴν τοῦ σαββάτου, ὥρα 2—3 μ. μ.

Ἀσκήσεις ἐν τῷ φαρμακευτικῷ φροντιστηρίῳ καὶ πρακτικὸν φαρμακευτικὸν μάθημα, παρὰ τοῦ κ. Γ. Ν. Ζαβιτσάνου, τ. κ., καὶ διευθυντοῦ τοῦ φαρμακευτικοῦ φροντιστηρίου, κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευήν, ὥρα 2—4 μ. μ.

Φαρμακευτικὴ πειραματικὴ χημεία, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν δευτέραν, τετάρτην, παρασκευήν καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 4—5 μ. μ.

Χημεία ἐφηρμοσμένη εἰς τὴν ἰατρικὴν, παρὰ τοῦ κ. Ἰωάννου Γ. Ἰωάννου, ὑφ., κατὰ πᾶσαν πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 4—5 μ. μ.

Πειραματικὴ φυσικὴ, παρὰ τοῦ κ. Τιμολέοντος Α. Ἀργυροπούλου, ὑφ., κατὰ πᾶσαν παρασκευήν, ὥρα 1—2 μ. μ.

Ἀνωτέρα μαθηματικὴ ὀπτική, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τετάρτην, ὥρα 4—5 μ. μ.

γ) Ἐν τῷ μαθηματικῷ τμήματι.

Θεωρητικὴ ἀστρονομία, παρὰ τοῦ κ. Δ. Κ. Κοκκίδου, ἐκ. κ., κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ πέμπτην, ὥρα 9—10 π. μ.

Στοιχεῖα ἀστρονομίας, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 9—10 π. μ.

Ἀναλυτικὴ γεωμετρία τριῶν διαστάσεων, παρὰ τοῦ κ. Β. Λάκωνος, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, πέμπτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 10—11 π. μ.

Ἀνωτέρα ἀλγεβρα, παρὰ τοῦ κ. Ἀθ. Κυζικηνοῦ, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 3—5 μ. μ.

Ὀλοκληρωτικὸς ὑπολογισμὸς, παρὰ τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ πᾶν σάββατον, ὥρα 5—6 μ. μ.

Κινηματική, παρά τοῦ κ. Ν. Χ. Νικολαΐδου, τ. κ., κατὰ πᾶσαν τρίτην, ὥρα 5—6 μ. μ.

Τριγωνομετρία, παρά τοῦ αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν παρασκευήν, ὥρα 5—6 μ. μ.

Θεωρητικὴ μηχανικὴ, παρά τοῦ ὑφ., κ. Ἰωάννου Χατζηδάκη, κατὰ πᾶσαν τρίτην καὶ πέμπτην, ὥρα 5—6 μ. μ.

*Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κοινοποιηθεῖσαι
ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.*

Ἰούλιος (Ε. Ν.) 1880.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	749,81	χμ.
Μεγίστη »	753,44	(τὴν 1 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	743,51	(τὴν 20 ^{ην})

Θερμόμετρον ἐκ.

Μέση θερμοκρασία	26,91	
Μεγίστη »	33, 4	(τὴν 8 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	17, 2	(τὴν 1 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 5 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 8,93 χμ.), ἀστραπῶν 5, βροντῶν 2. Ἄνεμοι ἐπνευσαν κατὰ 27 ἡμέρας ΝΔ, 1 Β, 1 ΒΑ, 1 Α.

Ἰούλιος.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	749,83	
Μεγίστη »	755,66	(τὴν 25 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	744,23	(τὴν 28 ^{ην})

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία	29,03	
Μεγίστη »	37, 6	(τὴν 24 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	18, 3	(τὴν 1 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 4 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 1,33 χμ.), ἀστραπῶν 1, βροντῶν 1. Ἄνεμοι ἐπνευσαν κατὰ 4 ἡμέρας ΝΔ, 1 Δ, 23 ΒΑ, 2 Α, 1 Ν.

Αὐγούστος.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	749,25	
Μεγίστη »	754,72	(τὴν 29 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	743,56	(τὴν 3 ^{ην})

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία	27,39	
Μεγίστη »	34, 8	(τὴν 1 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	17, 9	(τὴν 20 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 5 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 62,90 χμ.), ἀστραπῶν 9, βροντῶν 2. Ἄνεμοι ἐπνευσαν κατὰ 20 ἡμέρας ΝΔ, 1 Δ, 5 ΒΑ, 3 Α, 3 Ν.

Σεπτέμβριος.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	7	
Μεγίστη »	758,78	(τὴν 2 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	746,13	(τὴν 24 ^{ην})

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία	23,49	
Μεγίστη »	31, 5	(τὴν 9 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	13, 9	(τὴν 29 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 5 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 38,80 χμ.), ἀστραπῶν 5, βροντῶν 1. Ἄνεμοι ἐπνευσαν κατὰ 11 ἡμέρας ΝΔ, 3 Β, 11 ΒΑ, 1 Δ, 4 Ν.

Ὀκτώβριος.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	753,16	
Μεγίστη »	758,13	(τὴν 12 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	744,02	(τὴν 25 ^{ην})

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία	20,54	
Μεγίστη »	29, 6	(τὴν 11 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	11, 4	(τὴν 27 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 5 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 17,75 χμ.), δρόσου 7 (ποσὸν τοῦ ὕδατος 0,52 χμ.), ἀστραπῶν 4, βροντῶν 3. Ἄνεμοι ἐπνευσαν κατὰ 23 ἡμέρας ΝΔ, 4 ΒΑ, 4 Ν.

ΑΛΕΞΙΟΣ Α΄ Ο ΚΟΜΝΗΝΟΣ, ΕΥΘΥΜΙΟΣ Ο ΖΙΓΑΒΗΝΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΑΙΡΕΤΙΚΟΙ ΒΟΓΟΜΙΛΟΙ.

(Ὡς ἀπόσπασμα ἐκ τῶν προλεγομένων εἰς τὰ ἄρτι ἀνακαλυφθέντα καὶ τὸ τῆς ἐκδόσεως φῶς ἀναμένοντα ὑπομνήματα τοῦ Ζιγαβηνοῦ εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ τὰς Καθολικὰς.)

Ἐλέγιος Α΄ ὁ Κομνηνὸς παρὰ πάντων τῶν ἱστορικῶν ὁμοφῶνως τάσσεται ἐν τοῖς δοκιμωτέροις τῶν ἐν Βυζαντίῳ βασιλευσάντων. Ἐπ' αὐτοῦ ἐξεδόθησαν νόμοι καλοὶ τε καὶ εὐεργετικοί, εἰς πάντας τοὺς τῆς διοικήσεως κλάδους ἀφορῶντες. Καὶ ἡ μὲν ἐμπορία, προστασίας τυχοῦσα ἰσχυρᾶς, κατέστη ἤδη ἀνθηροτέρα ἢ πρότερον. Ταῖς δὲ τέχναις ἐχορηγήθη ἐμφύχως ἰκανή. Τῶν δὲ μαθησέων καὶ τῶν γραμμάτων οὐ μικρὰν ἐποιεῖτο ὁ βασιλεὺς οὗτος τὴν φροντίδα. Ἡ δὲ κρίσις ἱστορικῆς τινας, συγχρόνου τῷ Ἀλεξίῳ, καθ' ἣν οὐχ ὡς ἔδει ἐτίμα τοὺς λόγους (α), δόσεώς τινας πικρίας ἡμῖν γε οὐκ ἄμοιρος οὔσα φαίνεται· διότι τὸν ἐν λόγοις καὶ συλλόγοις ἀνδρῶν πεπαιδευμένων τὴν ἑαυτοῦ ἐκθρεψάμενον θυγατέρα οὐκ ἂν τις εἶχε μετὰ λόγου καλέσαι τῶν λόγων καὶ τῶν λογίων καταφρονητήν. Ἄλλως τε δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἱστορικὸς ἐπανορθοῖ ἑαυτὸν ἐν οἷς περὶ τε τῆς Κομνηνῆς Ἀννης λέγει (β) καὶ περὶ τῶν σχολείων, τῶν ἰδρυθέντων παρὰ τοῦ αὐτοῦ αυτοκράτορος (γ). Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ τοῦ στόλου, ἀμελῶς ἤδη πρότερον διακείμενα, ἐβελτιώθησαν· καὶ τὰ τοῦ στρατοῦ μάλιστα

(α) Ζωναρ. Χρον. βιβλ. ΙΗ'. σελ. 325. «Λόγους οὐχ ὡς ἔδει τιμῶν» (ὁ Ἀλέγιος), τῶς δὲ γε τιμῶν».

(β) Αὐτόθι. «Ἡ Ἄννα τῆς ἐν λόγοις παιδείας ἀντίχετο, καὶ τὴν ἡγλῶνταν εἶχεν ἀκριβῶς ἀττικίζουσαν, καὶ τὸν νοῦν πρὸς ὕψος θεωρημάτων ὀξύτατον. . . προσετιθήκει γὰρ τοῖς βίβλοις καὶ λογίοις ἀνδράσι, καὶ οὐ παρέργως ὠμίλει αὐτοῖς».

(γ) Αὐτόθι. σελ. 308. Καὶ Ἀλεξ. βιβλ. ΙΕ'. σελ. 1163. «Καὶ ἔστιν ἰδεῖν καὶ Λατῖνον ἐνταῦθα (ἐν τῷ Διδασκαλείῳ) παιδοτριβοῦμενον, καὶ Ἰσχυρὸν ἐλληνίζοντα, καὶ Ῥωμαῖον τὰ τῶν Ἑλλήνων συγγράμματα μετὰ χειρὶ ζόμενον, καὶ τὸν ἀγράμματον Ἑλληνα ὀρθῶς ἐλληνίζοντα».

ἰδιαζούσης ἔτυχον προνοίας· διότι ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχεν ἀφ' ἐ-
αυτοῦ καινὸν παρατάξεως σχῆμα ἐπινοήσας, καὶ τοὺς στρατιώ-
τας ἐπιμελῶς κατ' αὐτὸ ἐξεπαίδευσεν (α). Ὡν δὲ καὶ περὶ τὰ
πολεμικὰ μαχίμωτάτος ἐν τοῖς πλείστοις τῶν κατὰ Φράγκων,
Τούρκων καὶ Σκυθῶν πολέμων ἀνεδείχθη εὐτυχής.

Οὐχ ἦπτον δὲ καθ' ἡμᾶς βασιλεῖ πρέπουσα ἦν αὐτοῦ καὶ ἡ
ἕξις εἰς τὸ ἐγκύπτειν συντόνως μελέταις θεολογικαῖς· ὧν τῶν
πρὸ αὐτοῦ ἐν Βυζαντίῳ βασιλευσάντων οἱ πλείστοι, εἴτε τελῶς
παραμελοῦντες, εἴτε ὁδοῦ πάρεργον ἀπτόμενοι, κακῶς ποιοῦντες
ἠρκοῦντο, ὡς περ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, εἰς ἀτελεῖς καὶ στοι-
χειώδεις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας γνώσεις. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξιος,
καίπερ μυρίων πραγμάτων ἀνθοκαῖς ἐκάστοτε περισπώμενος,
ὅμως ἐν ὥραις τακταῖς ταῖς θείαις ἐσχόλαζε Γραφαῖς, καὶ ἀν-
δράσι συνδιέτριβεν ἐλλογίμοις (β). Ὅτι δὲ παρὰ τὸ θεοφιλὲς καὶ
πολιτικὸν ἦν ἅμα τὸ ρυθμίζειν ἑαυτὸν καὶ κατὰ τοῦτο ταῖς πε-
ριστάσεσιν, ἐντεῦθεν δῆλον. Τὸ πανταχόθεν ὑπὸ παντοίων ἐχθρῶν
καταπολεμούμενον καὶ δονούμενον Κράτος ἐδέϊτο μάλιστα ὁμο-
νοίας ἐσωτερικῆς, ἣν ἀρδην εἰώθασιν ἀντρεπεῖν αἱ θρησκευτικαὶ
διχοστασίαι καὶ ἔριδες. Τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ ἠπίστατο κάλλι-
στα. Ἐπομένως ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἠναγκάζετο, φιλό-
τιμος ἄλλως ὢν, ἵνα ἔχῃ ἑαυτὸν καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἐφω-
δισμένον γνώσεσι καὶ ιδέαις θεολογικαῖς οὐ ταῖς κοιναῖς. Εἰ δέ
τι καὶ τὸ ἄτοπον ἐποίει μὴ ἀπαξιῶν καὶ προσωπικῶς συζητεῖν
τοῖς εἰς τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας νεωτερίζουσιν, ἢ τὰ τῶν
αἱρέσεων νοσοῦσι, καὶ θρησκευτικὰ ἴδια συστήματα συγκροτεῖν
σπουδάζουσιν, οὓς ὡς ἀντικρυς τὰ τοῦ Κράτους θεμέλια ὑποσκά-
πτοντας εὐλόγως ἐξελάμβανεν, ἡμεῖς γε οὐκ οἶδαμεν. Διὸ καὶ τῷ

(α) Ἀλεξ. ΙΒ'. σελ. 1128.

(β) Ζιγαβην. ἐν Δογμ. πανοπλ. ἐν ἀρχῇ. «Καιροῦς ἀποταξάμενος
»(ὁ Ἀλέξιος) τῇ μελέτῃ τῶν θεοπνευστων Γραφῶν, ὅτε καὶ μικρὰν ἐλε-
» χειρίαν ἦγεν ἰσὺ τῶν δημοσίων καὶ κοινωφελῶν φροντίδων, ἀναγνώ-
» σει φιλοπόνῳ συντόνως ἑαυτὸν ἐπέδιδου, συναιρουμένους ἔχων τοὺς πα-
» ρραυχόντας τῶν ἐλλογίμων, ὧν πολλῶν καὶ καλῶν εὐπορεῖν εἴωθεν
» ἀεὶ τὰ βασιλεία».

Ζιγαβηνῶ συνευδοκοῦμεν, δις παρευρεθέντι ἐν τοιαύταις πρὸς τοιοῦτους συζητήσεσι τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἀγασθέντι αὐτοῦ, καὶ ὡς τι ἀξιόλογον παρασημειωσαμένῳ τὴν τε περὶ τὰ θεολογικὰ αὐτοῦ τριβὴν καὶ τὴν εὐχέρειαν, μεθ' ἧς ἦτοι κατέβαλλεν αὐτοὺς ἢ παρήνει, ἢ μετέπειθε περὶ ἐπιστροφῆς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας (α).

Ὅμοίως εἰς ἐπαναγωγὴν εἰς τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἔνωσιν τῶν ἀνά τὴν Θράκην διεσπαρμένων Παυλικιάνων, ἢ Παυλοϊκῶν ὀρθότερον, ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐδείχθη πολιτικώτατός τε καὶ ὠφελιμώτατος· διότι μετὰ στρατείας ἐπιμόχθους ἀναψυχῆς χάριν διατρίβων περὶ τὴν Φιλιππούπολιν, τοὺς τοιοῦτους ὄντας τῷ πλήθει πολλούς, καὶ ἰδίας ἀποτελοῦντας θρησκευτικὰς ομάδας, συντόνω τῇ σπουδῇ ἐσπούδαζε, καὶ δὴ καὶ αὐτοπροσώπως, ἵνα συνάψῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦθ' ὅπερ κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ κατώρθωσεν (β).

Ἄλλ' ἔτι ἐκφραστικωτέραν τὴν ἀξιόλογον ταύτην τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου διάθεσιν ὀρώμεν ἐκδηλουμένην ἐν ᾧ προσηνήχθη τρόπῳ πρὸς τὴν ἄρτι ἀναφανείσαν τῶν Βογομίλων αἵρεσιν, φοβεράν οὖσαν καὶ ἐπικίνδυνον. Πλὴν περὶ ταύτης ὁ λόγος εὐθύς παρακατιών. Ἐνταῦθα δὲ παρεκβατικώτερον εἰρήσθω, ὅτι ἄλλως περὶ τούτου δοκεῖ πολυμαθεῖ τινι τῶν ἀλλογενῶν, ἀνεστραμμέ-

(α) Αὐτόθι. «Ἐνθεν τοι καὶ τὴν γλῶτταν ταῖς παρατρίψεσι τῶν τοιούτων λόγων ἀκονηθεὶς ἀμφίστομος ἀπετελέσθη μάχαιρα κατὰ τῶν βλασφημῶν δογμάτων καὶ διδαγμάτων, καὶ πέλεκυς κόπτων πέτραν, τὸ » τῆς Γραφῆς εἰπεῖν, τὴν σκληρὰν καὶ πεπωρωμένην ἀναισθησίαν τῶν » θεομάχων, ὡς αὐτὸς ἐγὼ δις παρατυχῶν διαλεγομένῳ κατενόησα, καὶ » παρεσημειωσάμην».

(β) Ζωναρ. αὐτόθι. ΙΗ'. σελ. 316. «Περὶ τὴν Φιλιππούπολιν ὁ Ἀλέξιος σκηνωσάμενος, ἐκεῖ τὸν ἐαρινόν τε καιρὸν καὶ τὸν θέρειον, ἤδη δὲ καὶ πολὺ τοῦ μετοπώρου διέτριβε. Καὶ ἦν ἔργον αὐτῷ τῆς ἐκεῖσε διατριβῆς ἢ μετὰ τῶν Μανιχαίων διάλεξις, οὗς Παυλικιάνους ἢ δημῶδης νόμομάζει φωνῇ (πολὺ γὰρ τοῦτο τὸ γένος ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατώκεισται, τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ μεταγαγόντος ἐκ τῆς Ἐώρας αὐτὸ κἂν ταύτῃ ἐγκατοικίσαντος)· οἷς διαλεγόμενος πολλοὺς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μετήνεγκεν».

νως πασῶν καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν ἔξεων τῶν Βυζαντίων ἀντιλαμβανομένῳ. Οὐλλμαννος καλεῖται ὁ ἀνὴρ, καὶ ἐν τοῖς θεολόγοις οὐκ ἄσημος κρίνεται. Ὅς τὸν μὲν Ἀλέξιον ὡς κατατριβόμενον δῆθεν περὶ τὰ θεολογικὰ καὶ σφοδρῶς καταδιώκοντα τὴν βογομιλικὴν πλάνην, μέμφεται· τοῦ δὲ ἡμετέρου Εὐθυμίου, ἐπαινοῦντος αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ, δεινότερον καθάπτεται. Λέγει δὲ ἐπὶ λέξει· «Ἀλλ' ὅ,τι τῷ αὐτοκράτορι τούτῳ ἐλαχίστην περιποιεῖ »τιμὴν, ὅ ἐστιν ἡ ἀπρεπὴς αὐτοῦ εἰς δογματικὰς ἔριδας τάσις, »καὶ ἡ πρὸς διωγμούς ῥοπή, τοῦτο πρὸ πάντων παρὰ τοῦ Εὐθυμίου ἐξαίρεται· διότι γνωστὸν πῶς ὁ Ἀλέξιος προσηνέχθη πρὸς »τοὺς τότε αἰρετικούς, καὶ ἰδίως τοὺς Βογομίλους· δι' οἷας ἀγε- »νοὺς ἀπάτης αὐτοὺς συνέλαβε, καὶ μεθ' οἷας ἀντιχριστιανικῆς »σκληρότητος ἐτιμώρησεν. Ἐὰρ ὁ Ὁ Εὐθύμιος ἀναφέρει ὡς μέγαν »αὐτοῦ ἔπαινον· ἦτοι ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος μὴ ἀρκούμενος »τῇ στοιχειώδει ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως παντοιοτρόπως ἐσπού- »δασεν ἵνα συλλέξῃ καὶ συναρμολογήσῃ τὰ δόγματα τῆς Ὁρθο- »δοξίας· καὶ ὅτι περὶ οὐδὲν ἄλλο ἐφιλοτιμείτο τοσοῦτον, ὅσον »περὶ τὸ καταθλίβειν τὰς αἱρέσεις, τοῦτο τοῖς ὠσὶν ἡμῶν ἠχεῖ »ὡς εἰρωνεία (!) σχεδόν (α).

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Οὐλλμαννος, ὃς αὖθις ἡμῖν συναντήσῃ προϊόντος τοῦ λόγου, τῇ μακρᾷ συνηθείᾳ τῶν πλείστων κατὰ τὴν ἐσπερίαν λογίων πιστῶς ἐπόμενος. Τὸ δ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ὁ Ἀλέξιος ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος αἰρέσει ἀνατρεπτικούς καὶ ανοσίους ἀνακαλύψας σκοπούς, οὔτε ἀδρανῆς οὔτε ἀδιάφορος διέμεινεν, ὡς περ καὶ ἔδει· ἀλλὰ πρὸς καιρὸν πάντα τὰ ἄλλα δεύτερα ἠγγιζάμενος ἑαυτὸν ὅλως ἐπὶ ταύτης συνεκέντρον (β).

(α) Ullmann. Nicolaus von Methone, Euthymius Zigabenus und Nicetas Choniates, oder die dogmatische Entwicklung der griechischen Kirche im zwölften Jahrhundert. ἐν τῷ περιοδικῷ Stud. und Kritik. 1834. σελ. 667.

(β) Ἀλεξ. β. βλ. ΙΕ'. σελ. 1169. «Ἀπάρτι τὸ πολὺ τῆς τῶν ἐσπερίων καὶ ἐφῶν ἀποθέμενος φροντίδος πρὸς τὸ πνευματικώτερον ἑαυτοῦν »ἐπέτεινεν».

Ἦδη δ' ὥρα καὶ τὰ κατὰ τὴν βογομιλικὴν ἐκθέσθαι αἴρεσιν, μεγάλως τε συνταράξασιν τότε τὰς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ αἰτίαν τὸ πλεῖστον γενομένην τούτου δὴ τοῦ Ζιγαβηνείου φιλοπονήματος.

Ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Ἀλεξίου οὐ μικρὸς παρῆλθε χρόνος, ὅτε ἐν τῇ πρωτευούσῃ καὶ κατὰ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους διεθρυλεῖτο ὅτι φοβερὰ ὑπάρχει συνωμοσία, τὴν ἀνατροπὴν βυσσοδομοῦσα τῶν θρησκευτικῶν καθεστώτων. Βυσσοδομοῦντες ἐλέγοντο ὅτι ἦσαν τινὲς τέως ἀγνώστου αἰρέσεως ὀπαδοί· οἵτινες ἔπειτα ἐκλήθησαν Βογόμιλοι, ἐκ τοῦ Βόγος καὶ μίλος, ἄπερ, ἐν τῇ τῶν Βουλγάρων γλώσσῃ σημαίνοντα Θεὸς καὶ ἐλέησον, τὸν παρὰ Θεοῦ ἡλεημένον ὑποδηλοῦσιν (α). Ἡ Βογομιλικὴ αὕτη αἴρεσις ἐξαπλουμένη πανταχοῦ τοῦ Κράτους ἐπιτηδεῖως πλείστους ὁσημέραι προεκτάτο θιασώτας οὐ μόνον ἐκ τοῦ κοινοῦ ὄχλου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐπιφανῶν τάξεως (β). Τὸ δὲ ὀλεθριώτερον· τὸ ταύτης μίasma διεδίδοδο καὶ παρὰ ταῖς γυναξί· διότι ὁ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγέτης ἐν τοῖς πιστοτέροις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κατελέγετο καὶ γύναια παμπόνηρα καὶ διεφθαρμένα, ἵνα δι' αὐτῶν ἡ αἰρετικὴ αὐτοῦ διδασκαλία ἐπινέμηται εὐχρῶς τὰς ἀπαλωτέρας ψυχάς (γ). Ὀνομάζετο δὲ οὗτος Βασίλειος· καὶ ἦν, ὡς ἔοικε, τὸ γένος Βούλγαρος, μοναχὸς τὴν τάξιν, ἱατρὸς τὸ ἐπάγγελμα. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἔξω ἰδέαν τὸ μὲν πρόσωπον εἶχε κατεσκληκός, τὴν δὲ ὑπὴν ψιλὴν, τὴν δὲ ἡλικίαν εὐμήκη (δ). Καὶ οἶα μὲν τὰ τὴν αἴρεσιν συγχροτοῦντα δόγματα ὁ λόγος δεῖξει παρακατιῶν. Ὅμως ἐκ τῶν πρακτικῶν αὐτῆς πα-

(α) Εὐθ. Ζιγαβ. Δογμ. Πανοπλ. τίτλ. ΚΖ'. «Βόγον μὲν ἢ τῶν Βουλγάρων γλώσσα καλεῖ τὸν Θεόν· μίλον δέ, τὸ ἐλέησον. Εἴη δ' ἂν Βογόμιλος κατ' αὐτοὺς ὁ τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον ἐπισπώμενος».

(β) Ἀλεξ. ΙΕ'. σελ. 4176. «Καὶ ἐνεδόθουνε τὸ κακὸν τῆς αἰρέσεως καὶ εἰς οἰκίας μεγίστας».

(γ) Αὐτόθι. » Δώδεκα μὲν ἔχων μαθητάς, οὓς ἀποστόλους ὠνόμαζε· συνεφελεσκόμενος δὲ καὶ μαθητῆρας τινὰ γύναια κακοθήη καὶ παμπόνηρα, ἐφήπλωσε τὴν κακίαν ἀπανταχοῦ».

(α) Αὐτόθι. σελ. 4169.

ραγγελμάτων καὶ τῶν ἠθικῶν ἀξιωμάτων, καθ' ἃ τῶν Βογομίλων τὸ ἦθος καὶ ἡ πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους σχέσις ἐρύθμιζετο, ἔστιν ἐναργῶς καταμαθεῖν τὰς αἰτίαις, δι' ἃς ἢ τε πολιτικὴ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἐκαυτηρίασαν ταύτην, ἅμα ἀναφανείσαν, ὡς κακὸν κινδυνῶδες καὶ ἀπείσιον. Ἐν τοῖς τοιούτοις δὲ τῆς αἰρέσεως ἀξιώμασι τὸ μᾶλλον ἐναργῶς τὸ πρακτικὸν αὐτῆς χαρακτηρίζον μέρος ἐστὶ «τὸ ἀτρόπῳ σώθητε» ὃ ὁ αἰρεσιάρχης Βασίλειος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, ὡς τοῦ Χριστοῦ ἐντολὴν παρεδίδου, ἐν τῷ κατ' αὐτὸν, ὡς διευτείνεται, εὐαγγελίῳ εὐρισκομένην. Ἐδήλου δὲ τὸ ἔνταλμα ὅτι πάντες οἱ Βογομίλοι κρύφα μὲν ὤφειλον τῆς ὀρθοδοξίας τὰ δόγματα διαβάλλειν καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ὄλεθρον ὑπονομεῖν· δημοσίᾳ δὲ ὅμως τὴν τῶν ὀρθοδόξων πίστιν ὑποκρίνεσθαι, ἵνα σώζονται ἐκ τοῦ κινδύνου τοῦ φανεροῦσθαι. Κατ' αὐτὸ δὲ τοῦτο πάλιν οἱ Βογομίλοι ἀγαστόν τι καὶ μέγα κατόρθωμα ὑπελάμβανον [καὶ τὸ περικαλύπτειν τὸ ἔνδον φρόνημα, φαῦλον ὄν καὶ κακότητες, σεμνότητι ἐπιπλάστω. Ὅθεν ἀπέβησαν πανουργότατοι τὸν χαρακτῆρα καὶ ὑποκριτικώτατοι (α). Τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ καὶ τὸ ἄλλως παράδοξον, ὃ πάντες οἱ περὶ τῆς αἰρέσεως ταύτης λόγον ποιούμενοι ἱστορικοὶ ἀναφέρουσιν· ὅτι δηλαδὴ ἐπὶ πεντηκονταετηρίδα ὄλην διηπλοῦτο τοὺς πάντας λανθάνουσα (β).

(α) Ζιγαβ. Σητλ. «Οἱ δόλοιο μέσον ἡμῶν περιπατοῦντες καὶ συναναστρεφόμενοι ἐν ὑποκρίσει φαίνονται τὰ ἡμέτερα πάντα φρονοῦντες». — Γερμ. Πατρ. Κωνστ. λόγ. εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων. «Πολλοὶ (Βογομίλοι) ἀρτίως περιπατοῦσι καὶ τὰς οἰκίας εἰσδύουσιν ἐν σκότει διαπορευόμενοι, καὶ σχήματι εὐλαβείας πολλοὺς συναρπάζουσι· σκοτεινὸν μορφῶν γὰρ ὄντες διάβολοι, εἰς ἀγγέλους φωτὸς μετασχηματίζονται». — Ἀλεξ. σελ. 1168. «Καὶ ἐσκυθρῶπακεν ὁ Βογομίλος, καὶ μέχρι ἕνός σκέπτεται, καὶ κεκυφὼς βαδίζει, καὶ ὑποψιθυρίζει τὸ στόμα, τάνδοθι δὲ λύκος ἐστὶν ἀκάθεκτος».

(β) Δογμ. πανοπλ. ΚΖ', κδ'. «Ἐν πλείοσι τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν». — Ζωναρ. Χρον. βιβλ. ΙΗ', σελ. 305. «Ἐν ἔτεσι μὲν πεντεκαίδεκα τὰ τῆς πλάνης μαθῶν (ὁ Βασίλειος) ὀλέθρια δόγματα· ἐν δὲ δυοῖ καὶ πεντήκοντα διδάξας αὐτὰ κέξ».

Ὁ τοίνυν Ἀλέξιος τὰ κατ' αὐτὴν παρ' ἀξιοπίστων ἀκούσας, κατεθορυβήθη, ὡς εἰκός. Ὡν δ' ἄλλως ῥέκτης, καὶ περὶ τὰ ἐκκλησιαστικά ἠδέως ἀσχολούμενος, μετὰ συντόνου τῆς σπουδῆς ἐπελάβετο τῆς ἀκριβοστεράς τῶν κατ' αὐτὴν ἐρεῦνης. Ὅθεν πάραυτα τῷ τούτου προστάγματι ἀναζητηθέντες τινές, ἐπὶ τῇ αἵρέσει ταύτῃ ὑπόπτους ἑαυτοὺς παρασχόντες, ὠδηγοῦντο εἰς τὰ ἀνάκτορα. Πάντες δ' ἐκεῖ ἀνακριθέντες κατήγγελλον ὁμοφώνως τὸν Βασίλειον ὡς τῆς μὲν αἵρέσεως πρωτοστάτην, ἑαυτῶν δὲ διδάσκαλον. Εἷς δέ τις, Διλβάτιος καλούμενος, ἐπεὶ ἐρωτώμενος οὐκ ἤθελεν ὁμολογεῖν, αἰκίαις παραδοθεὶς οὐ μόνον τὸν εἰρημένον Βασίλειον ὠμολόγησεν, ἀλλὰ καὶ οὗς ἐκεῖνος εἶχε προχειρίσας δώδεκα ἀποστόλους. Ἐρεῦνης δὲ ἐπιμελοῦς γενομένης καὶ ζητήσεως, εὐρέθη οὗτος, καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετενεχθεὶς, παρέστη ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁς τὸ τῆς ἀπλῆς ἀνακρίσεως ἀνίκανον νομίσας εἰς τὸ ἀνιχνεῦσαι αὐτοῦ τὰ ἀληθῆ δόγματα τε καὶ φρονήματα, ἄλλον τινα ἐμεθοδεύθη τρόπον πρὸς ἀσφαλεστέραν ἐπιτυχίαν τοῦ τέλους. Ὁ ἐστὶν ἔγνω πᾶσαν αὐτῷ προσήνειαν ἐνδείξασθαι καὶ ἀφοσίωσιν. Ὡστε ὑπεξανέστη τοῦ θρόνου, ἅμα αὐτοῦ εἰσελθόντος, ἐκάθισέ τε παρ' ἑαυτῷ καὶ τραπέζης ἤξιωσε κοινωνῆσαι τῆς αὐτῆς. Βεξυμνῶν δ' εἶτα αὐτοῦ τὰς ἀρετάς, προσελιπάρει καὶ ἐδέετο, ἵνα φανερώσῃ αὐτῷ, σφόδρα ἐφιεμένῳ μαθητῇ αὐτοῦ γενέσθαι, τὰ παρ' αὐτοῦ εἰρηγούμενα. Ὁ δὲ Βασίλειος τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐσχηματίζετο καὶ ἀπεπῆδα πρὸς τὰ λεγόμενα. Χαυνωθείς ὅμως τοῖς ἐπαίνοις ἤρξατο ἀφηγεῖσθαι ἀναφανδὸν τῆς ἑαυτοῦ αἵρέσεως τὰ δόγματα. Τούτων δ' οὕτως ἀποκαλυφθέντων, καὶ παρὰ βραβυλικῷ γραμματέως, ὄπισθεν τῆς σκηνῆς κρυπτομένου, ἀπογραφέντων, τὸ μὲν παραπέτασμα, ᾧ ἐπίτηδες τὸ δωμάτιον ἀπετειχίζετο, αἵρεται· συγκαλοῦνται δὲ πάραυτα καὶ ἐμφανίζονται ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ Πατριάρχης (Νικόλαος ἦν οὗτος, ὁ γραμματικὸς) μετὰ τῶν ἐγκρίτων τοῦ ἱεροῦ κλήρου, ἐν οἷς καὶ ὁ Ζηγαβηνὸς παρῆν. Ὁ γραμματεὺς τότε ἀναγινώσκει εἰς ἐπήκοον πάντων τὰ γραφέντα. Μεθ' ὃ τὸν αἵρεσιάρχην Βασίλειον, παρόντα καὶ τοῦτον, γυμνῆ ἤδη τῇ κεφαλῇ τὰ οικεῖα δόγματα ὑπερασπίζοντα, πάσῃ οἴα-

δήποτε τιμωρία πρόθυμον ἑαυτὸν παρασχεῖν τε διαβεβαιούμενον καὶ οὐδένα κἄν λόγον περὶ μεταμελείας ἀκούσαι ἀνεχόμενον, ἀπήγαγον εἰς τινα πλησίον τῶν ἀνακτόρων οἰκίσκον, ἄρτι δι' αὐτὸν κατασκευασθέντα. Ἐκείθεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐκάλει αὐτὸν συνεχῶς παρ' ἑαυτῷ, καὶ παντοίαις παραινέσεσιν ἐπειρᾶτο μετατρέψαι αὐτοῦ τὸ φρόνημα. Ἀλλ' ἀπέβη ἀδύνατον.

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ περιεζητοῦντο πανταχοῦ καὶ συναλαμβάνοντο τοῦ Βασιλείου οἱ ὀπαδοί. Ἀνευρέθησαν δὲ καὶ οἱ δῶδεκα αὐτοῦ ἀπόστολοι. Οὓς πάντας ὁμοίως ὁ αὐτοκράτωρ μεταπεμφάμενος ἀπεπειρᾶτο καὶ τούτων τῆς γνώμης. Καὶ οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ἀντεποιοῦντο διαρρήδην τῆς αἵρέσεως, καὶ ἐλευθέρως ἑαυτοὺς τοῦ Βασιλείου εἶναι μαθητάς καὶ συμμύστας ὡμολόγουν. Οἱ δὲ πρὸς τοὺς ἐλέγχοντας ἀνθίσταντο ἰσχυρῶς, καὶ ἀπέπτυν τὴν αἵρεσιν δημοσίᾳ. Ὁ οὖν αὐτοκράτωρ, ἵνα οἱ ὄντως αἵρετικοὶ διακριθῶσι τῶν μὴ τοιούτων, ἐπινοεῖται τὸν δετὸν τρόπον. Προσετάξατο ἵνα ἀναφθῶσι δύο κάμινοι, καὶ σταυρὸς παρὰ τῆ μιᾷ ἐμπαγῆ. Καὶ ὅσοι, ὡς βογομιλίζοντες, κατηγγέλθησαν, οὐκ ἦσαν δὲ τοιοῦτοι, πρὸς ταύτην ὄφειλον προσχωρῆσαι· διότι ἔλεγε «βέλτιον χριστιανούς αὐτοὺς ὄντας ἀποθανεῖν, ἢ ζῶντας, ὡς »βογομίλους, διώκεσθαι, καὶ τὰς τῶν πολλῶν τύπτειν συνειδήσεις (α)». Οἱ δὲ τῆς αἵρέσεως ἀληθῶς ἀντεχόμενοι πρὸς τὴν ἑτέραν ἔμελλον ἐμβληθῆναι. Ὁθεν ἐν ἡμέρᾳ τακτῇ περὶ τὰς καιόμενας καμίνοὺς περιεστήκει πλῆθος πολὺ. Τῶν δὲ τὸ ἄφυκτον τοῦ πράγματος ὀρώντων ὑποδίκων τοῖς μὲν πρὸς τὴν τοῦ σταυροῦ κάμινον σπεύδουσιν, ὡς συκοφαντουμένοις, ἀνηγγέλθη ἡ χάρις τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἀπελύθησαν. Ἐκείνοι δέ, ὅσοι πρὸς τὴν ἑτέραν ἐχώρουν, ὡς ὄντως αἵρετικοὶ διακριθέντες, οὐ κατεκάησαν μὲν, καθεῖρχθησαν δὲ ὅμως. Ἐξ αὐτῶν ὁ αὐτοκράτωρ ἄλλους μὲν παρ' ἑαυτῷ καθ' ἐκάστην καλῶν παρῆνει, ἵνα ἀποπτύσωσι τὴν μισαρὰν αἵρεσιν· πρὸς ἄλλους δὲ ἔπεμπε λογάδας τοῦ ἱεροῦ κλήρου ἵνα διδάσκωσι τῆς ὀρθοδοξίας τὰ δόγματα. Καὶ οἱ μὲν εἰλικρινῶς μετανοήσαντες ἠλευθερώθησαν. Οἱ δὲ ἀμε-

(α) Ἀλεξ. β. βλ. ΙΕ'. σελ. 4178.

τάτρεπτοι τὴν γνώμην διαμείναντες, δαψιλῆ ἔχοντες τὴν χορηγίαν τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων, ἐν ταῖς φυλακαῖς κρατούμενοι ἀπέθανον. Ὁ δὲ αἰρεσιάρχης Βασίλειος, πρὸς ὃν πολλὰ πολλάκις ὁ αὐτοκράτωρ προσωμίλησεν, ἀκαμπτος ἐν τῇ πλάνῃ διατελέσας κατεκρίθη εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον. Ὅθεν ἐν τῷ τῆς πόλεως ἵπποδρόμῳ, πλήθους παρεστῶτος πολλοῦ, ἐν οἷς καὶ Βογομίλοι, μεγάλη ἤφθη πυρά, καὶ οὐ μακρὰν αὐτῆς ἐπήγνυτο σταυρός. Σκοπὸς δὲ τοῦ αὐτοκράτορος ἦν, ἵνα ὁ κατάδικος, τῇ τῆς πυρᾶς πτοηθεὶς θεῶν, ἀντὶ τοῦ χωρῆσαι εἰς τὴν φλεγομένην κάμινον προβῆ μαλλὸν εἰς τὸν σταυρόν· καὶ οὕτως ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τοῦ θανάτου. Ἄλλ· ὁ Βασίλειος πεπειθῶς ὅτι ἄγγελοι αὐτὸν ἐξαρπάσουσιν ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς κατεγέλα καὶ κατεφρόνει τῆς ἀπειλῆς. Διὸ καὶ ὑπέψαλλε τὸ δαυϊτικόν· «πρὸς σὲ δὲ οὐκ ἐγγιεῖ· πλὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς σου κατανοήσεις (α)». Ὅτε ὅμως προσήγγισε τῇ φλεγομένῃ καὶ βροντώσῃ φλογί, ἤρξατο ἀποδειλιᾶν καὶ θορυβεῖσθαι· διότι ἔστρεφε τῆδε κάκεισε τὰς ὄψεις συνεχῶς, ἐκρῶται τε τὰς χεῖρας καὶ ἐπάτασσε τὸν μηρόν. Πλὴν ἀλλὰ πάλιν εὐθύς συνῆλθε, καὶ ἔστη ἀκίνητος. Ἐπειδὴ δὲ αἱ τερατολογίαι αὐτοῦ ἐφέροντο διὰ τοῦ στόματος τοῦ ὄχλου, οἱ δῆμιοι φοβηθέντες, μήπως οἱ περὶ αὐτὸν δαίμονες ἀλώθητον αὐτὸν τηρήσωσιν ἐκ τοῦ μέσου τσαύτης φλογός, ὀρθὸν ἔκριναν ἵνα ποιήσωνται προηγουμένως δοκιμασίαν τινά. Ὅθεν ἔρριψαν εἰς τὸ μέσον τῆς πυρᾶς αὐτοῦ τὸν μανδύαν. Καὶ ὁ μὲν Βασίλειος φαντασιοκοπῶν ἔλεγεν ὅτι βλέπει αὐτὸν εἰς τὸν ἀέρα ἀνυψούμενον. Οἱ δὲ δῆμιοι κατανοήσαντες ὅτι ἐγένετο τῆς φλογός παρανάλωμα, ὤθησαν καὶ αὐτὸν παρευθὺς εἰς αὐτήν, ὃς ὑπέστη ὁμοίως τὴν αὐτὴν τύχην.

Καὶ τοιοῦτο τὸ τέλος, ὃ ἐδέξαντο τὰ κατὰ τὸν αἰρεσιάρχην Βασίλειον καὶ τοὺς κορυφαίους τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ. Περὶ δὲ τῶν δογματῶν καὶ τῶν διδασκαλιῶν τῆς αἰρέσεως ταύτης, ἃς ἐν λεπτομερείᾳ ὁ Ζιγαβηνὸς ἐκτίθησιν ἐν τῷ ΚΖ' τίτλῳ τῆς δογματικῆς πανοπλίας, πρέπον ἤδη διαλαβεῖν.

(α) Ψαλμ. 117, 8.

Κεφαλαιωδῶς εἰπεῖν, ἡ βογομιλικὴ αἵρεσις, ἀπλοῦν κράμα οὔσα καὶ συμπίλημα ποικιλομόρφων αἰρετικῶν στοιχείων, οὐδένα ἴδιον ἔφερε δογματικὸν τύπον, καὶ οὐδ' ἦρθη ποτὲ ἀφ' ἐαυτῆς εἰς αὐτόβουλον δογματικὴν ἔρευναν. Τὰς δὲ θεωρητικὰς αὐτῆς διδασκαλίας πάντοτε σχεδὸν ἤντλει ἐκ τῆς παλαιᾶς τῶν Μασαλιανῶν ἢ Εὐχητῶν αἰρέσεως, καὶ ἐκ τῶν συστημάτων τῶν Γνωστικῶν. Διὰ τοῦτον δὲ κυρίως τὸν λόγον ἡ αἵρεσις αὕτη οὔτε εἰς ὑψηλὴν θεολογικὴν συζήτησιν ἀφορμὴν τινα παρέσχεν, οὔτε εἰς πληρέστερον καθορισμὸν δογμάτων τινῶν συνετέλεσε τὸ παράπαν. Ὅν δ' ἀπ' ἀρχῆς προῦθετο πρακτικὸν σκοπὸν ἤτοι τὴν ἀνατροπὴν πάσης ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἐν πολιτεύματι καὶ λατρείᾳ, τοῦτον αἰεὶ πιστῶς διετήρησε, καὶ πρὸς τοῦτον διέμορφωσε τὸν καθολικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα.

Οἱ Βογόμιλοι ἐπίστευον εἰς τὰ τρία τῆς μακκαρίας Τριάδος πρόσωπα ἀπλῶς ἐν προσχῆματι ἀπάτης τῶν ἀπλουστέρων· διότι τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα προσῆπτον τῷ Πατρὶ, ὡς ἀπλᾶς αὐτοῦ κλήσεις, κατὰ Σαβέλλιον.

Διςχυρίζοντο ὅτι οὐ μόνον κατ' ὄναρ, ἀλλὰ καὶ καθ' ὕπαρ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἔβλεπον τὸν μὲν Πατέρα, ὡς γέροντα βαθυγένειον· τὸν δὲ Υἱόν, ὡς ὑψηλὴν ἄνδρα, τὸ δὲ Πνεῦμα, ὡς λειοπρόσωπον νεανίαν. Καὶ ἐδόξαζον ὅτι ὁ Πατήρ, εἰς ὃν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἀνελύθησαν αὔθις, ἀπὸ τοῦ πεντακισχιλιοστοῦ καὶ πεντακοσιοστοῦ ἔτους χρηματίσας ἐπὶ τρία καὶ τριάκοντα ἔτη τριτοπρόσωπος, πάλιν ἐγένετο μονοπρόσωπος. Καὶ ἦν ἀσώματος μὲν, ἀνθρωπόμορφος δ' ὅμως. Ἀχρὶ δὲ τοῦ πεντακισχιλιοστοῦ πεντακοσιοστοῦ ἔτους μῆτε Υἱὸς μῆτε Πνεῦμα ὑπῆρχε. Τὴν δὲ ἀρχὴν, ὡς καὶ τὸ ὄνομα ἔκτοτε ἔλαβον. Καὶ ὁ μὲν Πατήρ ἐγέννησε τὸν Υἱόν. Ὁ δὲ Υἱός, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τοῦτο δὲ ἐγέννησε πνευματικῶς τὸν προδότην Ἰούδαν καὶ τοὺς ἕνδεκα Ἀποστόλους. Τὴν τελευταίαν ταύτην δόξαν, ἄλλοθεν σφαιτερισθέντες οἱ Βογόμιλοι, ἐστήριζον ἐπὶ τοῦ χωρίου **α**, **2** τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου.

Ὁ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὀνομασθεῖς Σατανᾶς ἦν καὶ αὐτὸς κατ' αὐτοὺς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ μάλιστα τοῦ

Υίου καὶ Λόγου ἰσχυρότερος, ἅτε πρεσβύτερος. Τοῦτον προσηγόρευον οἱ Βογόμιλοι Σαταναήλ* καὶ ἐξελάμβανον μετὰ τὸν Πατέρα δεύτερον, τὴν αὐτὴν αὐτῷ μορφήν καὶ στολὴν περικείμενον, καὶ τῆς μετ' αὐτὸν τιμῆς ἀξιούμενον. Ὑφ' ἧς ὕμῳς ἐπαρθεὶς αὐτός τε ἐμελέτησεν ἀποστασίαν καὶ τὰς ἄλλας λειτουργικὰς δυνάμεις παρέπεισεν, ἵνα ἀποστατήσασαι, κουφισθῶσι τοῦ βάρους τῆς λειτουργίας. Ἄλλ' ὁ Θεὸς τὴν ἐπιβουλὴν νοήσας ἔρριψε πάντας αὐτοὺς ἄνωθεν. Εἰς βεβαίωσιν δὲ τῆς δόξης ταύτης παρῆγον τὴν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ (ἰς', 1) παραβολὴν τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας.

Ῥιφθεὶς οὖν ὁ Σαταναήλ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μὴ δυνάμενος ἐφιζάνειν τοῖς ὕδασι· διότι ἡ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκευάστος· σώζων ἔτι τὴν θείαν μορφήν καὶ τὴν δημιουργικὴν δυνάμιν συνεκάλεσε τὰς συγκαταπεσούσας δυνάμεις. Θάρσος δ' αὐταῖς ἐμβαλὼν εἶπεν· ἐπειδὴ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ὁ Θεὸς ἐποίησε· ποιήσω καὶ γῶ, ὡς δεύτερος Θεός, δεύτερον οὐρανὸν καὶ πάντα τὰ ἄλλα, ἅπερ διακοσμήσω τῇ αὐτῇ τάξει. Οὕτω δὲ ἐδημιούργησε τὴν γῆν· ἦν καλλωπήσας, ὡς ἡ τῆς Γενέσεως διέξεισι βίβλος, ἀπεκλήρωσεν ὡς οἰκητήριον ἑαυτῷ καὶ ταῖς ἀποστατικαῖς δυνάμεσιν. Εἶτα πλάσας τὸ τοῦ Ἀδάμ σῶμα ἀπὸ γῆς, ὕδατι φυραθείσης, ἔστησεν ὀρθόν. Ἀφ' οὗ καταρρεύσασά τις νοτίς ἐπὶ τὸν δεξιὸν πόδα καὶ ἐλικοειδῶς διὰ τοῦ μεγάλου δακτύλου χυθεῖσα σχῆμα ὕφους ἀπετέλεσεν. Τότε ὁ Σαταναήλ ἀθροίσας τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα ἐνέπνευσε ζωὴν τῷ οὕτω πλασθέντι ἀνθρωπίνῳ σώματι. Ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ πνεῦμα διὰ χαυνότητα καταρρῦεν ἐπὶ τὸν δεξιὸν ὁμοίως πόδα, καὶ διὰ τοῦ μεγάλου δακτύλου χυθὲν εἰς τὴν ἐλικοειδῆ ράνίδα κατέπεσεν· ἦτις παραυτίκα ζωοποιηθεῖσα καὶ τοῦ δακτύλου ἀποτμηθεῖσα γέγονεν ὄφις καὶ εἶρπυσε· διὰ τοῦτο φρόνιμος καὶ νουεχής ὁ ὄφις, ὅτι κατέστη αὐτῷ ψυχὴ τὸ τοῦ Σαταναήλ ἐμφύσημα. Ἄλλ' ὁ νέος οὗτος δημιουργὸς γνοὺς ὅτι μάτην πονεῖ διεπρεσβεύσατο πρὸς τὸν ἀγαθὸν Πατέρα, καὶ παρεκάλεσεν, ἵνα πέμψῃ αὐτὸς πνοὴν· ἐπαγγειλάμενος ὅτι ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ζωοποιηθῆ, κοινὸς ἔσται, καὶ ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ πληρωθήσονται οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ τόποι τῶν ἀ-

πορριφθέντων ἀγγέλων. Ὁ δὲ Θεός, ὡς ἀγαθός, ἐπινεύσας ἐνεφύσησε τῷ παρὰ τοῦ Σαταναήλ πλασθέντι πνεῦμα ζωῆς, καὶ παρθευθὺς ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν καὶ τὸ σῶμα λαμπρόνουσαν. Εἶτα καὶ ἡ Εὐα ἐκ τοῦ πρώτου ποιηθεῖσα ἀνθρώπου ἐφαιδρύνθη ταῖς ἕξαισι λαμπρότησι. Πλὴν ὁ Σαταναήλ ἐκ φθόνου μεταμεληθεὶς, ἐκινήθη πρὸς ἐπιβουλὴν τοῦ ἰδίου πλάσματος. Ὁθεν εἰσδύσας εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ ὄφρεως καὶ δι' αὐτοῦ τὴν Εὐαν ἐξαπατήσας συνευρέθη αὐτῇ καὶ κατέστησεν ἔγκυον, ἵνα τὸ σπέρμα αὐτοῦ, προλαβόν, κατακυριεύσῃ τοῦ ἀδαμιαίου σπέρματος. Ἡ Εὐα τοίνυν ἐκ τοῦ Σαταναήλ ἔτεκε τὸν Κάϊν καὶ τὴν δίδυμον αὐτοῦ ἀδελφὴν, Καλωμενὰ λεγομένην. Ὁ δὲ Ἀδάμ ζήλοτυπήσας συνῆλθε καὶ αὐτὸς τῇ Εὐᾷ καὶ ἐγέννησε τὸν Ἀβελ, ὃν ὁ Κάϊν ἐφόνευσε· διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει ὅτι ὁ Κάϊν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν (Α΄. Ἰωάνν. γ', 12). Ἀλλὰ τοῦ Σαταναήλ ἀσελγῶς συμφθαρέντος τῇ Εὐᾷ διὰ μέσου τοῦ ὄφρεως, ἀφῆρέθη ἀπ' αὐτοῦ ἡ θεία στολή, ἡ δημιουργικὴ δύναμις καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ προσηγορία. Οὕτω δὲ κατέστη δυσειδής καὶ σκοτεινός. Ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς Πατὴρ στήσας μέχρι τούτου τὴν ὄργην ἀφῆκεν αὐτὸν κοσμοκράτορα καὶ κύριον, ὧν αὐτὸς ἐδημιούργησε κτισμάτων, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσών. Ἀπασαν σχεδὸν τὴν ἀνωτέρω θεωρίαν παρέλαβον προφανῶς οἱ Βογόμελοι ἐκ τοῦ Γνωστικοῦ Σατουρνίνου (α).

Οἱ Βογόμελοι, ἐπόμενοι τοῖς Μανιχαίοις, ἠθέτουں πάσας τὰς μωσαϊκὰς βίβλους, ὡς κατ' ἐπίνοιαν γραφείσας τοῦ Σατανᾶ, καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς ἀναφερομένους θεοσεβεῖς καὶ δικαίους ἄνδρας ἀπεκήρυττον. Ἐκ τῶν λοιπῶν τῆς π. Διαθήκης βιβλίων ἀπεδέχοντο τὸ Ψαλτήριον καὶ τὸ ἐκκαίδεκαπρόφητον. Ἐκ δὲ τῆς Καινῆς πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ βιβλία.

Τὰ δὲ περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας οὕτωςι ἑτερατολόγουں οἱ Βογόμελοι. Οἱ ἄνθρωποι πικρῶς τυραννοῦμενοι ὑπὸ τῶν δαιμόνων μόλις ὀλίγοι τῆς τοῦ Πατρὸς μερίδος ἐγένοντο, καὶ ἀνέβαι-

(α) Παρβλ. Εἰρην. "Ἐλεγχ. καὶ ἀνατρ. βιβλ. Α΄. κεφ. ΚΔ'. Καὶ Ἐπιφ. Κατὰ αἴρ. ΚΓ'.

νον εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων τάξιν. Οὗτοι δ' ἦσαν οἱ ἀναφερόμενοι ἐν ταῖς γενεαλογίαις τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου καὶ τοῦ κατὰ Λουκᾶν. Ὅψὲ δέ ποτε ὁ Πατὴρ τοῦτο γνούς, καὶ κατελεήσας τὸ ἴδιον ἐμφύσημα ἤτοι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν, οὕτως ἀθλιῶς πάσχουσαν, ἐξερεύξατο ἐν τῷ πεντακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει τῆς ἐκυτοῦ καρδίας τὴν Λόγον ἤτοι τὸν Ὑῖόν. Ἦν δ' οὗτος Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος. Ὅς καθὼ μὲν τῶν ἄλλων ἀγγέλων θεϊότερος ἐκλήθη ἄγγελος· καθὼ δὲ πᾶσαν νόσον ἰώμενος, Ἰησοῦς· καθὼ δὲ τῇ σαρκὶ χρισθεὶς, Χριστός. Ὅτε δ' ἄνωθεν κατήλθεν, εἰσέδουσε διὰ τοῦ δεξιῦ ὠτὸς εἰς τὴν γαστέρα τῆς Παρθένου, ἣτις οὔτε τὴν εἰσοδον, οὔτε τὴν ἐξοδον αὐτοῦ γνοῦσα, εὔρεν ἀπλῶς αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ κείμενον ἐσπαργανωμένιον. Ὁ Ὑῖός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐποίησε καὶ ἐδίδαξε τὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γεγραμμένα· καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε. Πλὴν τὰ πάντα κατὰ φαντασίαν. Ὅτε δὲ ἀπέριψε τὸ ἀνθρώπειον προσωπεῖον καὶ ἀνέστη· τότε κατεξουσίασε τοῦ ἀποστάτου Σαταναήλ, ὃν βαρεῖ κλοιῷ δῆσας ἐν τῷ ταρτάρῳ κατέκλεισε. Περιελὼν δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τό, ἦλ, ὡς ἀγγελικόν, ἀφῆκεν αὐτὸν τοῦ λοιποῦ ὀνομάζεσθαι Σατανᾶν. Οὕτω δὲ πληρώσας τὴν ἀνατεθεισάν αὐτῷ διακονίαν ἐξῆλθε πάλιν ὕθεν εἰσῆλθεν, εἰς τὸν Πατέρα ἀναλυθεὶς. Σημειωτέον ὅτι καὶ τῶν δοξῶν τούτων τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν Μανιχαίων ἐσυλήθησαν.

Ἄλλ' ἐν τῇ τῶν Βογομίλων αἰρέσει εὐρίσκομεν ἔτι καὶ σειρὰν ὅλην κακοδιδασκαλιῶν, αἵτινες ἐκ διαφόρων, ἢ αἰ προειρημέναι, αἰρέσεων προσληφθεῖσαι, τὸ ἰδίως ἀναμορφωτικὸν δῆθεν αὐτῆς ἀπετέλουν στοιχεῖον· διότι οἱ Βογομίλοι ἐν τῷ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας πολέμῳ τῶν τε παλαιωτέρων Εἰκονοκλαστῶν προσέλαβον δόξας καὶ τοὺς συγχρόνους Παυλικιάνους προσεταιρίσθησαν. Ὅθεν καὶ τὸ βάπτισμα σχεδὸν κατήργουν, καὶ τὴν θεῖαν εὐχαριστείαν, καὶ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, καὶ τὰς εἰκόνας, καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἁγίους.

Καὶ τὸ μὲν βάπτισμα οὐ κατήργουν μὲν τελέως οἱ Βογομί-

λοι' ἐτέλουν ὅμως καθ' ὅλως ἴδιον καὶ καινοφανῆ τρόπον. Καὶ δὴ τῆς εἰσόδου παντὸς προσήλυτου εἰς τὴν αἰρετικὴν αὐτῶν παρασυναγωγὴν τάδε προσηγοῦντο. Πρῶτον μὲν ὠρίζετο αὐτῷ καιρὸς ἀνάλογος εἰς ἐξομολόγησιν καὶ ἀγνείαν καὶ σύντονον προσευχῆν. Ἐπειτα δὲ ἐπιτιθέμενοι τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἐπεκαλοῦντο τὸ παρ' αὐτοῖς ἄγιον πνεῦμα, καὶ ἐπῆδον τὸ «πάτερ ἡμῶν κέξ». Μετὰ δὲ τὸ τοιοῦτο, οἰονεὶ βάπτισμα, ἀπεκλήρουν αὐθις καιρὸν εἰς ἀκριβεστέραν ἀγωγὴν καὶ πολιτείαν ἐγκρατεστέραν. Εἶτα καὶ μαρτυρίαν ἀπῆτουν, εἰ ταῦτα ὁ προσήλυτος ἐφύλαξε, καὶ εἰ διηγωνίσαστο ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως πρὸς σπουδαίους. Τούτου δὲ παρ' ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν μαρτυρουμένου, ὁ προσήλυτος εἰσῆγετο εἰς τὴν θρυλουμένην τελειώσιν. Ἐτελεῖτο δ' αὕτη ὧδε. Στήσαντες αὐτὸν πρὸς ἀνατολὰς ἐπετίθεσαν αὐθις τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ τὸ εὐαγγέλιον. Οἱ δὲ παριστάμενοι, ἄνδρες τε ὁμοίως καὶ γυναῖκες, τὰς ἑαυτῶν χεῖρας τῇ αὐτοῦ κεφαλῇ ἐπιτιθέμενοι ἤδον εὐχαριστήριον τινα πρὸς τὸν Θεὸν ὕμνον ἐπὶ τῷ ὅτι ὁ μυηθεὶς τὰ παραδοθέντα ἐτήρησε.

Τὴν δὲ ἱερὰν ἱερουργίαν κατήργουν ὅλως οἱ Βογόμιλοι, ὡς καὶ τὴν θείαν μετάληψιν, ἣν ἐκάλουν θυσίαν τῶν ἐν τοῖς ναοῖς τῶν ὀρθοδόξων οἰκούντων δαιμόνων. Εἰς βεβαίωσιν δὲ τούτου ἔφερον τὴν ἐξῆς τοῦ προφήτου Ἡσαίου ῥῆσιν· «οἱ ἐτοιμάζοντες τῇ τύχῃ τράπεζαν, καὶ πληροῦντες τῷ δαίμονι κέρασμα (ξέ, 11)». Προσέτι ἐφρόνουσιν ὅτι ὁ ἐν τῇ κυριακῇ προσευχῇ ἀναφερόμενος ἄρτος «τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον» οὗτος ἦν ὁ τῆς κοινωνίας. Ὅμοίως τὴν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διαθήκην «τοῦτο τὸ ποτήριον, ἢ κινὴν διαθήκη (Λουκ. κβ', 20)» ὑπελάμβανον ὡς ποτήριον τῆς κοινωνίας.

Ἐτι ἐδογματίζον ὅτι ἐκτὸς τῶν παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ Λουκᾷ γενεαλογηθέντων μόνον τοὺς ἐκκαίδεκα Προφῆτας, τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Μάρτυρας δεῖ τιμᾶν· τοὺς δὲ ἁγίους ἱεράρχας καταφρονεῖν, ὡς εἰδωλολάτραις διὰ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκότων προσκύνησιν. Πρὸ πάντων δὲ ἀπηχθάνοντο τὸν Βασίλειον, τὸν Γρηγόριον καὶ τὸν Χρυσόστομον· ὃν φρυσόστομον ἀποκαλοῦντες ἰδιαίτατα ἐμίσουν, ὡς παραφθείραντα κατ' αὐτοὺς τὰ νοήμα-

τα τῶν θείων Γραφῶν. Ἄλλ' εἰ καὶ τοὺς ἱεράρχας κατεφρόνου, ἔλεγον ὅτι τιμῶσιν αὐτῶν τὰ λείψανα, διότι κατ' αὐτοὺς οἱ δαίμονες, οἱ διδάξαντες αὐτοὺς ἔτι ζῶντας, παρέμενον τοῖς τάφοις αὐτῶν καὶ ἑτερατοῦργουν, ἵνα τοὺς ἀνοήτους ἐξαπατῶντες πείθωσι τιμᾶν αὐτούς, ὡς ἁγίους.

Μιμούμενοι δὲ τοὺς Μασσαλιανούς ἐφρόνου ὅτι μόνον ἀπ' αὐτῶν οἱ δαίμονες ἔφρουγον ὡσεὶ τόξου βολήν· ἐκάστῳ δὲ τῶν ὀρθοδόξων ἐνέκει εἷς δαίμων, ὁ κατὰ μὲν τὸν βίον διδάσκων αὐτοὺς τὰ πονηρά, μετὰ θάνατον δὲ παραμένων τῷ τάφῳ αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ κοινῇ κρίσει συγκολαζόμενος αὐτοῖς. Ἐν δὲ τοῖς ἱεροῖς ναοῖς πᾶσι τῶν ὀρθοδόξων ἀνά εἷς οἰκεῖ δαίμων· αὐτὸς δὲ ὁ κορυφαῖος αὐτῶν Σκτανᾶς, ὁ ἐν τῷ τῶν Ἱεροσολύμων ναῷ πρότερον ἐνδιατρίβων, μετὰ τὴν τούτου καταστροφὴν ὡς ἰδίαν κατοικίαν τὸν μέγαν καὶ πάγκαλον τῆς ἁγίας Σοφίας ναὸν ἐξελέξατο.

Ἐδόξαζον προσέτι ὅτι ὅσοις ἀν' ἐκ τῶν Βογομίλων ἐνοικήσῃ τὸ παρ' αὐτοῖς ἅγιον πνεῦμα, πάντας ὁμοίως ἀναδείκνυσι θεοτόκους, ὡς βαστάζοντας τὸν Λόγον, καὶ γεννῶντας αὐτὸν διὰ τὸ διδάσκειν ἑτέρους. Ὅθεν καὶ ἠύχουν ἐπὶ τούτῳ οἱ θεομανεῖς γεννάδαι, καὶ τὴν θεοτόκον μηδὲν αὐτῶν πλέον ἔχειν ὑπελάμβανον.

Ὡσαύτως μόνην προσευχὴν ὠνόμαζον τὴν κυριακὴν. Καὶ ταύτην μόνην προσήχοντο ἑπτάκις μὲν τῆς ἡμέρας, πεντάκις δὲ τῆς νυκτός. Τὸ δὲ τῆς ὑμνολογίας τῆς Ἐκκλησίας σύστημα τελέως κατήργουν, βαπτολογίαν αὐτὸ ἠγοῦμενοι.

Ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει, ἔλεγον, μόνον τὸ πνεῦμα, τὴν ἀφθαρτον τοῦ Χριστοῦ στολὴν ἐνδύμενον, ἀνίσταται· οὐχὶ δὲ μετὰ τοῦ πνεύματος, ὃ εἰς κόνιν διαλύεται καὶ τέφραν.

Καὶ τοιαῦτα περίπου τὰ δόγματα καὶ αἱ διδασκαλῖαι, ὅσας οἱ Βογόμιλοι ἐκ παντοδαπῶν, ὡς εἴρηται, αἰρέσεων συλλεξάμενοι εἰς τὸ οἰκεῖον προσήρμωσαν σύστημα. Τὰ δὲ γνήσια τῆς στρεβλῆς αὐτῶν διανοίας ἀποκυήματα, ἅπερ κατ' ἐξοχὴν τὸ ἴδιον αἰρετικὸν χαρακτηρίζουσι κατασκευάσμα, ἀποτελοῦσιν αἱ παράλογοι ἀλληγορίαι καὶ αἱ πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐρμηνεῖαι τῶν θείων Γραφῶν. Οἱ Βογόμιλοι τὴν Ἐκκλησίαν, ἧς τὴν ἀνατροπὴν

ἐμελέτων, διέβαλλον συστηματικῶς ὡς μιανὴν καὶ διεφθαρμένην ἐν ᾧ τὴν παρασυναγωγὴν αὐτῶν ἀνεκέρυττον ὡς τὴν ἀληθῆ καὶ ἀγνήν ἐκκλησίαν. Ὅθεν, τοῦτο στηρίζαι βουλόμενοι, πάντα τὰ ἐν τοῖς τῶν θείων Γραφῶν βιβλίοις, τοῖς ὡς θεοπνεύστοις παρ' αὐτῶν ἀναγνωρίζομενοις, ἀναφερόμενα περὶ ἀσεβῶν καὶ ἀμαρτωλῶν εἴτε προσώπων εἴτε πράξεων, προσήπτον τοῖς ὀρθοδόξοις. Ὅσα δ' αὖ πάλιν περὶ ἀνδρῶν ἱερῶν καὶ ἔργων θεοφιλῶν ἱστοροῦνται, ταῦτα εἶλον πρὸς ἑαυτούς. Τοῦ τοιοῦτου βογομιλικοῦ πολεμικοῦ τρόπου παρατιθέμεθα ὧδε τινὰ παραδείγματα.

Βηθλεέμ, τὸν λόγον ἀλληγοροῦντες, ὠνόμαζον τὴν παρασυναγωγὴν αὐτῶν διότι ἐν ἑαυτοῖς ἐγεννήθη ὁ Χριστός· ἦτοι ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως κηρύττων. Ἡρώδην δὲ ἀπεκάλουν τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὡς πειρωμένην ἀνελεῖν τὸν παρὰ τοῖς Βογομίλοις γεννηθέντα Λόγον.

Τὸ εὐαγγελικὸν ῥητόν· «καὶ καταλιπὼν ὁ Ἰησοῦς τὴν Ναζαρέτ, ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καπερναοὺμ (Ματθ. ς', 18).» οὕτως ἠρμήνευον τὸ, Ναζαρέτ, τοὺς ὀρθοδόξους δηλοῦν τὸ δέ, Καπερναοὺμ, τοὺς Βογομίλους, παρ' οἷς ὁ Χριστός, τὴν ἐκφραυλωθεῖσαν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καταλιπὼν, οἰκεῖ.

Ἐποδήματα τοῦ Χριστοῦ ἔλεγον τὰ ὑποδείγματα τῶν σημείων, ἃ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης οὐκ ἠδύνατο βαστάσαι, ὡς μὴ δυνάμενος τοιαῦτα καὶ αὐτὸς πράξει. Πτόον δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὸν εὐαγγελικὸν λόγον, ὡς ἀποπτυσθέντα διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ἄλωνα μὲν, τοὺς χριστιανούς, ὡς ἄλλους καὶ ἄλλους. Καὶ σῖτον, τὴν ἑαυτῶν πίσιν, ὡς καθαρὰν τε καὶ τρόφιμον. Ἄχυρον δέ, τὴν τῶν ὀρθοδόξων, ὡς ἀχρηστον καὶ πυρὸς ἀξίαν.

Τοὺς μακαρισμοὺς πάντας διεβεβαιοῦντο οἱ Βογομίλοι ὅτι ὁ Χριστὸς εἶπε περὶ αὐτῶν μόνων· οὐς, πτωχοὺς ὄντας τῷ πνεύματι καὶ πενθοῦντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην, ἄλλας τῆς γῆς καὶ φῶς τοῦ κόσμου ἐκάλεσεν.

Οἱ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου (ἐ', 20) ἀναφερόμενοι γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑπεδήλουν τοὺς ἱερεῖς καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τὴν γραμματικὴν ἀσκοῦντας παιδείουσι καὶ ἐπ' αὐτῇ μεγαλαυχοῦντας· ὧν οἱ Βογομίλοι ὑπερ-

τέρουν, ὡς ἀληθέστερα διδάσκοντες, πολιτεῖαν τε ἀκριβεστέραν μετερχόμενοι καὶ κρεωφαγίας, τυροῦ, ὠοῦ καὶ γάμου ἀπεχόμενοι.

Τοῦ αὐτοῦ δ' Εὐαγγελιστοῦ τὸ χωρίον (ς', 6) ἀμὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί, μηδὲ ρίπτετε τοὺς μαργαρίτας ἡμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων ἢ ἱρμῆνευον ὡς ἐξῆς· ἅγιον, ἦν ἢ κατ' αὐτοὺς ἀπλουστέρα πίστις· μαργαρίται, τὰ μυστικώτερα τῆς πλάνης αὐτῶν δόγματα· κύνες δὲ καὶ χοῖροι, οἱ εὐσεβέστεροι τῶν ὀρθόδοξων, ὡς ὄντες εἰδωλολάτραι. «Ὅθεν κατὰ ταῦτα οἱ Βογόμιλοι πᾶν μέλος τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν αἵρετικὴν αὐτῶν προσερχόμενον κοινωίαν, ἐδέχοντο ὡς περὶ κύνα καὶ χοῖρον· ὧν τὴν ταπεινοτέραν ταύτην δὴ φύσιν νηστεία καὶ προσευχῇ πρότερον ἀφανίσαντες, τότε ἐβάπτιζον· κατόπιν κατὰ μικρὸν προκόπτοντι ἐνεπίστευον αὐτῷ τὸ ἅγιον καὶ τοὺς μαργαρίτας.

Καὶ τοσαῦτα ἱκανὰ ἴσως, ἵνα τοῖς φιλομαθέσι σαφῆ τὴν τῆς πολυτρόπου ταύτης αἵρέσεως εἰκόνα παραστήσωσι.

Τοῦ δὲ αἵρεσιάρχου Βασιλείου τὸν διὰ πυρὸς θάνατον ὑποστάνας, καὶ τῶν κορυφαίων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καθειρχθέντων, ὡς προοδηλώται, πάντες οἱ ἑκασταχοῦ τοῦ Κράτους διεσπαρμένοι Βογόμιλοι ἀνεζητοῦντο συντόνως. Ὁ Ζιγαβηνός, ὁ τὰς βουλὰς καὶ ἐνεργείας τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν αἵρετικῶν τούτων εἰδώς, ἐν βεβαιότητι σχεδὸν ἀποφαίνεται περὶ τῆς ἐν βραχεῖ τελείας ἀπ' αὐτῶν καθάρσεως τοῦ ἄγρου τῆς εὐσεβείας (α). Καὶ ἦν ὄντως ἡ περὶ τούτου σπουδὴ τοῦ Ἀλεξίου τοιαύτη, ὥστε, τῶν ὀπαδῶν τῆς αἵρέσεως ἀνευρεθέντων, παντοιοτρόπως τιμωρηθέντων, ἡ καὶ διὰ διδασκαλίας καὶ παραινέσεως σωφρονι-

(α) Δογμ. πανοπλ. τίτλ. ΚΖ', νβ'. «Τῶν μερῶν αὐτοῦ (τοῦ τῆς αἵρεσεως δράκοντος) καὶ μελῶν τὰ καιριώτερα μὲν συνείληπται, τὰ δὲ ἠμέλλει, τὰ δὲ προαγγέλλεται καθ' ἑκάστην. Καὶ τρεφόμεθα χρησταῖς ἡλίπσι, ὡς οὐδὲ τὸ οὐραῖον ἐκφεύζεται τὴν ἐμμελῆ τοῦ θεοσυνεργήτου ἡβασιλῆως ἔρευαν καὶ κατεσπουδασμένην ἀναζητήσιν, μεγάλας φρονήσεις κατατεινομένου παντὶ τρόπῳ πάντας αὐτοὺς εἶσω σαγήνης λαθεῖν, ἡ καὶ καθ' ἑκάστην ζιζανίων ἀποφῆναι τῆς εὐσεβείας τὰ λήϊα».

σθέντων, καὶ τὰ τῆς αἵρέσεως δόγματα ἀποπτυσάντων, οὐ μόνον ἀπεσοβήθη ἡ ἀπειλητικὴ πρόοδος τοῦ κακοῦ· ἀλλὰ καὶ πᾶν αὐτοῦ ἴχνος εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον παρὰ τοῖς Ἑλλησι γοῦν ἐξηλείφετο ἂν, εἰ μὴ τὴν τούτου λύμην μετεδίδου ἢ παρ' αὐτοῦ βαθύτερον μιανθεῖσα τῶν μοναχῶν τάξις· διότι καθὰ πληροφοροῦσιν ἡμᾶς αἱ περιωθεῖσαι ἱστορικαὶ εἰδήσεις παρὰ τοῖς μοναχοῖς εὔρε τελευταῖον ἡ αἵρεσις αὕτη καταφυγὴν καὶ ὑποστήριξιν.

Βασιλεύοντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλεξίου Ἰωάννου, τοῦ καὶ Καλοϊωάννου δι' ἀρετὴν κληθέντος (1118—1143), εὐρέθησαν ἔν τισι τῶν Μοναστηρίων συγγράμματα Κωνσταντίνου τινὸς Χρυσομάλλου τοῦνομα βογομλικῶν βλασφημιῶν ἀνάμεστα (α). Ἀλλ' ἅμα τούτου γνωστοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ γενομένου, ὁ τότε πατριάρχης Λέων, ὁ ἐπικαλούμενος Στυππῆς, πράξει συνοδικῇ (1140) τὰ τε βιβλία καὶ τὸν συγγραφέα τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλε.

Μικρὸν δὲ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Μιχαήλ, τοῦ ἐπιλεγομένου Ὁξειίου, ἐν ἔτει 1143 πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως γενομένου, ἀνεφάνησαν αὖθις, ὡσαύτως διὰ μοναχῶν, ἀσθενῆ τινα τῆς βογομλικῆς αἵρέσεως σκιρτήματα. Μοναχός τις, Νήφων ὀνομαζόμενος, καὶ δύο ἐπίσκοποι Λεόντιος καὶ Κλήμης, τῷ μητροπολίτῃ Τυάνων ὑποκείμενοι, διεβρυληθησαν ὡς φρονούντες καὶ διδάσκοντες τὰ τῶν Βογομιλίων. Τὰ κατ' αὐτῶν ἐκδοθέντα δύο συνοδικὰ τῆς Ἐκκλησίας ψηφίσματα, ἧ, ὡς τότε ἐκαλοῦντο, σημειώματα, εὐτυχῶς μέχρις ἡμῶν περιωθέντα, ἰκανὰ περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῆς αἵρέσεως ἡμᾶς διδάσκουσι. Καὶ οἱ μὲν λόγοι τῆς τῶν δύο ἐπισκόπων καταδίκης ἦσαν ὅτι ἐδίδασκον τοὺς ἄνδρας ἀπέχεσθαι τῆς τῶν νομίμων γυναικῶν συνουσίας, ἀποχὴν κρέατος, καὶ γάλακτος, καὶ ἰχθύος, καὶ οἴνου, ἄχρι

(α) Λέοντ. Στυππ. σημειώμ. Α'. Ὅρα Σύνταγμ. ἱερ. καν. τόμ. Ε'. σελ. 76. Ἄνεμάθομεν ἀνερευνήσαντες μίαν μὲν εἶναι βίβλον (δηλονότι τοῦ αἵρετικοῦ Χρυσομάλλου) παρὰ Πέτρῳ τινὶ μονάζοντι ἐπὶ τῇ τοῦ ἁγίου Ἀθηνογένους προσκαθημένῳ μονῇ· ἐτέραν δὲ πάλιν τὴν παρὰ ἡτῶν δηλωθέντων μοναχῶν, τῶν τὰ περὶ τούτου προσαγγελιάτων προσπαχθεῖσαν ἡμῖν, ἣν καὶ ἀναλαβεῖσθαι ἐξείπον ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ τοῦ Γηροκομείου μονῆ μονάζοντος».

χρόνων τριῶν· μετὰ δὲ ταῦτα ἀποκριμάτιστον παντελῆ τὴν τούτων ἀπόλαυσιν· τὸ μηδένα σώζεσθαι κοσμικόν, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν διαπράξεται, εἰ μὴ μοναχὸς γένηται κτλ. Ὁ δὲ μοναχὸς Νήφων, ἐνώπιον τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου βογομιλικῶς τῷ Θεῷ τῶν Ἑβραίων ἀνάθεμα εἰπὼν (α), καρεῖς τὸν πώγωνα περιωρίσθη ἐν τῇ μονῇ τῆς Περιβλέπτου.

Ἐν τούτοις παρατηρήσεως ἄξια καὶ τὰ εἰς τὴν τῶν εἰρημένων καταγγελίαν ἀφορῶντα. Οἱ τὸν μοναχὸν Νήφωνα πρὸς τὸν πατριάρχην καταγγείλαντες ἦσαν χωρικοὶ παντυχηνοὶ (β). Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν τῶν ἐπισκόπων Λεοντίου καὶ Κλήμεντος, ὡς βογομιλιστῶν, καταγγελίαν ἐποίησατο ἅπας ὁ λαὸς τῆς μητροπόλεως Τυάνων (γ). Ἐκ τούτων δὲ ὑποδηλοῦται ὅτι τῇ βογομιλικῇ αἵρέσει ὁ λαὸς ἀπηχθάνετο. Ἄλλ' ἐκ τοῦ ἐφεξῆς περιστατικοῦ ἔτι ἐναργέστερον ἢ πρὸς αὐτὴν ἀπέχθεια καθοραῖται. Ὁ τὸν πώγωνα καρεῖς καὶ ὑπερόριος καταστάς μοναχὸς Νήφων χάριν εὐρῶν παρὰ τῷ πατριάρχῃ Κοσμᾷ, τῷ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Ὁξειίτου διαδόχῳ, ἀνεκλήθη παρ' αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐξορίας. Ἄλλ' αὐτὸ καὶ μόνον ἤρκεσεν, ἵνα τὸν πατριάρχην τοῦτον, ἄνδρα ἀγαστὸν ἄλλως ὄντα καὶ σοφόν, τοσοῦτον διαβάλλῃ παρὰ τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἄρχουσιν, ὥστε ἐκπτωτον τοῦ θρόνου γενέσθαι (δ).

Οὕτω τοίνυν ἡ αἵρεσις τῶν Βογομίλων παρὰ μὲν τοῦ πλήθους μισουμένη, παρὰ δὲ τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν συντόνως καταδιωκομένη, ὁσημέραι περιστέλλετο κατὰ τε ἀριθμὸν καὶ δύναμιν. Ἐκτὸς δε τούτων φαίνεται ὅτι τὰ τῆς πε-

(α) Ὁρ. Σύνταγμ. ἱερ. καν. τομ. Ε'. σελ. 94. Καὶ Ἰωάνν. Κίνναμ. Ἱστορ. Β', β'.

(β) Αὐτόθι. σελ. 90. Σημείωμ. Α'. «Ὅσα ἀνηγγέλη ἡμῖν περὶ τούτου (τοῦ Νήφωνος) παρὰ τοῦ ἱερέως τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Θεωμᾶ, καὶ Παντυχηνῶν χωριτῶν».

(γ) Αὐτόθι. σελ. 86. Σημείωμ. Β'. «Τὸ δὲ ἔγγραφον ἦν μὲν ἐκτεθειμένον, ὡς περ ἐφαίνετο ἀπὸ τῶν ἐκφερομένων αὐτῷ σιγνογραφιῶν, παρὰ τῶν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων καὶ οἰκητόρων ἀπλῶς τῆς μητροπόλεως Τυάνων».

(δ) Ἰωάνν. Κίνναμ. Ἱστ. Β', β'.

ριστολῆς στοιχεῖα παρὰ ταῖς ἑλληνικαῖς τοῦλάχιστον κοινωνίαις ἔφερον ἢ αἴρεσις αὕτη ἐν ἑαυτῇ· διότι πλὴν τῶν ἤδη γνωστῶν αὐτῆς δογμάτων, ἀξιωμάτων καὶ ἐθίμων εἶχεν, ἢ βαθμηδὸν προσέλαβε, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, πρὸς ἃ αἱ κοινωνικαὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἐξεις καὶ αἱ θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ διαθέσεις σφοδρῶς ἀντεμάχοντο (α). Ὅθεν παρ' αὐτοῖς μὲν, ὡς τι φυτὸν ἐπέισακτον καὶ ὀθνεῖον, ταχέως ἀπομαρανθὲν ἐξέλιπε. Μετεφυτεύθη δὲ εἰς τοὺς Σλαύους, παρ' οἷς, ἅτε γνήσιον προῖόν, εὐδοκίμησασα, ἐπὶ μακροὺς ἐπέζησε χρόνους, μέχρις οὗ ἄλλαις σλαυϊκαῖς αἱρέσεσι μιγεῖσα συνεχωνεύθη.

(α) Ἐν χειρογράφῳ χαρτίνῳ κώδικι σχήματος 4ου, ἐν τῇ κατὰ Ἄθω ἐρᾷ Μονῇ Δαύρα εὐρισκομένῳ, οὗ τὸ περιεχόμενον συλλογὴ διαφόρων ζητημάτων, ὑπάρχει καὶ περικοπὴ ἐκ τῆς Δογματικῆς πανοπλίας, ὡς αὕτη ἔχει ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν. Ἐν τέλει τῆς περικοπῆς ταύτης ὁ τὴν συλλογὴν ποιησάμενος, ζήσας, ὡς ὁ ἴδιος μὲν λέγει, ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ δὲ τὴν ἡμετέραν κρίσιν περὶ τὴν ἰδ' ἑκατοντα:τηρίδα, προστίθουσιν ὡς ἐξ ἑαυτοῦ τάδε, ἀνέκδοτα τέως·

«Ἦκουσθαί μοι περὶ τούτων τῶν τριςκατάρτων (τῶν Βογομίλων) ἢ οἱ ποιοῦσι ξένην καὶ ἀπόρρητον αἰσχουργίαν· καὶ ἡ ἀπέκρυψεν αὐτὴν ἢ ὁ ἐρωτώμενος παρὰ τοῦ βασιλέως ἢ μετέπειτα ἐφεύραν αὐτὴν οἱ τούτου μαθηταί. Ποιοῦσι δὲ οὕτως· συνουσιάζεται ὁ πάππος αὐτῶν με παρθένον, καὶ συλλαμβάνει ἢ παρθένος καὶ τίκτει. Ὅταν δὲ γένηται τριῶν ἢ ἐτῶν τὸ παιδί συνάσσονται ὅλοι εἰς τὴν μιανὰν συναγωγὴν αὐτῶν, ἢ καὶ καθεσθέντες, ὡς ἐν χορῶ, θέτουν εἰς τὴν μέσην αὐτῶν ν(δ)οχεῖον· ἢ ἵσταται τὸ παιδί. Αὐτοὶ δὲ οἱ τριςάθλιοι κρατεῖ ὁ καθεὶς εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τίποτε ὀπωρικὸν καὶ εἰς τὴν δεξιὰν σουβλήν· καὶ λαλεῖ ὁ πρῶτος τὸ παιδί, καὶ ὑπάγει εἰς ἐκεῖνον διὰ τὴν δώση αὐτῷ ὀπωρικόν· αὐτὸς δὲ ὁ τριςάθλιος κεντᾶ αὐτὸ μετὰ τὸ σουβλήν. Ἐῖτα τὸ λαλεῖ ἄλλος, καὶ ποιεῖ τὰ ὅμοια, καὶ καθ' ἐξῆς ὅλοι, ἕως οὗ τελευτήσῃ. Εἶθ' οὕτως τὸ ποιοῦσι πυρίκαυστον καὶ συνάσσουσιν τὸ αἷμα καὶ τὴν τούτου κόπριν καὶ ποιοῦν αὐτὰ ζύμην, καὶ χρῶνται ταῦτα εἰς ἀγιασμόν οἱ τριςάθλιοι. Ὡς τῆς ἀνοίας αὐτῶν καὶ τερατοποιίας, ἃς ποιοῦσιν οἱ ἀλιτήριοι ἢ καὶ μεμιασμένοι. Ποῖος Σατανᾶς τοὺς ἐδίδαξε τὴν ποιῶσιν τοιαύτην ἢ ἀνοησίαν, ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι· ἔφριξαν γὰρ μοι αἱ τρίχες ἐπὶ τοιαύτην τερατοποιίαν».

Τὰ μὲν τέως εἰρημένα ὅτι εἰς τὰ ἐξωτερικὰ πρὸς ἀναστολὴν τῆς αἰρέσεως μέσα ἀναφέρονται φανερόν. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων πρὸς ῥιζικὴν τοῦ κακοῦ θεραπείαν, καὶ πολλῶ μᾶλλον πρὸς ἀσφάλειαν τῶν μηδαμῶς ἐξ αὐτοῦ ἐπηρεασθέντων ἐκρίθησαν πρόσφορα καὶ ἄλλα πνευματικώτερα μέσα, οἷονεὶ φάρμακα διαρκῆ τε καὶ ἥπια. Ἦσαν δὲ τοιαῦτα τὰ εἰς τὸν Ζιγαβηνὸν Εὐθύμιον ἀποδιδόμενα συγγράμματα* οἷον ἡ Δογματικὴ πανοπλία, ἡ Ἑρμηνεία εἰς τοὺς Ψαλμοὺς καὶ τὸ εἰς τὴν κ. Διαθήκην μέγα ὑπόμνημα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ τελευταίου τούτου ζιγαβηνείου πονήματος, ὃ ἦδη θεία συνάρσει συμπληροῦται δι' ἡμῶν, παρακατιῶντες διαληψόμεθα. Ὡς πρὸς δὲ τὰ δύο πρῶτα τοσαῦτα ἴσως ἐνταῦθα ἰκανά, ὅσα ἀπλῶς ἀπαιτοῦνται εἰς δεῖξιν τῆς πλήρους καὶ ὀλικῆς ἐνεργείας κατὰ τῆς τῶν Βογομίλων αἰρέσεως. Καὶ δὴ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου.

Δογματικὴ πανοπλία.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, οὗ προδεδήλωται ἦδη ἡ εἰς ἐκκλησιαστικὰς μελέτας τάσις, ἀφορμὴν ἐκ τῆς βογομιλικῆς συνταράξεως λαθὼν ἠβουλήθη χάριν τῶν ἑαυτοῦ ὑπηκόων καὶ τῶν διαδεχομένων αὐτὸν βασιλέων καταρτίσαι πόνημά τι ἀμυντικὸν ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶσιν (α). Ὅθεν ἐξ ἰδίας τε μελέτης καὶ τῆ συνδρομῆ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ἀπηνθίσαστο ἐκ τοῦ λειμῶνος τῶν συγγραφῶν τῶν διασημοτέρων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων ὅσα εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων κατὰ τῶν αἰρετιζόντων πρόσφορα ἔκρινε. Συλλεξάμενος δὲ παρέδωκε τῷ ἡμετέρῳ Εὐθυμίῳ, ἵνα συναρμολογήσῃ κατὰ τάξιν τὴν προσήκουσαν. «Καὶ νδὴ, λέγει κατὰ λέξιν οὗτος, τὰ δόγματα τῶν μακαρίων Πατέρων καὶ προμάχων τῆς ὀρθῆς πίστεως διὰ τῶν τοῦ παρόντος »καιροῦ σοφῶν καὶ πολυτείρων ἀνδρῶν ἐκλεξάμενος (ὁ Ἀλέξιος)

(α) Δογμ. πανοπλ. ἐν ἀρχῇ. «Ἴνα δὲ καὶ μετ' αὐτὸν οἱ βασιλεύοντες ἐνάγωνται πρὸς τὴν μίμησιν, ἐσκέψατο μάλα συνετῶς ἔγγραφον αὐτοῖς τε καὶ πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις καταλιπεῖν τὴν τῶν δογματικῶν ὀπλων παρασκευήν».

»καὶ συναγαγὼν ἐμοὶ τὴν συνθήκην τούτων ἐπέτρεψε, καὶ ἠτάξιν ἐπιθῆναι τούτοις καὶ διεσκευασμένην ἁρμονίαν, καὶ λεπλογισμένην οἰκονομίαν ἐκέλευσεν (α)». Οὕτως ἄρα συνέστη τὸ πασίγνωστον τοῦτο πόνημα. Ὅτι δὲ τοῦτο ἐκτὸς τοῦ προοιμίου καὶ ἄλλων ἐπεικῶς ὀλίγων μερῶν οὐκ ἐλογογράφησεν ὁ Εὐθύμιος, πᾶς τις, νομίζομεν, ὀφείλει ἀποδέξασθαι ἀδιστακτικῶς, ὅτε αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ τοῦτο διαρρήδη καὶ κατ' ἐπανάληψιν.

Ἄλλ' ἔστιν ἧ ἄλλως πως περὶ τε τούτου καὶ τῆς ἀξίας τῆς Πανοπλίας κρίνειν παρίσταται. Τίς δ' οὗτος; αὐτὸς πάλιν ὁ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Οὐλμαννος· ὅστις τὸ μὲν βλέμμα ὑγιᾶς ἔχων, πλὴν μυωπάξων καθ' ὑπόκρισιν, διεΐδεν ὅτι πατὴρ τῆς βίβλου ἔστιν οὐχ ὁ Ἀλέξιος, ἀλλ' ὁ Εὐθύμιος· τῇ δὲ τῶν γνώσεων πληθώρα βαρύτατος εἶναι δοκῶν καὶ πολυτελέστατος, τοσοῦτον ἐλαφρὸν αὐτὸ ἐξέλαβεν, ὥστε γαύρως ἀπολακτίζει ὡς παιδικὸν ἀντικρυς ἄθυρμα. Καὶ συγγνώμη, εἰ, ἔξω πως τοῦ προκειμένου φερόμενοι, ἐπὶ μικρὸν παρακολουθῆσαι μέλλομεν ταῖς περὶ τούτων κρίσεσιν αὐτοῦ.

Ἡ ἐλλόγιμος Ἄννα, ἧς τὴν ἀμφιλαφῆ καὶ βαθεῖαν παιδείαν ἐξαιρετικῶς τιμᾶ ὁ καλὸς Οὐλμαννος, καλεῖ τὸν Ζιγαβηνὸν ἀγραμματικῆς εἰς ἄκρον ἐληλακότα, καὶ ῥητορικῆς οὐκ ἀμελέτητον ὄντα, καὶ τὸ δόγμα ὡς οὐκ ἄλλος τις ἐπιστάμενος(β)». Οὗτος δὴ μάλιστα ὁ τελευταῖος τῆς Ἄννης πρὸς τὸν Ζιγαβηνὸν ἔπαινος παρῴξυνε τὸν ἄνδρα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀνενδοιάστως ἀνεκήρυξεν αὐτόν, ὡς τῶν ἱερῶν δογμάτων οὐδ' ἐπὶ πολλῆς, οὐδ' ἄκρω δακτύλῳ, οὐδ' ἐν χρῶ, τὸ τοῦ λόγου, ἀψάμενον. Καὶ οὐδ' εἰς τοῦτο ἀπλῶς ἠρκέσθη. Ἄλλ' ἐξ αὐτοῦ ὁ εὐφάνταστος οὗτος θεολόγος καὶ τὴν καθόλου τότε ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἐφαντάσθη καὶ παρέστησεν ὡς κατατροχόμενην θεολογικῆς παιδείας λιμῶ, οὐκ οἶδαμεν ὅσῳ ἰδοῦ ἐν μεταφράσει οἱ λόγοι αὐτοῦ· «Ὁ Ζιγαβηνὸς μεγάλην παρὰ τοῖς συγχρόνοις ἐκἐκτικτὴ φήμην, ὡς τῶν ἱερῶν δογμάτων διδάσκαλος· διότι οὐ μόνον παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου ἔλαβε τὴν ἐντολήν

(α) Αὐτόθι.

(β) Ἀλεξ. β. βλ. ΙΕ'. σελ. 1175.

»τοῦ συναρμοολογήσαι πολεμικόν τι τῶν δογμάτων σύστημα·
 »ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου θυγάτηρ, ἡ πεπαι-
 »δευμένη Ἄννα, χαρακτηρίζει αὐτόν, ὡς τέλειον γραμματικὸν
 »καὶ ῥήτορα, καὶ ἐξυμνεῖ, ὡς ὑπὲρ πάντας τὰ δόγματα ἐπιστά-
 »μενον. Ἄλλ' ὁ ἔπαινος οὗτος ἐναργεστάτη ὄντως ἐστὶν ἀπόδει-
 »ξις (!) τῆς θεολογικῆς πτωχείας (!) τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας
 »ἐπὶ Ζιγαβήνου. Τοσοῦτον εὖωνον τὴν τοῦ δογματικοῦ θεολόγου
 »φήμην, ὡς περ οὗτος, πάνυ ὀλίγοι, καὶ ἴσως οὐδεὶς ἐκτίσατο·
 »Ἀπίστευτον ὄντως τὸ πρᾶγμα τοῖς μὴ ἰδίῳις ὀφθαλμοῖς ἑαυτοῦς
 »πληροφορήσασιν. Καὶ ὅμως οὐδὲν ἤττον ἢ χειρωνακτικὸς αὐτό-
 »χρημα ὑπῆρξεν ὁ τρόπος, δι' οὗ ἐνήργησεν ὁ Εὐθύμιος, ἵνα τὸ
 »νόημα αὐτοῦ μέχρι τῆς σήμερον μνημονεύηται ἐν τῇ τῆς δογ-
 »ματικῆς ἱστορίᾳ (α). Πολυμαθὴς ὑπῆρξε πάντως ὁ ἀνὴρ. Ἀλλὰ
 »τὸ βρῖθος τῆς διανοίας καὶ τὸ ἔταστικὸν τοῦ πνεύματος οὐκ
 »ἰδιόζουσιν αὐτῷ. Ἡ δὲ τῶν ἰδιοτήτων τούτων στέρησις οὐδα-
 »μοῦ γίνεται τοσοῦτον καταφανῆς, ὅσον ἐν τοῖς δογματικοῖς
 »αὐτοῦ συγγράμμασιν (6) ».

Οὕτως ἐν ὀλίγαις γραμματῶν σειραῖς ὁ εὐτυχὴς Οὐλμαννος,
 ὡς διὰ μαγικῆς τινος ῥάβδου, κατῶρθωσεν ἵνα παραστήσῃ τὸν
 μέγαν Ἑρμηνευτὴν μονονοῦ γυμνὸν πάσης δογμάτων ιδέας. Ἀπέ-
 δεῖξε δηλαδὴ ταχυδακτυλογικῶς, οὕτως εἰπεῖν, τῷ τρόπῳ οὐχ
 ὕπερ ἔδει, ἀλλ' ὕπερ ἐβούλετο δεῖξαι. Καὶ τίς μὲν ἡ τῆς δογμα-
 τικῆς Πανοπλίας ἀξία, τοῦτο ἄλλου καὶ τόπου καὶ χρόνου ζή-
 τημα. Ὁ δὲ σοφὸς Οὐλμαννος, ἐξ ὕσων εἶπε, φανερὸς γίνεται ὅτι
 τὴν οἴαν δῆποτ' οὖν ταύτην συγγραφὴν τίθησι πρὸ τῶν ὀξυδερ-
 κῶν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν, ὡς καθαρῶς ζιγαβήνειον ἔργον. Τοῦτο δη-
 λοῦσιν, ἃ νεανικῶς μᾶλλον ἢ πικρῶς λέγει· «ἡ ἐπιπολαιότης αὐ-

(α) Aber in der That war es nicht viel mehr als blosser Fingerthätigkeit, wodurch Euthymius bewirkt hat, dass man seinen Namen bis auf den heutigen Tag in der Geschichte der Dogmatik nennt.

(6) Ὁρ. Theolog. Stud. und Kritiken. 1833, s. 664. Ἡ αὐτόθι τοῦ Οὐλμάννου πραγματεία ἐπιγράφεται, die dogmatische Entwicklung der griech. Kirche im zwölften Jahrhundert.

ουτου (του Ζιγαβηνου) και ελαφρότης ουδαμου καθίστανται το-
ουτουτον καταφανείς, ὅσον ἐν τοῖς δογματικοῖς αὐτοῦ συγγράμ-
μασι»· διότι, ἐκτός τῆς Πανοπλίας, ἄλλο τοιοῦτο δογματικὸν
τοῦ Ζιγαβηνοῦ πόνημα, καὶ εἰ που διεσώθη, οὐκ εἶδε τῶς τὸ
φῶς τῆς δημοσιότητος. Πῶς ἄρα ὁ τηλικούτος τὴν ἔμφασιν ἐπι-
κριτῆς εἰς τοσοῦτο παχυλὸν περιέπεσε λάθος; ζητητέον τοῦτο.

Ἡ κομινὴ Ἄννα, ἡ τὰ κατὰ τὴν βίβλον ταύτην τῇ ἱστορίᾳ
παραδοῦσα, γράφει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ αμοναχόν τινα, Ζιγα-
βηνὸν καλούμενον, μεταπεμψάμενος ἐπέταξεν ἀπάσας τὰς αἰ-
υρέσεις ἐκθέσθαι ἐκάστην ἰδίᾳ, καὶ ἐφ' ἐκάστῳ τὰς τῶν ἀγίων
»Πατέρων ἀνατροπὰς ἐγγράψασθαι. . . Ταύτην τὴν βίβλον δογ-
»ματικὴν Πανοπλίαν ὁ αὐτοκράτωρ ὠνόμασε (α). Ταῦτα ἀφη-
γουμένη ἡ κλεινὴ ἱστοριογράφος, παντί που δῆλον, ὅτι οὐ πάνυ
ὠρισμένως τὸν συλλογέα διαστέλλει τοῦ συναρμολογητοῦ. Καὶ
οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ῥητῶς παρ' αὐτῆς σημειούμενον,
ὅτι τὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ τῆς βίβλου ἔθηκεν ὁ αὐτοκράτωρ, εἰς
τοῦναντίον προφανῶς ἄγει τὸν ἀναγνώστην συμπεράσμα' ὅτι δη-
λαδῆ τοῦτο καὶ μόνον ἦν ὁ ὀ βασιλεὺς εἰς τὰ τῆς βίβλου συν-
εισήνεγκε' τοῦ δὲ ὄλου ἔργου πατὴρ ἐγένετο ὁ Εὐθύμιος (β). Εἰ
λοιπὸν ἐκ τῶν ῥημάτων τούτων τῆς Ἄννης παρεπλανᾶτο, ὡς
ἄλλοι, καὶ ὁ Οὐλμαννος, τάχα ἦν αὐτῷ τῆς διαβολῆς ἡ ἄγνοια
πρόφασις, καὶ ταῖς κρίσεσιν αὐτοῦ ἰδιάζεν ἂν τὸ ἐξ ἀγνοίας τρα-
χὺ καὶ φορτικόν, ἀλλ' οὐ τὸ λοιδορικὸν καὶ ὑβριστικὸν ἐκ προθέ-
σεως. Ἄλλ' ὁ ἀνὴρ οὐδὲ ἐπιτιμᾶ οὐδὲ δυσφημεῖ οὐδὲ σκώπτει
ἐκ παρανοήσεως, ἀλλὰ σοφιζόμενος ὑποκρίνεται ἄγνοϊαν. Τοῦτο
καὶ ἡμεῖς, καὶ πᾶς ἄλλος ἐξάπαντος ὑπονοεῖ ἐκ τῶν ἐξῆς λόγων,
τῶν περιεχομένων ἐν ᾧ ἀνωτέρω παρενεύραμεν τοῦ πονηματίου
αὐτοῦ χωρίῳ· «ὁ Ζιγαβηνὸς παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου
»ἔλαβε τὴν ἐντολὴν ἵνα τακτοποιήσῃ (!) πολεμικόν τι τῶν

(α) Ἀλεξ. β.βλ. 1Ε'. σελ. 1176.

(β) Ἐκ τούτου τοῦ χωρίου τῆς συγγραφῆς τῆς Ἄννης ἄλλοι τε καὶ ὁ
ἀοιδίμος Φαρμακίδης περιπλανηθεὶς γράφει (Ἐρμην. εἰς τὰ τέσσα. Εὐαγγ.
τόμ. Α'. σελ. ιδ')· «κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κο-
μνηνοῦ συνέταξεν ὁ Εὐθύμιος τὴν δογματικὴν Πανοπλίαν».

»δογμάτων σύστημα (α)». Ὡστε πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν ἐν γνώσει ὑπηχοῦντας τὸ κοινὸν μισοβυζάντιον ἄσμα, πᾶσα μὲν συζήτησις περιττή· εὐχῆς δὲ μᾶλλον χρεῖα, ἵνα αὐτὴ τέλος πάντων ἢ ἀλλοιωθεῖσα ἤδη ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ τῆς Ἐκκλησίας κατάστασις διδάξῃ τοὺς τῆς Ἑσπερίας σοφοὺς τὴν ἐπαινετὴν παλιωδίαν, ἐπ' ἰδίῳ τε ἀγαθῷ καὶ τῆς ἱερᾶς ἐλευθερίας.

Ἄλλ' ἑάσαντας τὰ τοῦ Οὐλμάννου ἔχειν, ὡς δὴ καὶ ἔχουσιν, ἀνοιστέον τὸν λόγον ἐπὶ τὸ προκειμένον.

Ἡ τοίνυν Δογματικὴ πανοπλία, ἐκ τῶν συγγραφῶν τῶν παλαιῶν καὶ διασῆμων τῆς Ἐκκλησίας Διδασκάλων ἀπηνθισμένη, ὡς εἴρηται, σκοπὸν προὔτιθετο τὴν ἀνατροπὴν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπικρατεστέρων αἱρέσεων, ἔσαι τότε μᾶλλον ἢ ἤττον κατελυμαίνοντο τὴν Ἐκκλησίαν (β). Διήρηται δὲ τὸ ὅλον σύνταγμα εἰς τίτλους ΚΗ', ὧν ὁ IB', IG' καὶ ΚΗ' διὰ τοῦτο μάλιστα σημειωτέοι· ὅτι ἐν ταῖς διαφόροις κατὰ καιροὺς ἐκδόσεσι τοῦ πονήματος νῦν μὲν παρελείποντο, νῦν δὲ συμπεριλαμβάνοντο, ἀναλόγως τοῦ τῆς ἐκδόσεως τόπου. Ἐξεδόθη δὲ τὸ πρῶτον ἢ Πανοπλία ἐν μόνῃ λατινικῇ μεταφράσει τῷ 1555 ὑπὸ Πέτρου Φραγκίσκου Ζίνου ἐν Βενετία. Εὐθὺς δὲ κατόπιν τῷ 1556 ἀνετυπώθη ἐν Λουγδούνῳ. Εἶτα τῷ 1570 ἐν Παρισίοις. Μετὰ ταῦτα πάλιν ἐν Λουγδούνῳ τῷ 1677, καὶ κατεχωρίσθη ἐν τῷ IE' τόμῳ τῆς βιβλιοθήκης τῶν Πατέρων. Ἐν πάσαις ταύταις ταῖς ἐκδόσεσιν οἱ τίτλοι IB' καὶ IG', ὡς τὰς παπικὰς στηλιτεύοντες καινοτομίας, παρελείφθησαν.

(α) Τὰ αὐτὰ παραδόξως ἐπαναλαμβάνει ὁ Οὐλμαννος πλατύτερον καὶ ἐν σελ. 668 τῆς ἡς ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν διατριβῆς αὐτοῦ.

(β) Δογμ. πανοπλ. ἐν ἀρχῇ. «Ἐκτεθήσονται δὲ τάξει τινὶ κατὰ τοὺς χρόνους αἱ τῶν ἄλλων, ὡς ἐν ἐκλογῇ, κακῶν ἐπιλογεῖσαι αἱρέσεις, τὰς ἀνατροπὰς ἐπομένας ἔχουσαι. . . Τὰς μὲν οὖν παλαιότερας, ὡς πρὸ πολλοῦ σεσηπείας καὶ πάντη διαφθαρείσας παρεδράμομεν· τὰς ἐπισημοτέρας δέ, καὶ ὧν εἰ καὶ ἡ φλόξ ἀπεμαράνθη, παραλυποῦντες ἔτι τὴν Ἐκκλησίαν οἱ ἄνθρωποι, ταύτας ἐστήσαμεν σκοποὺς εἰς τὸ βλάπτεσθαι καὶ κατατοξεύεσθαι».

Ἡ ἄλλη τῆς δογματικῆς πανοπλίας ἔκδοσις ἐν μόνῳ τῷ πρωτοτύπῳ ἑλληνικῷ κειμένῳ ἐγένετο ἐν ἔτει 1710 ἐν Τεργοβύστῳ τῆς Βλαχίας ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Δρύστρας Ἀθανασίου· ὃς καὶ ἀφῆρσεν αὐτὴν τῷ υἱῷ τοῦ τότε τῆς Βλαχίας ἡγεμονεύοντος Ἰωάννου Κωνσταντίου Μπραγιωβάνου Στεφάνῳ Βοεβόδα. Καὶ συμπεριέλαβε μὲν ὁ αἰοίδιμος ἐκδότης ἐν αὐτῇ τοὺς τέως ἐξοστρακιζομένους τίτλους IB' καὶ IG'. ὠβέλισεν ὅμως καὶ αὐτὸς τὸν KH'. Αἰτία δὲ τούτου ὑπῆρξεν ὁ τῶν δυναστευόντων Μουσουλμάνων φόβος· διότι ἐν τῷ τίτλῳ τούτῳ περιείχετο ἀνασκευὴ τῆς τοῦ Μωάμεθ δυσσεβείας καὶ πλάνης. Τέλος, τό τε ἑλληνικὸν κείμενον πλῆρες καὶ τὴν λατινικὴν αὐτοῦ μετάφρασιν ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις τῷ 1865 ὁ Μίγνιος, καὶ κατέταξεν ἐν τῷ ΡΑ' τόμῳ τῆς Πατρολογίας τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἑρμηνεία εἰς τοὺς Ψαλμούς.

Ἐκ τῶν βιβλίων τῆς π. Διαθήκης, ἃ ὁ Εὐθύμιος ὑπεμνηματίσατο, μέχρι τοῦδε εἰσὶν ἐκδεδομένοι οἱ ρν' Ψαλμοί, οἱ παρ' αὐτοῦ πάντες τῷ Δαυὶδ ἀποδιδόμενοι. Ἀλλ' ἔστιν εἰκάσαι ὅτι ὁ δεξιώτατος οὗτος ἐρμηνευτὴς οὐ περιωρίσθη εἰς τοῦτο μόνον· ἀλλ' ὑπεμνηματίσατο πιθανῶς καὶ πάντα ἢ γοῦν τὰ πλείστα τῶν τῆς π. Διαθήκης βιβλίων, πλὴν ἴσως τοῦ τῆς Πεντατεύχου, ἦν οἱ Βογόμιλοι ἀπορρίπτοντες ἀπαραποίητον ἀφῆκαν καὶ ἀπαραχάρακτον. Εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην ἀφορμὴν εὐλογον δίδουσι τὰ παρὰ Φαβρικήν ἀναφερόμενα (α), ἅπερ καὶ ἄλλοι ἐπανελάβον· ὅτι δηλαδὴ ἐν διαφόροις τῆς Ἑσπερίας βιβλιοθήκαις εὐρίσκονται ἐν χειρογράφοις κατακεῖμενα ὑπομνήματα αὐτοῦ εἰς τὸ ἄσμα τῶν Ἀσμάτων καὶ εἰς ἄλλα τινὰ τῶν τῆς π. Διαθήκης βιβλίων.

Τὸ εἰς τοὺς Ψαλμούς ὑπόμνημα τοῦ Ζιγαβηνοῦ ἐν λατινικῇ μόνον μεταφράσει ἐξεδόθη ἐν Οὐηρώνῃ (Verona) τῷ 1530 ὑπὸ Σαύλου ἐπισκόπου Βρουγῶν (Brugatenses). Τῇ πρώτῃ ταύ-

(α) Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 341.

τη ἐκδόσει ἐπηκολούθησε δευτέρα, ἡ ἐν Παρισίοις τῷ 1730. Τρίτη, ἡ αὐτόθι πάλιν τὸ δεύτερον ἐν ἔτει 1760. Τετάρτη, ἡ ἐν Λουγδούμφ μετ' οὐ πολὺ, ἥτις καὶ ἀπετέλεσε τὸν ΙΘ' τόμον τῆς μεγάλης τῶν Πατέρων βιβλιοθήκης· καὶ ἄλλαι ἀλλαχοῦ ὁμοίως. Ἡ ἀλλεπάλληλος αὐτῆ τοῦ πονήματος ἀνατύπωσις φανερόν ὅτι ἐμαρτύρει τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ καὶ τὴν ἀρίστην ὑποδοχὴν παρὰ τοῖς λογίοις. Ὅθεν καὶ ὁ ἐλλόγιμος Βονγιοβάννης ἐκ τούτων κυρίως παροτρυνθεὶς, ὡς αὐτὸς λέγει, ἐπεχείρησεν ἐν Βενετία τῷ 1763 νέαν μὲν αὐτοῦ ἔκδοσιν, πληρεστέραν δὲ ὅμως τῶν τέως καὶ τελειότεραν, ὡς περιέχουσιν σὺν τῇ λατινικῇ μεταφράσει καὶ τὸ πρωτότυπον ἑλληνικὸν τοῦ Συγγραφέως κείμενον (α). Ὡδε σημειωτέον ὅτι ἐκ ταύτης ἐγένετο ἡ εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλῆν διάλεκτον παράφρασις τῆς ἐρμηνείας τῶν Ψαλμῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Νικοδήμου, ἥτις ἐτυπώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει 1819. Ἐκ δὲ τῶν κατόπιν ἀναφανειῶν μνημονευτέον μάλιστα τῆς τελευταίας ἐν Παρισίοις τῷ 1864 γενομένης ὑπὸ Μιγνίου, ἧς τὴν τοῦ Ζιγαβηνοῦ ἐρμηνείαν εἰς τοὺς Ψαλμοὺς συμπεριέλαβεν ἐν τῷ ρκη' τόμῳ τῆς Πατρολογίας τῶν Ἑλλήνων Πατέρων (β).

Ἐρμηνεία εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια.

Ἐκ τῶν περιωθέντων συγγραμμάτων τοῦ Εὐθυμίου τοῦτο ἔστιν, ὃ αὐτὸν κυρίως ἐκλείψεν. Ἡ ἐπιμελελημένη φιλοκαλία, ἡ περὶ τὴν σύνταξιν πανταχοῦ προδηλουμένη φιλοπονία, καὶ ἡ ἄλλη ἀξιόλογος οἰκονομία ἔπεισαν πάντας τοὺς περὶ αὐτοῦ ὅπως δῆποτε λόγον

(α) Ant. Bongiovanni, in oper. Theophyl. «Plures enim ante »hanc ejus operis editiones Latinae prodierunt; altera Veronae, »altera Venetiis, Parisiis aliae, aliae aliis in locis. Quid hoc sibi »vult? Id opus nimirum esse longe optimun atque praestantissimum: ni enim tale esset, placere tantopere non potuisset, id- »que semper, et omnis, et ubique».

(β) Ἐκ τῶν ἡρῆ ἀνευρεθέντων ὑπομνημάτων τοῦ Εὐθυμίου εἰς τὰς τῶν Ἀποστόλων ἐπιστολάς μανθάνομεν, ὅτι οὗτος τὴν τῶν Ψαλμῶν ἐξήγησιν, πάντως δὲ καὶ τὴν τῶν ἄλλων τῆς π. Διαθήκης βιβλίων,

ποιησαμένους, ὅτι συνετάχθη ὑψηλῶ βασιλικῶ κελεύσματι (α). Ὡς τοιοῦτο βασιλικῆς φιλοτιμίας σπουδάσμα ἐξέλαβεν αὐτὸ καὶ ὁ πρῶτος αὐτοῦ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ ἐκδότης, Φριδερίκος ὁ Ματθαίου. Ὁς ὅμως, ἐπειδὴ τὸ μὲν προοίμιον τῆς συγγραφῆς ἀπώλετο, ἔνθα ἦν πάντως τῷ συγγραφεῖ ὁ ἀρμόδιος τῆς τοιαύτης ὑπομνήσεως τόπος· ἄλλοθεν δὲ ῥητὴ τις περὶ τούτου μαρτυρία οὐδεμία περιῆλθε μέχρις ἡμῶν, φαίνεται ὅτι τῷ διστακτικῷ, ἴσως, τὸ ὀριστικὸν τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἐκόλασε· διότι λέγει· «ἴσως τὴν σύνταξιν τοῦ πονήματος τούτου, ὡς περ καὶ τῆς Πανοπλίας (;) ἀνεδέξατο ὁ Εὐθύμιος προσταγῆ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, πλείονας ἔχων γραφεῖς, μισθουμένους αὐτοκρατορικοῖς ἀναλώμασιν (β)». Ἀλλ' εἰ καὶ τις ἀκριβολογίας χρεία εἰς δεῖξιν τῆς αἰτίας, ἐξ ἧς ὁ Ζιγαβηνὸς ὠρμήθη εἰς τὴν τοῦ προκειμένου ἔργου συγγραφὴν, μικρὰ τις ἀνακεφαλαίωσις τῶν πρόσθεν ἀρκεῖ.

Ἡ τῶν Βογομίλων αἵρεσις, ἣν σκοπὸν τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ πόνων ὁ ἡμέτερος Συγγραφεὺς ἔστησεν, ἐστήριζεν ἑαυτήν, ὡς προδεδηλωταί ἤδη, ἐπὶ δοξῶν συναγομένων ἐκ προβεβουλευμένης παραφθορᾶς καὶ διαστροφῆς τοῦ νοήματος τῶν θείων Γραφῶν, καὶ μάλιστα τῆς κ. Διαθήκης. Ἡ δὲ δογματικὴ Πανοπλία, ὡς ἔργον ἀμυντικὸν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅτι ἀρνητικὸν ἦν ἀπλῶς κατὰ τῆς αἰρέσεως φάρμακον, πρόδηλον. Ἐπομένως ἡ ἀπαλλαγὴ ἐκ τῆς αἰρετικῆς λύμης τῶν τυχόν ἐξ αὐτῆς ἐπηρεασθέντων, καὶ

προεπεξεργάσθη τῆς ἐξηγήσεως τῆς κ. Διαθήκης. Οὕτως ἀναγινώσκωμεν ἐν τῇ τῆως ἀνεκδότῳ ἐρμηνείᾳ εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν β', 8· «Ταυτὶ δὲ καὶ πάντα τὰ ῥητά, εἰ καὶ περὶ τῆς κοινῆς ἀνθρωπότητος εἴρηται, ὡς ἐν τῇ ἐξηγήσει τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν κατὰ λέξιν ἀκριβῶς ἠρμήνευται· ἀλλ' ὅμως κέξ».

(α) Ἐκ τῶν ἡμετ. ὄρ. Θ. Φαρμακίδ. ἐν τοῖς προλεγομ. τῆς ἐρμην. εἰς τὴν κ. Διαθ. τόμ. Α'. σελ. ιδ'. Καὶ Μελ. Ἀθην. Ἐκκλ. ἱστορ. τόμ. Γ'. σελ. 14. «Εὐθύμιος ὁ Ζυγαβηνός, ἀνὴρ ἐν λόγοις παιδείας διάσημος... Ἐγραψε δὲ γλαφυρότατα σχόλια εἰς τὴν θείαν Γραφὴν κατὰ »προσταγὴν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ αὐτοκράτορος».

(β) Frid. Matth. praefac. p. 5. «Forte hunc laborem etiam, »sicuti Panopliam, jubente Alexio Comneno suscepit, ac plures »scribas imperatoriis impensis conductos habuit».

ἔτι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει ἐδραίωσις τοῦ εὐσεβοῦς πληρώματος ἀπήτουν, ἵνα αἱ θεῖαι Γραφαὶ ἐρμηνευθῶσιν ὀρθῶς κατὰ τε πνεῦμα καὶ γράμμα, καὶ διὰ πολλῶν ἀντιγράφων διαδοθῶσιν εἰς τὸ κοινόν. Αὕτη καθ' ἡμᾶς ἐγένετο ἡ πρώτη καὶ κυρία αἰτία, ἐξ ἧς τὸ μέγα τοῦτο προὔκυψε πόνημα (α). Τὸ δὲ εἰ οἴκοθεν ὁ Συγγραφεύς, τὴν ἀνάγκην κατανοήσας, ἐπελήφθη τοῦ σπουδαίου τούτου ἔργου, ἐν ᾧ ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἠυδοκίμησεν ἢ τῇ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου προσταγῇ, ἀδύνατον, τό γε νῦν, ἐξακριβωθῆναι διὰ τὴν ἔλλειψιν σαφῶν εἰδήσεων. Ἄλλως τε δὲ καὶ μάταιον καθ' ἡμᾶς τὸ τὰ δυσδιάκριτα διυλιζέειν. Ἄν ἐκ τῆς φοβεραῆς τοῦ αἰῶνος ἐκείνου συνταράξεως, ὡς τι γαληναῖον τῆς εἰρήνης σύμβολον, τοῦτο δὴ τὸ ἔργον ἀνεφάνη, καὶ ταῖς ἡμετέραις ἐκκληροδοτήθῃ γενεαῖς· δικαιοσύνης καθῆκον, ἵνα τῷ τε βασιλεῖ Ἀλεξίῳ καὶ τῷ Ζιγαβηνῶ Εὐθυμίῳ τὰς αὐτὰς ἐξίσου ἀπονείμωμεν χάριτας· διότι ἀμφοτέρω μετὰ τοῦ αὐτοῦ εἰργάσθησαν

(α) Καίπερ οὐδαμοῦ τοῦ πολυτόμου τούτου πονήματος ῥητῶς ὁ Εὐθύμιος ἀναφέρειν τοὺς Βογομίλους, ὅμως πολλαχοῦ αὐτοὺς ὑπανίσταται. Οὕτως ἐρμηνεύων τὰς τοῦ Ἀπυστόλου Παύλου λέξεις· υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν (Ῥωμ. η', 23) λέγει· «τὴν ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ τῆς φοβρᾶς λύτρωσιν αὐτοῦ. Ἡ μὲν γὰρ ἐνταῦθα υἱοθεσία διαπίπτει πολλάκις· πολλοὶ γὰρ υἱοθετήεντες γεγονάσι κύνες». Τὸ δὲ κύνες, ὅτι εἰς τοὺς Βογομίλους ἀφορᾷ, ὡς ἀρνούμενους τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, ὄντων ἐκ τοῦ Στηλιτευτικοῦ, ἐν ᾧ ἀπαντᾷ ἡ αὐτὴ λέξις, ὡς κατηγορήματα τοῦ συνοδοιποροῦντος τῷ Εὐθυμίῳ Βογομίλου. Ἄλλαχοῦ δ' ὁμοίως μὴ ὀνομάζων αὐτοὺς ἀναρεῖ αὐτῶν τὰ δόγματα· ὡς λ. χ. ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν ἀποστολικῶν λόγων· «ἀνασταυροῦντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τῷ Θεῷ» (Ἑβρ. ζ', 4). Ἐνθα σημειοῖ· «ἄρα ὁ ἀναβαπτιζόμενος ἀνασταυροῖ τὸν Χριστὸν δι' ἑαυτοῦ ἢ ἐφ' ἑαυτῷ καί, ὡς πάλιν βαπτιζόμενος, εἰσάγει ὅτι πάλιν ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη. Ὡς περ οὖν ἄπαξ, ἀλλ' οὐ δευτέρον ἐσταυρώθη ὁ Χριστός· οὕτως ἄπαξ, ἀλλ' οὐ δευτέρον χρὴ βαπτίζεσθαι». Δέδεικται δ' ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι οἱ Βογομίλοι καθυπέδαλλον εἰς ἀναβαπτισμόν τοὺς Ὀρθοδόξους. Ἄρα ἔκ τε τούτων καὶ ἐξ ἄλλων παραπλησίων κρατύνεται ἔτι μᾶλλον ἢ κρίσεις, ὅτι ἡ αἵρεσις αὕτη ἐγένετο τῷ Εὐθυμίῳ αἰτία εἰς συγγραφὴν τοῦ παρόντος πονήματος.

ζήλου πρὸς στήριξιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ πρὸς περιστολὴν καὶ καθάρεισιν τῆς βογομλικῆς αἱρέσεως· ἥτις τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ, δεινῶς ἤδη συγκεχυμένη οὖσα ἐκ παλαιῶν καὶ νεωτέρων ἀφορμῶν, πολλῶ δεινότεραν τὴν σύγχυσιν ἐπήνεγκεν ἄν.

Ὁ Ζιγαβηνὸς τὴν κ. Διαθήκην ἐρμηνεύων ἐβασάνιζε παντοιοτρόπως τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τῶν ἱερῶν Συγγραφέων· παρέβαλλεν ἐσπουδασμένως τὰς γνώμας πάντων τῶν προγενεστέρων ἐρμηνευτῶν καὶ ἐδέχετο εὐστόχως τὴν οὖσαν ὀρθοτέραν. Τῷ Ὁριγένει, τῷ Διδύμῳ, τῷ Σεδῆρῳ, τῷ Εὐσεβίῳ, τῷ Κυρίλλῳ, τῷ Θεοδωρῆτῳ, Βασιλείῳ τῷ μεγάλῳ καὶ τῷ Ναζιανζηνῷ Γρηγορίῳ, καὶ εἰ τινα ἄλλῳ τῶν περὶ τὴν τῶν Γραφῶν ἐρμηνείαν δεινῶν, ἐχρῆτο ὁ Ζιγαβηνὸς ὡς ὀδηγοῖς ἀπλανέσιν. Πλὴν ἀλλ' ὅ ἰδίως κατὰ πόδα ἠκολούθει, ὑπῆρξεν ὁ Χρυσόστομος. Καὶ παρέκλινε μὲν τοῦ παλαιοῦ καὶ μεγάλου τούτου Ἑρμηνευτοῦ ἔστιν ὅπου· ἀλλὰ τοῦτο ἐποίει ἀναγκαζόμενος ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος ὃν διετύπου ἐπὶ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ· διότι ὁ μὲν Χρυσόστομος τὰς θείας Γραφὰς ἠρμῆνευσεν ἐπ' ἐκκλησίᾳ ἐνώπιον τοῦ πλήθους, τῷ τῶν ὁμιλιῶν σχήματι χρώμενος. Διὸ τῇ αὐστηρᾷ τῆς ἐξηγήσεως συνεχείᾳ οὐχ εἶπετο· ἀλλ' εὐκινίτως ἀπὸ ζητημάτων ἐτέρων, εἰς ἕτερα μετέβαινεν, εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ χριστιανικὴν τῶν ἀκρατῶν αὐτοῦ διάπλασιν ἀποβλέπων. Ὁ δὲ Ζιγαβηνὸς τῆς ἐρμηνευτικῆς αὐτοῦ συγγραφῆς σκοπὸν ἔστησε τὴν συναφῆ τοῦ ἱεροῦ κειμένου ἐξήγησιν, ἧς ἕνεκα, οὐδαμοῦ οὐδέποτε ἀπεμακρύνετο τοῦ συνειρμοῦ τῶν νοημάτων, καὶ τὸ ἠκριβολογημένον ἔν τε λέξεσι καὶ φράσεσι καὶ ἐννοίαις καὶ σημασίαις σχολαίτερον ἐθήρα (α). (ἀκολουθεῖ).

Ν. ΚΑΛΟΓΕΡΑΣ.

(α) Οὕτω περὶ τούτου δοκεῖ καὶ τῷ σοφῷ Νοισσελτίῳ (August. Noesself) λέγοντι (de Catenis Patrum Graecorum. Halae ad Salam, 1762. 4. p. 23). «Τὸ πόνημα τοῦτο τοῦ Ζιγαβηνοῦ ἀπρητίστη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ὁριγένους, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Ναζιανζηνοῦ Γρηγορίου καὶ μάλιστα τοῦ Χρυσόστομου, πρὸς τὸν σκοπὸν, ἵνα, παραλλειφθεισῶν τῶν παρεκβάσεων, ὅσαι ἢ τοῦ λόγου τὴν χάριν ὑπεξαίρουσιν, ἢ εἰς διόρθωσιν ἡθῶν ἀναφέρονται, περιλάβῃ ἐν συντομίᾳ καὶ διὰ βραχείων ταῦτα κυρίως, ὅσα συντελοῦσιν εἰς κατάληψιν τοῦ νοήματος τοῦ γράμματος».

ΕΝΙΩΝ ΤΩΝ ΦΩΤΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ
ΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΔΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ.

(καὶ Γνωστικοῦ τινος ἐπιστολαὶ εἰς πρὸς τὸν μάλισταρον
'Αντιοχείας Νικηφόρον τὸν Οὐρανόν.)

Λόγου ἄξιον χειρόγραφον, ἐν πυκνῷ μὲν τῷ φορυτῷ κατα-
κεχωσμένον, παρὰ μικρὸν δὲ ὑπὸ τε τῆς νοτίδος καὶ τῶν ση-
τῶν ἐξαφανισθὲν, ἐκθάψας οὐ πρὸ πολλοῦ ἀπεθέμην ἐν τῷ οἰ-
κειῷ τόπῳ τῆς Πατριακῆς βιβλιοθήκης. Τὸ τεῦχος τοῦτο,
σχήματος ὃν τετάρτου μεγάλου, κατὰ τὴν ΙΒ' δὲ ἑκατονταε-
τηρίδα γεγραμμένον ἐπὶ χάρτου βαμβακίου, ἀπῆρτιξε Συλλο-
γὴν ἐπιστολῶν διαφόρων σοφῶν καὶ ἄλλων ἐπὶ λόγοις διαπρε-
πῶν ἀνδρῶν. Ἀλλὰ τό γε νῦν φειδοῖ τοῦ χρόνου περιλειφθὲν
λίαν ἐστὶ κεκολοβωμένον· πλεῖστα μὲν γὰρ εἰσι τὰ ἐκ τῆς
ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους ἐξεῤῥηκότες, οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ τὰ ἀνα-
μέσον φυλλοῤῥόησαντα· ἕνα δὲ πάλιν τοσοῦτον κεκάκωντα,
ὑπὸ τῶν σητῶν, ὥστε τῶν δυσχερεστάτων ἐστίν, ἵνα μὴ εἴπω
τῶν ἀδυνάτων, ἢ τῶν διαβρωμάτων καθόλου ἀναπλήρωσις. Διὸ
δὴ καὶ πεφροντισμένης δεῖται τὸ τεῦχος σπουδῆς πρὸς συνάρ-
τησιν καὶ συνειρημὸν τῶν παρακεκομμένων καὶ συμπεφυρμένων
φύλλων.

Περιέχει τοίνυν τὸ τεῦχος ἐπιστολάς τῶν ἐξῆς ἐπιστολο-
γράφων: α') Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου· β') Ἀλεξάνδρου
μητροπολίτου Νικαίας· γ') Θεοδώριτου ἐπισκόπου Κύρου·
δ') Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης· ε') Θεοδώρου πατρικίου
καὶ σακελλαρίου· ς') Συμεῶνος μαγίστρου καὶ λογοθέτου·
ζ') Λέοντος μητροπολίτου Συναδῶν καὶ συγκέλλου· η') Ἀρ-
τωνίου πατριάρχου· θ') Φωτίου πατριάρχου· ι') Ἰουλιανοῦ
τοῦ παραβάτου· ια') Διαφόρων ἐτέρων· ιβ') Ἰωάννου μονα-
χοῦ ὄρους τοῦ Λάτρου· ιγ') Ἀδήλου (λείπει γὰρ ἡ ἀρχή)·
ιδ') Προκοπίου Σοφιστοῦ Γάζης· ιε') Γνωστικοῦ τινος· καὶ
ις') Θεοδώρου πατρικίου τοῦ Λαφροπάτου.

Αἱ μὲν οὖν ἐπιστολαὶ τοῦ ἁγιωτάτου Φωτίου, τοῦ ἀκαταγνώστου τούτου ἀθλητοῦ τῆς ὀρθοδοξίας, ἕνδεκα εἰσὶν ἐν συνόλῳ, ἐμφερόμεναι πᾶσαι ἐν τῇ πολυτιμῆτι ἐκδόσει, τῇ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ὁμογενοῦς I. N. Βαλέττα ἐκπονηθείσῃ (Λονδίνο 1864). Οὐκ ὤκνησα μέντοι γε ἀντιπαραβαλεῖν ταύτας πρὸς τὸ τῆς ῥηθείσης ἐκδόσεως κείμενον, καὶ πάσας τὰς διαφορὰς σημειώσασθαι, ἅς καὶ ἐκδίδωμι ὡς τῶν φιλολογούντων χάριν. Ἐπιπροστίθημι δὲ καὶ τὰς ἐξ ἐτέρου περγαμηνῶν χειρογράφου τῆς Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης διαφορὰς ἐκ τῆς ἅμα τῇ δημοσιεύσει τῆς ἄνω μνησθείσης ἐκδόσεως γενομένης μοι ἀντιπαραβολῆς πρὸς τὸ κείμενον αὐτῆς, ἅς καὶ ἀπέστειλα ἕκτοτε τῷ σοφῷ ἐκδότῃ. Περιέχει δὲ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρόγραφον τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἐπιστολάς τοῦ φωτωνύμου πατριάρχου, γεγραμμένον ὃν περὶ φθίνουσιν τὴν Γ', ἢ γοῦν ἀρχομένην τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα· φέρει δὲ ἀριθμὸν ΡΟΗ'.

Καὶ πολλὰ μὲν τῶν ἀναγνωσμάτων ἀμφοτέρων τῶν χειρογράφων εἰσὶν ἀντικρυς πλημμυλῆ, ἔστιν οὗ δὲ καὶ ὅλως ἀποσκυβαλιστέα, οὐκ ὀλίγα δὲ τὰ ὀρθότερον ἔχοντα (κατὰ γε τὴν ἐμὴν κρίσιν), καὶ μάλιστα ἐν οἷς παρέχεται γραφὴ πληρεστέρα τοῦ ἐκδεδομένου κειμένου. Ἄλλὰ περὶ τούτων μὲν κριτικῶν παισὶ μελήσει.

Παρὰ πόδας δὲ τῶν *Διαφερόντων ἀναγνωσμάτων* ἐκδίδωμι τὴν ΡΖΗ' ἐπιστολὴν, κατὰ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐκδοσιν, ἅτε διαφόρως ἔχουσιν ἐν τῷ χειρογράφῳ, ἐκ παραλλήλου τιθεὶς ἑκατέραν. Πρόδηλον μέντοι ὅτι, ἥτοι ἐσφαλμένῳ ἀντιγράφῳ ἐχρήσατο ὁ ἡμέτερος ἀντιγραφεὺς, ἢ αὐτὸς ἐξ ἀβλεψίας συνέχευε τὸν λόγον. Ἡ γὰρ δευτέρα περίοδος οὐκ ἔστι συναφῆς, οὐδ' αἰτιολογεῖ τὸ παράπαν τὰ ἡγούμενα, ἀλλ' ἄλλοτρία τις δοκεῖ τοῦ νοήματος αὐτῶν. Ἄλλ' ὅπως ποτ' ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ὀλόκληρος ἡ περίοδος αὕτη παρεισήχθη ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας θαυμαστῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου, ἐν ἣ αὐτολεξεῖ ἀπαντᾷ¹).

1) Ἴδε ἐπιστ. Γ'. §. κδ', σελ. 224 τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως.

Ἐχομένως τούτων ἐκδίδωμι καὶ Γνωστικοῦ τινος²⁾ ἐπιστολάς ἐξ, τῷ μαγίστρῳ³⁾ Ἀντιοχείας τῷ Οὐρανῷ ἐπιστελλομένας. Τίς δ' ἄρά ἐστιν ὁ Οὐρανὸς οὗτος; Δύο ἔγωγε ἄνδρας γινώσκω (ἐξ ὧν ἔχω μετὰ χειρας δύο καὶ μόνον Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων, Κεδρηνῷ καὶ Ζωναρᾷ) τὸ ἐπάνυμον τοῦτο φέροντας, ἀμφοτέρους δὲ μαγίστρους Ἀντιοχείας τυγχάνοντας· ὧν ὁ μὲν, Νικηφόρος τοῦνομα, ἤκμαζεν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου· ἄτερος δὲ, ὀγδοήκοντά που ἔτεσιν ἐκείνου νεώτερος, ἀνεψιὸς ἦν ὁμώνυμος τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαῆλ τοῦ Στρατιωτικοῦ, παρ' οὗ καὶ Οὐρανὸς ἐπωνόμαστο, ἵνα πρὸς τὸν ἀρχαῖον Οὐρανὸν ἀναφέρειν δοκῇ τὸ γένος⁴⁾). Πάσης τοίνυν ἀμφιβολίας ἐκτός ἐστιν, ὅτι πρὸς τὸν Νικηφόρον ἐπιστέλλονται αἱ προκείμεναι ἐπιστολαί. Τοῦτο δὲ συνάγεται ἐξ ὧν τε ὁ ἐπιστέλλων νικηφόρον τῷ ὄντι λόγοις καὶ ἔργοις αὐτὸν ἀποκαλεῖ ἐν τέλει τῆς ζ', καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπιγραφῶν τῆς β' καὶ γ'. Δῆλον δ' ἐκ τούτου. Τῶν Νομεριτῶν καὶ Ἀταφитῶν Ἀράβων δεινῶς τήν τε Κοίλην Συρίαν καὶ αὐτὴν κατατρεχόντων τὴν Ἀντιόχειαν, τὸν μάγιστρον Νικηφόρον τὸν Οὐρανὸν ὁ βασιλεὺς ἄρχοντα Ἀντιοχείας ἐκπέμπει. Ὁ δ' ἐκεῖσε γενόμενος, καὶ δυοὶ καὶ τρισὶ μάχαις συμπλακεὶς Κιστρινήτῃ τῷ τῶν Ἀράβων στρατηγῷ, καὶ τρεψάμενος ἔπεισεν ἡσυχίαν ἄγειν, καὶ τὰ πράγματα εἰς βαθεῖαν εἰρήνην καὶ γαληνῶσαν μετήγαγε⁵⁾, Συνέβαινον δὲ ταῦτα τῷ 1004^ο ἔτει. Ἀλλὰ καὶ ἄλλην κατὰ τῶν Ἀράβων νίκην ἀράμενος φαίνεται ὁ Οὐρανὸς, περὶ ἧς σιωπᾷ ἡ σύγχρονος ἱστορία, ὅσα γ' ἐμὲ εἰδέναι. Τοῦτο γοῦν εἰκάζεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ζ' ἐπιστολῆς. Ἔτι

2) Οὕτως ἐπιγράφονται ἐν τῷ τεύχει. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ὥρας παρεπιγέγραπται ὑπ' ἄλλης συνηλικιώτιδος χειρός: Φιλητοῦ τοῦ Συναδινόου ἀπὸ κριτῶν, ἀποσταλέντος κριτοῦ Ταρσοῦ.

3) Ἐκ τῶν ἀπειροπληθῶν ἀξιομάτων τῆς βυζαντινῆς αὐτῆς ἦν καὶ τὸ τοῦ μαγίστρου (ἀπὸ τοῦ λατ. magister), ὅπερ ὑπέρλαμπρον τιμὴν ὀνομάζει Κωνστ. ὁ Πορφυρογέννητος (Βί. Βασιλ. ι').

4) Ζων. III', α'. — Κεδρην. σελ. 652.

5) Κεδρ. 584.

γε μὴν καὶ περὶ Αὐσόνων τροπῆς λόγος γίνεται ἐν αὐτῇ, περὶ ἧς σιωπᾷ ὡσαύτως ἡ ἱστορία. Καὶ μνημονεύεται μὲν παρὰ Κεδρηνοῦ ἀποστασία τις τῶν Λογγιβάρδων (μετὰ τὸ 1009⁷ ἔτος)· ἀλλ' αὐτὴ τὰ τῶν ἀποστατῶν ἔσπευεν ὄπλα, τρεψάντων λαμπρῶς τοὺς κατ' αὐτῶν ἐκπεμφθέντας ὑπὸ τοῦ βασιλέως Βασίλειον τὸν Ἀργυρὸν στρατηγὸν Σάμου, καὶ τὸν Κοντολέοντα στρατηγὸν Κεφαλληνίας⁶).

Τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος στρατηγὸν, τὸ τοῦ βέστου⁷) αὐλικὸν ἀξίωμα ἔχοντα πρότερον, ἐκπέμπει ὁ βασιλεὺς Βασίλειος πρεσβευτὴν πρὸς Χοσρόην τὸν ἀμερμουμνῆν⁸) Βαβυλῶνος, ἀξιῶν μὴ προσδέξασθαι τὸν ἐπ' αὐτὸν προσφυγόντα ἀποστάτην καὶ τὸ βασιλικὸν ἀναδησάμενον διάδημα Βάρδαν τὸν Σκληρὸν, στρατηλάτην τέως πάσης Ἀνατολῆς προκεχειρισμένον. Ὁ δὲ Βάρδαρος, ἐκ τῶν φωραθέντων βασιλικῶν πρὸς τὸν Σκληρὸν γραμμάτων, τῶν ἀμνηστῶν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὀπαδοῖς αὐτοῦ ἐπαγγελλομένων, εἰ τῷ βασιλεῖ ὑποκύψαιεν, ἐν ὑποψίᾳ γενόμενος, αὐτὸν τε καθείργουσι τὸν πρεσβευσάμενον καὶ τὸν Σκληρὸν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ⁹). Ὅν μὲν δὴ τρόπον πάντες οὗτοι τῆς εἰρκτῆς ἀπελύθησαν, παραλείπτειν μοι δοκεῖ τοῦτο, ἅτε ἐκτὸς ὄν τοῦ προκειμένου.

Ἦδη δὲ Σαμουὴλ τοῦ θηριώδους ἄρχοντος τῶν Βουλγάρων τὴν τε Θράκην καὶ Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν τε καὶ Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Πελοπόννησον ληϊζομένου, ἐκπέμπεται ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἄρχων τῆς Δύσεως ὁ Οὐρανός· ὃς ἐν Λαρίσση γενόμενος, κάκει λιπὼν τὴν ἀποσκευὴν, καὶ εὐζωνὸν λαβὼν τὸν στρατὸν, ὡς εἶχε τάχους τὴν πορείαν ποιεῖται, καὶ καταλαμβάνει τὸν Σαμουὴλ παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ Σπερχειοῦ αὐλιζόμενον. Καὶ δὴ ἄνω καὶ κάτω τὸν ποταμὸν περισκοπή-

6) Σελ. 583. 7) Περὶ τῆς ποικίλης βαθμολογίας τῶν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου (vestiarium=ἱματιοφυλάκιον) ἀξίωματικῶν τῆς αὐλῆς ἐπιθ. τὰ σημειωθέντα μοι ἐν Πανδῶρ. τόμ. ΙΓ', σελ. 449.

8) Ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ: Ἀμ ἡ ρ—μουμ εν ἰν (= ἄρχων τῶν εὐσεβῶν).

9) Κεδρ. σελ. 572.—Πεβλ. καὶ Ζων. ΙΖ', ε'.

σας (ὄμβρων γὰρ ἀπλέτων ὑσθέντων, καὶ τοῦ ποταμοῦ πλημμυροῦντος καὶ πελαγίζοντος, ἀπέγνωστο τὸ νῦν ἔχον ἢ συμπλοκή), καὶ τινὰ τόπον εὐρῶν, δι' οὗ ᾠήθη δυνατὸν ἔσσεσθαι αὐτῷ περαιωθῆναι, ἀγείρας νυκτὸς τὸν στρατὸν περαιοῦται τὸν ποταμὸν καὶ τοῖς περὶ τὸν Σαμουήλ ἀμερίμνωσιν καθέδουσιν ἐπιτίθεται. Οἱ δὲ βάρβαροι τῷ ἀδοκίῳ καταπλαγέντες σφάζονται μὲν ἀριθμοῦ κρείττους, ἐπλήγη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Σαμουήλ καὶ ὁ τούτου υἱὸς Ῥωμανὸς βαθείαις πληγαῖς· καὶ ἐάλωσαν ἄν, εἰ μὴ τοῖς νεκροῖς συμμίξαντες ἑαυτοὺς ὡς τεθνεῶτες, καὶ νυκτὸς ἐπιγενομένης ἔλαθον διαδράντες εἰς τὰ ὄρη τῶν Αἰτωλῶν· κἀκείθεν διὰ τῶν κορυφῶν τῶν τοιούτων ὀρέων διελθόντες τὴν Πίνδον διεσώθησαν ἐν Βουλγαρίᾳ. Ὁ δὲ μάγιστρος τοὺς αἰχμαλώτους Ῥωμαίους ἐλευθερώσας, σκυλεύσας δὲ καὶ τοὺς πεσόντας Βουλγάρους, καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν διαρπάσας, καὶ πλοῦτον ὅτι πλεῖστον περιβαλλόμενος, σὺν τῇ στρατιᾷ ἐπανεζευξεν εἰς Θεσσαλονίκην¹⁰). Αὕτη ἡ καταστρατηγία ἐστίν, ὡς ἔοικε, τὸ πρῶτον λαμπρὸν ἔργον τοῦ Οὐρανοῦ. Αἱ δὲ κατὰ τῶν Ἀράβων νίκαι αὐτοῦ εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον ἀναφέρονται.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰσὶν ὅσα ἐξ ἱστορίας γινώσκω περὶ τοῦ ἐπισήμου τούτου ἀνδρός. Ἀξίας δὲ δημοσιεύσεως ἔκρινα τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολάς, οὐ μόνον ὅτι διέπρεψεν οὗτος ἐπὶ στρατηγίαις (εἰ καὶ ἀφθόνῳ καὶ μέχρις ἀηδοῦς κολακείας χρῆται ὁ ἐπιστολογράφος τῷ θυμιάματι ἐν τῷ ἐπαινεῖν τὰς πράξεις αὐτοῦ καὶ τὰ προτερήματα), ἀλλὰ καὶ ὅτι μνημονεύονται ἐν αὐταῖς καὶ ἄλλαι τοῦ ἀνδρός ἀρεταὶ καὶ χάριτες. Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς τῶν Μουσῶν τροφίμοις ἐναριθμῶν αὐτὸν λογιστέον, εἴ γε κατὰ γράμμα ἐκδέξαιτο ἄν τις τὰς ἐν τῇ α' καὶ β' προσηγορίας τοῦ σοφοῦ καὶ φιλοσοφοῦντος. Ἐπιπλέον δὲ, ἵνα καὶ τοῦτο προσθῶ, ἐπόμενος εἰμὶ τῇ γνώμῃ ἀνδρός σοφωτάτου, τοῦ ἀειμνήστου φημὶ Ἀσωπλοῦ, ταῦτα λέγοντος: α' *Ἀνάκαθεν τρέφων τὴν ἀκάθεκτον καὶ μωρὰν ἕσως ἐπιθυμίαν γὰ τυπωθῆ ἀνεξαιρέτως πᾶν εἴ τι ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει ἑλληνικόν, ἐνό-*

10) Ὁ αὐτ. σελ. 579.—Ζων. ΙΖ', η'.

μιζα ὅτι μόνον ἢ περὶ τὸν ἑλληρισμὸν μαρία μου ἰσχυσε νὰ δικαιολογήσῃ τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ τὰ νῦν γίνονται θαρράλεω-
τερος περὶ τῶν αὐτῶν, βλέπων τὴν γνώμην μου πληρέστα-
τα ἐπικυρουμένην ὑπὸ ἀλλοφύλων ἐνδόξων ἑλληριστῶν»⁴¹).

Ἐκ Πάτμου Σεπτεμβρίου φθίνοντος 1880.

I. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ.

ΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ.

Ἐπιστ. ΚΖ'. στίχ. Ἰωσήφ (ἀνάρθρ.). — 3. θερμότερός τε καὶ θαρσαλέωτερος . . . καὶ τὸ δεσποτ. κρεμάμ. ἐφ' ὕβρει σῶ-
μα . . . διὰ νυκτὸς ἀγαπήσεις· ἀλλὰ φωτὸς καὶ ἡμ. υἱὸς γε-
γον. ῥήξας. — 6. ἀπὸ ξύλου σῶμα.

Ἐπιστ. ΡΜΗ'. στίχ. 1. Ἀπολοφύρη τὰ σά' εἰ δ' ἂ πάσχο-
μεν. — 3. ἐπειδὴν καταρράχῳσι. — 6. μαρτύρεται λόγια. ὁ
παρῶν βίος. — 8. Ἐπιζητεῖν· εἰ μὴ μέγα.

Ἐπιστ. ΡΝΗ'. στίχ. 2. ποιῶν οὐκ ἀφέξομαι . . . ἴσως μὲν
γὰρ εἰς ἀέρα δέξων μάτην ποιῶ. — 6. ἔδωκε γάρ. — 9. τοῦ
πτῶματος εὐτελής. — 10. καὶ : αὐτῶν ὅ μέρτρῳ.

Ἐπιστ. ΡΝΘ'. στίχ. 1. ἐαυτόν. — 2. ἀπωδυσμένην, ἀπε-
δυσπέτουν. — 7. συνέχεεν. — 11. αὐτὰ με διδάσκει. — 15.
(Μετὰ τό: τυπτομένους, λείπουσιν ἐν τῷ χειρογρ. τὰ ἐφεξῆς
μέχρι τοῦ : Φεῖσαι). — 16. τὸ φορτ. τὸ ἐπ' ἐμὲ τεθέν. — 19.
γλωτταν . . . ἱερως. φοβερῶν. — 22. ὅτε τῶν φανερῶν. —
24. ἐξέπεσον. — 25. αἵμασιν. — 26. τῶν ἐπιστολῶν. —
27. ἡμῖν ἐστι. — 31. ἀναφαιρομένων.

Ἐπιστ. ΡΕ'. στίχ. 4. καθ' ἐκάστην πολλούς. — 5. ἀπω-
λοφυσόμεθα. — 7. ἐπισκοπῶν. — 8. πῶς ὁ μὲν . . . καίτοι.
— 9. καὶ εὐτυχέστ. οὖν νομ. — 12. ὅρα μὴ τότε. — 13.
καὶ οἰκείων. — 14. διὰ παντὸς τοῦτον. — 16. ἴσθι πράγμασι.

41) Ἰστορ. πῶν Ἑλλ. ποιητ. καὶ συγγραφ. σελ. 386.

Ἐπιστ. ΡΕΒ'. στίχ. 1. Οὐ παίζειν οἶδα, οὐδὲ . . . εἶ ἀρ-
χαῖος. — 3. Ἐπειδὴ δέ. — 8. τῆς δικαίας. — 9. μεγαλο-
φρονεῖς.

Ἐπιστ. ΡΖ'. στίχ. 4. μετρία τούτων. — 10. ἡ φυγὴ δια-
πολεῖται (sic). — 11. εἰ δὲ ψευδῆ . . . ὡςπερ ἐξέφυγες. —
12. τὸ ἐγγὺς εἶναι τῆς πράξεως τυγχάνειν. — 13. Οὐχί.
14. ἐφρονηκότων δριμύσσει τὰς ὕψεις, ὡς ἀμαυρούμενος.

Ἐπιστ. ΡΖΑ'. 5. 1. τὰ λεληθότα σοι. — 2. προσῆκεν αι-
τεῖν, ἀλλ' εὐχαριστίαν ἀπαιτεῖν. — 3. τῶν ἀμαρτημά-
των. — 6. ἀλλ' οὐδέ. — 8. ἀπερυθριῶν.

Ἐπιστ. ΡΖΗ'. στίχ. 1. ἀρετῆς τελειωτάτης καὶ θεῖον.

Ἐπιστ. ΣΙΑ'. στίχ. 2. εὐλαβοῦμαι αὐτόν. — 3. εὐχομαι.
— 4. (Λεῖπousι τὰ μετὰ τό: μεταβέβληται μέχρι τοῦ: καὶ
φίλος ἐκεῖνος, ἀβλεψίχ τοῦ ἀντιγραφέως, ὡς ἔοικεν).

ΕΚ ΤΟΥ ΡΟΗ' ΤΕΥΧΟΥΣ ΤΑ ΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ.

Ἐπιστ. ΙΗ'. στίχ. 4. τὸ δὲ βραγῆναι καταπέτασμα. — 9.
τῆς ὅσα ἔτη. — 10. τῶν μηδενί. — 12. οὐ δὴ περ βραγέντος.
— 15—16. ἀναρσεις καὶ σπουδή. — 30. (Λεῖπousι τὰ: ἐν
τῷ ὄρει). — 36. καὶ γὰρ δὴ διὰ τοῦ. — 37. Κάν τῷ χει-
ρογρ. ἐνεκαίρισεν.

Ἐπιστ. ΛΑ'. στίχ. 1. ἐπὶ τὸν μηρόν μου. — 2. παραδη-
λῶν. — 10. δέοι. 12. χαρισάμενος. — 19. ἐν τῇ χάριτι.

Ἐπιστ. ΛΒ'. στίχ. 6. ἐκείνοις. — 13. τῷ Χριστῷ. — 14.
διέπιπτεν. — 18. καὶ ὅτι ἔπιε. — 21. μεῖζον ἀριθμεῖσθαι.
— 22. Κάν τῷ χειρογρ. τῷ πρίν. — 25. δὴ οὔτοι. — 28.
Κάν τῷ χειρογρ.: ὑπό τιος. — 33. ἐκ Θεοῦ. — 46. καὶ ἡ
ἄφεςις.

Ἐπιστ. ΛΖ'. στίχ. 7. (Λεῖπousι τὰ ἐξῆς: καὶ θάνατον
ἴδιον προαγγέλλειν).

Ἐπιστ. ΜΓ'. στίχ. 6. (Λεῖπει ἡ ἀντων.: σύ). — 8. Ἐν τῇ
τοῦ τεύχους ᾧα σεσημειῶται ταῦτα: Ἀποστροφὴ τὸ σχῆμα.
Καὶ Δημοσθένους, καὶ Θουκυδίδης ἐν τοῖς ἀγῶσι μάλιστα

κέχρηται αὐτό (sic). — 19. φαίεν ἂν . . . λέγοιτε. Κάνταυθα ἐν τῇ ᾠᾷ: Πάλιν τὸ τῆς ἀποστροφῆς, ἀλλὰ διευκρινημένως. — 39. Ἐν τῇ ᾠᾷ: Ἀναγκαῖον καὶ βίαιον ἐπιχείρημα. — 41. Κάνταυθα: Πάλιν τὸ τῆς ἀποστροφῆς. — 51. ἀνάξια. — 53. — καὶ τὴν τῆς εἰκόνας. — 59. ὡς ἐπιστολῆς . . . ἐργασίας . . . διδοῦντος.

Ἐπιστ. ΜΓ'. στίχ. 6. οὐκ ἐκείνο. — 16. καὶ μέσας. — 21. παρτοδύναμον.

Ἐπιστ. ΝΒ'. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ: Χρυσόχειρι' οὕτω δὲ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς.

Ἐπιστ. ΝΕ'. στίχ. 2. συναραβλύσουσι. — 3. συναρακαλύψει.

Ἐπιστ. ΝΗ'. στίχ. 5. (Λεῖπει τὸ ἀρνητικὸν μόριον).

Ἐπιστ. Ξ'. στίχ. 4. τῇ τέχνῃ τῆς εἰκόνας. — 9. Κάν τῷ χειρογρ.: Υἱόν. — 14. πρὸς ἑτέραν. — 19. (Λεῖπousι τά: διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο). — 35. (Ἡ ἐπιστολὴ τελευτᾷ ἐν τῇ λέξει: *τολμήσειεν* ἧτις καὶ τελευταία τέτακται ἐν τῷ χειρογράφῳ. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔθηκεν ὁ ἀντιγραφεὺς αὐτόθι τὸ σύνθηρος τελικὸν σημεῖον τουτί: —, ἔπεισιν εἰκάζειν, ὅτι ἔλλιπε περιέτυχεν ἀντιγράφῳ, καὶ τούτου ἕνεκα παρέλιπεν ὄλην σελίδα ἄγραφον, ὡς καὶ τῆς προτέρας μέρος).

Ἐπιστ. ΞΑ'. στίχ. 2. τόκος ἄφραστος. — 5. εἰ καὶ πάντα. — 10. τὴν γάρ. — 19. χεῖρα. — 33. τὴν τῆς εἰρήνης. — 37. Κάν τῷ χειρογρ.: δὲ τὸ . . . ἀναισχύντων. — 41. παρθένον τόκον. — 43. ἀγνοίας.

Ἐπιστ. ΞΒ'. στίχ. 22. ὑπὸ τοῦ. — 28. Κάν τῷ χειρογρ. ἐν τε. — 31. προόστησι. — 36. Κάν τῷ χειρογρ.: εἰς μέσους τοὺς Μαθητάς. — 47. οικειότερον.

Ἐπιστ. ΟΔ'. (Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ λείπει τὸ: *γεγονότι*).

Ἐπιστ. ΟΘ'. στίχ. 2. ἱστορίας μὲν γάρ. — 5. συνεπισταρτο. — 7. καὶ διὰ.

Ἐπιστ. Ζ'. στίχ. 1. Εἰ ἐγώ. — 7. Ἐν τῇ ᾠᾷ παρεπιγέγραπται ταῦτα: *Δριμέως καὶ ἡ λέξις καὶ τὸ ὄνομα.* — 9.

ἄλλο τι.—10. ὡςπερ τοῖς ἄθλοισι.—13. ἀνερεθιζόμενον.—
14. ἀλλ' οἷς ἀπεχθ.—15. λαμπροτέρα.—17. μᾶλλον ἴσθι.
—21. (Λεῖπousι τά: πάντα πιστεύει).—23. ὦ Πάβλου σοφίας.

Ἐπιστ. ἧΓ'. στίχ. 8. ἀναρριπεῖ.

Ἐπιστ. ΡΙΘ'. ἐν τῇ ἐπιγραφῇ: Ἀρμενιακῶν.— στίχ. 5.
ὡς γε αὐτούς. — 7. Κάν τῷ χειρογρ.: ὡς. — 10—11. κα-
κούργων χάραν. — 13. τῷ. — 14. λέγειν. — 16. καὶ ἡμῶν.
19. συμβουλεύσαιμ' ἂν . . . ὦν (χειρ μέντοι νεωτέρα διορθοῦ-
ται ἐν τῇ ῥα: οἷς).

Ἐπιστ. ΡΚ'. (ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, μετὰ τό: Σακελλαρῶ, προς-
τέθεινται καὶ ταῦτα: τῷ κατὰ τὸν Δημόχαριν). — στίχ. 4.
ἀφίεται. — 8. τῆς πικρίας. — 10. Λεῖπει τό: μᾶλλον.

Ἐπιστ. ΡΑΣ'. στίχ. 1. Εὐτυχήκαμεν καί. — 5. οἷς οὐδέ.
— 6. λύσης. — 8. ἡμῖν.

Ἐπιστ. ΡΝΔ'. στίχ. 3. ἄλλου διήγημα.

Ἐπιστ. ΡΝΕ'. στίχ. 13. Κάν τῷ χειρογρ.: ἐξάγομαι.

Ἐπιστ. ΡΞΑ'. στίχ. 3. ἔχεις πολλά. — 17. προεκάθικτο.
— 22. (Ἀπὸ τοῦ: Ἀλλὰ γὰρ, ἄρχεται ἐτέρα ἐπιστολὴ, ἡ
καὶ ΛΣ' τοῦ χειρογράφου, ἐπιγεγραμμένη: Τῷ αὐτῷ). — 32.
κατήγορον. — 33. αἰτιάσασθαι μηδὲ πυθέσθαι. — 42. ἦδη
γὰρ ἦδη. — 49. τὸ τῆς θείας. — 65. καὶ τόν.

Ἐπιστ. ΡΞΓ'. στίχ. 7. καταπέπτωκε. — 9. (Λεῖπousι τά:
ὡς τό γε ἀνεύθυνον). — 12. ὑπ' αὐτῶν τῶν . . . (Λεῖπousι
τά: καὶ ἀναθεματίζεσθαι).

Ἐπιστ. ΡΞΤ'. Ἡ ἐπιγραφὴ: Θεοδοσίῳ (καὶ οὐδὲν πλέον).
— στίχ. 2. προσῆκον.

Ἐπιστ. ΡΟΒ'. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ: ἀποστάντι. — στίχ. 4.
Χεῖρ νεωτέρα διορθοῦται ἐν τῇ ῥα: καὶ καιρόν.

Ἐπιστ. ΡΠΒ'. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ: Πισσάδων. — στίχ. 3.
ἦν . . . τρέφει.

Ἐπιστ. ΣΜΘ'. Ἡ ἐπιγραφὴ: Ἀθανασίῳ μονάζοντι.— στίχ.
1. ἀερεράσει. — 6. ρεαριευομένην. — 7. ἀπλότης. — 11.
εὔρειν οὐκ ἦν. — καὶ τῶν. — 12. Τοῖς δώροις.

Ἐπιστ. ΣΝ'. Ἡ ἐπιγραφή: Ἀθανασίῳ μοναχῷ καὶ ἡσυχάζοντι. — στίχ. 5. τὴν πατρικὴν ὁσιότητα.

Ἐπιστ. ΣΝΑ'. στίχ. 1 γραμματηφόρον. — 2 παρηρέχθη . . . ὁσοῖν ἄξιον ταῖς ὑποσχέσεσι παρεσκεύασεν. — 17. (Λεῖπει τό: ἐγγράφους). — 20. τὴν πατρικὴν ὁσιότητα (ἽΩδε τελευτᾷ ἡ ἐπιστολὴ ἐν τῷ χειρογράφῳ).

Κείμενον ἔντυπον.

Θεοφίλῳ πραιποσίτῳ.

Τὸ μὲν ἀγαπᾶν τοὺς μισοῦν-
τας ἀρετῆς καὶ θεῖον· τὸ δὲ
τοὺς ἀγαπῶντας ἀνθρώπινον
καὶ κοινόν· τὸ δὲ μισεῖν καὶ
τοὺς ἀγαπῶντας οὐδὲ θηρίων,
οἶμαι. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀγαπᾶν
σε δι' ἔργων δεικνύομεν, οὐ νῦν,
ἀλλὰ καὶ πάλαι· τὰ τε ἄλλα
(οὐ γὰρ ἐμὸν, ὥσπερ οὐδ' ὄνει-
δίξειν, οὕτως οὐδ' ἀριθμεῖν χά-
ριτας), ἀλλὰ καὶ γράφοντες,
καὶ προσαγορεύοντες, καὶ πα-
ραινούντες τὰ δέοντα. Εἰ δ' αὖ-
τὸς ἀγαπῶντας ἐμίσησας, ἡμᾶς
μὲν εἰς μείζονα βαθμόν, ὡς ὀ-
ρᾶς, φέρων ἔστησας· εὐρήσεις δὲ
καὶ σὺ τὸν σαυτοῦ, ὡς εἶθε μὴ
ὄφελος.

Κείμενον τοῦ χειρογράφου.

Θεοφίλῳ πραιποσίτῳ.

Τὸ μὲν ἀγαπᾶν τοὺς μισοῦν-
τας ἀρετῆς *τελειωτάτης* καὶ
θεῖον· τὸ δὲ τοὺς ἀγαπῶντας
ἀνθρώπινον καὶ κοινόν· τὸ δὲ
μισεῖν καὶ τοὺς ἀγαπῶντας οὐ-
δὲ θηρίων, οἶμαι. Καὶ γὰρ τῷ
ἄρχοντι πολλῆς δεῖ καλοκάγα-
θίας, τῆς τε ἄλλης ἐν ἡθεσιν
εὐκοσμίας. Διό φασιν: «Ἀρχὴ
ἄνδρα δεικνύει»· καὶ ὅτι: «Ὡς-
περ ὁ χρυσὸς ἐν λιθίναις ἀκό-
ναις δοκιμάζεται, οὕτως ὁ ἄν-
θρωπος ἐν ταῖς ἀρχικαῖς ἐργα-
σίαις καὶ ταῖς τῶν ἀρχομένων
διανοίαις ἐξετάζεται».

Α'.

Τῷ μαγίστρῳ Ἀρτιοχείας τῷ Οὐρανῷ.

Οὐκ ἄρα μάτην ἔγραψας, θεομίμητε μάγιστρε καὶ σοφέ, τὸ τοῦ κολοιοῦ με πείθεσθαι καὶ παθεῖν ¹⁾, ἐπὶ ἀμείψαι τὴν τύχην πειράσωμαι· τοῦτο γὰρ καὶ συνέβη μοι. Τῇ γὰρ πρώτῃ ἐπιστολῇ σου καταπεισθεῖς, εἶτα ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ ἐκπλαγεῖς, καὶ ἐπὶ τῇ τρίτῃ ἐκθαμβηθεῖς, τὸ μὲν σοφὸς εἶναι ἢ καὶ ὀνομάζεσθαι προσαπώλεσα· ἐπὶ δὲ τὸ ὀπλοφορῆσαι καὶ δρυτινάξει χωρήσας, καὶ τόξον τεῖναι, καὶ ξίφος πείσαι κατ' ἐχθρῶν φοβερὸν, καὶ ὅσα καταπολεμῆσαι πρόσεστι τὸν ἐχθρὸν, ὅλως ἀπειρηκῶς (οὐ γὰρ τλησικάρδιος ἐγὼ, ἢ ἀτλημονέστατος, ἀλλὰ τις ἀπόλεμος, καὶ ἀναλκις), ἀμφοτέρων διήμαρτον· καὶ οὔτε σοφὸς νῦν ἐγὼ, οὔτε ἐχθροῖς φοβερὸς. Τίς οὖν εἰμι; σὺ φράσον, ὃ στρατηγὲ καὶ σοφέ· ἐγὼ γὰρ, ὃ μὲν εἶχον ἀποβαλὼν, ὃ δὲ οὐκ εἶχον προσλαβέσθαι μὴ δυνηθεῖς, καὶ τὸ ὅστις εἰμι, ὡς ὄραξ, προσαπώλεσα. Οὐκ οἶδα εἰ ἐπλήγην· οὐκ οἶδα εἰ ἐξέστην· οὐκ οἶδα εἰ μετεβλήθην.

Β'.

Τῷ αὐτῷ μαγίστρῳ κατὰ τῶν Ἀράβων στρατεύσαντι.

Οὐ τοσοῦτον τὰ κάλλη τῶν ὀρωμένων τοὺς θεωμένους ἐφέλκεται, ὅσον ἐπισπᾶται πρὸς τοὺς ἐπαίνους τοὺς ὑπὸ χεῖρα τὰ μεγάλα σου προτερήματα· ἀλλ' οὐδ' ἂν ὅλος ὁ χρόνος, οὐδ' ἂν ὅλος ὁ λόγος τοῖς σοῖς ἀρκέσειε προτερήμασιν· οὐδὲν γάρ σε τῶν ἀπάντων διέλαθε τῶν ὅσα στρατηγικὴν οἶδε κοσμεῖν κεφαλὴν. Φιλοσοφῶν γὰρ ἅμα καὶ στρατηγῶν ἐν τοῖς πράγμασι, τοῖς ἐξ ἀμφοτέρων κρατεῖς διηγήμασι· καὶ μήτε φιλοσοφίαν τροπαίων ἀποστρεφῆναι, μήτε τὰ τρόπαια καὶ τὰς νίκας ἀμοιρεῖν τῆς φρονήσεως, ἀλλὰ θαυμασίως ἀμφότερα ἐπι-

1) Δῆλον ὅτι τοῦ Αἰσωπέλου μύθου, περὶ οὗ ἴδε μῦθον 401, ἔκδ. Κορ. Ἴσως μέντοι γραπτῶν τῶν ἀπαρεμφάτων τὸ πρότερον: πείθεσθαι.

πλέκεσθαι. Ὅθεν ἐπὶ σοὶ καὶ γράφειν, καὶ λέγειν, καὶ ἐπεύχασθαι ἄξιον, ὡς εἶη μὲν σοὶ ὁ τῆς νυκτὸς λύχνος ἀυγάζων ὑπὲρ κεφαλῆς ²⁾. εἶη δὲ καὶ ὁ τοῦ φωτὸς στύλος προπορευόμενος ἔμπροσθεν· ὁ δὲ χειμῶν ἔαρ, αἱ δὲ ἰψάδες ἄνθη· καὶ χέοιντο μὲν αἱ ὁδοὶ σου μέλιτι, καὶ οἱ ποταμοὶ γάλα σοὶ πλημυρεῖτωσαν, καὶ μάννα βρέξαι (ταῦτα δὴ τὰ τοῦ Ἰσραήλ ³⁾. καὶ καταπολεμηθεῖη ὁ Ἰσμαήλ, καὶ ἴδοις τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν μετὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς, φημί, Μωσέως τοῦ δημαγωγοῦ καὶ βασιλέως· οὐ τοῖς ἐχθροῖς ὁ φόρος ⁴⁾ φοβερός καὶ πολὺς.

Γ'.

Τῷ αὐτῷ μετὰ τὴν νίκην ἐπανελθόντι.

Τῆς παραδόξου νίκης ἐκ θεοῦ τελεσθείσης, καὶ διὰ σοῦ τῷ ἐπομένῳ δοθείσης στρατεύματι, ὡσπερ τις ὑπόπτερος, ἢ καὶ ἀέριος ἢ φήμη διέτρεχεν, ἀκουστὰ τὰ ἔργα σου καὶ παράδοξα ποιουμένη, λαμπρότατε μάγιστρε. Ἐγὼ δὲ ἔχαιρον, οἷς ἐκήρυττεν αὐτῇ, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου ἐπανιοῦσιν ὑπαντῶν ἠσπαζόμενῃ, καὶ τὸ ἔργον τίνος ἀπήτουν μαθεῖν. Ἀλλὰ καὶ τίς διέρρηξε φάλαγγα; τίς ὠπλίσθη γενναίως; τίς ἤλατο ὑπὲρ τείχους; τίς ἐχθρὸν κατεκέντησεν, ἢ δόρυ τοὺς ἄλλους ἠκόντισεν, ἢ ξίφος ἔφερε φοβερὸν, ἢ βουλήν δέδωκεν ἀλεξίκακον καὶ σωτήριον, τῶν στρατιωτῶν διαναστήσας τὸ πρόθυμον; ὡς δ' ἀπὸ σοῦ πάντα καὶ γενέσθαι, καὶ πραχθῆναι, καὶ τοιοῦτον πέρας λαβεῖν ἔμαθον (ἤδετο γὰρ ἐν ἅπασιν εἷς λόγος, καὶ τοιοῦτος: Θεὸς καὶ μάγιστρος ὁ νικῆσας), τὰ χαλινὰ χαλάσας, καὶ τὸν ἄγοντά με ἵππον σφοδρότερος μαστίξας, πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ πόλιν ἔτρεχον⁵⁾. ἔδει γὰρ ὑπαντῆσαι καμῆ, καὶ τὸν νικο-

2) Παρὰ τό: α' Ως ὅτε ἤδγει λύχνος αὐτοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς μου· Ἰώδ, κθ', 3). — 3) Ἴδε Ἐξέδ. ιγ', 21, καὶ Δευτερον. ς', 4'. — 4) Γρ. ἴσ. φ' β' σ. Οὕτω γὰρ καὶ νῦν φησὶν ἡ συνήθεια: φ' β' ο' σ φ' ο' β' ε' ς' ο' σ.

5) Τὴν Ἀντιόχειαν νοητέον, ἣν ἐκ σεισμοῦ μεγάλου καταπεσοῦσαν, Ἰουστινιανὸς ὁ αὐτοκράτωρ καὶ Θεοδώρα ἡ αὐγούστα ἀνακαινίσαντες Θεοῦπολιν μετωνόμασαν (Κεδρην. Συνόψ. ἱστορ. σελ. 303 τῆς ἐν Βασιλείᾳ ἐκδ. 1566).

ποιὸν προσκυνῆσαι, καὶ πολλὴν ἐκ μόνης τῆς θεάς πορίσασθαι τὴν ὠφέλειαν· ἀλλ' ἐπέσχε με ἡ σὴ καταλαβοῦσα γραφή, ἐπιμελῶς προστάττουσα τὰς φαιμιλίας τῆς Κιλικίας ἐγκατοικίζειν· ὃ δὴ καὶ κατὰ τάχος ποιῶν τῶν ἠλπισμένων ἀπέτυχον.

Δ'.

Τῷ αὐτῷ μαγίστρῳ.

Οὐ Ταρσὸς ἐμοὶ φίλη, οὐδὲ τὴν Ἀντιόχου ἐρῶν, τὴν Κωνσταντίνου⁶⁾ στρατεῖαν λιπὼν ἐπὶ τὴν Κιλικίαν ἐξώρμηται. Εἷς με βιάζεται, Οὐράνιος ὁ περίβλεπτος μάγιστρος, τὸ Βυζαντίδος θαῦμα, τὸ τῶν Ἀντιοχέων καλὸ λῶπισμα· ἐκεῖνος ἐμὲ βιάζων ἔλκει παρ' ἑαυτὸν, καὶ τοῖς ἐκεῖνου ἐλκηθμοῖς, καὶ πατρίδος ὑπερφρονεῖν, καὶ γένος, καὶ τῶν ἐκ γένους, καὶ τῶν ἐκ συνηθείας ἀναπλακέντων μοι· κἀντεῦθεν ἐκτρέχειν ἐπὶ τὴν Ἀντιόχου ἐπέιγομαι, ὅτι καὶ Βυζαντίς ἐκεῖσε μεταναστῆναι πᾶσα δοκεῖ. Πάντα γὰρ ἦν ἀνὴρ ἐκεῖνος τῇ Βυζαντίδι, παρ' ᾧ πᾶσα συνέδραμεν ἀρετῇ· ὅς πᾶν ἀγαθὸν νοοῦμένον τε καὶ ἐν αἰσθήσει πίπτον ἀθροίσας ἔχει παρ' ἑαυτῷ. Καὶ εἴποτε ἄρα ἐχρῆν ἐν ἀνθρώπου φύσει ὁμοῦ ξεναγωγηθῆναι τὰς χάριτας, παρὰ τῇ θεῷ νῦν ταύτῃ καὶ ἀξιαγάστῳ συνελαθεῖσαι κατοικοῦσι ψυχῇ, ὡς εἶναι τι χρῆμα τάνῦν ἐν βίῳ πάντων ἀγαθῶν οἰκητήριον. Ὅθεν μοι δοκεῖ καὶ αὐτὴν τὴν φύσιν μάλα ἠδέως ἐγκαλλωπίζεσθαι, ὅτι περ τοιοῦτον ἄνδρα τῇ καθ' ἡμᾶς ἀνῆκε γενεᾷ, παρ' ᾧ πᾶν εἶδος συνέρρευσεν τῶν καλῶν, ὥσπερ ἐκ συμφράσεως⁷⁾ κραθὲν εἰς ἓν τε καὶ συμπλακὲν πλοκὴν ἀρίστην καὶ τοῖς πολλοῖς ὄντως ἄπλοκον. Εἰ τοιούτου καὶ αὐτὸς ὁ κάτω που

6) Τίνα τοῦτον νοεῖ; Κωνσταντίνον τὸν Διογένην ἴσως, τὸν τοῦ Σιρμίου ἄρχοντα, ὃν καὶ δοῦκα Βουλγαρίας ὠνόμασε Κωνσταντίνος ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ τοῦ Βασιλείου ἀδελφός. Οὗτος, τοῖς τὸν Ἰστρον διαβάσει καὶ τὴν χώραν τῆς Βουλγαρίας οὐ μικρῶς λυμνηναμένοις Πατζινάκαις ἀντεπελθὼν, ἐτρέψατό τε αὐτοὺς καὶ ἤρεμειν ἠνάγκασε τὸν Ἰστρον διαπεράσαντας (Ζων. ιζ', 40. — Κεδρ. σελ. 595).

7) Γρ. ἴσ. συμφορήσεως.

βαίνων ἐαλωκῶς μακρὰ θέων, ἐπ' αὐτὸν καὶ δὴ φέρομαι. Καὶ ἀπιστεῖτω μηδεὶς· πάντα γὰρ ἐφίεται πάντως τοῦ ἀγαθοῦ.

Ε'.

Τῷ αὐτῷ.

Τότε τὸν ταρσὸν τοῦ ποδὸς τῇ Ταρσῷ ἐπεστήσαμεν, ὅτε ταύτης τοῦτον ἀπαίρουν οἱ φιλόζωοι· οὐχ ὅτι ἐγὼ μὴ φιλόζωος, ἀλλὰ τὴν πυρὸς μένος πνείουσα⁸⁾ δεδιττόμενος πρός-ταξιν, τὴν καῦσιν ταύτης προκέκρικα, ὡς τὸ Αἰτναῖον ἐκφύγοιμι· ὃ οὐ σάρκας οἶδε μόνον ἐσθίειν, καὶ σάνδαλον ἀποπτύειν⁹⁾ τέως εἰς ἔνδειγμα, ἀλλὰ καὶ πεδία ἰππήλατα καὶ ἀνδρῶν πίονα ἔργα· καὶ οὐδὲν ἐστίν, ὃ περισώζεται τῆς τοιαύτης ἐκκαύσεως. Διὰ ταῦτα τὴν ἡλιακὴν, ὡς ἔφην, τῆς Ταρσοῦ προκέκρικα κάμινον, ὡς δρόσον Ἀερμῶν καταβαίνουσα¹⁰⁾, τὴν σὴν ἀντίληψιν ἐκδεχόμενος συνεργόν· ἦν, ὡς ὁ τὸ μῶλυ λαβῶν ἐξ Ἑρμοῦ¹¹⁾, πρὸς βοήθειαν ἐπαγόμενος, καὶ ταύτη τὸ πᾶν ἐπανατιθέμενος, καὶ ἀπαθὴς διατηρηθῆσομαι, καὶ τὴν ἐλπίζομένην Χάρυβδιν τῆς πακτώσεως¹²⁾ διελύσομαι, καὶ σωστικῶς λιμὲν καθορμισθῆσομαι· δραμοῦμαι δὲ πάντως καὶ πρὸς τὴν Ἀντιόχου ταχῆ, ὅτι καὶ Βυζαντίς ἐκεῖσε μεταναστῆναι πᾶσα δοκεῖ, καὶ τὴν ἐμοὶ σεβασμίαν ὄψιν ἀσπάσομαι, καὶ χαρίτων πλησθῆσομαι, καὶ ὄλος ἀνακαινισθῆσομαι, καινὴν τινα καινίσιν καινιζόμενος.

8) Παρὰ τὸ Ὀμηρικόν. Ἰλ. Ζ. 182. Ἀλλὰ καὶ τὸ παρακατιόν· ἀνδρῶν πίονα ἔργα, Ὀμηρικὴ ἐστὶ φράσις πολλοῦ ἀπαντώσα.

9) Ὑπαινίττεται ὁ λόγος τὴν ἐκ τοῦ κρατῆρος τῆς Αἴτνης ἐκβρασθεῖσαν ἐτέραν τῶν Ἐμποδοκλέους χαλκῶν κρηπίδων, περὶ οὗ ἐπιθι τὰ παρὰ Λαερτίῳ (βιβλ. Η'), Στράβωνι (Γ', σελ. 274), Λουκιανῷ (Νεκρ. Διαλ. Κ', 4. — Ἀληθ. Ἰστ. Β', 21. — Ἰκορομέν. 13. — Περὶ τ. Περεργρ. τελευτ. 4), καὶ Σουίδα (ἐν λέξ.) ἀναφερόμενα.

10) Ψαλμ. ρλδ', 3. — 11) Τουτέστιν ὁ Ὀδυσσεὺς, περὶ οὗ ἴδε Ὀδυσ. Κ. 302 ἐφ. — 12) Ὡνιοὶ γὰρ, ἤ γνωστὸν, τὸ τηνικαῦτα προὔτιθεντο αἱ ἀρχαὶ τοῖς ἐκμισθοῦσθαι βουλομένοις. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ ἐνταῦθα ἡ λέξις: πακτώσις ἀπὸ τοῦ λατιν. pactio (= ὁμολογία, συνθήκη), ὅθεν καὶ τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ ῥῆμα: πακτόνω.

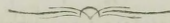
Σ'.

Τῷ αὐτῷ ἐξ Ἀραβίας ἐπανίδντι.

Ἦν μὲν αἰεὶ ἀνθρώποις τὸ περικαλλές τὸδε καὶ Θεοῦ πρῶτον ἔργον, ὁ οὐρανὸς, ποθεινὸς καὶ ἐπέραστος, ἠλίω μὲν, ὅς τὴν περιγίγειον οἶδε φωτίζειν, λελαμπρυσμένος, ἄστρον δὲ χορεία πεποικιλμένος, ἀγγέλων δὲ στρατείας ἐμπεριπατούμενος ὑπερθεν, καὶ τὸ μέγιστον, Θεοῦ θρόνος κατωνομασμένος. Ἦς δὲ ἄρα καὶ ὁ λογικὸς Οὐρανὸς σὺ, περιλαμπής αἰεὶ καὶ περιδόξος, ἀρεταῖς μὲν ταῖς γενικωτάταις κεκοσμημένος, οἰκειότητος δὲ τῶν κρατούντων ἀγλαϊζόμενος, τιμαῖς τε καὶ ταῖς ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν προκοπαῖς καὶ κοσμῶν καὶ κοσμούμενος. Ἀλλ' ἐξέλαμψεν ἄρτι μειζόνως ὁ λογικὸς Οὐρανὸς καὶ παμπόθητος, καὶ τὸν διαυγῆ τουτονὶ οὐρανὸν τοῖς σοῖς ἀνδραγαθήμασι καὶ μεγαλουργήμασι ἀπέκρυσας, ἢ ἀπενέκρυσας, ἢ καὶ ἀπημαύρυσας. Τὰς γὰρ τῶν τροπαίων ἀκτῖνας πανταχοῦ γῆς ἀπαστρέπτων, καὶ τὸ μεγαλουργὸν καὶ δραστήριον τοῖς πολεμίοις ἐπιδεικνύμενος, τὴν μὲν Ῥωμαίων ἀρχὴν λαμπρύνεις, καὶ εἰς ὕψος καὶ κάλλος καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ ἐπαίρεις, τῇ πολεμίᾳ δὲ ἐκπληξιν, καὶ δέος, καὶ βαθύτατον σκότος τῇ τῶν μεγαλουργημάτων μαρμαρυγῇ ἐμποιεῖς. Καὶ αὐχεῖς μὲν καὶ αὐτὸς τὸν σεβαστὸν δεσπότην¹³⁾ τοῖς σοῖς τροπαίοις ἐπαναπαυόμενον, ἢ ἐντροφῶντα, ἢ ἐπαγαλλόμενον· πᾶσαν δὲ τὴν ὑφήλιον νεύματι διεξάγεις πρὸς τὰ κρείττονα καὶ σωτηρίας ἐχόμενα· ἔθνη βάρβαρα καὶ Ἀράβων στίφη (ᾧν δὴ καὶ μόνω τῷ γράσσῳ Ῥωμαίων καὶ Αὔσονες ἐναγχος ὑπεξίσταντο, καὶ οὐδ' ἀντωπῆσαι οἳοί τε ἦσαν), παμπληθεὶ χωροῦσα¹⁴⁾, καὶ εἰς δουλείαν τὴν ἀλαζονικὴν ἐκείνην¹⁵⁾ κατάγεις φρένα· τὰς τε πόλεις αὐτῶν ἐκ βάθρων ἀνασπᾶς, καὶ ναοὺς τῶν ματαίων αὐτῶν σεβασμάτων ἐξολοθρεύων,

13) Νοεὶ ἴσως αὐτὸν τὸν βασιλέα Βασίλειον. — 14) Γρ. ἴσως χωροῦντα· πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτω, ἐλλίπες ἐστί τὸ χωρίον, τῆς μετοχῆς ἀνανταποδότου μενούσης. — 15) ἴσως ἐκείνην.

τελείω παραπέμπεις ἀφανισμῶ· καὶ ἐγενήθη, κατὰ τὸ λόγιον¹⁶⁾, ἡ πόλις αὐτῶν ἡρημωμένη, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ οἰκῶν ἐν ταύτῃ αὐτῶν. Ἐνταῦθα τοιγαροῦν εἰρήνην βαθεῖαν καὶ γαλήνην τῇ ἔω, καὶ δι' αὐτῆς τῇ ὑφ' ἥλιον πάση βραβεύει. Λαμπρὰ μὲν γάρ που καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν ἀνδραγαθήματα καὶ παλαίσματα καὶ πᾶσαν λόγων ἰσχὺν ὑπερβαίνοντα· λαμπρότερα δὲ καὶ νεανικώτερα τὰ κατὰ τὴν ἔω στρατηγήματα· ποταμοὶ περαιοῦμενοι, ἔρημοὶ ἐρημούμεναι¹⁷⁾, τεμένη μισρὰ ἐξεδαφιούμενα, καὶ, τὸ δὴ μέγιστον καὶ πᾶσαν ἔκπληξιν ἐμποιοῦν, ταυτί τὰ ὑπερφυῆ ἀποτελέσματα ἀναιμωτὶ κατορθούμενα. Καὶ ἡ σάλπιγξ μὲν ἤχει τὸν ἐνυάλιον, τὰ δὲ τοῦ πολέμου ἀπῆν. Τίνος ταῦτα διεπόντος; ἢ τοῦ Θεοῦ στραταρχοῦντος· ᾧ μέχρι τῶν εὐσεβῶν πάντα, καὶ τῶν αὐτῶ καθαρῶς ἀνατεθειμένων. Οἷς γὰρ τὸ θεῖον ἔνσπονδον, ἄκρως εὐδαίμονες· οἷς δ' ἐχθρόν, ὡς περ δὴ καὶ τοῖς Ἄραψιν, ἐσχάτως κακοδαίμονες. Τοιαυτὰ σοὶ τὰ εὐτελεῆ παρ' ἡμῶν καὶ ἀγροικικὰ, ἀντὶ τῶν μεγάλων καὶ ὑπερφυῶν σου τροπαίων, ὧ στρατηγῶν στρατηγῆ, καὶ νικηφόρε τῶ ὄντι λόγοις καὶ ἔργοις, καὶ τοῖς ἐξ ἀμφοτέρων ἀνδραγαθήμασιν. Σὺ δὲ εὐμενῆς ἐν ἅπασιν ἔσο μοι, καὶ τῇ σῇ περίσωζε χειρὶ σωστικῇ.

16) Παρὰ τὸ ψαλμικόν : «Γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἡρημωμένη, καὶ ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν» (ξή', 26).

17) Διέστραπται προδήλως τῆς μετοχῆς ἢ γραφῆ· ἡ γὰρ ἔρημος ὑπάρχουσα πῶς ἂν ἄλλως ἐρημωθείη; Μήτι ἐγγέγραπτο πάλαι : ἔρημοὶ ἡ μ ε ρ ο ὄ μ ε ν α ι, οἷά περ ὑπ' αὐτοῦ ἡμέρων χωρῶν δίκην διοδεύμεναι ἐπὶ τῶ τοὺς πολεμίους τροποῦσθαι; Οὕτω γὰρ καὶ Αἰσχύλος εἶπε (Εὐμεν. 14—5):

. . . . . χθόνα
ἀνήμερον τιθέντες ἡμερωμένην.

QUAESTIONUM CICERONIANARUM

PARS II.

De Oratore I § 38.

Egregiam illam eloquentiae laudationem a L. Crasso habitam sequitur inde ab initio c. IX Mucii Scaevolae Icti oratio, qui cum cetera se Crasso adsentiri dicat, duo ex eis quae ille posuerat, ut concedere possit videretur; in his illud quod ab oratoribus civitates et initio constitutas et saepe conservatas esse Crassus dixerat. Plurima enim et in constituendis et in conservandis civitatibus sapientium potius hominum prudentia et virorum fortium virtute quam oratorum eloquentia effecta esse. «Ego vero» inquit «si velim et nostrae civitatis exemplis uti et aliarum, plura proferre possim detrimenta publicis rebus [*quam adiumenta*] per homines eloquentissimos importata, sed ut reliqua praetermittam eqs.». Deinceps commemorantur tempestates in re publica a Ti. et C. Gracchis concitatae.

Quae Mucii verba attuli si omnia genuina sunt, in eis aut nulla aut huiusmodi videtur inesse sententia; posse eum ostendere oratorum eloquentiam saepius nocuisse quam profuisse civitatibus. Quod ut vere dici concedam, tamen eo modo dicitur, quasi Mucius ex eo quod ipse plura malorum ab eloquentissimis hominibus publicis rebus illatorum exempla quam bonorum proferre possit, efficere conetur eloquentes homines plerumque malo suarum civitatum natos esse. Hac sane ratione, si plus Latinorum quam Graecorum vocabulorum afferre possis, Latinum sermonem locupletiolem esse Graeco facile efficias. Praeterea quod unum exemplum deinceps affertur, in eo nulla istius comparatio-

nis adiumentorum et detrimentorum habetur ratio. Mala tantum, quibus Gracchorum seditiones civitatem oppresserint, commemorantur. Quae cum ita sint mihi quidem plane persuasum est verba *quam adiumenta* Ciceronis non esse, sed lectoris parum cauti, qui alterum comparationis membrum q. v. explere cum vellet, pro eo quod adscribere debuerat «quam unum illud, quod proferam», prorsus aliena adiecit. Supplementum postea, ut fit, inter verba Ciceronis ipsius receptum est. Iam omnia plana sunt. Equidem, ait Scaevola, *plura* ab oratoribus mala civitatibus importata commemorare possim, sed *reliquis praetermissis*, ne longus sim, *unum* Gracchorum proferam.

§ 61.

Scr. «Physica . . . scientia sunt eorum, qui illa profitentur, illustrare autem oratione eqs.» i. e. physica et ceterae artes, *quod attinet ad scientiam* eorum sunt, qui eas profitentur, quod vero ad eas res oratione illustrandas attinet, oratoris sunt.

§ 82.

«Namque egomet, qui sero ac leviter Graecas litteras attigissem, tamen cum . . . . . venissem Athenas, complures *tum* ibi dies sum propter navigandi difficultatem commoratus; sed cum cottidie mecum haberem homines doctissimos . . . . . pro se quisque quae poterat de officio et ratione oratoris disputabat».

Diu est cum Bakius hunc locum optimo iure tamquam ratione ac sententia carentem notavit. Qui quod *sum* et *sed* delevit, addidit post *complures* particulam *que*, sententiae ille quidem satis subvenit, sed probabilitatis in corrigendo modum excessit. Equidem, si unam particulam *tum* in *autem* mutaveris, totumque locum re-

ctius distinxeris, aegrotanti sententiae pristinam sanitatem restitutum iri confido. Sic igitur lege:

«Namque egomet, qui sero.... attigissem, tamen
«cum . . . . venissem Athenas—complures *autem* ibi dies
«sum . . . . commoratus—, sed cum cottidie mecum ha-
«berem homines doctissimos, ... pro se quisque . . . .
«de officio ac ratione oratoris disputabat».

De particulae *sed* post parenthesin usu V., si tanti est, Zumpt § 739. Cf. § 39 huius libri.

§ 114.

«quid de illis dicet, quae certe cum ipso homine na-
«scuntur, linguae solutio, vocis sonus, *latera*, *vires*, con-
«formatio quaedam *et figura totius oris et corporis* ? »

Duplici vulnere laborat hic locus. Alterum Pearcius persanavit, cuius coniecturam iniuria spreverunt editores. Is igitur pro eo, quod editur, *latera*, *vires* reposuit *laterum vires*, quod et orationis concinnitas postulat et res ipsa verum esse ostendit. Non enim *vires* omnino tamquam athletae, sed *laterum vires* opus sunt oratori. Alterum incommodum, quod hic locus habet, nondum, quod sciam, animadversum est. Nam *totius oris* recte diceretur, si quid antea de singulis oris partibus commemoratum esset. Nunc illud adiectivum prorsus friget. Neque tamen delendum, ordo tantum verborum *et figura . . . corporis* legitimus librariorum turbatus incuria restituendus. Lege igitur:

«conformatio quaedam *oris et totius corporis figura*»
In mentem venit illud Claudii Quadrigarii «statura et totius corporis figura». Iam quanto rectius atque concinnius procedat immo vero fluat oratio neminem esse opinor qui non videat.

§ 205.

«Sed pauca etiam requirimus in primisque ea, quae
 «valde breviter a te, Crasse, de ipsa arte, percursa sunt,
 «cum illa te et non contemnere et didicisse *confiteREre*»

Scr. *confiteAre*. Totum enim enuntiatum causale, cum
 . . . . .*confiteare*, non ad *percursa sunt*, sed ad *requiri-*
mus pertinet.

§ 209.

«Ego vero, inquit (Antonius), pergam et id faciam, quod
 «in principio fieri in omnibus disputationibus censeo,
 «ut quid illud sit, de quo disputetur, explanetur, ne
 «vagari et errare cogatur oratio, si ei, qui inter sese
 «dissenserint, non idem [*esse*] illud quo de agitur intel-
 «legant.»

Si ei, qui disputant, quid sit illud quo de agitur in-
 ter sese convenire non putant, nihil est periculi ne va-
 getur oratio, quod tum fit, cum uterque eorum, qui dis-
 sentiunt, se de eadem re, de qua adversarium, disputare
 putat, cum re vera de alia re disserat. Prorsus igitur
 pugnantia sibi loquitur Antonius. Quod si quis fieri
 posse non credit, deleat mecum illud *esse*, quod ex mar-
 ginali adnotatione inter verba Ciceronis receptum,
 totam sententiam pessumdedit. Quo exploso reliqua
 aptissimam hanc exhibent sententiam; vagari orationem
 et errare, si ei, qui inter sese dissentiant, non idem in-
 tellegant illud de quo agitur, i. e. rem de qua quaeri-
 tur non eodem modo intellegant. *Esse* sententiae non
 convenire vidit iam Klotzius, itaque *etiam* edidit. Ve-
 rum particulae *etiam* nullus hic locus.

§ 248.

Antonius Crassi sententiam impugnans, qui iuris ci-

vilis scientiam oratori necessariam esse contenderat, haec praeter alia affert;

«De me autem ipso, cui uni tu concedis, ut sine ulla
«iuris scientia tamen causis satis facere possim, tibi
«hoc, Crasse, respondeo, neque me umquam ius civile
«didicisse neque in eis causis, quas in iure *possem defen-*
«*dere*, umquam istam scientiam desiderasse».

Mirum est argumentum, quo Antonius utitur, ut iuris civilis scientia oratorem facile carere posse ostendat. Neque enim omnibus se in causis, quae ad ius civile pertinerent, sed in eis tantum, quas *posset* defendere, eam scientiam non desiderasse affirmat. Ergo fuerunt causae, eaeque fortasse neque paucae nec parvae, quas propter iuris inscientiam defendere non posset. En argumentum primario aetatis suae oratore dignum. At tu ne credideris Antonium adeo sui immemorem fuisse ut tam pravo argumento uteretur. Antonii verba haec sunt;

In eis causis, quas in iure *positas defenderem*

Causae in iure positae, sunt eae, in quibus non de facto, sed de aequitate ac iure certatur, ut Crassi verbis (§ 173) utar.

§ 263.

«Tum Crassus : Operarium nobis quendam, Antoni, «oratorem facis atque haud scio an aliter sentias et «utare tua illa mirifica ad refellendum consuetudine, «qua tibi nemo unquam praestitit; cuius quidem ipsius «facultatis exercitatio *oratorum propria est, sed iam in* «*philosophorum consuetudine versatur* eqs.»

Hoc illud est, quod ait Horatius «pugnantia secum «frontibus adversis componere». Qua enim facultate non solum oratores sed etiam philosophi utuntur, ea

non est oratorum *propria*, sed *communis* oratorum et philosophorum. Quod si maxime concedamus, vocabulum *propria* tam improprie Ciceronem usurpare potuisse, illud tamen omnes mihi assentientur dicendum saltem fuisse «oratorum *illa quidem propria est, sed eqs.*», ut huius scriptoris mos postulat. Quid igitur est? Particula negans omissa, quod mendii genus non raro in veterum scriptorum codicibus et ab aliis et a Madvigio (cuius v. Emendatt. Liv. p. 129²) deprehensum est, totam sententiam evertit. Scribe igitur

«cujus... facultatis exercitatio *non* oratorum propria est» Scite Crassus quasi in transcurso refutat Antoni sententiam, qui oratori neque ceterarum artium neque philosophiae disciplinam necessariam esse contenderat. Immo, ait Crassus, haec ipsa refellendi facultas, quae oratorum propria esse creditur, iam diu in philosophorum consuetudine versatur, ut etiam in hoc genere philosophorum consuetudo oratori futuro non exiguam utilitatem afferre possit.

Berolini d. iv m. Decembris a. MDCCCLXXX

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΚ ΦΑΡΩΝ.

Ἐν Ἀρχαιολογικαῖς διατριβαῖς, ἐν αἷς ἐπεχείρησα τὸν προσδιορισμὸν τῆς θέσεως τῶν ἐν Μεσσηνίᾳ Φαρῶν καὶ τῶν κατ' αὐτὰς ἱερῶν, ἐμνημόνευσα ἐν παρόδῳ καὶ δύο ἐπιγραφῶν, ἀνασκαφεισῶν, ἐν τῇ ἀρχικῇ θέσει τῆς πόλεως, παριστανομένη ὑπὸ τοῦ ἐν Γιαννίκῃ Πελασγικοῦ τείχους, ὅπερ πρὸ ἕξ ἐτῶν εὔρον καὶ περιέγραψα (αὐτ. σ. 10).

Ἐφ' ὅσον ἔμμενον ἐν Καλάμαις, ἐσκόπουν ἵνα καὶ πάλιν ἐπισκεφθῶ τὴν τοποθεσίαν ἐκείνην πρὸς ἀκριβεστέραν ἀναθεώρησιν καὶ τῶν ἐπιγραφῶν· ἀλλ', ἐπειδὴ ἐγὼ μὲν ἀπεχωρίσθην ἐκεῖθεν ἀπὸ πολλοῦ, μεταξὺ δὲ μία τῶν ἐπιγραφῶν ἐξεδόθη ὀπωσδήποτε, διαφέρουσα τοῦ ἐμοῦ ἀντιγράφου κατὰ ποιὸν καὶ ποσὸν λέξεων καὶ στίχων, παρέχω ἤδη τῆς ἀληθείας χάριν καὶ τὸ ἐμὸν ἀρχικὸν ἀντίγραφον, ἔχον ὧδε·

Ἡ πόλις Λακεδαιμο

νίων (τὸν δεῖνα τοῦ δεῖνος)

Λακεδαιμό(νιον . . . . . (τι)

μαῖς, κάτοικ(ον) . . . . (ἀγαθόν;)

5 περὶ τοὺς γονεῖς, (ἀρετῆς παντοί;)

ας καὶ σωφροσύνης κ(αὶ εὐσε-)

βείας χάριν, προσδεξαμ(ένων)

τὸ ἀνάλωμα Χαριτέλους(τ)οῦ ἀ-

δε(λφ)οῦ καὶ Τινάδιος Μ. ησιθύ-

10 . ουτο(ῦ υἱ)ο(ῦ;) Θαλύτου Χαρι(-)

(τέλ)ου(ς) τοῦ Ἀρχί(ππ)ου.

Ὡστε κατὰ τὴν ἐμὴν ἀνάγνωσιν ἡ ἐπιγραφή ἔφερεν ἔνδεκα στίχους, ὧν ἕκαστος εἶχεν εἴκοσι δύο γράμματα κατὰ μέσον ὄρον. Τῶν παρενθέσεων καὶ στιγμῶν αἱ μὲν μέχρις ἐβδόμου στίχου συμπαριστάνουσι τὸ λεῖπον τῆς στήλης μέρος, αἱ δ' ἄλλαι τὸ ἐφθαρμένον τῶν στίχων. Τοὺς δύο πρώτους στίχους συμπλήρωσα ἀπὸ τινος ἠκρωτηριασμένης τὰ κάτωθεν ἐπιγραφῆς, ἀνασκαφείσης ἐν Ἀκροπόλει Σπάρτης κατὰ τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τῆς Χαλκιοῖκου Ἀθηνᾶς, λεγούσης,

Ἡ πόλις

ἡ Λακεδαιμο-

νίων Κλαύδιον

Ἀριστοβούλου

γυμνασάρχον

φιλοτείμως

γυμνασιαρχή-

σαντα . . .

Οἱ στίχοι 3 καὶ 4 ἐδήλουν τὸ ἔθνος, τὸ ποιὸν τῶν τιμῶν καὶ τὴν πατρίδα τοῦ στηλίτου, ἦτοι τὴν ὑποκειμένην πόλιν, ἐπὶ τῇ

πρὸς τοὺς γονεῖς εὐσεβεία. (Ἐπιγρ. Φρασ. σ. 330, 3. Πaus. 1, 21, 1, 10, 28, 4—6).

Οἱ στίχοι 5, 6 καὶ 7 συμπληροῦνται καὶ ἀπὸ τινος ἄλλης ὁμοίας ἐπιγραφῆς, ἐκδεδομένης ὑπὸ Ῥοσσίου (Περὶήγ. Πελ. σ. 22).

Ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμιστιχίῳ τοῦ ἐνάτου στίχου ἀνέγνων σαφῶς τὴν γενικὴν **Τινάδιος** καὶ πάντως οὐχὶ **Διὸς** καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Φαίνεται ἄρα ὅτι τὸ αἰολικὸν καὶ δωρικὸν πατρωνυμικὸν **Τινάδιος**, υἱὸς τοῦ **Τίνα**, ὡς Ὑρράδιος, υἱὸς τοῦ Ὑρρά, ὁ **Πιττακός**. (Ἐτυμ. Γ. Κουρτ. σ. 116. Ahr, 1. σ. 157—8), παθὸν τὴν παρὰ Δωριεῦσι καὶ ἡμῖν συγκοπὴν τῶν εἰς —ιας καὶ —ιος ὀνομάτων, μετέπεσεν εἰς κύριον τριτόκλιτον (Ahrens 2, σ. 232—3. Ἐπιγρ. Φρασ. σ. 248. Kühner § 120, 7). Ὡς πρὸς τὴν ἐφεξῆς ἡμίφθαρτον λέξιν ἀπαιτοῦσι καὶ ἡ συνέχεια τῶν ἐννοιῶν καὶ ὁ τύπος τῶν τοιούτων ἐπιγραφῶν οὐχὶ τοπικὸν τι ἐπιθέτον, ἀλλὰ κατὰ γενικὴν ὄνομα πατὴρ τοῦ **Τιναδίου**, ἀπὸ πῖ ἢ μᾶλλον μὴ ἀρχόμενον, οἷον τὸ Μνησίθυμος, συνώνυμον τοῦ Λακωνικοῦ Μνησίνους (Πaus. 2, 22, 5).

Ἐσαύτως καὶ ἡ σειρὰ τῶν ἐν τοῖς δυσὶ τελευταίοις στίχοις γενικῶν δὲν προσδιορίζει τὸ τοῦ Διὸς ὄνομα ἐν ἐπιθέτοις τοπικοῖς κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν τῆς ἐπιγραφῆς ἔκδοσιν, ἀλλ' εἶχε γεναολογίαν ἀνδρός, τοῦ πατρὸς τοῦ **Τιναδίου**.

Ἐν Λευκάδι, τῆ 24 Νοεμβρίου 1880.

Π. Α. ΚΟΜΝΗΝΟΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΚ ΘΗΡΑΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ.

Ὁ ἐξ Ἄμοργοῦ εὐπαίδευτος καὶ φερέπωνος κ. Νικήτας Ν. Βλαβιανός, ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων εἰρηνοδικῶν, συμβολαιογράφος δὲ τὰ νῦν διατελῶν ἐν Θήρᾳ, ἀνεκάλυψεν ἀρτίως ἐπιτύμβιον στήλην λίθου λευκοῦ ἐνὸς περιήπου μέτρου ὕψους, στηρίζουσαν τὴν

ἱερὰν τράπεζαν ἐν τῷ ἐν Οἴῃ ἐπισκευαζομένῳ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τῷ ὑπαγομένῳ εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ φερώνυμον εὐαγεστάτην Μονήν. Τὴν ἐπ' αὐτῆς δ' ἐπιγραφὴν ἀνεκδοτον οὔσαν, ὅσον ἡμεῖς γε ἴσμεν, οὐκ ἄμοιρον δὲ χάριτος καὶ γλαφυρότητος, σταλεῖσαν ἡμῖν μετὰ παρατηρήσεων καταχωρίζομεν ὧδε· μετ' εὐαρίθμων διασκευῶν καὶ συμπληρώσεων.

Ἄ Βουλὰ καὶ ὁ Δᾶμος Οὐλπ(ἰ)αν

Νοβίαν Οὐλτεινία Βασιλόκληαν

Νοβίας Βειθίας θυγατέρα ἀφρωῶξε.

Ἐπιγραφή· Ὅτι μὲν πρόμοι(ρ)ος ἀρπάγην ἐγ(ὼ) λυγρὰ

5 Ἐκ τοῦ γλυκυτάτου φωτός ἐ(ς) τὸν ἀί(δ)αν

Ἄτεκνος ἀλγύνεσθε, τοῦτ' ἐπίσταμαι·

Πλὴν δ' οὐκ ἄσματος κἄν φθιτοῖς νομίζομαι

Ἄ Βασιλόκληα ΔΙΑΓΗΝΟΞΚΑΙ (;) τοῦνομα

Συνευνέτας γὰρ οὐμὸς (ἐΞ) Οἴας Πέλοψ

10 Πισῶν ἀρίσταν ἤδὲ κοσμίαν ἐμὲ

Ἄφρωῶξας δεῖξει Πλουτήος Κόρα (ν).

Δοιπὸν τί λυπῆ, εὐσεβῆ(ς) συνευνέτα,

Τὰν νόκτα θρηνηῶν τὰν ἐμὰν ἱμαρμέναν ;

Τοῦτ' ἤθελεν γὰρ γένεσις καὶ Μοιρῶν μίτοι,

15 Αἴ· οὐδ' Ἀχιλλεύς Θέτιδος ἐκ θεᾶς γεγώς,

Στάμεν ποτ' ἀλκὰν δυνατὸς εὐρέθη θέλων.

Γνωστὸν ὅτι ἡ νῆσος Θήρα Δωρική τὸ πλεῖστον ἀποικία (1) οὔσα τὴν δωρικὴν μετεχειρίζετο διάλεκτον, ἐν ἣ τυγχάνει γεγραμμένη καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη. Μεταξὺ δὲ τοῦ δωρικοῦ σχηματισμοῦ τῶν λέξεων : Ἄ βουλὰ, δᾶμος, ἀφρωῶξε, ἀρπάγην, ἄσματος, ἄ, συνευνέτας, ἀρίσταν, ἀφρωῶξας, Κόρα, τὰν ἐμὰν ἱμαρμέναν, γεγώς, ἀλκὰν, ποτ' — ἀπαντῶσι καὶ ἰωνικοὶ σχηματισμοὶ Πλουτεὺς—ῆος=ὁ Πλούτων καὶ τὸ ἀπαρέμφ. στάμεν ἀντὶ στάναι =στῆναι. Οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ ὀλόκληροι ἐπιγραφαὶ μὴ δωρικαὶ εὑρηνται, ὡς αἱ ἐν σελ. 260 καὶ ἐξῆς τοῦ Τ. Ζ'. Πανδῶρ. Καὶ νῦν δ' ἐν τῇ καθομιλουμένῃ ταῦτά παρατηροῦνται· ὅρα μοι

(1) Ὅρα μοι Ἡρόδ. 4, 147. Πausan. 3, 1. 7· ὅρα καὶ 3, 15. 6· Στράβ. 8, 347. κ. 10, 484. Ἀπολ. Ῥοδ. Ἀργ. 4, 1755 καὶ σχολ. ἐτι δὲ Πανδῶρ. Τ. ις' σ. 525.

τὸ τοῦ ἐλλογίμου κ. Νικ. Γ. Πεταλά τῷ 1876 ἐκδοθὲν Θηραϊκῆς γλωσσολογικῆς ὕλης τεύχ. Α'. Τὸ δὲ ἀφηρωίζω, ὅπερ καὶ ἀφηρωίζω καὶ ἀφηρωίζω εὔρηται εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴν, δηλοῦν : τοῖς ἥρωσι συναριθμῶ (ὡς τὸ ἀποθεῶ-ῶ), ἢ μετὰ θάνατον ἰδίᾳ τινὶ κηδεῖα καὶ ἡρώου ἀνεγέρσει ἡρωϊκὴν τιμὴν τινα τιμῶ, παρὰ Θηραίοις ἐδήλου καὶ ἀπλῶς τὸ «θάπτω μεγαλοπρεπῶς», τὸ δὲ ἥρωος ἀντὶ τοῦ παρ' ἡμῖν «μακαρίτης»(1), ὡς τὸν ἥρω Φαιδρίαν, Ἄλκ. 3, 37, (ὄρα μοι C. I. G. 1629, 2427, 2486 καὶ θηλυκῶς 1944, 3885 καὶ ἔτι 2468—73.), ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ ἀξιότιμος φίλος καὶν τοῖς μάλιστα φερέπονος κ. Ι. Δε-Κιγάλλας δι' ἄλλας θηραϊκὰς δωρικὰς ἐπίσης ἐπιγραφὰς, οὐ μακρὰν κάκεινας εὐρεθείσας τῷ 1856, οἶον' τὰς ἐν τῷ Ζ' Τ. Πανδώρας σ. 213 «Ὁ δᾶμος ἀφηρωίζε Λυσικλειαν Σωφάντου πάσης ἀρετῆς ἕνεκα καὶ σωφροσύνας». «Λυσιδίκη τὸν ἴδιον ἄνδρα, Ἐρμέρωτα Ζωσίμου ἀφηρωίζε». — α' Ἐχετίμα ἡρῶσσα (ἡρώισσα συνήθ. ἡρωῖς=ἡρωῖνη)— Ἄγάπημα (τὸ, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν τὰ θηλ. ὄνομ. μετ' ἄρθρου οὐδετ.). ἡρῶσσα—κτλ. «Ὁ δᾶμος ἀφηρωίζε Ἐρασίκλειαν Ἐρωτοκράτους ἀρετᾶς ἕνεκα καὶ σωφροσύνας». Περὶ τῆς τελευταίας ταύτης ὄρα μοι Πανδῶρ. Τ. Ζ'. σ. 391. Εἰς τὴν σημασίαν τοῦ «μακαρίτης» ἀπλῶς κεῖται ἡ λέξις καὶ ἐν ἐπιγραφῇ πρὸ μικροῦ ἐν Πάρῳ εὐρεθείση, «Εὐφροσύνη ἢ Μαῖα Μελίση ἡρωῖση» (Ἀθήναιον σύγγρ. περιόδ. Τ. Ε'. τεύχ. α' σ. 30).

Καὶ ἡ μὲν ἐπιγραφὴ καὶ ἐξ ἄλλων μάλιστα δ' ἐκ τοῦ ὀνόματος «Οὐλπία» φαίνεται γραφεῖσα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ β' μ. Χ. αἰῶνος καὶ ὀλίγον ἐξῆς, ἤτοι ἀπὸ τῶν χρόνων Τραϊανοῦ καὶ κάτω, διότι ὁ Τραϊανὸς ἦν Οὐλπιος, ἤτοι τῆς Οὐλπίας γενεᾶς διήρηται δὲ δίχῃ, καὶ αἱ μὲν τρεῖς πρῶται σειραὶ δημόσιον φέρουσι τὸν χαρακτῆρα, αἱ δ' ἐφεξῆς ὡς ἐκ προσώπου τῆς ἀποθανούσης πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας ἀποτεινόμεναι λήγουσιν ὡς παρηγορία τις πρὸς τὸν σύζυγον καὶ παραίνεσις, κατὰ τὸ «Τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστὶν ἀποφυγέειν καὶ θεῶ». Εἶναι δὲ τρίμετρος ἰαμβικὴ μετὰ τινῶν ἐλευθεριῶν. Παρατηρητέον δ' ἐν αὐτῇ καὶ

(1) Ὅρα μοι καὶ ἐπιγραφὴν ἐξ Ἄμοργου «Ὁ δῆμος Λεοντεῖ Εὐρυδίκου ἥρωι...» ἐν Ἀθηναίῳ, τ. ε'. σ. 407.

τὸν ἰδιάζοντα ῥυθμὸν (οὐχὶ τὸν τονικὸν) ἐν ταῖς σειραῖς 2, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13

«Τὰν νύκτα θρηγῶν τὰν ἐμὰν ἱμαρμέναν»
 α' Ἀφροίξας δεῖξε Πλουτῆρος Κόρα(ν),
 α' Λοιπὸν τί λυπῆ, εὐσεθῆ(ς) συνευνέτα,

ὡς τά :

α' Ἐνταῦθα κεῖται πορφυρόβλαστος κλάδος
 α' Δουκὸς μεγάλου τοῦ μυριαριστέως κτλ.

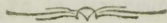
(Πανδῶρ. Τ. ΙΔ'. σελ. 436).

Ἡ δὲ στήλη μετηνέχθη ὡς εἰκάζομεν ἀρχαιότατα ἐκ τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ κ. Γ. Βελώνια κειμένου παρὰ τῆ πόλει Οἶα (Φηρά), ὅπου εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῶν τοῦ τάφου θέσει μετὰ παντοίων κτερισμάτων καὶ ἀνδρεικέλου αἰ ὑπὸ τοῦ κ. Δε-Κιγάλλα ἐκδοθεῖσαι ἐν Πανδῶρα Τ. Ζ'. σ. 214 ἐπιγραφαί. Λέγομεν δὲ ἀρχαιότατα, διότι ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Θεολόγου ἔνθα ἡ στήλη ὑπεστήριζε τὴν ἁγίαν τράπεζαν εἶναι ὁ ἀρχαιότατος τῶν τῆς Θήρας μετὰ τὸν τῆς Ἐπισκοπῆς. Ὁ συνεχόμενος μάλιστα καθολικὸς ναῖσκος παρέχει ὑπόνοιαν ὅτι συνιδρύθη πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἐκκλησιῶν, πρὸ τοῦ δεκάτου δηλονότι αἰῶνος, τοῦθ' ὅπερ δυνατὸν καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Πάτμου πρωτοτύπου ἀφιερωτικοῦ τῶν κτημάτων νὰ ἐξαχθῆ. Αἱ δὲ ἁγιογραφαί αἰ πάντας τοὺς βυζαντινοὺς ναοὺς καθωραΐζουσαι ἐνταῦθα δὲν διετηρήθησαν δυστυχῶς ἢ μόνον ἀμυδρῶς, ἔνεκα τῆς ἀτμοσφαιρας ἀλλοιουμένης ἐκ τοῦ ἠφαιστείου καὶ καταστρεφούσης τὰς ἀμμοκονίας, ἢ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπισκευῶν καὶ ἐπιχρίσεων ἔνεκα τῶν σεισμῶν ἢ ἀπλῶς ἐξ ἀπειροκαλίας τῶν ἐκάστοτε καθαριζόντων καὶ ἀσπριζόντων τοὺς ἀρχαίους ναοὺς.

Ἀθήνησιν, 6 Ἰουλίου 1880.

ΕΜΜ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ,

Ἀμοργίνος.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΛΑΜΨΑΚΟΥ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ.

Ἐπιγραφὴν ἐκδίδομεν σήμερον ἀξιολογωτάτην, εὐρεθεῖσαν νεωστὶ ἐν Λαμψάκῳ, ἀναγνόντες χάρτινον ἀπὸ τοῦ λίθου ἐκτυπον, ὅπερ κατεσκευάσεν τις τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν ζητηθὲν παρὰ τοῦ ἐνταῦθα καθηγητοῦ Κυριακοῦ Μυλωνᾶ, ὅστις πρῶτος εἶχε μάθει τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ λίθου, ὕστερον δὲ καὶ ἐνήργησεν ἵνα μετακομισθεὶς ἐνταῦθα ἀποτεθῆ εἰς τὰς δημοσίους ἡμῶν συλλογὰς, ὅπερ καὶ ἐλπίζομεν νὰ κατορθωθῆ ταχέως.

Ὁ λίθος ὁ ἔχων τὰ γράμματα φαίνεται νὰ εἶναι πολὺ βεβλαμμένος τὴν ἐπιφάνειαν, ἴσως καὶ εἰς δύο ἢ τρία τεμάχια τεθραυσμένος, τοῦλάχιστον δύο καὶ ἥμισυ φύλλα τυπογραφικοῦ χάρτου, ἀποτελοῦντα μῆκος 1,47, ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας, ἐφ' ὧν ἀποτετυπωμένα τὰ γράμματα εἰς στίχους ἐν ὄλῳ 90 ἢ 91, ὧν ἡ συνέχεια κατὰ πόσον εἶναι ἀκριβής, χωρὶς δηλ. παραλείψεως στίχου τινὸς ἐν τοῖς μεταξὺ τῶν τριῶν χαρτίων, ἀδηλον ἔμοί, ἀλλ' ἴσως ῥητέον, ὅτι ἐφρόντισεν ὁ ἀποτυπώσας νὰ μὴ ἀφήσῃ μεταξὺ χάσμα. Δυσάρεστον ὅμως, ὅτι δὲν ἔχομεν πληροφορίαν περὶ τοῦ ἄν τι καὶ πόσον μέρος τοῦ πλάτους τοῦ λίθου ἀποτέθραυσται καὶ πόθεν, δεξιόθεν ἢ ἀριστερόθεν· τοῦτο ὄντως ἀδύνατον νὰ μαντεύσῃ τις, ἂν μὴ ἴδῃ τὸν λίθον. Τὸ νῦν ὁρώμενον πλάτος ἐν τοῖς ἐπιμηκεστάτοις κατὰ τὸ ἐκτυπον στίχοις εἶναι 0,40. Βέβαιον δὲ ὅμως, ὅτι ἔχομεν σωζόμενον τὸ τέλος τῆς ἐπιγραφῆς, ὅχι δὲ καὶ τὴν ἀρχήν.

Ὅτε πρῶτον ἐγνώσθη ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Λαμψάκῳ ὑπαρξίς τοῦ λίθου, ἐγνώσθη μετὰ τῆς πληροφορίας, ὅτι ἔχει ψήφισμα καὶ ὅτι ἀναγινώσκεται ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἐπὶ τούτῳ, ὡς εἰκός, μεγάλη χαρὰ κατέλαβε τοὺς ἀκούσαντας, κριθέντος τοῦ εὐτυχοῦς εὐρήματος ὅχι ἀπιθάνου, διὰ τὸ ὅτι ὁ ποτὲ ἐλευθερωτῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ σώστης τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ ἀπὸ τῆς βαρβαρότητος τῶν Ἀσιανῶν (οὗς σήμερον ἐξ Εὐρωπαίων δυνάμεις, αἱ τῆς ὑψηλίου μέγισται, τό-

σον άβροφρόνως περιποιούνται !) εκεί που διήνυσε τὰς τελευταίας του ήμέρας και κατά τόν Θουκυδίδην εἶχε λαβών παρά τοῦ Ἀρταξέρξου εἰς σιτηρέσιον τρεῖς πόλεις, τὴν Λάμψακον, τὴν Μυοῦντα καὶ τὴν Μαγνησίαν, κατά τινας δέ, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος, καὶ τὴν Περκώτην ἔτι καὶ τὴν Παλαίσκηψιν.

Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως δὲ νῦν τοῦ ψήφισματος ἔγνωμεν, ὅτι ὄχι μὲν εἰς αὐτὸν τὸν μέγαν Θεμιστοκλῆ ἀναφέρεται τὸ ψήφισμα οὔτε εἶναι τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀλλὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ Β'. πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, ὅμως δὲ εἰς ἀπογόνους τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἀναφέρεται, ὣν ὁ εἷς ὁμώνυμος ἐκείνω, ὁ δ' ἕτερος ὁμώνυμος ἐν τῶν υἱῶν του, τῷ καὶ ἄλλοθεν γνωστῷ Κλεοφάντῳ ἔτι δὲ τὸ ψήφισμα δὲν εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν κοινοτάτων, δι' ὧν δίδονται τιμαὶ εἰς τινας δι' ἀσημάντους εὐεργεσίας ἢ ἀπλῶς ἀνανεοῦνται καὶ ἐπικυροῦνται εἰς γένη τινὰ ἐπίσημα ἔπαινοι καὶ βραβεῖα πάλαι ποτὲ δοθέντα, ἀλλ' ἔχει ὑπόθεσιν σπουδαίαν, τὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας ἐν καιροῖς χαλεποῖς δι' ὄλον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπὶ τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου Τίτου Φλαμινίνου προσήνεγκαν εἰς τὴν θετὴν πατρίδα των Λάμψακον οἱ τοῦ ποτὲ Θεμιστοκλέους ἀπόγονοι πρεσβεύσαντες. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἐπιγραφή ὡς περιέχουσα τὰ τεθρυλημένα ὀνόματα Θεμιστοκλέους καὶ Τίτου Φλαμινίνου ἀποδραίνει ἐν τῶν ἀξιολογωτάτων ἱστορικῶν μνημείων.

Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν ἐπ' αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ λίθου, ἐφ' ὅσον ἠδυνήθημεν νὰ τὰς ἀναγνώσωμεν ἐκ τοῦ ἐκτύπου καὶ μετρίως συμπληρώσωμεν. Ὑστερον δὲ προσθέτομεν εἴ τι κριθῆ ἀναγκαῖον ἔτι σημείωμα διασαφητικὸν τῶν καθέκαστα.

.....

...σιν ὑπὲρ τῆς πόλεως πρὸς τ | ...

..... Ῥωμαίους Τ;μιον ΤΑ; ὑπάρξει παρά ΤΙ;...

| α ὅταν ἐπανέλθωσιν οἱ πρεσ(β)ευταὶ παρ...

..N; καθότι τιμηθήσονται καὶ προβληθέν(των)...

5 .Λ ὑπομενόντων, ἐνίων δὲ καὶ χειροτονηθ(έντων)...

..... μένων διὰ τὸ μέγεθος τῆς κομιδῆς(ς)...

..... πρ.....Ισαντο τοῦ ἐξομοσ.....

..ηθε;...ἀξιωθεῖς ὑπὸ τοῦ δήμου ουΛ...

- τῶν) κα(τ)ὰ τὴν ἐκγδομήϊαν κινδύνων, ἀλλ(ᾶ) περὶ ἐλάσσονος ποιού-
 40 μεν);ος τὰ καθ' αὐτὸν τοῦ τῆι πόλεις συμφέροντος ὑπέ-
 στη); τὴν πρεσβείαν καὶ ἐγδομήϊσας καὶ πλ(ε)ύσας εἰς
 τὴν) Ἑλλάδα, ἐντυχὼν μετὰ τῶν συμπρ(εσθευτῶν τῶι
 στρατηγῶι τῶν Ῥωμαίων τῶι ἐπὶ τῶν ναυτικῶν
 ἀ)πελογ(ί)σατο αὐτῶι διὰ πλειόνων, διότι. . . .
- 45 . . Λ.ε.ὸ δῆμ(ο)ς τοῦ Ῥωμαίων δήμου ἐξ απΕΙ;. .
 . πρὸς αὐτὸν καὶ διότι ἀξιοίῃ αὐτὸν καὶ παρα(καλοίῃ μετὰ τῶν;
 συ)μπρεσθευτῶν, ὄντων ἡμῶν συγγενῶν τ. . . . .
 . . περὶ τῆς πόλεως ἡμῶν ἵνα συντελεθῆ. . . . .
 . . . . τ;έλη τῶι δήμωι ἐπιβάλλειν παρ' αὐ(τ. . . . .
- 20 . . ασθαι τῶν τῆι πόλεις συμφερόντων διὰ τε (τὴν ὑ)πάρχου-
 σαν (ἡ)μῶν πρὸς αὐτοὺς συγγένειαν, ἣν καὶ απ;. . .
 . . . . διὰ τὸ Μασσαλήϊτας εἶναι ἡμῶν ἀδε(λφούς. . .
 . . . . καὶ σύμμαχοι τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαίων κ;. . .
 . . λάθωσιν ἀποκρίσεις τὰς ἀρμοζούσας τ. . . . .
- 25 . . . . στείλασθαι, δι' ὧν εὐθαρσέστερος ὁ δῆ(μος. . .
 . . . . δ(ι)α(γρ)άφει ἀποδεχόμενος τὴν οἰκειότητα καὶ συγγ;
 ἐν) εἰαν τὴν ὑπάρχουσαν ἡμῶν πρὸς Ῥωμ(αίους. . .
 . . . . ἐὰν πρὸς τινὰς φίλιας ἢ ὄρκια ποῖται(ι συ-
 μ)περ(λ)ίψεται τῆμ πόλιν ἡμῶν καὶ διατη(ρῆ)σει τὴν δημο-
 30 κρ)α)τίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν εἰρή(νην. . .
 . . ηται εὐχρηστήσειν κ. . . ΛΙΟ. . ἐάν τις. . . . .
 . . ΛΙ οὐκ ἐπιτρέψει ἀλλὰ κωλύσει, ἐντυ(χ)ῶν μετὰ τῶν συμ-
 πρ(εσ)θευτῶν τῶι ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ ταμίαι(ι. . . . .
 . . . . ἔαυτὸν ἀεὶ τινος ἀγαθοῦ παραίτιον γίνε(σθαι
 35 . . παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν δῆμο(ν. . . . .
 . . . . σ)υμφέρουσαν εἶναι κατεχώρισε. . . . .
 . . . . δ)ιακομίσασι τὰ γρ(ά)μματα. . . . .

. . . Εἶων εἶχεν τὰ ψηφίσματα περ(ι. . .

- . . . . . ν πλοῦν πολὺν καὶ ἐπικίνδυνον επ. . . . .
- 40 . . . . . Εἶους παρεστήσατο αὐτοὺς καὶ ἐπρα. . .
 . . . . . υτων εἰς τὸ συμπρεσθεύεσθαι μεΘ(ε)αυ-
 τοῦ εἰς) Ρώμην, κρίναντες δὲ χρήσιμον εἶναι ἀξίω. . .
 . . . . . ἐ)ξακοσίων συμφέρουσαν ἐπιστολὴν ὕ. . . . .
 . . . . . οντων Τολοστοαγίων Γαλατῶν διακομι(ι. . . . .
- 45 . . . . . συμπρεσθευτῶν καὶ τῶν συναποσ(ταλέντων ἐπ' Ἰ-
 τα)Λ(ίας καὶ χρηματίσας τῆι συγκλήτῳι μετ. . . . .
 . . . . των τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν αἴρεσιν ἣν ἔχ. . . . .

- α) ὅτους καὶ ἀνανεωσαμένων τὴν ὑπάρχουσαν...
- .. αὐτοὺς, ἀπολογισαμένων δὲ αὐτ(ῶ)ι; καὶ Ε;...
- 50 .. ν; εἶναι ἀδελφοῖς τῶι δῆμῳ ἡμῶν συμθαίνε(ι ἀκό;-
λο)υθον ἔχειν τῆι συγγενεῖαι, ἐνεφάνισε δὲ αὐ(τ...
.. ὦν καὶ ὦν προσδόμενος ὁ δῆμος ὑπάρξει...
.. Ἀπρεσβείαν καὶ παρεκάλει αὐτοὺς μετὰ τ(ῶν συμπρεσβευ-
τῶν) περὶ τῆς τῶν ἄλλων φίλων καὶ οἰκείων....
- 55 .. ν; ὑπὲρ τῆς πόλεως ἡμῶν φροντίζειν δ(ι)άτε;,
τ)ὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς φιλά(νθρωπα καὶ τὴν γε-
ν)ομένην ἡμῖν σύστασιν διὰ Μασσα(λιητῶν)..
.. ΘΕΝ. . συμφέρουσαν τῶι δῆμῳ; καὶ ΕΓ; (λιπαρη-;...
.. σάν;)των ὅπως συμπεριληφθῶμε(ν).....
- 60 τ)αῖς γενομέναις Ῥωμαίοις πρὸς τὸν (βασιλέα;.....
λ;α(θεῖν) ἡμᾶς ἐν ταῖς συνθήκαις (..... καθό-
τι κ(αὶ αὐτ)οὶ γράφουσιν περὶ δὲ τῶν.....
.. ε;ν αὐτοὺς ἡ σύγκλητος πρὸς τοὺς(.....
τὸ)ν ὑπάτον Τίτον καὶ τοὺς δέκα τοὺς ἐ.....
- 65 ..... παραγενόμενος εἰς Κόρινθον με(τὰ).....
'Απο)λλοδώρου ἐνέτευχεν τῶι στρατηγῶ(ι.....
.. δια)λεγείς αὐτ(οῖ)ς ὑπὲρ τοῦ δῆμου καὶ π.....
.. φιλοτιμίας ἵνα πρόνοιαν ποιῶνται.....
.. νται εἰς τὸ διασώζεσθαι τὴμ πόλιν (ἐλευθε-
70 ραν καὶ) δημοκρατουμένην, περὶ ὦν...
.. ν; καὶ ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς(.....
.. ο)ύσας αὐτῶι εἶναι διαπέστειλεν...
-
- ..... Α. . Λ.....
..... υσαι; τα τη.....
- 75 ..... Ιων; δὲ εἶνα(ι...
..... ε; τὴν αὐτον(ομίαν)..
.. συνθή)κ;ας ἴσχειν πρὸς...
.. αὐ)τῶι καὶ ἀτέλεια(ν...
.. καὶ εἰσπλεῖν καὶ (ἐκπλεῖν)..
80 .. π)αρασπονδεῖεν Ι.....
..... ωι ἔδοξεν τῶ(ι).....
..)νακτος γνώμ(η).....
..... ὦν ἀρχόντων...
.. εἶ,)ναι τὰ ἐψηφισμέ(να)..
85 .. τη;ι Θεμιστοκλεῖ.....
.. του εἶναι πάντα α.....

- .. σ;αν Κλεοφάντωι Η.....
 ... τὸς δὲ νέους ἄρχ(οντας)....
 .. γρζ)ψαντας ἐγκόψαι ε.....
 90 ..... καὶ θεῖναι εἰς τῶν Ι.....
 91 ..... ὅπου ἄν;) αὐτοῖς δοκῆι.—

Βλέπων τις τὸ ἀνωτέρω δοθὲν κείμενον ἐννοεῖ, ὅτι τὰς συμπληρώσεις ἡμῶν τὰς κατὰ τὰ ἄκρα τῶν στίχων ἐθέσαμεν σχεδὸν ἀδιαφόρως, δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ἐν ἀγνοίᾳ ὄντες τοῦ ποῦ ὁ λίθος ἐκολοβώθη, καὶ ὅτι ἔνεκα τούτου εἰς ὀλιγίστων γραμμάτων προσθήκην περιωρίσθημεν, οὔτε ἐπεβαλόμεθα κυρίως εἰπεῖν εἰς τὸ νὰ ἀποκαταστήσωμεν τὴν συνέχειαν τῶν στίχων παρὰ εἰς ὀκτῶ μόνον μέρη (στίχ. 9—14. καὶ 16—17. καὶ 20—21 καὶ 26—27. καὶ 28—30. καὶ 32—33. καὶ 45—46. καὶ 55—57) καὶ τοῦτο ἀπλῶς χαριζόμενοι τῷ θυμιδίῳ ἡμῶν καὶ ἄνευ τινὸς ἀξιώσεως. Μάλιστα δὲ περὶ τῶν ἐν τῷ τρίτῳ χαρτίῳ στίχων, τῶν ἀπὸ 73 ἕως τέλους, εἰς ἀπορίαν ἤμεθα πῶς νὰ τοὺς τοποθετήσωμεν, ὄντας τόσον ὀλίγου μήκους, δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ ἢ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὄλου τῆς στήλης πλάτους, ἕως οὗ ἀποφασίσαντες τοὺς ἐθέσαμεν ἐν τῷ μέσῳ.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Περὶ δὲ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ψήφισματος μέλλοντες ὀλίγα τινὰ νὰ εἴπωμεν συντελεστικά εἰς τὴν κατανόησίν της, αἰσθανόμεθα, ὅτι δυνατόν τινες τῶν πολὺ πεφυλαγμένως, ἵνα μὴ εἴπωμεν ὑπερκριτικῶς χωρούντων ἐν τοῖς τοιούτοις, ἀφοῦ ἀνέγνωσαν τὸ προοίμιον ἡμῶν, εἶτα δὲ αὐτὸ τὸ ψήφισμα, νὰ δυσπιστήσωσι εἰς τὸ ὀρθὸν τῆς ἡμετέρας ἀντιλήψεως, καὶ νὰ δεχθῶσι μὲν πάντως, ὅτι τῶν Λαμψακηνῶν εἶναι τὸ ψήφισμα, εἰ καὶ ῥύδαμοῦ ἐν τοῖς στίχοις ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦτο, πιστεύοντες ἀπλῶς εἰς τὴν πληροφορίαν ὅτι ἐν Λαμψάκῳ εὗρέθη ὁ λίθος, νὰ ὑποθέσωσι δὲ ἄλλους τινὰς τοὺς πρεσβεύσαντας καὶ οὐχὶ ἀπογόνους τοῦ Θεμιστοκλέους, τὰ δὲ ἐν τοῖς τελευταίοις στίχοις ὀνόματα Θεμιστοκλέους καὶ Κλεοφάντου νὰ ἐκλάβωσιν ὡς κατ' ἄλλην ἐννοίαν ἀναγεγραμμένα, κατὰ τὴν δε' ὅτι δηλ. οἱ οἰοιδήποτε ἄλλοι πρεσβεύσαντες τιμῶνται ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκείναις ταῖς τιμαῖς αἷς ποτε ἐτιμή-

θησαν ὁ μέγας Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ υἱός του Κλεόφαντος, ἢ ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα, κείμενα ἐκεῖ περὶ τὸ τέλος, ὅπως κεῖνται, εἶναι ὄλως κατὰ τύχην τὰ αὐτὰ τοῖς τεθρυλημένοις ἐκείνοις τῶν παλαιῶν χρόνων. Ἄλλ' ἡμεῖς ἄνευ πολλῆς πρὸς τοὺς τοιαῦτα τινὰ ὑπολαμβάνοντας ἀντισχυρίσεως ἐμμένομεν εἰς τὰ ἀρχῆθεν ἡμῖν δόξαντα καὶ ἐπιφέρομεν τάδε.

Ὁ Πλούταρχος, ὅστις ἐξ ἡ 600 ἔτη μετὰ τὸν Θεμιστοκλέα τὸν πάνυ, 300 δὲ μετὰ τὸν Τίτον Φλαμινῖνον, λέγει ἐν βίῳ Θεμιστ. 32: «τοῖς ἀπὸ γένους τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τιμαίτινες ἐν Μαγνησίᾳ φυλαττόμεναι μέχρι τῶν ἡμετέρων χρόνων ἦσαν, ἃς ἐκαρπούτο Θεμιστοκλῆς Ἀθηναῖος, ἡμέτερος συνήθης καὶ φίλος παρ' Ἀμμωνίῳ τῷ φιλοσόφῳ γενόμενος.» Τί παράδοξον λοιπὸν ἀφοῦ τὸ ὄνομα Θεμιστοκλῆς ἐν τῇ αὐτῇ οἰκογενεῖᾳ καὶ μετὰ 600 ἔτη ἐπανελαμβάνετο, νὰ ὑπῆρχέ τις καὶ ἐπὶ Τίτου Θεμιστοκλῆς; (*) Κλεόφαντον δὲ υἱὸν τοῦ πάνυ Θεμιστοκλέους ἀναφέρει ὁ αὐτὸς Πλούταρχος αὐτόθι, μετὰ προσθήκης ὅτι καὶ Πλάτων ὁ φιλόσοφος μέμνηται αὐτοῦ ὡς ἰππέως ἀρίστου, (ἴδε Πλάτ. Μένωνα 93). Καὶ ὁ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἄρα ἐπιγραφῇ Κλεόφαντος πιθανώτατα ἀνήκει εἰς τὸ αὐτὸ γένος.

Ὅτι δ' ἐπὶ Τίτου τῷ 19ῷ πρὸ Χρ. καὶ οἱ Λαμψακηνοὶ παρεκτὸς ἄλλων τῆς Ἀσίας Ἑλληνικῶν πόλεων ἐροδοῦντο μὴ ὑποδουλωθῶσι τῷ βασιλεῖ τῆς Συρίας Ἀντιόχῳ, ἱστορεῖται παρὰ Πολυβίῳ (18, 35), καὶ ὅτι πρέσβεις αὐτῶν περὶ τούτου ἐνώπιον τῶν Ῥωμαίων ἐν Λυσιμαχείᾳ ἠγόρευσαν (**), ὀνομάζονται δὲ παρ' αὐτοῦ Παρμενίων καὶ Πυθόδωρος. Πιθανῶς λοιπὸν ὀλίγῳ πρότερον εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Κυνὸς κεφαλαίᾳ ἦτταν τοῦ προτελευταίου βασιλέως τῶν Μακεδόνων Φιλίππου ἐγένετο ἡ

(*) Καὶ τινὰ Θεμιστοκλῆν Πολιάρχου, «τρίτον ἀπόγονον Θεμιστοκλέους τοῦ Ξέρξῃ καὶ Μήδοις ἐναντία ναυμαχίσαντος,» ἀναφέρει ὁ Παυσανίας ἐν Ἀττικ. 1, 37. Ἐκεῖνος βέβαια θὰ ἦτο παλαιότερος τοῦ ἐπὶ Τίτου ζῶντος. Ἄλλως δὲ πλείονα τινὰ περὶ τῶν ἀπογόνων Θεμιστοκλέους ἴδε Βοϊκίχον ἐν C I G G. τόμ. α'. σελ. 441 κ. ἐξ.

(**) τοῦτο παρέλειψεν ὁ Λίσιος XXXIII, 40.

προσβεία τῶν περὶ Θεμιστοκλῆ εἰς Ῥώμην καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸν Τίτον καὶ τοὺς δέκα τοὺς ἐπὶ καταστάσει τῶν πραγμάτων ἐν ταῖς τῶν συμμάχων (!) χώραις συνήθως διοριζομένους παρὰ τῆς Συγκλήτου ἀνδρας.

Ἡ εἰρήνη τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἐγένετο τῷ 188 πρὸ Χρ. καὶ αἱ πόλεις αἱ Ἑλληνικαὶ ἔμειναν ἐλεύθεραι ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, ἕως οὗ ἦλθε καὶ αὐτῶν τὸ μοιραῖον ἡμᾶρ τῆς ὑποδουλώσεως, εἰς ὃ ὑπάγονται πάντες οἱ ἀφρονοῦντες.

Ἐπρέσβευσαν δὲ οἱ Λαμψακηνοὶ εἰς Ῥώμην καὶ τῷ 170 πρὸ Χρ. ἀπολογούμενοι περὶ τῆς ἀποστασίας των πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων Περσέα καὶ φέροντες πρὸς ἐξιλέωσιν μεγάλου τιμον χρυσοῦν στέφανον εἰς τὸν ἐν τῷ Καπετωλίῳ Δία, περὶ ἧς προσβείας ὁ Λίβιος (XXXIII, 6) λέγει, ὅτι τότε in sociorum formulam ἤχθησαν, δηλ. τὴν ὑποτέλειαν.

Περίεργον δέ, ὅτι ἡ μνεῖα τῶν Μασσαλιητῶν ἐν τούτῳ τῷ ψηφίσματι, ἣν ἔκριναν δέον νὰ ποιήσωσι δις οἱ πρεσβευταὶ τῶν Λαμψακηνῶν ἀγορεύοντες πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, εὐρίσκεται καὶ ἐν τῇ παρὰ Λίβιῳ (XXXVII, 54) τῶν Ῥοδίων ἀγορεύσει τῷ 189 πρὸ Χρ. ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου μετὰ τῆς ἐννοίας, ὅτι καθῆκον ἔχουσιν οἱ Ῥωμαῖοι οὐ μόνον τὰς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ ἀλλαχοῦ Ἑλληνικὰς πόλεις νὰ διατηρῶσιν ἐλευτέρας, καθὼς δὰ διετήρουν ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ τιμῇ τὴν ἐν Γαλλίᾳ Μασσαλίαν, εἰ καὶ ὑπὸ βαρβάρων λαῶν κυκλωμένην οὔσαν. Φαίνεται λοιπὸν, ὅτι κοινὸς οὕτως εἶπεν τόπος ἦτο τοῦτο ἐν τῇ τότε τῶν Ἑλλήνων διπλωματία, ὅπως καὶ ἐν ἄλλο περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐπιχείρημα, τὸ τῆς ὑπαρχούσης ἀνεκάθεν πρὸς Ῥωμαίους συγγενείας, οἱ Ἰλιεῖς καὶ οἱ Δαρδανεῖς ὄχι ἀνωφελῶς μετεχειρίσθησαν. Ἴδε Λίβ. XXXVIII, 39.

Καὶ ταῦτα μὲν προχείρως εἰρημένα ἀρκείτωσαν πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος γενικὴν κατάληψιν τῆς ἐν τῷ ψηφίσματι ὑποθέσεως. Διὰ τί δὲ ἐν στίχῳ 44 μνημονεύεται τὸ ἐν Ἀσίᾳ ἔθνος τῶν Τολοστογαγίων Γαλατῶν, ἄδηλον ἐμοί. Ἴσως ὅμως δὲν εἶναι πολὺ ἄτοπον νὰ εἰκάσῃ τις, ὅτι ἔλαβόν τινες ἐξ αὐτῶν

οἱ προσθεύσαντες ἐπὶ μισθῷ ὡς προπομποὺς χάριν ἀσφαλείας ἐν τῇ ἐπικινδύνῳ εἰς Ἰταλίαν ὁδῷ, καθὼς ἐν τοῖς ἀνωτέρω στίχοις τοῦτο ὑποσημαίνεται, εἰ καὶ ὁμολογῶ, ὅτι εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐναντιοῦται πῶς τὸ ὅτι περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (189 πρὸ Χρ.) οἱ Γαλάται τῆς Ἀσίας, ὡς ὁ Λίβιος ἱστορεῖ (XXXVIII, 15—17), ἦσαν ἐμπόλεμοι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 26 Δεκεμβρίου 1880.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΒΟΙΩΤΙΑΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ.

Α'. Χαιρωνείας.

α) Στήλη τετράγωνος ἐν εἴδει βάρθρου, λίθου φαιοῦ, ὕψους 0,50, πλάτους 0,32 καὶ πάχους 0,28. Ἐπιγραφὴν δὲ ἔχει εἰς τὰς δύο παρακειμένας πλευρὰς τὴν ἐπομένην*

Πλευρὰ α'.

Πάτρων Διοκλῆδαο

Σαράπι, Ἰσι, Ἄνουσι.

Ἄρχοντος ἐγ Χαιρωνεῖαι Ἀρίστωνος,
μηνὸς ἀγριωνίου πέντε καὶ δεκάτη,

5 Θέων Θεομνήστου Φανατεὺς ἀνέθη-
κεν ἐγ Χαιρωνεῖαι ἱερὸν τῷ Σαράπι τ-
ὸν ἴδιον θρεπτόν, ὃν εἶχε οἰκογενῆ, ὡι ὄνο-
μα Σώσων, τὴν ἀνάθειν ποιούμενος
διὰ τοῦ συνεδρίου κατὰ τὸν νόμον Χαι-

40 ρωνέων. Ἐξενεγκάτω δὲ Σώσων τὸν
ἔρανον, ὃν συνάγαγε Θέων ἐμ Φανατεῖ,
τὸ ὑπὲρ Θεώνος ὄνομα, ἕως ἂν τέλος λά-
θῃ ὁ ἔρανος. Τὴν δὲ οἰκίαν, ἧς ἔχει τὴν κτ-
ῆσιν Ἀρμέας Ἀρίστωνος Φανατεὺς πε-

45 πιστευμένος παρὰ Σώσωνος, κομισά-
σθω Σώσων τὸ ἐπ' αὐτῇ δάνειον καὶ κελε-
σάτω ἀποδοῦναι τὴν ὄνην τῆς οἰκίας
Ἀρμέαν Θεώνι. Μάρτυρες, Ἀρίστων Ἀρμέου,

- Εὐδαμος Ἐχεκράτης οἱ Εὐμένεο Φανατεῖς,
 20 Ἐράτων Ἀμινίου, Ἀντίγων Ἀριστογείτονος,
 Περρίνας Ὀμολώχου Χαιρωνεῖς.

Πλευρά β'.

- Ἐπιτίμω ἄρχω, μεινὸς ἀλαλκο-
 μενίω πέντε κῆ δεκάτη, παρ-
 θένα ἰαρά τῷ Σαράπιος, παριόν-
 τος αὐτῇ τῷ ἰαράρχω Νικίαιο Χα-
 5 ρώνδαο, σουνευδοκίοντος
 κῆ τῷ Ιουῖῳ αὐτᾶς Ἐῤρωνος, ἀντί-
 θειτι τὴν Εἰδίαν θρεπτὰν Σουρί-
 ναν ἰαράν τῆι Σαράπι, παραμείνα-
 σαν αὐτὰν ἀνεγκλείτως, ἄς
 10 κα ζῶει, τὰν ἀνάθεσιν ποιιομένα
 διὰ τῷ σουνεδρίῳ. Εἰ δὲ κα γεννά-
 σει Σουρίνα, ἔτι ζώσας παρθένας,
 ἔστω τὸ γενόμενον ἐλευθέρων.

Ὁ ἐν τῇ πρώτῃ πλευρᾷ ἀναφερόμενος μὴν ἀγριώνιος, ὡς μὴν τῶν Βοιωτῶν, κατὰ πρῶτον ἐνταῦθα παρουσιάζεται, καθ' ὅσον γνωρίζομεν.

Ὁ λίθος εὐρέθη ἐνφοκοδομημένος ἐν θεμελίῳ μεταγενεστέ-
 ρων οἰκοδομῶν πρὸς τὰ βορειανατολικά τοῦ χωρίου Κάπρουνα
 (ἑρείπια Χαιρωνείας) παρὰ τὴν ἀμαξιτὴν ὁδόν, κατὰ τὰς γε-
 νομένας ἐκεῖ ἀνασκαφὰς τῷ 1871 ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθῆναις ἀρ-
 χαιολογικῆς ἐταιρίας. Ἐκεῖ δὲ εὐρέθησαν, καὶ τότε καὶ κατὰ
 τὸ λῆγον ἤδη ἔτος, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐνεπίγραφοι λίθοι, σφῶι
 καὶ εἰς τεμάχια, ὧν τὰ ἀντίγραφα δημοσιευθήσονται ἐν τῷ ἐ-
 πομένῳ τεύχει τοῦ Ἀθηναίου, πρὸς μελέτην τῶν ἐνασχολου-
 μένων ἰδίως εἰς τὰς ἐπιγραφάς. (ἀκολουθεῖ.)

Π. ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ.

Ἐγνωστοποιήσαμεν ἄλλοτε διὰ τοῦ περιοδικοῦ τούτου (Θ',
 2, 157) ὅτι, ἀνευρεθέντων ἀνθρωπίνων ὀστέων ἐν τῷ πολυαν-

δρίῳ Χαιρωνείας, ὅπου ὁ λέων, ἀπεφάσισεν ἡ ἀρχαιολογικὴ ἡμῶν ἐταιρία νὰ ἀνασκάψῃ πάντα τὸν χῶρον αὐτοῦ ὅπως ἀκριβῶς ἐρευνήσῃ τὰ ἐν αὐτῷ. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐξετελέσθη ἤδη πλήρως· πρῶτον μὲν μικρὰ τις ἀποπειρατῆριος ὑπὸ τοῦ ἀγαματοποιοῦ κ. Λαζάρου Φυτάλη, ὅστις, ἀποσταλεὶς εἰς Χαιρώνειαν δις κατὰ μῆνα ἀπρίλιον τοῦ ἔτους τούτου, ὅπως μελετήσῃ τὰ πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ λέοντος, καὶ ἀνασκάψας εἰς τινὰ μέρη ἀνεῦρε πρῶτος σκελετοὺς νεκρῶν ἐντὸς τοῦ πολυανδρίου, ἐπανελθὼν δὲ ὑπέβαλεν εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἀρχαιολ. ἐταιρίας ἔκθεσιν περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ἀνασκαφῆς, ἣν θέλομεν δημοσιεύσει ἐν τῷ ἐπομένῳ τεύχει. Εἶτα δὲ ἀποσταλεὶς ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Σταματάκης, ἐξετέλεσεν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἀκριβῆ καὶ τελείαν τοῦ ὄλου πολυανδρίου ἀνασκαφὴν, ἀνευρῶν ἐντὸς αὐτοῦ 254 σκελετοὺς νεκρῶν καὶ πολλὰ κτερίσματα παρ' αὐτοῖς. Τούτων τινὰ κομίσας πρὸ μικροῦ ἐνταῦθα, κατέθεσε πρὸς θεῶν τοῦ κοινοῦ εἰς τὴν ἐν τῷ Βαρβακείῳ συλλογὴν τῆς ἀρχαιολ. ἐταιρίας, ἐτοιμάζων καὶ ἐκτενῆ περιγραφὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθέντων.

— Τῇ 18 Δεκεμβρίου, ἰσοπεδουμένης τῆς παρὰ τὸ Βαρβάκειον Λύκειον βορείας παρόδου, ἀνευρέθη ὑπὸ τὰ χῶματα σπουδαῖον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς ὕψους 1,05, καὶ τέχνης τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἡ θεὰ ἴσταται ἐπὶ βάσεως τετραγώνου, φέρουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κράνος μετὰ γρυπῶν καὶ σφιγγῶν, ἐπὶ τοῦ στέρνου αἰγίδα καὶ γοργόνειον, ἀχειρίδωτον ἱμάτιον καὶ χιτῶνα ποδῆρη, ἐζωσμένον περὶ τὴν ὀσφύν, εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ νίκην πτερωτὴν ὕψους 0,15 καὶ στέφανον φέρουσαν, τὴν δὲ ἀριστερὰν ἔχει ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν πόδα ἀσπίδος, ἧς πλησίον ἐλίσσεται δράκων.

Τὸ ἄγαλμα τοῦτο μετ' ἄλλου πρότερον εὑρεθέντος καὶ νῦν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας σωζομένου παρέχει ἔννοιαν τῆς χρυσελεφαντίνης Παρθένου Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου, καὶ ὡς τοιοῦτο διήγειρε τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ καὶ πολὺν προσέκλεσεν ἐν ταῖς ἐφημερίσι τῶν Ἀθηνῶν λόγον. Ἐκτενέστερον περιέγραψεν αὐτὸ ὁ ἐν Πειραιεὶ καθηγητῆς, κ. Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης, εἰς τέσ-

σαρα ἐφεξῆς φύλλα τῆς Παλιγγενεσίας τῆς 23, 24, 27 καὶ 29 τοῦ Δεκεμβρίου μηνός. Ὁ τόπος, ὅπου εὐρέθη αὐτὸ πίπτει ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου περιβόλου τοῦ ἄστεος καὶ πλησιέστατα αὐτῷ, καθ' ἃ δεικνύει ὁ πίναξ τοῦ Kaupert. Αὐτόθι ἐφάνησαν τειχία δωματίων παλαιᾶς οἰκίας, ἔχοντα κεχρωματισμένα ἐπιχρίσματα ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἐπιφανειῶν. Ἐπὶ τῆς μιᾶς τούτων σφίζεται γεγραμμένον ἐν κάτω μέρος κίονος Ἰωνικοῦ καὶ νῆσσα βαίνουσα ἐλαφρῶς ἐπὶ μίσχου φυταρίου μὲ στενόμακρα φύλλα, ἐπὶ τῆς ἐτέρας δὲ κοσμήματα ἐλικοειδῆ ὅμοια ἐκείνοις ἃ εἶχε μία παλαιὰ οἰκία ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ περιβόλου, βορείως τοῦ Διπύλου. Ὁ ἐν ᾧ εὐρέθη τὸ ἄγαλμα τόπος δὲν ἀνεσκάφη ἔτι ἱκανῶς, ὅπως γνωσθῆ τί ὑπὸ τὴν γῆν κρύπτεται· μέγα οἰκοδόμημα βεβαίως δὲν δύναται νὰ ὑπῆρχε, διότι ὁ χῶρος εἶναι στενός, μόλις 15 μέτρα πλατὺς, καὶ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ ἐκτίσθησαν πρὸ ἐτῶν ἐντεῦθεν μὲν τὸ Βαρβάκειον, ἐκείθεν δὲ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι, ὧν ἐν τοῖς θεμελίοις δὲν εὐρέθησαν μεγάλης οἰκοδομῆς λείψανα. Πιθανὸν λοιπὸν ὅτι ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἦτο ἐκτισμένη ἰδιωτικὴ οἰκία, ἧς τειχία σώζονται φέροντα τὰς ῥηθείσας γραφάς, καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ ἐτηρεῖτο ἐν ἱερῷ (sacrario) τὸ ἀνευρεθὲν ἄγαλμα ὡς ἀντικείμενον οἰκιακῆς λατρείας τῆς πολιούχου θεᾶς, οἷα ἀγάλματα πολλὰ ὑπῆρχον ἐν ἐκάστη οἰκίᾳ θεῶν ἐφεστίων, οἰκιδίων, πατρῶων, γαμηλίων καὶ ἄλλων τοιοῦτων πολλῶν, ὅπως καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις ἡμῶν ἔχομεν πολλὰς ἀγίων εἰκόνας ἀναφορὰν τινα ἐχούσας πρὸς τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Γνωστὸν δὲ ὅτι τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς ἐξ οὐδεμιᾶς οἰκίας ἦτο δυνατὸν νὰ ἐλλείπῃ, οὐδὲ ἐκ δήμου τῆς Ἀττικῆς καὶ ἄλλης οἰαςδῆποτε κοινότητος ἐν αὐτῇ, ὡς οὔσης ταύτης προστάτιδος καὶ προμάχου τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων (Παυσ. 1, 26, 7)· διὸ καὶ ἐν τάφοις εὐρέθησαν ἀγαλμάτια τῆς θεᾶς ταύτης ὡς φυλακτῆρια τῶν νεκρῶν. Εἰκάζομεν δὲ ὅτι τοῦ ἀριστουργήματος τοῦ Φειδίου, τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς, εἶχον ἀπομιμήματα πολλὰ οἰκίαι ἐν Ἀθήναις πρὸς λατρείαν καὶ κόσμον, καὶ ὅτι τοιοῦτο εἶναι καὶ τὸ ἦδη

ἀνευρεθῆν, ὅπερ παριστάνει τὴν παρθένον ἐν πανοπλίᾳ καὶ μεταξὺ τῆς ἀσπίδος καὶ τῶν ποδῶν ἔχουσαν ὡς ὑπ' αὐτῆς προστατευόμενον τὸν Ἐριχθόνιον δράκοντα, ὅστις ἦτο προσωποποίησης τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς, πιστευόντων ὅτι ἦσαν γηγενεῖς καὶ αὐτόχθονες, συνδεδόμενοι μάλιστα μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς διὰ τοῦ μύθου τοῦ Ἡφαίστου καὶ αὐτῆς ἅμα γεννηθείσης ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός. Ἴσως δὲ πλὴν τοῦ ἀγάλματος τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς, τῆς ἐν τῷ παρθενῶνι οἰκούσης ὡς θεᾶς νικηφόρου μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὑπῆρχον ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς οἰκίαις καὶ ἀπομιμήματα τῆς αὐτῆς θεᾶς ὡς Ἀπτέρου Νίκης, ἀποθεμένης δηλαδὴ τὰ πτερὰ ὅπως μένη διὰ παντός ἐν Ἀθήναις, οἷα αὕτη ἐλατρεύετο ἐν ἄλλῳ ἀγάλματι καὶ ἐν τῷ τῆς Ἀπτέρου Νίκης καλουμένῳ ναῷ. Ὡσαύτως καὶ τοῦ τρίτου διυπετοῦς ξυλίνου ἀγάλματος αὐτῆς ὡς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, λατρευομένης ἐν τῷ ὁμωνύμῳ αὐτῇ ναῷ ἐν τῷ Ἐρεχθεῖῳ ὡς φρουροῦ καὶ προστάτου τῆς πόλεως καὶ χώρας, ὅπερ ὡς ἱερώτατον ἐφυλάσσετο αὐστηρότατα καὶ ἐξόχως ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, πιστευόντων ὅτι ἡ ὑπαρξίς καὶ σωτηρία αὐτοῦ συνεδέετο μετὰ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Περὶ τῆς ἐν ταῖς οἰκίαις λατρείας τῶν πολιούχων θεῶν καὶ ἄλλων παρ' Ἑλλησι καὶ Ῥωμαίοις θέλομεν πραγματευθῆ ἄλλοτε ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ.

— Ἀπεπερατώθη, καθ' ὅσον ἦτο δυνατόν, ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἐν Πειραιεῖ θεάτρου, περὶ οὗ ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τῷ β' τεύχει ἀπὸ σελ. 152 τοῦ τόμου τούτου. Ἡ περὶ αὐτοῦ ἔκθεσις τοῦ ἐπιμεληθέντος τῆς ἀνασκαφῆς κ. Φιλίου καὶ σχέδιον τοῦ θεάτρου θέλουσι δημοσιεῦσθαι ἐφεξῆς ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἀρχαιολ. ἐταιρίας.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΗΣ.

ΒΙΒΛΙΑ ΝΕΟΦΑΝΗ.

- Ἡ ἔθνικὴ βιβλιοθήκη ἐν ἔτει 1880 ὑπὸ Ἐ. Δ. Ροΐδου, ἐφόρου αὐτῆς. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Α. Κορομηλᾶ, 1880 [12ον, σελ. 70].
- Περὶ τῆς ἀπογραφῆς παρὰ Ῥωμαίοις ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν, διατριβὴ ἐπὶ ὑψηγείᾳ τοῦ μαθήματος τῆς ῥωμ. ἀρχαιολογίας, ὑπὸ Γ. Κωνσταντινίδου Μακεδόνας, Δ. Φ. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἰω. Κουβέλου καὶ Τρίμη, 1880. [8ον, σελ. 32].
- Τὰ κατὰ τὴν Πρυτανεῖαν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1875—1876 καὶ τὴν τοῦ 1876—1877 πεπραγμένα, ἐκδιδόμενα κατ' ἀπόφασιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τοῦ «Λαοῦ», 1880. [8ον, σελ. 58.]
- Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν τῷ ἔθνικῳ Πανεπιστημίῳ τὴν ἰδ' ὀκτωβρίου 1879 ὑπὸ Νικολάου Μ. Δαμαλᾶ, τακ. καθηγ. τῆς θεολογίας, παραδίδοντος τὴν πρυτανεῖαν τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ κ. Θεοδώρῳ Ἀρεταίῳ, τακ. καθ. τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς καὶ χειρουργίας. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστοῦ, 1888 [8ον, σελ. 176].
- Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ἀπὸ Ἰανουαρίου 1879 μέχρις Ἰανουαρίου 1880. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἰω. Ἀγγελοπούλου, 1880. [8ον, σελ. 44 μεθ' ἑνὸς τοπογραφικοῦ πίνακος].
- Ὀμηρικὴ Χρηστομάθεια μετὰ σχολίων γραμματικῶν, ἱστορικῶν, ἐξηγητικῶν καὶ γεωγραφικῶν, διηρημένῃ εἰς 4 τεύχη πρὸς χρῆσιν τῶν ἑλλ. γυμνασίων ὑπὸ Β. Γ. Βυθούλκα, τεύχος β'. περιέχον ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας τὰς βραψυδίας Ζ, Θ καὶ Ι. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφ. τῆς «Φιλοκαλίας», 1880 [8ον, σελ. 92].
- Περὶ ἀφομοιώσεως ἐν τῷ ψυχικῳ βίῳ, διατριβὴ ἐπὶ ὑψηγείᾳ Χρ. Δ. Παπαδοπούλου (ὑφηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας), ἐπικρινομένη ὑπὸ Περικλέους Γρηγοριάδου (ὑφηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας). Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ι. Κουβέλου καὶ Α. Τρίμη. 1880. [12ον, σελ. 64].
- Βίοι παράλληλοι Πλουτάρχου οἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκόμενοι, τεύχος α'. Ἄγις καὶ Κλεομένης μετὰ σχολίων ὑπὸ Μ. Γκιόλμα, καθηγητοῦ. Ἐν Ἀθήναις, τυπογραφεῖον ὁ «Παλαμίδης», 1880 [8ον, σελ. 5' καὶ 107].
- Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὰ ἐγκαίρια τοῦ ἐν Πελοποννησῷ διδασκαλείου ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ Βλασίου Σκορδέλη. Ἐν Τριπόλει, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Τριπόλεως τῶν ἀδελφῶν Ν. Κλεισούνη, 1880. [12ον, σελ. 16].
- Ἐκθεσις Σ. Π. Λάμπρου, Δ. Φ., ὑφηγητοῦ, πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων

- περὶ τῆς εἰς τὸ "Ἁγιον" Ὅρος ἀποστολῆς αὐτοῦ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1880' Ἀθήνησιν, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τοῦ «Αἰῶνος». 1880 [8ον, σελ. 32].
- Χαρτοφυλάκιον τῶν παιδικῶν μου χρόνων ἢ ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας, ὑπὸ Νικολάου Δοσίου Δ. Φ. Ἰωαννίτου. Ἐν Κερκύρα, τυπογραφεῖον ὁ «Κοραῆς», 1880. [σελ. ιά. καὶ 58].
- Association française pour l'avancement des sciences. Congrès de Reims, 1880. Sur quelques systèmes de surfaces du second degré par Cyparissos Stephanos d'Athènes. Séance du 16 Août 1880. Paris, 1880. [8ον. p. 8].
- Ilios Stadt und Land der Trojaner. Forschungen und Entdeckungen in der Troas und besonders auf der Baustelle von Troja, von Dr. Heinrich Schliemann mit circa 1800 Abbildungen, Karten und Plaenen in Holzschnitt und Lithographie. Leipzig, F. A. Brockhaus 1884. [8ον, s. XXIV 880. fr. 75].
- * Κ. Κοντόπουλος, Ἀθανασία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἢ ἀνεύρεσις τῆς ὁμηρικῆς γλώσσης ἐν ταῖς δημῶδεσι διαλέκτοις τῆς συγχρόνου ἐλληνικῆς. Ἐν Ὀδησσῷ. [8ον, σ. 59].
- * Κ. Ξανθόπουλος, συνοπτικὴ ἔκθεσις περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως αὐτῶν μέχρι τοῦδε. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1880 [8ον, σ. Η' καὶ 176]. Τιμ. δρ. 1,50.
- * Συλλογὴ δημῶδων ᾄσμάτων τῆς Ἠπέρου ὑπὸ Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐκδομένων ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις, 1880. [8ον, σ. λβ' καὶ 383]. Τιμῶνται δρ. 8.
- * Συλλογὴ ἐθνικῶν ᾄσμάτων, περιέχουσα τετρακόσια ᾄσματα τονισθέντα ὑπὸ τοῦ ἐκ Θήρας μουσικοδιδασκάλου Ἀντ. Ν. Σιγάλα. Ἐν Ἀθήναις, 1880 [8ον, σ. κδ' καὶ 543]. Τιμᾶται δρ. 8.
- * Ἑλληνικὴ ἀνθολογία ὑπὸ Ἀνέστη Κωνσταντινίδου, ἐκδ. ἐ. Ἐν Ἀθήναις, 1880 [8ον, σελ. 544]. Τιμ. δρ. 5.
- Περὶ Χημικῆς συνθέσεως καὶ τῆς τεχνικῆς ἀλλοιοειδῶν παρασκευῆς, πραγματεία ἐπὶ ὑψηθείᾳ τῆς φαρμακευτικῆς χημείας, ὑπὸ Ἀναστ. Κ. Δαμβέργη, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας καὶ πτυχιούχου τῆς φαρμακευτικῆς. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἀδελφῶν Πυρρῆ. 1880. [8ον, σελ. 69].
- Διάφοροι γραφαὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Γοργίου τοῦ Πλάτωνος, συλλεγεῖσαι ἐκ περγαμενοῦ κώδικος τοῦ ιγ' αἰῶνος ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως. Ἐν Σμύρνη, τύποις Ν. Α. Δαμιανοῦ, 1880. [8ον, σ. 16].
- Ἀκεκδῶτων συματικῶν τεύχος α'. [περιέχον ἐπιστολὰς πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλων λογίων], νῦν πρῶτον ἐκδίδονται ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως. Ἐν Σμύρνη, τυπογραφεῖον Α. Ι. Στυλιανοπούλου, 1880 [8ον, σ. 28].

Δύο ἡρῶα ἄσματα μετὰ παραφράσεων εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν, τινε-
σθέντα καὶ προσφωνηθέντα εἰς Βαδγικτῶν καὶ Γαμβέτταν ὑπὸ Χρ.
Γ. Κολωναίου· ἐπὶ τούτοις καὶ ἐν θαλερὸν δάκρυ χυθὲν εἰς τὴν μνή-
μην Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου. Ἐν Βραΐλα, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Πε-
ρικλέους Μ. Πεστεμαλιτζόγλου, 1879 [8ον, σ. 31].

*Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κοινοποιηθεῖσαι
ἐκ τοῦ ἡστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν.*

Νοέμβριος (Ε. Ν.) 1880.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	756,09	χμ.
Μεγίστη »	762,73	(τὴν 30 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	749,38	(τὴν 2 ^{ην})

Θερμόμετρον ἐκ.

Μέση θερμοκρασία	15,85	
Μεγίστη »	22, 0	(τὴν 19 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	8, 0	(τὴν 28 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 5, δρόσου 9 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 29,23 χμ.). Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 10 ἡμέρας ΝΔ, 1 Δ, 14 ΒΑ, 2 ΝΑ, 3 Ν.

Δεκέμβριος.

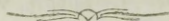
Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	754,49	
Μεγίστη »	760,84	(τὴν 8 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	739,52	(τὴν 22 ^{ην})

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία	10,88	
Μεγίστη »	18, 5	(τὴν 1 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	5, 0	(τὴν 29 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 5, δρόσου 10 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 40,44 χμ.). Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 10 ἡμέρας ΝΔ, 2 ΒΔ, 15 ΒΑ, 4 Ν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΣΥΝΘΕΙΔ ΠΑΡΑΤΑΚΤΙΚΩΝ
ΣΥΝΘΕΤΩΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΙΝΔΟΙΣ ΓΡΑΜ-
ΜΑΤΙΚΟΙΣ DVANDVA ΚΑΛΟΥΜΕΝΩΝ.

Πᾶς ὁ καὶ σμικρὸν περὶ τὴν δημῶδη ἡμῶν γλῶσσαν ἐνδιατρί-
ψας ἐγνώρισεν ἀναμφιβόλως καὶ ἐθαύμασε τὴν πλαστικὴν αὐτῆς
δύναμιν καὶ ἰδίᾳ τὴν περὶ τὸ συνθέτειν ἰκανότητα. Οὐδεὶς ὅμως
ἐκ τῶν ἄλλως τε πλέον οὐχὶ εὐαρίθμων ξένων καὶ ἡμετέρων λο-
γίων, τῶν μετὰ στοργῆς καὶ ζήλου πρό τινος καιροῦ εἰς τὴν ἔρευ-
ναν καὶ σπουδὴν τῆς ζώσης ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης ἀποδυσάμε-
νων ἐπραγματεύσατο ἐν ἐκτάσει τὸ περὶ συνθέσεως καὶ ἐν γένει
τὸ περὶ σχηματισμοῦ τῶν νέων λέξεων κεφάλαιον. Διότι αἱ ἐν τοῖς
πολυαριθμοῖς τοῦ μακαρίου Κοραῆ συγγράμμασι καὶ ἰδίᾳ αἱ ἐν
τοῖς Ἀτάκτοις αὐτοῦ τῆδε κάκεισε διεσπαρμέναι σημειώσεις ὡς
καὶ αἱ ἐν τῷ «Δοκιμῷ ἱστορίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης» τοῦ
προῶτως ἐκ τῶν κόλπων τῆς ἐπιστήμης ἀφαρπασθέντος Μαυρο-
φρύδου εὐαρίθμοι παρατηρήσεις, καὶ τέλος τὰ ὑπὸ ἀλλογενῶν σο-
φῶν ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος σημειωθέντα, δὲν δύνανται νὰ θεωρη-
θῶσιν ὡς συστηματικῶς, πολὺ δ' ὀλιγώτερον ἐπαρκῶς ἐξετάσαν-
τα τὸ περὶ σχηματισμοῦ τῶν νεοελληνικῶν λέξεων κεφάλαιον.
Διὸ εἰς ἡμᾶς ἄλλοτε, ἐπιχειρήσαντας ἐν διδακτορικῇ μονογραφίᾳ
(Beitraege zur neugriechischen Wortbildungslehre, Zü-
rich, 1879,) περὶ τῆς τόσοσιν παροραθείσης ταύτης σελίδος τῆς
νεοελληνικῆς γραμματικῆς νὰ πραγματευθῶμεν, ἔλειπον οὐ μό-
νον αἱ καὶ τὴν μᾶλλον δύσβατον καὶ ἀνώμαλον τῶν ἐν τῇ ἐπι-
στήμῃ ἀτραπῶν προλαΐνουσαι καὶ βατὴν καθιστᾶσαι προκαταρ-
κτικαὶ ἐργασίαι, ἀλλὰ καὶ τὴν ὕλην αὐτήν, ἐφ' ἧς αἱ μελέται ἡ-
μῶν νὰ περιστραφῶσιν ἔμελλον, ἡμεῖς ἐδέησε νὰ περισυνάξωμεν
καὶ γραμματικῶς νὰ ταξινομήσωμεν. Τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος τού-
του μελέτας ἡμῶν προτιθέμενοι ἀργότερον νὰ δημοσιεύσωμεν,
ἀποσπῶμεν ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ περὶ παρατακτικῶν

ἢ ἐκ παραθέσεως συνθέτων, παρ' Ἰνδοῖς γραμματικοῖς *dvandva*, κεφάλαιον.

Τὸ χαρακτηρίζον τὰ παρατακτικὰ σύνθετα γνώρισμα καὶ διαστέλλον ταῦτα ἐκ τῶν λοιπῶν τῶν συνθέτων κατηγοριῶν κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ ἐν αὐτοῖς συνερχόμενα ὀνόματα, οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα, εἰσὶν ὅλως ἀλλήλων ἀνεξάρτητα, καὶ δύνανται ἐπομένως ἄνευ βλάβης τοῦ νοήματος νὰ χωρισθῶσι προστιθεμένου τοῦ συνδετικοῦ συνδέσμου καὶ, τοῦ ὁποίου πεσότος, προέκυψαν τὰ ἐν λόγῳ σύνθετα· ὥστε δὲν ὀρίζεται οὐδὲ προσδιορίζεται ἐν τῇ συνθέσει ταύτῃ τὸ ἐν συνθετικὸν μέρος διὰ τοῦ ἑτέρου, ἀλλ' ἀμφοτέρω ἀπολαύουσιν αὐθυπαρξίας δικαιώματα, δυνάμενα κατὰ τὸ δοκοῦν ἀλλήλων ἄνευ ἑκατέρου ζημίας ν' ἀποσπασθῶσι. Παραδείγματα: ἀστραπόβροντα, γυναικόπαιδα, ἀμπελοχώραφα = ἀστραπαὶ καὶ βρονταί, γυναῖκες καὶ παιδία, ἀμπέλια καὶ χωράφια.

Τὰ τοιαῦτα σύνθετα τινὲς τῶν συγκριτικῶν τῆς Γερμανίας φιλολόγων ἐχαρακτήρισαν ὡς ξένα τῇ ἀρχαίᾳ τῶν Ἑλλήνων φωνῇ. Οὕτω π. χ. ὁ καθηγητὴς Gustaw Meyer ἐν τινι διατριβῇ του ἐν Kuhn's Zeitschrift τόμ. XXII περὶ παρατακτικῶν συνθέτων διαφιλονεικεῖ τὴν ὑπαρξίν τοιούτων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐπαληθεύει ποσῶς, διότι ἐκτὸς τοῦ παρ' Ἀριστοφάνει (Ὀρνιθ. στίχ. 731) διασωθέντος ἡμῖν πλουθυγία, ὅπερ ὁ πολὺς Κούρτιος πάνυ δικαίως ὡς *dvandva* ἐκλαμβάνει καὶ ὡς τοιοῦτο ἀπὸ ἔδρας ἐρμηνεύει: *Reichthum und Gesundheit*: ὅ,περ ὅμως ὁ προμνησθεὶς Meyer ὡς τοιοῦτο δὲν παραδέχεται, φρονῶν ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἐν συνθετικὸν μέρος διατελεῖ τῷ ἑτέρῳ ὑποτεταγμένον, τὸ πλοῦτος τῷ ὑγία, ὑγία ἢ καὶ πλοῦτος συμπαρομαρτεῖς: *Gesundheit mit Reichthum verbunden*: ἐκτὸς τοῦ παραδείγματος τούτου ἔχομεν καὶ ἄλλα τινὰ ἐξ ἐποχῆς τῇ ἀληθείᾳ μεταγενεστέρας, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἀρχαίας, ἅτινα φαίνεται νὰ διέφυγον μέχρι τοῦδε τὴν ὀξυδερκίαν τῶν διαφιλονεικούντων τὴν ὑπαρξίν τοιούτων συνθέτων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ. Εἶνε δὲ ταῦτα τὸ ἰστιοκώπη τοῦ Πολυδεύκου

* *dvandva* ἀναδίπλωσις τοῦ οὐδετέρου τύπου *dvam* τοῦ ἀριθμητικοῦ *dva*=δύο.

I, 103· «εἴρηται καὶ ἰστιοκώπη πλεῖν, ἀλλὰ βέλτιον εἰρεσία» καὶ τὰ ἰσχαδοκάρυα τοῦ Ἀρριανοῦ ἐν Ἐπικτήτου διατριβαῖς **IV, 7, 22** καὶ **III, 7, 22** (ἕκδ. Schweighäuser), ἀντιστοιχοῦντα τὸ μὲν πρῶτον πρὸς τὸ τῆς συνηθείας πανιακουπιά, τὸ δὲ δεύτερον πρὸς τὸ συκοκάρυδα. Πρβλ. καὶ Νεοελλ. Ἀναλεκτ. τόμ. **A'**. φυλλ. **Z**, σελ. **451**.

Ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλα τινὰ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σύνθετα ἠδύναντο ἐναυθα ν' ἀναφερθῶσιν ἀμφιβόλου μὲν τῇ ἀληθείᾳ φυσιογνωμίας, οὐχ ἦττον δυνάμενα ὡς παρατακτικὰ νὰ ἐκληφθῶσιν, ἀποδειχθέντος διὰ τῶν προμνησθέντων παραδειγμάτων ὅτι τὰ τοιαῦτα σύνθετα δὲν ἦσαν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ξένα· περὶ τούτων ἴδε τῆς προμνησθείσης ἡμῶν διατριβῆς **Beitraege zur neugriechischen Wortbildungslehre** τὴν **59** καὶ **60** σελίδα. Ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις τῶν ἐν τῇ συνηθείᾳ παρατακτικῶν συνθέτων, καθορίζουσα τὴν φύσιν αὐτῶν, θέλει πληροφοροῦν καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν ὀλίγιστα τῆς κατηγορίας ταύτης σύνθετα διεσώθησαν ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγράμμασι.

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ἐν τῇ συνηθείᾳ παρατακτικῶν συνθέτων, παρατηροῦμεν ὅτι τὰ τοιαῦτα σύνθετα εἶνε συχνότατα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ ἐν γένει εἰς τὸν μεσαιωνικὸν ἑλληνισμόν. Οὕτω λ. χ. ἀναγινώσκομεν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ ἐν τῇ Ἐκθέσει τῆς βασιλείου τάξεως (= *de ceremoniis aulae Byzantinae* ἕκδ. Reiske.) σελ. **270 B**. σιτλολέκανα, **48 Δ**. σελλοχάλινον, **205 B**. χαρτοκαλαμάριον, τοξοφάρετρα, καὶ πλεῖστα ἄλλα. Ἐν δὲ τῇ βυζαντιακῇ ἐποποιίᾳ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, τῇ πρῶτον ὑπὸ **K. Σάθα** καὶ **E. Legrand** ἐκδοθείση (Paris 1875, *Maison-neuve et Cie*), ἀπαντῶσιν ἐπίσης τοιαῦτα σύνθετα· οἷον σπαθοραβδίτζιν στίχ. **1205**, σελλοχάλινα στ. **1394**, λιθομάργαρα **696, 1002** καὶ ἀλλαχοῦ. Παρὰ τῷ Τσέτση φέρεται μάλιστα σύνθεσις δύο κυρίων προσηγορικῶν ὀνομάτων ἀπαραλλάκτως ὡς ἐν τοῖς σανσκριτικοῖς **Dvandva** δύο θεῶν συνήθως ὀνόματα, ὡς Ἰαμβλιχοπορφύριος ἐν Ἱστορ. **7, 496, 540** = Ἰάμβλιχος καὶ Πορφύριος, Εὐριπιδολυκόφρονας ἐν Ἀλληγ. Ἰλιάδ. σ. **30, 481**

τῆς ἐκδόσ. τοῦ Boissonade, Lutetiae 1851, ἀντὶ τοῦ τοιούτου συνθέτου ἄλλοι κώδικες ἔχουσιν Εὐριπίδας Λυκόφρονας.

Τὰ ἐν τῇ συνηθείᾳ παρατακτικὰ σύνθετα δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν ὡς ἀκολούθως. Πρῶτον εἰς τὸν συνδυασμὸν δύο κυρίων ὀνομάτων χωρῶν ἢ πόλεων ἢ δύο ἔθνικῶν ἐπιθέτων, οὐδέποτε ὅμως δύο προσηγορικῶν, ὥστε ἀνάλογα πρὸς τὰ τοῦ Τσέτση παρατακτικὰ δὲν ἔχει νὰ ὑποδείξῃ ἡ συνηθεῖα. Παραδείγματα: Παροναξιά = αἱ νῆσοι Πάρος καὶ Νάξος, Λεροκάλυμνος καὶ τὰ Λεροκάλυμνα, αἱ νῆσοι Λέρος καὶ Κάλυμνος, «ὡς γειτνιαζουσα, καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον διατελοῦσαι» ὡς ἐπεξηγῶν τὴν σύνθεσιν ταύτην παρατηρεῖ ὁ Ross ἐν *Inselreisen II*, σ. 109. Κλημεντοκαίσαρα καλοῦνται ἐν Πελοποννήσῳ τὰ χωρία Κλήμεντοι καὶ Καίσαροι παρὰ τὴν ἀρχαίαν Στύμφαλον. Γνωστὰ τοῖς πᾶσιν εἶνε τὰ παρατακτικὰ Ἑπειροθεσσαλία, Μολδοβλαχία, Αὐστρουγγρία (γερμ. Oesterreich-Ungarn) ὡς καὶ τὰ ἐν τῷ ἡμερησίῳ τύπῳ ἐν χρήσει Ἀττικοβοιωτία, Αἰτωλοακαρνανία καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐξ ἔθνικῶν ἐπιθέτων παρατακτικὰ γνωρίζει ἡ συνηθεῖα τὰ Ἀγγλογάλλοι, Μολδοβλάχοι, Ὑδροσπετσιῶται καὶ εἴτινα ἄλλα. Φανερὸν ὅμως ὅτι ἐν τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ δὲν συμπεριλαμβάνονται οὔτε οἱ Τουρκαλβανοί, οἱ τὸν μωαμεθανισμὸν ἀσπασθέντες Ἀλβανοί, οὔτε οἱ Ἑλληνοβλάχοι, οἱ τοῦ Πίνδου καὶ τῆς Μακεδονίας Βλάχοι, οἵτινες διὰ τῶν ἑλληνικῶν φρονημάτων καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ των ἐγένοντο τὰ προσφιλέστερα καὶ φιλοστοργότερα θετὰ τῆς Ἑλλάδος τέκνα. Πρὸς τὰ νέα ταῦτα σύνθετα ἀνταποκρίνονται τὰ ἀρχαῖα Κελτολίγυες, Ἑλληνογαλάται καὶ τὰ ὅμοια. Ἐν τῷ πρώτῳ τούτῳ συνδυασμῷ τῶν παρατακτικῶν συνθέτων συγκαταριθμητέα καὶ τὰ Λαμπροχριστούγεννα, Μαγιάπριλον (ὁ Μάϊος καὶ Ἀπρίλιος μῆν), Τετραδοπαράσκευον καὶ Σαββατοκύργιακον. — Ὁ δεύτερος ὁ καὶ πολυπληθέστερος συνδυασμὸς τῶν ἐν τῇ συνηθείᾳ παρατακτικῶν ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ συνερχομένων δύο οὐσιαστικῶν συγγενοῦς ἢ καὶ ἀντιθέτου ἑννοίας ταῦτα ἐκφέρονται ὡς τὰ πολλὰ ἐνικῶς καὶ πληθυντικῶς, ἔσθ' ὅτε ὅμως καὶ ἑλλειπτικῶς καθ' ἓνα μόνον ἀριθμὸν, ὡς τὰ παρεπόμενα δεικνύουσι παραδείγματα. Εἰς

ἀμφοτέρους τοὺς ἀριθμοὺς εὐχρηστα : ἀνδρόγυνον (τό), ἀνδρόγυνα (τά), στηθόπλευρον-στηθόπλευρα, φαγοπότι-φαγοπότια, ἀπαράλλακτα ὡς τὸ σανσκριτικὸν *anpārā=nam* (= τροφαὶ καὶ ποτά=), *μαχειροπέρουνο-μαχειροπέруна*, *περονοκούταλο-περονοκούταλα*, ὕ]ποκαμισόδρακον καὶ βρακοπουκάμισο — ὕ]ποκαμισόδρακα καὶ βρακοποκάμισα, *καρφοπέταλο-καρφοπέταλα*, ἡ]μερόνυχτον-ἡ]μερόνυχτα = τῷ σανσκριτικῷ *ahō-ratram*, τὸ τῆς γραφομένης νυχθήμερον ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ XI, 25. — Παραδείγματα ἐνικῆς μόνον χρήσεως : ἀνεμόβροχο, ἀσημοχρύσαφο, ἀυγολείμονο, ξυδόλαδο καὶ κατ' ἀντεστραμμένην τῶν δύο συνθετικῶν μερῶν τάξιν λαδόξυδο, ῥυζόγαλα. Τὰ τελευταῖα παραδείγματα, παριστῶντα μᾶλλον τὴν τῶν δύο συνεργομένων οὐσιῶν μίξιν, δὲν ἀνήκουσι κυριολεκτικῶς ἴσως ἐνταῦθα, παραβλητέα δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ ἀρχαῖα : οἶνομελι, οἶνέλαιον καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἄλλα παραδείγματα ἐνικῆς χρήσεως εἶνε τά : κηρολίβανο, ψωμοτύρι, σιταροσίκαλη. — Ἐν μόνῳ τῷ πληθυντικῷ ἀριθμῷ φέρονται τά, ἀστραπόδροντα, γυναικόπαιδα, ἀμπελοχώραφα, σελινόπρασα, ῥεβιθοκούκια, ἀδερφοξάδερρα, χειροπόδαρα (= τῷ σανσκρ. *hastapādama*=), χειροπάλαμα, ῥυχοπόδαρα, κεφαλοπόδαρα. Τὰ τελευταῖα ταῦτα εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπιρρηματικῆς χρήσεως· οὕτω π. χ. ἐν τῇ φράσει «τὸν ἔδεσαν χειροπόδαρα».

Τρίτος συνδυασμὸς παρατακτικῶν συνθέτων εἶνε ὁ ἐκ δύο ἐπιθέτων, ἀλλ' ἐν τῷ συνδυασμῷ τούτῳ, οὕτινος ἄλλως τε ἢ συνήθεια δὲν ἔχει νὰ δείξῃ πολλὰ παραδείγματα, διακριτέον τὰ ἀληθῆ παρατακτικὰ τῶν μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον τοιούτων. Ἐν τοῖς πρώτοις κατατακτέα τά : *πικρόγλυκος* (ἐν τῇ ἀρχαίᾳ *γλυκύπικρος*), *στενόμακρος* (= τῷ στενοεπιμήκης), *κουττοπόνηρος* (= *μωροπόνηρος*=), *ψηλολυγνή=ψηλή καὶ λυγνή*. Κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον παρατακτικὰ εἶνε τὰ ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ δύο χρωμάτων ἀποτελούμενα σύνθετα, ἐν οἷς ὁ εἰς τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον συνθετικὸν μέρος ἀνήκων χρωματισμὸς τυγχάνει ὁ ἐπικρατέστερος, οὕτω π. χ. *πρασινοκίτρινος* δὲν σημαίνει τὸν ἐξ ἴσου πράσινον καὶ κίτρινον χρῶμα ἔχοντα, ἀλλὰ τὸν χρωματισμὸν

ἐκεῖνον, ἐν ᾧ τὸ πράσινον κλίνει εἰς τὸ κίτρινον. Ὁμοίως ἐρμηνευτέον καὶ τὰ ἀσπροκόκκινος, ἀσπροκίτρινος, ὡς καὶ τὰ ἀρχαῖα ἐρυθρόλευκος, ἐρυθρόμελας, λευκοπόρφυρος καὶ τὰ ὅμοια.

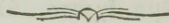
Τέλος καὶ δύο ῥήματα ἐκφέρονται ἐν τῇ συνηθείᾳ ἄνευ τοῦ καὶ συνδέσμου παρατακτικῶς, οἷον: ἀναίβοκαταβαίνω, ἀνοιγοκλείω, ἀνοιγοσφαλῶ, πηγαينوέρχομαι, παιζογελῶ, στρεφογυρίζω, κλωθογυρίζω.

Βαθυτέρα τις καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐξέτασις τῶν ἐνταῦθα παρατιθέντων τῆς συνηθείας παρατακτικῶν δίδοσιν ἡμῖν τὸν ἐπόμενον περὶ τῆς παρατακτικῆς συνθέσεως χαρακτηρισμόν. Πρῶτον ὅτι μόνον δύο συγγενεῖς ἀλλήλαις ἔννοιαι (:ἀστραπόβροντα, καρφοπέταλο, παιζογελῶ:) ἢ δύο ἀντίθετοι (:ἡ[μερνούχτον, πικρόγλυκος:) συνέρχονται πρὸς σχηματισμὸν παρατακτικῶν συνθέτων, καὶ δεύτερον ὅτι δύο μόνον ἔννοιαι, οὐδέποτε δὲ πλειότεραι, ὡς τοῦτο συνηθέστατα συμβαίνει ἐν τῇ Σανσκριτικῇ, ἀποτελοῦσι τὴν τῆς δημῶδους γλώσσης παρατακτικὴν σύνθεσιν, διότι τὸ παρὰ Θεοδώρῳ τῷ Πτωχοπροδρόμῳ (περὶ τὰ τέλη τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος) φερόμενον *δαμασκιναπιδόμηλα* (I. στίχ. 210) εἶνε λέξις τοῦ Προδρόμου, κωμικὸν ἔχουσα χαρακτήρα καὶ οὐδέποτε πραγματικῶς ὑπάρξασα, ὡς ὀρθῶς ἤδη παρετήρησεν ὁ ἡμέτερος Κοραῆς. Ἄτακτ. Α'. 242.

Τέλος, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι τὰ ἐν τῇ συνηθείᾳ πολυάριθμα παρατακτιτὰ σπανιώτατα ὑπερπηδῶσιν εἰς τὴν γραφομένην ἡμῶν γλῶσσαν, ἐπειδὴ ἡ φύσις αὐτῶν, οὕτως εἰπεῖν, εἶνε ἀγοραία τις καὶ δημῶδης, καὶ μόνον ἐν τῷ καθημερινῷ ἡμῶν βίῳ συντομίας χάριν καὶ εὐκολίας χρῆσιν αὐτῶν ποιούμεθα, κατανοοῦμεν τότε εὐκόλως τὸ διατὶ εὐάριθμα μόνον ἀρχαῖα παρατακτικὰ περιῆλθον μέχρις ἡμῶν.

Ἐν Κερκύρα κατὰ Μαῖον 1880.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΟΣΙΟΣ,
διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΣΟΦΟΚΛΕΑ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΑΠΟ-
ΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΤΡΑΓΙΚΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ.

Ἀντιγ. στ. 567.

ΙΣΜ. τί γὰρ μόνη μοι τῆσδ' ἄτερ βιώσιμον;

ΚΡ. ἀλλ' ἦδε μὲν σοι μὴ λέγ'· οὐ γὰρ ἔστ' ἔτι.

Πάντως ἡμαρτημένον εἶναι τὸ σοί· κατ' ἐμὲ γραπτέον :

ΚΡ. ἀλλ' ἦδε μὲν σὺ μὴ λέγ'· οὐ γὰρ ἔστ' ἔτι.

Σὺ καὶ σοι ἐναλλάσσονται συχνῶς ἐν τῷ ἀρίστῳ Λαυρεντιακῷ κώδικι τοῦ Σοφοκλέους· ἐν τῷ 76 στ. τῆς Ἀντιγόνης ἔγραψεν ἡδὴ ὁ Elmsley :

. . . . . σὺ δ', εἰ δοκεῖ,

ὅπερ καὶ οἱ ἐκδόται ἐδέξαντο, ἐν δὲ τῷ 1332 στ. τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ :

οἷς ἂν σὺ προσθῆ, τοῖσδ' ἔφασκ' εἶναι κράτος

ἔκειτο τὸ πρῶτον ἢ δοτικὴ σοί. Ἐν τῷ 553 στ. τοῦ Φιλοκτ. :

οὐδὲν σὺ που κάτοισθα τῶν σαυτοῦ πέρι

σημειοῦται ὁ Dindorf : *υ ex oi factum*· καὶ ἀλλαγῆ δὲ τοῦ Σοφοκλέους διωρθώθη ὑπὸ τῶν κριτικῶν τὸ αὐτὸ σφάλμα.

Ἐν τῷ προκειμένῳ στίχῳ τῆς Ἀντιγόνης οἱ ἐκδόται γράφουσι συμφώνως τῷ Brunck : ἀλλ' ἦδε μέντοι μὴ λέγ'· κ. τ. λ. Αἱ εἰκασίαι τοῦ Seager καὶ Vauvilliers εἶναι ἀνάξιαί μνείας.

Εἰς τὰ ἀποσπάσματα.

Trag. Graec. Fragm. ἔκδ. Nauck. Lips. 1854.

Σκηνηκοὶ ποιηταὶ ἔκδ. Dindorf. Lond. 1869.

154 (162).

ἔρωτος γὰρ νόσημα τοῦτ' ἐφήμερον κακόν·

ἔχοιμ' ἂν αὐτὸ μὴ κακῶς ἀπεικάσαι.

κ. τ. λ.

Τὸ ἀπόσπασμα διέσωσεν ἡμῖν ὁ Στοβαῖος ἐν Ἀνθολ. 64, 13.

γνωστὸν δ' ὅτι τὰ ἀποσπάσματα παρ' αὐτῷ καὶ παρ' ἄλλοις
διεστράφησαν διὰ παρεμβολῆς λέξεων, πρὸ πάντων συνδέσμων
γραπτέον κατ' ἐμέ :

ἔρω, νόσημα τοῦτ' ἐφήμερον κακόν·

Ὁ Nauck καὶ Dindorf ἐδέξαντο τὴν διόρθωσιν :

τὸ γὰρ νόσημα τοῦτ' ἐφήμερον κακόν·

ὑποθέτοντες αὐθαιρέτως ὅτι τὸ ἔρωτος ἐνοεῖτο ἐκ τῶν προηγου-
μένων.

355 (352).

ταχὺ δ' αὐτὸ δείξει τοῦργον, ὡς ἐγὼ, σαφῶς.

Ἐντὶ τοῦ ἐγὼ ὁ μὲν Meineke εἶκασε δοκῶ, ὁ δὲ Herwer-
den ἔχει ἴσως ὅμως γραπτέον :

ταχὺ δ' αὐτὸ δείξει τοῦργον ὡς ἐγὼ σαφῆς.

475 (459).

« Σαγγάνδαι δὲ οἱ ἀποστελλόμενοι καλοῦνται. Σοφοκλῆς δὲ ἐν
τοῖς Ποιμέσι καὶ Εὐριπίδης ἐν Σκυρίαις παρασάγγας αὐτοὺς κε-
κλήκασιν. »

Καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ p. 652, 12 ἀναγινώσκει-
ται : Παρασάγγαι : — παρὰ Σοφοκλεῖ ἐν Ἀνδρομάχῃ ἐπὶ τοῦ
ἀγγέλου εἴρηται. »

Ἐντεῦθεν δύναται, νομίζω, νὰ διορθωθῇ τὸ παρ' Ἑσυχίῳ φε-
ρόμενον : παρασαγγιλῶ· οἱ Πέρσαι τοὺς διαγγέλλοντας οὕτω
λέγουσι». Γραπτέον : παρασαγγη(αγγη)λ[όγ]ω· τ. ἔ. : παρα-
σάγγη· ἀγγέλω· οἱ Πέρσαι τοὺς διαγγέλλοντας οὕτω λέγουσι».

477 (468).

Στράβ. X, p. 470 : ὁ δ' οὖν Σοφοκλῆς ποιήσας τὸν Μενέλαον
ἐκ τῆς Τροίας ἀπαίρειν σπεύδοντα ἐν τῇ Πολυξένη, τὸν δ' Ἀγα-
μέμνονα μικρὸν ὑπολειφθῆναι βουλόμενον τοῦ ἐξιλάσασθαι τὴν
Ἀθηναίων χάριν εἰσάγει λέγοντα τὸν Μενέλαον :

σὺ δ' αὖθι μίμων τὴν ΚΑΤ' Ἰδαίαν χθόνα
ποίμας Ὀλύμπου συναγαγὼν θηπέλει.

Ἡμαρτημένον εἶναι τὸ τῆρ κατ', ἀνθ' οὗ εἰκάζω :

οὐ δ' αὖθι μίμων τήνδ' ἌΝ' Ἰδαίαν χθόνα

Ὁ Nauck καὶ Dindorf ἐδέξαντο τὴν διόρθωσιν τοῦ Xyl. :
μίμων που κατ' Ἰδαίαν χθόνα· τολμηρὰ εἶναι ἢ εἰκασία τοῦ
Welcker : τῆδ' ἐπ' Ἰδαίᾳ χθονί.

616 (610).

τὸ δ' εὐτυχοῦν πάντ' ἀριθμῆσαι βροτῶν

οὐκ ἔστιν ὄντως ὄντιν' εὐρήσεις ἕνα.

Ὁ πρῶτος στίχος εἶναι ἐφθαρμένος ὡς ἡ ἔννοια καὶ τὸ μέτρον
διδάσκει. Τὸ ἀριθμῆσαι μετέβαλεν ἐπιτυχῶς εἰς ἀριθμῆσαιC ὁ
Grote· ὁ Nauck γράφει :

τὸ δ' εὐτυχοῦν ἅπαν ἀριθμῆσας βροτῶν

εἴκασεν ὁμως καί :

τὸ δ' εὐτυχοῦν πᾶν ἐξαριθμῆσας βροτῶν

ὅπερ ἐδέξατο ὁ Dindorf. Ὁ Brunck καὶ Bothe γράφουσι

τὸν δ' εὐτυχοῦντα πάντ', ἀριθμῆσας βροτούς,

κ. τ. λ.

ἡ μεταβολὴ ὁμως τῆς πρώτης καὶ τελευταίας λέξεως τοῦ στί-
χου εἶναι κατ' ἐμὲ περιττὴ γραπτέον :

τὸ δ', εὐτυχοῦνΤΑ ΠΑντ', ἀριθμῆσας, βροτῶν

οὐκ ἔστιν ὄντως ὄντιν' εὐρήσεις ἕνα.

Ὁμοίαν ιδέαν ἐκφράζει ὁ Εὐριπίδης ἐν τῷ 662 ἀποσπάσματι
λέγων :

οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ

Πρβλ. καὶ 46 ἀπόσπ. :

ὥστ' οὔτις ἀνδρῶν εἰς ἅπαντ' εὐδαιμονεῖ

ἐνθα κατ' ἐμὲ γραπτέον : ὡς οὔτις κ. τ. λ.

699 (709).

Κλήμ. Ἀλεξ. 2, p. 494 : εὖ γοῦν ἡ τραγωδία ἐπὶ τοῦ Ἰδίου
γράφει :

πρὸς δ' οἷον ἦξεις δαίμον' ὡς ἔρωτα,

ὃς οὔτε τούπεικὸς οὔτε τὴν χάριν

οἶδεν, μόνην δ' ἔστρεψε τὴν ἀπλῶς δίκην.

Αἰ εἰκασίαι τοῦ Nauck καὶ Herwerden (δαίμων' ἐξερω
τάχα καὶ : δαίμων', ὦ γέρον, τάχα) εἶναι τολμηραί. Πρὸ τοῦ
δευτέρου στίχου ἐξέπεσεν ἴσως στίχος, ὅστις πιθανῶς περιελάμ-
βανε τὴν ιδέαν, ἣν ὁ Πλούταρχος ἐν Ἡθικ. p. 761 F διέσωσεν
ἡμῖν : μόνῳ θεῶν ὁ Ἄιδης Ἔρωτι ποιεῖ τὸ προσταττόμενον.» :
Πᾶσα διόρθωσις εἶναι ἀντικρυσ ματαιοπονία.

1005 (958).

Ἄνεκδ. Bachm. I, p. 415, 5 : χειμάμυνα' παρὰ Σοφοκλεῖ ἢ
παρ' Ὀμήρῳ ἀλεξάνεμος». Γραπτέον : — παρὰ Σοφοκλεῖ, ἢ
παρ' Ὀμήρῳ ἀλεξάνεμος». Πρβλ. Ἡσυχ. χειμάμυνα' ἦν Ὀμηρος
ἀλεξάνεμον λέγει.

Εἰς ἀποσπάσματα Εὐριπίδου.

(ἔκδ. Nauck Lips. 1869).

21 στίχ. 5—8.

ἄ μὴ γάρ ἐστι τῷ πένητι πλούσιος
δίδωσ' ἄ δ' οἱ πλουτοῦντες οὐ κεκτήμεθα
τοῖσιν πένησι χρώμενοι πειθώμεθα

Περὶ τοῦ τελευταίου στίχου σημειοῦται ὁ πολὺς Cobet (Col-
lect. crit. σελ. 209) : πειθώμεθα ineptum est et perinfelix
Nauckii conjectura ΠΕΠώμεθα. Putabat enim vestigiis li-
terarum esse insistendum, sed erat lacuna χρώμενοι * * *
ώμεθα. Verum olim vidit Berglerus reponens ΘΗΡώμεθα».

Ἄμφιβολον ἂν ὑπῆρξέ ποτε χάσμα' κατ' ἐμὲ γραπτέον :

τοῖσιν πένησι χρώμενοι πειρώμεθα.

δηλ. κτᾶσθαι.

61.

χρόνος δὲ δεῖξει σ' ᾧ τεκμηρίῳ μαθῶν
ἢ χρηστὸν ὄντα γνῶσομαι σ' ἢ κακόν.

Ὁ Grote ἔγραψε: γνῶσομαι σέγ' ἢ κακόν' ὁ Schneidewin :
γνωσόμεσθά σ' ἢ κακόν' ὁ Nauck : γνῶσομαι σ' ἤτοι κακόν.
Ἴσως ὁμοως :

ἢ χρηστὸν ὄντα γνῶσομαι σ' ἢ ΚΑΙ ΚΑΚόν.

414.

τοιάνδε χρῆ γυναικί πρόσπολον ἔαν
ἦτις τὸ μὲν δίκαιον κ. τ. λ.

Valckenaer : περᾶν· Lobeck : σ' ἑλεῖν· Dobr. νέμειν' ἴσως
ἀρκεῖ :

τοιάνδε χρῆ γυναικί πρόσπολον C' Ἐᾶν
ἦτις κ. τ. λ.

673.

κομίζετ' εἴσω τήνδε· πιστεύειν δὲ χρῆ
γυναικί μηδὲν ὅστις εὖ φρονεῖ βροτῶν

Θὰ ἐπροτίμων νὰ γράψω *μηδέν*'. Οἱ ἀντιγραφεῖς εἶχον ἀμελέ-
στατα περὶ τὸ σημεῖον τῆς ἐκθλίψεως. Ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ τοῦ
591 ἀποσπ. γράφεται νῦν *οὐδέν*' ὡς ὁ Valckenaer διώρθωσεν·
ἀμφίβολον τούναντίον εἶναι ἂν ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ τοῦ 621
ἀποσπ. πρέπει νὰ γραφῆ *οὐδέν*'.

Καὶ ἐν τῷ ἀρίστῳ Λαυρεντιακῷ κώδικι τοῦ Σοφοκλέους εὐρί-
σκει τις *μειζον* ἀντὶ *μειζον*', *οὐδὲν* ἀντὶ *οὐδέν*' καὶ τὰ ὅμοια.
Καὶ ἐν τῷ 176 στ. τοῦ Οἰδίποδος Τυράννου, περὶ οὗ ἀλλαχοῦ
διὰ μακρῶν, ἴσως γραπτέον :

κρ εἰ σσον' ἀμμαιμακέτου πυρὸς

ὡς ἤδη ὁ M. Schmidt εἴκασεν. Ὁ κῶδιξ ἔχει *κρείσσων*, οἱ δ'
ἐκδόται γράφουσι *κρεῖσσον*.

868.

Cramer Ἀνέκδ. I, p. 122, 8 : τὰ εἰς ΜΟΣ λήγοντα τῷ Ο
παραληγόμενα δισύλλαβα μονογενῆ πάντα βαρύνεται, εἰ μὴ διά-
φορον εἶη τὸ σημαϊνόμενον· γόμος, νόμος, τρόμος, δρόμος. Εἰ δέ
τι ὀξύνεται, πρὸς διάφορον σημαϊνόμενον· ἀνόμον κατὰ τρομὸν
δρόμημα γηραιῦ ποδός» Εὐριπίδης.

Ὅπως τὸ χωρίον ἔχει, εἶναι ἀκατανόητον· γραπτέον κατ' ἐμέ·
— Εἰ δέ τι ὀξύνεται, πρὸς διάφορον σημαϊνόμενον, *ρομὸν* κατὰ :

υ — τρομὸν δρόμημα γηραιῦ ποδός

Εὐριπίδης.»

Σουίδ. : πενθερά τῷ νυμφίῳ ἢ τῆς κόρης μήτηρ καὶ πενθερός ὁ πατήρ· Εὐριπίδης δὲ γαμβρὸν αὐτὸν παρὰ τάξιν λέγει. Ὁ γοῦν Ἀλκμαίων τῷ Φηγεῖ φησί :

καὶ σ' ὦ γεραῖέ· τήν τε παῖδα μὴ δοῦς ἔμοι
γαμβρὸς νομίζει καὶ πατήρ σωτήρ τ' ἔμους

Ὁ πρῶτος στίχος εἶναι ἐφθαρμένος ὡς τὸ μέτρον καὶ ἡ ἔννοια διδάσκει· πρβλ. Ἀπολλοδ. 3, 7, 5 : Ἀλκμαίωνα δὲ μετῆλθεν ἐριννὺς τοῦ μητρώου φόνου καὶ μεμηνὼς πρῶτον μὲν εἰς Ἀρκადίαν πρὸς Οἰκλέα παραγίνεται, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Ψωφίδα πρὸς Φηγέα. Καθαρθεὶς δὲ ὑπ' αὐτοῦ Ἀρσινόην γαμεῖ τήν τούτου θυγατέρα κ. τ. λ.»

Ἡμαρτημένον εἶναι τὸ ΜΗ, παρενεβλήθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως, ἀπατηθέντος ἐκ τοῦ ἐπομένου ἔΜΟΙ· γραπτέον :

καὶ σ' ὦ γεραῖέ· τήν τε παῖδα δοῦς ἔμοι
κ. τ. λ.

Τὴν διόρθωσιν τοῦ Grote :

καὶ σ' ὦ γεραῖέ· τήν τε παῖδ' ἦν δῶς ἔμοι
ἀποδέχονται ὁ Dindorf καὶ Nauck· ὁ τελευταῖος εἰκάζει καὶ ἐκδοῦς καὶ νομίζου ἀντὶ νομίζει.

Ὅπως ἐν τῷ προκειμένῳ στίχῳ τὸ μὴ παρενεβλήθη, οὕτως ἀλλαχοῦ παρελείφθη τὸ οὐκ ἀτοπώτατα, λ. χ. ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἡσυχίου : αὐτοκτίτους δόμους : οὐ κατεσκευασμένους, ἀλλ' ἐκ ταῦτομάτου γεγεννημένους, ἢ τοὺς οἰκουμένους. Σ. Κηδαλίωνι.» ἀντὶ : τοὺς οὐκ οἰκουμένους, ὅπως ὀρθῶς παρὰ τῷ Dindorf ἀναγινώσκεται.

1105.

ἄγλαι· ὄμμα Εὐριπίδης

Ὁ Nauck σημειοῦται : Locus manifeste corruptus ; legendum videtur ἀγλαῖσμα, quo vocabulo saepius utitur Euripides.

Οὔτε τοῦτο, ἀλλ' οὔτε ἡ γνώμη τοῦ Dindorf εἶναι πιθανή, ὅτι ἐπειδὴ οἱ ὀφθαλμοὶ λέγονται αἴγλην ἀφιέναι, ὁ γραμματι-

κός πλανηθεὶς ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως ἔγραψεν ἄγ.λαι ἀντὶ αἴγ.λα.
 Κατ' ἐμὲ τὸ ἄγ.λαι ἐκεῖνο οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ΑΥΓ[Δ]ΑΙ τ. ἔ.
 αὔγαι· ὄμμα(τα) Εὐριπίδης.

Ὡς λέγεται αὔγαι ὀμμάτων (Σοφ. Αἰ. 70. Εὐριπ. Φοινισσ.
 1357), οὕτω καὶ μόνον αὔγαι ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας. Πιθανὸν
 ὅτι ὁ γραμματικὸς παρέλαβε τὴν γλῶσσαν ἐκ τοῦ Ῥήσου τοῦ
 Εὐριπίδου στίχ. 736—737:

τίς εἴ ποτ' ἀνδρῶν ξυμμάχων; κατ' εὐφρόνην
 ἀμβλῶπες αὔγαι, κοῦ σε γινώσκω τορῶς.

981.

Πλουτ. Ῥηθικ. p. 1040 B: — ἐπαινεῖ πάλιν ἐν ἄλλοις καὶ
 προφέρεται τὰ τοῦ Εὐριπίδου ταυτὶ πολλάκις:

ἀλλ' ἔστιν εἴ τις ἐγγελαῖ λόγῳ
 Ζεὺς καὶ θεοὶ βρότεια λεύσσοντες πάθη.

Δυσχερῶς εὐοδοῦται ἡ ἐννοια τοῦ πρώτου στίχου. Τῷ Dübner
 ὀφείλομεν τὴν διόρθωσιν: ἀλλ' ἔστι, κεῖ τις κ. τ. λ. Ὁ στίχος
 ἡμῶς μένει κολοβός· ὁ Grote εἴκασεν:

ἀλλ' ἔστιν ἔστι, κεῖ τις ἐγγελαῖ λόγῳ

ὁ δὲ Nauck:

ἀλλ' ἔστι, κεῖ τις ἐγγελαῖ τωμῶ λόγῳ

Πᾶσα συμπλήρωσις μένει ἀβεβαία, ἀλλ' εἰκάζω:

ἀλλ' ἔστι, κεῖ τις ἐγγελαῖν ΘΕ'Λει λόγῳ,
 Ζεὺς καὶ θεοὶ βρότεια λεύσσοντες πάθη.

Ἴσως ἄλλος εὖρη πιθανώτερόν τι.

1008.

Σχολ. Πινδ. Πυθ. 4, 71: Ἐπειδὴ δὲ οἱ οἰκέται τῶν δεσπο-
 τῶν τοὺς πόνους διαλύουσι τῇ θεραπείᾳ, λυσιπίνους αὐτοὺς ἐκά-
 λεσεν, ὡς Εὐριπίδης:

δούλοισι γὰρ τε ζῶμεν οἱ ἐλεύθεροι.

Ὁ Nauck σημειοῦται: versus nondum emendatus. εἶναι
 ματαιοπονία ἄσκοπος νὰ θέλωμεν νὰ ἐξάγωμεν ἐξ ἐνός μόνον

στίχου, οὗ τὴν συνάφειαν μετὰ τῶν προηγουμένων καὶ ἐπομένων ἀδυνατοῦμεν νὰ γινώσκωμεν, αὐτοτελῆ ἔννοιαν. Ἐσφαλμένος θεωρῶ ἔνεκα τούτου τὰς τολμηρὰς εἰκασίας :

Heimsoeth: δούλοισι γὰρ ζῶμεν πόνων ἐλεύθεροι

Herwerden: δούλοισιν ἀργοὶ ζῶμεν οἳ γ' ἐλεύθεροι.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χασμωδίας γραπτέον μόνον νομίζω :

δούλοισι γάρ τε ζῶμεν οἳ Δ' ἐλεύθεροι.

Ἐν χωρίον τοῦ Πλουτάρχου. Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημ. ἀκούειν.

4, 20 E.

«Ὅσα δ' εἴρηται μὲν ἀτόπως εὐθύς δ' οὐ λέλυται, ταῦτα δεῖ τοῖς ἀλλαχόθι πρὸς τούναντίον εἰρημένοις ὑπ' αὐτῶν ἀνταναιρεῖν, μὴ ἀχθομένους τῷ ποιητῇ μηδὲ χαλεπαίνοντας ἀλλὰ τοῖς ἐν ἤθει καὶ μετὰ παιδιᾶς εἰρημένοις».

Τὸ χωρίον προφανῶς νοσεῖ· ἐπειδὴ ἡ λ. ἀλλὰ εἰς οὐδεμίαν μετοχὴν παράλληλον ταῖς προηγουμέναις: ἀχθομένους - χαλεπαίνοντας ἀναφέρεται, εἴκασαν οἱ κριτικοὶ ὅτι μετὰ τὸ εἰρημένοις ἐξέπεσε τερπομένους τι ἢ ἐφεπομένους ἢ ἀγομένους ἢ προσφερομένους (ὡς ὁ Hercher γράφει ἐξαλείφω καὶ τὸ αὐτοῖς) πρὸ τοῦ «ἐν ἤθει»). Ὁ ἡμέτερος Γρηγ. Βερναρδάκης ἀναπληροῖ (Symb. crit. et palaeogr. in Plut. V. par. et Mor. σελ. 39) συγχωροῦντας ἢ συγγινώσκοντας.

Τὸ ἀλλὰ κεφαλαίως γραφόμενον παρέχει ἡμῖν ΑΜΑ· διὰ τῆς ἀπλουστάτης ταύτης μεταβολῆς θεραπεύεται κατ' ἐμὲ τὸ χωρίον ἐντελῶς :

«Ὅσα δ' εἴρηται μὲν ἀτόπως εὐθύς δ' οὐ λέλυται, ταῦτα δεῖ — ἀνταναιρεῖν μὴ ἀχθομένους μηδὲ χαλεπαίνοντας ἅμα τοῖς — εἰρημένοις»

Χαλεπαίνειν τοῖς εἰρημένοις εὔρηται καὶ παρὰ Ξενοφῶντι ἐν Κ. Ἀναβ. 5, 5, 23 (ἔκδ. Cobet σελ. 174).

Τῆς συγχύσεως τῶν λέξεων ΑΛΛΑ καὶ ΑΜΑ, οὐχὶ σπανίας

ἐν τοῖς χειρογράφοις, κρίνω περιττὸν νὰ παραθέσω παραδείγματα. Πρβλ. Κόντον ἐν ᾿Αθην. Τόμ. Η' τεύχ. Γ', σελ. 201. Ὁμοίως συγγέονται καὶ αἱ λέξεις ΑΛΛΩΣ — ΑΜΩΣ, ΑΛΛΟΘΕΝ — ΑΜΟΘΕΝ. Πρβλ. Cobet Var. Lect. σελ. 255. 256. 367. Miscell. crit. σελ. 106.

Ἐν Ἰένῃ κατὰ μῆνα ἀπρίλιον τοῦ 1880.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ
ΤΡΑΓΙΚΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ.

Ὅτι καὶ μετὰ τὰς καταπληκτικὰς ἐργασίας ξένων φιλολόγων ἐν τοῖς ἔργοις τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν, ἰδίως τοῦ Σοφοκλέους, πολλὰ μένουσιν ἔτι ἢ ὀρθότερας ἐρμηνείας ἢ πιθανωτέρας διορθώσεως δεόμενα, οὐδεὶς ἀμφιβάλλει. Τὸ αὐτὸ ρητέον καὶ περὶ τῶν διασωθέντων ἀποσπασμάτων, ἐν οἷς καὶ μετὰ τὰς τελευταίας φιλοπόνους καὶ ἐμβριθεῖς ἐργασίας ἀνδρῶν, οἷοι ὁ Meineke, Nauck, Dindorf κ. ἄ., πολλὰ ἔχει ἢ ὀρθότερον νὰ ἐρμηνεύσῃ ἢ πιθανώτερον νὰ διορθώσῃ ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης.

Ἀπὸ τοῦ 1856, ὅτε ἐν πρώτῃ ἐκδόσει ἐδημοσίευσεν ὁ σοφὸς Nauck τὰ ἀποσπάσματα, πολλαὶ ὑπὸ πολλῶν ἐγένοντο ἐργασίαι, καθ' ἃς ἐξηγήθησαν ἐρμηνεῖαι ἢ διορθώσεις, ὧν ἔνιαι εἶναι ἄξιαι νὰ καταλάβωσι τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν νέᾳ, μᾶλλον ἐπιμεμελημένῃ ἐκδόσει, ἧς ἀπὸ πολλοῦ ἔχει ἀνάγκη ἡ νέα φιλολογία. Ἐὰν ὅμως ἡ διόρθωσις ἐκείνων τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, ἅτινα ἀκέραια περιεσώθησαν ἡμῖν, πολλὴν ἀπαιτῆ τὴν προσοχὴν, ἔτι μείζονα εἶναι δίκαιον νὰ καταβάλλῃ ὁ ἐπιχειρῶν νὰ διορθώσῃ τὰ ἀποσπάσματα, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ ματαιοπονῇ παραγόμενος ὑπὸ τῆς ὑπερκριτικῆς ἐκείνης μανίας πρὸς εἰκασίας, ἧτις οὐκ ὀλίγους δυστυχῶς τῶν ἐν τῇ σοφῇ Γερμανίᾳ λογίων κα-

τέλαθεν. Ἄτοπον εἶναι νὰ θέλωμεν νὰ γινώσκωμεν τὰ πάντα· τίς θ' ἀπαιτήσῃ παρὰ θνητοῦ νὰ ἐξαγάγῃ αὐτοτελεῖ ἔννοιαν ἐκ παντὸς στίχου, παραδοθέντος ἡμῖν *μόνου, μορωτάτου, στίχου*, οὐ τὴν συνάφειαν μετὰ τῶν συνεχομένων ἀδυνατοῦμεν νὰ γινώσκωμεν; δὲν εἶναι δικαιοτέρον καὶ σοφώτερον νὰ ὁμολογήσωμεν ἐν πολλοῖς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν ἡμῶν παρὰ νὰ σπουδάζωμεν περὶ αὐθαιρέτους εἰκοτολογίας; τίς θὰ ἐπιδοκιμάσῃ π. χ. τὰς εἰκασίας ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Σοφοκλέους 122. 168. 226. 320, κ. ἀ. ἢ ὅσα οἱ τέμνοντες καὶ καίοντες Herwerden καὶ Heimsoeth πολλαχοῦ ἐπιχειροῦσι;

Καὶ οἱ μέγιστοι κριτικοὶ πάσχουσιν ἐνίοτε τὸ τοῦ ἀρχαίου Ἰξίονος· οὐδένα πείθουσι π. χ. τὰ ὑπὸ τοῦ Nauck καὶ Dindorf περὶ τοῦ 1105 ἀποσπάσματος τοῦ Εὐριπίδου λεγόμενα· ἡμεῖς ἐμμένομεν ἐν τῇ διορθώσει, ἣν ἀνωτέρω σελ. 338—339 ἐξηγέχομεν.

Αἰσχύλου ἀπόσπ. 98

Ἄλλ' Ἄρης φιλεῖ

ἀεὶ τὰ λῶστα πάντα τὰνθρώπων στρατοῦ.

Ὅμοίαν ἰδέαν ἐκφέρει, ὡς ὁ Dindorf ἐσημειώσατο, καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐν ἀποσπ. 649 :

Τοὺς εὐγενεῖς γὰρ κάγαθούς, ὦ παῖ, φιλεῖ

Ἄρης ἐναίρειν·

καὶ ἐν ἀποσπ. 498 :

φιλεῖ γὰρ ἄνδρας πῆλεμος ἀγρεύειν νέους.

πρβλ. καὶ Εὐριπίδου ἀπόσπ. 723 :

υ — φιλεῖ τοὶ πόλεμος οὐ πάντων τυχεῖν,

ἔσθλων δὲ χαίρει πτώμασιν νεανιῶν,

κακοὺς δὲ μισεῖ.

Ὅτι τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Αἰσχύλου ἔχει ὀρθῶς, εἶναι λίαν ἀμφίβολον· τὰς γενομένας εἰκασίας ὅμως θεωρῶ ἀπιθάνους. Ὑπὸ τὸ τὰνθρώπων, ὅπερ ἐξελήφθη ὡς ἐφαρμένον, ἐζητήθησαν πολλὰ, ὑπὸ τοῦ Dindorf (παντὸς) ἀγρεύειν, ὑπὸ τοῦ Conigton (πάντ') ἀπανθίζειν, καὶ ὑπ' ἄλλων ἄλλα.

Κατ' ἐμὲ τὸ ἀνθρώπων καὶ στρατοῦ εἶναι δύο διάφοροι ἀ-

να γνώσεις, ἃς παρέδωκεν ἡμῖν τὸ χειρόγραφον τοῦ Στοβαίου, τοῦ διασώσαντος τὸ ἀπόσπασμα ἐν Ἀνθολογ. 51, 26. Γνωστὸν ὅτι στίχους τῶν ἀρχαίων δραμάτων ὠφελήθησαν πολλοί, Πλούταρχος, Στοβαῖος, Ἀθήναιος κ. ἄ., μεταβαλόντες αὐτοὺς ὅπως καὶ ὁπόσον ἤθελον· ἐν βλέμμα εἰς τὸ ἄμετρον πλῆθος τῶν διαφόρων γραφῶν, ἃς παρουσιάζουσιν ἡμῖν τὰ ἀποσπάσματα, πείθει πάντα περὶ τούτου. Οὕτω καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ἀποσπάσματι κατ' ἐμὴν γνώμην ἄλλοι μὲν ἀνέγνωσαν καὶ ἔγραψαν *ἀνθρώπων*, ἄλλοι δὲ *στρατοῦ*, τὰ δύο δὲ συνεχωνεύθησαν παρὰ τῷ Στοβαίῳ ὑπὸ ἀντιγραφέως, ὅστις καὶ ἀλλαχοῦ ἐλυμῆνατο τὸ κείμενον· πρβλ. Cobet ἐν Collect. crit. σελ. 212. Ἄν ὁ ποιητὴς ἐχρήσατο ἐν τῷ στίχῳ τῷ *ἀνθρώπων* ἢ τῷ *στρατοῦ* καὶ πῶς ἐξήνεγκε τὴν ἰδέαν, ἣν ἐξήνεγκε, δὲν δύναται ἢ ἄγνωστον νὰ μὲνη ἡμῖν.

Ἀπόσπ. 172:

ἀλλ' Ἀντικλείας ἄσπον ἦλθε Σίσυφος,
τῆς σῆς λέγω τοι μητρὸς, ἢ σ' ἐγεῖνατο.

Ἀντὶ τοῦ τοι ὁ Hermann γράφει ᾿ρώ· ἴσως ὅμως:

τῆς σῆς λέγω σοι μητρὸς, ἢ σ' ἐγεῖνατο.

Τοι καὶ σοι ἐναλλάσσονται συχνῶς ἐν τοῖς χειρογράφοις. Ἐκ τοῦ Συνδείπνου τοῦ Σοφοκλέους διεσώθη ἡμῖν τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα (155):

ὦ πάντα πράσσω, ὡς ὁ Σίσυφος πολὺς
ἐνδηλος ἐν σοὶ πάντα χῶ μητρὸς πατήρ.

Ἀπόσπ. 438:

Ἀθην. 3, p. 86 B: καλεῖται δ' ὁ ἀναρίτης καὶ ἀνάρτης — Δίσχυλος δ' ἐν Πέρσαις (?) ΤΙΣ ΑΝΗΡΕΙΤΑΣ νήσους νηριτοτρόφους εἴρηκεν.

Ταῦτα, ὅπως ἔχουσιν, εἶναι παντελῶς ἀκατανόητα. Ἡ εἰκασία τοῦ Dindorf: — Δίσχυλος δ' ἐν Πέρσαις *τινάς νήσους νηριτοτρόφους εἴρηκεν*» εἶναι παραδιόρθωσις. Προκειμένου νὰ ἐξηγηθῇ ἡ λ. *νηριτοτρόφους* δὲν θὰ ἔγραφεν οὕτω ὁ Ἀθήναιος. Τὸ

πράγμα είναι κατ' ἐμὲ ἀπλούστατον τὸ ΤΙΣ ΑΝΗΡΕΙΤΑΣ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὰς ἀναρίτας. Τὸ ὄλον χωρίον γραπτέον: — Αἰσχύλος δ' ἐν Πέρσαις τὰς ἀναρίτας * * * * νήσους νηριτοτρόφους εἶρηκεν». Τίς μετοχὴ ἐξέπεσε μετὰ τὸ ἀναρίτας, ἥτις θὰ ἀνεφέρετο εἰς τὸ τὰς καὶ δι' ἧς ὁ συγγραφεὺς θὰ ἐξήγει τὸ νηριτοτρόφους, ὡς ὁ Πολυδεύκης ἐξηγεῖ τὸ ἀλαβαστροφόρον (7, 177: καὶ τὸν τὰς ἀλαβάστρους φέροντα Αἰσχύλος εἶρηκεν ἀλαβαστροφόρον), οὐδεὶς δύναται νὰ γινώσκῃ τὸ κείμενον τοῦ Ἀθηναίου ταρασσεται καὶ ἀλλαχοῦ ὑπὸ χασμάτων.

Σοφοκλέους ἀπόσπ. 330 :

Τὸ χωρίον στικτέον κατ' ἐμέ :

Σοφοκλῆς δ' ὁ ποιητὴς ἐν Κρίσει τῷ δράματι τὴν μὲν Ἀφροδίτην, ἠδονὴν τινα οὔσαν, δαίμονα μύρω τε ἀλειφομένην παράγει καὶ κατοπτριζομένην, τὴν δ' Ἀθηναῖν, φρόνησιν οὔσαν καὶ νοῦν ἔτι δ' ἀρετὴν, ἐλαίῳ χρωμένην (1) καὶ γυμναζομένην.

Ἐκ τοῦ: φρόνησιν οὔσαν καὶ νοῦν ἔτι δ' ἀρετὴν, ὅπερ ἀντιτίθεται τῷ: ἠδονὴν τινα οὔσαν, καταφαίνεται ὁπόσον περιττὴ εἶναι ἡ εἰκασία τοῦ Nauck ἠδορικήν.

Κακὴ στίξις παρήγαγε καὶ ἀλλαχοῦ τοὺς κριτικούς εἰς ἀδίκοις εἰκασίας· οὕτω τὸν πολὺν Dindorf ἐν τῷ εἰς τὸν 125 στίχον τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους ἀρχαίῳ σχολίῳ, περὶ οὗ ἀλλαχοῦ ἐν ἐκτάσει. Ἡ ἐν ταῖς σημειώσεσι τῆς ἐκδόσεως τοῦ Σοφοκλέους (Οxonii 1860. Vol. III, σελ. 23) προτεινομένη διόρθωσις ἐλέγχει παρανόησιν τῶν λόγων τοῦ σχολιαστοῦ· ἐνταῦθα περιορίζομαι μόνον νὰ εἶπω ὅτι τὸ χωρίον στικτέον κατ' ἐμέ: Ἀπὸ τοῦ δράκοντος τοὺς Θεβαίους δηλοῖ, ἐπεὶ δρακοντογενεῖς εἰσιν. Ὁ δὲ λόγος τοιοῦτος· πάταγος Ἀρεως περὶ τὰ νῶτα τοῦ αἰετοῦ ἐτάθη, τουτέστι δραπετεύειν καὶ νῶτα αὐτὸν διδόναι πεποίηκεν, ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου δράκοντος, ὃς ἐποίησεν αὐτὸν τὸν δράκοντα δυσχερῶς χειρωθῆναι (2).

(1) Περιττὸν καὶ τὸ χριζομένην τοῦ Nauck.

(2) Τοῦ λόγου ὄντος περὶ ἀρχαίου σχολίου παρατηρῶ ὅτι ἡ διόρθωσις τῶν ἐν ταῖς σχολίοις κακῶς ἐχόντων ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχὴν,

Ἀπόσπ. 747.

εἶθ' ἦσθα σώφρων ἔργα τοῖς λόγοις ἴσα.

Ὁ στίχος εἶναι βραχυλογικῶς εἰρημένος: εἶθ' ἦσθα σώφρων ἔργα, ὅσον σώφρων τοὺς λόγους εἶ: εἶθ' ἦν ἡ σὴ σωφροσύνη ἐν ἔργοις ἴση τῇ ἐν λόγοις· ὅθεν περιττὴ εἶναι κατ' ἐμὲ ἡ εἰκασία τοῦ Meineke:

εἶθ' ἦσθα σώφρων ἔργα θ' οἷς λέγεις ἴσος.

Εὐριπίδου ἀπόσπ. 23:

ἀλλ' ἢ τὸ γῆρας τὴν Κύπριν χαίρειν ἐᾷ
ἢ τ' Ἀφροδίτῃ τοῖς γέρουσιν ἄχθεται.

Ὁ δεύτερος στίχος εἶναι ἡμαρτημένος, ὅπερ ἄπορον πῶς δὲν ἐσημείωσαν οἱ ἐκδότες. Προφανῶς τὰ κῶλα εἶναι διαζευτικά: ἢ τὸ γῆρας χαίρειν ἐᾷ τὴν Κύπριν ἢ Ἀφροδίτῃ ἄχθεται τοῖς γέρουσιν. Τί ὅμως ἀντὶ τοῦ ἀπροσδιονύσου τ' ἔκειτο, ἄς εὖρωσιν ἄλλοι.

Ὁ Nauck ἐν τοῖς ἀδελφοῦσι τῆς συλλογῆς κατέταξεν ὑπ' ἀρ. 224 καὶ τοὺς ἐξῆς δύο στίχους: (3)

οὐκ εὖ λέγειν χρὴ μὴ 'πὶ τοῖς ἔργοις καλοῖς·
οὐ γὰρ καλὸν τόδ' ἀλλὰ τῇ δίκῃ βαρῦ.

Περὶ ὧν σημειοῦται: vs. 1 graviter corruptus est, tempta-
bam:

οὐκ εὖ λέγειν χρῆν, εἴ τι τῶν ἔργων κακόν.

Τί ἐν τῷ στίχῳ ἀπήρσε τῷ σοφῷ Nauck ἀγνωῶ· κατ' ἐμὲ ἔχει ἄριστα καὶ οὐδὲμιᾶς μεταβολῆς ὑπάρχει χρεία· ὁμοία ἔννοια ἐκφέρεται ἐν ἀποσπ. 587:

μείζονα ἢ ὅσον ἔνοιαι φαντάζονται· καὶ οἱ ἀρχαῖοι Σχολιασταὶ εἶχον ἰδίαν γλῶσσαν.

(3) Οἱ στίχοι εἶναι εἰλημμένοι ἐκ τῶν Φοινισσῶν στ. 526—527, ἔνθα ἀναγινώσκειται:

οὐκ εὖ λέγειν χρὴ 'πὶ τοῖς ἔργοις καλοῖς·
οὐ γὰρ καλὸν τοῦτ' ἀλλὰ τῇ δίκῃ πικρόν.

Τὸ σφάλμα ἐπληρωσθῆθη ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Εὐριπίδου σελ. XX «fr. 224 delendum».

ὅστις λέγει μὲν εὖ, τὰ δ' ἔργ' ἐφ' οἷς λέγει
 ἀσχρ' ἔστιν αὐτοῦ, τὸ σοφὸν οὐκ αἰνῶ τόδε.

μὴ 'πὶ τοῖς ἔργοις καλοῖς = ἐπὶ μὴ καλοῖς ἔργοις, ἐπ' αἰσχροῖς.

Περιττὴν νομίζω τὴν παράθεσιν σωροῦ παραδειγμάτων, ἐν οἷς
 γίνεται χρῆσις τοῦ μὴ καλὸς ἀντὶ κακὸς ἢ αἰσχροῖς. Σοφοκλ.
 ἀπόσπ. 323 στ. 3 :

συγγνωστὸν εἶπεν ἔστι καὶ τὸ μὴ καλόν.

καὶ 664 :

οὐκ ἔστ' ἀπ' ἔργων μὴ καλῶν ἔπη καλά.

καὶ Εὐριπίδου ἀπόσπ. 223 :

τὴν τοι Δίκην λέγουσι παῖδ' εἶναι χρόνου
 δείκνυσι δ' ἡμῶν ὅστις ἔστ' ἢ μὴ καλός. (4)

Ἀπόσπ. 552 :

Νοῦν χρῆ θεᾶσθαι· οὐδέν τι τῆς εὐμορφίας
 ὄφελος, ὅταν τις μὴ φρένας καλὰς ἔχη.

Τὸ μέτρον τῶν στίχων ἐπεχειρήσαν ἄλλοι ἄλλως νὰ θεραπεύ-
 σωσιν· ὁ Nauck ἔγραψε :

νοῦν χρῆ θεᾶσθαι· ποῦ τι τῆς εὐμορφίας

καὶ ὁ Pierson :

ὄφελος, ὅταν μὴ τὰς φρένας καλὰς ἔχη.

Ὁ Elmsley :

νοῦν χρῆ θεᾶσθαι νοῦν· τί τῆς εὐμορφίας

Ὁ Cobet, ὅστις δικαίως ἐν Collect. crit. σελ. 224 παρα-
 τηρεῖ ὅτι τὸ δεύτερον νοῦν χρησιμεύει μόνον πρὸς τὸ κεχηνὸς
 τοῦ ῥυθμοῦ, εἶκασε :

νοῦν χρῆ θεᾶσθαι παῖ· τί τῆς εὐμορφίας
 ὄφελος, ὅταν τις μὴ φρένας καλὰς ἔχη.

Τὸν δεύτερον στίχον διώρθωσεν ὁ πολὺς κριτικὸς κάλλιον ἢ ὁ
 Pierson· ἐν τῷ πρώτῳ εἰκάζω :

(4) Διότι οὕτω κατ' ἐμὴν γνώμην γραπτέον ἀντὶ τοῦ φερομένου ἐν
 χειρογράφοις καὶ ἐκδόσεσι μὴ κακός, ὅπερ μένει ἀνεξήγητον. Πολλα-
 χοῦ λέγει ὁ ποιητὴς ὅτι ἡ δίκη τιμωρεῖ κακούς.

νοῦν χρῆ θεᾶσθαί σ' Οὐ[δέν] τι κ. τ. λ.

τ. ἔ.

νοῦν χρῆ θεᾶσθαί σ' οὐ τι τῆς εὐμορφίας

Σισύφου ἀπόσπ. 1 στ. 22—24 :

ἔάν δὲ κἄν σιγῇ τι βουλευῆσθαι κακόν,
ταῦτ' οὐχὶ λήσει τοὺς θεοὺς· τὸ γὰρ φρονεῖν
ἔνεστι· τοὺςδε τοὺς λόγους λέγων

κ. τ. λ.

Τινὲς γράφουσι: θεοῖς ἔνεστι, ὁ Heath: αὐτοῖς ἔνεστι, ὁ
Meineke ἄλλως. Ἰσως ὅμως:

ἔνεστιν αὐΤΟΙΣ· ΤΟΥΣδε κ. τ. λ.

Ἀδέσποτον 472.

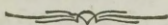
Γραπτέον κατ' ἐμέ :

πάντα Δ' ὁ σοφὸς νοῦς ἐξ ἀμηχάνων ἄγει

κ. τ. λ.

Ἐν Ἰένῃ κατὰ μῆνα Ἰούνιον 1880.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ:

ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ Τῷ ΠΟΛΥΑΝΔΡΙῷ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ (α):

Ὅτε τὸ πρῶτον μετέβην εἰς Χαϊρώνειαν κατ' ἐντολὴν τοῦ
Συμβουλίου τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, ἐξήτασα
μετ' ἐπιστασίας τὰ ἐν αὐτῇ ὑποβάλλω δὲ ὧδε τὸ ἐξαγόμενον
τῶν ἐρευνῶν μου. Ἀλλὰ πρὸς σαφεστέραν κατάληψιν αὐτῶν
ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ ἐπισυνάψω καὶ σχέδιον τοῦ πολυανδρίου,

(α) Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐγράφη παρὰ τοῦ κ. Λαζάρου Φυτάλη, μετα-
βάντος κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας εἰς Χαϊρώνειαν πρὸς
ἔρευναν τοῦ πολυανδρίου ἐν ᾧ ὁ λέων. Σ. Ἐ.

ὅπερ παριστᾶ τὴν κάτοψιν αὐτοῦ, τὰς διαστάσεις τοῦ ὅλου μή-
κους καὶ πλάτους καὶ τὰς λεπτομερείας ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν.

Ἐξαγόμενον τῶν ἐρευνῶν μου.

Παρετήρησα ὅτι τὸ κρηπίδωμα τοῦ βάρου, ἐφ' οὗ ὁ λέων
καὶ ὁ περίβολος τοῦ πολυανδρίου, εἰσὶ κατασκευασμένα ἐκ πάρου.
Ἐπὶ δὲ τοῦ σχεδίου φαίνονται αἱ διαστάσεις τοῦ χώρου, ἐφ' οὗ
κεῖται τὸ βᾶθρον, ἡ ἀκριβὴς καταμέτρησις τοῦ περιβόλου καὶ
τῶν σωζομένων λειψάνων τῆς τοιχοδομίας τῶν θεμελίων. Τὸ δὲ
ὑποτιθέμενον ὕψος τοῦ μὲν τοίχου τοῦ περιβόλου δύναται ἐν μέ-
ρει νὰ ὀρισθῇ ἐκ τοῦ σωζομένου ἀνωτάτου δόμου, ἐφ' οὗ δυνάμε-
θα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπῆρχε τὸ περιθέον ἐπίθεμα τοῦ τοίχου,
ἤτοι τὸ στέγασμα, ὅπερ ἔχει ὕψος 0,32 καὶ οὕτως σῶζονται δύο
τεμάχια ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου τοῦ λέοντος. Τὸ δὲ ὕψος τῶν θεμε-
λίων τοῦ βάρου εἶναι τὸ αὐτό. Ἄλλ' ὅπως φθάσωμεν εἰς τὴν
νῦν ἐπιφάνειαν, ἀπαιτοῦνται μέτρα 1,06, εἰς τὰ ὁποῖα ὅμως ἀνάγκη
νὰ προσθέσωμεν καὶ 0,30, ἀναγκαιοῦντα πρὸς ῥύσιν τῶν ὑδά-
των καὶ πρὸς ἀποφυγὴν ἐπιχώσεως.

Ἦτοι ἐκάστου μέρους τοῦ ὅλου αἱ διαστάσεις, ἀρχόμεναι ἀπὸ
τῆς στερεᾶς γῆς μέχρι τῆς νῦν ἐπιφανείας καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς
προσθήκης, εἶναι :

Ἐκ τῆς στερεᾶς γῆς μέχρι τοῦ κατωτάτου δόμου 0,40
(Λέγω δὲ στερεᾶς γῆς, διότι τὸ κρηπίδωμα εἶναι τε-
θεμελιωμένον ἐπὶ χώματος μὴ στερεοῦ, καὶ διότι κάτω-
θεν τοῦ κρηπιδώματος ὑπάρχουσι σκελετοί, ὡς παρετή-
ρησα ἐκ τῆς σκαφῆς.)

Ἐκ τῆς κατωτάτου δόμου τοῦ κρηπιδώματος μέ-
χρι τοῦ ἀνωτάτου 2,18
Τὸ δὲ τοῦ ἐπιθέματος 0,32
Ἐκ τῆς ἐπιθέματος μέχρι τῆς νῦν ἐπιφανείας . . . 1,06
Τὸ δὲ τῆς ἐπ' αὐτῆς προσθήκης 0,30
Ἦτοι τὸ ὅλον μέτρα 4,26

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διακόσμησιν τοῦ βάρου, εὔρον μόνον δύο

συντριμμάτα βαθμίδος ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος, καὶ ἕτερα δύο ἀκέραια μέρη αὐτῆς, κείμενα παραπλεύρως τοῦ περιβόλου καὶ ἔχοντα τὸ αὐτὸ πάχος τῶν συντριμμάτων. Πρὸς δὲ καὶ τρία ἕτερα ἐκτισμένα εἰς τοὺς τοίχους τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου. Ἐπειδὴ δὲ ἄνωθεν τῆς βαθμίδος δὲν σώζονται λείψανα τοῦ βάρθρου, ἐκ τούτου εἰκάζω ὅτι θὰ ἦσαν ἐκ πάρου, ὅστις, ὡς εὔμετακόμιστος, μετεφέρθη ὑπὸ τῶν χωρικῶν, καὶ οὕτως οἱ δόμοι, οἱ μὲν ἦσαν σκληροὶ, οἱ δὲ μαλακοί. Ὑποθέτω δὲ ὅτι ἐκ τῆς ἀνίσου ταύτης σκληρότητος καὶ ἡ πτώσις τοῦ λέοντος νὰ ἦναι φυσικὴ διότι ἐνδεχόμενον εἰς τὴν ἑτέραν τῶν πλευρῶν νὰ ἦσαν πλειότεροι δόμοι μαλακοί, ὡν φθαρέντων, ὁ λέων κατέπεσε· κατὰ δὲ τὴν πτώσιν του, πιθανὸν ἢ γωνία τῆς πλευρᾶς τοῦ κρηπιδώματος, πρὸς ἣν ὁ λέων κατέπεσε, πιεσθεῖσα πλειότερον κατεκάθησεν.

Ἐρευνήσας μετὰ τοῦ λατόμου κ. Π. Μακαρόνη τὰ περίξ μέρη, δὲν εὔρον λίθον ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ λέοντος· ἐρωτήσας ὅμως τοὺς ἐκεῖ νῦν ἐργαζομένους ὁδογεφυροποιούς, οἵτινες, ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός των, ἠδύναντο νὰ γνωρίζωσιν, ἔμαθον ὅτι τοιοῦτός τις, ὡς αὐτοὶ ἐνόμιζον, ὑπάρχει εἰς Γρανίτσαν. Ὅθεν μετέβην καὶ ἐκεῖ, ἵνα ὁ ἴδιος βεβαιωθῶ· εὔρον δὲ πράγματι ὅμοιον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔφερον καὶ δεῖγμα.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀποστολῇ μου εἰς Χαιρώνειαν διερχόμενος διὰ τῆς Λεβαδείας μετέβην εἰς τὰ λατομεῖα ταύτης, ἐνθα εὔρον καὶ ἐκεῖ λίθον ὅμοιον, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ κόκκοι αὐτοῦ εἶναι λεπτότεροι. Ἐφερον δὲ δείγματα μαρμάρων τοῦ τε λέοντος, τοῦ λατομείου τῆς Γρανίτσας καὶ τοῦ τῆς Λεβαδείας, πρὸς σύγκρισιν. Ἀναχωρῶν ὅμως ἐκ Χαιρώνειας ἀφῆκα ἐντολὴν εἰς γνωστὸν μοι λατόμον νὰ ἐρευνήσῃ τὰ μεταξὺ Λεβαδείας καὶ Γρανίτσας μέρη πρὸς εὔρεσιν καὶ ἄλλου λίθου ὁμοίου τοῦ λέοντος, καὶ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του κατὰ πόσον ἢ μετακόμισις αὐτοῦ θὰ εἶναι εὐχερῆς καὶ ὀλιγοδάπανος· οὗτος δὲ δι' ἐπιστολῆς μὲ πληροφοροῦν ὅτι ἐρευνήσας εἰς διάφορα μέρη εὔρε τοιοῦτον πλῆσιον τοῦ μαντείου τοῦ Τροφωνίου καὶ παρὰ τὸν ὅσιον Μελέτιον, ἐξ οὗ δύνανται νὰ ἐξωρυχθῶσι τεμάχια μεγὰλα μέχρι 5 μέτρων,

ὣν ἡ μεταφορὰ μέχρι τῆς δημοσίας ὁδοῦ θὰ ἦναι ὀλιγοδάπανος.

Ὁ λίθος τοῦ κρηπιδώματος καὶ τοῦ περιβόλου ἐξωρύχθη ἐκ τοῦ λατομείου τοῦ κειμένου πρὸς βορρᾶν τοῦ φρουρίου καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας αὐτοῦ ἔφερον δὲ δείγματα τοῦ κρηπιδώματος καὶ τοῦ λατομείου πρὸς σύγκρισιν.

Ἐν τέλει δὲ, ἐπειδὴ ἐρρέθη μοι νὰ προσέλθω πρὸς τὸν ἀρχιτέκτονα κ. Α. Καυτανζόγλου, ὅπως παρ' αὐτοῦ λάβω πλειοτέρας ὁδηγίας, μετέβην παρ' αὐτῷ, ὅστις μοὶ ἔδωκε τὰς ἐξῆς :

« Κατὰ πρῶτον νὰ σκάψω βόθρον ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ περιβόλου μέχρι τῆς παρθένου γῆς, καὶ νὰ ἀνοίξω ἀυλακας εἰς τὰς « διαγωνίους τοῦ περιβόλου. » Ὅθεν σκάψας καὶ προχωρήσας εἰς βάθος 0,45, εὔρον ὅστ' ἵνα δὲ βεβαιωθῶ ἂν ὅλος ὁ περιβόλος γέμη τοιούτων, ἔσκαψα καὶ εἰς 8 ἄλλα μέρη, ὧν αἱ θέσεις δηλοῦνται, τῶν μὲν 4 ἐκ τῶν ἐν τῷ σχεδίῳ στοιχείων γ, δ, ε, ζ, τῶν δὲ ἐτέρων 4 ἐκ τῆς θέσεως τῶν σκελετῶν. Ἐν τῇ θέσει τοῦ στοιχείου η σκάψας δὲν εὔρον ὅστ' ἵνα προχωρήσας ὅμως 1,90 βάθους εὔρον ποταμίους λίθους, κεράμους καὶ ἄμμον. Ἦσαν δὲ τῶν κεράμων καὶ λίθων τὰ ἄκρα στρογγύλα, ὡς ἐκ τῆς τριβῆς, καὶ χρώματος ἡμιμέλανος, προερχομένου ἐκ σεσηπωμένων ὑλῶν, ἐξ οὗ εἰκάζω, ὅτι ἄλλοτε διήρχετο ἐκεῖθεν ποταμός. Ἐν δὲ τῇ θέσει, ἔνθα ὑπάρχουσιν οἱ σκελετοὶ, εὔρον λόγχην, μέρος στλεγγίδος καὶ κομβία (ὀστεῖνα). Δὲν ἔσκαψα δὲ τὰς διαγωνίους, διότι, ἀφοῦ εὔρον ὅστ', τὸ ἐθεώρησα περιττόν.

Ἡ πρώτη ὄρυξις καὶ ὁ προέχων ἐσωτερικῶς τοῦ περιβόλου κατώτερος δόμος μὲ ἕκαμον νὰ ὑποθέσω, ὅτι τὸ κρηπιδῶμα καὶ ὁ περιβόλος εἶναι τεθεμελιωμένα ἐπὶ τοῦ χώματος καὶ οὐχὶ ἐπὶ στερεᾶς γῆς ἵνα δὲ βεβαιωθῶ, ἔσκαψα καὶ ἐξώθεν τοῦ περιβόλου, καὶ εὔρον ἐπίσης δόμους προέχοντας ἔγένετο δὲ τοῦτο, ὡς φαίνεται, ἵνα γίνῃ εὐρύτερον τὸ θεμέλιον, καὶ ἵνα μὴ κατακάνηται οἱ τοῖχοι τοῦ περιβόλου, ὡς τεθεμελιωμένοι ἐπὶ χώματος.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀποστολῇ μου, τηρῶν τὰς ὁδηγίας τοῦ κ. Α. Καυτανζόγλου καὶ κ. Εὐθ. Καστόρχη, ἕκαμα τὰς ἐξῆς ἐρεῦνας.

Πρὶν ἢ ἐγὼ φθάσω εἰς Χαιρώνειαν, ὁ κ. Σταματάκης εἶχε σκάψει εἰς τὴν ἀνατολ. καὶ δυτικ. πλευρὰν ἐξώθεν τοῦ περιβόλου καὶ

εὔρε τοὺς ἐν τῷ σχεδίῳ μὲ τὰ γράμματα ζξζ δηλουμένους τάφους, κεκαλυμμένους μὲ κεράμους, ἐποχῆς μεταγενεστέρας, διότι ἐφάπτονται τῶν θεμελίων καὶ εἶναι εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν, εἰς ἣν ἐθεμελιώθη ὁ περιβόλος. Ἄμα τῇ ἀφίξει μου ἐγένετο σκαφή εἰς τὸ μέρος, ἔνθα φαίνονται ἐν τῷ σχεδίῳ οἱ σκελετοὶ καὶ ἔξωθεν τοῦ περιβόλου, εἰς ὃν εὐρέθησαν ἐρριμμένοι δόμοι τοῦ τοίχου, σημειούμενοι ἐν τῷ σχεδίῳ μὲ τὸ ο. Τὴν ἐπιούσαν, ἀναχωρήσαντος τοῦ κ. Π. Σταματάκη κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐφόρου κ. Π. Εὐστρατιάδου, ἐξηκολούθησα τὴν σκαφὴν ἐντὸς τοῦ περιβόλου καὶ εὔρον σκελετοὺς κατὰ σειρὰν τεταγμένους κάτωθεν τοῦ βάρου, ὡς ἐν τῷ σχεδίῳ φαίνεται.

Εἰς τὰς τρεῖς πρώτας σειρὰς τῶν σκελετῶν, πρὸς τὸ δυτ. μέρος τοῦ περιβόλου, εὔρον ἀγγεῖα πῆλινα συντετριμμένα καὶ ἐν σῶον, ἕτερον ὑάλινον, μίαν λόγχην καὶ ἄλλα τεμάχια ὄπλων ἐντελῶς κατεστραμμένων ἐκ τῆς σκωρίας, πρὸς δὲ καὶ κομβία (ὄστεῖνα), δύο νομίσματα χάλκινα, ἓνα κρίκον καὶ συντρίμματα ἄλλων.

Αἱ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ περιβόλου φαινόμεναι διαιρέσεις αἱ νομιζόμεναι ὡς ἀντηρίδες, δὲν πιστεύω νὰ ὦσι τοιαῦται, διότι ὁ περιβόλος ἦτο πλήρης χώματος καὶ δὲν εἶχεν ἀνάγκην στηριγμάτων· καὶ τοῦτο ἐξάγεται, διότι αἱ ἐσωτερικαὶ γωνίαι τοῦ τοίχου εἶναι σῶαι καὶ ἀβλαβεῖς, ὡς μὴ ἐπηρεαζόμεναι ἐκ τῆς ἀτμοσφαιρας· ἐνῶ, ἂν εἶχεν ἀνάγκην ἀντηρίδων, ἔπρεπε μᾶλλον ἐξωτερικῶς νὰ ἔχη τοιαύτας, ἐπειδὴ τὸ μέρος τοῦτο ἐφαίνετο κενόν, διότι αἱ ἔξωθεν γύρω γωνίαι τοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου εἶναι κατεστραμμένα, ὡς ἐκτεθειμένα εἰς τὴν ἐπήρειαν τῆς ἀτμοσφαιρας, καὶ διότι εὐρέθησαν δόμοι ἐρριμμένοι εἰς τὸ βάθος τοῦ κατωτέρου δόμου. Ἡ καταστροφή τῶν ἔξω γωνιῶν τοῦ τοίχου καὶ ἡ πτώσις τῶν δόμων μὲ ἔκαμαν νὰ ὑποθέσω, ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους ἦτο αὐτὴ, ἢ ὅτι ἦτο διάδρομος γύρωθεν τοῦ περιβόλου· ἵνα δὲ βεβαιωθῶ, ἤνοιξα τάφρον ἔξωθεν αὐτοῦ πρὸς τὸ κρηπίδωμα (προτιμήσας τὸ μέρος τοῦτο, μήπως εὔρω καὶ τὸν ἐλλείποντα ἕτερον πόδα τοῦ λέοντος), καὶ προχωρήσας μέχρι τοῦ κατωτέρου δευτέρου δόμου τοῦ θεμελίου, εὔρον

συντρίμματα ἐκ τοῦ μαρμάρου τοῦ λέοντος· ὥστε εἰκάζω ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιφανείᾳ κατεργάσθη ὁ λέων. Εἰς δὲ τὰς ἄλλας πλευράς, εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν, ὑπάρχουσι συντρίμματα πύρων.

Προχωρήσας 0,20 κάτωθεν τοῦ θεμελίου, εἰς ἀπόστασιν ἐκ τοῦ τοίχου 2,30 μετρ. εὔρον δύο σκελετοὺς ἀτάκτως ἐρριμμένους, ἧ μᾶλλον ὅπως ἔπεσον μαχόμενοι, ὡς φαίνονται καὶ ἐν τῷ σχεδίῳ ὑπὸ τὸ γράμμα κ.

Κάτωθεν τοῦ ἐνὸς σκελετοῦ εὑρέθη τάφος (λ) κεκαλυμμένος ἐκ πλίνθων ὀπτῶν, καὶ ἐντὸς αὐτοῦ σκελετὸς, εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἐν πῆλινον ἀγγεῖον, ἐν ὑάλινον, συντρίμματα λύχου πηλίνου καὶ καρφία, ἐξωθεν δὲ τῶν ὀδόντων εἰς ὀβολὸς καὶ ἔσωθεν ἄλλος μικρότερος.

Ὅσα μετέφερα εἰς Ἀθήνας καὶ παρέδωκα ἐν τῷ Βαρβακείῳ εἰς τὸν κ. Α. Κουμανούδην, εἰσὶ ταῦτα: «Μία λόγχη, κομβία ὀστῆινα, εἰς κρίκος χάλκινος καὶ συντρίμματα ἄλλων, πέντε νομίσματα χάλκινα (ἐξ ὧν τὸ ἐν εὔρεν ὁ κ. Σταματάκης ἐξωθεν τοῦ περιβόλου) καὶ διάφορα τεμάχια ὀπλῶν, κατεστραμμένων ἐκ τῆς σκωρίας, δύο ἀγγεῖα πῆλινα, ἐν ὑάλινον καὶ ἐτέρου συντρίμματα, καρφία, δύο πόδας ἐκ τῶν σκελετῶν, ἐν κρανίον καὶ δύο ὄγκους σκωρίας συγκρατουμένους διὰ γύψου.

Καθ' ἣν μετεχειρίσθην μέθοδον πρὸς ἐξώρουξιν καὶ μεταφορὰν τῶν ὀστῶν, δύναμαι νὰ μεταφέρω ἐνταῦθα ὀλόκληρον σκελετὸν ἀνευ βλάβης καὶ ἐκτοπίσεως αὐτῶν.

Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ γίνω ὅσῳ τὸ δυνατὸν καταληπτότερος, ἀπεμμήθην τὸ πολυάνδριον ἐκ γύψου, ὅπως δι' αὐτοῦ γίνῃ καταφανὲς ἐν ἕκαστον μέρος, ἧτοι τὰ λείψανα τοῦ ὑπάρχοντος πολυανδρίου, ἡ ὑποτιθεμένη συμπλήρωσις τοῦ περιβόλου καὶ τοῦ κρηπιδώματος, τὸ ὑποτιθέμενον βᾶθρον καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ λέων. Τὸ ἀπομίμημα δὲ τοῦτο ἔχω ἐκτεθειμένον ἐν τῷ παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐργαστηρίῳ μου πρὸς θέαν τοῦ κοινοῦ.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 14 Ἰουνίου 1880.

ΔΑΖΑΡΟΣ ΦΥΤΑΛΗΣ,

ἀγαματοποιός.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΒΟΙΩΤΙΑΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ.

A'. Χαιρωνεας (α).

β') Στήλη τετράγωνος, λίθου ὁμοίου, ὕψους 0,70, πλάτους 0,45 καὶ πάχους 0,20. Ἐπιγραφὴν δὲ ἔχει εἰς τὰς δύο παρακειμένης πλευράς. Τὸ ἄνω μέρος τῆς μείζονος πλευρᾶς, τὸ κατ' ἀριστερὰ τῷ θεωμένῳ ἐστὶν ἐφθαρμένον, ἀλλ' εὐκόλως συμπληροῦται, ἐκτὸς τῶν κυρίων ὀνομάτων. Ἡ δὲ ἐλάσσω γραπτὴ πλευρὰ εἶναι ἐφθαρμένη, ἧς ὀλίγα μέρη πρὸς τὰ κάτω σώζονται, ἀλλὰ καὶ ταῦτα κολοβά. Ἡ πρώτη μείζων πλευρὰ ἔχει πέντε ἀνάθεσις δούλων, τὰς ἐξῆς,

- 1). Θίος τούχαν ἀγαθάν. Μενεβώλω ἄρχω, μεινὸς Ὅμολωτῶ, Ξενοφαντ[ος
 . . . . ἀντίθειτι παιδάριον τὸ γενόμενον αὐτῷ ἐκ τᾶς θρεπτᾶς
 . . . ., ὧ ὄ)νουμα Δαματρίος, ἱαρόν τῷ Σαράπι, τὰν ἀνάθεσιν ποιόμε-
 νος διὰ τῷ σουεδρίῳ καττὸν νόμον, σουευδοκίόντων κῆ τῶν οἰῶν . .
 5 . . . . . σίωνος Ξενοφάντω.
- 2). Θίος) τούχαν ἀγαθάν. Μεδίτωνος ἄρχω, μεινὸς Πανά-
 μω πέντε) κῆ δεκάτη, Ἀντίγων Ἀριστογείτονος
 ἀντίθειτι τὰν Φιδίαν θεράπηναν Εὐρώπαν ἱαρόν
 τῷ Σαράπι, τὰν ἀνάθεσιν ποιόμενος διὰ τῷ σουε-
 40 δρίῳ κατ) τὸν νόμον.
- 3). Καλλικῶνος ἄρχω, μεινὸς Δαματρίῳ πέντε κῆ δεκάτη,
 Πούριπος Προξένω ἀντίθειτι ἱαρόν τὰν Φιδίαν θεράπη-
 να)ν Ἀφροδιτίαν τῷ Σαράπι, παραμείνασαν ἄς αὐτῷ κῆ τῆ γου-
 ναι)κὶ αὐτῷ(F)αγαθὴν(F)ᾶς κα ζώωνθι, τὰν ἀνάθεσιν ποιόμε-
 45 νος διὰ τῷ σουεδρίῳ καττὸν νόμον. Κῆ κατέθαλε τῷ ταμίῃ
 ἐ)πὶ τῶν ἱαρόν τὸ γινιούμενον δραχμὰς Φίκατι παραχρῆμα.
- 4). Ἀλεξικράτιος ἄρχω, μεινὸς Δαματρίῳ πέντε
 κῆ δεκάτη Μίκολος Ἀριστογίτονος ἀντίθειτι
 τὰν Φιδίαν θρεπτὰν Εὐφροσόναν ἱαρόν τει Σαρά-
 20 πι, τὰν ἀνάθεσιν ποιόμενος διὰ τῷ σουεδρίῳ κατ-
 τὸν νόμον.
- 5). Δεξιέπω ἄρχω, μεινὸς Ἐρμαίῳ πέντε κῆ δεκάτη, Δαμά-

(α) Ὅρα τὸ προηγούμενον δ' τεῦχος τοῦ Ἀθηναίου,

γειτος Καφισοδώρω ἀντίθειτι τὰς Φιδίας δούλας Ζωί-
λαν καὶ Δαμῶν ἱερὰς τεῖ Σαράπει, τὰν ἀνάθεσιν ποιόμε-
25 νος διὰ τῷ σουνεδρίῳ καττὸν νόμον.

Ἐν τῇ τρίτῃ ἀναθέσει, στίχῳ 14 πρὸ τοῦ ἀρκτικοῦ α τοῦ ἀγαθὴν ὑπάρχει γράμμα ἐφθαρμένον· ἐκ τινων δὲ σωζομένων ἰχνῶν εἰκάζεται, ὅτι εἶναι τὸ δίγαμμα **F**. Ὁμοίως ὑπάρχει γράμμα ἐφθαρμένον καὶ πρὸ τοῦ «ἀς κα» ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ. Συνεπληρώθη καὶ τοῦτο διὰ τοῦ **F**.

Ἡ δὲ ἐλάσσων πλευρὰ σώζει τὰ ἐξῆς,

. . . . .
 . . . . .
 . . . . . (ποιό-
 μενος τὰν ἀνάθεσιν [διὰ
 τῷ σουνεδρίῳ καττὸν νόμον.
 . . . . .
 Ὁμολογῶ πετράδι . . . . .
 5 ἀντίθ]ειτι τεῖ Σαράπει τὰν [Φιδίαν
 . . . . τὰν ἀνάθεσιν ποιόμε[νος . . .
 . . . . τὸν νόμον . . . . .
 . . . . .
 . . . . .

Εὐρέθη καὶ ἡ στήλη αὕτη ἐν τῇ αὐτῇ θέσει καὶ κατὰ τὸν αὐ-
τὸν χρόνον, καθ' ὃν καὶ ἡ προηγουμένη.

γ') Στήλη τετράγωνος, λίθου ὁμοίου, τεθλασμένη τὸ ἄνω μέ-
ρος. Ἔχει δὲ ὕψος 0,65, πλάτος 0,48 καὶ πάχος 0,28. Ἐπι-
γραφὰς δὲ ἔχει εἰς τὰς τρεῖς πλευράς.

Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πλευρᾷ ἔχει τρεῖς ἀναθέσεις δούλων, τὰς
ἐξῆς,

. . . . . λείς Σ . . . . .
 Σαράπει, Ἴσι, Ἄνουβ[ι].
 1.) Κ]αλλικῶνος ἄρχοντος, μεινὸς Ἄγριωνίῳ ὀγδ(ὀθ)
 ἐπὶ Φικάδι, Ἀρτάμων Ζωπούρω ἀντίθειτι τῶς
 5 Φιδίως δούλως Ἀγείσιαν κῆ Παράμονον ἱερῶς
 τῷ Σαράπει, παραμείναντας ἄς αὐτῷ, ἄς κα ζῶει,
 ἀνεγκλείτως κῆ τῶς γονεῦς αὐτῷ, τὰν ἀνάθε-
 σιν ποιόμενος διὰ τῷ σουνεδρίῳ καττὸν νόμον.

- 2). 40 Θιοδώρω ἄρχω, μεινὸς Θιοῦτω πέντε
κῆ δεκάτη, Εὐδαμος Ὀμολοίχω, ἀντίθειτι τὸν
Φίδιον δοῦλον Μελίτωνα ἱερὸν τεῖ Σαρά-
πι, τὰν ἀνάθεσιν ποιόμενος διὰ τᾶς βωλᾶς
κα]ττὸν νόμον, μεί προθείκοντ(α) μειθενί μει-
θέν).
- 3) 15 . . . νος ἄρχω, μεινὸς Ἄλαλκομενίω
πέντε] κῆ δεκάτη, Ξένων Ἀρχεδάμω ἀν-
τίθειτι] τὸν Φίδιον δοῦλον Μελίτωνα ἱερὸν τεῖ
Σαράπι, μεί προθείκοντα μειθενί, τὰν ἀνάθε-
σιν ποιόμενος διὰ τῷ συνεδρίω καττὸν
20 νόμον.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ πλευρᾷ ἔχει ἐτέρας τρεῖς ἀναθέσεις δού-
λων, τὰς ἐξῆς,

- 1). 4) Θίο]ς τιούχα ἀγαθᾶ. Μεινὸς Προστα-
τηρίω τριακάδι, Φιλόξενος Εὐμαρίδαο
ἀντίθειτι τεῖ Σαράπι ἱερὰν τὰν Φιδί-
αν δούλαν Ἀσκληπῶν, τὰν ἀνάθεσιν ποι-
5 ὄμενος διὰ τῷ συνεδρίω καττὸν νόμον.
- 2). Ἀρχείνω ἄρχω, μεινὸς Θιοῦτω
πέντε κῆ δεκάτη, Διουκλείς κῆ Κω-
τίλα ἀντίθειτι τὰν Φιδίαν θρε-
πτὰν, ἧ ὄνιομα Ζωπουρίνα, ἱερ[ὰν
40 τεῖ Σεράπει, παραμείνασαν αὐτε-
ίς, ἅς κα ζῶνθι, ἀνεκλείτως, τὰν
ἀνάθεσιν ποιούμενει διὰ τῷ σ[ο-
υνεδρίω κατὰ τὸν νόμον.
- 3). Ἄρχοντος Διοκλείδου, μηνὸς
15 Ὀμολωτοῦ ἱκάδι, Καλλῷ Στράτω-
νος, παρόντος αὐτῇ τοῦ υἱοῦ Πο-
λυξένου τοῦ Πολυξένου, ἀνα-
τίθησι τὴν ἰδίαν θρεπτὴν,
ἧ ὄνομα Ἀγαθαμερίς, καὶ τὸ ἐ-
20 ξ αὐτῆς καράσιον, ἧ ὄνομα Σω-
τηρίς, ἱεροῦς τῷ Σεράπει,
ποιουμένη τὴν ἀνάθεσιν
διὰ τοῦ συνεδρίου κατὰ τὸν
νόμον.

Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ πλευρᾷ, κολοβῇ τὰ ἄνω καὶ ἐφθαρμένη, σώζονται τὰ ἐξῆς,

- 1). Ἄρχοντος Κ(α)φισίου, μηνὸς Ἄ(γρι-
ωνίου τριακάδι, Ζώϊλος Ἄρνιου
ἐρώμενος ὑπὸ τοῦ θρέψαντος
Ἄρνιου, ἱερὸς τῷ Σεράπει, παρα-
5 μείνας δὲ αὐτῷ τε Ἄρνια καὶ τῇ (γυ-
ναικὶ αὐτοῦ Λαμπρίδι, καὶ παραμε-
μενηκῶς κατὰ τὴν ἀνιέρωσιν . . .
κατέβαλεν . . . . .
μου γινόμενον . . . . .

- 2). 40 Ἄρχοντος Πάτρωνος, μείνους Ἄ(γρι-
ωνίῳ πέντε καὶ δεκάτῃ Φιλῶ ἱερὰ τῆ
Σαράπι) . . . . .
. . . . .

Εὐρέθη καὶ ἡ στήλη αὕτη ἐν τῇ αὐτῇ θέσει κατὰ τὸν νοέμ-
βριον τοῦ 1880.

δ') Πέντε τεμάχια ἐκ τοῦ ἄνω καὶ κάτω μέρους στήλης τε-
τραγώνου μεγάλης, λίθου ὁμοίου. Ἡ στήλη ἔφερε κατὰ τὸ μέσον,
ὡς ἐκ τῶν τεμαχίων καταφαίνεται, ἐν ἐκάστῃ πλευρᾷ ἀναγλύ-
πτους κεφαλὰς ἐλάφου μετὰ κεράτων πολυσχιδῶν, συνδεομένας
πρὸς ἀλλήλας διὰ ταινιῶν κομβοειδῶν. Πρὸς δὲ τὸ ἄνω μέρος ἡ
στήλη περιεβάλλετο διὰ κυματοειδοῦς ταινίας ἐκ κλάδων μυρ-
σίνης. Ἐπιγραφὰς δὲ ἔφερε κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς, ὡς ἐκ τῶν
τεμαχίων δείκνυται. Ἡ δὲ τετάρτη πλευρὰ αὐτῆς ἦν οὐτο μεθ'
ἐτέρας ὁμοίας στήλης. Τὰ τεμάχια τῆς πρώτης πλευρᾶς σώζουσι
δέκα ἀναθέσεις δούλων, τὰς ἐξῆς,

- 1). Ἄρχεδάμῳ ἄρχῳ, μείνους Ὁμολωίῳ
πέντε καὶ δεκάτῃ, Ἄλιπος Ἰππίῳ
ἀνί(θ)ειπὶ τὰν Φιδίαν δούλαν Εὐ-
ρώπαν ἢ Εὐφροσόναν ἱερὰν τῆ Σαράπι, τὰν ἀνάθε-
5 σιν ποιόμενος διὰ τῷ σουνε-
δρίῳ καττὸν νόμον.
- 2). Ἄρχοντος Ἀνχιάρου, μηνὸς Βουκατί-
ου τριακάδι, Λαμπρὶς Μολύνθου, παρόν-
των αὐτῆ (τῶν φ)ίλων Εὐάνδρου τοῦ Τιμογί-

- 40 τόνος, Ἄνα(ξ)ιδάμου τοῦ Καλλικράτους,
Ἄριστοκλέ(ο)υς τοῦ Τιμογίτονος, ἀνα-
τίθησι τὴν (ἰ)δίαν δούλην Σοβαρὸν ἱεράν
τῷ Σεράπι(δι), μηθεὶ προσήκουσαν μη-
θὲν, τὴν (ἀν)άθεσιν ποιουμένη διὰ
- 15 τοῦ σ(υ)νεδρίου κατὰ τὸν νόμον.
- 3). Ἄρχοντος Κριτολάου, μηνὸς Ἑρμαίου πέντε καὶ δεκάτη,
Μίλων Ἰππίνου καὶ Τηλεμαχίς Εὐβούλου ἀνατιθέασι τὸν
ἴδιον δούλον Ζώπυρον
ἱερόν τῷ Σεράπιδι, παραμείναντα αὐτοῖς ἀνεκλήτως,
τὴν ἀνάθεσιν ποιούμενοι
διὰ τοῦ συνεδρίου κατὰ τὸν νόμον.
- 4). 20 Ἄρχοντος Κριτολάου, μηνὸς Ἀλαλκομενείου τριακάδι,
Τηλεμαχίς Εὐβούλου, παρόντος αὐτῆ τοῦ ἀνδρὸς
Μίλωνος τοῦ Ἰππίνου, ἀνατίθησι τὴν ἰδίαν δούλην Σωτη-
ρίχαν ἱε(ράν τῷ) Σεράπιδι, μὴ προσήκουσαν μηθεὶ
μηθὲν, τὴν ἀνάθεσιν ποιουμένη(η) διὰ τοῦ συνεδρ(ίου) κατὰ
τὸν (νόμο(ν)).
- 5). . . . . τος
. . . . . μενὸς . . . .
- 25 ω πέντε (κῆ δε)κάτη, Ἄλε-
. . . . . Ἀθανάσιο Λε
βαδ(ε)ύς ἀνατίθει(τι
τ)ὰν Φιδίαν ἀπε-
λέ)θειρον αὐτῷ Εὐδ. . . .
- 30 ἱεράν τεῖ Σεράπι,
τὰν ἀνάθεσιν ποιόμε-
νος διὰ τῷ συνεδρίῳ
καττὸν νόμον.
- 6). Ἄρχοντος Δεξιππου, μηνὸς Θούτου πέν-
35 τε καὶ δεκάτη, Σάμιχος Ἰππομένους ἀνατίθη-
σι τὸν ἴδιον δούλον Σωσίβιον ἱερόν τῷ Σερά(πιδι,
μὴ προσήκοντα μηθεὶ μηθὲν ἀπὸ τῆς
δε τῆς ἡμέρας, τὴν ἀνάθεσιν ποιούμενος
διὰ τοῦ συνεδρίου κατὰ τὸν νόμον.
- 7). 40 Ἄρχοντος Πάτρωνος, μηνὸς Ἀλαλκομε-
νίου, Ζώϊλος καὶ Εὐβούλος οἱ Καφισίου ἀνα-
τιθέασι τὴν ἰδίαν δούλην Εὐρροσύνην ἱε-
ράν τῷ Σεράπιδι, παραμείναςαν τῇ μητρ-
ὶ αὐτῶν, ἕως ἂν ζῆ, ἀνεκλήτως, τὴν ἀνάθε-

45 σιν ποιούμενοι διὰ τοῦ συνεδρίου κατὰ τὸν νόμον

8). . . . .
 . . . . .
 . . . . . ἱαρ)ἄν

τῷ Σεράπιδι παραμείν(ασαν αὐτῇ
 ἀνεγκλ)ήτως, ἕως ἂν (ζῆ, τὴν

50 ἀνά)θεισιν ποιουμένη (διὰ
 τοῦ συνεδρίου κατὰ τὸν νόμον.

9). Ἄρχοντος Νίκωνος, μη(νὸς Βου)κατίου πέντε καὶ δεκά-
 τη, Ἄριστοκλῆς Καλλικράτιος ἀνατίθεισι τὴν ἰδίαν
 δούλην Ζώϊλαν καὶ τὸν (υἱὸν) αὐτῆς Ἑρμαῖον ἱεροῦς τῷ
 Σεράπιδι, παραμείναντας τῇ γυναικί αὐτοῦ,
 ἕ)ως ἂν ζῶι, ἀνεγκλ(ήτ)ως, τὴν ἀνά)θεισιν ποιούμενος
 διὰ τοῦ συνεδρίου κατὰ τὸν νόμον.

40). 55 . . . . ἄρχω, μείνὸς Ἄγριωνίω πέντε καὶ δεκάτη,
 Μνασίκλια Ἄντιγένιος, παρίοντων αὐτῇ τῶν
 φίλων . . . .) Μάκρωνος, Δάμων(ος) Καλλικλῆος, ἀνατί-
 θεισι τὼς Φιδίως δούλως Εὐκλίδαν καὶ Ζώϊλον ἱερῶς (τῷ
 Σαράπ)ος, τὴν ἀνά)θεισιν ποιούμενα διὰ τῷ συνεδρίῳ
 καττὸν νόμον.

Τὰ δὲ τεμάχια τῆς δευτέρας πλευρᾶς σώζουσι τέσσαρας μό-
 νον ἀναθέσεις δούλων, τὰς ἐξῆς,

4). Ἄρχοντος Ἀλεξί)ωνος, μη(νὸς Βου)κατίου. . . .

Δημητρία ἱερὰ τοῦ Σεράπ)δος,
 παρόντος αὐτῇ τοῦ ἱεράρ-
 χου Ἀγαθοκλέους τοῦ

5 Κάλλωνος, ἀντί(θησι
 τὴν ἰδίαν θρε(πτὴν Πα-
 ραμόναν ἱεράν (τοῦ
 Σεράπ)δος, παραμ(είνας-
 αν ἑαυτῇ ἀνεγκλ(ή)τως,

40 ἕως ἂν ζῆ, τὴν ἀνά)θεισιν
 ποιουμένη διὰ (τοῦ συνε-
 δρίου κατὰ τὸν (νόμον,
 συμπερόντος καὶ εὐδο-
 κούντος. . . Ἀὐτομέ-

45 νους τοῦ Ἐνπέδωνος.

2). Ἄρχοντος Πάτρω-

- νος μηνός Ὀμολωίου πέν-
 τε καὶ δεκάτη) Ζώϊλος ἱερός τοῦ
 Σεράπειδος, παρόντος α-
 20 ὑτῶ τοῦ ἱερέρχου Ἀλίππου
 τοῦ . . .) του, ἀνατίθησι τ-
 ὀ ἴδιον δουλικὸν π-
 αιδάριον, ὃ ὄνομα
 . . . , ἱερόν) τῷ Σεράπει, μ-
 25 ἢ προσῆκον) μῆθενὶ μῆθὲν,
 τὴν ἀνάθεσιν) ποιούμενος
 (διὰ τοῦ συνεδρίου κατὰ τὸν νόμον).
 3). Ἄρχοντας Θεοδώρου, μηνός Θυ-
 ίου πέντε καὶ δεκάτη, Ἀγαθῷ Ἀ-
 30 ναξίππου, παρόντος αὐτῆ καὶ σ-
 υνευαρεστοῦντος τοῦ υἱοῦ
 Ἀρχεδάμου τοῦ Ὀλυνπίχου, ἀνα-
 τίθησι τοὺς ἴδιους δούλους Ζώ-
 ιλον καὶ Καφισίαν ἱερούς τῷ Σε-
 35 ράπιδι, τὴν ἀνάθεσιν ποιουμένη
 διὰ τοῦ συνεδρίου κατὰ τὸν νόμον.
 4). Ἄρχοντας Διοκλίδου, μηνός Δαμα-
 τρίου τριακάδι, Ἀριστῷ Καλλικράτους,
 παρόντος αὐτῆ τοῦ ἀνδρὸς Εὐάνδρου (τοῦ
 40 Τιμογίττου, Καλλικράτης καὶ Σιμίας
 καὶ Κηφισόδωρος οἱ Σιμίου, παρόντος αὐτοῖς
 τοῦ πατρὸς Σιμίου, ἔγγραφον ἀποτίθενται . .
 τοὺς ἄρχοντας διὰ τοῦ συνεδρίου εὐαρεστοῦν-
 τες, τῆ(ν) ἀνιέρωσιν πεπόηται Φιλόξενος Φιλοξένου, . . .
 45 μένιος Πτολεμαίου ἐν τῷ . . . . Εὐθύουλου ἄρχοντας.

Τὸ δὲ τῆς τρίτης πλευρᾶς τεμάχιον σώζει τὰ ἑξῆς,

- 1). . . . . μηνός Ἴπποδρομίου
 . . . . Θύρσος Ἐνπέ-
 δωνος) . . . . .
 . . . . .
 2). Ἄρχοντας Πάτρωνος, μηνός Ὀμολω-
 5 ίου πέντε καὶ δεκάτη, Ἀθηναῖς
 ἱερά τοῦ Σεράπειδος, παρόν-
 τος αὐτῆ τοῦ ἱερέρχου
 . . . . .)ου τοῦ Ἴππίου,
 . . . . .

Αἱ ἀνωτέρω ἀνάθεσσις εἰσὶ γεγραμμένα ἐν τοῖς κενοῖς μέρεσι τῶν τεμαχίων. Πλεῖστοι δὲ στίχοι διέρχονται καὶ διὰ τῶν κερμάτων τῆς κεφαλῆς τῆς ἐλάφου, τῶν ἀνηρτημένων κομβοειδῶν ταινωῶν καὶ τῶν κλάδων τῆς μυρσίνης. Εἰς πολλὰ δὲ μέρη τὰ τεμάχια ἔφερον ἀπολιθώσας χωμάτων καὶ προσκεκολλημένην τίτανον (ἄσβεστον), ἕνεκα τῶν ὑποίων ἢ ἀνάγνωσις καθίστατο πολὺ δυσχερής.

Εὐρέθησαν καὶ τὰ τεμάχια ταῦτα ἐν τῇ αὐτῇ θέσει κατὰ τὸ ἔτος 1871.

ε') Βάθρον τετράγωνον, λίθου ὁμοίου, ὕψους 0,45, πλάτους 0,75 καὶ πάχους 0,65. Πρὸς τὸ ἄνω μέρος τῆς ἔμπροσθεν πλευρᾶς ἔχει τὴν ἐξῆς ἀνάθεσιν,

Θεὸς τύχη ἀγαθῇ. Ἄρχοντος Ἀντίγωνος, μηνὸς
Δαματρίου τριακάδι, Παρθένα ἱερὰ τοῦ Σερά-
πιδος, παρόντος αὐτῆ τοῦ ἱεράρχου Ἀθανίου τοῦ Ἀριστί-
που, ἀνατίθησι τὴν ἰδίαν δούλην Ἀθηναίδα τῷ Σεράπι, παρα-

5 μείναταν ἑαυτῇ καὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς Φίλωνι Δαυλιεὶ πάντα τὸν τῆς
ζωῆς χρόνον ἀνεκλήτως, ποιουμένη τὴν ἀνάθεσιν διὰ τοῦ συνεδρίου
κατὰ τὸν νόμον.

Εὐρέθη καὶ τὸ βάθρον τοῦτο ἐν τῇ αὐτῇ θέσει καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν καὶ τὰ προηγούμενα τεμάχια.

ς') Τεμάχιον λίθου ὁμοίου ἔχον τὴν ἐξῆς ἀνάθεσιν,

Δεξίππου ἄρχοντος, μηνὸς Ἀλαλοκομενείου πέντε καὶ δεκάτη, Ξε-
νότιμος Ἐπιτέλους ἀνατίθησι τὴν ἰδίαν δούλην(ν. . . . .

μένην ἐπὶ δωρεᾷ καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς κοράσιον Ζωίλαν (ἱερὰς τῷ Σεράπιδ-
ι, μὴ προσηκούσας μήτε ἐμοὶ, μήτε ἄλλω μνηενί, τὴν ἀνά-

5 θεσιν ποιούμενος) διὰ τοῦ συνεδρίου (κατὰ τὸν νόμον.

Εὐρέθη καὶ τοῦτο ἐν τῇ αὐτῇ θέσει καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν καὶ τὸ προηγούμενον βάθρον.

Οἱ ἀνωτέρω δημοσιευόμενοι ἐνεπίγραφοι λίθοι εὐρίσκονται ἐν τῇ ἐν τῷ χωρίῳ Κάπρουνα συλλογῇ τῶν ἀρχαιοτήτων Χαιρωνείας, ἧτις ἐσχηματίσθη δαπάνη καὶ ἐπιμελεία τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας.

ζ') Τεμάχιον λίθου φαιῶ, ἐντετοιχισμένον ἐν τῇ ἀρκτικῇ

πλευρᾶ τῆς ἐν Κάπρουνα οἰκίας τοῦ πολίτου Λουκᾶ Βλαχάκη, παρὰ τὴν θύραν. Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τούτου, ἔχοντος μῆκος 0,38 καὶ πλάτος 0,28, ὑπάρχει τὸ ἐξῆς προξενικὸν ψηφίσμα, ἀνέκδοτον, καθ' ὅσον γνωρίζομεν,

Ἄ γ α θ ἦ τ ὄ χ η.

Φαινὸς Πούθωνος ἔλεξε, δεδόχθη
τῇ βωλῇ κῆ τῷ δάμῳ πρόξενον εἶμεν
κῆ εὐεργέταν τᾶς πόλιος Χηρωνεῖων

- 5 Ἰατροκλεῖν Ἰατροκλείος Πευμάτιον,
κῆ αὐτὸν κῆ ἐς γόνως, κῆ εἶμεν αὐτῷ γᾶς
κῆ Φυκίας ἐνωνᾶν κῆ ἀσφάλιαν, κῆ πολέ-
μῳ κῆ ἱράνας, κῆ τὰ ἄλλα πάντα, καθάπερ
κῆ τῆς ἄλλυς προξένους.

Τὸ ἐν τῷ πέμπτῳ στίχῳ ἐθνικὸν Πευμάτιον κατὰ πρῶτον ἐν τούτῳ τῷ ψηφίσματι, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, παρουσιάζεται. Ἡ δὲ ἐν τῷ ἐβδόμῳ στίχῳ λέξις ἐνωνᾶ, ἐκ τῆς ἐν καὶ ὠνῆ = ἔμπασις ἢ ἔππασις, ὡς ἀπαντᾶ ἐν ἄλλοις προξενικοῖς ψηφίσμασι τῆς Βοιωτίας, κατὰ πρῶτον ἐνταῦθα παρουσιάζεται.

Ἐν τῷ ἐλληνικῷ λεξικῷ Ἄ. Σακελλαρίου σημειοῦται ἡ λέξις ἐνωνᾶ ὡς δωρικῆ, εὐρισκομένη ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ μουσείου Σπάρτης. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές. Πρὸ τριῶν περίπου ἐτῶν ἐγὼ ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σακελλαρίου περὶ νέων λέξεων εὐρισκομένων ἐν ἐπιγραφαῖς, εἶπον αὐτῷ σὺν ἄλλαις, ὅτι ἡ λέξις ἐνωνᾶ ἀπαντᾶ ἐν τούτῳ τῷ προξενικῷ ψηφίσματι Χαιρωνείας, καὶ οὐχὶ ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ μουσείου Σπάρτης, ὡς σημειοῖ.

B'. Λεβαθείας.

α') Βάθρον τετράγωνον, (λίθου λευκοῦ, ἔχον ὕψος 0,25, μῆκος 0,85 καὶ πλάτος 0,85. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας φέρει δύο κοιλοτήτας, ἐφ' ὧν ἴστατό ποτε ἄγαλμα, οὗ τὸ ὄνομά ἐστιν ἐγκεχαραγμένον, γράμμασι καλῆς ἐποχῆς, ἐν τῇ ἔμπροσθεν πλευρᾷ, τοῖς ἐξῆς,

Ἰππων Ἐπινίκαν Νικίαςο

Διὶ Τρεφωνίοι.

Ἐν δὲ ταῖς δύο ἄλλαις παρακειμέναις πλευραῖς ὑπάρχουσι δύο ἀναθέσεις δούλων. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡ ἐξῆς,

Φιλλῶ Νιομινίω, παριόντος (αὐτῆι κῆ τῶ οὐτῶ Νιομεινίω Ἄρ-
(ιστ)ωνος ἀντίθ[ε]ιτι
τὰν Φιδίαν δούλαν Ἑρμαίαν τεῖ Δι τεῖ βασιλεῖ κῆ τῷ Τρεφωνί(υ)
ἱαρὰν εἶμε(ν

τὸν πάντα χρόνον, μεῖτε Φιλλῶι ποθίκωσαν μεῖτε τῶς κλαρονόμουσ ἀυ-
τᾶς, μεῖτε ἄλλει μειθενὶ κατὰ μειθένα τρόπον. Εἰ δὲ κά τις ἀντι-
ποιεῖτη Ἑ-

5 ρμαίας, εἰ ἄλλο τι ἀδικί καθ' ὄν δεῖ τινα ὦν τρόπον, ο(ὐ)περδι-
κίόνθω κῆ προῖστ-
άνθω τὸ τε ἱαρεῖες κῆ τὸ ἱαράρχη, τὸ ἦι ἐν ἀρχεῖ ἰόντες, κῆ τῶν
ἄλλων ὁ βει(ι-
λόμενος. Φίστορες Διογίτων Ἄφελίσκω, Ξένων Καφισοδώρω, Καρ-
πίνος Ἑ.-

..κω, Πουθαγόρας Κλίωνος.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ ἡ ἐξῆς,

. . . . . (ἀντίθ[ε]ιτι
παι)δάριον Ἀθάνωνα τῷ Δι τεῖ βασιλεῖ κῆ τεῖ Τρεφωνίει ἱαρὸν εἶ-
μεν τὸν πᾶν(τα
χρό)νον ἀπὸ τᾶς δε τᾶς ἀμέρας, μεῖ προθίκοντα μεῖτε αὐτεῖ Σάω-
νι, μεῖτε ἄλλει
μειθενὶ κατὰ μειθένα τρόπον. Ἡ δὲ κά τις ἀντιποιεῖτη Ἀθάνωνος,
εἰ ἄλλο τι ἀδικί
κ) καθ' ὄν τινα ὦν τρόπον, οὐπερδικίόνθω κῆ προῖστάνθω τὸ τε ἱα-
ρεῖες κῆ τε(ι

5 ἱα)ράρχη, τὸ ἦι ἀντιτιονχάνοντες, κῆ τῶν ἄλλων ὁ βειλόμενος.
Φίστορες(ς

. . . . . λείς Σάωνος, Εὐδῶλος Σωκράτιος, Νίκαρχος κῆ Κράτων
Εὐνοσιδί(αο.

Ἐν τῇ πρώτῃ ἀναθέσει, στίχῳ πρώτῳ «(Φιλλ)ῶ Νιομινίω» τὸ μι εἶναι γεγραμμένον διὰ τοῦ ι· τὸ δὲ αὐτῶ Νιομεινίω» διὰ τοῦ ει. Ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ «τεῖ Δι» τὸ τεῖ (=τῷ) διὰ τοῦ ει. «τεῖ βασιλεῖ» τὸ τεῖ διὰ τοῦ ει. «κῆ τῷ Τρεφωνί(υ)» τὸ τῷ διὰ τοῦ υ· τὴν δὲ κατάληξιν τοῦ Τρεφωνίου (υ) παρέλειψεν ὁ ἐγγραφέτης. Ἐν τῷ τετάρτῳ στίχῳ, «μεῖτε ἄλλει» τὸ λεῖ (=υ) διὰ

τοῦ ει. Ἐν τῷ πέμπτῳ στίχῳ «ἀδικί» τὸ κί διὰ τοῦ ι· «ο(ύ)-περδικιόνθω» τὸ υ παρέλειψεν ὁ ἐγχαράκτης. Ἐν τῷ ἕκτῳ στίχῳ «τύ τε ἰαρῆτες κῆ τὺ ἰαράρχη» τὸ τὺ (= τοί) διὰ τοῦ υ. «τὺ ἦι ἐν ἀρχεῖ ἰόντες» τὸ ἦι (κτητικὴ ἀντωνυμία· ἐῆι = ἦι) διὰ τοῦ η μετὰ προσγεγραμμένου ι. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀναθέσει, στίχῳ πρώτῳ, «τῦ Δι» τὸ τῦ διὰ τοῦ υ. «τεῖ βασιλεῖ» τὸ τεῖ διὰ τοῦ ει· «κῆ τεῖ Τρεφωνίει» τὸ τεῖ διὰ τοῦ ει. Ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ «μεῖτε αὐτεῖ Σάωνι» τὸ τεῖ (= τῦ) διὰ τοῦ ει. Ἐν τῷ τετάρτῳ καὶ πέμπτῳ στίχῳ «κῆ τε(ι) ἰαράρχη» τὸ τεῖ (= τοί) διὰ τοῦ ει· τὸ ι ἐλλείπει ἔνεκα φθορᾶς τοῦ λίθου.

Ἐν τῇ πρώτῃ ἀναθέσει, στίχῳ ἕκτῳ καὶ ἐβδόμῳ, ὑπάρχει ἡ μετοχὴ βε(ι)λόμενος = βωλόμενος = βουλόμενος. Ἐπίσης καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀναθέσει, στίχῳ πέμπτῳ, ὑπάρχει ἡ ἰδία μετοχὴ βειλόμενος. Νομίζω ὅτι κατὰ πρῶτον ἐνταῦθα ἀπαντᾷ ἐν Βοιωτικῇ διαλέκτῳ βείλομαι ἀντὶ βώλομαι, ὡς Εὐβωλος, βωλὴ κλπ.

Ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ πλευρᾷ τοῦ βάρου, ἧτις δὲν εἶναι λελειασμένη καὶ ἧτις ἡνοῦτο μετ' ἄλλου λίθου, σώζονται τὰ ἑξῆς,

. . . . . σεβα-

στὸν Γερμανικοῦ υἱὸν

Καίσαρα Δροῦσον Γερμανικὸν

Σκύλαξ . . . σικράτους Λεθαδεῖ(ος)

5 ἀγωνοθ . . . . .

Καὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τὸ ἄνω καὶ κάτω ἄκρον τοῦ βάρου ἐστὶ τετριμμένον ἔνεκα μεταγενεστέρως χρήσεως.

Τὸ βάρου εὐρέθη κατὰ τὸν παρελθόντα νοέμβριον πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς πόλεως Λεθαδείας, ἀνοιγομένων τῶν θεμελιῶν τῆς οἰκίας τοῦ πολίτου Κωνσταντίνου Τομαρᾶ. Τὸ βάρου παρέλαθεν ἐκεῖθεν ὁ ἀστυνόμος Λεθαδείας κ. Λουκίδης καὶ μετεκόμισεν αὐτὸ εἰς τὴν δημοτικὴν σχολὴν, ἐν ἣ εἰσι καταθεθεμένοι καὶ ἄλλοι τινὲς λίθοι ἐνεπίγραφοι. Κατὰ τὰς ἀρχὰς παρελθόντος Δεκεμβρίου διερχόμενος διὰ Λεθαδείας ἔμαθον τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ βάρου καὶ μετέβην εἰς τὴν δημοτικὴν σχολὴν. Τὸ βάρου εὔρον ἐν τινι στενοχώρῳ θέσει καὶ ἀντεστραμμένον. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε καιρὸν οὔτε προχείρους ἐργάτας εἶχον, ἵνα ἀνα-

στρέψω αὐτὸ καὶ ἀναγνώσω, περιωρίσθην μόνον νὰ λάβω μετὰ πολλῆς δυσχερείας ἀποτυπώματα ἐπὶ χάρτου τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν, ἐφ' ὧν ἀνεγνώσθησαν τὰ ἀνωτέρω.

(ἀκολουθεῖ.)

Π. ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΩΝ ΕΚ ΛΑΜΨΑΚΟΥ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΛΙΘΩΝ.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει ἐξεδώκαμεν ὡς *μιαρ* ἐπιγραφὴν τὸ κείμενον τριῶν λίθων ἐν Λαμψάκῳ εὐρεθέντων, καθὼς δηλ. μᾶς τὸ εἶχον πέμψει ἐν τρισὶ χαρτίνοις ἐκτύποις ὡς ἐν ὄλον οἱ πέμψαντες καὶ γράψαντες ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναγινώσκεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ καθὼς ἡμεῖς ἐπιστεύσαμεν, βλέποντες ὅτι τὰ τοῦ τρίτου ἐκτύπου γράμματα, ἔνθα ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους, δὲν διέφερον οὐσιωδῶς τῶν ἐν τοῖς δυσὶ προτέροις.

Ἄλλὰ τῶρα ἀφοῦ ἐκομίσθησαν ἐδῶ εἰς Ἀθήνας οἱ τρεῖς λίθοι, εἶδαμεν ἐναργῶς, ὅτι μόνον οἱ δύο πρότεροι συνανήκουσιν ἀλλήλοις (μὲ πόσον ἐν τῷ μεταξὺ χάσμα, ἀδηλον, ἴσως ὅμως ὄχι πολὺ) οἱ ἔχοντες τοὺς στίχους 1—72 τῆς ἐκδοθείσης ἐπιγραφῆς, ὁ δὲ τρίτος λίθος, ἐν ᾧ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους, εἶναι βεβαίως τεμάχιον ἄλλης στήλης, καθὼς καταφαίνεται ἐκ τοῦ πάχους τοῦ λίθου καὶ ἐκ τοῦ σχήματος δὲ τῶν ὀλίγων τι μεγαλλιτέρων γραμμάτων, ὧν τὸ χάραγμα καὶ ἐπιμελέστερον καὶ κανονικώτερον τοῦ τῶν ἄλλων δύο λίθων, εἰ καὶ εἶναι ἴσως τῶν αὐτῶν χρόνων.

Ἡ νῦν λοιπὸν δευτέρα αὕτη ἐκδοσις τοῦ ὄλου κειμένου μᾶς στερεῖ μὲν τῆς εὐχαριστήσεως τοῦ νὰ ἔχωμεν ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἀρχαίῳ ἐγγράφῳ τὰ δύο τεθρυλημένα ὀνόματα τοῦ Τίτου

Φλαμινίνου και τοῦ Θεμιστοκλέους, ἄλλως ὅμως πολὺ δὲν ἀνα-
τρέπει ὅσα κύρια ἐν τῇ προτέρᾳ ἐκδόσει ἐρρήθησαν. Ὁ Θεμιστο-
κλῆς μένει Θεμιστοκλῆς, ὡς και ὁ Κλεόφαντος, μόνον δὲν συνε-
πρέσβευσε μετ' ἄλλων εἰς Ῥώμην ἐπὶ Τίτου Φλαμινίνου ὁ Θε-
μιστοκλῆς, ἀλλ' ἀναφέρεται δι' ἄλλο τι ἐν ἰδίῳ ψηφίσματι.

Κέρδος δ' ἔχομεν ἐκ τῆς ὄψεως τῶν λίθων οὐ μικρόν. Ὡς
θέλει πᾶς τις ἰδεῖ ἐκ τῶν κατωτέρω, οἱ στίχοι μὲν τῶν πρώ-
των δύο λίθων ἀνεγνώσθησαν νῦν ἀκριβέστερον και ἀλλαχοῦ
και κατὰ τὰ ἄκρα των, ἐνθα γνωσθέντος τοῦ πόσον ἐκατέρω-
θεν μέρος τοῦ ἐπιγεγραμμένου πλάτους ἔλειψε, (διότι σώζεται
ὀλόκληρος ἡ ἀντίθετος τῆς ἐγγραμμιάτου ἐπιφανείας ἄγραφος,
ἦτοι ἡ ὀπίσω ἐπιφάνεια) συνηρμολογήθησαν νῦν, δι' εὐλόγων
συμπληρώσεων, ἐν μείζονι συνεχείᾳ, οἱ δὲ στίχοι τοῦ τρίτου λί-
θου, οὓς τότε *κολοβοὺς φαινομένους ἡμῖν ἐκατέρωθεν*, δὲν
ἤξεύραμεν πῶς νὰ τοποθετήσωμεν, τώρα φαίνονται, ὅτι δὲν εἶ-
ναι ἐκατέρωθεν κολοβοί, ἀλλ' ἄρχονται ἀνελλιπῶς ἀπ' ἀριστε-
ρῶν (ἐνθα ἡ γωνία τοῦ λίθου σώζεται), εἶναι δὲ ἐξ ἄλλης βε-
βαίως στήλης, και οὕτω ἡ γνώσις ἡμῶν τοῦ κειμένου λαμβά-
νει ἐδραϊὰν βάσιν.

Τοσαῦτα ἀρκοῦσιν. Ἴδου νῦν τὸ ἠϋξημένον και διωρθωμένον
κειμένον τῆς δευτέρας ἐκδόσεως, ὅπερ μᾶς παρέχει δύο ἀντι-
ἐνὸς ψηφίσματα, τὸ μὲν πρῶτον, τὸ μακρόν, κολοβὸν ἄνω τε
και κάτω, τὸ δὲ δεύτερον, τὸ βραχύ, κολοβὸν μόνον ἄνωθεν
και ἐπὶ δεξιᾷ τῶ ὀρῶντι.

1.

..... ΕΥΠ; ἐράνω γεγραμμέν.....

..... και κατακαλουμένου μετὰ πάσης | ..

... τοὺς ἐπιδύσοντας ἑαυτοὺς και ψηφισαμένο(υ

ἵνα; τοῖς) πρεσβεύσασιν ὑπὲρ τῆς πόλεως πρὸς τε

5 Μασσαλιήτας και Ῥωμαίους τίμιόν τι ὑπάρξει παρὰ το(ῦ
δήμου κ)αι ἵνα ὅταν ἐπανέλθωσιν οἱ πρεσβευται προβο(υ-
λεύσει ἢ β)ουλή καθ' ὅτι τιμηθήσονται, και προβληθέν(τω
τινῶν και) οὐχ ὑπομενόντων, ἐνίων δὲ και χειροτονηθή(γτ-

- ων και ἔξο)μ)σοαμένων διὰ τὸ μέγεθος τῆς κομιδῆς. . .
- 40 . . . . . ρ; Ἀζγησίας προβληθεῖς ἀντι τοῦ ἔξο)σ(ασ-
θαι. . . παρακ;)ληθεῖς καὶ ἀξιωθεῖς ὑπὸ τοῦ δήμου οὐδ. .
. . . . . τῶν) κατὰ τὴν ἐκγ)δημίαν) κινδύνων, ἀλλ. .
. . . . . νος τὰ καθ' αὐτὸν τοῦ τῆι πόλει συμφέ(ρον-
τος ὑπέστη;) τὴν πρεσβεῖαν καὶ ἐγ)δημήσας καὶ πα(ραγ-
45 ενόμενος εἰς τὴν) Ἑλλάδα, ἐντυχῶν μετὰ τῶν συμπ(ρεσ-
βευτῶν τῶι στ)ρατηγῶι τῶν Ῥωμαίων τῶι ἐπὶ τῶν ναυ(τικῶ-
ν. . ; . . . ἄ)πελογίσαστο αὐτῶι διὰ πλειόνων διότι σ(υγ-
γενῆς ὦν καὶ) φίλος ὁ δῆμος τοῦ Ῥωμαίων δήμου ἐξαπέστ(ει-
λεν. . . . .) πρὸς αὐτὸν καὶ διότι ἀξιοί)η αὐτὸν καὶ παρα(καλ-
20 οί)η μετὰ τῶν σ)υμπρεσβευτῶν, ὄντων ἡμῶν συγγενῶν τ. . .
. . . . . ν περὶ τῆς πόλεως ἡμῶν ἵνα συντελῆ τα. .
. . . . . λυσιτελῆ τῶι δήμωι, ἐπιβ)λλειν γὰρ αὐτ. .
. . . . . προῖσ)τασθαι τῶν τῆι πόλει συμφερόντων διὰ τε (τὴν
ὑπάρχουσαν ἡ)μῖν πρὸς αὐτοὺς συγγένειαν, ἣν καὶ ἀπο. . .
25 . . . . . αι διὰ τὸ Μασσαλιήτας εἶναι ἡμῖν ἀδελφ(οὺς
οἱ) εἰσὶν φίλ)οι καὶ σύμμα)χοι τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαίων κ. . .
. . . . . λ)άθωσιν ἀποκρίσεις τὰς ἀρμοζούσας τ. . .
. . . . . στεῖλασθαι, δι' ὦν εὐθαρσέστερος ὁ δῆ(μος. .
. . . . . αἰς διασαφεῖ ἀποδεχόμενος τὴν οἰκει(ότητῆ-
30 τα καὶ συγγέν)ειαν τὴν ὑπάρχουσαν ἡμῖν πρὸς Ῥωμ(αίους
. . . . . το ἐὰν πρὸς τινὰς φιλίαν ἢ ὄρκια ποῆται. . . .
. . . . . συμπε)ριλήψεται τῆι πόλιν ἡμῶν καὶ διατη(ρήσει
τὴν δημοκρ)ατίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν εἰρή(νην
. . . . . Ι)ηται εὐχρηστήσειν καὶ διότι ἐὰν τις. . .
35 . . . . . αι οὐκ ἐπιτρέψει, ἀλλὰ κωλύσει· ἐντυ(χῶν με-
τὰ τῶν συμπρε)σβευτῶν τῶι ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ ταμία(ι. . .
. . . . . σ αὐτὸν ἀεὶ τινος ἀγαθοῦ παραίτιον γίνε(σθαι
. . . . . π)αρ' αὐτοῦ ἐπιστολήν πρὸς τὸν δῆμο(ν. . . .
. . . . . συμφέρουσαν εἶναι κατεχώρισεν εἰς. . . .
40 . . . . . διακομισθεῖς δὲ κ(αί. . . . .

- . . . . .
- . . . . . και; ὑπὲρ ὧν εἶχεν τὰ ψηφίσματα πα. . . . .
- . . . . . |; αν πλοῦν πολλὸν καὶ ἐπικίνδυνον επ. . . . .
- . . . . . σ; ιους παρεστήσατο αὐτοὺς καὶ ἐπρα. . . . .
- . . . . . ευτῶν εἰς τὸ συμπρεσβεύσασθαι μεθ' ἄ. . . . .
- 45 . . . . . Ῥώμην) κρίναντες δὲ χρήσιμον εἶναι ἀξιω. . . . .
- . . . . . ἐ)ξακοσίων συμφέρουσαν ἐπιστολήν ὑ. . . . .

- .....ον τῶν Τολοστοαγίων Γαλατῶν διακομισθεῖς
 δὲ μετὰ τῶν συμπρεσβευτῶν καὶ τῶν συναποστ(αλέντ-
 ων ἐπ' Ἴτα)λίας καὶ χρηματίσας τῆς συνκλήτῳ μετὰ τῶν
 50 συμπρεσβευτῶν τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἀρεσιν ἣν ἔχ.....
 .....αὐτοὺς καὶ ἀνανεωσαμένων τὴν ὑπάρχουσαν..
 .....αὐτούς, ἀπολογισαμένων δὲ αὐτοῖς καὶ 1.....
 .....Ν εἶναι ἀδελφοῖς τῶι δῆμῳ ἡμῶν συμβαίνει(ι.....
 .....ἀκόλ)ουθον ἔχειν τῆς συγγενείας, ἐνεφάνισεν δὲ αὐ(τοῖς..
 55 .....ων καὶ ὧν προσδεόμενος ὁ δῆμος ὑπάρξει (αὐτῶι π-
 ἐμψυεῖ τῆ)μπρεσβείαν καὶ παρεκάλει αὐτοὺς μετὰ τ(ῶν συμ-
 πρεσβευτῶν) περιήτης τῶν ἄλλων φίλων καὶ οἰκείων 1.....
 .....αι ὑπὲρ τῆς πόλεως ἡμῶν φροντίζειν δ.....
 .....διὰ τε τ)ὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς φιλά(νθρωπα
 60 καὶ τὴν γενο)μένην ἡμῖν σύστασιν διὰ Μασσα(λιτηῶν
 .....ἔλαθεν συμφέρουσαν τῶι δῆμῳ καὶ ἐΓ.....
 .....πρεσβ)ευτῶν ὅπως συμπεριληφθῶμεν.....
 .....ταῖς γενομέναις Ῥωμαίοις πρὸς τὸμ β ;(ασιλεία
 .....Ξ; Α.ΕΝ; ἡμᾶς ἐν ταῖς συνθήκαις πι.....
 65 .....καθ' ὅ)τι καὶ αὐτοὶ γράφουσιν· περὶ δὲ τῶν.....
 .....ἐν αὐταῖς ἡ σύγκλητος πρὸς τοΥ;.....
 .....ον ὕπατον Τίτον καὶ τοὺς δέκα τοὺς ἐ.....
 .....ν καὶ παραγενόμενος εἰς Κόρινθον με(τὰ.....
 .....Ἄπο)λλοδώ(ρο)υ ἐνέτυχεν τῶι στρατηγῶι(ι.....
 70 ...καὶ δια)λεγείας αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ δήμου καὶ π /.....
 .....φιλοτιμίας ἵνα πρόνοιαν ποιῶνται.....
 .....νται εἰς τὸ διασώζεσθαι τὴμ πόλιν (ἡμῶν..
 ..αὐτόνομον) κ(α)ὶ δημοκρατουμένην περὶ ὧν καὶ ἐλ.....
 .....Ν; καὶ ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς.....
 75 .....ο) ὕσας αὐτῶι εἶναι διαπέστειλε.....
 .....ο; ς καθ' ὅ)τι προεψηφι(σ.....
 .....ξ; Γ;.....

Ὁ ἀναγνώστης συγκρίνων τὸ παρὸν κείμενον πρὸς τὸ πρό-
 τερον δοθὲν θέλει ἰδεῖ, ὅτι πλὴν τῶν τεσσάρων στίχων, οὓς νῦν
 περιπλέον δίδομεν ἐκ τοῦ λίθου, (τοὺς τρεῖς ἐν ἀρχῇ τοῦ α'. τε-
 μαχίου καὶ τὸν ἕνα ἐν τέλει τοῦ β'.) καὶ πλὴν ἄλλων καλλιό-
 νων ἢ πληρεστέρων ἀναγνώσεων ὅχι ὀλίγων, πρὸ πάντων φαί-
 νεται ἐρχόμενον εἰς μέσον ἐν στίχῳ 10 (εἰ καλῶς διεκρίναμεν
 τὰ βεβλαμμένα ἐκεῖ γράμματα) τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιπρεσβευτοῦ,

τὸ ὁποῖον βέβαια δὲν ἔχει καμμίαν ὁμοιότητα πρὸς τὰ παρὰ Πολυβίῳ δύο ὀνόματα πρέσβειων τῶν Λαμψακηνῶν τὰ ἀναγεγραμμένα ἐν ταῖς σημειώσεσι τῆς προτέρας ἡμῶν ἐκδόσεως. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου καὶ περὶ ἄλλων τινῶν εἰς ἃ δίδει ἀφορμὴν λόγων τὸ κείμενον, ἀπέχομεν ἡμεῖς τό γε νῦν νὰ ἐκταθῶμεν, κρίνοντες, ὅτι χρεῖα εἶναι πλειότερας μελέτης. Μόνον δὲ τοῦτο ἔτι προσθέτομεν, ὅτι ὅταν ποτὲ ἐκδοθῇ πανομοιούτως ὁ λίθος, θέλει φανῆ δια τὴν τῶρα τὰ πλειότερα συμπληρωτικὰ ἡμῶν γράμματα ἐθέσαμεν ὄχι εἰς τὰ τέλη τῶν στίχων, ἀλλ' εἰς τὰς ἀρχάς, διότι εἰς τὰς ἀρχάς ἔλειψε πλειότερα ἐπιγεγραμμένη ἐπιφάνεια. Τὸ πλάτος δὲ τοῦ λίθου τὸ ὑποκάτω εἶναι 0,54 ἕως 0,55. Τὸ ὕψος ἐκατέρων τῶν τεμαχίων 0,67, τὸ πᾶχος 0,09 $\frac{1}{2}$ ἕως 0,10. Ὅρωνται δὲ καὶ τρία τετράγωνα κοιλώματα ἐπὶ τῆς πρὸς τῷ τέλει τῶν στίχων πλευρᾶς τοῦ πάχους, διατεθειμένα κατ' ἀποστάσεις τινὰς συμμετρους, ὅπερ δηλοῖ, ὅτι ἢ ὅλη στήλη ἢ τὸ ποτε προσκεκολλημένη ἄλλη τινὶ ὁμοίᾳ, ἢ ὅτι ἐκεῖ εἰσεχώρουν ἴσως ῥάβδοι κιγκλιδώματος.

2.

- ....αν ....
 . ις θυγατέ(ρ...
 νον δὲ εἶνα(ι.....
 τε τὴν αὐτο....
 5 κ; ας ἴσχειν προς.....
 τῷ καὶ ἀτέλεια(ν...
 κ)αὶ εἰσπλεῖν καὶ (ἐκπλεῖν....ἀσυλεῖ κ-
 α)ι; ἀσπονδεῖ ενε.....
 . ῶι ἔδοξεν τῷ(ι...
 40 ἀνακτος γνῶμ...
 -ων ἀρχόντων(..... κύρια εἶ-
 ναι τὰ ἐψηφισμέ(να .....
 τ ηι Θεμιστοκλει.....
 του εἶναι πάντα α(..... ἔδοξ-
 45 σαν Κλεοφάντωι κ.....
 τοὺς δὲ νέους ἀρχ(οντας.....γρά-
 ψαντας ἐγκόψαι ε(ἰς στήλην λιθίνην...

καὶ θεῖναι εἰς τῶν ιι. ....

αὐτοῖς δοκῆ.—

Μίαν μόνον σημειώσιν δὲν θεωρῶ περιττὸν νὰ κάμω εἰς τὸ δεύτερον ψήφισμα. Ἐπειδὴ ἐν τῷ β'. στίχῳ ἐπροφάνη νῦν ἡ λέξις θυγατέ(ρ. -), ἥτις ἐν τῇ α'. ἐκδόσει δὲν εἶχεν ἐπιγνωσθῆ, ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ ιγ'. στίχου τὸ πρῶτον γράμμα φαίνεται ὡς ταῦ κολοβόν, δυνάμενον νὰ ἐνωθῆ μετὰ τῶν δύο ἐπομένων γραμμάτων εἰς ἄρθρον θηλυκὸν δοτικῆς πτώσεως, δὲν ἤθελεν εἶναι ἴσως ἄτοπον νὰ συμπληρώσῃ τις ἐκεῖ τοιαύτην τινὰ φράσιν·

(κύρια εἶ)ναι τὰ ἐψηφισμέ(να τῆ: θυγατρὶ) τῆ: Θεμιστοκλει(ους γινομένης δηλ. χρήσεως τῆς καταλήξεως εἰους, ἥτις εἶναι ὄχι σπανία ἐν ἐπιγραφαῖς ἀντὶ τῆς συνήθους ἐν τοῖς βιβλίοις ἔους. Ἄλλὰ δὲν ἐπιμένω εἰς ταύτην μου τὴν πρότασιν.

Ἐκδίδω καὶ τὴν ἐξῆς ἐκ τῆς νήσου Λήμνου ἐπιγραφὴν, ἧς ἔλαβον χάρτινον ἔκτυπον παρὰ Ἐπαμινώνδα Παντελίδου, μαθητοῦ ἐν τῷ ἐνταῦθα Βαρβακείῳ Λυκείῳ.

(Ὁ δῆμος)

Ἀθηναίων τῶν ἐν Ἡφαιστίαι τὴν βουλήν
τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου ἀρετῆς ἔνεκεν καὶ
εὐεργεσίας τῆς εἰς ἑατὸν ἀνέθηκεν,

5 στρατηγούντων ἔμ μὲν ἄστει ἐπὶ
τοὺς ὀπίστας τὸ δεύτερον Ἐπικράτους
τοῦ Καλλιμάχου Λευκονοέως, ἐπὶ δὲ
Δ)ῆμον Ἀθηναίου τοῦ Ἡρακλείδου
Σ)φητίου, κήρυκος δὲ τῆς βουλῆς

40 Δημοχάρου τοῦ Μενάνδρου Ἀζηνιέ-
ως, στρατηγούντος κατὰ πόλιν Κτησι-
κράτου τοῦ Ποσειδωνίου Προσπαλτίου
(Ἄριστ;)δξενος Εὐθυγέ;νεος Τενέδιος
τὸ δεύτερον.

45 ἐπόησε.

Ὁ ἐγχειρίσας μοι τὸ ἔκτυπον νέος εἶπεν, ὅτι ὁ λίθος, ὁ ἔχων τὴν ἐπιγραφὴν, εἶναι σχήματος κυβικοῦ, καὶ εὐρέθη τὸ παρελθὸν θέρος ἐν τῷ ἐπὶ τῆς νήσου χωρίῳ Ἐρπανιδίῳ(*), τῷ κεμένῳ μα-

(*) Τὸ χωρίον τοῦτο γράφεται Ἐρπανίδι ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Al. Conze

κράν τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἡφαιστίας δύο ὥρας, καὶ ὑποτίθεται ὅτι ἐκεῖθεν μετεκομίσθη ποτέ, διότι ἄλλοι παλαιοὶ λίθοι ἐν Ῥεπανιδίῳ δὲν εὐρίσκονται. Ἐγὼ δὲ λέγω, ὅτι κατὰ τὸ ἔκτυπον, τὸ πλάτος τῆς ἐπιγεγραμμένης ἐπιφανείας εἶναι 79 ἑκατοστῶν τοῦ Γαλ. μέτρου, ὕψος δὲ 38, ἀλλὰ βεβαίως θὰ ἀπομένει ἀκόμη κάτω ἄγραφος ἐπιφάνεια τοῦ λίθου, ὅστις ἔχων σχῆμα βάρθρου θὰ ἀνεῖχε ποτέ εἰκόνα τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς λιθίνην, ἣν ἀνέθηκεν ὁ δῆμος τῶν ἐν Ἡφαιστία κληρούχων Ἀθηναίων. Τὰ ἀνωτάτω παρ' ἐμοῦ προστεθέντα ὁ δ ἤ μ ο ς, ἄπερ ἀπαιτεῖ ὁ ἀναθηματικὸς τῆς ἐπιγραφῆς χαρακτήρ καὶ ἡ γραμματικὴ σύνταξις, θὰ ἦσαν ποτε, ὑποθέτω, κεχαραγμένα ἐπὶ ἄλλου λίθου, ἀποτελοῦντος οἶον ἐπίκρανον τοῦ βάρθρου, ὁποῖοι λίθοι τετράγωνοι, μικροῦ ὕψους, πλείονες τοῦ ἐνὸς ἐσώθησαν ἐδῶ ἐν Ἀθήναις, ἔχοντες μόνον τὰ ἢ πόλις ἢ ὁ δ ἤ μ ο ς. Σχῆμα γραμμάτων δεικνύει τὸ ἔκτυπον τὸ τῶν πρώτων Καισαρείων χρόνων, καθὼς αὐτὸ τοῦτο ὑποσημαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐν στίχῳ δ' γραφῆς ἐ α τ ὄ ν, ἀντὶ ἑαυτὸν, ἥτις τότε μάλιστα ἐσυνειθίζετο, ὡς πολλοὶ Ἀθηναῖκοι λίθοι μαρτυροῦσι(*).

Χάριν δὲ τῶν πολλῶν, ὅχι τῶν φιλολόγων, προσθέτομεν καὶ τὰ ἐξῆς διασαφητικά, ὅτι τὸ ἔτος καθ' ὃ ἀνετέθη ἡ εἰκὼν ἐδηλώθη ἐν τῇ ἐπιγραφῇ διὰ τῶν κατὰ γενικὴν ἀπόλυτον πτώσιν στρατηγούτων κτλ. Δὲν ἐμνημονεύθη δὲ ὁ ἐπώνυμος ἀρχὸν ὁ ἐνιαύσιος, ἀλλὰ μόνον ὁ στρατηγῶν ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας ἐν ἄστει, δηλ. ὁ ἐν Ἀθήναις, διότι ἄστει ἄλλο διὰ τοὺς τὴν Αἴημον ἀπὸ αἰῶνων κατοικοῦντας Ἀθηναίους δὲν ὑπῆρχε οὐδὲ δημοτικά ἄλλα δι' αὐτοὺς ὀνόματα παρὰ τὰ ἐν Ἀττικῇ ὅθεν βλέπομεν ἐδῶ τέσσαρα τοιαῦτα ἀναγεγραμμένα, Λευκονοέα, Σφήτ-

---

τῶ ἐπιγραφομένῳ Reise auf den Inseln des thrakischen Meeres, 1864. Τίς δὲ ἡ ὀρθοτέρα ὀνομασία, ἀγνοῶ. Τὴν δὲ θέσιν, ὅπου τὰ τῆς Ἡφαιστίας ἐρείπια, καλεῖ ὁ Conze Παλαιόπολιν.

(*) Καὶ τὸ ἀ τ ὄ ς εὐρέθη που ἤδη ἐν ἐπιγραφαῖς. Γνωστὸν δέ, ὅτι τὰ ἀ τ ὄ ς μου, ἀ τ ὄ ς σου, ἀ τ ὄ ς του, ἀ τ ἡ τ η ς, ἀ τ οἰ τ ο υ ς εἶναι ἀπὸ αἰῶνων καὶ τὴν σήμερον πάγκοινα ἐν Ἑλλάδι.

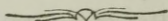
τιον, Ἀζηνιέα, Προσπάλιον. Ὁ στρατηγὸς δὲ Ἐπικράτης ὁ Καλλιμάχου ὁ τὸν δῆμον Λευκονοεὺς δὲν θεωρῶ ἀδύνατον νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς τῶ ἐν Corp. Inscr. Attic. III, 1013 μνημονευομένῳ ὡς κήρυκι τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς Ἐπικράτει Καλ(λ). . . . τῆς ὁποίας ἐπιγραφῆς τοὺς χρόνους ὁ ἐκδότης ἀφῆκεν ἀπροσδιορίστους. — Ἐπεταὶ ὁ ἐπὶ Λῆμον στρατηγῶν Ἀθηναῖος κτλ. Μετὰ τοῦτον δὲ ὁ Δημοχάρης κτλ. λέγεται κήρυξ τῆς βουλῆς, πιθανώτατα ὄχι ἄλλης ἢ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου. Τελευταῖος εἶναι Κτησικράτης κτλ. ὁ στρατηγῶν κατὰ πόλιν, τὴν Ἡφαιστίαν δηλ. Ἦτο δέ, ὡς γνωστόν, καὶ ἄλλη πόλις ἐν Λήμνῳ ἢ Μυρρίνη, κατεχομένη καὶ ἐκείνη ὑπὸ Ἀθηναίων κληρούχων.

Πρέπει δὲ νὰ δηλώσωμεν καὶ τόδε· ὅτι οἱ διὰ μικροτέρων γραμμάτων ἀποδοθέντες δύο στίχοι, ὁ μεταξὺ τοῦ ιβ' καὶ τοῦ ιγ' καὶ ὁ ὑπὸ τὸν ιδ', ἐν οἷς τὸ κολοβὸν περιελθὸν ὄνομα ἐνὸς Τενεδίου γλύπτου, εἶναι ὄντως καὶ ἐπὶ τοῦ χαρτίου ἐκτύπου τετυπωμένοι μικροτέροις γράμμασι, καὶ ἐπειδὴ τὰ γράμματα ταῦτα συγγέονται ἐν μέρει μετὰ τῶν μειζόνων καὶ καταπατοῦνται ὑπ' αὐτῶν, ἔχουσι δὲ καὶ σχῆμα ἀρχαιοπρεπέστερον, θεωρητέοι οἱ δύο στίχοι ὡς εἰς οὐδεμίαν ὄντες ἐξ ἀρχῆς σχέσιν πρὸς τὴν ἀνωτέρω πολύστιχον ἐπιγραφὴν. Συνέβη δηλ. τοῦτο· θέλοντες οἱ ἐν Ἡφαιστίᾳ Ἀθηναῖοι νὰ τιμῆσωσιν εὐθηνὰ τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν κατεχρήσαντο παλαιότερῳ βάρῳ ἄλλου ἀγάλματος, ἔχοντι κάτω μόνον ἐν δυσὶ στίχοις τὸ τοῦ ποιήσαντος τεχνίτου ὄνομα, γυμνὴν δὲ γραμμάτων τὴν ἄλλην ἐπιφάνειαν καὶ κατεκάλυψαν αὐτὸ διὰ νεωτέρας μεγαλογραμμάτου ἐπιγραφῆς, χωρὶς πρότερον νὰ ἐξαλείψωσι τὴν ἀβλαβῆ φανείσαν εἰς αὐτοὺς παλαιάν. Καὶ τίς οἶδεν, ἂν καὶ αὐτὸ τὸ ἐπὶ τοῦ βάρου ὄν πρότερον ἄγαλμα δὲν ἦτο γυναικεῖον καὶ δὲν ἐκρίθη τότε πρόσφορον νὰ παραστήσῃ καὶ ἄνευ τινὸς μεταβολῆς τὴν γεραρὰν ἀλλὰ καὶ ξεπεσμένην πλέον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους βουλὴν τοῦ Ἀρείου πάγου. Ὅτι δὲ τοιαῦται καταχρήσεις κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους συχνὰ ἐγίνοντο, εἶναι γνωστότατον. Ὅχι μόνον ὁ Παυ-

σανίας(*) και ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος(**) μᾶς τὸ λέγουσιν, ἀλλὰ
καὶ μνημεῖα πολλὰ ἐνταῦθά τε καὶ ἀλλαχοῦ σφζόμενα τὸ βε-
βαιούσι.

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 3 Φεβρουαρίου 1881.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

(*) Ἐν Ἀττικοῖς 18, 3: τὰς γὰρ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους εἰ-
κόνας ἐς Ῥωμαίων τε ἀνδρα καὶ Θρᾶκα [βασιλέα τινὰ λ. χ. Ῥακούπο-
ριν ἢ Κότυν] μετέγραψαν.

(**) Ἐν λόγῳ λα'. ὅστις λόγος ὅλος κατὰ τοῦ μοχθηροῦ τούτου ἔθους
εἶναι γεγραμμένος πρὸς τοὺς Ῥοδίους. Δὲν εἶναι δὲ περιττόν, μίαν τοῦ-
λάχιστον αὐτοῦ περικοπὴν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα, χάριν τῶν μὴ ἐχόν-
των πρόχειρον τὸν Δίωνα. Ἔχει οὕτως· "Ὅταν γὰρ ψηφίσθητε ἀνδριάντα
τινί, (ῥαδίως δὲ ὑμῖν ἔπεισι τοῦτο νῦν ὡς ἂν ἀφθονον ὑπάρχον·) ἐκεῖνο
μὲν οὐκ ἂν αἰτιασάμην, τὸ χρόνον τινὰ καὶ διατριβὴν προσεῖναι· τούναν-
τίον γὰρ εὐθύς ἔστηκεν ὅν ἂν εἶπητε, μᾶλλον δὲ καὶ πρότερον ἢ ψηφί-
σασθαι· συμβαίνει δὲ πρᾶγμα ἀτοπώτατον· ὁ γὰρ στρατηγὸς ὅν ἂν αὐτῶ
φανῆ τῶν ἀνακειμένων τούτων ἀνδριάντων ἀποδείκνυσιν· εἶτα τῆς μὲν
πρότερον οὕτης ἐπιγραφῆς ἀναιρεθείσης, ἑτέρου δ' ὀνόματος ἐγχαραχθέν-
τος, πέρασ ἔχει τὸ τῆς τιμῆς, καὶ λοιπὸν τέτευχε τῆς εἰκόνοσ ὁ δόξασ
ὑμῖν ἄξιος, πάνυ ῥαδίως οἶμαι καὶ λυσιτελῶσ οὕτωσι σιοπουμένοισ· ὥστε
θαυμαστὴν εἶναι τὴν εὐπορίαν καὶ τὸ πρᾶγμα εὐχῆσ ἄξιον, εἰ μόνοισ ὑμῖν
ἔστιν ὅν ἂν βούλησθε ἐστάναι χαλκοῦν δίχα ἀναλώματος καὶ μηδεμίαν
δραχμὴν μῆτε ὑμῶν καταβαλόντων μῆτε τῶν τιμωμένων· τίσ γὰρ οὐκ
ἂν οὕτωσ ἀγασθειῆ τῆσ σοφίασ τὴν πόλιν; ἀλλ' οἶμαι πολλὰ τῶν ἐν
τῶ βίῳ γιγνομένων καὶ μετὰ πόνου πλείονοσ καὶ δαπάνησ οὐ σμικρᾶσ
ἔστι προῖκα καὶ πάνυ ῥαδίωσ ποιεῖν, εἰ τίσ ἀμελεῖ τοῦ προσήκοντοσ καὶ
τοῦ πρᾶττειν ἀληθῶσ. κτλ. κτλ.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΙΔΙΠΟΔΑ

ΤΥΡΑΝΝΟΝ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ.

Μελετῶντες ἐν τῷ δράματι τούτῳ τὸ κήρυγμα τοῦ Οιδίποδος παρατηροῦμεν ἐν τοῖς στίχοις 223—232 τὰ ἐξ ἧς Ὅτι ὁ Οιδίπους ἐν στίχ. 227—229 λέγει :

Κεῖ μὲν φοβεῖται τοῦπίκλημ' ὑπεξελὼν
αὐτὸς καθ' αὐτοῦ πείσεται γὰρ ἄλλο μὲν
ἀστεργές οὐδὲν, γῆς δ' ἄπεισιν ἀσφαλῆς·

ἃ δὲν ἀρμόζουσιν ἐκεῖ· διότι τὸ μὲν ὅλον τῆς πρὸς τὸν *φονέα* προκηρύξεως ταύτης παρεμβάλλεται οἰονεὶ ὡς σφὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς πρὸς τοὺς *Καδμείους* προκηρύξεως, ἢ δὲ ὑπόθεσις περὶ τοῦ φονέως γίνεται ἀποτόμως καὶ παρὰ τὰ ἡγούμενα, διότι ἐν αὐτοῖς δὲν καλεῖ τὸν *φονέα* πρὸς φανέρωσιν τοῦ ἑαυτοῦ ἐγκλήματος, ὅπως δυνηθῆ νὰ ποιήσῃται ἔπειτα τοιαύτην περὶ αὐτοῦ ὑπόθεσιν, ἀλλὰ τοῖς *Καδμείοις* ἀποτεινόμενος κελεύει τὸν εἰδότα αὐτῶν νὰ φανερῶσῃ τὸν φονέα· Ὅτι ἐν μὲν τῷ 226 στίχῳ κελεύει τὸν εἰδότα τὸν φονέα *Καδμεῖον*, ἐν δὲ τοῖς στίχ. 231 καὶ 232 ὑπισχνεῖται αὐτῷ ἀμοιβὴν ὑλικὴν τε καὶ ἠθικὴν. Καὶ ναὶ μὲν ὑπισχνεῖται ἀμοιβὴν, εἴ τις ἄλλον οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονὸς τὸν αὐτόχειρα, ἀλλὰ δὲν κελεύει, εἴ τις οἶδεν ἀστὸν τὸν φονέα, οὐδὲ ἤρμοζε νὰ εἴπῃ· Εἰ μὲν τις οἶδεν ἀστὸν τὸν φονέα, κελεύω πάντα σημαίνειν ἐμοί· εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονὸς τὸν αὐτόχειρα, μὴ σιωπάτω· τὸ γὰρ κέρδος τελῶ ἴγῳ χὴ χάρις προσκίεσεται.

Οὔτοι εἰσὶν καθ' ἡμᾶς οἱ λόγοι οἱ μαρτυροῦντες καὶ πείθοντες, ὅτι ἔχει ἀλλοιωθῆ τὸ κείμενον ἐν τῷ μέρει τούτῳ, οἵτινες προσέτι ὑποδείκνυσι, ποῦ ἔγκειται ἡ βλάβη. Ἐὰν δὲ μὴ ἀπατώμεθα, τᾶτοπα ταῦτα προέρχονται ἐκ βλάβης τῶν στίχων 228 καὶ 230 καὶ νομίζομεν, ὅτι οὔτοι πρέπει νὰ γραφῶσιν οὕτως·

ἀστος κατ' ἀστοῦ πείσεται γὰρ ἄλλο μὲν⁽¹⁾...

Εἰ δ' αὖ τις ἄλλος οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονός...

Νῦν ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τοῦ κηρύγματος τοῦ Οἰδίποδος παρατηροῦμεν τὰ ἐξ ἧς· Ὅτι ὁ Οἰδίπους δὲν διακόπτει τὸ πρὸς τοὺς Καδμείους κήρυγμα, ἀλλ' ἐξακολουθῶν αὐτὸ ποιεῖται ὑπόθεσιν, ὅτι φοβεῖται ὁ εἰδώς, ἦτοι ἐκεῖνος, ὃν ἐν τοῖς ἡγουμένοις κελεύει νὰ φανερώσῃ τὸν φονέα· Ὅτι ἀποταθεὶς κατ' ἀρχὰς τοῖς Καδμείοις ἀποτείνεται εἶτα τοῖς ξένοις, ἵνα περιλάβῃ οὕτω πάντα δυνάμενον νὰ γνωρίζῃ, τίς ὁ φονεύς· Ὅτι τό: Εἰ δ' αὖ τις ἄλλος κτλ. ἀντιτίθεται προσηκόντως τῷ: Ὅστις (μὲν) ὑμῶν (τῶν Καδμείων) κτλ. Ὅτι τὸν μὲν ἀστόν, ὅστις ὀφείλει ὑποταγῆν τῷ τυράνῳ, κελεύει, τῷ δὲ ξένῳ, ὃν δὲν δύναται νὰ κελεύσῃ, ὑπισχνεῖται ἀμοιβάς· Ὅτι δὲν κελεύει ἀπλῶς καὶ τυραννικῶς τὸν εἰδῶτα ἀστόν νὰ φανερώσῃ τὸν φονέα, ἀλλ' ὑποτιθεῖς, ὅτι ὀκνεῖ νὰ προδώσῃ συμπολίτης συμπολίτην, ὡς καὶ ἐν στίχ. 233 καὶ 234 ὑποτίθῃσι τὸν εἰδῶτα τὸν φονέα σιωπῶντα δεδιότα φίλου, πειράζεται νὰ ἐξαγάγῃ αὐτοῦ τὸν φόβον τοῦτον καὶ νὰ προτρέψῃ εἰς τὴν φανέρωσιν λέγων, ὅτι οὐδὲν ἀνυπόφορον θὰ πάθῃ ὁ φονεύς, ἀλλὰ θ' ἀπέλθῃ τῆς χώρας ἀσφαλῆς.

Ἐκτός δὲ τούτων ὑπὲρ τῆς γραφῆς ταύτης τῶν στίχ. 228 καὶ 230 συνηγοροῦσι τὰ ἐξ ἧς. Ὑπὲρ μὲν τῆς ἐν στίχ. 228 γραφῆς: ἀστος κατ' ἀστοῦ συνηγοροῦσι τὰ ἐν στίχ. 233 καὶ 234 καὶ ἰδίως τό: εἰ τις δείσας φίλου ἀπώσσει τοῦπος τόδε. Κατὰ τοῦτο δὲ τὸ χωρίον καὶ κατὰ τό: πείσεται γὰρ ἄλλο μὲν οὐδέν, γῆς δ' ἄπεισιν ἀσφαλῆς καὶ κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀποσιωπήσεως, ὅπερ ἀναμφιλέκτως καθ' ἡμᾶς ἔχομεν ἐνταῦθα τό: Κεῖ μὲν φο-

(1) Ἀστος κατ' ἀστοῦ εἶκασε καὶ ὁ Nauck· ἀλλ' ἐπειδὴ, ἵνα ἀποδειχθῇ τὸ ὀρθὸν τῆς γραφῆς ταύτης καὶ γένηται ἀποδεκτὴ, ἀπαιτεῖται διάγνωσις καὶ ἀπόδειξις τῆς ἀταξίας, συγχύσεως καὶ ἀνακολουθίας τῆς ἐν τῷ κηρύγματι ἐνυπαρχούσης ἀπὸ τοῦ στίχ. 223—232, εἶτι δὲ ἡ ἀπόδειξις, πῶς θεραπεύονται πάντα ταῦτα ἦτοι διόρθωσις καὶ τοῦ ἐν στίχῳ 230 ἡμαρτημένου: ἄλλον εἰς: ἄλλος, ταῦτα δὲ πάντα δὲν συνοδεύουσι τὴν εἰκασίαν αὐτοῦ, δὲν ἐγένετο, καίτοι ἐπιτυχῆς, ἀποδεκτὴ. Ταῦτα ἀφῆκεν ἡμῖν, οὔτινες φέρομεν προσέτι καὶ δύο χωρία τοῦ δράμα-

θεῖται τοῦ πικλήμ' ὑπεξελεῖν⁽¹⁾ ἀστὸς κατ' ἀστοῦ, ὀφείλομεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν ὧδε· Καὶ ἐὰν μὲν ὀκνῆ ὑπὸ φόβου, μήπως θανατωθῆ ὁ συμπολίτης, νὰποκαλύψῃ τὸ ἔγκλημα συμπολίτης κατὰ συμπολίτου, ἅς μὴ φοβῆται. Ἐπειδὴ δὲ τό : *εἰ (δείσας)* χαυτοῦ δύναται νὰ παρερμηνευθῆ καὶ ἐπειδὴ παρερμηνευόμενον ὑποστηρίζει τὴν γραφὴν· *αὐτὸς καθ' αὐτοῦ*, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία τῶν στίχ. 233—235 εἶνε ἡ ἐξῆς· Ἐὰν δὲ πάλιν ὑμεῖς οἱ εἰδότες τὸν φονέα σιωπήσητε καὶ ὀλιγωρήσητε τοῦ κηρύγματος τούτου εἴτε διότι τυγχάνοντος τοῦ φονέως φίλου ὑμῶν φοβεῖσθε, μήπως θανατωθῆ ὁ φίλος εἴτε διότι φοβεῖσθε καὶ περὶ ὑμῶν αὐτῶν ἀκόμη, μήπως πάθητε ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν⁽²⁾, ἀκούσατε κτλ, καὶ οὐχὶ αὐτῆ· Ἐὰν ὑμεῖς, ὁ εἰδὼς τὸν φονέα καὶ ὁ φονεὺς αὐτός, σιωπήσητε καὶ ἐὰν τυγχάνοντος τοῦ φονέως φίλου τοῦ εἰδότης φοβηθῆτε περὶ τοῦ φίλου ὁ εἰδὼς ἢ καὶ περὶ ἑαυτοῦ ὁ φονεὺς κτλ. Τοῦτο δ' ἀποδείκνυται ἐκ τῆς ἐπίδοσεως· ἐν δὲ τῷ : (*εἶ*) *τις δείσας φίλον ἢ χαυτοῦ* ἔχομεν ὁμολογουμένως ἐπίδοσιν ἐκ *μειζονος εἰς ἔλασσον*. Ἄλλ' ἐπίδοσις ἐκ *μειζονος εἰς ἔλασσον* ἐνταῦθα γίνεται κατὰ τὴν πρώτην ἐρμηνείαν· διότι, ἐπειδὴ εἶνε πιθανώτερον νὰ τιμωρηθῆ φανερωθῆς ὁ φονεὺς ἢ νὰ πάθῃ φανερώσας ὁ εἰδὼς ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν, ὁ εἰδὼς ἔχει *μειζονα* μὲν φόβον περὶ τοῦ φίλου *ἦττονα* δὲ περὶ ἑαυτοῦ, ἐν ᾧ τούναντίον κατὰ τὴν δευτέραν ἐρμηνείαν γίνεται ἐπίδοσις ἐξ *ἐλάσσονος εἰς μειζον*· διότι, ἐπειδὴ ὁ μὲν εἰδὼς φοβεῖται *μόνον* περὶ τοῦ φίλου, ὁ δὲ φονεὺς περὶ ἑαυτοῦ, ὁ εἰδὼς ἔχει ἐλάσσονα φόβον τοῦ φονέως. Ὑπὲρ δὲ τῆς ἐν στίχ. γραφῆς : ἄλλος συνηγοροῦσι τὰ ἐν στίχ. 817 καὶ 818·

τος τούτου συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῆς νέας γραφῆς τῶν στίχ. 228 καὶ 230.

(1) Περὶ τῆς διορθώσεως τοῦ : ὑπεξελῶν εἰς : ὑπεξελεῖν ποιούμεθα λόγον ἐν τοῖς ἐπομένοις.

(2) Ὅτι δὲ ὁ Οἰδίπους τοῦτο ἐννοεῖ διὰ τοῦ : *δείσας χαυτοῦ* ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ τύραννος ὑπόπτειυσεν, ὅτι ὁ Λάϊος ἐγένετο θῦμα τῆς φιλοδοξίας τινὸς ἀποπειραθέντος διὰ συνωμοσίας καὶ δολοφονίας νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον (στίχ. 124, 125). Τοῦτο δὲ ὑποπτεύσας ἐκφέρει ἐνταῦθα τὴν ὑπόθεσιν ταύτην.

“Ὅν μὴ ξένων ἔξεστι μὴδ’ ἀστῶν τινα
 δόμοις δέχεσθαι μὴδὲ προσφωνεῖν τινα, . . .

ἃ δείκνυσιν, ὅτι ὁ Οἰδίπους πρῶτον μὲν προεκήρυξε τοῖς ἀστοῖς καὶ τοῖς ξένοις (ἀπὸ τοῦ στίχ. 223 μέχρι τοῦ 233), ἵνα ὁ εἰδῶς αὐτῶν φανερώσῃ τὸν φονέα, ἔπειτα δὲ ἀπηγόρευσε (236 καὶ ἐπ.) καὶ τοῖς μὲν καὶ τοῖς δέ : δόμοις δέχεσθαι, προσφωνεῖν καὶ κωνεῖν αὐτῷ· ἄλλως δὲν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τὰ ἐν τοῖς στίχοις 817 καὶ 818.

Περὶ δὲ τοῦ στίχ. 227 παρατηροῦμεν, ὅτι τηροῦντες τὴν γραφὴν τῶν χειρογράφων εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ συντάξωμεν καὶ συμπληρώσωμεν βεβιασμένως καὶ ἀπιθάνως τὸ χωρίον ὧδε· Κεῖ μὲν φοβεῖται λέγειν τοῦπίκλημα ἀστὸς κατ’ ἀστοῦ ὑπεξελὼν τὸν φόβον λεγέτω. Διὸ νομίζομεν, ὅτι πρέπει ἀντὶ τοῦ : *υπεξελὼν* νὰ γράψωμεν : *υπεξελεῖν*⁽¹⁾. Οὕτω δὲ τὸ χωρίον συντάσσεται φυσικῶς καὶ ἀβιάστως καὶ συμπληρουμένης τῆς ἀποσιωπήσεως, ἣν ἀναμφιλέκτως ἔχομεν ἐνταῦθα, ἔχει ὧδε· Κεῖ μὲν φοβεῖται ἀστὸς κατ’ ἀστοῦ ὑπεξελεῖν τοῦπίκλημα, μὴ φοβεῖσθω.

Στίχ. 287.

ΑΛΛΟΥΚΕΝΑΡΓΟΙΣΟΥΔΕΤΟΥΤΕΠΡΑΞΑΜΗΝ

Μάτην πονουσιν οἱ ἐρμηνευταὶ πειρώμενοι νὰ ἐρμηνεύσῃσι τὸν στίχον τοῦτον, ὡς ἔχει, δικαιολογίας ἐπινοοῦντες τοῦ μέσου : ἐπραξάμην, στίζοντες πρὸ αὐτοῦ καὶ χωρίζοντες αὐτὸ τῶν ἡγουμένων. Ἐχομεν φθορὰν τῆς γραφῆς, ὡς καὶ ὁ Wolff παραδέχεται, ἣτις ἀποκαθίσταται ὧδε·

ΑΛΛΟΥΚΕΝΑΡΓΟΙΣΟΥΔΕΤΟΔΕΠΟΙΗΣΑΜΗΝ

Ἦτοι· ἀλλὰ δὲν ἐθεώρησα ἀργὸν οὐδὲ τόδε, ἀλλὰ δὲν ἠμέλησα οὐδὲ τούτου.

Εἰκάζομεν δέ, ὅτι ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην τοῦ στίχου ἔδωκεν ἡ σύνταξις τοῦ ἐποησάμην μετὰ τοῦ ἐμπροθέτου :

(1) Καὶ ὁ Bleydes εἰκασεν ὑπεξελεῖν, ἀλλὰ δι’ ἄλλον λόγον, οὗ ἕνεκα καὶ τὸ ὀρθῶς ἔχον : Κεῖ μὲν φοβεῖται διορθοῦ εἰς : Καὶ μὴ φοβεῖσθω. Ἔτι δὲ καὶ ὁ Halm.

ἐν ἀργοῖς, ὅτι δηλ. τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ ἐνταῦθα μὴ ἐννοῶν ἀμαθὴς τις Βυζαντινὸς Γραμματικὸς ἐρμηνεύων ἢ μᾶλλον παρερμηνεύων τό : ἐποιησάμην παρέγραψεν τῇ ὄα : ἐπραξάμην, νομίζων αὐτὸ ταυτόσημον μὲν τῷ : ἐποιησάμην, σαφεστέραν δὲ δεικνύον τὴν ἔννοιαν τῆς φράσεως, ὕστερον δὲ τὸ πρὸς ἐρμηνείαν παρατεθὲν : ἐπραξάμην παρεισέφρησε καὶ ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ : ἐποιησάμην, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τοιαῦτα συνέβησαν, ὡς διδάσκει ἡ Παλαιογραφικὴ.

Στίχ. 328. Πάντες γὰρ οὐ φρονεῖτ' ἐγὼ δ' οὐ μὴ ποτε
τᾶμ' ὡς ἂν εἶπω μὴ τὰ σ' ἐκφήνω κακά.

Ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο εἶνε ἐφθαρμένον ἀναμφίλεκτον, ὅτι δὲ μείζονα φθορὰν ἐποίησαντο αὐτῷ οἱ Κριτικοὶ διορθοῦντες ἀναμφιλεκτότατον. Ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι αὐτὸ διορθοῦται ἐλαφροτάτη μεταβολῇ, ἥτοι ἐὰν ἐν τῷ στίχ. 329 ἀντὶ τοῦ :

ΤΑΜΩΣΑΝΕΙΠΩ

γράφωμεν :

ΙΤΑΜΩΣΤΑΔΕΙΠΩ

Καὶ τὸ μὲν φρονεῖν ἐνταῦθα σημαίνει : γνωρίζειν, ὡς καὶ ἐν στίχ. 326, 316, 317 καὶ ἀλλαχοῦ, τοῦ δὲ ὅλου χωρίου ἡ ἔννοια κατὰ τὴν γραφὴν ταύτην εἶνε ἡ ἐξῆς· Μὲ παρακαλεῖτε πάντες, διότι πάντες δὲν γνωρίζετε· ἀλλ' ἐγὼ ὁ γνωρίζων οὐδέποτε καὶ κατ' οὐδένα λόγον μετὰ παρρησίας (ἀσυστόλως, ἀνυποστόλως) θὰ εἶπω ταῦτα (τὰ τοῦ φόνου), ἵνα μὴ φανερώσω τὰς κακὰς πράξεις σου (τὰ ἐγκλήματά σου, τὰς κακουργίας σου). Λέγει δηλ. Ἄλλ' ἐγὼ ὁ γνωρίζων δυσκολεύομαι νὰ ὁμιλήσω μετὰ παρρησίας, διότι, ἐὰν ὁμιλήσω μετὰ παρρησίας, θὰ φανερώσω τὰς κακουργίας σου.

Στίχ. 478. . . πέτρας, ὡς ταῦρος,
μέλεος μελέω ποδὶ χηρεῶν.

Ὅτι ὁ στίχος 478 νοσεῖ, παρατηρήθη πρὸ πολλοῦ, ὡς δείκνυσιν ἡ ἐν τοῖς χειρογράφοις ἤδη γενομένη διόρθωσις τοῦ : πέτρας ὡς ταῦρος εἰς : πετραῖος ὁ ταῦρος.

Ἄλλ' οὐτε ἡ διόρθωσις αὕτη εἶνε ὀρθή· διότι ὁ σχολιαστής, ὅστις, ὡς πεπεῖσμεθα, εἶνε ἀρχαῖος καὶ εἶχε τὴν γνησίαν γραφὴν παρατηρεῖ· «Οἰκειᾶ δὲ ταῦτα τὰ ὀνόματα ἀντρα καὶ πέτραι. . .» διότι τὸ ἄρθρον οὐδαμῶς ἀρμόζει ἐνταῦθα καὶ διότι τὸ μέτρον, οὗ χάριν μᾶλλον ἢ τῆς ἐννοίας γίνεται ἡ διόρθωσις αὕτη, δὲν θεραπεύεται ἐντελῶς, διότι, ἐν ᾧ ἡ τελευταία συλλαβὴ τοῦ ἐν τῇ στροφῇ ἀντιστοίχου στίχου εἶνε μακρὰ (νωμᾶν), ἐν τῷ 478 στίχῳ καὶ μετὰ τὴν διόρθωσιν μένει βραχεῖα· οὐτε ἡ τοῦ Dorville προτείνοντος· ἄτε ἀντὶ τοῦ· ὡς, διότι καὶ οὕτω τὸ μέτρον δὲν θεραπεύεται καὶ διότι, ἂν πιστεύσωμεν τῷ Wolff, τό· ἄτε δὲν εἶνε Ἀττικὸν ἐπὶ τοιαύτης χρήσεως.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ ὁ ἐπόμενος στίχος εἶνε βεβλαμμένος, διότι τό· μέλεος μελέω ποδὶ εἶνε ἀνοητότατον. Ἀντὶ δὲ νὰ πονῶμεν ματαίως καταδεικνύντες τὰ ἄτοπα τῆς γραφῆς τοῦ στίχου τούτου παρατίθεμεν τὴν παρατήρησιν τοῦ σχολιαστοῦ, ἣτις ὑποδηλοῖ ἀρκούντως τὴν ὀρθὴν γραφὴν τοῦ στίχου τούτου καὶ τοῦ ἡγουμένου καὶ ἣτις δὲν ἐμελετήθη καὶ ἐξετιμήθη, ὡς φαίνεται, δεόντως ὑπὸ τῶν κριτικῶν. Ὁ σχολιαστής λέγει· «Ἐκεῖνος ὁ πεφονευκὴς πανταχοῦ κρυπτόμενος οὐ βούλεται ἑαυτὸν ἐμφανίσει. Τὸ δὲ ἐξιχνεύειν ἐπήγαγε καὶ τὰ ἄλλα ὀνόματα τροπικῶς, ὡς ἐπὶ ἄγρας ταύρων τῶν ὑπὸ πάντων ζητουμένων καὶ ὡσπερ ἐν ὕλη κεκρυμμένων. Οἰκειᾶ δὲ ταῦτα τὰ ὀνόματα ἀντρα καὶ πέτραι». Ταῦτα δὲ δηλοῦντα, ὅτι ὁ σχολιαστής εἶχε διάφορον τῆς περισωζομένης γραφῆς, καθ' ἣν ὁ χορὸς εἰκάζων, ὅτι ὁ φονεὺς κρύπτεται ἐν δάσεσι καὶ σπηλαίοις, παρέβαλλεν αὐτὸν πρὸς κυνηγὸν φοιτῶντα ὑπ' ἀγρίαν ὕλαν ἀνά τ' ἀντρα καὶ πέτρας πρὸς ἄγραν ταύρων, κατ' ἀκολουθίαν παρέβαλλε τὸν φονεῖα πρὸς θηρευτὴν ταύρων καὶ οὐχὶ πρὸς ταῦρον φοιτῶντα εἰς τοιαῦτα μέρη, ὑποδείκνυσι σύναμα, τίς ἡ ὀρθὴ γραφὴ τῶν στίχων τούτων.

Ἐπόμενοι λοιπὸν τῷ σχολιαστῇ, τῇ ἀπαιτήσει τοῦ μέτρου καὶ τοῖς διδάγμασι τῆς Παλαιογραφικῆς ἀντὶ τοῦ :

ΠΕΤΡΑΣΩΣΤΑΥΡΟΣ
ΜΕΛΕΟΣΜΕΛΕΩΠΟΔΙΧΗΡΕΥΩΝ

γράφομεν : ΠΕΤΡΑΣΩΣΤΑΥΡΟΥΣ
ΜΕΛΕΟΣΜΕΛΕΩΠΟΔΙΟΗΡΕΥΩΝ

Ἡ ἔννοια δὲ ἀπὸ τοῦ στίχ. 476 εἶνε ἡ ἐξῆς· διότι συχνάζει εἰς τᾶγρια δάση καὶ εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τοὺς βράχους ὁ φωνεὺς, ὡς ἄθλιος κυνηγὸς ταύρων κυνηγῶν μὲ ἄθλιον πόδα. Περί δὲ τοῦ : ὡς παρατηροῦμεν, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἀναμφιλέκτως ὁμοιωματικὸς σύνδεσμος, ἀφίεται δὲ τῷ δεινοτάτῳ κριτικῷ καὶ γραμματικῷ κ. Κόντῳ ν' ἀποδείξῃ, ἐὰν ὁ ὑπὸ τοῦ Dorville προταθεῖς : ἄτε ἔχῃ ὀρθῶς ἐνταῦθα κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν Ἀττικῶν.

Στίχ. 485. Οὔτε δοκοῦντ' οὔτ' ἀποφάσκονθ' ὅτι λέξω δ', ἀπορῶ.

Οὔτε ἡ γραφὴ αὕτη εἶνε ὀρθή οὔτε ἡ τοῦ Bleydes εἰκασία : ἀπαρέσκονθ' ἀντὶ τοῦ : ἀποφάσκονθ' ἀποδείκνυται.

Περὶ τῆς γραφῆς τῶν χειρογράφων παρατηροῦμεν τὰ ἐξῆς· Ὅτι τό : ἀποφάσκονθ' οὐδαμῶς ἀρμόζει ἐνταῦθα, διότι ἀποβαίνει ἐντελῶς ἀνερμήνευτον. Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐτέθη ἀντὶ τοῦ : ἀποδοκοῦνθ', ὡς ὁ σχολιαστὴς ἐρμηνεύων «οὔτε πιστὰ οὔτ' ἄπιστα» πράττει, οὔτε ὅτι τό : δοκοῦντ' ἐτέθη ἀντὶ τοῦ : καταφάσκοντ', ὡς ἔνιοι νομίζουσι, διότι οὐ μόνον ἀπίθανα καὶ ἀναπόδεικτα εἶνε ταῦτα, ἀλλὰ καὶ παρέχουσιν ἔγνωϊαν ἀσύμφωνον τοῖς ἐπομένοις· διότι καὶ τό : οὔτε δοκοῦντ' οὔτ' ἀποδοκοῦνθ' καὶ τό : οὔτε καταφάσκοντ' οὔτ' ἀποφάσκονθ' = ἀβέβαια, ἀμφίβολα· τοιαύτην δὲ γνώμην δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐκφράζει ἐνταῦθα ὁ χορὸς, διότι ἀντίκειται τῇ κατωτέρῳ ὑπ' αὐτοῦ ἐκφερομένη ἐν στίχ. 489—495, ἔνθα λέγων· Οὐδεμία ἔρις ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν Λαβδακιδῶν καὶ τοῦ Οιδίποδος, καθόσον ἐγὼ γνωρίζω, ἢ τεκμηρίῳ χρώμενος νὰ ἐπιδοκιμάσω τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ μάντεως, ὅτι ὁ Οιδίπους εἶνε ὁ φωνεὺς τοῦ Λαίου ἀποφαινόμενος παρὰ τὴν ὑπόληψιν παντὸς τοῦ δήμου, ὅτι ὁ τύραννος εἶνε χρηστὸς καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ, δείκνυσιν, ὅτι δὲν θεωρεῖ ἀμφιβόλους καὶ ἀβεβαίους τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ μάντεως, ἀλλ' ἀπίθανους καὶ ἀπαραδέκτους. Αὕτη δὲ εἶνε ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία τῶν στίχων τούτων, ὡς καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ ἀρχ. σχολιαστοῦ· «Ἀντὶ τοῦ : τίνος πράγματος κρίσει χρώ-

μενος τοῖς λεγομένοις πιστεύσω κατὰ Οἰδίποδος; »,(1) συνοψίζοντος ἐν ταύτῃ τὴν ἔννοιαν πάντων τῶν στίχων τούτων, ἐξάγεται. Σφάλλεται δὲ ὁ Wolff θεωρῶν τὰ τοῦ σχολιαστοῦ ὡς ἐρμηνεῖαν μόνον τῶν ἐκπεσουσῶν τοῦ κειμένου λέξεων καὶ συμπληρῶν: *πίστιν παρέχωρ.*

Περὶ δὲ τῆς διορθώσεως τοῦ Bleydes: ἀπαρέσκονθ' ἀντὶ τοῦ: ἀποφάσκονθ' παρατηροῦμεν, ὅτι καὶ κατὰ τὴν γραφὴν ταύτην προέρχεται ἔννοια ἀσύμφωνος τοῖς ἐπομένοις, ἐν οἷς, ὡς εἶδομεν, ὁ χορὸς δείκνυται θεωρῶν τὰ τοῦ μάντεως ἀπίθανα καὶ ἀπαράδεκτα καὶ οὐχὶ ἀπίθανα καὶ ἀρεστά (ἀσπαστά, ἀποδεκτά).

Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἀντὶ τοῦ:

ΟΥΤΑΠΟΦΑΣΚΟΝΘ

ἦν γεγραμμένον:

ΟΥΤΕΓΑΡΕΣΚΟΝΘ

Διότι κατὰ τὴν γραφὴν ταύτην ὁ χορὸς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς β' στροφῆς λέγει· θαυμάσια (ἐκπληκτικά, παράδοξα) τῇ ἀληθείᾳ, θαυμάσια ἀνακυκᾶ (ἐκσφενδονίζει) ὁ σοφὸς μάντις οὔτε πιθανὰ (εὐλογα) οὔτε (κατ' ἀκολουθίαν) βεβαίως ἀρεστά (ἀσπαστά, ἀποδεκτά)· κατ' ἀκολουθίαν λέγει· δὲν παραδέχομαι ταῦτα, διότι εἰσὶν ἀπίθανα, ἄρα λέγει τοιαῦτα, οἷα καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις ἐν τρισὶ χωρίοις. Διότι ἐν μὲν τοῖς στίχοις 489—495, ὡς εἶπομεν, λέγει, ὅτι δὲν ἀποδέχεται τὰ τοῦ μάντεως, ἀναφέρων καὶ τὸν λόγον, ἐν δὲ στίχ. 505 λέγει· Ἄλλ' ἐγὼ τοῦλάχιστον οὐδέποτε πρὶν ἰδῶ τοὺς λόγους μεμφομένων ἀποδεικνυομένους ἤθελον συνολογήσῃ, παραδεχθῆ αὐτοὺς καὶ ἐν στίχ. 510 λέγει· Τὸ κατ' ἐμὲ οὐδέποτε καταγνώσομαι τοῦ Οἰδίποδος κακίαν (ἀλλὰ πάντοτε θὰ θεωρῶ αὐτὸν χρηστὸν καὶ ἀγαθόν).

Στίχ. 487. Πέτομαι δ' ἐλπίσιν οὐτ' ἐνθάδ' ὄρων οὐτ' ὀπίσω.

Τὸ χωρίον τοῦτο, ὡς ἔχει, διττῶς δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ ἢ οὐ-

(1) Κακῶς γράφεται ἄνευ ἐρωτηματικοῦ ἢ παρατήρησις αὕτη τοῦ σχολιαστοῦ.

τω· Πετώ δὲ ὑπὸ ἐλπίδων οὐδαμοῦ ἀποβλέπων, οὐδὲν ἐξετάζων ἢ οὕτω· Πετώ δὲ ὑπὸ ἐλπίδων οὔτε εἰς τὸ παρὸν οὔτε εἰς τὸ παρελθόν¹⁾ (οὔτε εἰς τὸ μέλλον) ῥίπτων βλέμμα καὶ ἐξετάζων περὶ τοῦ φόνου τοῦ Λαίου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ μάντεως ἀποδόσεως αὐτοῦ τῷ Οἰδίποδι.

Ἄλλὰ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἐρμηνείαν τὸ χωρίον τοῦτο παρέχει ἔννοιαν ἄτοπον, διότι παρίστανται οἱ *Θηβαῖοι γέροντες ἐλπίζοντες ἀνεξετάστως, ἀνευ λόγου*, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν καὶ ἄτοπον (διὰ τὸν αὐτὸν βεβαίως λόγον) καὶ *ἀντιγατακίην τῇ ἀμέσως ἐπιφερομένη αἰτιολογία*, καθ' ἣν ὁ χορὸς ἠρεύνησεν ἐν τῇ ἑαυτοῦ μνήμῃ τό τε παρελθὸν καὶ παρὸν.

Ἐκ τούτων πειθόμεθα, ὅτι ἡ γραφὴ τοῦ στίχου τούτου εἶνε ἠλλοιωμένη. Νομίζομεν δέ, ὅτι τῆς ἀληθοῦς γραφῆς ἐπιτυγχάνομεν γράφοντες·

ΠΕΤΟΜΑΙ ΔΕ ΛΠΙΣΙΝ ΟΥΤΕΝ ΘΑ ΔΟΡΑΝΟΥ ΤΟ ΠΙΣΩ (τὸν μάντιν)

Ἐνταῦθα τό: *ὄρᾶν* σημ. μαντικῶς ὄρᾶν, μαντεύεσθαι. Καὶ τὸ μέν: *ἐνθάδε* σημ. ἐν τούτῳ τῷ ἀντικειμένῳ, ἐν τῷ ζήτηματι τοῦ φόνου τοῦ Λαίου, περὶ οὗ τανῦν πρόκειται, περὶ οὗ ποιεῖται τὰς ἀποκαλύψεις ὁ μάντις, τὸ δέ: *ὀπίσω* κατὰ τε τὸν σχολιαστὴν καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σημ. ἐν τῷ παρελθόντι, ἐν τοῖς προηγουμένοις τοῦ φόνου. Κατὰ ταῦτα ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου τούτου εἶνε ἡ ἐξῆς· Πετώ δ' ὑπὸ ἐλπίδων, ὅτι ὁ μάντις οὔτε τὰ τοῦ φόνου μαντεύεται καλῶς οὔτε τὰ προηγούμενα αὐτοῦ.

Ταύτην δὲ τὴν γραφὴν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου τούτου ὑποστηρίζουσι τὰ ἐπόμενα, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς σχετίσεως αὐτοῦ πρὸς αὐτά· διότι ὁ χορὸς λέγει· Ἐπειδὴ οὐδέποτε ἔμαθον, ἐὰν ὑπῆρξεν ἕρις μεταξὺ τῶν Λαβδακιδῶν καὶ τοῦ Οἰδίποδος, ἐλπίζω, ὅτι ὁ μάντις δὲν μαντεύεται καλῶς τὰ παρελθόντα, τὰ προηγούμενα τοῦ φόνου· καί· Ἐπειδὴ ἕρις δὲν ὑπῆρξεν, ὁ δὲ Οἰδίπους

(1) Τὸ: ὀπίσω δὲν ἔχει ἐνταῦθα τὴν σημασίαν: εἰς τὸ μέλλον, ἀλλά, ὡς ἀποδειχθήσεται ἀριθῆλως ἐν τοῖς ἐπομένοις, σημαίνει: εἰς τὸ παρελθόν, ὡς καὶ ὁ σχολιαστὴς δέχεται. Ἄλλ' ἐνταῦθα, ἐπειδὴ εἶνε ἀδιάφορον, μεταχειρίζομεθα καὶ τὴν σημασίαν ἐκείνην.

εἶνε χρηστός καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ κατὰ τὴν πάνδημον φήμην, ἐλπίζω, ὅτι ὁ μάντις δὲν μαντεύεται καλῶς τὰ τοῦ φρόνου.

Ὅτι δὲ ὁ χορὸς μικρὸν σεβασμὸν τρέφει πρὸς τὴν μαντικὴν ἱκανότητα τοῦ Τειρεσίου, ἀποδείκνυται καὶ ἐξ ὄσων γενικῶς περὶ πάντων τῶν μάντεων λέγει ἐν τοῖς ἐπομένοις, ἐν ὅλῃ τῇ 6' ἀντιστροφῇ τοῦ στασίμου τούτου (στίχ. 498—512)

Στίχ. 543. Οἶσθ' ὡς ποίησον; . . . . .

Τὸν παρὰ τοῖς δραματικοῖς εὐχρηστον τοῦτον τρόπον ἐκφράσεως προτροπῆς ἢ συμβουλῆς διέσωσεν ἀπαράλλακτον ἢ καθωμιλημένη. Τό : οἶσθ' ὡς ποίησον; ἐν αὐτῇ λέγεται Ἐέρεις πῶς κάμε; τό : παρ' Εὐριπίδῃ ἐν Ἐκάβῃ στίχ. 229. Οἶσθ' οὖν ὁ δρᾶσον; κατ' αὐτὴν λέγεται Ἐέρεις λοιπὸν τί (ἢ ποιό) κάμε; καὶ τὸ τοῦ Σοφ. (Οἶδ. ἐπὶ Κολ. 75) Οἶσθ', ὦ ξένε, ὡς νῦν μὴ σφαλῆς = Ἐέρεις, ξένε, πῶς τώρα νὰ μὴ σφαλῆς; καὶ τᾶλλα ὡσαύτως.

Ταῦτα ἔκρινα δέον νὰ σημειώσω ἐνταῦθα, ἐπειδὴ παρετήρησα, ὅτι καὶ ἐν συντακτικοῖς καὶ ἐν σχολίοις ὑφ' Ἑλλήνων συντεταγμένοις ἐξ ἀγνοίας δὲν μνημονεύεται, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς φράσεως ταύτης τῶν δραματικῶν, ἢ ὁμοιοτάτη χρῆσις αὐτῆς ἐν τῇ καθωμιλημένῃ, δι' ἧς ἐννοεῖται κάλλιστα καὶ ἐρμηνεύεται ἀκριβέστατα ἢ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

Στίχ. 567. Παρέσχομεν, πῶς δ' οὐχί; κοῦκ' ἠκούσαμεν.

Ἀντὶ τοῦ πλημμελοῦς : παρέσχομεν νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ γράψωμεν : ἄρ' ἔσχομεν καὶ νὰ θέσωμεν ἐρωτηματικὸν μετ' αὐτὸ ἦτοι :

Ἄρ' ἔσχομεν; πῶς δ' οὐχί; κοῦκ' ἠκούσαμεν.

Παρατηρητέα δ' ἐνταῦθα ἡ ζωηρὰ ἐκπληξίς τοῦ Κρέοντος ἢ ἐκδηλουμένη διὰ τῆς χρήσεως ἐν τῇ ἀποκρίσει τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ἐρωτῆσει ῥήματος καὶ διπλῇ ἐρωτῆσει :

Ἄλλ' οὐκ ἔρευναν τοῦ θανόντος ἔσχετε;

Ἄρ' ἔσχομεν; πῶς δ' οὐχί; κοῦκ' ἠκούσαμεν.

Στίχ. 572. Ὅθούνεκ', εἰ μὴ σοὶ ξυνῆλθε, τὰς ἐμάς οὐκ ἄν ποτ' εἶπεν Δαίου διαφθοράς.

Οἱ στίχοι οὗτοι, ὡς ἔχουσιν, ἐπιδέχονται διττὴν ἑρμηνείαν ἢ ταύτην· Ὅτι, ἐὰν δὲν ἐλάμβανε συνέντευξιν μετὰ σοῦ, τὸν ὑπ' ἐμοῦ ἐκτελεσθέντα φόνον τοῦ Λαΐου οὐδέποτε θὰ ἐφάνερονε, συνταττόμενοι δηλ. οὕτω· Ὅθούνεκ', εἰ μὴ σοὶ ξυνῆλθε, τὰς ἐμάς διαφθοράς Λαΐου οὐκ ἂν ποτ' εἶπεν ἢ ταύτην· Ὅτι, ἐὰν μὴ ἐλάμβανε συνέντευξιν μετὰ σοῦ, τὸν ἐμὸν φόνον οὐδέποτε θὰπέδιδεν εἰς τὸν Λαΐον, συνταττόμενοι δηλ. οὕτω· Ὅθούνεκ', εἰ μὴ σοὶ ξυνῆλθε, τὰς ἐμάς διαφθοράς οὐκ ἂν ποτ' εἶπε Λαΐου (διαφθοράς). Ἀλλ' ἐπειδὴ τοιαύτη ἔννοια οὐδαμῶς ἀρμόζει ἐνταῦθα καὶ ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν· Ὅτι, ἐὰν δὲν ἐλάμβανε μετὰ σοῦ συνέντευξιν, οὐδέποτε θὰπέδιδε τὸν φόνον τοῦ Λαΐου εἰς ἐμέ, ὡς ποιοῦσι τινές, συντάττοντες· Ὅθούνεκ', εἰ μὴ σοὶ ξυνῆλθε, τὰς Λαΐου διαφθοράς οὐκ ἂν ποτ' εἶπεν ἐμάς, διότι τὸ ἐμάς δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ τοῦ ἐνάρθρου οὐσιαστικοῦ· τὰς διαφθοράς καὶ ν' ἀποδοθῇ ὡς κατηγορηματικὸς προσδιορισμὸς τοῦ· διαφθοράς, ἐπειδὴ ἡ θέσις αὐτοῦ μεταξὺ τοῦ ἄρθρου· τὰς καὶ τοῦ μετ' αὐτοῦ συναπτομένου οὐσιαστικοῦ· διαφθοράς καὶ μάλιστα ἢ ἀμέσως μετὰ τὸ ἄρθρον· τὰς θέσις αὐτοῦ οὐδαμῶς ἐπιτρέπουσι τοῦτο, ἀλλ' ὀφείλει νὰποδοθῇ ὡς ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς τοῦ· διαφθοράς καὶ νὰ συνταχθῇ· τὰς ἐμάς διαφθοράς, παραδεχόμεθα ὅτι ὁ στίχος 572 ὑπέστη ἀλλοίωσιν καὶ ὅτι ἐν τῇ θέσει τοῦ ἄρθρου· ΤΑC ὑπῆρχεν ἡ μετοχή· ΦΘΑC, ἥτις φθορᾶ χειρογράφων καὶ ἀμαθεία καὶ ἀμβλυωπία βιβλιογράφων μετετυπώθη εἰς τὸ ἄρθρον· ΤΑC. Διὸ γραπτέον·

Ὅθούνεκ', εἰ μὴ σοὶ ξυνῆλθε φθᾶς, ἐμάς
οὐκ ἂν ποτ' εἶπεν Λαΐου διαφθοράς.

καὶ ἐρμηνευτέον· Ὅτι, ἐὰν μὴ ἐλάμβανε μετὰ σοῦ συνέντευξιν προηγουμένως, οὐδέποτε θ' ἀπέδιδεν εἰς ἐμέ φόνους Λαΐου.

Ὅτι δὲ τό· ἔφθη ξυνελθὼν λέγεται καί· ξυνῆλθε φθᾶς, οὐδαμῶς, νομίζομεν, εἶνε ἀναγκαῖον νὰποδείξωμεν.

Στίχ. 582. Ἐνταῦθα γὰρ δὴ καὶ κακὸς φαίνει φίλος.

Αἱ διδόμεναι τῷ στίχῳ τούτῳ ἑρμηνεῖαι ὑπὸ τοῦ Wunder, Schneideyin καὶ Nauck καὶ ἄλλων εἰσὶ πλημμελέσταται.

Οὐδαμῶς εἶνε ὀρθόν, ὅτι ὁ Οἰδίπους ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ λέγει, ὡς ὁ Wunder ἐρμηνεύει· «Ἐξ αὐτοῦ τούτου γίνεται φανερόν, ὅτι εἶσαι ἄπιστος φίλος, ὅτι θέλεις νὰ κοινωνῆς τῆς βασιλείας»· διότι οὐδεμίᾳ λογικῇ σχέσει ὑπάρχει μεταξύ τούτων καὶ τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Κρέοντος· διότι συμπληρουμένου τοῦ: οὐκ τοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Κρέοντος κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην καὶ συγκεφαλαιουμένης τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Κρέοντος ὁ μὲν Οἰδίπους λέγει· Ἐξ αὐτοῦ τούτου γίνεται φανερόν, ὅτι εἶσαι ἄπιστος φίλος, διότι θέλεις νὰ κοινωνῆς τῆς βασιλείας, ὁ δὲ Κρέων ἀποκρίνεται· Δὲν γίνεται ἐκ τούτου φανερόν κτλ., ἐὰν ἀναλογισθῆς, ὅτι μοὶ εἶνε αἰρετώτερον νὰπολαύω τῶν ἀγαθῶν τῆς βασιλείας ἀμερίμνως καὶ ἀφόβως σοῦ βασιλεύοντος ἢ νὰπολαύω αὐτῶν μετὰ μεριμνῶν καὶ φόβων ἐγὼ βασιλεύων. Ἐπειδὴ ἄρα μοὶ εἶνε αἰρετώτερον κτλ. δὲν γίνεται φανερόν κτλ. Οὐδαμῶς ὀρθότερον ἐρμηνεύουσιν ὁ Schneidevin καὶ Nauck ἐρμηνεύοντες· Ἀκριβῶς διότι εἶσαι ὅμοιος ἡμῖν τοῖς δύο, εἶσαι ἄξιος μεζζονος μομφῆς· διότι συμπληρουμένου τοῦ: οὐκ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην καὶ συγκεφαλαιουμένης τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Κρέοντος ὁ μὲν Οἰδίπους λέγει· Ἀκριβῶς διότι εἶσαι ὅμοιος ἡμῖν τοῖς δύο, εἶσαι ἄξιος μεζζονος μομφῆς, ὁ δὲ Κρέων ἀποκρίνεται· Δὲν εἶμαι κτλ. ἐὰν ἀναλογισθῆς, ὅτι μοὶ εἶνε αἰρετώτερον κτλ. Ἐπειδὴ ἄρα μοὶ εἶνε αἰρετώτερον κτλ. δὲν εἶμαι κτλ. Τοιαῦται εἰσὶν καὶ αἱ ἄλλαι ἐρμηνεῖαι.

Οἱ ἐρμηνευταὶ παρηρμήνευσαν τὸ χωρίον τοῦτο, ἰδίως διότι δὲν ἐνόησαν τὴν σημασίαν τοῦ: ἐνταῦθα καὶ τοῦ: γάρ. Ἐν τῷ στίχ. τούτῳ τὸ μὲν γάρ κεῖται βεβαιωτικῶς ἔχον εἰρωνικῶς βεβαιωτικὴν σημασίαν. Οὐδαμῶς δὲ δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ λάβωμεν τὸν γάρ αἰτιολογικῶς, διότι τότε αἰτιολογεῖ παραλειφθεῖσαν πρότασιν ἢ τὴν πρότασιν· Ἐξισοῖ ἢ τὴν: Οὐκ ἐξισοῖ. Ἀλλὰ οὐδαμῶς δυνάμεθα λογικῶς σκεπτόμενοι νὰ λάβωμεν τὰ ἐν τῷ 582 στίχῳ ὡς αἰτίαν, τὴν δὲ πρότασιν· Ἐξισοῖ ἢ· Οὐκ ἐξισοῖ ὡς αἰτιατόν. Ὁ Οἰδίπους δὲν ἀποκρίνεται, τί φρονεῖ περὶ τῆς ἐξισώσεως ταύτης, περὶ ἧς ἐρωτᾷ ὁ Κρέων, ἀλλά, ὡς δειχθήσεται ἀριδῆλως ἐν τοῖς ἐπομένοις, καθάπτεται πικρῶς τῆς ἐξισώσεως ἐκεί-

νης, ἦν, ὡς ὑποπτεύει, ἐπιδιώκει ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἰοκάστης. Τὸ δέ: *ἐνταῦθα* σημ. ἐν τούτῳ τῷ ἐξισοῦσθαι, ἐν τούτῳ τῷ ἀντικειμένῳ, ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἐξισώσεως, περὶ ἧς ὁ λόγος. Ἐκ δὲ τῶν ἐν αὐτῷ μορίων τὸ μὲν: καὶ συναπτόεν μετὰ τοῦ *ἐνταῦθα*, οὗ τὴν ἔννοιαν περιορίζει, τὸ δέ: δὴ μετὰ τοῦ: γάρ, εἰς ὃ παρέχει ἔμφρασιν. Κατὰ ταῦτα ὁ Οἰδίπους ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ λέγει· Τῇ ἀληθείᾳ ἐν ταύτῃ ἀκριβῶς τῇ ἐξισώσει ἐμφανίζεσαι ἐπιβουλος συγγενής, ἔννοσέ δὲ ταῦτα· Μὴ ἀρκούμενος ταύτῃ τῇ ἐξισώσει, ἦν ἔχεις, ἤτοι μὴ ἀρκούμενος ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν τῆς βασιλείας, ἀλλὰ θέλων νὰ ἐξισωθῆς, τέλεον αὐτοῖς γινόμενος σὺ αὐτὸς βασιλεύς, οὗ δύνασαι νὰ τύχῃς διὰ τῶν ἐκ τῆς συγγενείας ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιωμάτων σου, ἐπιβουλεύεσαι ἡμᾶς πειρώμενος διὰ συνωμοσιῶν, δολοφονιῶν καὶ τῶν τοιούτων νάρπασης τὸν θρόνον. Τὴν ἔννοιαν δὲ τοῦ λόγου τοῦ Οἰδίπ. δὲν ἐνόησαν μὲν οἱ ἐρμηνευταί, ἀλλ' ὁ Κρέων, ὁ «δεινὰ ἔπη πεποσμένος κατηγορεῖν αὐτοῦ τὸν Οἰδίποδα» (513, 514), ὁ μαθῶν, ἀ ἐν στίχ. 385—387 καὶ 399—400 εἶπεν ὁ Οἰδίπ., ἐνόησε πολὺ καλῶς καὶ πειρώμενος νὰποκρούσῃ τὴν μομφὴν ταύτην λέγει· Δὲν εἶνε ἀληθὲς τοῦτο, διότι ἐὰν σκεφθῆς, ὡς ἐγώ, θὰ ἴδῃς, ὅτι μοὶ εἶνε αἰρετώτερον νὰπολαύω τῶν ἀγαθῶν τῆς βασιλείας ἀφόβως καὶ ἀμερίμνως σοῦ βασιλεύοντος ἢ νὰπολαύω αὐτῶν μετὰ μεριμνῶν καὶ φόβων ἐγὼ βασιλεύων. Ὑπομιμνήσκομεν δέ, ὅτι ὅ,τι ὁ Οἰδίπ. ὑπαινίσσεται μόνον ἐνταῦθα περὶ τοῦ Κρέοντος, σαφῶς καὶ διαρρήδην ἐξέφρασε περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἡγουμένοις ἐν στίχ. 385—387 καὶ 399—400. Ὁ Οἰδίπους ὑποπτεύει, ὅτι ὁ Κρέων ἐπιβουλεύει τῆς ζωῆς τῶν συγγενῶν βασιλέων σκεπτόμενος, ὅτι οὗτος ὡς ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ ἀπαιδοῦ Λαίου ἔπεισε τινάς, ὅπως φονεύσωσιν αὐτὸν καὶ ὅτι διὰ τοῦτο δὲν ἀνεκαλύφθη ὁ φονεὺς καὶ ὅτι οὗτος ὁ προτείνας αὐτῷ νὰ προσκαλέσῃ τὸν μάντιν συνεννοηθεὶς ἔπεισεν αὐτόν, ὅπως ἀποδώῃ αὐτῷ (τῷ Οἰδίποδι) τὸν φόνον τοῦ Λαίου, ἵνα ἐκβληθέντος κατὰ τὸν χρῆσμον τῆς χώρας λάβῃ τὸν θρόνον ὡς κηδεμὸν τῶν ἀνηλίκων τέκνων αὐτοῦ. Ἐν τέλει δὲ παρατηροῦμεν, ὅτι κακῶς μὲν ὁ Heinsoetd ἐν στίχ. 583 διορθοῖ τό: ἐγὼ εἰς: ἔχω, πλημμελῶς δὲ ὁ Wolff

ἐκ τοῦ: σαυτῶ συμπληροῖ τό: ὡς ἐγὼ διὰ τοῦ: ὡς ἐγὼ σοι, διότι ὀρθῶς συμπληροῦται: ὡς ἐγὼ ἐμαυτῶ (δίδωμι λόγον).

Στίχ. 639. Ὅμαιμε, δεινά μ' Οἰδίπους, ὁ σὸς πόσις,
δρᾶται δικαιοὶ δυοῖν ἀποκρίνας κακοῖν,...

Τὸ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν στίχων τούτων δυοῖν πρέπει νὰ λάβωμεν ἐν συνιζήσει· ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς παρετηρήθη, ἡ συνιζήσις παρὰ Σοφοκλεῖ δὲν ἀπαντᾷ, διορθοῦσιν ὁ μὲν Dindorf·

δρᾶσαι δικαιοὶ, θᾶτερον δυοῖν κακοῖν,...

ὁ δὲ Bellermann·

δρᾶσαι δικαιοὶ, δειν', ἀποκρίνας κακοῖν,...

Ἄλλ' ἐκ τῶν διορθώσεων τούτων ἡ μὲν τοῦ Dindorf εἶνε τολμηρὰ, ἡ δὲ τοῦ Bellermann ἀποκρουστέα διὰ τὴν ἐπανάληψιν τοῦ: δεινά, ὅπερ ἡδύνατο μὲν νὰ ἐπαναληφθῆ, ἀλλὰ χάριν ἐμφάσεως· πλὴν ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπιτυγχάνεται τοιοῦτόν τι ἐν ταῦθα, ἐπειδὴ τό: δεινὰ ἐπαναλαμβάνεται ἐκτεθλιμμένον ἐν τῷ 640 στίχῳ. Ὡς ἐκτεθλιμμένον δὲ καὶ ἐν μέσῳ κομμάτων κείμενον οὐδεμίαν ἔμφασιν ἀλλὰ μᾶλλον ἀτομίαν παρέχει.

Εἰκάζομεν, ὅτι ἀντὶ τοῦ: ΔΥΟΙΝ ἦν γεγραμμένον: ΤΟΙΝΔ

ΔΡΑΣΑΙ ΔΙΚΑΙΟΙ ΤΟΙΝΔ ΑΠΟΚΡΙΝΑΣ ΚΑΚΟΙΝ

ἦτοι: Κρίνει δίκαιον νὰ προξενήσῃ εἰς ἐμὲ δεινὰ ἐκλέξας ἐκ τῶν κακῶν τούτων ἢ κτλ.

Ἡ διόρθωσις αὕτη οὔτε τολμηρὰ εἶνε, τοῦναντίον ὑποστηρίζεται ὑπὸ τῆς Παλαιογραφικῆς, οὔτε προσκρούει τινί, ὡς νομίζομεν.

Στίχ. 644. Μῆ νῦν ὀναίμην, ἀλλ' ἀραῖος, εἴ σέ τι κλπ.

Οὐδόλως εἶνε ὀρθόν, ὅτι τὸ μακρὸν χρονικόν: νῦν κεῖται ἐν ταῦθα ἀντὶ τοῦ βραχέος συλλογιστικοῦ: νυν διὰ τὸ μέτρον, διότι οὐδὲ ἡ ἔννοια τούτου ἀρμόζει ἐν ταῦθα. Ἀντὶ τοῦ: ΝΥΝ ἦν γεγραμμένον, νομίζομεν: ΜΗΝ, δι' οὗ καὶ ἔννοιαν ἀρμόζουσαν ἔχομεν ἐν ταῦθα καὶ τῷ μέτρῳ δὲν προσκρούομεν. Γνωστὸν δ' εἶνε, ὅτι συνήθως τό: μῆν τίθεται ἐπὶ εὐχῶν.

Στίχ. 740. Μήπω μ' ἐρώτα· τὸν δὲ Λαίον φύσιν
τίν' εἶχε, φράζε, τίνα δ' ἀκμήν ἤθης ἔχων;

Ἐκ τῶν πολλῶν εἰκασιῶν, αἱ μέχρι τοῦδε ἐγένοντο πρὸς διόρθωσιν τῆς ἀναμφιλέκτως πλημμελοῦς γραφῆς τῶν χειρογράφων τοῦ στίχου 741, οὐδεμία εἶνε ἐπιτυχής. Τούτου δ' αἰτία εἶνε, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐπιχειρησάντων νὰ διορθώσῃ τὸ χωρίον τοῦτο κριτικῶν διέγνω, ποῦ ἔγκειται ἡ βλάβη. Τὸ χωρίον διορθοῦται κάλλιστα, ὡς νομίζομεν, ἀν' ἀντὶ τοῦ:

ΤΙΝΑΔΑΚΜΗΝΗΒΗΚΕΧΩΝ

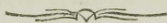
γράφωμεν·

ΤΙΝΑΚΟΜΗΝΒΕΒΗΚΕΧΩΝ

Μετὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην παρατηροῦμεν τὰ ἐξῆς· Ὅτι ἔχομεν ἐρώτησιν περὶ τῆς κόμης τοῦ Λαίου· ὅθεν ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν περὶ κόμης· Ὅτι ἐρωτᾶται τίνα κόμην εἶχεν ὁ Λαίος, ὅταν ἔβη εἰς Δελφοὺς. Καὶ ὑπομνησκόμεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο ὁ Οἰδίπους νὰ ἐρωτήσῃ οὔτε περὶ τῆς ἡλικίας οὔτε περὶ τῆς κόμης τοῦ Λαίου ἀπ.λῶς, ἀλλ' ὤφειλε νὰ προσθῇ τοῦτο. Ὅθεν κατὰ μὲν τὴν διόρθωσιν ταύτην ἡ ἐρώτησις γίνεται, ὡς ἀπαιτεῖται, κατὰ δὲ τὴν γραφὴν τῶν χειρογράφων καὶ κατὰ τὰς ἄλλας διορθώσεις καὶ κατὰ τοῦτο ἐλλιπῶς καὶ κατ' ἄλλα, ἀ παραλείπομεν συντομίας χάριν, πλημμελῶς καὶ τρίτον· Ὅτι αἱ ἐρωτήσεις τοῦ Οἰδίποδος γίνονται ἀσυνδέτως, ὅπερ δείκνυσι τὴν παραχρῆν καὶ τὸ ἀνυπόμορον τοῦ τυράννου.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ.

(ἀπόφοιτος τῆς φιλολογίας).

QUAESTIONUM CICERONIANARUM.

PARS III.

De Oratore II § 6

«talem vero existere eloquentiam, qualis fuit in Crasso et Antonio, non cognitis rebus omnibus [, quae ad tantam prudentiam pertinerent], tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuisse confirmo».

Novissimi editores comma post *pertinerent* omittunt, ut *tantam prudentiam tantamque dicendi copiam* coniungi velle videantur. Quae ratio perversissima est. Quis enim ferret Ciceronem haec balbutientem: «non potuit *talis eloquentia* existere non cognitis omnibus rebus quae ad *talem eloquentiam* (hoc est enim *dicendi copia*) pertinerent»? Imo nexus orationis hic est: «talem vero existere eloquentiam, qualis fuit in Crasso et Antonio, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuisse confirmo». Deinde quae verba uncinis inclusi spuria iudico. Neque enim homo sanus, nedum Cicero, sic loqui potuit. Crassus Antoniusque cognorant omnes res, quae ad tantam prudentiam, h. e. ad tot tantarumque rerum scientiam, quanta in illis fuit, pertinebant; hoc est aliis verbis; cognorant omnes res, quas cognorant. Addidit haec qui nimium putaret omnium rerum cognitionem in Crasso et Antonio fuisse affirmari. At hoc ipsum Ciceronem voluisse ex eis, quae proxime antecedunt, apparet.

§ 9

«Quod hoc etiam spe aggredior maiore ad probandum, quia non de Ser. Galbae aut C. Carbonis eloquentia

«scribo aliquid, ... sed edo haec eis cognoscenda, «qui eos ipsos, de quibus loquor, saepe audierunt».

Quod referendum est necessario ad ea quae proxime antecesserunt : «ut, cum etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, si possem». At hoc non *probandum* erat, sed efficiendum. Quod cum intellexeret Bakius verba *ad probandum* delevit. Pideritius autem, qui haec retinuit, sic enarrat : «Cicero hofft dass man *die Wahrheit* seiner Darstellung . . . .um so eher anerkennen werde u. s. w» rectissime, si scriptum exstaret *ad verum probandum*, quod ipsum reponendum censeo. Sed etiam initio huius loci aliquid mutandum puto, ut et sententiae aptius nectantur, et oratio sine ullis salebris fluat. Sic igitur totum locum refinxerim :

Quo etiam spe aggredior maiore ad *verum* probandum.

Quo est = quod etiam nunc vivam illorum memoriam tenemus. Postquam *ex quo* factum est *quod*, addidit aliquis demonstrativi pronominis ablativum (*hoc*), quem in hac orationis forma Latinitatis ratio postulare videbatur.

§ 17

«ex omnibus Latinis verbis huius verbi vim vel maximam esse putavi. [Quem enim nos ineptum vocamus, «is mihi videtur ad hoc nomen habere ductum, quod «non sit aptus, idque in sermonis nostri consuetudine «perlate patet.]]»

Haec vocabuli q. e. *ineptus* notatio quid ad illud confirmandum valeat, quod Crassus dixerat, vim huius verbi vel maximam esse, minime video, et verba «idque . . . patet» prorsus idem sonant, quod illa : «huius

verbi vim vel maximam esse putavi». Itaque totum hunc locum a docto lectore, qui se haec alibi legere meminisset, propter similitudinem cum nostris in margine adscriptum a librariis postea in orationis seriem receptum esse suspicor.—Ceterum tota haec de ineptis digressio tam inepta mihi quidem videtur, ut nihil magis. Cicero clavos in Graecorum oculis optime cernebat, trabem in suo non item.

§ 30

«Ut igitur in eiusmodi re, quae mendacio nixa sit, quae ad scientiam non saepe perveniat, quae opiniones hominum et saepe errores aucupetur eqs.»

Mirum sane, ni ad scientiam saepe perveniat ea res, quae mendacio et hominum erroribus nitatur! Tollit has nugas Bakii egregia emendatio, qui pro eo quod in codicibus fertur: «ad scientiam non saepe perveniat» scribi jussit «scientiam saepe pervertat». Quam emendationem cur postea ipse auctor repudiaverit causam quaerens nullam invenio. Sententia est: ars oratoria saepe res certas atque exploratas incertas reddere, rerum notiones claras atque distinctas confundere atque obscurare fallacibus argumentis conatur. Hoc sane modo scientia ex eorum qui audiunt mentibus extorquetur.

§ 42

«Infinitum mihi videbatur (Crassus) id dicere. in quo aliquid generatim quaereretur.....certum autem in quo quid in personis et in constituta re et definita quaereretur».

Nondumne editores vidisse scribendum esse: «quid in personis et temporibus constituta re et definita»! h. e. in re constituta et definita personis et temporibus. Ver-

ba Crassi haec sunt (I § 138): «deinde esse omnem orationem aut de infinitae rei quaestione sine designatione personarum et temporum aut de re certis *in personis et temporibus locata*».

§ 58

«vibemens fortasse minus, sed aliquanto tamen [est], »ut mihi quidem videtur, dulcior». Delendum est, quod »corrumpit orationem.

§ 64

«Verborum autem ratio [et] genus orationis fusum at- »que tractum et cum lenitate quadam aequabili pro- »fluens sine . . . . .aculeis [persequendum est]».

Difficultates, quibus plurimis hic locus laborat praeclare [exposuit Bakius. Cui ut assentior verba *et et persequendum est* delenda esse, ita postulandi verbum, quod ille ante *genus* poni iubet, non desidero. Hoc enim facillime ex antecedentibus subauditur. Quod quidem cum non intellexissent horum librorum corruptores inepta illa de suo addiderunt.

§ 67

Delendum puto *de hominum moribus*, quod quaestionum genus ad ἠθικὴν, cuius partes paullo ante commemoratae sunt, pertinet, cum h. l. de civilibus disciplinis agatur.

§ 79

Scr: «quis enim hoc non sua sponte *viderEt*, neminem »posse dicere, nisi et quid *diceret*, et quibus verbis et »quo ordine *diceret, haberet* ?». Imperfecta *diceret* et *haberet* ratione carebunt, nisi antecesserit *viderEt*.

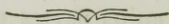
§ 82

«attentum vero *crebro* tota actione [excitandis mentibus iudicum], non prima denuntiatione efficere possumus».

Quae uncinis inclusi verba Bakio Kayseroque delentibus assentior. Sed *crebro* quod ex paucis codd. receptum est, cum maior pars *credo* exhibeant, iniuria factum. Neque enim *crebro*, sed perpetuo (*tota actione*) attentos esse oportet eos, qui audiunt. Reponendum est igitur *credo*, quod si cui forte ideo displiceat, quod plerumque ironice interponitur, non desunt exempla, ubi nullum ironiae vestigium reperias, velut huius ipsius operis I § 101, de Finn. IV § 138 («si igitur illa cultura vitium in vite insit ipsa, cetera, *credo*, velit, quae ad colendam vitem attinebunt, sicut antea»), ad Att. VI, 1, 7. Liv. I, 54, 7 («huic nuntio, quia, *credo*, dubiae fidei videbatur, nihil responsum est»). IV, 17, 7 al. Pl. Pseudol. 415 sqq. Fl.

Si de damnosis aut si de amatoribus
Dictator fiat nunc Athenis Atticis,
Nemo anteveniat filio, *credo*, meo*.

Berolini d. XII m. Martii a. MDCCCLXXXI.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἡμῶν ἐταιρεία ἐνέκρινε ἐν ταῖς τελευταίαις αὐτῆς συνεδριάσεσι τὸν τοῦ ἔτους τούτου προϋπολογισμόν της, καθ' ὃν τὰ μὲν ἔσοδα ἀνέρχονται εἰς δραχμὰς 150,300, τὰ

*) pag. 303 l. 9 pro: § 39 ser: § 37.

δὲ ἔξοδα εἰς δραχ. 165,400. Ἀναλόγως δὲ τῶν ἐσόδων ὥρισε μετὰ τοῦτο τίνα ἔργα μέλλει νὰ ἐκτελέσῃ κατὰ πᾶν τὸ ἔτος τοῦτο. Τούτων πρῶτον ἐθεωρήθη ἡ τῶν ἐν Ἀθήναις συλλογῶν αὐτῆς συγκέντρωσις καὶ διακόσμησις· καὶ εὐθὺς ἤδη μετεκομίσθη ἡ ἐν τῷ Βαρβακείῳ εἰς δύο μεγάλας αἰθούσας τοῦ νέου Πολυτεχνείου, ἔνθα θέλουσιν ἐκτεθῆ πάντα εἰς νέας εὐπρεπεῖς θήκας, οἷαι αἱ αὐτόθι τῶν Μυκηναίων ἀρχαίων καὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν.

Ἐῖτα ἐνέκρινε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν Τανάγρα ἀνασκαφὰς τάφων καὶ νὰ οἰκοδομήσῃ εὐρύχωρον ἀπλοῦν οἰκοδόμημα πρὸς τοποθέτησιν τῶν πολλῶν αὐτόθι ἀνευρεθέντων ἔργων τῆς γλυπτικῆς, ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων διαφόρων ἀρχαίων. Ἦδη δὲ ἀπεστάλη ἐκεῖ ὁ ἔφορος κ. Π. Σταματάκης πρὸς ἔναρξιν τῶν ἔργων τούτων.

Εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οὗ σώζεται σχεδὸν σῶον τὸ κοῖλον τοῦ θεάτρου καὶ μέγα πλῆθος ἐρείπιων κτιρίων καὶ ἄλλων διαφόρων ἀρχαίων, ἐνεκρίθη νὰ καθαρισθῆ ἀμέσως πᾶν τὸ θέατρον ἀπὸ τῶν καλυπτόντων αὐτὸ πολλῶν θάμνων καὶ χωμάτων, ἐφεξῆς δὲ νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἀνασκαφαὶ ἐν τῷ ἱερῷ, οὗ πᾶν τὸ ἐμβαδὸν κατέχοντες οἱ κάτοικοι τοῦ παρακειμένου χωρίου Διγουρίου, αὐθόρμητοι παρεχώρησαν τῇ ἐταιρίᾳ εἰς ἀνασκαφὴν, οὐδὲν δικαίωμα τηρήσαντες αὐτοῖς ἐπὶ τῶν ἀνευρεθησομένων, καθ' ἃ καὶ ἄλλοτε εἶπομεν ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ. Ἀπεστάλη δὲ ἤδη ἐκεῖσε ὁ ἔφορος κ. Π. Καββαδίας ἵνα καθάρισι ἐμπρώτοις τὸ θέατρον καὶ περιγράψῃ αὐτὸ, καὶ προτείνῃ τῇ ἐταιρίᾳ ὅ,τι δυνατὸν ἀμέσως γενέσθαι πρὸς ἐπιχειρήσιν τῆς τοῦ ἱεροῦ ἀνασκαφῆς.

Ἐπειδὴ δὲ ἐξηγοράσθησαν ἤδη παρὰ τῆς Κυβερνήσεως αἱ πλεῖσται τῶν οἰκιῶν, τῶν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ χώρου τοῦ ἐν Ἐλευσίनि ναοῦ τῆς Δήμητρος, ὑπολείπονται δὲ ὀλίγαι μόνον, ἐνεκρίθη νὰ ἐξαγορασθῶσι καὶ αὗται προεχῶς καὶ εὐθὺς μετὰ τοῦτο νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνασκαφὰς ἡ ἐταιρία. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι ταχέως θέλομεν γνωστοποιήσῃ τοῖς φίλοις τῶν ἀρχαίων τὴν ἔναρξιν καὶ τούτου τοῦ ἔργου.

Πρὸ ἔτους ἀνηγγέλθη ὅτι ἡ Κυβέρνησις αἰτήσῃ τῆς ἐταιρίας ἐνέκρινε νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ παρὰ τὴν ὕδον

Πατησίων μεγάλου ἔθνικοῦ Μουσείου. Ἡ οἰκοδομὴ αὕτη ἐξετελέσθη ἤδη καὶ μετ' οὐ πολὺ μεταφέρονται καὶ τοποθετοῦνται ἐκεῖ τὰ πολλαχθῶς τῆς πόλεως ὑπάρχοντα μαρμάρινα ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης. Εὐκταῖον ὅμως νὰ συνταχθῇ καὶ κατάλογος αὐτῶν πρὸς ὁδηγίαν τῶν ἐπισκεπτομένων τὸ Μουσεῖον ἐγγυωρίων καὶ ξένων παρ' ἀνδρῶν δυναμένων καὶ θελόντων νὰ ἐκτελέσωσι ταχέως καὶ προσηκόντως τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔργον· διότι ἀληθῶς ἢ μέχρι τοῦδε ἔλλειψις καταλόγων τῶν ἐν ταῖς συλλογαῖς ἡμῶν κατέστη λίαν ἐπαισθητή.

Ἀποπερατωθειῶν τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφῶν τῶν δαπάναις τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ ἐξαετίαν γενομένων, ἐξητήσατο ἡ ἐν Ἀθήναις Γερμανικὴ πρεσβεία τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ 6 ἄρθρου τῆς περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων συμβάσεως τῆς Γερμανικῆς καὶ Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καθ' ἣ δωρηθήσονται τῇ Γερμανικῇ ἐκ τῶν εὐρεθέντων διπλῶν καὶ ὁμοίων ὅσα ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θελήσῃ. Περὶ ἐκτελέσεως τοῦ ἄρθρου τούτου ὑπεβλήθη κατ' αὐτὰς νομοσχέδιον εἰς τὴν Βουλὴν, καὶ τριμελὴς ἐπιτροπεία ἀπεστάλη εἰς Ὀλυμπίαν, ἵνα ἐξετάσῃ πόσα καὶ τίνα διπλᾶ καὶ ὅμοια δύναται ἡ Κυβέρνησις ἡμῶν νὰ δωρήσῃ ἄνευ βλάβης τῶν ἡμετέρων ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν. Ἡ ἐπιτροπεία ἐπανελθοῦσα ὑπέβαλεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐργασιῶν τῆς.

E. K.

BIBLIA ΝΕΟΦΑΝΗ.

Τὰ κατὰ τὸν μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως Διονύσιον, ἦται τηλεγραφήματα, ἐπιστολαί, ἀπαντήσεις, ἀναφοραὶ καὶ διάφορα ἔγγραφα, χρονολογούμενα ἀπὸ τῆς 5 Φεβρουαρίου 1879 μέχρι τῆς 14 ἰουλίου 1880. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1880. [8ον μέγα, σελ. 65.]

Περὶ χημικῆς συνθέσεως καὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς εἰς τὴν φαρμακευτικὴν, ὑπὸ Γ. Α. Κρίνου. Διατριβὴ ἐπὶ ὑψηγείᾳ. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἑρμοῦ, 1880. [8ον, σελ. 138.]

Μονογραφία περὶ τῆς πόλεως Μιστραῖ, ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου Ἀγγέλου

- Δ. Καπώτου. Ἐν Καλάμαις, τύποις Ι. Α. Μιχαλακία, 1880 [8ον, σελ. 84]. Τιμᾶται δραχμῆς.
- Ἰερεμίου τοῦ Β' καὶ τῶν διαμαρτυρομένων θεολόγων τῆς Βυρτεμβέργης τὰ γράμματα περὶ τῆς Αὐγουστέας ὁμολογίας (1576—1584), διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγησίᾳ, ὑπὸ Ἰωάννου Ε. Μεσολαῖ Δ. Φ. καὶ καθηγητοῦ. Ἀθήνησι, τυπογραφεῖον ὁ Παλαμῆδης. 1881. [8ον, σελ. 60.]
- Περὶ τῆς ἀληθοῦς πατρίδος τοῦ ἐξόχου καλλιτέχνου Παιωνίου, ὑπὸ Μαργαρίτου Γ. Δήμιτσα. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ. Π. Ἰασεμίδου, 1881 [8ον, σελ. 24.]
- Περὶ ἐπιστημονικοῦ προσδιορισμοῦ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν φυτῶν διὰ τῶν ὀνομάτων τοῦ λαοῦ κατὰ τόπους καὶ χρόνους καὶ τῆς ἐκ τούτου ὠφελείας εἰς τὴν ὀνοματολογίαν καὶ λεξικογραφίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὑπὸ Σταματίου Δ. Κρίνου. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Παρνασσού, 1881. [8ον μέγα, σελ. 29.]
- Κῆπος Χαρίτων ὑπὸ Κωνσταντίνου Δαπόντε τοῦ μετονομασθέντος Καισαρίου. Ἐκδίδεται τὸ πρῶτον ὑπὸ Γαβριὴλ Σοφοκλείου μετὰ προλόγου, γλωσσαρίου κλπ. Ἀθήνησι, 1880, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἐρμού. [8ον μικρὸν, σελ. λβ' καὶ 304.] Τιμᾶται δραχ. ν. 3.
- Πραγματεία, ἀναγνωσθεῖσα εἰς δύο συνεδριάσεις τοῦ ἑλλ. διδ. συλλόγου ὑπὸ Χαρῖση Πουλίου, περὶ τῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδασκαλίας τῆς ἱερᾶς ἱστορίας. Ἐν Ἀθήναις, τυπογραφεῖον Σ. Ἰασεμίδου, 1880. [12ον, σελ. 106.] Τιμᾶται δραχμῆς.
- Δημοτικὴ βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης. Ἀστυγραφία Θεσσαλονίκης, ὑπὸ Μιχαὴλ Χατζῆ Ἰωάννου. Ἐν Θεσσαλονίκη, ἐκ τοῦ τυπογραφείου «ἡ Μακεδονία» Θάνου καὶ Βασιλειάδου, 1881. [8ον, σελ. 6' καὶ 114.] Τιμᾶται 1/2 μετσητίον.
- The Journal of Hellenic studies. Text and Plates. Vol. I. Nos 4—2. April and October, 1880. London by Macmillan and Co. 29 Bedford Street. [80, p. XXVI, 313 and VIII plates folio.]
- Ἀθηναῖ ἢ παρὰ τὸ Βαρβάκειον εἰρεθεῖσα ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἀθηναῖν τοῦ Παρθενῶνος, ὑπὸ Π. Καββαδία Δ. Φ., ὑφηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ ἔθν πανεπιστημίῳ καὶ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἐνώσεως, 1881. [μικρ. 8ον, σ. 39, μετὰ εἰκόνας.]
- Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, ἐποποιεῖα Βυζαντινὴ τῆς 10ης ἑκατονταετηρίδος, κατὰ τὸ ἐν Ἄνδρῳ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον, ὑπὸ Ἀντωνίου Μηλιαράκη. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἑλλην. Ἀνεξαρτησίας, 1881. [8ον, σ. ις' καὶ 166 μετὰ πανομοιοτύπων δύο σελίδων τοῦ χειρογράφου] τιμᾶται ν. δραχ. 5.

Paul Franc Στοιχεῖα ῥωμαϊκῆς γραμματολογίας ὑπὸ Ἰακώβου Χ. Δραγάτη, καθηγητοῦ τοῦ ἐν Πειραιεῖ γυμνασίου. Ἐν Ἀθήναις, τυπογραφεῖον αὐτοῦ Παλαμῆδης, 1881. [μικρὸν 8ον, σ. δ' καὶ 173.] Τιμᾶται δραχ. 2.

Ueber den Aristas Brief, von Dr. Sp. C. Papageorgios aus Griechenland. München, 1880 [8ον, σ. 58].

Περὶ ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὑπὸ Ι. Π. Ῥάγκου, καθηγητοῦ τῆς γαλλικῆς γλώσσης, ὑπὲρ τοῦ ἔθνικοῦ στόλου. Τιμᾶται δραχμῆς νέας. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ν. Γ. Πάσσαρη, 1880. [8ον, σ. 16].

Μελέτη περὶ καταγίδων καὶ ὁδηγία πρὸς ἀποφυγὴν αὐτῶν, ὑπὸ Σπ. Ε. Στάη, φοιτητοῦ τῶν μαθηματικῶν. Ἐν Πειραιεῖ, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Σφαίρας, 1880. [8ον, σ. 15].

* Παρνασσὸς, ἦτοι ἀπάνθισμα τῶν ἐκλεκτοτέρων ποιημάτων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ὑπὸ Π. Ματαράγκα. Ἐν Ἀθήναις, 1880. [16ον, σελ. 10 καὶ 1040]. Τιμᾶται δρ. 10.

* Χατζάκος Ματθ. Ἦλ., Νικηφόρος Φωκᾶς, αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, δρᾶμα τρίπρακτον ἔμμετρον. Ἀθήνησιν, 1880.

* Γαβριηλίδης, Β., Τορπίλαι, κωμῳδία εἰς δύο πράξεις μετὰ προλόγου καὶ ἄσμάτων. Ἐν Ἀθήναις, 1879. [σελ. ἡ καὶ 59]. Τιμᾶται δρ. 2.

* Ν. Γ. Καμπᾶς, Στίχοι. Ἀθήνησι, 1880. [8ον, σ. 108]. Τιμ. δρ. 1.

* Κόκκος, Δημήτριος Ι., Γέλωτες. Ἐν Ἀθήναις, 1880. [8ον, σ. 16 καὶ 68].

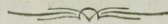
* Φερέοικος Κωνωπίων, Ἀσωτεία καὶ Μετάνοια, κωμῳδία εἰς τρεῖς πράξεις. Ἐν Ἀθήναις, 1880 [8ον, σελ. δ' καὶ 59]. Τιμᾶται νέας δραχμῆς.

* Σουρῆς Γεώργιος Χ. Ἄλλ' ἀντ' ἄλλων, κωμῳδία μονόπρακτος. Ἐν Ἀθήναις, 1880. [8ον, σελ. 35].

* Στρατηγῆς Γεώργιος Κ., Ῥοδοδάφναι, συλλογὴ λυρικῶν ποιήσεων, Ἐν Ἀθήναις, 1880. [8ον, σελ. 79]. Τιμ. δρ. 2.

* Στρατουδάκης Ἐμμ. Κ., Κρητικαὶ ἐμπνεύσεις. Ἐν Ἀθήναις 1880. [8ον, σελ. 64]. Τιμ. δρ. 2.

Θρησκευτικὴ τοῦ λαοῦ βιβλιοθήκη. — Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου [μετὰ διαφόρων βοηθητικῶν σημειώσεων.] ὑπὸ Δημητρίου Εἰρηνίδου.—Φυλλάδιον Ε'. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἐρμού, 1881. [16ον, σελ. 32.]

Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κοινοποιηθεῖσαι
ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

Ἰανουάριος. (E. N.) 1881.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	750,34	χμ.
Μεγίστη »	764,47	(τὴν 25 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	739,03	(τὴν 14 ^{ην})

Θερμόμετρον ἐκ.

Μέση θερμοκρασία	11,71	
Μεγίστη »	21, 1	(τὴν 16 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	2, 5	(τὴν 25 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 10 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 90,90),
δρόσου 3 (0,54 χμ.), ἀστραπῶν 1. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 11
ἡμέρας ΝΔ, 1 Δ, 3 ΒΔ, 8 ΒΑ, 1 Λ, 1 ΝΑ, 6 Ν.

Φεβρουάριος.

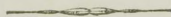
Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	750,41	
Μεγίστη »	761,53	(τὴν 21 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	735,51	(τὴν 9 ^{ην})

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία	8,50	
Μεγίστη »	16, 5	(τὴν 12 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	0, 8	(τὴν 23 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 13 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 93,88
χμ.), ἀστραπῶν 2, βροντῶν 1. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 3 ἡμέρας
ΝΔ, 3 Δ, 2 ΒΔ, 2 Β, 17 ΒΑ, 1 Ν.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΝ ΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ (*).

Ἄνερχόμενος μὲν ἐπὶ τὴν ἔδραν ταύτην πληροῦμαι βαθυτάτης εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Σ. Κυβέρνησιν καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν φιλομουσότατον Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας κ. Ν. Παπαμιχαλόπουλον, ὅστις ἐπεδαφιλεύσατό μοι τὴν τιμὴν ταύτην· διὸ καὶ ἐκφράζω δημοσίᾳ αὐτῷ ταύτην μου τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην· ἀποβλέπων δ' ἀτενέστερον εἰς τὸν λόγον καὶ τὴν αἰτίαν τῆς παρούσης ἐπιστημονικῆς ὀμηγύρεως καὶ ἀκριβέστερον τὴν σημασίαν αὐτῆς ἀναμετρῶν αἰσθάνομαι τὴν προσοχὴν μου ἰσχυρῶς ἀπὸ τοῦ παρόντος ἀφελκομένην καὶ σχεδὸν ἀπερισπάστως συγκεντρουμένην περὶ τὸ παρελθὸν καὶ δὴ τὸ ἡμέτερον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ παρελθόν. Καὶ δὲν εἶνε ἄτοπον, νομίζω, τὸ πάθημά μου τοῦτο. Διότι τὸ φιλοσοφικὸν ἡμῶν παρελθὸν διττῶς ἀποβαίνει τὰ μάλιστα περισπούδαστον εἰς ἡμᾶς· πρῶτον μὲν καὶ καθολικώτερον ὡς ὑπόθεσις ἀπλῶς φιλοσοφικῆ, δεύτερον δὲ καὶ ἰδιαιτέρως, ὡς ἡμέτερον αὐτῶν παρελθὸν ἐν τῷ φιλοσοφικῷ τῶν πατέρων ἡμῶν βίῳ. Ἀλλὰ πρὸς τῶν πατέρων καθόλου τὸν βίον πότε ἄλλοτε εἶνε τόσον εὐκαιρον ἢ ἀποβλέψει πατρῴζοντα τὰ τέκνα, ὅσον ὅταν ἐπιχειρῶσι νὰ συνεχίσωσι καὶ προαγάγωσι κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῶν τὸ ἔργον; Ἀπασχολοῦντες ἄρα ἥδη ἐν προοιμίῳ τοῦ σήμερον ἐγκαινιζομένου φιλοσοφικοῦ τούτου σταδίου τὴν ἡμετέραν διάνοιαν καὶ προσοχὴν περὶ τὸν φιλοσοφικὸν τῶν πατέρων ἡμῶν βίον ὁμοιάζομεν πρὸς τοὺς σώφρονας ἐκείνους κληρονόμους, οἵτινες προθυμούμενοι ἢ ἀσκήσωσι τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς καὶ νὰ προαγάγωσι μὲν αὐτό, αὐξήσωσι δὲ τὴν πατρικὴν οὐσίαν, σπεύδουσι πρὸ παντὸς νὰ καταμάθωσιν ὅποιά τινα κατώρθωσεν ὁ πατὴρ καὶ τίνα κατέλιπε κληρονομίαν, ἐπίκουρον εἰς τὸ νέον αὐτῶν ἔρ-

---

(*) Λόγος εἰσιτήριος, ρηθεὶς τῇ 11 Μαρτίου ἐ. ἔ. ὑπὸ Περικλέους Γρηγοριάδου, καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ ἔθνικῳ πανεπιστημίῳ.

γον, ἵνα οὕτω μάλιστα δυνηθῶσι, ρυθμίζοντες καταλληλότερον τὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας, νὰ προΐδωσιν ἅμα πιθανώτερον αὐτῆς τὴν ἔκβασιν.

Τίς εἶνε λοιπὸν ἡ δύναμις καὶ σημαντικότης τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ;

Πρὸς τὸ ἐρώτημα τοῦτο θὰ σπουδάσω νὰ ἀποκριθῶ ὅσον ἂν δυνηθῶ σαφέστατα καὶ βραχυλογώτατα.

Οἱ Ἕλληνες οἰκοῦντες χώραν ἐλευθέραν μὲν τῆς πολλῆς τραχύτητος τῶν ἄνω τόπων, ἀλλοτρίαν δὲ τῆς ἀβρᾶς καὶ θηλυούσης μαλθακότητος τῶν ἀνατολικωτέρων καὶ μεσημβρινωτέρων λίκνων τοῦ πρωτογενοῦς πολιτισμοῦ, οἰκοῦντες χώραν ἐναρμονίως συνάπτουσιν εἰς ἓν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων, διέστησαν πρωϊμώτατα καὶ τῆς θυμώδους ἀγροικίας ἐκείνων καὶ τῆς ἀθύμου καὶ νωχελοῦς εὐφυΐας τούτων καὶ *μεσεύσαντες κατὰ τοὺς τόπους ἐμέσευσαν ἅμα κατὰ τε τὸν ἄλλον καθόλου καὶ κατὰ τὸν πνευματικὸν ἰδίᾳ βίον*. Εἰ καὶ ἡ χώρα δὲν εἶνε οἶον ἡ μόνη πηγὴ, ἐξ ἧς ἀπορρέει ὀλόκληρος ἡ φύσις καὶ δύναμις τοῦ οἰκοῦντος αὐτὴν λαοῦ, ἀνκντιρρήτως ὅμως φέρει πλείστην εἰς ταύτας ροπὴν ποικίλως καὶ σημαντικῶς μεθαρμύζουσα ἐκάστοτε πρὸς ἑαυτὴν τοὺς οἰκοῦντας καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκτυποῦσα, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἰδιόρρυθμον σφραγίδα τῆς ἑαυτῆς φύσεως καὶ δυνάμεως. Διὸ καὶ οὐδὲν ἴσως ἄλλο δύναται νὰ λεχθῆ μετὰ μείζονος ἀληθείας, ἢ τὸ πλειστάκις καὶ ἐκπαλαι ρηθέν, ὅτι τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἶνε οἶονεὶ λαμπρὸν κάτοπτρον τῆς ἐλληνικῆς χώρας καὶ ὅτι ἄρα ὅπως αὕτη εἶνε ἐξαιρετός τις καὶ ἁρμονικωτάτη ἔνωσις ἀντιθέσεων καὶ σύμμετρος κρᾶσις ἑτερογενῶν κλιματικῶν ἰδιοτήτων, οὕτω καὶ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα καθόλου εἰπεῖν κυριώτατον φέρει χαρακτῆρα τὴν σύμμετρον σχέσιν τοῦ πνεύματος πρὸς τὴν φύσιν, τὴν ἐμμελῆ σύνθεσιν αἰσθητικότητος καὶ πνευματικότητος, θυμοῦ καὶ διανοίας (Ἀριστοτέλους Πολιτ. Η. 7).

Τοιαύτης λοιπὸν συνδρομῆς κυριωτάτων ἀγαθῶν εὐμοιροῦντες οἱ Ἕλληνες διηγέρθησαν μὲν πνευματικῶς πρωϊαίτερον τῶν βορείων, παραλαβόντες δὲ παρὰ τῶν παλαιωτέρων τῆς Ἀνατολῆς λαῶν οἶονεὶ τὰ σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ ἔσπειραν αὐτὰ ἐν τῇ

εὐφωρωτάτη χώρα τοῦ ἑαυτῶν πνεύματος, ἥτις προΐοντων τῶν αἰῶνων ἀνέδωκεν ἐξ αὐτῶν τὸ καλλίφυλλον ἐκεῖνο καὶ γνησίως ἑλληνικὸν δένδρον, ὅπερ ἀπήνεγκε καρπὸν ὅλως νέον καὶ ἄγνωστον εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς ἔθνη. Εἶνε δ' ὁ γνησίως ἑλληνικὸς οὗτος καρπὸς ἡ ἐπιστήμη καθόλου λαμβανομένη. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη συνεχεται μὲν ἱστορικῶς πρὸς τὴν ἀξεστοτέραν ἐμπειρίαν τῆς Ἀνατολῆς, διότι προῆλθέ πως ἐξ αὐτῆς, ἀλλὰ προῆλθεν ἐξ αὐτῆς μόνον ὅπως, φέρ' εἰπεῖν, ἐκ τοῦ ἀτέχνου φορητοῦ τῶν φύρδην πρὸς ἄλληλα συμπεπλεγμένων οἰκοδομικῶν ἰκριωμάτων καὶ περιπηγμάτων προέκυψε θεῖαν αἴγλην καὶ ἐξάϊσιον κάλλος ἀπαστράπτων ὁ θαυμαστός Παρθενών. Τοῦτ' ἔστιν ὁ πνευματικὸς βίος τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἦτο μὲν βοθητικὴ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν καὶ προκαταρκτικὴ ἐργασία, ἐργασία ὅμως οὐσιωδέστατα καθ' ἑαυτὴν καὶ σχεδὸν παντάπασι διάφορος τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Διότι πρῶτοι πάντων οἱ Ἕλληνες ἐσπούδασαν νὰ νοήσωσι διὰ τοῦ λόγου τὰ πράγματα καὶ τὰς περὶ αὐτῶν γνώσεις νὰ συναρμόσωσι πρὸς ἀλλήλας εὐμεθόδως καὶ συστηματικῶς. Οὕτω δὲ πλάσαντες τὴν ἐπιστήμην ἐστήριξαν δι' αὐτῆς χάσμα τεράστιον, διαχωρίζον τὸν πρότερον πνευματικὸν βίον τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοῦ τῆς Δύσεως. Ἡ πνευματικὴ ἄρα διαφορὰ τῶν χωρῶν τούτων πρὸς ἀλλήλας δὲν εἶνε βαθμοῦ διαφορὰ, ὡς λέγουσιν, ἀλλ' εἰδοποιικὴ διαφορὰ καὶ ταύτης πατὴρ καὶ δημιουργὸς ὑπῆρξεν ὁ εὐφυέστατος καὶ ἐπιστημονικώτατος τῶν λαῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, οἱ Ἕλληνες.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες οὐ μόνον τὴν ἐπιστήμην καθόλου εὔρον, ἀλλ' ἐδημιούργησαν ἅμα καὶ τὴν ἡμετέραν ἰδίαν ἐπιστήμην. Διότι, πρῶτοι αὐτοὶ ἐπεχείρησαν ἐπιστημονικῶς νὰ καταμάθωσι τὰς πρῶτας τῶν ὄντων ἀρχάς καὶ νὰ νοήσωσι τὸ σύνολον τῶν ὄντων φιλοσοφικῶς· πρῶτοι αὐτοὶ ἐτόλμησαν νὰ εἰσπηδήσωσιν εἰς τὸν ἄχανῃ τῶν αἰωνίων προβλημάτων ὠκεανόν, ὀχούμενοι, ἵνα εἴπω κατὰ Πλάτωνα (Φαίδων. 85. D), ὡς περ ἐπὶ σχεδίας, ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου· πρῶτοι οἱ Ἕλληνες κατώρθωσαν νὰ περικόψωσι τὰ πτερὰ τῆς κούφως περιπετομένης φαντασίας τῆς Ἀνατολῆς· πρῶτοι αὐτοὶ κατίσχυσαν ἀντὶ τοῦ ἐρεβώδους καὶ ἀκρίτου

καὶ ἀφιλοσόφου χάους τῶν ὑπολήψεων καὶ δογμάτων ἐκείνων νὰ δημιουργήσωσι κόσμον φιλοσοφικῶν γνώσεων καὶ ἀληθειῶν. Τούτου δ' οὕτως ἔχοντας ὅπως δημιουργήσαντες τὴν ἐπιστῆμην καθόλου διέστησαν σημαντικώτατα τῶν ἀρχαιότερων τῆς Ἀνατολῆς λαῶν, οὕτω δημιουργήσαντες καὶ πλάσαντες ἰδίᾳ τὴν φιλοσοφίαν ἀπέλαβον σημαντικωτάτην καὶ αἰωνίαν ἐν τῇ καθόλου ἱστορίᾳ τῆς ἐπιστῆμης ταύτης διαφορὰν οὐ μόνον πρὸς τοὺς πρότερον ἀκμάσαντας ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς μετ' αὐτοὺς ἐπελθόντας καὶ ἐπελευσομένους λαοὺς πάντας, ὡς εὔρεται καὶ πατέρες τῆς φιλοσοφίας. Καὶ ταύτης μόνης ἕνεκα τῆς περὶ τὴν ἐπιστῆμην ταύτην ὑπηρεσίας τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶνε ἴσως τολμηρὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι οὐδενὸς ἔθνους τὸ ὄνομα συνέχεται πρὸς αὐτὴν ἱστορικῶς τόσον σφιγκτῶς, ὅσον τὸ ἐλληνικόν.

Τῆς φιλοσοφίας ὁμως δὲν εἶνε οἱ Ἕλληνες εὔρεται μόνον καὶ πατέρες, ἀλλ' ἅμα καὶ πρῶτοι διαμορφωταί, καὶ διαμορφωταὶ θαυμάσιοι. Καὶ τίνα ἡμῶν δὲν ἐκπλήττει ἡ ὑγρότης καὶ ἀγχι-στροφία καὶ οἷότης καὶ βαθύτης τοῦ φιλοσοφικωτάτου πνεύματος τοῦ ἔθνους τούτου καὶ ἐὰν πρὸς μόνᾳ ἐκεῖνα τὰ συστήματα ἀποβλέψωμεν, ἅτινα παρ' ἄλληλα καὶ μετ' ἄλληλα οἰοεὶ ἀνεφύησαν καὶ ἤνθησαν καὶ ἐκαρποφόρησαν ἐντὸς τοῦ παραδόξως γονίμου ἐδάφους τῆς βραχείας ἅμα καὶ πρωτοπειροῦ περιόδου, ἣν διῆλθεν ἡ φιλοσοφία πρὸ τοῦ Σωκράτους, ἥτοι περίπου ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔκτου μέχρι τῶν μέσων τοῦ πέμπτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος; Διότι κατὰ τὸν ἀναλόγως λίαν βραχὺν τοῦτον χρόνον ἐν Μιλήτῳ ἀναλάμψαν πρῶτον τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς φιλοσοφικῆς ζητήσεως τῶν ὄντων, ἀνέδραμε μὲν γοργῶς ὀλόκληρον τὴν πρὸς βορρᾶν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἤψατο δὲ τῆς Θράκης, μετεδόθη δ' εἰς τὰς ἐλληνικὰς νήσους, διεφοίτησε δὲ πέραν τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἀδριατικοῦ πελάγους καὶ τέλος εἰς τὰς Ἀθήνας ἐμπεσὼν καὶ ὕλης τυχὸν αὐτόθι ἐπιτηδειοτάτης τοσοῦτον διετράφη καὶ ἐπερρώσθη, ὥστε ἀνέλαμψε μὲν πολὺ ζωηρότερον, ἢ πρὶν, ἀπέβη δ' ἐμμονώτερον, διότι αὐτόθεν ὡς ἀπὸ λαμπροτάτης ἐστίας διετέλεσεν ἐπὶ αἰῶνας ὅλους φωτίζον καὶ θερμαίνον τὴν ἀνθρωπότητα. Μίλητος, Ἐφεσος, Κολοφών, Κλαζομεναί, Ἐλέα,

Ἐδδθηρα, Σάμος, Κρήτη, Κάτω Ἰταλία, Σικελία καὶ Δυτικὴ Ἑλλάς ἀντέλαμψαν κατὰ διαφόρους ὡς ἕκασται χρόνους καὶ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς διεφλέγη ἑυεργετικῶς ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας, ἧς ὁ πρῶτος σπινθὴρ ἐξετρίβη ἐκ τῆς ἑλληνικῆς διανοίας ἐν Μιλήτῳ. Ἐπασαι αἱ πόλεις καὶ νῆσοι καὶ χῶραι αὐται ἀπέβησαν οἷον φάροι τινὲς ἀρίδηλοι, παρηγόρως καὶ ἐνθαρρυντικῶς φαίνοντες εἰς τοὺς τολμηροτάτους ἐκείνους τοῦ πνεύματος ναυτίλους, οἵτινες πρῶτοι ἐτόλμησαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ὠκεανὸν τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων αὐτοσχέδιοι καὶ κατὰ τὴν ζοφερὰν πέριξ ἐπικειμένην νύκτα τῆς ἔτι ἀνεπισήμονος ἀρχαιότητος. Δὲν εἶνε περιεργότατον τὸ θέαμα τῆς γεωγραφικῆς ταύτης διαδοχῆς καὶ εὐκινήσιας; Ἄλλ' ἡ γεωγραφικὴ αὕτη εὐκινήσια εἶνε οἰοῦναι εἰκὼν τῆς πολλῆς εὐτραπελίας καὶ ἐσωτερικῆς ζωῆς, ἧς θαυμαστῶς εὐμοιρεῖ ἡ πρώτη περίοδος τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Διότι οὐδεὶς περίπου τῶν ἀρτίως μνημονευθέντων τόπων ἀνέπλασε πιστῶς τὸ φιλοσόφημα τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ σχεδὸν ἕκαστος ἔχει ἴδιον σύστημα σημαντικώτατα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πρὸς τὰ τῶν ἄλλων διαφέρον. Ὅσαι λοιπὸν πόλεις φιλοσοφικαί, τόσαι περίπου φιλοσοφικαὶ σχολαί· τόσαι περίπου διάφοροι ἀλλήλων ἀπόπειραι πρὸς φιλοσοφικὴν τῶν ὄντων κατανόησιν. Καὶ ἵνα τᾶλλα παραλίπω ἐν Μιλήτῳ μὲν ἐδογματίζετο ὀλοζωϊκὴ φιλοσοφία· ἐν Ἐφέσῳ δ' ἐδιδάσκετο ἡ διηγετικὴ τῶν ὄντων ροὴ καὶ διεφωτίζοντο τὰ παράδοξα τοῦ γίγνεσθαι μυστήρια· ἡ δὲ Κολοφὼν καὶ ἡ Ἐλέα ἐπελαμβάνοντο τῶν αἰνιγμάτων τοῦ εἶναι· αἱ δὲ Κλαζομεναὶ ἐδημιούργουν τὸ πρῶτον τὸν *δουαδισμόν* τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης· τὰ δ' Ἐδδθηρα ἀπέβαινον πατρὶς τοῦ ὕλισμοῦ· ἐν Ἰταλίᾳ δ' ἐμορφουτο *φιλοσοφία* τῶν *μαθηματικῶν* καὶ τοῦ εἶδους τῶν ὄντων καὶ ἐν Ἀθήναις ἐπεγείροντο ἀμφιβολίαι περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου καὶ ἡ φιλοσοφία ἐστρέφετο πρὸς βᾶσανον ταύτης τῆς δυνάμεως. Ἐὰν καὶ ἄλλως ἐπιθεωρήσωμεν τὰ τῆς πρωτογόνου ταύτης περιόδου συστήματα θὰ κατίδωμεν εὐφροσύνως, ὅτι τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα οἰοῦναι ἰλυσπῶμενον κατ' ἀρχὰς ἐντὸς τῆς ὕλης τῶν Ἰώνων φυσιολόγων, ἐξῆλθεν αὐτῆς τάχιστα καὶ γοργῶς διὰ τῶν Πυθαγορείων ἐπαναβαθμῶν

διελθὸν ὑπερήρηθι εἰς τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο ὑπὲρ τὴν ὕλην ὕψος τοῦ Ἐναξαγορείου νοῦ καὶ τοῦ Ἐλεατικοῦ ὄντος. Ὑλισμὸς καὶ Ἰδανισμὸς. Ἐνισμὸς, Δυαδισμὸς καὶ Πληθυσμὸς· μηχανικὴ καὶ τελεολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ κόσμου· ὕλη καὶ εἶδος· γίγνεσθαι καὶ εἶναι· ἐγκόσμιος καὶ ὑπερκόσμιος αἰτιότης· αἱ ἀντιθέσεις αὗται οὐ μόνον ἐνοήθησαν πᾶσαι, ἀλλὰ καὶ αἱ πλεῖσται ἀνεπτύχθησαν μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐπιστημονικῆς ἐντὸς τῆς ἔτι ἀπασχολούσης ἡμᾶς φιλοσοφικῆς περιόδου. Τούτου δ' ἀπόδειξιν ἀρκοῦμαι φέρων ἐνταῦθα τὸ ὑλιζόν σύστημα τοῦ Δημοκρίτου, ὅπερ τοσαύτης εὐμοιρεῖ σαφηνείας, ἀκολουθίας καὶ πλούτου, ὥστε ἀπέβη πρότυπον συμπάσης τῆς μετὰ ταῦτα ὑλιζούσης διδασκαλίας περὶ τοῦ παντός. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ γαῦρος ὑλισμὸς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων εἶνε οὐσιωδῶς Δημοκρίτειος· διότι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ εὐφρεστάτου ἱστορικοῦ καὶ κατακριτοῦ τῶν ὑλιζόντων δογμάτων F. A. Lange ὁ ὑλισμὸς τῶν Ἀβδῆρων ἐνὸς μόνου θεμελιώδους δόγματος ἀμοιρεῖ ἐξ ἐκείνων ἐφ' ὧν θεμελιούται ὁ ὑλισμὸς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ἥτοι τῆς διὰ φυσικῆς τινος ἀρχῆς ἀναιρέσεως πάσης τελεολογίας. Διὸ καὶ ὁ μνημονευθεὶς συγγραφεὺς δὲν ὀκνεῖ νὰ κατατάξῃ τὸν Δημοκρίτον «εἰς τοὺς μεγίστους ἐκ τῶν μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφων» (Geschichte des Materialismus ἔκδ. 2. I, 11). Ἐνῶ δὲ οὕτω ἐπεσκοποῦντο πολλαχόθεν τὰ ὄντα καὶ ἐπεγείροντο τὰ πλεῖστα καὶ δυσχερέστατα τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων καὶ συστημάτων μακραιώνων κατεβάλλοντο οἱ θεμέλιοι λίθοι, οἱ ἀκάματοι φιλόσοφοι τῆς περιόδου ταύτης ἐπελαμβάνοντο καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν, ἐν αἷς πάμπολλα αὐτοὶ πρῶτοι εὗρον, ἢ προεμάντευσαν. Καὶ ἵνα ἐπὶ παραδειγμάτων τινῶν ἀποσαφήσω τὰ λεγόμενα, οἱ μὲν Πυθαγόρειοι προελάμβανον τὸν Κοπέρνικον, ὅστις δὲν ἐδίστασε νὰ ἀναγάγῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἑαυτοῦ θεωρίαν, καὶ ἐθεμελίουν ἐπιστημονικῶς τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην· ὁ δ' Ἀλκμαίων πρῶτος ἐδίδασκεν ὅτι κέντρον τῆς αἰσθητικότητος εἶνε ὁ ἐγκέφαλος· ὁ δ' Ἀπολλωνιάτης Διογένης, πρῶτος ἐφίστα τὴν προςοχὴν ἐπὶ τὸ ἀρτηριακὸν σύστημα· οἱ δ' Ἐλεατικοὶ ἐδημιούργουν τὴν διαλεκτικὴν τέχνην· οἱ δὲ μηχανικοὶ καλούμενοι φιλόσοφοι προδιετύ-

πουν σαφέστατα τὸ θεμελιωδέστατον δόγμα τῶν νεωτέρων φυσικῶν ἐπισημῶν, σχεδὸν αὐτολεξεῖ προειπόντες τὸ τοῦ Lavoisiere «dans la nature rien ne naît ni ne se perd»· ὁ δὲ Δημόκριτος καὶ αὐτὸν τὸν νόμον τῆς διατηρήσεως τῆς δυνάμεως προέλαβέ πως, τὸ μέγιστον τοῦτο θεωρητικὸν ἐγκαλλώπισμα καὶ πειραματικὸν ἐγκαύχημα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Τὸ δὲ περιεργότατον πάντων εἶνε, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ σήμερον βιαίως μὲν περὶ πάντα σχεδὸν νεωτερίζουσα, εἰς μεγίστην δ' ἐμβάλλουσα κατάπληξιν τοὺς ἀρχαιοτροπωτέρους διδασκαλία τοῦ Δαρβίνου ἔχει προδρόμους τρόπον τινὰ καὶ ἀντιπροσώπους ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ περιόδῳ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τὸν Ἀναξίμανδρον μάλιστα καὶ Ἐμπεδοκλέα. Τούτων ἄρα πάντων ἕνεκα ἀποθαίνει ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων τούτων θέαμα τερπνότατον ἅμα καὶ διδακτικώτατον. Παραβάλλων δέ τις αὐτὴν πρὸς τὸν χαιώδη καὶ ἀσύντακτον ὄγκον τῶν θεοσοφικῶν δογμάτων, τῶν μυθολογικῶν φαντασμάτων καὶ τῆς διεσπασμένης ἐμπειρίας τῆς Ἀνατολῆς εὐρίσκει τοιαύτην αὐτῆς περίπου πρὸς ταῦτα διαφορὰν, οἷαν ἔχουσιν οἱ εὐσταλεῖς καὶ φωτεινοὶ κόσμοι πρὸς τὰς πελωρίας ἀεριώδεις σφαίρας ἐξ ὧν προῆλθον κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Καντίου καὶ Laplace. Τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἐπετέλεσε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐντὸς ἐνὸς καὶ ἡμίσεος περίπου αἰῶνος, ὅτε ἔτι τὸ πρῶτον ἐπελαμβάνετο τοῦ φιλοσοφικοῦ ἔργου.

Καὶ ὅμως τὸ κυριώτατον ἀγλαΐσμα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας δὲν εἶνε γέννημα τῆς πρώτης ταύτης περιόδου, ἀλλὰ τῆς ἀμέσως μετ' αὐτὴν ἐπελθούσης· διότι ἐν ταύτῃ ἀναφαίνονται οἱ τρεῖς μέγιστοι διδάσκαλοι ἐν τε τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ καθόλου φιλοσοφίᾳ, Σωκράτης, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, οἵτινες εἶνε συγκεφαλαίωσις τρόπον τινὰ καὶ συγκορύφωσις τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ.

Ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἀφέλκεται ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τῆς πρῶτης εὐθυγράμμου, οὕτως εἰπεῖν, αὐτῆς πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸν ἔξω κόσμον κινήσεως, τρεπομένη πρὸς τὸν ἠθικὸν καὶ τὸν ἔσω κόσμον, ἀπὸ τοῦ μεγακόσμου ἐπὶ τὸν μικρόκοσμον, ἕως οὗ ἐπελθὼν ὁ Πλάτων καὶ προεπαγαγὼν τὴν διαλεκτικὴν κατέστησεν, ἵνα

εἶπω οὕτω, τὴν τροχίαν αὐτῆς κυκλοτερῆ (Διογ. Λαερτ. Α, 14. Γ, 56.). Πρῶτος ὁ Σωκράτης κατήγαγε κατὰ τὸν Κικέρωνα (Tusc. III, 4. V, 4) τὴν φιλοσοφίαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἔτρεψεν αὐτὴν εἰς ζητήματα ἠθικά, περὶ ἃ μόνα κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἐπραγματεύετο, ὅπως ὀλιγορήσας τῆς περὶ φύσεως ἐρεύνης (Μετὰ τὰ φυσ. Α. στ. 3). Αὕτη εἶνε ἡ περὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς φιλοσοφίας κυριωτάτη Σωκρατικὴ καινοτομία, εἰς ἣν προσέθηκε καὶ μεθοδολογικὴν, πρῶτος αὐτὸς ἐπιστήσας τὴν διάνοιαν περὶ ὀρισμῶν καὶ πρῶτος εἰσαγαγὼν τὴν ἐπαγωγικὴν μέθοδον συστηματικώτερον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ (Ἀριστ. Μετὰ τὰ φυσ. Α, δ, 8. καὶ στ. 3). Ἀμφότεραι αἱ καινοτομίαι αὗται ἤκησαν ἀνυπολόγιστον δύναμιν ἐν συμπάσῃ τῇ μετὰ ταῦτα φιλοσοφίᾳ. Ταύτας δ' ἡμεῖς συνδυάζοντες ἔνθεν μὲν πρὸς τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἔνθεν δὲ πρὸς τὴν ἄλλην διδασκαλίαν καὶ τὸν βίον καὶ χαρακτῆρα τοῦ υἱοῦ τοῦ Σωφρονίσκου, κατανοοῦμεν εὐχερῶς διὰ τί οἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐκηλοῦντο καὶ ἐπλήττοντο καὶ κατείχοντο ὑπὸ τῶν φιλοσοφικῶν ἀλημάτων τοῦ παραδόξου τούτου Μαρσύου (πρβλ. Συμπόσιον Πλάτωνος).

Τί δὲ νὰ εἶπῃ τις περὶ τῶν δύο ἄλλων ἀνδρῶν τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης τριάδος, τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους; Ὁ μὲν Πλάτων εἶνε ὁ πρῶτος μετ' ἀξιολόγων ἐπιστημονικῶν ἐφοδίων εἰσελθὼν εἰς τὴν μεγάλην ὁδὸν τῆς ἰδανίζουσῆς διδασκαλίας περὶ τοῦ παντός, εἰς ἣν ἔπειτα εἰσῆλθον καὶ ἐβάδισαν ὁ Ἀριστοτέλης αὐτός, ὁ Λεῖβνίτιος, ὁ Βερκέλεϋς, ὁ Φίχτιος, ὁ Σχελλίγγιος, ὁ Ἐγγελοσ καὶ ἄλλοι πολλοί. Ἡ ἀληθὴς αἰτία τῶν ὄντων εἶνε κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ *ιδέα*· ἡ ἀληθὴς οὐσία αὐτῶν εἶνε ἡ *ιδέα*· ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη εἶνε ἡ ἐπιστήμη τῶν *ιδεῶν*· ἡ ἀληθὴς φιλοσοφικὴ μέθοδος εἶνε ἡ διαλεκτικὴ, ἡ τῶν *ιδεῶν* ἀντεχομένη· τέλος καὶ κανὼν τοῦ ἀληθῶς ἠθικοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἶνε ὁ ἀθάνατος καὶ ἀναλλοίωτος καὶ χωριστὸς κόσμος τῶν *ιδεῶν*. Ταῦτα εἶνε τὰ κυριώτατα τῶν Πλατωνικῶν δογμάτων, ἅτινα ἐξέθηκε μετ' ἀπαραμίλλου τέχνης καὶ δυνάμεως ὁ δαιμόνιος αὐτοῦ κάλαμος, ὅστις θαυμασίως συνῆψεν εἰς τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἄρμονικώτατα τέχνην καὶ ἐπιστήμην. Εἶδος καὶ ὕλη τῶν συγ-

γραμμαμάτων τοῦ Πλάτωνος ἔχουσι τὸ ἰδιόρρυθμον τοῦτο γόητρον, ὅτι ἐγείρουσι καὶ συναρπάζουσι τὸν ἀναγνώστην καὶ ἐπαίρουσιν αὐτὸν πρὸς ὑψηλότερόν τινα διανοητικὸν καὶ ἠθικὸν βίον· οὐδὲ δύναται τις ἴσως ἐξ ἀπάντων τῶν φιλοσόφων ν' ἀσκήσῃ τοσαύτην δύναμιν ἐπὶ τοῦ συναισθητικοῦ, τεχνικοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου ἡμῶν, ἐξευγενίζων, διαθερμαίνων καὶ ἐπιρρωννύων αὐτόν, ὅσῃν ὁ μέγιστος τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους.

Ὁ δ' Ἀριστοτέλης βαίνων ἐπὶ τοῦ ἰδανισμοῦ τοῦ Πλάτωνος προάγει καὶ συντελεῖ αὐτοῦ τὰ δόγματα· καὶ αὐτὸς καθυπάγει τὴν ὕλην εἰς τὸ εἶδος· ἀλλὰ καθέλκει αὐτὸ ἐκ τοῦ ὑπερβατοῦ καὶ χωριστοῦ ἐκείνου κόσμου εἰς τὰ ἐνταῦθα πράγματα. Περὶ τὰ κυριώτατα ἄρα καὶ οὐσιωδέστατα συγγενεῦει πρὸς τὸ τοῦ διδασκάλου σύστημα. Ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης ἀσκεῖ πλὴν τῆς διαλεκτικῆς καὶ τὴν ἐμπειρικὴν μέθοδον· ἡ δὲ κρᾶσις αὕτη τῶν δύο μεθόδων ἀποτελεῖ τὸ ἰδιορρυθμότατον γνῶρισμα τῆς Ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ παραβαλλομένης. Ἀλλ' ἐκεῖνο ὕπερ μάλιστα ἐξαιρεῖ τὸν Ἀριστοτέλην ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶνε ἢ ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον γενομένη συστηματικὴ καὶ οἷον ὀργανικὴ συνάρθρωσις τῶν πλείστων φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν. Ὁ νοῦς τοῦ Ἀριστοτέλους ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐπιστημονικός, διὸ καὶ τὸ σύστημα αὐτοῦ ἂν μὴ εἶνε τὸ πάντων τελειότατον, ἀναντιρρήτως ὅμως εἶνε ἐκ τῶν τελειοτάτων παραδειγμάτων σαφοῦς, ἐμμελοῦς καὶ ἀποτετελεσμένης διδασκαλίας περὶ τοῦ παντός. Πλὴν δ' ὅμως τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, ὁ Ἀριστοτέλης εἶνε πρῶτος ὀργανωτὴς καὶ πατήρ καὶ τινῶν τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν· διότι, ἵνα εἶπω μετὰ τοῦ Ἐγγέλου (*Geschichte der Philos.* II, 298), ὁ ὀξύτατος νοῦς αὐτοῦ εἰσέδου πανταχόσε εἰς τὸν ὅλον ὄγκον τοῦ κόσμου τῶν ὄντων καὶ ὑπέξευξεν εἰς τὴν ἔννοιαν τὸν διεσπασμένον αὐτοῦ πλοῦτον. Ἐκ ταύτης δὲ μάλιστα τῆς συστηματικότητος ἐκπηγάζει τρόπον τινὰ καὶ ἡ πλείστη δύναμις ἣν ἔσχε κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας ἡ φιλοσοφία τοῦ Σταγειρίτου, ἀμιλλωμένη πρὸς τὸ ἱστορικὸν κράτος τῶν Πλατωνικῶν δογμάτων.

Τούτων ὅμως ἀπάντων οὕτως ἐχόντων ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀρι-

στοτέλης δὲν εἶνε οἰονεὶ ἀντίποδες ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ὡς ἐνόμισάν τινες· διότι ἔχουσιν, ὡς εἶδομεν, στενωτάτην πρὸς ἀλλήλους συγγένειαν καὶ σημαντικωτάτην ὁμοιότητα· ἀλλὰ πάλιν οὔτε ἡ συγγένεια αὕτη καὶ ὁμοιότης εἶνε τόσον μεγάλαι, οὔτε αἱ πρὸς ἀλλήλους τῶν δύο ἀνδρῶν διαφοραὶ τόσον μικραὶ, ὥστε νὰ ὑπολάβωμεν περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι δὲν εἶνε αὐτοτελής φιλόσοφος, ἀλλὰ μόνον διασκευαστὴς καὶ μεθαρμοστὴς μορφολογικῶς τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ὡς ἄλλοι τινὲς διατείνονται. Ἄμφοτέρων ἡ φιλοσοφία εἶνε ἰδανισμός· παρ' ἀμφοτέροις κυριεῖει ἡ διαλεκτικὴ τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου· ἀμρότεροι γεραίρουσι πρὸ παντός τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα τοῦ θεωρητικοῦ βίου· οὐδὲν ἤττον ὅμως πάντα ταῦτα συμβαίνουσι διαφῶρως παρ' ἑκατέρῳ. Πλὴν δὲ τούτου ὁ μὲν διδάσκαλος ὑπερίπταται τοῦ μαθητοῦ κατὰ τὴν πρὸς τὰ ἄνω ἔπαρσιν· ὁ δὲ μαθητὴς εἰςχωρεῖ βαθύτερον τοῦ διδασκάλου εἰς τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου τῶν πραγμάτων. Ἐγείρει ἐκεῖνος τὸ αἶσθημα καὶ πληροῖ τὴν ψυχὴν ἡμῶν θείας τινὸς πτοήσεως καὶ ἀγάπης πρὸς τὸ τέλειον; κατακρατεῖ πάλιν οὗτος τῆς διανοίας ἡμῶν. Καὶ ὁ μὲν Πλάτων κατακληθεῖ ἡμᾶς διὰ τῆς εὐμουσίας καὶ ποιητικωτέρας χάριτος τοῦ λόγου· ὁ δ' Ἀριστοτέλης ἐκπλήττει τὸν ἀναγνώστην διὰ τῆς συντομίας, λογικῆς ἀκριβείας καὶ πεζολογικῆς στεγανότητος τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ φράσεως. Ἐὰν ζητήσωμεν εἰκόνα τινὰ τῆς ἐφ' ἡμῶν δυνάμεως τῶν δύο ἀνδρῶν δὲν εὐρίσκω ἀνάρμοστον πρὸς τοῦτο τὴν παρὰ τῷ Λογγίνῳ (περὶ Ὑψους 12) σύγκρισιν τοῦ Δημοσθένους καὶ Κικέρωνος· παραλαμβάνων λοιπὸν ταύτην δύναμαι νὰ εἶπω, ὅτι ὁ μὲν Πλάτων εἶνε ὅμοιος πρὸς σκηπτόν τινα ἢ κεραυνόν, ὅστις «καίει ἅμα καὶ διαρπάζει», ὁ δ' Ἀριστοτέλης πρὸς ἀμφιλαφῆ ἐμπρησμόν» ὅστις «πάντη νέμεται καὶ ἀνειλεῖται, πολὺ καὶ ἐπίμονον αἶε ἔχον τὸ καῖον καὶ διακληρονομούμενον ἄλλοτ' ἄλλοίως ἐν αὐτῷ καὶ κατὰ διαδοχὰς ἀνατρεφόμενον.» Προαγόμεθα φιλοσοφικῶς παρὰ τῷ Πλάτωνι ἀναθεώμενοι ἐν τοῖς διαλόγοις ἐκάστοις τὴν περιέργως καὶ θαυμαστῶς προιοῦσαν τροφήν καὶ αὔξησιν τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ πνεύματος; Ἐχομεν παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἐξαίσιόν τι ὄλον, ἀρτιμελὲς καὶ ἀποτετελειωμένον. Ἐκα-

τέρου τὸ μεγαλεῖον ἐκπλήττει· ἑκατέρου ἡ ἰδιορρυθμία γοητεύει. Οἱ δύο ἄρα οὗτοι μέγιστοι τοῦ φιλοσοφικοῦ τῶν Ἑλλήνων πνεύματος ἱεροφάνται ἴστανται πρὸ ἡμῶν ὡς δύο ὀλόκληροι καὶ μεγαλοπρεπεῖς κόσμοι, συγγενέστατοι μὲν πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ παρ' ἅπασαν τὴν συγγένειαν πολὺ ἔχοντες ἑκάτερος τὸ ἰδιάζον μεγαλεῖον.

Ἐπὶ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν καὶ δι' αὐτῶν ἀνῆλθεν ἡ φιλοσοφία ἐπὶ περιωπῆν, ἧς τὸ ὕψος ἀείποτε ἐθαύμασαν οἱ μετὰ ταῦτα αἰῶνες. Πόσα προβλήματα φιλοσοφικά ἐπήγειρε τὸ πρῶτον ἡ διάνοια τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης συνωρίδος! Πόσας φιλοσοφικὰς ἀληθείας πρῶτα διδάσκουσι τὰ ἀθάνατα αὐτῶν συγγράμματα! Πόσον παιδεύει καὶ τρέφει φιλοσοφικῶς τὸν νοῦν ἡ λιπαρὰ αὐτῶν μελέτη!

Ἀλλὰ τὸ πῦρ τοῦ φιλοσοφικοῦ τῶν Ἑλλήνων πνεύματος ἀφ' οὗ ἀνέδωκε φλόγας εἰς τοσοῦτον ὕψος μετὰ πολλῆς τῆς δυνάμεως ἀναδραμούσας ἤρξατο, μοιραίως συμφθῖνον μετὰ τοῦ ἄλλου ἑλληνικοῦ βίου, ν' ἀπομαραίνεται καὶ αὐτό. Οὐχ ἦττον ὅμως καὶ ἀπομαραινόμενον ἀνέλαμψε πολλάκις θαυμαστῶς, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐπιμελής ἐξέτασις τοῦ μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην φιλοσοφικοῦ τῶν Ἑλλήνων βίου. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ὑπὸ τῶν ἐξωθεν καὶ ἔσωθεν αὐτῆς ἀνακυπτόντων μεταρρυθμιστικῶν αἰτίων πρὸς τὴν φύσιν τῶν χρόνων τούτων μεθαρμοζομένη ἐτρέπη μάλιστα ἐπὶ τὴν ἔρευναν καὶ καλλιέργειαν τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας καὶ ἐδίδαξε μετὰ πολλῆς σαφηνείας καὶ λογικῆς δυνάμεως οὐκ ὀλίγα δόγματα μεγάλην ἀπολαβόντα τιμὴν παρὰ τοῦ ἔπειτα σύμπαντος χρόνου. Εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῶν χρόνων τούτων ὀφείλομεν πλὴν ἄλλων τὸν ἀποσχισμὸν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἠθικῆς ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης· ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων τούτων ἐδίδαξε συστηματικῶς τὸ πρῶτον τὴν ἄρσιν τῶν ἐθνικῶν μεσοτόχων· αὐτῆς ἔργον εἶνε ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ διατύπωσις τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου δόγματος τῆς πρὸς ἀλλήλους ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀνθρώπων. Οὕτω δὲ μεγάλως προπαρεσκεύασε τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν νεωτέρων κοινωνιολογικῶν θεωριῶν.

Λόγου ὅμως ἐμπεσόντος περὶ τῆς εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους δυνάμεως τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας δὲν δύναμαι νὰ μὴ ἀποβλέψω ἐνταῦθα πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἀρτίως ἀπησχόλουν ἡμᾶς, τοῦ Πλάτωνος, λέγω, καὶ Ἀριστοτέλους. Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας δὲν γνωρίζει μέχρι τοῦδε ἄλλους φιλοσόφους, ὧν τὰ συστήματα ἔσχον τοιαύτην καὶ ἐπὶ τόσους αἰῶνας διαρκέσασαν ροπὴν πρὸς τὸν διανοητικὸν καθόλου καὶ πρὸς τὸν φιλοσοφικὸν ἰδίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος βίον, ὅσην ἡ Πλατωνικὴ καὶ Ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία. Δὲν εἶπε δ' ἴσως ὑπερβολὴν ὁ ποιητὴς Gothe ἀντιπαραβαλὼν τὴν σημαντικότητά τῶν δύο Ἑλλήνων φιλοσόφων πρὸς τὴν τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Καὶ ἅγιοι ἐνομίσθησαν οἱ φιλόσοφοι οὗτοι· καὶ τιμαὶ ἁγίων προσεφέρντο πρὸς αὐτούς· καὶ σχίσματα ἐγέννησεν ἡ πρὸς αὐτοὺς τιμὴ, καὶ ἵνα μετὰ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ εἶπω «ὡς οἱ λαοὶ οὕτω καὶ οἱ αἰῶνες διέστησαν πρὸς ἀλλήλους περὶ τὴν λατρείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους νῦν μὲν εἰρηνικώτερον, νῦν δὲ βιαιότερον.» (Geschichte der Farbenlehre. Ueberliefertes).

Διὰ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν διετέλεσε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος παιδεῦον περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐπὶ αἰῶνας ὅλους τὴν ἀνθρωπότητα· οὐ μόνον δὲ ἡ τῆς ἑλληνικῆς ἰδίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς ὅλης φιλοσοφίας ἱστορία τοσοῦτον πολλαχοῦ διαπλέκεται καὶ συμφύεται τρόπον τινὰ πρὸς τὰς διδασκαλίας αὐτῶν, ὥστε ἀποβαίνει σχεδὸν ἱστορία τῆς Πλατωνικῆς καὶ Ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας. Οὐ μόνον δὲ τὴν φιλοσοφίαν τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων διηνεκῶς ἐνέπνεε καὶ ἐξωογόει τὸ φιλοσοφικὸν αὐτῶν πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ τὸν Χριστιανισμὸν διέπλασαν εἰδολογικῶς τὰ ἀθάνατα αὐτῶν συγγράμματα. Ἡ ἐπίσκεψις καὶ μελέτη τῆς ἱστορικῆς δυνάμεως τῶν δύο τούτων φιλοσόφων γεννᾷ ἀβιάστως ἐν τῇ διανοίᾳ μου τὴν εἰκόνα δύο πελωρίων ποταμῶν, οἵτινες προχεόμενοι δαψιλέστατοι καὶ διαυγέστατοι εἰς ἀχανῆ πεδιάδα διαρρέουσι δι' αὐτῆς ποικίλως διασχιζόμενοι καὶ σχηματιζόμενοι κατὰ τὴν μακροτάτην αὐτῶν ροήν. Ἡ πεδιάς αὕτη εἶνε διάφορος μὲν πολλαχοῦ κατὰ τε τὴν φύσιν καὶ τὸ σχῆμα, ἄκαρπος ὅμως, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ ἀτερπής, καὶ ἄλλως δὲ καθόλου εἰπεῖν τοιαύτη, ὥστε

τὸ ρεῖθρον τῶν ποταμῶν ὅσῳ μᾶλλον ἀπομακρύνεται τῶν πηγῶν, τόσῳ μὲν θολερώτερον καὶ δυσγευστότερον ἀποβαίνει, τόσῳ δὲ ἀβαθέστερον καὶ ἀδρανέστερον καταφέρεται. Καὶ ἐνιαχοῦ μὲν εἰς ἀγαθὴν πῶς εἰσρέον γῆν γεννᾷ χλοεράν τινα καὶ παρήγορον ὄσιν· ἐνιαχοῦ δ' εἰς κοιλάματα εἰσκυλιόμενον ἀποτελματίζεται καὶ φθείρεται· ποῦ δὲ πάλιν αὔθις εὐθετωτέρας ἐκτάσεως ἐπιτυγχάνον καθίσταται διαυγέστερον καὶ ζωηρότερον καὶ τέλος ἐμπύπτον εἰς τὴν βαθεῖαν κοίτην τῶν νεωτέρων χρόνων ἀυξάνει μὲν αὐτῆς καὶ τρέφει τὸ ρεῦμα, ἀνακαθαίρεται δὲ αὐτὸ καὶ ἀποβαίνει πολυτιμώτατον καὶ κατὰ πάντα εὐεργετικόν. Τῆς εἰκόνας ταύτης δύναται εὐχερέστατα νὰ εὔρη τις τὰ ἀντίστοιχα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Πλατωνικῆς καὶ Ἀριστοτελικῆς Φιλοσοφίας διὰ τῶν ἑκατονταετηρίδων τοῦ μέσου αἰῶνος. Καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τοῦτον τὸ ἀξίωμα τοῦ θεοῦ Πλάτωνος, ὡς ὠνόμασεν αὐτὸν ἡ ἀρχαιότης, καὶ τοῦ ἀδιδασκάλου τῶν ἐπαιόντων», ὡς ἐκάλεσε τὸν Ἀριστοτέλην ὁ Δάντης, ὑπῆρξεν ἔξοχόν τι καὶ καινὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας. Ἡ δόξα ὅμως αὕτη εἰς τίνα προσήκει ἄλλον, ἢ εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν;

Ἄλλὰ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τὰ νόματα καὶ εἰς τὸ ρεῦμα τῶν νεωτέρων χρόνων εἰσβαλόντα ἀπεδείχθησαν ζωτικά. Ἔνα δὲ διὰ παραδειγμάτων πιστώσω τὰ λεγόμενα, πάντες μὲν γινώσκουσι τίνα ἤσκησαν δύναμιν τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος ἐπὶ τοῦ Σλειερμαχέρου, Σχιελλιγγίου, Σγχωπεγαυέρου, Ἐρβάρτου καὶ Ἐγέλου· ἰκανῶς δὲ γνωστὸν εἶνε πόσον ἴσχυσεν ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους φιλοσοφία ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, ἐν οἷς ἀρκοῦμαι μνημονεύων τὴν σχολὴν τῶν Νέων Ἀριστοτελικῶν. Τὴν μεγάλην δύναμιν καὶ ὑπόληψιν τοῦ Σταγειρίτου ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις δύναται ἴσως κάλλιστα νὰ δηλώσῃ καὶ ἡ ἐξῆς ὁμολογία τοῦ Kuno Fischer, ἀνδρὸς ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ἱστορικῶν τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης, ὅτι ἀδύο τινῶν δὲν δύναταί τις ἀτιμωρητῆι νὰ ὀλιγορήσῃ, τῆς Ἀριστοτελικῆς, λέγω, λογικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καντίου» (System der Logik und Metaphysik Heidelberg 1865, σελ. VI). Ἄλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων δύναταί τις εὐκόλως νὰ ἀπο-

δείξη τὴν ἀξιόλογον σημαντικότητα ἐν τῇ νεωτέρᾳ φιλοσοφίᾳ ἢ παραδείγματος χάριν, πρὸς τὸν Ὑλισμὸν τοῦ Δημοκρίτου ἀποβλέπων, ἢ πρὸς τὸν αἰσθητισμὸν τοῦ Πρωταγόρου καὶ τῶν Στωϊκῶν, ἢ πρὸς τὰς διδασκαλίας τῶν Νέων Πλατωνικῶν.

Ἐκ τούτων δ' ἀπάντων ἐξάγεται, ὅτι τὸ φιλοσοφικὸν ἔργον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἶνέ τι διαφερόντως ἐξοχον καὶ σημαντικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας. Οἱ αἰῶνες καὶ αἱ χιλιετηρίδες δὲν κλίνουσιν ὑπὸ σεβασμοῦ τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τοῦ ταπεινοῦ καὶ μικροχαροῦς· οὐδὲ θὰ ἀνέτρεχεν ἡ φιλοσοφοῦσα ἀνθρωπότης τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ζητοῦσα ψυχαγωγίαν καὶ ἐπίρρῳσιν καὶ ἔμπνευσιν, ἂν τὸ ἔργον ταύτης μὴ εἶχεν ἀνεξάντλητον δύναμιν καὶ ζωὴν. Τῆς δὲ δυνάμεως καὶ ζωῆς ταύτης εὐμοιρεῖ ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία οὐ μόνον ὡς προγενεστέρα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἑλληνική. Διότι ἐκβλάστημα τρόπον τινὰ οὔσα τοῦ καλλιγόνου ἐδάφους τῆς ἑλληνικῆς διανοίας φέρει τὸν ἰδιόρρυθμον χαρακτῆρα τῆς φύσεως τούτου. Ὅθεν ὅπως ὁ ὅλος πνευματικὸς τῶν Ἑλλήνων βίος εἶνε πλήρης ζωῆς καὶ δυνάμεως ἀνωλέθρου, οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία αὐτῶν. Ὅπως λοιπὸν ὁ Ὅμηρος δὲν παλαιούται ὑπὸ τῶν αἰῶνων, οὕτω καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐμπνέουσι ζωὴν καὶ δύναμιν ἀνεξάντλητον εἰς τοὺς ἐπιγενεστέρους.

Τοιαύτη εἶνε, ἡ σημαντικότης τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, σημαντικότης θαυμαστή, ἧς λιτὴν μόνον ὑποτύπωσιν παρέχει ὁ παρὼν πρὸς ἡμᾶς λόγος.

Ἐὰν ἤδη ἀναθεωρήσωμεν προσεκτικῶς τὰ εἰρημένα, δυνάμεθα εὐχερῶς νὰ εὕρωμεν, ὅτι κεφαλαιωδέστατα ἱστορικὰ πλεονεκτήματα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας εἶνε πρῶτον μὲν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐδημιούργησαν τὴν φιλοσοφίαν, δεύτερον δ' ὅτι οὐ μόνον ἐδημιούργησαν, ἀλλὰ καὶ ἐμόρφωσαν πρῶτοι τὴν ἐπιστήμην ταύτην καὶ ἐμόρφωσαν αὐτὴν θαυμασίως· τρίτον δ' ὅτι ἐπὶ δέκα μὲν περὶ τοῦ αἰῶνος ἦσαν τὸ μόνον σχεδὸν φιλοσοφοῦν ἔθνος, ἐπὶ δέκα δ' ἔπειτα σχεδὸν ἄλλους αἰῶνας ὑπῆρξαν οἱ κράτιστοι καὶ σχεδὸν μόνον περὶ τὴν φιλοσοφίαν παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος· καὶ τέταρτον, ὅτι οἰοεὶ ἔκμαγμα οὔσα ἡ ἑλλη-

νική φιλοσοφία τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καθόλου, εὐμοιρεῖ ἐξαιρετικῶς τοῦ ἰδιάζοντος γοήτρου ἐκείνου, ὅπερ γεννᾷ ὁ ἑναρμόνιος καθόλου εἰπεῖν συνδυασμὸς τοῦ νοεροῦ καὶ αἰσθητικοῦ κόσμου, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς φύσεως καὶ ἡ ἐμμελῆς καὶ ἀπρόληπτος ἐκείνη νηφαλιότης καὶ ἡρεμία ἅτινα πάντα χαρακτηρίζουσι μὲν καὶ τέχνην καὶ φιλοσοφίαν καὶ καθόλου τὸν πνευματικὸν τῶν Ἑλλήνων βίον, ἐξαίρουσι δὲ σημαντικῶς αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ ἀρετήν. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων ποῖον ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνῶν πάντων ἔτυχε τοσοῦτον ἀγαθοῦ δαίμονος; Τὰ τέσσαρα ταῦτα πλεονεκτήματα κοσμοῦσι καὶ θὰ κοσμῶσιν ἐς αἰεὶ περιφανῶς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ θὰ ἀποτελεῶσιν οἰονεὶ τοὺς κυριωτάτους τίτλους οὐχὶ τῆς ψιλῆς εὐγενείας, ἀλλὰ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς.

Ἴδου πόσον μέγα εἶνε τὸ ἡμέτερον παρελθὸν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Ἄλλ' ἔθνος τοιοῦτο ἔχον παρελθὸν ἀδύνατον εἶνε νὰ μὴ ἔχη καὶ μέλλον μέγα! Καὶ ἂν τὸ ἡμέτερον ἐνεστῶς εἶνε λιτόν, ἔχομεν ἐφόδια πολύτιμα πρὸς γενναῖον μέλλον, ἅτινα παρελάβομεν τιμαλφῇ κληρονομίαν παρὰ τῶν ἡμετέρων πατέρων. Οἰκοῦμεν τὴν αὐτὴν χώραν τὴν εὐκράτως συγκεραννύουσαν τὰς ἀκρότητας τῶν ἄλλων τόπων καὶ τὴν ἠδέως μὲν ἐγείρουσαν πρὸς ἐπιστήμην καὶ φιλοσοφίαν, φλογεράν δὲ θάλπουσαν τὴν πρὸς αὐτὰς ἀγάπην. Ἐχομεν γλῶσσαν, ἥτις θαυμασίως διεπλάσθη καὶ διελεπτύνθη ἐπὶ τοῦ ἄκμονος τοῦ φιλοσοφικωτάτου πνεύματος τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ἐχομεν τὰ θεσπέσια συγγράμματα τῶν Πλατῶνων καὶ Ἀριστοτελῶν, ἅτινα μετὰ τῶν ἄλλων φιλοσοφικῶν τῆς προγονικῆς ἀρχαιότητος δέλτων εἶνε οἰονεὶ ἄρισται παλαῖστραι, ἐν αἷς δύναται γυμναζόμενον τὸ ἡμέτερον πνεῦμα κάλλιστα νὰ ἀπολάβῃ εὐτονον καὶ ἐμμελῆ διάρθρωσιν καὶ παράστημα φιλοσοφικόν. Καὶ τέλος πάντων ἔχομεν ἡμᾶς αὐτοὺς κληρονομίαν πολύτιμον τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν· εἴμεθα υἱοὶ γνήσιοι αὐτῶν, υἱοὶ φέροντες τὴν σφραγίδα τῆς ἡμετέρας καταγωγῆς, υἱοὶ πατρῶζοντες καὶ δόξαν θεωροῦντες τὴν μίμησιν ταύτην τῶν πατέρων.

Ὅτι δὲ τῶν πατέρων τὸν χαρακτῆρα σώζομεν ζωηρὸν καὶ βαθὺν ἐν ἡμῖν ἀποτετυπωμένον, περιφανὲς παρέχει ἑαυτὸν μαρ-

τύριον ὁ πολὺς τὴν ἡλικίαν καὶ ἐπιστήμην πέρυσιν ἀφ' ἡμῶν ἐκδημήσας αἰοίδιμος προκάτοχος τῆς ἔδρας ταύτης. Τίς ἐξ ὑμῶν, φίλτατοι ὁμιληταί, δὲν τηρεῖ ζῶσαν ἐν τῇ μνήμῃ τὴν εἰκόνα τοῦ σεβαστοῦ γέροντος καὶ διδασκάλου τοῦ Ἔθνους Φιλίππου Ἰωάννου; Καὶ τίς δύναται νὰ λησμονήσῃ τὸν ἐλληνικώτατον τοῦτον ἄνδρα; Διδαχθεὶς ὑπὸ μὲν τοῦ Πλάτωνος τὴν λεπτοφυᾶ καὶ εὐαίσθητον ἀγάπην πρὸς τὸ καλόν, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν λογικὴν ἀκολουθίαν καὶ ἐνάργειαν· καὶ παρὰ μὲν τῆς φιλοσοφίας καθόλου παραλαβὼν νοῦν ὀρθόν, ἦθος στεγανόν καὶ ἀγαθωτάτην καρδίαν, παρὰ δὲ τῆς ὕλης ἐλληνικῆς φύσεως συμμετρίαν καὶ ἀρμονίαν ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ, ἀπέβη ἐνδοξος ἱεροφάντης τῶν φιλοσοφικῶν διδαγμάτων, ἅτινα ἀκάματος ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη (1839—1880) ἠρμήνευε πρὸς τὴν ὀργῶσαν πρὸς τὰ καλὰ ἐλληνικὴν νεότητα. Ὁ ὅλος δ' ἄνθρωπος παρὰ τῷ ἀειμνήστῳ τούτῳ διδασκάλῳ τόσον ἐξαισίως διεμορφώθη, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ νοήσω προσφύεστερον ἐπιτύμβιον αὐτοῦ ἀποιχομένου, ἢ τοὺς στίχους ἐκείνους τοῦ Εὐριπίδου, ἐν οἷς ὁ ποιητὴς μακαρίζει, ὡς νομίζεται, τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τοῦ ἐλληνικωτάτου τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων φιλοσόφου Ἀναξαγόρου·

Ὅλβιος ὅς τις τῆς ἱστορίας
 ἔσχε μάθησιν, μήτε πολιτῶν
 ἐπὶ πημοσύνας μήτ' εἰς ἀδίκους
 πράξεις ὀρμῶν,
 ἀλλ' ἀθανάτου καθορῶν φύσεως
 κόσμον ἀγήρω, τίς ποτε συνέστη
 καὶ ὄπη καὶ ὄπως
 Τοῖς τοιούτοις οὐδέποτε' αἰσχυρῶν
 ἔργον μελέτημα προσίξει.

(Κλήμ. Ἀλεξ. Στρωμ. IV, 25, 27).

Ἄλλ' εἰ καὶ τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ ἀγαστὸς οὗτος ἀνὴρ, τὸ ἔργον ὅμως αὐτοῦ δὲν ἔμελλε νὰ εἶνε ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ὑφῶνται πάντοθεν ἀτόπτα καὶ περιφανῆ· διότι οἱ χρόνοι ἐν οἷς ἐζήσε καὶ ἔδρασε φύσει κατέστησαν ἀδύνατον τὴν περιφάνειαν ταύτην. Ἐν τῇ ἀνεγέρσει τοῦ ἱεροῦ μεγάρου τῆς νέας ἐθνικῆς ἡμῶν φιλοσο-

φίας ἢ ἱστορία καὶ φύσις τῶν πραγμάτων ἢ διανέμουσα τὰ τοῦ ἔργου ἀνέθηκεν εἰς τὸν πρῶτον τοῦτον ἀξιόλογον ἐργάτην τὴν προκαταρκτικὴν ἐργασίαν τῆς οἰκοδομῆς, τὸν δμαλισμὸν τοῦ ἐδάφους, τὴν διαχάραξιν τῶν θεμελίων, τὴν καταβολὴν θεμελίων λίθων. Ταῦτα πάντα εἶνε ἀπαραίτητα ! Οἱ θεμέλιοι λίθοι εἶνε μεγάλοι καὶ σημαντικώτατοι, ἀλλ' ἔχουσι φύσιν νὰ κρύπτωνται τεθαμμένοι ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, ἀσήμως φέροντες τὸ ἐφηδρασμένον ἐπ' αὐτῶν οἰκοδόμημα. Οὕτως ἐπέκλωσεν ὁ δαίμων τὰ τῶν πρώτων ἐργατῶν ! Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ δεῦτεροι χωροῦντες ἐπὶ τὴν ἐργασίαν ταύτην ταπεινὸν εἶμεθα ἐπιτετραμμένοι ἔργον. Εἶθε μόνον ἢ πρόσγειος καὶ ταπεινὴ ἡμῶν ἐργασία νὰ μὴ φανῆ παντάπασιν ἀναξία τῆς καλλιτεχνικῆς οἰκοδομῆς τῶν ἐπιγόνων ! Εἰς ὑμᾶς, προσφιλέστατοι ὁμιληταί, εἰς ὑμᾶς καὶ τοὺς μεθ' ὑμᾶς ἀνέθηκεν ἡ ἐθνικὴ ἱστορία τὸ χαρίεν καὶ ἐπίζηλον ἔργον νὰ προαγάγητε τὰ ὑπερανέχοντα καὶ εὐπρεπῆ τοῦ ἐγειρομένου ἱεροῦ τῆς ἐθνικῆς φιλοσοφίας. Ὑμῶν τῶν ἐπερχομένων θὰ ἀπολάμπῃ σεμνή, ἐξέχουσα καὶ μεγαλοπρεπὴς ἡ ἐργασία τῶν ἐπερχομένων αἰ χεῖρες θὰ συντελέσωσι τὸ ποθητὸν καὶ μακάριον τοῦτο οἰκοδόμημα, ὅπερ βεβαίως θὰ συντελεσθῆ περιφανές, διότι ἀρχιτέκτων αὐτοῦ θὰ εἶνε ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ ἀριστουργὸς ἑλληνικὴ διάνοια.

Πρὸς τὴν περιφάνειαν τοῦ ἔργου τούτου ἀποβλέποντες χωρεῖτε, φίλτατοι, πρὸς συντέλεσιν αὐτοῦ μετὰ ἑλληνικῆς γεναιότητος καὶ ἀγάπης πρὸς τὰ καλὰ. Ἀποδύθητε μεγαλοφρόνως εἰς τὸν πνευματικὸν τοῦτον ἀγῶνα, οὗ ἄθλον πρόκειται ἡ ἀθανασία. Μακάριοι οἱ μέλλοντες νὰ διαδράμωσι καλλίνικοι τὸ εὐγενέστατον στάδιον τοῦ ἀγῶνος τούτου. Εὐτυχεῖς δὲ καὶ ἡμεῖς, ἐὰν λυσιτελῶς προαλείψωμεν πρὸς αὐτὸν τοὺς εὐδοκίμως ἀγωνισομένους. Καὶ καθήκον καὶ τιμὴ καὶ τέρψις θὰ ζωογονῶσι πάντοτε τὴν πρὸς τοῦτο ἡμετέραν προθυμίαν καὶ θὰ ἐκκαίωσι τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν *ἵνα ὅσον τάχιστα ἐπανίδῃ ἡ Ἑλλάς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς φιλοσοφικὴν εὐκλειαν !*

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ Τῷ ΟΙΚῷ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΘΕΩΝ
ΠΑΡ' ΕΛΛΗΣΙ.

- 1) Διάθεσις τῆς ἑλληνικῆς οἰκίας, 2) γένεσις τῆς ἐν αὐτῇ
λατρείας τῶν θεῶν, 3) τίνες οἱ ἐν αὐτῇ λατρευόμενοι
θεοὶ καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς τούτων λατρείας.

Ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ τούτου¹⁾ ἐξεφράσαμεν τὴν εἰκασίαν περὶ τοῦ ἐσχάτως ἀνευρεθέντος παρὰ τὸ Βαρβάκειον ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς, ὅτι τούτο προέρχεται ἐξ οἰκιακῆς τοῦ θεοῦ λατρείας, ὡς εὐρεθὲν ἐν ἐρειπίοις ἀρχαίας ἰδιωτικῆς οἰκίας, ἧς τὰ διασωθέντα τοιχία ἐμφαίνουσι τοῦτο. Πρὸς βεβαίωσιν τῆς εἰκασίας ταύτης δὲν ἔχομεν ἄλλας ἀποδείξεις ἢ τὰ γνωστά ἐκ τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς ἐν οἴκῳ λατρείας τῶν θεῶν, ἀφ' ὧν νομίζομεν, ὅτι πιθανοποιεῖται αὕτη, ἣν καὶ ὁ ἄγγλος ἀρχαιολόγος Newton ἀπεδέχθη. Διὸ κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ περιλάβωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις ὅσα περὶ τῆς λατρείας ταύτης εἰσὶ γνωστά.

Πᾶσα ἰδιωτικὴ οἰκία, μικρὰ ἢ μεγάλη, ἦτο καὶ αὐτὴ ἱερὸν, ἐν ἧ ἑλάτρευον οἱ ἐνοικοῦντες πάντας τοὺς τῆς πόλεως θεοὺς, ἦτοι πολιοῦχος, πατρώους, καὶ οὓς τινες ἄλλους εἶχον παραλάβει παρὰ τῶν προγόνων ἢ αὐτοὶ ἀπεδέχθησαν. Τούτων δὲ πάντων εἶχον τὰ ἀγάλματα ἐξ ἧς ἕκαστος ἠδύνατο τέχνης καὶ ὕλης, φυλασσόμενα ἐν σηκοῖς ἢ ναῖσκις (niches) ἢ ἀρμαρίοις ἐν τοῖς διαφόροις τῆς οἰκίας θαλάμοις, ὅπως μὴ ὧσιν ἐκτεθειμένα καὶ προσιτὰ πᾶσι. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτων ἀνάγκη νὰ προτάξωμεν ὀλίγα περὶ τῆς οἰκονομίας καὶ διαθέσεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκίας²⁾, διαγράφοντες τὸν τύπον ταύτης οἷος εἶναι ἡμῖν γνωστὸς ἐκ τῶν συγγραφέων καὶ ἐκ μνημείων. Καὶ γενικὸς μὲν τύπος αὐ-

1) Θ', σελ. 321 κ. ἐ.

2) Περιγραφὴν αὐτῆς βλέπε ἐν Becher Charicles 2, 70 κ. ἐ. τῆς 6' ἐκδόσεως.

τῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ, διότι αἱ ἀνάγκαι καὶ τὸ πλῆθος τῶν τῆς οἰκίας ἐνοίκων καὶ ἡ θέσις αὐτῆς καὶ ἡ πρόσδος τοῦ χρόνου προεκάλουν διάφορον ἔκτασιν καὶ διαθέσιν τῆς οἰκίας καὶ διακόσμησιν. Οὐχ ἤττον ὅμως δυνάμεθα ν' ἀποδεχθῶμεν ἓνα τινὰ τύπον ὡς ἐπικρατέστερον, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τῇ ἀνασκαπτομένη Πομπηίᾳ ἅπασαι αἱ οἰκίαι ὑπάγονται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον εἰς ἓνα γενικὸν τύπον, εἰ καὶ διαφέρουσιν ἐν πολλοῖς.

Διάθεσις καὶ οἰκονομία τῆς ἑλληνικῆς οἰκίας.

Καὶ ἐν μὲν ἀρχαιοτέροις χρόνοις αἱ οἰκίαι ἦσαν μικραὶ καὶ εὐτελεῖς πᾶσαι, ἂν οὐχὶ ἀπὸ πρίονος μόνον καὶ πελέκεως, ὡς αἱ τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Λυκούργου¹⁾, τοιαῦται ὅμως, οἷας περιγράφει αὐτὰς ὁ Δημοσθένης²⁾, μὴ διακρινόμεναι αἱ τῶν πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν ἀπὸ τῶν ἀπορωτέρων, διότι οἱ ἀρχαιότεροι μόνον ναοὺς πολυταλάντους καὶ μεγαλοπρεπεῖς ὠκοδόμουν καὶ ἄλλα δημόσια κτίρια, εἰς δὲ συνήρχετο πολὺ πλῆθος, οὐχὶ δὲ οἰκίας. Αἱ τῶν Ἀθηναίων οἰκίαι ἦσαν κατὰ Δικαίαρχον³⁾ (γράφοντα περὶ τὰ 300 π. Χ.) πλινθόκτιστοι καὶ μικραὶ, ποιοῦσαι μεγίστην ἀντίθεσιν πρὸς τὰ δημόσια οἰκοδομήματα. Ἐντεῦθεν οὐδὲ ἐρείπια οἰκιῶν ἀρχαίας ἐποχῆς διεσώθησαν ἐν Ἀθήναις καθ' ὅσον μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κατόικουν οὐχὶ ἐν ἄστει κατὰ Θουκυδίδην⁴⁾, ἀλλ' εἰς τὰ ἐν τοῖς δήμοις κτήματά των μᾶλλον, ὅπου συνήθως εἶχον πολυτελεστέρας οἰκίας κατὰ τὸν Ἰσοκράτη⁵⁾. Μόνον ὀλίγων πλουσίων

1) Πλουτ. ἐν βίῳ Λυκ. ιγ'.

2) Κατὰ Ἀριστογ. § 207 καὶ Ὀλυμπ. γ' § 29.

3) Ἐν μικροῖς γεωγρ. τόμ. 1, σελ. 485 τῆς Γαζῆ ἐκδόσεως. «αἱ μὲν πολλαὶ τῶν οἰκιῶν εὐτελεῖς, ὀλίγα δὲ χρήσιμοι»· πρβλ. Boeckh ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων πολ. οἰκον. 1, σ. 92. Καὶ αὐταὶ αἱ τιμαὶ τῶν Ἀθηναίων οἰκιῶν ἐμφαίνουσιν τὴν εὐτέλειαν, ἀνερχόμεναι ἀπὸ 3 μινῶν μέχρι δύο ταλάντων, ἧτοι ἀπὸ 300—12000 περίπου δραχμῶν.

4) 2, 14.

5) Ἐν Ἀρεοπαγ. § 52· πρβλ. καὶ Θουκ. 2, 65. Ὡς κύτως καὶ οἱ Ἑλλεῖοι κατὰ Πολυβ. 4, 73.

οικίαι ἐποίουσαν ἐξαίρεσιν τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος τῆς ἐν τῷ βίῳ εὐτελείας τῶν Ἀθηναίων, ὡς ἡ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις διὰ τοῦ ζωγράφου Ἀγαθάρχου ἐκόσμησε γραφαῖς¹⁾ τὴν οἰκίαν του. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε φαίνεται ὅτι ἀρχίζει ἡ πρὸς τὴν πολυτέλειαν ῥοπὴ αὐξάνουσα μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου, ὥστε ἐπὶ Διογένης τοῦ Σινωπέως κατὰ Γαληνόν²⁾ οὐ μόνον τοὺς τοίχους μὲ ἀξιολόγους γραφάς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔδαφος ἐκόσμουσαν μὲ εἰκόνας θεῶν ἐκ πολυτελῶν ψήφων οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἀρεσκόμενοι ὅμως εἰς τὴν ἀρχαίαν λιτότητα ἀποδοκιμάζουσι τὴν ἐν τούτοις πολυτέλειαν, ὡς ὁ Ξενοφῶν³⁾, λέγων ὅτι «γραφαὶ καὶ ποικιλίαι πλείονας εὐφροσύνας ἀποστεροῦσιν ἢ παρέχουσιν»· ὅθεν δηλοῦται ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἤδη ἡ τῶν οἰκιῶν πολυτελεὴς διακόσμησις δὲν ἦτο ἀσυνήθης⁴⁾.

Πλὴν τῆς ῥηθείσης ἀρχαίας λιτότητος καὶ τῆς ὕστερον πολυτελείας ταύτης αἱ τῶν ἀρχαίων ἐν τῇ πόλει οἰκίαι εἶχον τὰς ἐξῆς διαφορὰς ἀπὸ τῶν οἰκιῶν ἡμῶν· αἱ πλεῖσται εἶχον σχῆμα τετράγωνον ἢ ἐπίμηκες ὀρθογώνιον καὶ οὐδεμίαν ἄλλην συνήθως κοινωσίαν πρὸς τὰ ἐκτὸς εἰ μὴ τὴν διὰ μιᾶς ἢ δύο θυρῶν, κειμένων τῆς μὲν ἔμπροσθεν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, τῆς δὲ ὀπίσθεν ὡσαύτως ἐπὶ ὁδοῦ, ἂν ὑπῆρχε τοιαύτη. Θυρίδας δὲ ἢ παράθυρα οὐδὲ ὅπως εἶχον ἐπὶ τῶν ὁδῶν ἢ οἰκίαι τινὲς μόνον, κλειόμεναι πανταχόθεν ὑπὸ τῶν τεσσάρων τοίχων. Ὀλίγαι δὲ εἶχον καὶ ὑπερῶα ἢ δευτερον πάτωμα, ἐκτεινόμενον συνήθως ἐπὶ τινος μόνον μέρους τῆς οἰκίας. Ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν ἐπουσιῶδες μέρος καὶ προωρισμένα κυρίως πρὸς κατοικίαν δούλων ἢ ξένων καὶ πρὸς ἐργασίας οἰκιακὰς καὶ εἰς ἀπόθεσιν πραγμάτων. Διὸ πιθανὸν ὅτι ἡ εἰσοδος εἰς τινων οἰκιῶν ὑπερῶα ἦτο ἀμέσως ἀπὸ τῆς ὁδοῦ διὰ κλίμακος. Τὸ κύριον μέρος τῆς οἰκίας ἐξετείνετο ἐπὶ τοῦ τῆς γῆς ἐδάφους καὶ ἦτο

1) Ἀνδοκ. κατὰ Ἀλκιβ. § 47. Πλουτ. Ἀλκ. 46.

2) Ἐν τῷ προτρεπ. 8· «τοὺς γὰρ τοίχους ἅπαντας ἀξιολόγοις γραφαῖς κεκοσμηῆσθαι, τὸ δ' ἔδαφος ἐκ ψήφων πολυτελῶν συγκεῖσθαι θεῶν εἰκόνας ἔχον ἐξ αὐτῶν διατετυπωμένας».

3) Ἀπομνημ. 3, 8, 40.

4) Πλείω περὶ τούτου παρὰ Becker ἐν Χαρικλεῖ 2, 406 κ. ἐ.

ὄλον ἰσόπεδον τετράγωνον, ὡς εἴρηται, ἢ ἐπίμηκες ὀρθογώνιον διαιρούμενον εἰς δύο μέρη, τὸ μὲν ἔμπροσθεν καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ κείμενον ἦτο προωρισμένον διὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐν τῷ οἴκῳ διατριβὴν, τὸ δὲ ὀπίσθεν τούτου διὰ τὴν τῶν γυναικῶν καὶ τὰς τούτων ἐν τῷ οἴκῳ ἐργασίας.

Ἄμφότερα τὰ μέρη ταῦτα εἶχον συνήθως σχῆμα τετράγωνον, οὗ ἐν μέσῳ ἔμενον ἰκανὸν μέρος ὑπαιθρον, αὐτὴ καλούμενον, ὅπως κατέρχεται φῶς καὶ ἥλιος καὶ ἀερίζεται ἡ οἰκία. Καὶ ἐν μέσῳ μὲν τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πλευρᾶς ἦτο ἡ εἰσοδος· ἐκατέρωθεν δὲ ταύτης εἶχον οἰκίαι τινὲς ἀποθήκας πρὸς ἐμπορίαν, ἂν ἡ οἰκία ἔκειτο ἐπὶ ὁδοῦ ἢ ἀγορᾶς. Καὶ ἂν μὲν αὐταὶ ἐδίδοντο ξένοις εἰς ἐνοίκιον, εἶχεν ἐκάστη ἀποθήκη μίαν μόνην ἐπὶ τῆς ὁδοῦ θύραν ἰκανῶς μεγάλην· ἂν ὅμως αὐτὸς ὁ οἰκοδεσπότης μετεχειρίζετο αὐτὰς πρὸς ἰδίαν χρῆσιν ἢ ἐμπορίαν, τότε εἶχον αὐταὶ καὶ πυλίδας μικρὰς ὀπίσθεν, δι' ὧν ἐκοινώνουν πρὸς τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ. Ἄμφότερα ταῦτα βλέπομεν ἐν πολλαῖς οἰκίαις τῆς ἀνασκαπτομένης παρὰ τὴν Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας ἀρχαίας πόλεως Πομπηίας, ἧς αἱ οἰκίαι πολὺ πιθανὸν ὅτι εἶχον τύπον ἐλληνικόν, διότι αὕτη κεῖται ἐν χώρᾳ ὅπου αἱ πολλαὶ ἐλληνικαὶ ἀποικίαι, καὶ ἄλλως αἱ Ῥωμαϊκαὶ οἰκίαι εἶχον ὕστερον πολλὰ κοινὰ πρὸς τὰς ἐλληνικάς. Διὰ τοῦτο δὲ ἐν τῇ συνοπτικῇ ταύτῃ περιγραφῇ τῆς ἐλληνικῆς οἰκίας ἀποβλέπομεν ἐν ἐλλείψει ἄλλων μαρτυριῶν καὶ εἰς τὰ ἐν τῇ ῥηθείᾳ πόλει σωζόμενα ἐρείπια οἰκιῶν, νομίζοντες ὅτι δὲν ἀπομακρυνόμεθα τῆς ἀληθείας διὰ τὴν καὶ ἐν Ῥωμαϊκαῖς πόλεσιν ἐπικράτησιν τῆς τέχνης καὶ τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ἧς ἕνεκα ὁ σατυρικός Ἰουβενάλιος¹⁾ καὶ αὐτὴν τὴν Πρώμην καλεῖ ἐλληνικὴν πόλιν.

Ὅσαι οἰκίαι ὅμως δὲν ἔκειντο ἐπὶ ἐμπορικῆς ὁδοῦ εἶχον ἐκατέρωθεν τῆς εἰσοδοῦ ἔνδον δωμάτια πρὸς κατοικίαν θυρωροῦ καὶ ἄλλων δούλων, ἱπποστάσια, ἀποθήκας καὶ ἄλλα τοιαῦτα χρήσιμα εἰς τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ.

Διὰ τῆς θύρας ταύτης εἰσέρχοντο εἰς τὴν ὑπαιθρον αὐτὴν, ἧς

1) Sat. 3, 60. Non possum ferre, Qvirites, Graecam urbem.

καὶ εἰς τὰς τέσσαρας πέριξ πλευρὰς ὑπῆρχε περίστυλον ἢ στοαὶ ἐστεγασμένοι, ἵνα ὑπ' αὐτὰς διατριβῶσι καὶ περιπατῶσιν οἱ ἐν τῷ οἴκῳ, προφυλασσόμενοι ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ ἀπὸ ὄμβρων καὶ λοιπῶν τῆς ἀτμοσφαιρας ἐπενεργειῶν. Ὅπισθεν δὲ τοῦ περιστύλου τούτου ἦσαν δωμάτια, οἴκοι, οἰκήματα ἢ θάλαμοι χρήσιμοι πρὸς διατριβὴν καὶ κατοικίαν τῶν τοῦ οἴκου ἀνδρῶν· ὅθεν καὶ τινες τούτων ἀνδρῶνες, ἄλλοι κοιτῶνες, ἄλλοι παστάδες καὶ οἴκοι τρίκλινοι καλούμενοι, πεντάκλινοι, δεκάκλινοι ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐταῖς κλινῶν, ἐφ' αἷς κατακλιόμενοι ἤσθιον. Εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς εἰσόδου πλευρὰν ἢ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ὑπῆρχε θύρα μέταυλος ἢ μέσαυλος λεγομένη, εἰσάγουσα εἰς αἴθουσαν μεγάλην, ἧς ἐν μέσῳ ὑπῆρχεν ἡ ἐστία¹⁾, οὔσα τὸ ἱερώτερον τῆς οἰκίας μέρος, ἐν ᾧ συνήρχοντο πάντα τὰ μέλη τοῦ οἴκου, καὶ ἐν ᾧ ἐτελοῦντο, ὡς ὕστερον ἐροῦμεν, πᾶσαι αἱ οἰκιακαὶ θρησκευτικαὶ τελεταί, διότι παρὰ τὴν ἐστίαν ἴσταντο τὰ τῶν ἐφροστίων καὶ οἰκιδίων θεῶν ἀγάλματα, ὧν ὑπὸ τὴν προστασίαν ἔκειτο πᾶς ὁ οἶκος. Διὰ τῆς αἰθούσης ταύτης, καὶ δι' ἑτέρας ἐν αὐτῇ εἰσόδου, εἰσῆρχοντο εἰς δευτέραν αὐλὴν, ἔχουσαν πέριξ στοὰς καὶ θαλάμους, ὡς καὶ ἡ πρώτη αὐλὴ, πρὸς διατριβὴν τῶν γυναικῶν. Ἐνταῦθα ἦσαν ἐν ταῖς τῶν πλουσίων οἰκίαις τὰ ὑπὸ Πολυδεύκου²⁾ φερόμενα γυναικωνίτις, ἰστεῶν, ταλασιουργικὸς οἶκος, σιτοποικὸς, ὀπτανεῖον, μαγειρεῖον, ἀποθήκαι, θησαυροὶ, καὶ ὁ κατ' ἐξοχὴν θάλαμος, ἐν ᾧ ἐκάθευδον οἱ οἰκοδεσπόται.

Πιθανὸν ὅμως ὅτι τινὲς οἰκίαι δὲν εἶχον τὴν δευτέραν ταύτην αὐλὴν, ἀλλὰ κηπᾶριον καὶ πέριξ αὐτοῦ οἰκήματα καὶ ἀποθήκας χάριν τῶν οἰκετῶν καὶ τῆς οἰκιακῆς ἐν γένει ὑπηρεσίας.

Οἱ ὅπισθεν τῶν στοῶν τούτων θάλαμοι εἶχον πάντες θύρας ἱκανῶς μεγάλας καὶ ὑψηλάς, ὅπως οὐ μόνον ἀερίζονται, ἀλλὰ καὶ φωτίζονται· ὁποίας βλέπομεν ὅτι ἔχουσι καὶ οἱ τῶν ἐν Πομπηαῖα οἰκιῶν θάλαμοι· διότι οἱ ὑπὸ τὰς στοὰς θάλαμοι ἐφωτίζοντο ἀπὸ τῆς αὐλῆς, τὰ δὲ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ δωμάτια καὶ διὰ θυρίδων

1) Ὅθεν μεσόμφαλος ἐστία παρ' Αἰσχύλῳ Ἄγαμ. 1026 λέγεται αὕτη. 2) Ἐν Ὀνομ. α'. 80.

ἴσως, ὧν ἡ χρῆσις δὲν ἦτο ἄγνωστος τοῖς ἀρχαίοις¹⁾, ἀλλὰ μόνον μετριωτέρα ἢ παρ' ἡμῖν διὰ τὸν ἰδιόρρυθμον τρόπον τῆς τῶν ἀρχαίων οἰκοδομίας καὶ τὸν περιορισμένον τῶν γυναικῶν βίον.

Οἰκίαι δέ τινες, καὶ ἰδίως αἱ μικρὰς περιοχῆς καὶ ἐκτάσεως, εἶχον, ὡς εἴρηται, ἄνω τῶν θαλάμων καὶ δεύτερον πάτωμα, ὑπερῶν καλούμενον, ἐκτεινόμενον ἐπὶ τινος μόνου μέρους τῆς οἰκίας, συνήθως εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἔχον ἐπ' αὐτῆς καὶ θυρίδας· ἐν δὲ Πομπηΐᾳ καὶ ἑξώστην²⁾ βλέπει τις πρὸ αὐτῶν, καὶ ἄλλας μικρὰς θυρίδας αὐτόθι κεκλεισμένας με σιδηροῦν πλέγμα, ὁποῖον ἔχουσιν ἐν ταῖς ἡμετέραις οἰκίαις τὰ τοῦ ἰσογείου πατώματος παράθυρα. Ἡ πρόνοια αὕτη ἀναφορὰν εἶχεν εἰς τοὺς δούλους, ἵνα μὴ δραπετεύωσιν ἢ μὴ κοινωνῶσι πρὸς τοὺς ἐκτός· διότι δούλοι συνήθως κατόικουν εἰς ὑπερῶα καὶ εἰργάζοντο ἐν αὐτοῖς, ἀν ἀλλαχοῦ ἐν τῷ ἰσογείῳ δὲν ὑπῆρχον θάλαμοι χάριν αὐτῶν.

Ἡ τῶν οἰκιῶν ὀροφή ἦτο ἢ ἐπίπεδος, ὥστε ἐχρησίμευεν ὡς ἠλιαστήριον, ἢ κεκλιμένη καὶ μὲ κεράμους καλυπτομένη, ἵνα εὐκολώτερον καταρρέει τὸ τῆς βροχῆς ὕδωρ, ἢ καὶ ἀμφοτέρω ἐν μέρει κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐν τῷ οἴκῳ³⁾, ὅπως καὶ νῦν γίνεται.

Τοιαῦτα τὰ κυριώτερα συστατικὰ τῶν ἐν ἄστει οἰκιῶν τῶν εὐπορωτέρων πολιτῶν. Οἱ ἀπορώτεροι ἤρκοῦντο φυσικῶς καὶ εἰς μικροτέρας καὶ εὐτελεστέρας, καθόσον μάλιστα οἱ ἄνδρες ὀλίγον χρόνον διέτριβον ἐν τῷ οἴκῳ, τὸν πλεῖστον δὲ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἀλλαχοῦ⁴⁾. ὥστε μόνον αἱ γυναῖκες, καὶ μάλιστα αἱ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἰδίως τῶν Ἰώνων, διῆγον τὴν βίον ἐν τῷ οἴκῳ. Αἱ ἐν ἀγροῖς ὅμως καὶ τοῖς δήμοις οἰκίαι ἦσαν βεβαίως μείζονες καὶ ἄλλης ἴσως κατασκευῆς, ἀρμοζούσης μᾶλλον εἰς ἀγροτικὸν βίον.

1) Becker ἔ. ἀ. σελ. 111. καὶ Ἐρμαννον ἐν ἑλλ. ἀρχαιολ. 3. § 19 σημ. 23.

2) Ὁ Πολυδεύκης (4, 81) γεισηποδίσματα καλεῖ τοὺς ἐξώστας· αἶτα ὑπερῶα οἰκήματα· αἱ δὲ προβολαὶ αὐτῶν, αἱ ὑπὲρ τοὺς κάτω τοίχους προὔχουσαι, γεισηποδίσματα, καὶ τὰ φέροντα αὐτὰς ξύλα γεισηπόδες.

3) Becker ἔ. ἀ. σελ. 105.

4) Τὸν παρ' Ἑλληνσι βίον τῶν ἀνδρῶν περιέγραψα ἐν Χρυσολίδος τόμῳ Δ', σελ. 525 κ. ἑ.

Γένεσις τῆς ἐν τῷ οἴκῳ λατρείας τοῦ θείου.

Ἐπειδὴ ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία προῆλθεν ἐκ τῆς φυσιολατρείας, ὡς καὶ ἡ τῶν συγγενῶν τοῖς Ἑλλήσι λαῶν, πάντα τὰ περισοιχοῦντα τὸν ἄνθρωπον φυσικὰ ὄντα ἐξελήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ ὡς θεοί, τὰ δὲ ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ καὶ τῇ γῆ τακτικῶς ἢ ἐκτάκτως γινόμενα καὶ φαινόμενα ὡς ἐνέργειαι αὐτῶν τῶν θεῶν ἢ τοῦ Ἑλληνος φαντασία προσωποποιήσασα καὶ ὡς ζῶντα καὶ ἐνεργὰ ὑπολαβοῦσα, ἀπέδωκεν αὐτοῖς ὕστερον ἀνθρωπίνην μορφήν, ἣν διὰ τῆς τέχνης πρῶτον μὲν ἀτελέστατα, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου καὶ τῆς τέχνης βελτιουμένης ἐντελέστερον, καὶ τελευταῖον τελειότατα ἀπεικόνισεν, ἀποδοῦσα ἰδανικὸν ἀνθρώπινον κάλλος ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν θεῶν, ἐν ᾗ ἡλικία καὶ μορφῇ ὑπελάμβανεν αὐτοὺς, σύμφωνα πρὸς τὴν ἔμφυτον τῷ Ἑλληνι καλλιαιθησίαν, δι' ἧς οὗτος ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἀκμῆς του ἀπεθέωσεν αὐτὸ τὸ κάλλος.

Ἐπειδὴ δὲ ἑαυτὸν ὁ Ἑλλήν ἐπίστευε τέκνον τῆς γῆς, ἥτις ἔτρεφε καὶ συνετήρει αὐτὸν, ἐπίστευεν ὅτι καὶ οἱ θεοὶ ἦσαν ὡς αὐτως τέκνα τῆς γῆς, τελειότερας ὅμως φύσεως καὶ ἀθάνατοι, καθ' ὅ καὶ μόνον διαφέρουσιν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὅτι τὸ πάλαι συνέζων καὶ συνόκουν μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς κοινωνίαν ἤρχοντο πρὸς ἄνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ ὅτι ἐκ τῆς κοινωνίας ταύτης παρήχθησαν οἱ ἄνακτες καὶ βασιλεῖς καὶ πάντα τὰ ἀρχαῖα καὶ ἐξέχοντα γένη τῶν Ἑλλήνων, οἱ Ἥρωες. Ἡ προβαίνουσα ὅμως ἐξαχρείωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἠνάγκασε τοὺς θεοὺς ν' ἀποχωρήσωσιν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ ἐμφανίζωνται μόνον τοῖς φίλοις αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις οὔτε κοινωνία θεῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε τέκνα θεῶν ἀναφαίνονται. Οἱ θεοί, εἰ καὶ ἀόρατοι, οὐχ ἦττον εἰσὶ πανταχοῦ παρόντες καὶ βοήθειαν καὶ προστασίαν παρέχουσι τοῖς δικαίοις ἐπικαλουμένοις αὐτούς, οὐδὲ μακρὰν πολὺ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων οἰκοῦσιν. Οἰκοῦσι δηλαδὴ ὅπου ἐξ ἀρχῆς ἐπιστεύθησαν οἰκοῦντες καὶ ἐνεργοῦντες, καὶ ὅπου ἀλλαχοῦ ἠυδόκησαν. Τὰ ἐξ ἀρχῆς λοιπὸν ὡς θεοὶ ἐκληφθέντα ἐν γῆ καὶ ἐν θαλάσῃ καὶ ἐν οὐρανῷ εἰσὶ νῦν κατοικη-

τήρια τῶν θεῶν, ὄρη δηλονότι, ποταμοί, πηγαί, δένδρα, λειμῶνες, δάση, σπήλαια, μάλιστα δὲ τόποι μακρὰν τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχοντες, φάραγγες, χαράδραι, κοιλώματα τῆς γῆς καὶ ἄλλα τοιαῦτα εἰσὶν ἐνδαιτήματα τῶν θεῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἱερά, ὧν ἡ ἱερότης ἐδηλώθη ὕστερον διὰ βωμῶν.

Ὁ Ὀλλην ὅμως, θέλων νὰ ἔχη ὅσον πλησιέστερον τοὺς θεοὺς, ὅπως ἐπικαλῆται αὐτοὺς καὶ ἔχη τὴν ἀπ' αὐτῶν βοήθειαν καὶ προστασίαν ἐν παντὶ καιρῷ καὶ ταχέως, καθιέρωσεν, ἔνθα αὐτὸς κατῴκει, τὸν ἐπιφανέστερον τόπον εἰς κατοικίαν τῶν θεῶν ἐκείνων, οὓς ἐξέλαβε συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ γενάρχας, ἢ ἐκ παραδόσεως ἐγίνωσκεν ὅτι αὐτοὶ ἐξελέξαντο ὡς ἀρεστὸν αὐτοῖς. Ἐν αὐτῷ ἔστησε βωμὸν καὶ παρὰ τὸν βωμὸν ἔκτισε ναὸν πρὸς κατοικίαν τοῦ θεοῦ, οὗ καὶ τὸ ἄγαλμα ἰδρύσατο ἐν αὐτῷ.

Καὶ ὁ μὲν ναὸς εἶναι οἶκος, ἐν ᾧ ἐνοικεῖ ὁ θεὸς, τὸ ἄγαλμα ὅμως οὐδέποτε ἐξελήφθη παρὰ τῶν Ἑλλήνων ὡς αὐτὸς ὁ θεός, ἀλλ' ὡς πεπληρωμένον ἐκ τῆς χάριτος αὐτοῦ καὶ ὡς ὁμοίωμα ἀπλῶς αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἀγάλλεται οὗτος ὅθεν καὶ ἄγαλμα αὐτοῦ ἐκλήθη, διότι ἀπεδέχθη διὰ τῆς καθοσιώσεως τὸν τε ναὸν καὶ τὸ ἄγαλμα, καὶ ἔκτοτε οἰκεῖ ἐν τῷ ναῷ ἢ διηνεκῶς ἢ δσάκις ἐπικαλοῦνται οἱ πιστοὶ προσέρχεται καὶ ἀκούει αὐτοὺς καὶ ἀποδέχεται τὰς εὐχὰς καὶ θυσίας αὐτῶν¹⁾.

Τοιαύτην καταγωγὴν ἔχουσι τὰ ἀρχαιότατα τῶν ἐλληνίδων πόλεων ἱερά, ἃ εἰσι καθιδρυμένα ἐν τῷ κέντρῳ καὶ ἐν ἐπιφανεῖ αὐτῶν τόπῳ. Ἀλλὰ καθόσον ἐξετείνοντο αἱ πόλεις καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἐπληθύνοντο εἴτε ἀφ' ἑαυτῶν εἴτε καὶ διὰ προσελεύσεως ἄλλων ἐξῶθεν ἐρχομένων, ἠῤῥξανε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐταῖς λατρευομένων θεῶν, διότι οἱ τῶν προσελθόντων νέων κατοίκων πατρῷοι θεοὶ προσετίθεντο εἰς τοὺς ἐγχωρίους καὶ ἐλατρεύοντο ἢ ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ τῶν ἀρχαίων κατοίκων ὡς σύνναοι θεοὶ, ἢ ἐν ἰδίῳι ναοῖς ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ, ὅπου καὶ οἱ ναοὶ τῶν ἐγχωρίων θεῶν, ἢ ἀλλαγῶ τῶν πόλεων. Οὕτως ἐπληθύνθησαν κατὰ μικρὸν τὰ ἐν ταῖς πόλεσιν ἱερά ὥστε, διαιρουμένων τῶν κατοίκων ἐκά-

1) Ταῦτα ἐξηγοῦνται διὰ πολλῶν ἐν Ἀθηναίου τόμ. 3, ἀπὸ σελ. 405 κ. ἐ.

στης ἑλληνίδος πόλεως εἰς φυλάς, φρατρίας, δήμους καὶ γένη, οὐ μόνον ἢ πόλις πᾶσα, ἀλλὰ καὶ ἐκάστη φυλὴ καὶ φρατρία καὶ ἕκαστος δῆμος καὶ πᾶσα ἐν γένει πολιτικὴ ἢ τοπικὴ συνέλευσις εἶχε τὸν ἴδιον προστάτην θεὸν ἢ ἥρωα, ἐν γενάρχην ἢ ἰδρυτὴν αὐτῆς ἐνόμιζε· πᾶσα τέχνη ἢ ἐπιτήδευμα ὑπὸ πολλῶν ἐξασκούμενον εἶχε προστάτην τὸν ἐφευρόντα καὶ ἐπινοήσαντα τὴν τέχνην καὶ τὸ ἐπιτήδευμα θεόν, καὶ εἰς τοῦτον ἀπέδιδε λατρείαν καὶ τιμὰς ἐν ἰδίῳ ἱερῷ, πάντων εἰς αὐτὸ ἐν ῥητῷ χρόνῳ συνερχομένων πρὸς τοῦτο. Διὸ πᾶσα πόλις καὶ κώμη καὶ χωρίον εἶχε πολλὰ ἱερά, βωμοὺς καὶ ναοὺς καὶ ἀγάλματα θεῶν· καὶ ἡ Ἑλλάς πᾶσα διὰ τοῦτο ὅσους εἶχε ζῶντας ἀνθρώπους, τοσαῦτα ἴσως καὶ ἀγάλματα θεῶν, δαιμόνων καὶ ἠρώων, ἀφ' ὧν ἐπληροῦντο τεμένη, ναοὶ, ὁδοί, πλατεῖαι, πηγαί, θέατρα, βουλευτήρια, ἀγοραί, γυμνάσια, παλαῖστραι, οἰκίαι καὶ πᾶς ἄλλος τόπος, εἰς ὃν συνήρχοντο πολλοὶ πρὸς τινα θρησκευτικὸν ἢ πολιτικὸν ἢ κοινωνικὸν σκοπόν. Καὶ ἐν τῷ οἴκῳ δέ, ὅστις εἶναι ἐν μικρῷ αὐτὴ ἢ πόλις, ἕκαστος ὄφειλε νὰ λατρεύῃ καὶ τιμᾷ πάντας τοὺς τῆς πόλεως κοινούς θεοὺς, τοὺς τῆς φυλῆς καὶ γένους καὶ τῆς κοινότητος εἰς ἣν ἀνήκεν ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ τοὺς τοῦ ἐπιτηδεύματος καὶ ἄλλους οὐκ ὀλίγους ἔχοντας σχέσιν πρὸς τὸν οἶκον, τὰς κτήσεις, τὰ τέκνα, τὸν βίον καὶ πρὸς ἄλλας αὐτοῦ σχέσεις. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ οἶκος ἐκάστου πολίτου ἦτο ἱερόν καὶ κατοικητήριον ὅσων ἀνθρώπων τοσοῦτων ἢ καὶ πλειόνων θεῶν καὶ δαιμόνων.

Πρὸς ἀπόδειξιν τῶν τελευταίων τούτων ἔστωσαν τὰ ἐξῆς¹⁾.

Περὶ τῶν ἐν τῷ οἴκῳ λατρευομένων θεῶν καὶ τοῦ τρόπου
τῆς λατρείας αὐτῶν.

Ἐν τοῖς προθύροις τῆς οἰκίας καὶ τῇ παρ' αὐτῇ δημοσίᾳ ὁδοῖ ἴσταντο ὡς φύλακες τῶν ὁδῶν τὰ ἀγάλματα καὶ οἱ βωμοὶ τῶν

1) Εἰς σύνταξιν τῆς διατριβῆς ταύτης, πλὴν τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν, ἃς παραθέτομεν, καὶ πολλῶν μυθολογικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν συγγραμμάτων τῶν νεωτέρων, ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ τελευταία γνωστὴ μοι περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης πραγματεία τοῦ ἄλλοτε ἐν Ἀμβούργῳ

ἐνοδίῳ θεῶν, ἥτοι Ἐκάτης, ἀγυιέως Ἀπόλλωνος καὶ Ἑρμῶ, εἰς οὓς οἱ τῶν παρακειμένων οἰκιῶν κάτοικοι ὄφειλον νὰ προσφέρωσι λατρείαν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι· διότι οἱ θεοὶ οὗτοι ἐπιστεύοντο ὅτι ἦσαν φύλακες τῶν ὁδῶν καὶ προστατάται τῶν ὁδοπόρων καὶ τῶν παρακειμένων οἰκιῶν. Ἡ μὲν Ἐκάτη, ταυτίζομένη τῇ Ἀρτέμιδι, ὡς προσωποποίησις τῆς σελήνης φωτιζούσης ἐν καιρῷ νυκτὸς τὰς ὁδοὺς καὶ μάλιστα τὰς τριόδους, ὕπου συνήθως ὡς καὶ πρὸ τῶν οἰκιῶν¹⁾ ἰδρύετο τὸ τρίμορφον, τρισσοκέφαλον καὶ τριπρόσωπον κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν διασταυρουμένων ὁδῶν ἄγαλμα αὐτῆς· ὅθεν καὶ αὐτὴ τριοδίτις λέγεται, εἰς προφύλαξιν ἐν καιρῷ νυκτὸς τῶν διαβατῶν καὶ τῶν πλησίον οἰκούντων, οἵτινες προσέφερον διὰ τοῦτο αὐτῇ εἰς θυσίαν τροφὰς κατὰ μῆνα ἕκαστον ἐν νομηγίαις²⁾, καταθέτοντες αὐτὰς πλησίον τοῦ ἀγάλματός της ἐν ταῖς τριόδοις· ταύτας δὲ προσερχόμενοι ἦσθιον οἱ πτωχοί³⁾. Ὡς φύλαξ δὲ τούτων ἐν νυκτὶ ἔχει τοὺς κύνας, ἱερὰ αὐτῆς (ζῶα⁴⁾), ὧν αἱ φωναὶ ἀναγγέλλουσι τὴν ἐν νυκτὶ ἐμφάνισιν αὐτῆς καὶ ἀποτρέπουσι τοὺς κλέπτας καὶ κακοποιούς, προφυλάττοντες οὕτω τὰς παρακειμένας οἰκίας.

Παρὰ ταῖς οἰκίαις, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ καὶ πρὸ τῶν θυρῶν⁵⁾, ἴστατο

καθηγητοῦ Ch. Petersen, Der Hausgottesdienst der alten Griechen. Cassel 1854, δοκίμου συγγραφέως πολλῶν θρησκευτικῶν καὶ μυθολογικῶν πονημάτων.

1) Ἀριστοφ. Σφηκ. 805·

ἐνοικοδομήσοι πᾶς ἀνὴρ

ὥσπερ Ἐκάτειον πανταχοῦ πρὸ τῶν θυρῶν.

πρβλ. καὶ Εὐρ. Μήδεια 396.

2) Πορφ. περὶ ἀποχῆς 2, 16, 127.

3) Πλουτ. Συμπ. 7, 6. Ἀριστοφ. ἐν Πλούτῳ 596.

4) Πλουτ. κεφ. β' μ. 49. Σχολ. Θεοκρ. 2, 12 καὶ Σχολ. Ἀριστοφάνους ἐν Πλούτῳ ἔ. ἀ. «Τὴν Ἐκάτην ἐν ταῖς τριόδοις ἐτίμων τὸ παλαιὸν διὰ τὸ τὴν αὐτὴν Σελήνην καὶ Ἀρτεμιν καὶ Ἐκάτην καλεῖσθαι. Κατὰ δὲ νομηγίαν οἱ πλούσιοι ἔπεμπον δεῖπνον ἐσπέρας, ὥσπερ θυσίαν τῇ Ἐκάτῃ ἐν ταῖς τριόδοις, οἱ δὲ πένητες ἤρχοντο πεινῶντες καὶ ἦσθιον αὐτὰ καὶ ἔλεγον ὅτι ἡ Ἐκάτη ἔφαγεν αὐτά».

5) Σχ. Ὁρατίου ἐν ὠδαῖς 4, 6, 28· Ἀγυαὶ viae graecae dicuntur.

τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀγυιέως Ἀπόλλωνος, ὅπερ συνήθως ἐτήρει ἀρχαϊκὸν τύπον καὶ ἐργασίαν, ὃν δηλαδὴ κίων εἰς ὄξυ λήγων ὡς ὀβελίσκος, ἢ κωνοειδῆς κίων, ὡσεὶ βωμὸς στρογγύλος ἢ καὶ τετραγώνος. Ἐλατρεύετο δὲ καὶ οὗτος οὐ μόνον ὡς φύλαξ τῶν οἰκιῶν καὶ ὀδῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔφορος τῆς ὑγείας τῶν κατοίκων, ἀφ' οὔτου ἐταυτίσθη μὲ τὸν ἥλιον, ὅστις οὐ μόνον φωτίζει τὰς ἀγυιάς καὶ ὀδοὺς, ἀλλὰ καὶ καθαρίζει διὰ τῆς ἐξατμίσεως τὰς ὑγρασίας, καὶ οὕτω παρέχει ὑγίαν τοῖς παροίκους, οἵτινες διὰ τοῦτο προσφέρουσιν αὐτῷ θυσίας καὶ εὐχάς. Εἰς τὴν ιδιότητα αὐτοῦ ταύτην ἀναφέρεται ἴσως καὶ τὸ κωνοειδὲς καὶ εἰς ὄξυ λήγον ἄγαλμα αὐτοῦ, ὡς ἀπεικόνισμα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων¹⁾, ὧν ἀποτελέσματα εἶναι ἡ ἀποξηράνσις καὶ ἡ ἐντεῦθεν καθαριότης καὶ ὑγίεια· δι' ὃ καὶ ὁ θεὸς λέγεται ἀλεξίκακος, ἀποτρόπαιος καὶ προστατήριος· ἀπὸ δὲ τῆς πρὸ τῶν θυρῶν θέσεως θυραῖος καὶ θυρωρός. Τὴν λατρείαν αὐτοῦ ἐπέβαλε τοῖς Ἀθηναίοις νὰ θύωσι χρησιμὸς ἐκ Δωδώνης, λέγων, αὐτὸς ὑγείας τῷ Διὶ, Ἡρακλεῖ καὶ Ἀπόλλωνι προστατηρίῳ καὶ περὶ τύχης ἀγαθῆς Ἀπόλλωνι Ἀγυιεῖ, Δητοῖ, Ἀρτέμιδι καὶ κατ' ἀγυιάς κρατῆρας ἰστάναι καὶ χοροὺς καὶ στεφανηφορεῖν κατὰ τὰ πάτρια²⁾». Ἀπαντᾷται ὁμοῦς καὶ παρ' ἄλλοις λατρευόμενος ὁ Ἀπόλλων ὡς προστατήριος καὶ ἀγυιεύς, οἷον ἐν Μεγάροις καὶ ἐν Τεγέαι³⁾. ἔτι δὲ καὶ ἐν νομίσμα-

---

Varro autem κλ. Σχ. Ἀριστοφ. ἐν Σφηξ. 825· «πρὸ τῶν θυρῶν ἔθος εἶχον κίονας εἰς ὄξυ λήγοντας ὡς ὀβελίσκους ἰδρύειν εἰς τιμὴν Ἀπόλλωνος Ἀγυιέως». Ταῦτα καὶ Ἀρποκρατίων ἐν λ. Ἀγυιεύς.

1) Πλάτ. ἐν Νόμ. 914. «Ἄν τις τῶν αὐτοῦ τι καταλίπη που ἐκὼν εἴτ' ἄκων, ὃ προστυχάνων ἐάτω κείσθαι, νομίζων φυλάττειν ἐνοδίαν δαίμονα τὰ τοιαῦτα ὑπὸ τοῦ νόμου τῇ θεῷ καθιερωμένα». Ἐνθα ὁ σχολιαστής παρατηρεῖ· «τὴν Ἀρτεμιν, ἥτοι τὴν Σελήνην φησίν, ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀπόλλων Ἀγυιεύς· καὶ γὰρ ἄμφω τὰς ὀδοὺς πληροῦσι φωτός... ἀλλὰ καὶ τὸν Ἑρμῆν ἐνόδιον καὶ ἡγεμόνα λέγουσιν, ὡς δέον αὐτῷ πρὸς τὰς πράξεις ἡγεμόνι χρῆσθαι. Καὶ τοῦτον δὲ ἐπὶ τῶν ὀδῶν διὰ τοῦτο ἀνεστήλου».

2) Δημοσθ. κ. Μηδίου § 14.

3) Πaus. 1, 44, καὶ 8, 53. Ἡσύχ. ἐν λ. προστατήριος.

σιν οὐκ ὀλίγων πόλεων¹⁾ ἀπεικονίζεται ὡς τοιοῦτος· ὥστε οὐδόλως ἀπίθανον ὅτι ἡ λατρεία αὐτοῦ ὡς τοιούτου ἦτο γενική παρ' Ἑλλήσι.

Εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τοῦτον ὤμνουν οἱ διαβάται, ἐπιβεβαιούντες τοὺς λόγους των²⁾, ἤρχοντο οἱ ἐξ ἀποδημίας οἴκαδε ἐπιστρέφοντες, καὶ θυσίας προσέφερον οἱ κακὴν ἢ ἀγαθὴν ἀγγελίαν λαμβάνοντες³⁾.

Τρίτος ἐνόδιος θεὸς ἦτο ὁ Ἑρμῆς, ὡς ἄγγελος τοῦ Διὸς, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ὁδοῖς ἀναστρεφόμενος εἶναι ἔφορος αὐτῶν, ὀδηγὸς καὶ προστάτης τῶν ὁδοιπόρων· ὅθεν καλεῖται ἐνόδιος καὶ ἡγεμόνιος. Τὴν παρουσίαν δ' αὐτοῦ ἐδείκνυον τὸ πάλαι μὲν λίθοι τετράγωνοι, εἰς οὓς προσετέθη ὕστερον κεφαλὴ ἀνδρὸς καὶ ἐπιγράμματα νομιστικά τοῖς ὁδοιπόροις ἢ δεικνύοντα τὰς ἀποστάσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἶναι αἱ τῆς πόλεως πύλαι καὶ αἱ τῶν ναῶν καὶ οἰκιῶν θύραι, ἴσταντο παρ' αὐταῖς τὰ τοῦ θεοῦ τούτου ἀγάλματα, Ἑρμαῖ καλούμενα, καὶ ὁ θεὸς προπύλαιος, προθύριος, πρόναος, οἷον κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς Ἀθήνησιν ἀκροπόλεως καὶ ἀλλαχοῦ⁴⁾. Εἰς τὰ ἀγάλματα αὐτοῦ προσέφερον ἀπλῆν λατρείαν οἱ διαβάται, καὶ ἔστεφον τακτικῶς⁵⁾ οἱ ἐν τοῖς οἴκοις καὶ ἐν πάσῃ τιμῇ εἶχον αἱ πόλεις, ὡς μαρτυρεῖ ἡ τῶν Ἑρμοκοπιδῶν δίκη⁶⁾ κατὰ Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, εἰς οὓς ἀπεδόθη ἡ διὰ

1) Σουΐδας ἐν λ. Ναί· Μὰ τὸν Ἀπόλλω τουτονὶ καὶ τὰς θύρας.

2) Müller ἐν Δωριεῦσι 1, 302, 4.

3) Ἀριστοφ. Ἰππ. 1320, ἔνθα ὁ Σχολ. «Ἔθος ἦν τοῖς ἐν ἀγυαῖς ἰστανμένοις θεοῖς ἐπὶ ταῖς ἐρχομέναις ἀγγελίαις θύειν, ὡς ἂν εἰ ἀγαθαὶ εἶεν ἐπινεύσαιεν ταύταις, εἰ δὲ τοῦναντίον, ἀποτρέψαιεν». Πρβλ. Ὀρν. 1233, Σοφ. Ἡλεκ. 634.

4) Πaus. 1, 22, 8 ἐν τῇ εἰσοδῷ τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηναίων· ὁ αὐτὸς 4, 33, 4, ἐν τῇ τῆς Μεγαλοπόλεως.

5) Ἀθην. 10, 437 καὶ Αἰλιαν. ποικ. ἱστ. 2, 41.

6) Θουκ. 6, 27. «Ὅσοι Ἑρμαῖ ἦσαν λίθοι ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηναίων (εἰσὶ δὲ κατὰ τὸ ἐπιχώριον, ἡ τετράγωνος ἐργασία, πολλοὶ καὶ ἐν ἰδίοις προθύροις καὶ ἱεροῖς.) μιᾶ νυκτὶ οἱ πλεῖστοι περιεκόπησαν τὰ πρόσωπα».

περικοπῆς τῶν προσώπων βεβήλωσις καὶ ἐξύβρισις τῶν ἀγαλμάτων τοῦ θεοῦ τούτου.

Τὸν θυραῖον τοῦτον Ἑρμῆν ἐπικαλεῖται ἐπίκουρον ὁ Στρεψιάδης παρ' Ἀριστοφάνει¹⁾, ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας του καὶ ἀποτείνων τὸν λόγον πρὸς αὐτὸν ἰστάμενον πρὸ τῆς θύρας.

Ἐπὶ τῆς εἰσόδου οἰκιῶν τινων ἢ καὶ παρ' αὐτῇ ἐπεγράφοντο ἀγαθοῦ προδηλωτικαὶ ἢ κακοῦ ἀποκρουστικαί, ὡσεὶ προβασκάνια, ἐπιγραφαί, οἷα ἢ παρ' Ἰουλιανῶ²⁾ «Εἴσοδος Κράτητι Ἀγαθῶ Δαίμονι» καὶ ἄλλη παρ' ἄλλοις³⁾, ὡς «Μηδὲν εἰσὶτω κακόν».

Ἐν ἄλλαις ἀπεικονίζοντο πρὸ τῆς εἰσόδου ὄφεις, τρώγοντες ἀπὸ βωμοῦ εἰς δήλωσιν τῆς ἰερότητος τῆς οἰκίας καὶ πρὸς ἀποτροπὴν ἀκαθαρσιῶν, οἷους ὄφεις βλέπομεν ἔν τισιν οἰκίαις τῆς ἀνασκαπτομένης πόλεως Πομπηίας· ἀλλαχοῦ εἰκόνες θεῶν καὶ δαιμόνων, ἀναφορὰν ἔχόντων πρὸς τοὺς οἰκοῦντας καὶ τὸ ἐπιτηδεύμα αὐτῶν· ἐπιγραφαὶ δηλωτικαὶ ἀγαθῆς τύχης καὶ ἄλλα τοιαῦτα⁴⁾. Ὁμοια εἰκάζομεν ὅτι εἶχον καὶ ἐλληνικαὶ οἰκίαι.

Πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ φθόνου καὶ παντὸς ἄλλου κακοῦ ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς θύρας διάφορα σύμβολα, ἀποτροπῆα καλούμενα· οἷα ἢ σκίλλα, περὶ ἧς αὐτὸς ὁ Πυθαγόρας ἐδόξαζεν ὅτι ἀποτρέπει τὴν εἰσοδὸν κακῶν φαρμάκων, ἀν ἀληθῆ λέγει ὁ Πλίνιος⁵⁾. Πρὸς ἀποτροπὴν δὲ κλεπτῶν ἰδίως ἢ καὶ ἄλλου κακοῦ ἴστατο ἔνδον τῆς θύρας, ἢ μᾶλλον παρὰ τὰς στρόφιγγας αὐτῆς, τὸ τοῦ θεοῦ τῆς κλοπῆς, τοῦ Ἑρμοῦ δηλονότι, ὅστις ἐκ τοῦ τόπου *Στροφαῖος* ἐπικαλεῖται, εἴτε τὸ ἀγαλμα ἢ ἡ κεφαλὴ μόνον⁶⁾, εἴτε γεγραμμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου ἢ εἰκὼν αὐτοῦ.

1) Ἐν Νεφέλ. 1480, ἔνθα βλ. καὶ τὸν Σχολιαστήν.

2) Ἐν λόγῳ ς'. σελ. 200· ἀπὲρ τούτου φασὶ τοὺς Ἕλληνας ἐπιγράφειν ταῖς ἑαυτῶν οἰκίαις ἐπὶ τῶν προφυλαίων· Εἴσοδος Κράτητι, Ἀγαθῶ δαίμονι».

3) Βλέπε τοιαύτην παρὰ Διογ. Λαερτ. 6, 39 καὶ 50.

4) Βλ. Overbeck Pompeji 1875 ἐκδ. γ' σελ. 311 κ. ἐ.

5) Ἐν Nat. hist. 20, 39.

6) Πολυδ. 8, 72 καὶ Σουίδ. ἐν λ. *στροφαῖος*. «Ἐπωνυμία ἐστὶν Ἑρμοῦ παρὰ τὸ ταῖς θύραις ἰδρῦσθαι ἐπὶ φυλακῇ τῶν ἄλλων κλεπτῶν· οὕτως γὰρ ὑπίσω τῶν θυρῶν εἰώθασιν καὶ ἀναδύεσθαι καὶ ὅλως πανουργεύεσθαι.»

Ἐν πάσῃ δὲ χαρμωσύνῃ ἡμέρα ἑορτῆς ἢ ἄλλου εὐχαρίστου γεγονότος, οἷον γάμου, γεννήσεως τέκνων καὶ τῶν τοιούτων, ἔστεφον μὲ στεφάνους καὶ ἄνθη τὴν θύραν τῆς οἰκίας πρὸς δῆλωσιν τῆς χαρᾶς τῶν ἐνοίκων.

Προχωροῦντες διὰ τῆς εἰσόδου εἰς τὰ ἔνδον τῆς οἰκίας, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν αὐλήν, ἐν ἣ βλέπομεν ἐν τῷ μέσῳ ὑψούμενον ἐπὶ βαθμίδων τὸν βωμὸν τοῦ Ἐρκειοῦ Διός, καὶ παρ' αὐτῷ ἐν πολλαῖς βεβαίως οἰκίαις τὸ τοῦ θεοῦ τούτου ἄγαλμα. Ἡ ἐν τῷ οἴκῳ λατρεία τοῦ θεοῦ τούτου εἶναι οὐ μόνον κοινὴ πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ἀρχαιοτάτη, διότι καὶ παρ' Ὀμήρῳ ἀπαντᾶται καὶ ἐν τοῖς μεγάροις τῶν ἀνάκτων¹), καὶ ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτῶν ἐν Τροίᾳ, ὡς ἐν τῇ τοῦ Ἀχιλλέως²), σπένδοντος καὶ εὐχομένου τῷ Διὶ τούτῳ. Καλεῖται δὲ οὗτος Ἐρκειος ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ὑπάρχει ὁ βωμὸς καὶ τὸ ἄγαλμά του, ὡς προστατεύων καὶ σωτηρῶν πάντας τοὺς περὶ τὸ αὐτὸ ἔρκος, ὡς ὁ Εὐστάθιος ἐρμηνεύων τὴν εὐχὴν τοῦ Ἀχιλλέως λέγει³).

Διὰ τὴν ιδιότητα δὲ ταύτην τοῦ θεοῦ ἡ λατρεία αὐτοῦ ἦτο ἀναγκαία ἐν παντὶ οἴκῳ. Ἐν Ἀθήναις μάλιστα ἐπεβάλλετο παντὶ Ἀθηναίῳ πολίτῃ, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναδεχθῆ ἀρχὴν τινα, εἰ μὴ ὄρκω ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐτέλει λατρείαν τῷ θεῷ τούτῳ⁴). Λόγος δὲ τούτου εἶναι ὅτι ἡ τῶν οἴκων συντήρησις καὶ σωτηρία, ἡ ἀναθεμιμένη τῷ Διὶ τούτῳ, σώζει καὶ τὴν πολιτείαν αὐτήν, ὡς καὶ τὰνάπαλιν.

Εἰς τὸν θεὸν τοῦτον προσέφερον θυσίαν, οἷαν ἕκαστος ἐβούλετο καὶ ἠδύνατο· ἡ ἀπλουστάτη καὶ ἀρχαιοτάτη ἦτο βεβαίως ἡ ἐξ ὀσπρίων, ἣτις ὡς λείψανον τοῦ ἀρχαίου λιτοῦ βίου τῶν ἀνθρώ-

1) Ἐν τοῖς τοῦ Ὀδυσσεύς, Ὀδ. χ, 335· ποτὶ βωμὸν Ἐρκειοῦ ἴζαιτο.

2) Ἰλ. Π, 231· πρβλ. Ἀθην. 5, 489. Virg. Aen. 2, 512.

3) Σουΐδας ἐν λ. «Ἐρκειος Ζεὺς· ᾧ βωμοὶ ἐντὸς ἔρκους ἐν τῇ αὐλῇ ἴδρυνται· τὸν γὰρ περίβολον ἔρκος ἔλεγον, μετῆν δὲ τῆς πολιτείας, οἷς εἶη Ζεὺς Ἐρκειος».

4) Πολυδ. Ὀνομ. 8, 85. «Εἰ Ἀπόλλων ἐστὶν αὐτοῖς πατὴρ καὶ Ζεὺς Ἐρκειος»· πρβλ. Κρατῖνον παρ' Ἀθηναίῳ σελ. 460. «Ζεὺς ἐστὶ μοι Ἐρκειος».

πων φαίνεται ὅτι ἦτο συνήθης καὶ ὕστερον ἔτι, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἰδρύσεσιν ἀγαλμάτων καὶ ναῶν, καθ' ἃ ἀλλαχοῦ εἶπομεν¹⁾, καὶ ἐν ταῖς ἰδρύσεσι τῶν βωμῶν τοῦ θεοῦ τούτου²⁾. Εἰς τὰς πρὸς αὐτὸν προσφερομένας θυσίας ἐλάμβανον μέρος πάντες οἱ τοῦ οἴκου, καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ δούλοι καὶ ἀνήλικες παῖδες, ὡς ὁ Δημοσθένης περὶ αὐτοῦ λέγει³⁾ παιδὸς ἔτι ὄντος, τηροῦντες καὶ ἐνταῦθα τὴν ἐν πάσαις ταῖς θυσίαις συνήθειαν τοῦ φέρειν στεφάνους, ὡς ὁ παρὰ Πλάτωνι⁴⁾ Κέφαλος, φέρων ἔτι τὸν στέφανον μετὰ τὴν ἐν τῇ αὐτῇ τῷ Ἑρκείῳ Διὶ τελεσθεῖσαν θυσίαν.

Εἰς τὸ βάθος τῆς αὐλῆς ἀπέναντι τῆς εἰσόδου ἦτο ἐν πολλαῖς οἰκίαις ἡ μεγάλη αἴθουσα, ὁ ἀνδρῶν, οὗ ἐν τῷ μέσῳ ἔκειτο ἡ ἑστία, ἐφ' ἧς ἔκαιε τὸ πῦρ ἐπὶ τοῦ στρογγύλου αὐτῆς βωμοῦ⁵⁾, ὑψομένου ἐν τισιν οἰκίαις ἐπὶ βαθμίδων⁶⁾ καὶ οὕτω χωριζομένου ἀπὸ τοῦ λοιποῦ χώρου.

Ἡ ἑστία ἦτο τὸ ἱερώτατον τῆς οἰκίας μέρος καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς καίον πῦρ ἡ τῆς θεᾶς Ἑστίας συμβολικὴ ἐμφάνις⁷⁾ ὅθεν σεβαστὴ πᾶσι τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἀπαραβίαστος. Εἰς αὐτὴν κατέφευγον ὡς εἰς ἄσυλον⁸⁾ δούλοι τοῦ οἴκου ἀμαρτάνοντες καὶ ξένοι πρὸς τούτοις αἰτοῦντες προστασίαν καὶ βοήθειαν, ἧς καὶ ἐτύγχανον πάντοτε ὡς ἰκέται ὑπὸ τῆς θεᾶς ταύτης προσατευόμενοι⁸⁾.

1) Ἐν Ἀθηναίου τόμῳ 8, 358 κ. ε. ἔνθα ὁ λόγος περὶ ἰδρύσεως ναῶν καὶ ἀγαλμάτων, δι' ἧς ἐδίδετο αὐτοῖς ἡ ἱερότης.

2) Ἀριστοφ. Εἰρήν. 923, ἔνθα ὁ Σχ. ἀόποτε μέλλοιεν βωμοὺς καθιδρῦειν ἢ ἀγαλμα θεοῦ, ἔψοντες ὅσπρια ἀπέρχοντο τούτων, τοῖς ἀφιδρυμένοις χαριστήρια ἀπονέμοντες τῆς πρώτης διαίτης, ὡς Ἀριστοφάνης ἐν Δαναΐσι· «μαρτύρομαι Ζητῆς Ἑρκείου, μεθ' ὧν ὁ βωμὸς οὗτος ἰδρύθη ποτέ»· ἄλλοτε δὲ καὶ πολυτελεστέρω ἱερεῖῳ ἀφιδρῦοντο.

3) Δημ. πρὸς Εὐβουλίδην § 53—54.

4) Ἐν Πολιτείας ἀρχῇ σ. 328.

5) Κορνοῦτος περὶ φύσεως θεῶν 28· «Στρογγύλος δὲ πλάττεται καὶ κατὰ μέσους ἱδρύται τοὺς οἴκους»· πρβλ. Ἐτυμολ. καὶ Σουίδαν ἐν λ. Ἑστία.

6) Εὐρ. Ἑρακ. Μαινόμ. στ. 715. «Ἰκέτιν πρὸς ἀγνάς ἑστίας θάσσειν βάθροις». Θουκ. 1, 135, Ἀπολλ. 1, 1, 5.

7) Διοδ. 5, 68.

8) Ἀριστοφ. Σφηκ. 840, ἔνθα ὁ Σχ. «Τὸν Δία δεξάμενον τὴν βασι-

Ἡ τῆς ἐστίας ἱερότης εἶναι τοσοῦτον ἀρχαία, ὅσον καὶ ἡ οἰκία ὡς μέρος οὐσιῶδες αὐτῆς. Καὶ ὅμως ἡ προσωποποίησις αὐτῆς ὡς θεᾶς νεωτέρα τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου· διότι παρ' αὐτοῖς δὲν ἀναφέρεται ὡς τοιαύτη¹⁾. Διὰ τοῦτο ἴσως λέγεται πρεσβυτέρα καὶ νεωτέρα θυγάτηρ τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ῥέας, καταταχθεῖσα ὕστερον μετὰ τῶν δώδεκα οὐρανίων θεῶν. Ὡς θεὰ ἐμφανίζεται κατὰ πρῶτον ἐν τῷ Ὀμηρικῷ ὕμνῳ εἰς Ἀφροδίτην²⁾ καὶ παρὰ τοῖς λυρικοῖς³⁾.

Εἰκονίζεται δὲ ὡς παρθένος στέμματα λευκὰ φέρουσα διὰ τὴν ἀκήρατον καὶ ἀμίαντον φύσιν αὐτῆς καὶ τὸ ἀκαρπον καὶ ἀγονον τῆς παρθενίας⁴⁾. Καί ποτε μὲν κεκαλυμμένη τὸ πρόσωπον καὶ ἰσταμένη καὶ φέρουσα σκῆπτρον⁵⁾ ἢ σπονδεῖον, ἄλλοτε δᾶδα ἢ λύχνον, ὡς σύμβολον τοῦ ἀκοιμήτου φωτός, ἄλλοτε ἐπὶ θρόνου καθημένη⁶⁾.

Οὐ μόνον δ' ἐν τῷ οἴκῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ ναῶ τιμᾶται αὐτῇ, καὶ ἐν παντὶ ἄλλῳ ἱερῷ ἢ δημοσίῳ τόπῳ, ἐν ᾧ συνέρχονται πολλοὶ πρὸς ἐκτέλεσιν θρησκευτικοῦ ἢ κοινωνικοῦ σκοποῦ· διότι ἐν πᾶσι τούτοις ὑπῆρχεν ἐστία, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκαιε πῦρ, καὶ ἣτις ἐθεωρεῖτο ὡς ἱερὸν κέντρον τῆς ἐνότητος τῶν συνερχομένων. Εἷς τινα ἱερὰ μάλιστα, ὡς ἐν τῷ τῆς Πολιάδος Ἀθηναῖς ναῶ τῷ ἐν Ἀκροπόλει καὶ ἐν τῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς, εἶδει νὰ

λείαν, ἐπιτρέπειν Ἐστία λαθεῖν ὅ,τι βούλοιο, τὴν δὲ πρῶτον μὲν παρθενίαν αἰτῆσαι, μετὰ δὲ τὴν παρθενίαν ἀπαρχὰς θυομένων αὐτῇ νέμεσθαι πρώτη παρὰ τῶν ἀνθρώπων· πρβλ. Εὐσεβ. Εὐαγ. προπαρ. 3, 11, 4.

1) Εἰς τρία χωρία τῆς Ὀδυσσεΐας ζ. 158, ρ, 155, τ, 303, καὶ παρ' Ἡσιόδῳ ἐν Ἔργοις 733 λέγεται ἀπλῶς ἰστία.

2) στίχ. 20 κ. ἔ.

3) Πίνδ. Νεμ. 11 ἐν ἀρχῇ. 4) Πλουτ. Νουμ. 9.

5) Müller Denckm. 1, 12, 44.

6) Ἐτυμ. μέγα ἐν λ. Ἐστία. ἌἘστία, ἡ θεός· παρὰ τὸ ἔσασθαι, ὃ ἔστιν ἰδρῦσασθαι· πρώτη γὰρ αὕτη οἶκον συνέστησεν· ἢ ὅτι πανταχοῦ ἴδρυνται καὶ τιμᾶται· καὶ ὅτι τὰ ἀγάλματα αὐτῆς ἰδρύνοντο καθήμενα»· Plin. N. H. 30, 5, 7· Ὀμ. ὕμνος εἰς Ἀφροδ. 30·

Καί τε μέσῳ οἴκῳ κατ' ἄρ' ἔζετο.

Πᾶσι δ' ἐν νοῖσι θεῶν τιμᾶσθός ἐστιν.

καίη ἀκοίμητον τὸ πῦρ σβεννύμενον δὲ ἐκ τύχης ἢ ἄλλως, προσδήλου μέγα δυστύχημα, καὶ ἔδει ἀπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων νὰ ἀναφθῆ ἐκ νέου, καθ' ὃν τρόπον ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Νουμᾶ λέγει, πραγματευόμενος περὶ τοῦ ἐν Ῥώμῃ ναοῦ τῆς Ἑστίας.

Ἐν τοῖς πρυτανείοις πρὸ πάντων ὑπῆρχεν ἡ γενικὴ τῶν πόλεων ἐστία, ἐφ' ἧς ἔδει νὰ καίη πῦρ ἀσβεστον, ὅπως ἐντεῦθεν λαμβάνωσιν ἐκάστοτε πρὸς χρῆσιν τῶν ναῶν καὶ τῶν οἰκιῶν. Ἐνταῦθα εἶχεν ἡ θεὰ, ὡς πρυτανίτις, ἱερὸν, ἐν ᾧ ἴστατο ὁ βωμὸς καὶ τὸ ἀγάλμα αὐτῆς¹), εἰς ὃ εὔρισκον οἱ ἰκέται ἄσυλον καὶ οἱ πρυτάνεις ἔθουον ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν, καὶ ἐκάλουν τοὺς ξένους εἰς δεῖπνον καὶ τῶν πολιτῶν ὄσους ἡ πόλις ἐτίμα διὰ τὰς εἰς αὐτὴν εὐεργεσίας των²). Περιεκλείετο δὲ ὁ ἐνταῦθα βωμὸς αὐτῆς διὰ στρογγύλου οἰκοδομήματος, θόλου καλουμένου, συμφωνοῦντος πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ βωμοῦ καὶ ἄνωθεν διὰ ἡμισφαιρικῆς ὀροφῆς στεγαζομένου. Τοιοῦτος ἦτο ὁ ἐν Ῥώμῃ ναὸς τῆς Ἑστίας, δι' οὗς λόγους φέρει ὁ Πλούταρχος³), καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις Θόλος⁴). Ἐπειδὴ δὲ ἱερὰ αὐτῆς ἦτο πᾶσα ἐν τῷ οἴκῳ ἐστία ὡς ἐν τοῖς ναοῖς καὶ βωμοῖς, δὲν εἶχεν ἰδίους ναοὺς ἐν Ἑλλάδι, εἰ μὴ ἐν Ἑρμιόνη ἄνευ ἀγάλματος⁵).

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πυρὸς ἐλάμβανον ἔτι καὶ πᾶσαι αἱ ἐκ τῶν μητροπόλεων πεμπόμεναι ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἀποικίαι⁶), ὅπως ἐλάμβανον μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰ πατρῶα ἱερὰ καὶ ἐθεράπευον καθ' ὃν τρόπον καὶ αἱ μητροπόλεις πρὸς δήλωσιν τῆς συγγενείας.

Ἐν πάσῃ θυσίᾳ ἤρχοντο καὶ ἔθουον πρῶτον τῇ Ἑστίᾳ, ὡς αὐτῶς καὶ ἐν τέλει τῆς θυσίας⁷): διὸ λέγεται ἐν τῷ εἰς Ἀφροδίτην ὁμηρικῶ ὕμνῳ (στίχ. 31): «Πᾶσιν δ' ἐν νηοῖσι θεῶν τιμάσχος ἐστίν»· διότι ἱερὸν καὶ θυσία αὐτῆς ἦτο τὸ πῦρ, οὗ ἡ εὐκολος

1) Παισ. 1, 48, 3.

2) Διονυσ. β. ἀρχ. 2, 65. Παρθεν. ἐρ. παθημ. 48. Πινδάρου Νεμέα 11 καὶ σχόλ. 3) Ἐν βίῳ Νουμᾶ κεφ. θ'.

4) Τιμαίου λεξ. ἐν λ. θόλος, Πολυδ. ὄνομ. 8, 155 καὶ Bekker ἀνεκδ. 1, 264. 5) Ἡρόδ. 1, 146 περὶ τῶν ἀπ' Ἀθηνῶν Ἰώνων.

6) Παισ. 2, 35, 2.

7) Κορνοῦτος ἔ. ἀ. «Καὶ ταῖς θυσίαις οἱ Ἕλληνες ἀπὸ πρώτης τε αὐτῆς ἤρχοντο καὶ εἰς ἐσχάτην αὐτὴν κατέπαυον». Cic. N. D. 2, 27, 67.

ἀνάφλεξις ἦτο αἴσιον τοῖς θύουσι. Προσέφερον δ' αὐτῇ εἰς θυσίαν πέμματα ἐξ ἐλαίου, ἀπαρχὰς καρπῶν, μονοετῆ δάμαλιν καὶ ξηρὰ χόρτα, καὶ ἔσπενδον ὕδωρ, ἔλαιον καὶ οἶνον. Πάντα δὲ τὰ εἰς θυσίαν αὐτῆς προσφερόμενα ἐκαίοντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ὥστε οὐδεὶς ἀπελάμβανεν ἐξ αὐτῶν. Ὅθεν ἡ παροιμία «Ἐστία θύειν» ἐπὶ τῶν οὐδόλως ἐκ τινος ὠφελουμένων, καὶ ἐπὶ τῶν μηδενὶ μεταδιδόντων τινός').

Ἐφορμὰς πρὸς λατρείαν τῆς θεᾶς Ἐστίας καὶ θυσίαν παρεῖχον πολλὰ περιστατικά τοῦ βίου· οἷον ἀναχώρησις καὶ ἐπάνοδος μελῶν τοῦ οἴκου, ὅτε ὤφειλεν ὁ ἀναχωρῶν ἢ ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς νὰ προσφέρῃ εὐχὰς καὶ θυσίαν ἐξαίτουμένος παρὰ τῆς θεᾶς βοήθειαν καὶ προστασίαν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὑπολειπομένων ἐν τῷ οἴκῳ, ἢ εὐχαριστῶν διὰ τὴν αἰσίαν ἐπάνοδον εἰς τὸν οἶκον καὶ τὴν πατρίδα.

Ἦσαύτως καὶ ὅτε εἰς τὰ μέλη τοῦ οἴκου προσετίθεντο νέα εἶτε διὰ γεννήσεως εἶτε διὰ γάμου, εἶτε καὶ δι' ὠνήσεως δούλων, διότι καὶ οἱ δούλοι ἦσαν μέλη τοῦ οἴκου²⁾, ὡς ἐκτελοῦντες πολλὰς ἐργασίας χάριν τῶν δεσποτῶν πρὸς συντήρησιν τοῦ οἴκου καὶ αὐξήσιν τῆς κτήσεως ἢ οὐσίας τοῦ δεσπότου· τούτου δ' ἕνεκα ἦσαν καὶ οὗτοι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἐφεστίων θεῶν καὶ τοῦ κτησίου Διὸς τοῦ προστάτου τῶν κτημάτων τοῦ δεσπότου.

Ὅτε λοιπὸν προσεκτᾶτο ὅπωςδὴποτε δούλος, ἤγετο πρὸ τῆς ἐστίας, καθωσιούτο εἰς ταύτην δι' εὐχῶν, ἴσως δὲ καὶ δι' ἀπλῆς θυσίας, καὶ ὡς εἰς ἀγαθὸν οἰωνὸν ἔχεον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ διάφορα γλυκύσματα καὶ ἄλλα, καταχύσματα καλούμενα, δηλοῦντες ὅτι ἢ ἐν τῷ οἴκῳ ζῶν καὶ ὑπηρεσία αὐτοῦ ἔσται ἡδεῖα αὐτῷ καὶ πλούτου πάροχος τοῖς δεσπόταις. Τοῦτο μανθάνομεν ἐκ τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους³⁾· «Τῶν γὰρ νεωνήτων δούλων τῶν πρῶτον εἰσιόντων εἰς τὴν οἰκίαν ἢ ἀπλῶς τῶν ἐφ' ὧν

1) Σουΐδας ἐν λ. Ἐστία θύειν.

2) Πλάτ. ἐν Νόμοις 915, Αἰσχ. Ἄγχιμ. 4055· πρβλ. Becker ἐν Χαρικ. 3, 27 κ. ἐ.

3) Ἐν Πλοῦτεφ 768· πρβλ. Σουΐδαν καὶ Ἀρποκρατίωνα ἐν λ. καταχύσματα καὶ Πολυδ. Ὄνομ. 3, 77.

οιωνίσασθαί τι ἀγαθὸν ἐβούλοντο, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμιφρίου, περὶ τὴν ἐστίαν τὰ τραγήματα κατέχεον εἰς σημεῖον εὐπορίας. . . Σύγκεινται δὲ τὰ καταχύσματα ἀπὸ φοινίκων, κολλύβων, τρωγαλίων, ἰσχάδων καὶ καρύων, ἅπερ ἤρπαζον οἱ σύνδουλοι· κυρίως δὲ ἐλέγοντο, ὅτε δούλον ἠγόραζον· ἔφερον γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἐστίαν καὶ καθίζοντες κατὰ τῆς κεφαλῆς κατέχεον κόλλυβα».

Τὸ ἀντίθετον τούτου ἐγένετο, ὅτε συνέβαινε κακόν τι εἰς τὴν οἰκίαν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ, μάλιστα δὲ σιτοδεία ἢ ἀφορία καὶ ἄλλο τι τοιοῦτο, τότε προσφέροντες θυσίαν ἐξήλαινον διὰ πληγῶν ἕνα τῶν δούλων, πιστεύοντες, ὅτι δι' αὐτοῦ συνεξελαύνεται καὶ τὸ κακόν, ὡς μανθάνομεν παρὰ Πλουτάρχου¹⁾· «Θυσία τίς ἐστι πάτριος, ἣν ὁ μὲν ἄρχων ἐπὶ τῆς κοινῆς ἐστίας δρᾷ, τῶν δὲ ἄλλων ἕκαστος ἐπ' οἴκου· καλεῖται δὲ βουλίμου ἐξέλασις· καὶ τῶν οἰκετῶν ἕνα τύπτοντες ἀγνίαις ῥάβδοις διὰ θυρῶν ἐξελαύνουσιν, ἐπιλέγοντες· *Ἐξω βούλιμον, ἔσω δὲ πλοῦτον καὶ ὑγίειαν*».

Παρὰ τὴν ἐστίαν τελουμένων πολλῶν οἰκιακῶν ἑορτῶν καὶ θυσιῶν, εἰς ἃς ἐλάμβανον μέρος οὐ μόνον οἱ ἐν τῷ οἴκῳ ἐλευθεροὶ καὶ οἰκέται ἢ δούλοι, ἀλλὰ καὶ συγγενεῖς τοῦ οἰκοδεσπότου, οὐσιώδης εἶναι ἢ μετὰ τὴν γέννησιν παιδὸς τελουμένη περὶ τὴν ἐστίαν²⁾. Ἐτελεῖτο δ' αὕτη τὴν ζ' ἢ μᾶλλον τὴν ι' μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ παιδὸς ἡμέραν³⁾. Πρὸς τοῦτο ἐστρέφετο ἡ θύρα στε-

1) Ἐν Συμποσ. 6, 8.

2) Οἱ ἀρχαῖοι λεξικογράφοι Σουίδα, Ἀρποκρατίων, Ἡσύχιος, Ἐτυμολογικὸν μέγα καὶ ἄλλοι λόγον ποιοῦνται περὶ τριῶν ἑορτῶν, τελουμένων κατὰ τὴν γέννησιν παιδὸς τὴν ε', ζ' καὶ ι' ἡμέραν. Ὁ Ch. Petersen ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ ἀντιλέγων κατὰ τῆς τριπλῆς ταύτης ἑορτῆς (die Geburtstagsfeier der Griechen, Leip. 1858 σελ. 288) ἀποδεικνύει διὰ συγκρίσεως τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων τὸ ἀδύνατον τῆς τριπλῆς ταύτης ἑορτῆς, δεχόμενος ὅτι τὴν ζ' ἢ τὴν ι' μόνον ἡμέραν ἐτελεῖτο ἡ ἑορτὴ αὕτη, ὅτε ἦτο δυνατόν νὰ λάβῃ εἰς αὐτὴν μέρος καὶ ἡ μήτηρ καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ παιδός. Δὲν βλέπω ὅμως τί τὸ κωλύον νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ τινες τῶν πλουσίων ἐώρταζον δις καὶ τρίς μετὰ τὴν γέννησιν παιδός πρὸς δόξασιν τῆς χαρᾶς τῶν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν τοῦ βίου ἀγαθῶν.

3) Εὐρ. Ἡλέκτρ. 652 κ. ἐ. καὶ 4123. Ἡσύχ. ἐν δεκάτῃ θύειν. Ἀριστ. Ὀρν. 922, τὴν δεκάτην θύειν. Εὐρ. Ἴων 651, γενέθλια θύειν.

φάνοις καὶ παρεσκευάζετο ἴδιος ἄρτος, χαρίσιος καλούμενος¹⁾, ζῶον πρὸς θυσίαν καὶ δεῖπνον, εἰς ὃ παρεκάθητο οἱ συγγενεῖς, καὶ προσεφέροντο δῶρα παρὰ τῶν οἰκείων, τῶν συγγενῶν καὶ φίλων.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐτελεῖτο ἡ θυσία παρὰ τὴν ἐστίαν πρὸς τοὺς *γενεθλοῦς* θεοῦς²⁾ ὑπὲρ τοῦ καθαρμοῦ τῆς μητρὸς καὶ μαιίας καὶ ἄλλων συγγενῶν γυναικῶν, ὅσαι παρέστησαν εἰς τὸν τοκετόν· εἶτα συγγενεῖς γυναικῆς ἐλάμβανον τὸ τεχθὲν καὶ περιῆγον περὶ τὴν ἐστίαν, ἧτις *πράξις ἀμφιδρόμια* ἐκαλεῖτο, καθοσιῶσαι οὕτως ἢ ἀναθέτουσαι αὐτὸ τοῖς θεοῖς· συγχρόνως ἐδίδετο καὶ τὸ ὄνομα τοῦ παιδός, καὶ μετὰ ταῦτα εἶπετο τὸ δεῖπνον, ἐν ᾧ παρετίθεντο ὅσα ὁ παρ' Ἀθηναίῳ κωμικὸς Ἐφιππος (περὶ τὰ 280 π. Χ. ἀκμάσας), λέγει³⁾.

Εἰς τὸ δεῖπνον τοῦτο παρεκάθητο καὶ γυναῖκες, αἵτινες καὶ εἰς τὸ ἐν τέλει τοῦ δεῖπνου ἐπόμενον συμπόσιον φαίνεται ὅτι παρέμενον, ἐν ᾧ ἐν ἄλλοις συμποσίοις τοῦτο ἦτο ἀσύνηθες, λαμβάνουσαι μέρος καὶ εἰς τὴν δι' οἴνου παιδιάν, τὸν κότταβον, καθ' ὃν ἐδίδοντο νικητήρια, ταινίαι, μῆλα καὶ φιλήματα⁴⁾. Τελευταῖον δὲ εἶπετο καὶ χορὸς, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ παρ' Ἀθηναίῳ⁵⁾ κωμικοῦ Εὐβούλου·

Εἶεν, γυναῖκες· νῦν ὅπως τὴν νόχθ' ὄλην
ἐν τῇ δεκάτῃ τοῦ παιδίου χορεύσετε·
θήσω δὲ νικητήριον τρεῖς ταινίας,
καὶ μῆλα πέντε καὶ φιλήματα ἑννέα.

Πρὸς τούτοις εὐχαὶ καὶ θυσίαι πρὸς τὴν Ἑστίαν καὶ τοὺς

1) Ἀθην. 14, 646 καὶ 15, 668. Πολυδ. 6, 73. Ἑτυμολ. ἀμφιδρόμια.

2) Μένανδρος ὁ ῥήτωρ· «Τῶν οἰκείων καὶ τῶν φίλων εὐελπίς ἦν ἕκαστος, ἔθουε θεοῖς γενεθλοῖς, βωμοὶ δὲ ἡμάσσοντο».

3) Ἐν βιβλ. 9, 370. «Ἐπειτα πῶς; οὐ στέφανος οὐδεὶς ἐστί πρὸς θε τῶν θυρῶν, οὐ κνίσσα κρούει ξίνος ὑπεροχὰς ἄκρας, ἀμφιδρομίων ὄντων; ἐν οἷς νομίζεται ὀπτῶν τε τυροῦ χερῆρονσίτου τόμους, ἔψειν τ' ἐλαίῳ βράφανον ἠγλαῖσμένην, πνίγειν τε παχέων ἀρνίων στηθῦναι, τίλλειν τε φάττας καὶ κίχλας ὀμοῦ σπίνους, κοινῇ τε χναύειν τευθίσιν σηπίδια, πιλεῖν τε πολλὰς πλεκτάνας ἐπιερρόφως, πίνειν τε πολλὰς κύλικας εὐζωρεστέρως.»

4) Ἀθην. 15, 668. 5) Αὐτόθι.

λοιπούς ἐφεστίους καὶ οἰκιδίους θεοὺς ἐγίνοντο καὶ εἰς τὰς ἐξῆς περιστάσεις.

Ὅτε ἐτελεύτα τις ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐξετελοῦντο θυσῖαι ἱλαστήρια τοῖς θεοῖς τούτοις, καὶ καθαρμοὶ εὐθύς μετὰ τὴν ἐκφορὰν τοῦ νεκροῦ· διότι ἕνεκα τούτου ἐνομιζέτο μειμασμένη ἢ τε οἰκία καὶ οἱ ἐν αὐτῇ. Ὅθεν ἐκτὸς τῆς θύρας ἴστατο ἀγγεῖον μὲ ὕδωρ, ἐνόσφῃ ἦτο ὁ νεκρὸς ἐν τῇ οἰκίᾳ, εἰς ἃ βάπτοντες τὰς χεῖρας οἱ ἐξερχόμενοι, ἐρράινοντο πρὸς καθαρισμὸν¹⁾ ἀπὸ τοῦ μιάσματος.

Ἄλλὰ χαρμόσυνος καὶ ἐπίσημος ἑορτῇ, τελουμένη τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ λατρευόμενοις θεοῖς γαμηλίους τε καὶ ἄλλοις, ἦτο ἡ τῶν γάμων. Παραλείποντες ὅσα ἄλλοθεν γνωστά²⁾ περὶ τούτων, περιορίζομεν τὸν λόγον εἰς τὰς ἐν τῇ οἰκίᾳ θρησκευτικὰς ὑπὲρ τοῦ γάμου τελετάς. Ὁ γάμος καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὡς θεσμὸς θεῶν γαμηλίων καὶ ὁμογνίων καὶ γενεθλίων³⁾, ἔδει νὰ καθιερωθῇ ὑπὸ τῆς θρησκείας. Αὐταὶ αἱ πρὸς τοὺς γαμηλίους θεοὺς, περὶ ὧν ὕστερον ὁ λόγος, θυσῖαι καὶ εὐχαί, ἢ ἐμφάνις ἱερῶν προσώπων ἐν τῇ τελετῇ, ἢ ἐπίσημος ἐκτέλεσις γάμου καὶ ἄλλα περιστατικά⁴⁾ παρεῖχον αὐτῷ τὸ ἐκ τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτείας κύρος· ὥστε ὁ τοιοῦτος γάμος ἦτο ἱερὸς καὶ ἀρρήκτος, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ τέκνα νόμιμοι τῶν γονέων κληρονόμοι⁵⁾. Ὅπως ἐν τοῖς μυθικοῖς γάμοις τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος προσέρχονται πάντες οἱ θεοὶ καὶ αἱ θεαί, ἵνα τελέσωσι ὅσον λαμπρότερον αὐτοὺς, οὕτω προσέρχονται καὶ πάντες οἱ τῶν εἰς γάμον συνερχομένων συγγενεῖς, ὅπως ἐκτελέσωσι κατὰ τὸν καθιερωμένον τρόπον τὸν γάμον ὑπὸ τὴν ἐφορίαν καὶ προστασίαν τῶν γαμηλίων θεῶν. Πρὸ

1) Πολυδ. 8, 66. «Καὶ οἱ ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ πενθοῦντος ἀφικνούμενοι, ἐξιόντες ἐκαθαίροντο ὕδατι περιρραϊνόμενοι· τὸ δὲ προῦκειτο ἐν ἀγγελίῳ κεραμῆφ ἐξ ἄλλης οἰκίας κεκομισμένον». πρβλ. Εὐρ. Ἄλκιστ. 400. Ἄριστοφ. Ἐκκλ. 1025.

2) Βλ. ταῦτα παρὰ Becker ἐν Χαρικλεῖ 3, 276. καὶ Hermann ἑλλ. ἀρχ. 3 § 31.

3) Μαξ. Τυρ. λόγ. 26, κφ. 6.

4) Becker ἔ. ἀ. σ. 305.

5) Αὐτόθι ἔ. ἀ. 281.

τοῦ γάμου ἤδη προσφέροντο τοῖς θεοῖς τούτοις θυσίαι καὶ εὐχαί, προτέλεια¹⁾ καλούμεναι. Οἱ μὲν τοῦ γαμβροῦ γονεῖς ἢ μάλλον ὁ πατὴρ αὐτοῦ τῷ Τελείῳ Διὶ²⁾, ὅστις ἄγει τοὺς νέους εἰς τὸ τέλος, τὸν σκοπὸν δηλαδὴ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνικῆς καὶ νομίμου ζωῆς, εἰς τὸν γάμον, οὗ σκοπὸς εἶναι ἢ τεκνοποιία, οἱ δὲ τῆς νύμφης τῇ τελείᾳ Ἡρᾷ³⁾, ἣτις ὡς σύζυγος τοῦ Διὸς εἶναι ὁ τύπος ἀγαθοῦ συζυγικοῦ βίου καὶ ἔφορος αὐτοῦ⁴⁾, ὅπως χορηγήσῃ τῇ νύμφῃ πάντα τὰ ἀγαθὰ ἡδέος καὶ εὐδαίμονος βίου· τῇ Ἀρτέμιδι, ὅπως ἴλεως ἢ τῇ νύμφῃ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς παρθενίας, καὶ ταῖς Μοίραις, ὅπως κλώσωσι καὶ προμαντεύσωσι καλὰ τοῖς νεονύμφοις⁵⁾.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν προτελείων ἦγον οἱ γονεῖς τὴν γαμουμένην παρθένον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν πρὸς τὴν Πολιάδα Ἀθηναῖαν καὶ ἐτέλουν αὐτῇ θυσίαν⁶⁾. Τοῦτο δὲ βεβαίως ἐγίνετο καὶ εἰς ἄλλας πόλεις πρὸς τοὺς πολιούχους θεοὺς⁷⁾, ὅπως ὧσιν οὔτοι εὐμενεῖς τοῖς νεογάμοις.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ γάμου τελετῆς ἔστεφον τὰ ἀγάλματα τῶν οἰκιδίων θεῶν πάντων, ὡς καὶ τὴν θύραν τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης, καὶ πάντες οἱ κατάγοντες τὴν νύμφην εἰς τὸν οἶκον τοῦ γαμβροῦ ἔφερον ὡσαύτως στεφάνους εἰς δῆλωσιν τῆς ἱερότητος⁸⁾· πῦρ δὲ ἔκαιεν ἐν παντὶ τῆς οἰκίας βωμῶ καὶ ἐπὶ τοῦ τοῦ

1) Ἡσυχ. ἐν λ. γάμων ἔθη. Becker ξ. ἀ. 2, σελ. 298.

2) Πλουτ. ἐν Ῥωμ. κεφ. 2. Διοδ. 5, 73.

3) Πολυδ. 3, 37 κ. ἐ.

4) Σουίδα ἐν λ. Τελεία. «Ἡρα τελεία καὶ Ζεὺς τέλειος ἐτιμῶντο ἐν τοῖς γάμοις, ὡς πρυτάνεις ὄντες τῶν γάμων. Τέλος δὲ ὁ γάμος.» Ταῦτα καὶ οἱ Σχ. Ἀριστοφ. ἐν Θεσμοφ. 982.

5) Catull. 65, 305 καὶ Αἰσχ. Εὐμ. 947 καὶ Πολυδ. 3, 38. «Ταύτη (Ἡρα) τοῖς προτελείοις προὔτελουν τὰς κόρας καὶ Ἀρτέμιδι καὶ Μοίραις».

6) Φωτ. λεξ. σ. 464· «προτελείαν ἡμέραν ὀνομάζουσιν, ἐν ἣ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὴν γαμουμένην παρθένον ἄγουσιν οἱ γονεῖς ὡς τὴν θεὸν καὶ θυσίαν ἐπιτελοῦσιν».

7) Ὡς ἐν Τροιζῆνι κατὰ Πaus. 2, 33.

8) Πλουτ. Ἐρωτ. 40 Σχ. Ἀριστοφ. ἐν Εἰρ. 866 καὶ Ὀρν. 159.

Ἐργασίαι, καὶ θυριάματα διέχαιον ἀνὰ τὸν οἶκον εὐώδη ὀσμὴν.

Οἱ δὲ συγγενεῖς καὶ φίλοι κατέχεον ἐπὶ τοὺς νεονύμφους εἰσ-
ερχομένους εἰς τὸν οἶκον τὰ λεγόμενα καταχύσματα εἰς ση-
μεῖον ἡδύτητας καὶ εὐτυχίας ἐν τῷ βίῳ¹⁾, μεθ' ἃ εἶποντο ἄσμα-
τα, χοροὶ καὶ λοιπὰ²⁾, ἅπερ πάντα ἦσαν οὐ μόνον δείγματα χα-
ρᾶς καὶ εὐθυμίας, ἀλλὰ καὶ μαρτύρια τῆς νομιμότητος τοῦ
γάμου³⁾.

Πλὴν τῶν ἤδη ὀνομασθέντων θεῶν, εἰς οὓς ἐν καιρῷ τοῦ γά-
μου προσεφέροντο, ὡς εἶπομεν, θυσίαι, ὅπως ᾧσιν εὐμενεῖς τοῖς
νεονύμφοις, ὡς γαμηλίοι θεοὶ ἐνομιζοντο ἔτι, καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐτι-
μῶντο ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ, τὸ πρῶτον γαμικὸν ζευ-
γος ἐξ οὗ προῆλθον θεοὶ καὶ ἄνθρωποι⁴⁾. οἱ ἐν Ἀθήναις ἐν τῷ
Ἀνακείῳ λατρουόμενοι Τριτοπάτορες, οἷς προσέφερον λατρείαν οἱ
νεόγαμοι ὑπὲρ γενέσεως παίδων⁵⁾. αἱ Νύμφαι, ὧν ἄνευ οὐδεὶς γά-
μος τελεῖται κατὰ τὸν Σχολιαστὴν Πινδάρου⁶⁾, διότι αὐταὶ
«πρῶται τιμῶνται μνήμης χάριν ὅτι εὐσεβείας τε καὶ ὁσιότητος
ἀρχηγοὶ ἐγένοντο».

Καὶ ἡ Δημήτηρ δὲ, ὡς θεσμοφόρος καὶ ὀδηγὸς κοινωνικοῦ ἀγα-
θοῦ βίου ἕνεκα τῆς ὑπ' αὐτῆς εἰσαγωγῆς τῆς γεωργίας καὶ ὡς
ἰδρυτὴς τῶν θεσμοφορίων, ἐν οἷς πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐδιδάσκετο
ἀγνότης γάμου καὶ ἐζητεῖτο καρπὸς τέκνων, φαίνεται ὅτι συνέ-
πραττεν εἰς σύνδεσμον νομίμου γάμου⁷⁾, καὶ παρεῖχε τὴν τελευ-
ταίαν εὐλογίαν καὶ ὀδηγίαν πρὸς σφόδρα καὶ εὐτυχῆ συζυγιὸν

1) Σχ. Ἀριστοφ. ἐν Πλούτῳ στ. 768.

2) Βλ. Becker ξ. ἀ. 308.

3) Ἀθην. Ὑ, σ. 185· «ὡς νεόμισται ἄγειν συμπόσια περὶ τοὺς γά-
μους τῶν τε γαμηλίων θεῶν ἕνεκα καὶ τῆς οἰονεῖ μαρτυρίας»· πρβλ.
Πλούτ. ἐν Συμποσ. 4, 3. Ἀθῆν. 7, σ. 309.

4) Πρόκλος ἐν Τιμαίῳ 5, σελ. 293.

5) Σουΐδας ἐν λ. Τριτοπάτορες.

6) Ἐν Πυθ. 4, 104.

7) Serv. Aen. 4, 58.

«Et leges sanctas invenit at cara jugavit
Corpora connubiis et magnas condidit urbes».

βίον. Τοῦτο ποριζόμεθα ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πλουτάρχου¹⁾, λέγοντος ὅτι ἡ τῆς Δήμητρος ἰέρεια, προσερχομένη εἰς τοὺς νεονύμφους, ἐγκλειομένους ἤδη εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον, ἐδήλου αὐτοῖς τὸν *πάτριον θεσμόν*, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ἴσως ἢτο ἡ νοθεσίαι καὶ παραγγέλματα πρὸς τήρησιν ἀγνοῦ καὶ ἀρμονικοῦ γαμικοῦ βίου, καὶ εὐχαὶ πρὸς τεκνοποιίαν. Ἐντεῦθεν ἀφορμὴν λαμβάνων ὁ Λοβέκκιος²⁾, ἀποφαίνεται ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην μαρτυρίαν γινώσκει ὅτι ἐν τοῖς γάμοις τῶν Ἑλλήνων παρενέβαινον οἱ τῶν θεῶν ἱερεῖς, εἰ μὴ ταύτην τοῦ Πλουτάρχου καὶ τὴν τοῦ Ζωναρά³⁾, ὅτι *αἱ ἰέρεια Ἀθήνησι, τὴν ἱερὰν αἰγίδα φέρουσα, τοὺς νεογάμους εἰσήρχετο*· οὐχ ἦττον ὁμως δέχεται ὅτι οἱ γάμοι ἐξετελοῦντο ἄλλως διὰ μεγάλων θρησκευτικῶν τελετῶν, ἐπιβεβαιούμενοι δι' ὄρκου ἐπὶ τῶν βωμῶν καὶ τοῖς ἱεροῖς τῶν θεῶν⁴⁾. Ταῦτα νομίζω ὅτι ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ἐκ τῶν ἤδη ρηθέντων περὶ τῆς ἐπισήμου τελετῆς τοῦ γάμου καὶ τῆς λατρείας τῶν ὀνομασθέντων θεῶν, τῶν ἀναφορὰν ἐχόντων πρὸς τὸν γάμον.

Ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ ἡ τῆς Δήμητρος ἰέρεια ἐγνωστοποιεῖ τὸν πάτριον θεσμόν τοῖς ἐν τῷ νυμφικῷ θαλάμῳ οὔσι νεονύμφοις, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι τούτων ἐδείπνουν παρὰ τὴν Ἑστίαν, ἐντεῦθεν μὲν οἱ ἄνδρες, ἐκείθεν δὲ αἱ γυναῖκες ἐν ἰδίαις τραπέζαις κατακεκλιμένοι. Καὶ αὕτη δὲ ἡ περίστασις ἦτο ἐξ ἐκείνων, καθ' ἃς αἱ γυναῖκες συνήσθιον μετὰ ἀνδρῶν, εἴτε διότι πάντες οἱ σύνδειπνοι ἦσαν συγγενεῖς, εἴτε διότι τὸ γαμικὸν τοῦτο δεῖπνον εἶχεν ἱερὸν χαρακτῆρα, τελούμενον μετὰ τὰς ὑπὲρ τῶν νεογάμων θυσίας, εἰς ὃ ἔδει νὰ μετέχωσι πάντες οἱ τὰς θυσίας προσενεγκόντες τοῖς

1) Ἐν ἀρχῇ τῶν γαμικῶν παραγγελμάτων· «Μετὰ τὸν πάτριον θεσμόν, ὃν ὑμῖν ἡ τῆς Δήμητρος ἰέρεια συνειργυμένοις ἐφήρμοσεν, οἶμαι καὶ τὸν λόγον ὑμῶν συναφαπτόμενον ὑμῖν καὶ συνυμναιοῦντα, χρήσιμον ἄν τι ποιῆσαι καὶ τῷ νόμῳ προσφθόν». Πρβλ. Preller Demeter καὶ Persephone σελ. 352.

2) Ἐν Aglaoph. 4, 650, σημ. η.

3) Ἐν λεξικῷ λ. Αἰγίς σελ. 77.

4) Αἰσχ. Εὐμ. 207· «Ἦρας καὶ Διὸς πιστώματα». Ἀχιλλεὺς Τάτ. 5, 14, 115, ὅτι οἱ νεόγαμοι εἰσέρχοντο εἰς τὸ ἱερὸν πιστωσόμενοι ἐπὶ μάρτυρι τῷ θεῷ.

θεοῖς ὡς μάρτυρες τοῦ γάμου. Καὶ ἄλλως δὲ ὁ γάμος εἶχε συμβολικὴν καὶ μυστηριώδη ἔννοιαν, ὡς ἀπομίμησις τοῦ ἱεροῦ τῶν θεῶν γάμου, τοῦ Διὸς δηλονότι καὶ τῆς Ἥρας, τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης καὶ ἄλλων, τελουμένου πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος¹), μάλιστα δὲ ἐν μυστηρίοις. Ἐντεῦθεν καὶ ἐν τοῖς τῶν θνητῶν γάμοις ἐπανελαμβάνοντό τινα συμβολικὰ καὶ μυστηριώδη, ἃ ἦσαν συνήθη ἐν τοῖς μυστηρίοις τῶν θεῶν. Ἐν Ἀθήναις τοῦλάχιστον, κατὰ Πλούταρχον²), παῖς ἀμφιθαλῆς ἐν καιρῷ γάμων, ἀναλαμβάνων ἀκάνθας μετὰ δρυῖνων καρπῶν καὶ λίκνον ἄρτων πλήρες, περιεφέρετο λέγων· ἀέφυγον κακὸν, εὖρον ἄμεινον· δι' οὗ εσημαίνεται, ὅτι ἀποφυγόντες οἱ ἄνθρωποι τὴν ἀγρίαν καὶ παλαιὰν δίκαιαν, εὖρον ἤμερον βίον. Τὰ αὐτὰ δὲ ἐγένοντο καὶ ἐν πολλοῖς μυστηρίοις³). Ὅπως δὲ ἐν τούτοις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς γάμοις ἦσθιον πέμματα ἐκ σησάμου, τὰς σησαμίδας, διὰ τὸ πολύγονον τῶν νεονύμφων⁴).

Διαρκοῦντος τοῦ γαμικοῦ αὐτοῦ δεῖπνου ἦδον, ὡς εἰκὸς, διάφορα ἄσματα, ἐν οἷς καὶ τὸ εἰς τὸν Ἀγαθοδαίμονα, εἰς δὲ ἔπινον ἄκρατον οἶνον, εἰς δὲ τὸν Δία σωτῆρα καὶ εἰς τὴν Ὑγίαιαν συγκερασμένον. Τελευτῶντος δ' αὐτοῦ ἔσπενδον εἰς τὰς Μούσας, τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὴν Ἀμφιτρίτην⁵) καὶ εἰς τὸν Ἑρμῆν τελευταῖον, ὡς ἐποίουν καὶ ἐν παντὶ ἄλλῳ συμποσίῳ.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ χορὸς παρθένων εἶχεν ὠδηγήσει τοὺς νεογάμους εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον, οὗ πρὸ τῆς θύρας ἐστεμμένης ἰστάμενος ἦδε τὰ συνήθη ἐπιθαλάμια ἄσματα. Οἱ δὲ νεόνυμφοι εἰσελθόντες προσέφερον εὐχὰς πᾶσι τοῖς θεοῖς τοῖς τε ἐφόροις καὶ προκαλοῦσι τὸν γάμον καὶ τοῖς χορηγοῦσι τὰ ἐξ αὐτοῦ καλά. Τοι-

1) Ὡς ἐν Κρήτῃ ἐν τῇ Κνωσίῳ χώρᾳ κατὰ Διόδωρ. 5, 72.

2) Ἐν τῷ περὶ παροιμιῶν Ἀλεξ. 16.

3) Δημοσθένους περὶ στεφ. § 259 καὶ πλείω ὁ Lobbeck ἐν Agl. σ. 648.

4) Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 869. «Ἐδόκου γὰρ ἐν τοῖς γάμοις σήσαμον δίδουσι, ὅς ἐστι πλακοῦς γαμικὸς ἀπὸ σησάμου πεποιημένος διὰ τὸ πολύγονον». πρὸς Becker ἐν. ἀ. 3, 310.

5) Πλούτ. ἐν συμπ. τῶν ἑπτὰ φιλοσόφ. ἐν τέλει κεφ. 21. Ἀθην. σελ. 32. Ὀδυσ. γ, 335.

οὔτοι δ' ἦσαν ἢ τοῦ ἔρωτος θεὰ Ἀφροδίτη¹⁾ μετὰ τῶν ἀκούθων αὐτῆς, ὁ δὲ διὰ λόγου συντελέσας εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ γάμου Ἐρμῆς²⁾, ὁ δὲ διὰ τῆς ἐνώσεως ἀμφοτέρων τούτων προσωποποιῶν τὴν ἐκτελεσθεῖσαν σύναψιν τοῦ γάμου θεὸς Ἐρμαφροδίτος. Ἡ μυχία Ἀητῶ, ταῦτιζομένη τῇ γαμηλίᾳ καὶ τελείᾳ Ἡρα³⁾. Ἡ θεὰ Πειθῶ συντελοῦσα διὰ τοῦ λόγου εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ γάμου καὶ τῶν κατ' αὐτόν· οἱ τέσσαρες πτερωτοὶ παῖδες, οἱ ἀοράτως ἐπενεργοῦντες εἰς παρασκευὴν καὶ σύναψιν τοῦ γάμου, Ἐρως, Ἴμερος, Πόθος καὶ Ὑμῆν ἢ Ὑμέναιος, ὧν ἡ διαστολὴ δὲν εἶναι εὐκόλος⁴⁾.

Αἱ Χάριτες, αἱ χάριν καὶ κάλλος παρέχουσαι τοῖς νέοις, αἱ Μοῦσαι, αἱ διὰ τῶν δῶρων τῆς διανοίας ἠδὺν καὶ ἐπαγωγὸν καθιστῶσαι τὸν βίον, καὶ αἱ εὐάρεστον καὶ εὐτυχῆ ἀναδεικνύουσαι αὐτὸν Ἔρραι, Δίκη Εὐνομία καὶ Εἰρήνη, αἱ Μοῖραι, αἱ χορηγοῦσαι τὰ τοῦ βίου καλὰ ἢ κακὰ κατὰ τὰς πράξεις καὶ διαθέσεις τῶν ἀνθρώπων. Ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ γαμηλῖος Ζεὺς καὶ ἡ τελεία Ἡρα⁵⁾ καὶ ἡ Ἀρτεμις⁶⁾, ὅπως ἔλεως ἦ τῇ νύμφῃ διὰ τὴν μὴ τήρησιν τῆς παρθενίας, καὶ τελευταῖος ὁ τῶν νυχίων θεῶν Ἐρμῆς, ᾧ πυμάτω σπένδεσκον, ὅτε μνησαίατο κοίτου⁷⁾.

διότι ἐπιστεύετο αἰγῆτῳ ὄνειρων καὶ νυκτὸς ὀπωπτήρ⁸⁾».

1) Μυχία καλουμένη ἀπὸ τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου, ὅστις καὶ μυχὸς καλεῖται καὶ ἢ ἐν αὐτῷ κλίνη λέκτρα μύχια. Ἡσυχ. ἐν λ. μυχὸς, καὶ Αἰλ. ἱστ. ζῶων, 10, 34.

2) Πλουτ. γαμ. παραγέλυ. ἐν ἀρχῇ. «Οἱ παλαιοὶ τῇ Ἀφροδίτῃ τὸν Ἐρμῆν συγκαθίδρυσαν, ὡς τοῖς περὶ τὸν γάμον ἠδονῆς μάλιστα λόγου δεομένης, τὴν τε Πειθῶ καὶ τὰς Χάριτας, ἵνα πείθοντες διαπράττωνται παρ' ἀλλήλων ἃ βούλονται, μὴ μαχόμενοι μηδὲ φιλονεικοῦντες.» Ὅθεν καὶ Ἐρμῆς ψιθυριστῆς εἶχεν ἄγαλμα ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰ Ἀνέκδ. Βεγκήρου σελ. 317· πρβλ. Σουΐδαν ἐν λ. Ψιθυριστῆς Ἐρμῆς καὶ Ἀρποκρατίωνα ἐν λ. ψιθυριστῆς Ἐρμῆς· «ἦν τις Ἀθήνησιν Ἐρμῆς οὕτω καλούμενος· ἐτιμᾶτο δὲ Ἀθήνησι καὶ ψίθυρος Ἀφροδίτῃ καὶ Ἐρως ψίθυρος».

3) Πλουτ. π. τ. ἐν Πλαταιαῖς Δαιδάλων κεφ. γ' καὶ δ'.

4) Τοὺς περὶ τούτου πραγματευθέντας καὶ τὰς διαφόρους δόξας φέρει ὁ Petersen ἐν τῇ ἀνωτέρω ὀνομασθείσῃ διατριβῇ, σελ. 65 κ. ε.

5) Διον. Ἀλικ. ῥητ. κεφ. 2. 2.

6) Πολυδ. 3, 38.

7) Ὅδυσ. Η. 138.

8) Ὑμνος εἰς Ἐρμῆν 14.

Πάντων τῶν ὀνομασθέντων τούτων θεῶν τὰ ἀγάλματα ἀπίθανον εἶναι ὅτι ἦσαν ἐν τῷ νυμφικῷ θαλάμῳ παντός νεογάμου, ὅπως οὐδὲ τῶν πολλῶν ἄλλων, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι οὐ μικρὸς, καὶ ἡ λατρεία κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἀπαραίτητος ἐν τῷ οἴκῳ παντός εὐσεβοῦς καὶ θεοφιλοῦς οἰκοδεσπότου, θέλοντος νὰ ἔχη εὐμενεῖς πάντας τοὺς ἀναφορὰν πρὸς αὐτὸν ἔχοντας θεοὺς· οἷον τοὺς πολιούχους καὶ ἐφόρους τῆς πόλεως καὶ χώρας ἔνθα κατῴκει, τοὺς γενάρχας ἢ προστάτας τοῦ γένους αὐτοῦ, τοὺς ἐφόρους τοῦ ἐπιτηδεύματος ἢ ἔργου ὃ μετῆρχετο, ὧν τὰ μὲν ὀνόματα καὶ ὁ ἀριθμὸς διαφέρουσι κατὰ τὸ γένος καὶ τὸ ἐπιτήδευμα ἐνὸς ἐκάστου, ἡ δὲ ἐν τῷ οἴκῳ λατρεία ἦτο κοινὴ πᾶσι τοῖς Ἑλλήσι διὰ τὴν ὁμοιότητα ἢ μᾶλλον ταυτότητα τῆς θρησκείας.

Ὁ Ἀθηναῖος πολίτης λόγου χάριν (τὰ δὲ λεγόμενα περὶ Ἀθηναίων ἰσχύουσι μὲ τινὰς παραλλαγὰς *mutatis mutandis* καὶ περὶ τῶν πολιτῶν ἄλλων ἑλληνίδων πόλεων.) ὤφειλε νὰ λατρεύῃ καὶ ἐπομένως νὰ ἔχη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τὸ τῆς *Πολιούχου Ἀθηναῖς* ἄγαλμα, τὸ τοῦ *Διὸς*, τοῦ *Ἀπόλλωνος Πατρῶου*, ὡς πατὴρ τοῦ Ἰωνος ἀφ' οὗ οἱ Ἴωνες πάντες καὶ ἰδίως οἱ Ἀθηναῖοι, τῆς *Δήμητρος* καὶ *Κόρης*¹⁾ καὶ ὅσων ἄλλων ἐκ τῶν μεγάλων θεῶν ἡ λατρεία ἐπεβάλλετο διὰ τινὰ θρησκευτικὸν ἢ ἱστορικὸν λόγον τοῖς Ἀθηναίοις πᾶσι. Πλὴν τούτων ὤφειλε νὰ λατρεύῃ τὸν *ἐπώνυμον ἥρωα τῆς φυλῆς, τῆς φρατρίας καὶ τὸν τοῦ δήμου*, καὶ τοὺς ἐφόρους πάσης ἄλλης πολιτικῆς διαιρέσεως εἰς ἣν ἀνῆκε· τοὺς *γενάρχας* ἢ ὁμογνίους θεοὺς ἢ ἥρωας, εἰς οὓς ἕκαστον τῶν ἐν Ἀττικῇ 360 ἀρχαίων γενῶν ἀνῆγε τὸ ἴδιον γένος, καὶ ὧν τὰ ἱερά ἦσαν ἰδιοκτησία τρόπον τινὰ τοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, οἵτινες εἶχον καὶ τὴν ἱερωσύνην· διότι ἐκ τῶν τοῦ αὐτοῦ γένους ἔδει νὰ λαμβάνωνται οἱ ἱερεῖς τοῦ θεοῦ ἢ ἥρωος²⁾,

1) Τὰς θεὰς ταύτας κυρίως καὶ τὸν Ἰακχον, ὡς καὶ τὸν μετ' αὐτῶν συνημμένον Πλούτωνα καὶ Διόνυσον, ἔδει νὰ λατρεύωσι πάντες οἱ μηθέντες ἐν τοῖς μυστηρίοις αὐτῶν. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀγαλματίων τῶν θεῶν τούτων, ἃ ἀνευρίσκονται πανταχοῦ ὅπου Ἑλληνες.

2) Ὡς ἀπέδειξεν ὁ Meier ἐν ἰδίᾳ διατριβῇ *de gentilitate Attica* τὸ 1822.

Ἔτι δὲ οὐδ' οἱ πρόγονοι διὰ τινὰ θρησκευτικὸν λόγον ἐλάτρευον, καὶ ὧν τὰ ἱερά μετὰ τῆς κληρονομίας μετεβαινον εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτῶν, καὶ ἦσαν οὐκ ὀλίγον ἐπαχθῆ τούτοις¹⁾, τοὺς ἐφόρους τοῦ ἔργου ἢ ἐπιτηδεύματος ὃ ἕκαστος μετῆρχετο· οἷον ὁ ἱατρὸς τὸν Ἀσκληπιὸν, οἱ διδάσκαλοι καὶ ποιηταὶ τὰς Μούσας, ὁ χαλκεὺς τὸν Ἡφαιστον²⁾, ὁ κῆρυξ τὸν Ἑρμῆν, οἱ κεραμεῖς τὸν ἦρωα Κέραμον³⁾, καὶ ἄλλος ἄλλον· διότι καὶ οἱ ἀρχαῖοι τεχνῖται καὶ βιομήχανοι πάντες εἶχον προστάτην τὸν καὶ εὐρέτην τῆς τέχνης των θεὸν ἢ ἦρωα, ὃν καὶ ἐν κοινῷ πάντες, ὡς ὀργεῶνες ἢ θιασῶται, ἐλάτρευον ἐν ἰδίῳ ἱερῷ ἢ βωμῷ, καὶ εἷς ἕκαστος ἰδίως ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· ὅπως καὶ σήμερον οἱ ὁμότεχοι ἐορτάζουσι πάντες τὴν μνήμην τοῦ προστάτου τῆς τέχνης των Ἀγίου, ὃν ὡς τοιοῦτον διὰ τινὰ θρησκευτικὴν παράδοσιν ἐξελέξαντο, συνερχόμενοι ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ ἢ ἄλλῳ ὅπου κατέθεσαν τὴν διὰ κοινοῦ ἐράνου γραφεῖσαν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ ἔνθα τελοῦσι λειτουργίαν, καὶ μετὰ τὴν θρησκευτικὴν ταύτην τελετὴν τρέπονται εἰς δεῖπνον καὶ εὐαχίαν συνήθως, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐποίουν εἰς ὁμοίας περιστάσεις, ὡς μαρτυροῦσι πολλαὶ σωζόμεναι τοιούτων θιάσων ἐπιγραφαί. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἀλλοδαποὶ καὶ μέτοικοι ἐν Ἀθήναις, ἐλεύθεροι ἄλλως, καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ ἀγνώστου καταγωγῆς καὶ γένους, καὶ μὴ ἔχοντες διὰ τοῦτο πατρώους καὶ πολιούχους καὶ ὁμογνίους θεοὺς, ἐλάτρευον οὐδ' προετίμων θεοὺς ὡς προστάτας αὐτῶν, μάλιστα δὲ τοὺς τῆς τέχνης των. Καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ δοῦλοι τὸν Δούλιον Δία⁴⁾, ἐν ἐλλείψει παντὸς ἄλλου, ὡς προστάτην ἑαυτῶν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐλάτρευοντο πάντες σχεδὸν οἱ τῆς πόλεως θεοὶ, ὥστε ἦτο αὕτη ἱερά ἐξ

1) "Oben hereditas sine sacris ἐλογίζετο μέγα εὐτύχημα παρ' Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις. Τοσούτῃ δὲ ἀπαραίτητος ἦτο ἡ τῶν ἱερῶν τούτων ἐκτέλεσις, ὥστε ἐν ἐλλείψει κληρονόμου ἀνελάμβανον οἱ τοῦ ἀποθανόντος συγγενεῖς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν.

2) Σουίδα καὶ Ἀρποκρατίων ἐν λ. Χαλκεῖα.

3) Πaus. 1, 31, καὶ Ἀρποκρ. ἐν λ. κεραμεύς.

4) Σχολ. Ἀριστοφ. ἐν Βατράχ. στίχ. 755.

ἴσου, ὅπως καὶ ἡ πόλις. Ἐν τῇ οἰκίᾳ μάλιστα δυνατὸν νὰ ἐλατρουέοντο καὶ ἄλλοι ἴδιοι τοῖς ἐν αὐτῇ οἰκοῦσι θεοὶ καὶ ἥρωες, οὓς ἡ πόλις δὲν ἀνεγνώριζεν, ἠνείχετο ὅμως τὴν τούτων λατρείαν.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰς θρησκευτικὰς δόξας τῶν Ἑλλήνων, καὶ καθ' ἃ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἔδει νὰ ὦσι παρόντες οἱ θεοὶ καὶ σύνοικοι τοῖς ἀνθρώποις, ὧν εἰσι προστάται καὶ ἐπίκουροι ἐν παντὶ καιρῷ, ὅπως ἐπακούωσι τὰς ἱκεσίας καὶ εὐχὰς καὶ δέχωνται τὰς θυσίας καὶ προσφορὰς αὐτῶν, τοῦτο ἑκατορθοῦτο διὰ τῆς παρουσίας τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν χρόνου ἐπροσωποποιήθησαν οἱ θεοὶ καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἀνθρωπίνη μορφή, ἕκτοτε, ὡς ἦδη καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, κατεσκευάσθησαν καὶ ἀγάλματα αὐτῶν, ἃ οὐδέποτε μὲν ἐπιστεύθησαν ἀληθῶς ὅτι ἦσαν αὐτοὶ οἱ θεοὶ, ἐνομιζόντο ὅμως ὅτι ἦσαν πεπληρωμένα ἐκ τῆς χάριτος, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἢ τὸ πολὺ ὅτι ἦσαν κατοικητήρια αὐτῶν, ὡς ἐν ἄλλῃ διατριβῇ¹⁾ ἀπεδείξαμεν τοῦτο.

Πᾶσα λοιπὸν οἰκία ἔδει νὰ ἔχη τὰ ἀγάλματα πάντων τῶν θεῶν καὶ ἡρώων, ἀφ' ὧν προσεδόκα βοήθειαν καὶ προστασίαν, καὶ ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ νὰ προσφέρῃ αὐτοῖς θυσίας καὶ εὐχὰς. Οὐ μόνον δ' ἐν τῇ οἰκίᾳ ἔδει νὰ ὑπάρχωσιν αὐτὰ διὰ τὸν ῥηθέντα λόγον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς τάφοις τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκίας νεκρῶν συνεθάπτοντο. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ὅτι πρὸς τοῖς λοιποῖς κτερίσμασιν ἀνευρίσκομεν ἐν τοῖς τάφοις καὶ ἀγάλματα θεῶν. Ὡσαύτως ἐξηγεῖται καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν μικρῶν πηλίνων καὶ χαλκίνων ἀγαλματίων, ἃ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκομεν, καὶ ὧν εἶναι πλήρη τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης καὶ τὰ ἡμέτερα.

Ἐκ τῆς εὐσεβείας δὲ καὶ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ γένους τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ὠρίζετο βεβαίως τό τε πλῆθος τῶν οικιδίων θεῶν, τὸ ποῖον τῆς ὕλης καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἀγαλμάτων καὶ τὸ εἶδος τῶν θυσιῶν. Καὶ ἐν μὲν ταῖς οἰκίαις τῶν πλουσιῶν ὑπῆρχον μεγάλα τὸ μέγεθος ἀγάλματα ἐκ λίθου ἢ μετάλλου καὶ πολυτελεῆ, ἔργα περιφήμων τεχνιτῶν, ἀνάλογα πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λοιπὴν πολυτέλειαν τῶν οἰκοδε-

1) Ἐν Ἀθην. τόμ. 8, σ. 353 κ. ε.

σποτῶν. Τοιοῦτο καθ' ἡμᾶς ἦτο καὶ τὸ ἐσχάτως ἀνευρεθὲν ἐν ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ ἐν Ἀθήναις ἀγαλμα τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς, μίμημα τῆς τοῦ Φειδίου Παρθένου, ὅπερ νῦν κεῖται ἐν τῷ κεντρικῷ μυσείῳ τῷ κατὰ τὴν ὁδὸν Πατησίων. Εἰς ἀπόδειξιν τοῦ λόγου τούτου δὲν ἔχομεν πολλὰς μαρτυρίας, ἀρκεῖ ὅμως ἡ τοῦ Κικέρωνος ἐν τοῖς κατὰ Βέρρου λόγοις αὐτοῦ, ἔνθα ὁ ῥήτωρ οὗτος λέγει¹⁾ ὅτι ἐν τῷ οἴκῳ πλουσίου κατοικοῦ τῆς ἐν Σικελίᾳ πόλεως Μεσσήνης, τοῦ Γ. Ἡίου, ὑπῆρχεν ἱερὸν (sacrarium), ἔχον πλὴν πολλῶν ἄλλων ἀγαλμάτων καὶ τὸ τοῦ Ἐρωτος ἐκ λευκοῦ λίθου, ἔργον τοῦ Πραξιτέλου, τὸ τοῦ Ἡρακλέους χαλκοῦν, ἔργον τοῦ Μύρωνος· πρὸ τούτων βωμίσκους εἰς δῆλωσιν τῆς θρησκευτικῆς σημασίας τοῦ ἱεροῦ, καὶ δύο ἄλλα μικρὰ μὲν ἀλλ' ἐξαίρετου χάριτος ἀγαλμάτια παρθένων, φέροντα μὲ ἀνυψωμένας χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἱερά τινα, ὡς αἱ ἐν Ἀθήναις κληθῆναι παρθένοι. Πάντα ταῦτα ἀρπάσας ὁ Βέρρης μετεκόμισεν εἰς Ῥώμην, ὡς ἐποιοῦν καὶ ἄλλοι ἄρχοντες Ῥωμαῖοι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, εἰς αἷς διοικηταὶ ἐπέμποντο, ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ Κικέρων ὁμολογεῖ, ἀπογυμνοῦντες οὕτω τὴν Ἑλλάδα τῶν ἱερωτάτων κοσμημάτων αὐτῆς.

Ἄλλα τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἀγάλματα θεῶν μόνον ὀλίγα οἰκία ἠδύνατο νὰ ἔχωσιν, ἴσως δὲ καὶ οὐχὶ πάντα χάριν λατρείας, ἀλλὰ τινα καὶ χάριν ἐπιδείξεως πλοῦτου καὶ φιλοκαλίας αἱ πλεῖστα· ἐν ἀρχαιοτέροις ὅμως χρόνοις εἶχον μικρὰ καὶ ἐκ πηλοῦ ἢ χαλκοῦ ἀγαλμάτια, ἃ ἴσταντο ἢ παρὰ τὴν ἐστίαν, ὅθεν ἐφέστιοι λέγονται οὗτοι, ἢ ἐν κόγχαις (niches) ἐν τοῖς διαφόροις θαλάμοις τῆς οἰκίας καὶ μάλιστα ἐν τόποις μυχίοις· ὅθεν οἰκίδιοι γενικῶς καὶ μύχιοι (penates) θεοὶ καλοῦνται οὗτοι ἀπὸ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἦσαν ἰδρυμένα τὰ ἀγαλμάτια αὐτῶν, ἢ καὶ πατρῷοι καὶ πάτριοι καὶ γενέθλιοι ἀπὸ τῆς καταγωγῆς ἢ παραδοχῆς αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πλῆθος τῶν οἰκιδίων τούτων θεῶν δὲν ἦτο μικρὸν, καὶ ἀδύνατον πᾶν ἀγαλμα νὰ ἴσταται ἐν ἰδίᾳ θέσει καὶ κόγχῃ ἢ ναύσκῳ ἐν τοῖς τοίχοις ἐσχηματισμένῳ ἢ κι-

1) Verr. II, 4, 2.

νητῶ καὶ φορητῶ¹), οὐδὲ ἐν παντὶ χρόνῳ νὰ ᾔῃαι ἐκτεθειμένα ἐν τῷ φανερωῷ, πολλὰ τῶν ἀγαλματιῶν πάντων ἐνεκλείοντο ἐν ἐρμαρίοις, ἤτοι τετραγώνους ὀρθίαις θήκαις, ἐχούσαις ἄνω τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἑρμοῦ ἐν εἴδει ἐρμαίας στήλης (ὄθεν καὶ τὸ ὄνομα Ἑρμαρίον²) ἢ τὴν τοῦ Σειληνοῦ³), ἧς ἐν τῷ ἔνδον κενῷ ἐτίθεντο καὶ ἐφυλάσσοντο τὰ ἀγαλμάτια· ἐξήγοντο δ' ἐντεῦθεν, ὅτε ἐν καιρῷ

4) Περὶ τῶν τοιούτων ναίσκων ἢ ναϊδίων, ἃ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐκκλησίαις εἶναι νῦν χρήσιμα ὡς εἰκονοστάσια, κινήτᾳ ἢ μόνιμα, εἰπομένοντι καὶ ἐν Ἀθηναίου τόμ. 2, σ. 340, ἐνθα ὁ λόγος περὶ εἰκόνων ἀγίων καθιερωμένων ὑπὸ ὁμοτέχνων, οἵτινες ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς μνήμης αὐτῶν τελοῦσι λειτουργίαν πάντες ὁμοῦ, συνερχόμενοι ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ. Οἱ τοιοῦτοι ναῖσκοι, ἀφ' ὧν παρὰ τοῖς νεωτέροις αἱ ὀνομασθαὶ niche, nicha, niche, κατεσκευάζοντο συνήθως ἐκ ξύλου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐξ ἀργύρου, ὅτε ἦσαν μικροὶ, ὡς οἱ τῆς Ἀρτέμιδος, οὗς κατὰ τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων (19, 24) κατεσκευάζε τις «Δημήτριος ὀνόματι ἀργυροκόπος, ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς Ἀρτέμιδος», οἵτινες πιθανῶς περιεῖχον καὶ τῆς θεᾶς ὁμοίωμα διὰ τὴν ἐν τῷ οἴκῳ λατρείαν αὐτῆς. Τούτους καλεῖ ὁ Πλίνιος (15, 2) armaria, ὡς χρησιμεύοντα συνήθως εἰς ἀπόθεσιν καὶ φύλαξιν τῶν ὄπλων (arma). Οὐχ ἤττον κατετίθεντο ἐν αὐτοῖς καὶ αἱ τῶν προγόνων ἀπὸ κηροῦ εἰκόνες τῶν Ῥωμαίων εὐγενῶν, περὶ ὧν διὰ μακρῶν πραγματούεται ὁ Πολύβιος (6, 53 κ. ἐ.). Ἐντεῦθεν καὶ διαφορεῖται ἡ ὀνομασία αὐτῶν ἀρμάρια καὶ ἐρμάρια ἢ ἐρμίδια, καθ' ἃ ἄνωτέρω εἵπομεν.

2) Ἐτυμ. μέγα ἐν λ. «ἀρμάριον, ὅτι τὰ λεγόμενα παρ' ἡμῖν ἀρμάρια ἐρμάρια ὀφείλουσι λέγεσθαι. . . οἱ γὰρ Ἕλληνες οἶα τινὰς ἀδριάντας ἐποιοῦν μῆτε χεῖρας μῆτε πόδας ἔχοντας. Τούτους Ἑρμᾶς ἐκάλουν, οὗ ὑποκοριστικὸν Ἑρμάριον. Ἐποιοῦν δὲ αὐτοὺς διακένους θύρας ἔχοντας καθάπερ τοιχοπυργίους» καὶ ἔσωθεν αὐτῶν ἐτίθον ἀγάλματα ὧν ἔσθεον θεῶν· ἔξωθεν δὲ ἀπέκλειον τοὺς Ἑρμᾶς.». Πρβ. Σουίδαν ἐν λ. Ἑρμαίδιον, ἐρμάδιον.

3) Ὁ Πλάτων ἐν Συμποσ. 216 παρομοιάζει τὸν Σωκράτη τοιοῦτῳ Σειληνῷ διὰ τὴν ἐξωτερικὴν δυσμορφίαν του, ἔχοντα ὅμως ἔνδον ἀρετὰς πλείστας καὶ θαυμασίας, ὡς ὁ ἐγκλείων ἐν αὐτῷ ἀγαλμάτια χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ Σειληνός· «Σωκράτης ἔξωθεν περιβέβληται ὡς περὶ ὁ γελυμμένος Σειληνός, ἔνδοθεν δ' ἀνοιχθεὶς πάσης γέμει σωφροσύνης. . . σπουδασαντος δὲ καὶ ἀνοιχθέντος οὐκ οἶδα, εἴ τις ἐώρακε τὰ ἐντὸς ἀγάλματα, ἀλλ' ἐγὼ ᾗδῃ ποτ' εἶδον, καὶ μοι ἔδοξε θεῖα καὶ χρυσοῦ εἶναι καὶ πάγκαλα καὶ θαυμαστά.»

έορτῆς καὶ θυσιῶν ἔδει νὰ προσενεχθῆ αὐτοῖς πᾶσιν ἢ ἐνὶ ἐκάστῳ ἰδίῳ λατρεία. Ἐκτὸς τούτων δὲ ἐφυλάσσοντο καὶ ἐντὸς πηλίνων διώτων ἀγγείων, ἢ καδίσκων¹⁾.

Αἱ δὲ προσφερόμεναι τοῖς οἰκιδίοις θεοῖς θυσίαι ἦσαν ἐν μὲν ἀρχαιοτέροις χρόνοις καὶ ὕστερον ἔτι παρὰ τοῖς ἀπορωτέροις τῶν πολιτῶν λιτόταται· αὐταὶ αἱ τῶν καρπῶν ἀπαρχαί²⁾, θυμιάμα³⁾, καὶ ὄσπρια ἐν χύτραις ἐψημένα ἤρκουν εἰς θυσίαν ἐν έορταῖς τελουμέναις ἐν τῷ οἴκῳ, εἴτε ἐν καιρῷ τῶν μεγάλων τῆς πόλεως έορτῶν πρὸς τοὺς πολιούχους καὶ πατρώους καὶ λοιποὺς θεοὺς, ὧν τὰ ἱερά ἀπεδέχθη καὶ ἐτίμα ἢ πόλις πᾶσα, εἴτε ἐν καιρῷ οἰκιακῶν έορτῶν προκαλουμένων ἐκ γάμου, γεννήσεως τέκνων, θανάτου μέλους τοῦ οἴκου, ἢ καὶ ἐξ ἄλλης τινὸς οἰκιακῆς αἰτίας. Ἐν τοῖς χρόνοις ὅμως τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολυτελείας καὶ ἢ ἐν οἴκῳ λατρεία τῶν θεῶν ἦτο πολυτελεστέρα· διότι, μὴ ἀρκούμενοι οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν ἀρχαίκην λιτότητα τῶν ἀναιμάτων θυσιῶν, ἔθυον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἑρκείου Διὸς καὶ ἐπὶ τῆς Ἑστίας ζῶα παντὸς εἴδους, ἃ καὶ ἐν ταῖς κοιναῖς τῆς πόλεως θυσίαις ἦσαν συνήθη.

Τὰς πρὸς τοὺς οἰκιδίους θεοὺς θυσίας ἐξετέλει οὐχὶ ἱερεὺς, διότι παρὰ τοῖς ἀρχαίαις δὲν ὑπῆρχεν ἰδιαιτέρα τάξις ἱερέων πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν τῆς λατρείας, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων θεῶν τινων, ὧν ἡ λατρεία ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, διότι ὁ θεὸς ἦτο γενάρχης ἢ εἶχεν ἄλλην τινὰ σχέσιν πρὸς τὸ γένος, καὶ ἤθελε νὰ τελῆται παρὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ ἢ λατρεία του καθ' ὃν τρόπον αὐτὸς ἐδίδαξεν, ἢ ἠρέσκετο νὰ ἐκτελῆται αὐτῇ· ἀλλ' αὐτὸς ὁ οἰκοδεσπότης ἔθυε καὶ ἠύχετο ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἰδίων τέκνων καὶ τοῦ οἴκου, ὅπως καὶ πᾶς ἄρχων ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀπάσης. Οὕτω Κέφαλος, ὁ τοῦ ῥήτορος Λυ-

1) Ἡσύχ. ἐν λ. «καδίσκοι σικύας, εἰς ἃς τὰ ἱερά ἐτίθεσαν.»

2) Πορφ. περὶ ἀποχῆς 2, § 16.

3) Εἰς τοῦτο ἐχρησίμευον τὰ καὶ σήμερον ἐν χρήσει θυμιατήρια. Αἰλ. π. ἱστ. 12, 54.

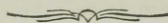
σίου πατῆρ, θύει τοῖς θεοῖς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ κατὰ Πλάτωνα¹⁾ ὡς ἱερεύς.

Θυσίαι δὲ προσεφέροντο τοῖς θεοῖς ἐν τῷ οἴκῳ πλὴν τῶν ἀνωτέρω περιστάσεων καὶ κατὰ πᾶσαν νομηνίαν²⁾ τῆ δ' καὶ ζ' τοῦ μηνός, ὧν ἡ μὲν ἦτο ἱερά τοῦ Ἑρμοῦ, ἡ δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος. Καθ' ἃς δ' ἡμέρας ἐδέοντο πρὸς τοὺς οἰκιδίους θεοὺς, ἔστεφον πάντα τὰ ἱερά τῆς οἰκίας καὶ πῦρ ἔκαιε ἐπὶ τῶν βωμῶν αὐτῆς.

Μετὰ δὲ τὴν θυσίαν εἶπετο ἐν ταῖς σπουδαιοτέραις ἑορταῖς δεῖπνον καὶ εὐωχίαι, εἰς ἃς μέρος ἐλάμβανον, ὡς ἤδη εἴρητο, οὐ μόνον οἱ τῆς οἰκίας ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἄλλοι συγγενεῖς καὶ φίλοι προσκαλούμενοι παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότου. Ἐφερον δὲ καὶ τὰ δεῖπνα ταῦτα τὸν αὐτὸν θρησκευτικὸν καὶ κοινωνικὸν τύπον, ὃν γνωρίζομεν ἄλλοθεν.

Μηνὶ ἀπριλίῳ 1881.

ΕΥΘ. ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ.

ΜΕΤΑΠΤΩΣΙΣ ΕΠΙΘΕΤΟΥ ΕΙΣ ΟΝΟΜΑ ΚΥΡΙΟΝ.

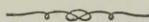
Παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ Α' 29 φέρεται καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Μεινεκίου ἐκδόσει (1858)· α' Ὅτι Θεμιστοκλῆς ὑπὸ βασιλέως ἔλαβε δωρεάν τὴν Λάμψακον εἰς οἶνον, Μαγνησίαν δ' εἰς ἄρτον, Μυοῦντα δ' εἰς ὄψον, Περκώτην δὲ καὶ τὴν Παλαίσκηψιν εἰς στρωμνὴν καὶ ἱματισμόν. Ἐκέλευσε δὲ τούτῳ στολὴν φορεῖν βαρβαρικὴν, ὡς καὶ Δημαράτῳ, δούς τὰ πρότερον ὑπάρχοντα καὶ στολὴν γάμβριον προσθείς, ἐφ' ᾧτε μηκέτι

1) Ἐν ἀρχῇ τῆς πολιτ. σελ. 328· «(Κίφαλος) καθῆστο ἐστεφανωμένος ἐπὶ τινοσ προσκεφαλαίου τε καὶ δίφρου· τεθυκὼς γὰρ ἐτύγχανεν ἐν τῇ αὐλῇ. Ἐκαθεζόμεθα οὖν παρ' αὐτῷ· ἔκειντο γὰρ δίφρου τινὲς αὐτόθι κύκλω.» Πρὸ. Ξεν. Ἀπομ. 1, 1, 2.

2) Πορφ. περὶ ἀποχῆς ἔ. ἀ. α' Ὅτε καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἔθουον τοῖς οἰκιδίοις θεοῖς, ἧοὺς Lares ὠνόμαζον.» Hor. Od. 3, 23, 2.

ἑλληνικὸν ἱμάτιον περιβάλεται.» Οὐδεὶς τῶν ἐκδοτῶν ἐνεθυμήθη ὅτι ὁ βασιλεὺς προσέθηκε τῷ Θεμιστοκλεῖ *στολήν* (ἢ εἰς *στολήν*) τὴν πόλιν *Γάμβρειον*· ἥτις καὶ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος μνημονεύεται ἐν 'Ελ. Γ', 1, 6, λέγοντος· ἀπροσεχώρησαν δ' αὐτῷ (τῷ Θίβρωνι) καὶ Γοργίων καὶ Γογγύλος, ἀδελφοὶ ὄντες, ἔχοντες ὁ μὲν *Γάμβρειον* καὶ *Παλαιγάμβρειον*, ὁ δὲ κτλ. Ὁ Σουΐδας, καταχωρίσας ἐν τῷ λεξικῷ *γάμβρειος στολή*, φανερός εἶνε ὅτι ἐνέτυχε τῇ ὀρθῇ γραφῇ τῇ δι' εἰ τοῦ ὀνόματος *Γάμβρειον*, ἀλλ' ἐξέλαβεν αὐτὸ ὡς ἐπίθετον· καί τις τῶν ἐκδοτῶν τοῦ Ἀθηναίου, παραθέτων καὶ τὴν διάφορον ταύτην ἐκ τοῦ Σουΐδου γραφήν, προτιμᾷ ὅμως τὴν διὰ τοῦ ι, ἀναφέρων αὐτὴν εἰς τὸ *γαμβρός* καὶ ἐρμηνεύων τὸ χωρίον οὕτως· «*adjecta insuper stola quali regis generi consueverant uti.*»

Γ. Ν. ΣΩΤΗΡΙΟΥ.

Ο ΠΛΟΥΤΑΡΧΕΙΟΣ ΚΩΔΙΞ ΤΗΣ ΜΑΔΡΙΤΗΣ.

Μηνὶ Ἰουλίῳ τοῦ παρελθόντος ἔτους ὁ κ. Κάρολος Graux, ἀνὴρ τὰ μάλιστα εἰδήμων τῶν κατὰ τὴν Ἰσπανίαν ἑλληνικῶν χειρογράφων, ἐν Μαδρίτῃ ποιούμενος τὰς διατριβάς πρὸς ἔρευναν τῶν ἐν τῇ αὐτόθι βιβλιοθήκῃ ἀποκειμένων ἑλληνικῶν κωδίκων, ἐνέτυχέ τινι τοῦ Πλουτάρχου ἀντιγράφῳ, ὃχι μὲν πολὺ παλαιῷ, ἀξίας δ' ὅμως οὐ τῆς τυχούσης, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως ἐφάνη. Διότι ὁ κ. Graux εἶχε παρατηρήσει ἐν δυσὶ τόποις τοῦ κώδικος τούτου ἔχνη στιχομετρικά· στιχομετρίας δέ, ὡς εἶναι γνωστόν, μόλις που καὶ ἐν ἀρίστοις χειρογράφοις ὑπάρχουσι παραδείγματα (α). Περί τοῦ κώδικος τούτου ὁ κ. Graux ἐξέ-

(α) Περί στιχομετρίας ἔγραψεν ὁ αὐτὸς Graux ἐν τῇ *Revue de philologie* κτλ. τμ. β' σλ. 97 κέξ. καλλίστην πραγματείαν, ἣν μεταφράσας ἑλληνιστὶ ὁ καθ. κ. Δ. Η. Κυριακόπουλος κατεχώρισεν ἐν τῇ Ἐφημ. τῶν Φιλομαθῶν, περ. β' τόμ. β'.

δωκεν ιδίαν πραγματείαν (α), ἣν ὑπέβαλεν ὡς θέσιν τῆ τῶν γραμμάτων Σχολῆ ἐν Παρισίοις, κατεχώρισε δὲ καὶ ἐν τῇ *Revue de Philologie* (τόμ. ε. τευχ. α). Ἐκ ταύτης τῆς πραγματείας μεταδίδομεν τοῖς ἀναγνώσταις τοῦ Ἀθηναίου τὰ ἐξῆς.

Ὁ κῶδιξ οὗτος ἀπόκειται ἐν τῷ ἀναλογεῖῳ N τῆς *Biblioteca nacional*, φέρει τὸν ἀριθ. 55, εἶναι βομβυκηνός, σχήματος 4^{ου}, φύλλων 392 καὶ ἔχει ἀναγραφῆ ὑπὸ τοῦ Ἰριάριου ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ γενομένῳ καταλόγῳ (τῷ 1769) τῶν τῆς βιβλιοθήκης τῆς Μαδρίτης ἐλληνικῶν χειρογράφων. Ἀποτελεῖται δὲ κυρίως ἐκ δύο μερῶν, ἀμφοτέρων μὲν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἀλλὰ τυχαίως πρὸς ἄλληλα προσκολληθέντων· διότι τὸ μὲν πρῶτον μέρος, ὃ κυρίως ὀνομάζει N ὁ κ. Graux εἶναι τὸ περισπούδαστον, τὸ δὲ δεύτερον εἶναι ἀνάξιον λόγου (β). Τοῦτο δὲ τὸ α' μέρος, ὃ κῶδιξ N, εἶναι μὲν κατὰ τὸν κ. Graux, τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἀλλὰ κατάγεται ἐξ ἀρχετύπου μὴ σωζομένου, πολὺ δὲ καλλιτέρου πάντων τῶν νῦν σωζομένων Πλουταρχείων κωδίκων τῶν ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν ληφθέντων πρὸ ὀφθαλμῶν εἰς παρασκευὴν τοῦ νῦν φερομένου Πλουταρχείου κειμένου, ἐν

(α) De Plutarchi Codice manuscripto Madritensi injuria neglecto. Facultati litterarum Parisiensi thesim proponebat Carolus Graux. Paris, Klincksieck. 1881. 57 σλ. εἰς μ. 8ον.

(β) Τὸ δεύτερον μέρος περιέχει τοὺς βίους Δημητρίου καὶ Ἀντωνίου, Πύρρου καὶ Μαρίου, Ἀράτου, Ἀρταξέρξου, Ἁγιδος καὶ Κλεομένους καὶ Γράκχων, Λυκούργου καὶ Νομᾶ, Λυσάνδρου καὶ Σύλλα. Ἐνιαχοῦ ὑπάρχουσι χάσματα. Καὶ ὁ χάρτης τοῦ β' μέρους διαφέρει κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ τοῦ α'. Τὸ α' μέρος περιέχει τὰ ἐξῆς τέσσαρα ζεύγη παραλλήλων βίων.

1. Νικίου καὶ Κράσσου	3. Δημοσθένους καὶ Κικέρωνος
2. Ἀλκιβιάδου καὶ Κοριολανοῦ	4. Ἀγησιλάου καὶ Πομπηίου.

Ὁ N. ὀλιγώτερον θέλει χρησιμεύσει εἰς παρασκευὴν τοῦ κειμένου τῶν δύο τελευταίων βίων, Ἀγησιλάου καὶ Πομπηίου, διότι τοὺς βίους ἐκεῖνους ἐξέδωκεν ὁ Sintenis τῇ βοηθείᾳ ἀρίστου κώδκος, τοῦ καλουμένου *Sangermanensis*, ὅστις, φαίνεται, εἶναι κατὰ τὴν ἀξίαν πλησιέστατος τῷ N.

ἢ οὗτος ὁ κώδιξ, ὁ N, *injuria* ἠμελήθη καὶ οὐδόλως ἐλήφθη πρὸ ὀφθαλμῶν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ *Παρθικά* τοῦ Ἀππιανοῦ ἢ μᾶλλον τοῦ ψευδαππιανοῦ εἶναι εἰλημμένα ἐκ τοῦ βίου τοῦ Κράσσου τοῦ Πλουτάρχου καὶ ὅτι τὸ κείμενον τοῦ Ἀππιανοῦ διέσωσε γραφὰς ἀρχαιοτέρας καὶ καλλιτέρας τῶν ἐν τῷ φερομένῳ κειμένῳ τοῦ Πλουτάρχου. Ὁ κ. Graux ἀντιβαλὼν τὰ κεφ. 21 καὶ 22 τοῦ βίου τοῦ Κράσσου τοῦ κοινοῦ κειμένου πρὸς τὸ τοῦ κώδικος N, ἀποδεικνύει προφανῶς, τὴν ὑπάρχουσαν συμφωνίαν τοῦ κώδικος τούτου πρὸς τὰς γραφὰς τοῦ ψευδαππιανοῦ. Ἡ συζήτησις περὶ τῶν ὁμοιοτήτων καὶ ἀνομοιοτήτων, ἃς εὐρίσκει μεταξὺ τῶν τριῶν κειμένων ὁ κ. Graux, ἄγει αὐτὸν εἰς κατασκευὴν τοῦ γενεαλογικοῦ στέμματος τοῦ κώδικος N, καθ' ὃ ὁ κώδιξ οὗτος παραβαλλόμενος πρὸς τὸ κείμενον τοῦ ψευδαππιανοῦ, ἀνήκει μὲν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν, εἰς ἣν καὶ τὸ κοινὸν Πλουτάρχειον κείμενον, ἀλλ' ἐκπροσωπεῖ τὸν πρεσβύτερον οὕτως εἰπεῖν τῆς οἰκογενείας ταύτης κλάδον, ἐν ᾧ τὸ κοινὸν κείμενον ἐκπροσωπεῖ τὸν νεώτερον.

Ἄλλὰ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀξίας τοῦ κώδικος N, ἐπιμελέστατα ἀντέβαλεν ὁ κ. Graux τὰ πέντε μάλιστα πρῶτα κεφάλαια τοῦ βίου τοῦ Δημοσθένους τοῦ κοινοῦ κειμένου πρὸς τὸ τοῦ N (α). Τῷ ὄντι δὲ ἐν τῇ ἀντιβολῇ ταύτῃ (σλ. 3—17 τῆς πραγματείας) βλέπει τις τοῦ κώδικος N τὰς ἀρετάς, ἀν καὶ δὲν πρέπει νὰ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ ὅτι πλεῖστα καὶ παρ' αὐτῷ εἶναι τὰ ἄγαν διεφθαρμένα, ἔνεκα μάλιστα τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἀντεγράφη. Ὅπωςδὴποτε ὅμως ὁ κώδιξ οὗτος τῆς Μαδρίτης προώρισται νὰ ἐπιδράσῃ οὐκ ὀλίγον ἐπὶ τὴν κριτικωτέραν παρασκευὴν τοῦ κειμένου τῶν ὀκτῶ βίων τῶν ἐν αὐ-

---

(α) Ὁ κ. Graux, ἄριστα ποιῶν καὶ θέλων τρόπον τινὰ νὰ δώσῃ ὁ ἴδιος τὸ παράδειγμα τῆς πρεπούσης χρησιμοποίησεως τοῦ κώδικός του, ἐξέδωκε κατ' αὐτὸν καὶ ὅλον τὸν βίον τοῦ Δημοσθένους: *Plutarque. Vie de Démosthène. Texte grec, revu sur le manuscrit de Madrid, accompagnée de notes en français, κτλ., par Ch. Graux. Paris, Hachette, 1881, XXV, 95 εἰς 16ον.*

τῷ περιλαμβανομένων, ἤδη δὲ πολλὰς ἐξ εἰκασίας γενομένας διορθώσεις τοῦ Reiske, τοῦ Wyttembach, τοῦ Cobet, μάλιστα δὲ τοῦ ἡμετέρου Κοραῆ περιφανῶς ἐπεκύρωσε.

Πλὴν τῆς ἀκριβοῦς ἀντιβολῆς τῶν πέντε πρώτων κεφαλαίων τοῦ βίου Δημοσθένους καὶ δύο κεφαλαίων (21 καὶ 22) τοῦ βίου τοῦ Κράσσου, ὁ κ. Graux σημειοῖ καὶ πάσας τὰς ἄλλας ἀπὸ τοῦ κοινου κειμένου οὐσιώδεις διαφορὰς τοῦ N, διαιρῶν αὐτὰς εἰς γραμματικὰς (σλ. 33—46 τῆς πραγματείας) καὶ ἱστορικὰς (σλ. 47—57), τουτέστιν εἰς διαφορὰς ἀφορώσας εἰς τὸ κείμενον αὐτὸ καὶ εἰς διαφορὰς ἀφορώσας εἰς τὸ πραγματικὸν μέρος εἴτε τὴν ὕλην. Ἐν τούτῳ δὲ μάλιστα τῷ δευτέρῳ μέρει πολλὰ καὶ καλὰ εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ἐκ τοῦ κώδικος N ὁ κ. Graux. Οὕτω λ. χ. ἐν βίῳ Δημοσθ. κφ. 25 ἀντὶ ὡς ἱστορεῖ Θεόπομπος ὁ N ἔχει ὡς ἱστορεῖ Θεόφραστος (πρὸ βλ. β. Ἀγησ. κφ. 2). Ἐν κφ. 14 ἐπίσης ἀντὶ τοῦ Θεόπομπος ἔχει Θεόφραστος ὁ N, ἐνταῦθα δὲ μάλιστα εἶναι προτιμητέα ἡ γραφὴ Θεόφραστος, καθ' ὅσον τοῦ Θεοπόμπου τὸ μῖσος πρὸς τοὺς μὴ μακεδονίζοντας καὶ δὴ πρὸς τὸν Δημοσθένη εἶναι γνωστὸν, καὶ ἐφαίνετο παράξενον πῶς ἐκ τῶν τοῦ Θεοπόμπου εἶχεν ἀντλήσει ὁ Πλούταρχος τὸν λόγον ἐκείνον τὸν τῷ Δημοσθένει τιμιώτατον, ὃν εἶπεν ὁ ῥήτωρ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι αὐμεῖς ἐμοὶ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, συμβούλω μὲν, ἀν μὴ θέλητε, χήσεσθε, συκοφάντη δὲ, οὐδ' ἐὰν θέλητε.» Ἐν κφ. 18 τὸ κοινὸν κείμενον ἔχει: «Ἐπεμψε δὲ καὶ Φίλιππος, ὡς Μαρσύας φησὶν, Ἀμύνταν μὲν καὶ Κλέαρχον Μακεδόνας, Δάοχον δὲ Θεσσαλὸν καὶ Θρασυδαῖον ἀντεροῦντας», τὸ δὲ τοῦ N: «... Ἀμύνταν μὲν καὶ Κλέαρδρον καὶ Κάσαρδρον Μακεδόνας, Δάοχον δὲ Θεσσαλὸν καὶ Δικαίαρχον ἀντεροῦντας.» Καὶ εἰς τὸ γνωστὸν δ' ἐπίγραμμα τοῦ Δημοσθένους (κφ. 30) ἔχει διάφορον γραφὴν ὁ N. «Ἐἵπερ ἴσῃν γνῶμη ῥώμην, Δημόσθενες, ἔσχε.»

Ἐν κφ. 23 ἀντὶ τῆς κοινῆς γραφῆς «καὶ παρητήσατο τοὺς ἄνδρας ὁ Δημάδης» ὁ N ἔχει ἀό Φωκίων, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ ὀρθόν, διότι συμφωνεῖ καὶ πρὸς β. Φωκ. κφ. 17. Εἰς τὸ κοινὸν

κείμενον παρελήφθη ἐκ τῶν ἡγουμένων τὸ Δημάδης, ἴσως δὲ καὶ ἠθέλησέ τις τῶν ἀντιγραφῶν νὰ φέρῃ συμφωνίαν μεταξὺ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Διοδώρου (17, 15, 5) προφανῶς σφαλλομένου, μὴ συλλογισθεὶς ὅτι ὁμοφωνῶν οὕτως ὁ Πλούταρχος πρὸς τὸν Διόδωρον διαφωνεῖ πρὸς ἑαυτὸν (β. Φωκ. 17). Τὴν γραφὴν τοῦ Ν δικαιοῖ καὶ ὁ πληθυντικὸς οὔτοι (αμεγάλοι μὲν ἦσαν οὔτοι (Δημάδης καὶ Φωκίων), ταπεινὰ δ' ἔπραττεν ὁ Δημοσθένης»). Ἐν β. Κράσ. 19 ἀντὶ τοῦ κοινοῦ Ἀρταβάζης ὁ Ν ἔχει Ἀρταουάζης (καὶ κφ. 22 Ἀρταουάζου), ὅπερ ὀρθότερον (ἴδ. Pauly Realencyclor. τμ. Α' μέρ. 6' σλ. 1784). Ἀλλὰ καὶ τὰ λατινικὰ ὀνόματα πολὺ ὀρθότερον μεταγράφονται ἐλληνιστὶ ἐν τῷ Ν ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις Πλουταρχείοις κώδιζιν· οὕτω λ. χ. Κουαδρανταρίαρ ἔχει ὁ Ν ἀντὶ τοῦ κοινοῦ Κουαδραντάρ (β. Κικέρ. 29. Πρὸς Cic. pro Cael 26 § 62), Καίητας (= Caietas) ἀντὶ Καπίτας (β. Κικέρ. 47. — Ἀντὶ Καίητην ἔγραψεν ὁ Πλούταρχος Καίητας, ἀπατηθεὶς ἐκ τῶν Baiae, Cumae, ἐν ᾧ λατινιστὶ Caieta ἢ Caiete μόνον λέγεται ἡ πόλις), Γάϊος Ἀυρήλιος ἀντὶ Ὀράτιος Ἀυρήλιος (πρὸς βλ. καὶ β. Πομπ. 23) (α).

Ἄλλ' ἱκανὰ εἶναι, νομίζομεν, ταῦτα. Ἠθελήσαμεν μόνον νὰ δηλώσωμεν τοῖς ἀναγνώσταις τοῦ Ἀθηναίου τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Graux ἐν Μαδρίτῃ γενόμενον φιλολογικὸν εὔρημα, οὔτινος ὀλίγα τῷ ὄντι γίνονται τὰ νῦν ἀντάζια καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κλασικὴν φιλολογίαν. Ἄν τις θέλῃ πλείοτερα, ἄς ἀναγνώσῃ αὐτὴν τὴν πραγματείαν τοῦ εὐτυχοῦς εὑρέτου. Πρὸ πάντων δὲ τολμῶμεν νὰ συστήσωμεν εἰς τοὺς τυχόν διδάσκοντας παρ' ἡμῖν ἀκόμη τὸν Πλούταρχον (διότι δυστυχῶς ὁ Χαιρωνεὺς σχεδὸν ὅλως ἐξωρίσθη ἐκ τῶν ἡμετέρων σχολείων) νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἀκριβῆ ἐργασίαν τοῦ κ. Graux καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθεῖσαν ἔκδοσιν τοῦ βίου τοῦ Δημοσθένους.

Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ.

(α) Σημειωτέον, ὡς ἄξιον λόγου διὰ τὴν ἡμετέραν προφοράν, ὅτι γάγιος (= Γάϊος) ἔχει ὁ Ν.

ΣΤΑΘΜΟΛΟΓΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

Α'.

Ὁ ἐν Ἀλεξανδρέττᾳ ἀξιοτίμος ὁμογενῆς κ. Π. Ἀρτικής ἐδωρήσατο τῷ ἐν Σμύρνῃ Μουσείῳ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς σταθμὸν τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἔχοντα σχῆμα κανονικοῦ τετραγώνου πλευρᾶς 0,034 γ. μ.¹⁾ Συνίσταται ἐκ χαλκοῦ, ἐκ δὲ τῆς τέχνης καὶ τοῦ σχήματος τῶν γραμμᾶτων ἀνάγεται πιθανῶς εἰς τὸν 6 μ. Χ. αἰῶνα. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ τεχνίτης ἐχάραξε κυκλικὸν ἔδαφος ὕψους 0,001 γ. μ. καὶ διαμέτρου 0,032. Ἐν δὲ ταῖς τέσσαρσι γωνίαις ἐνεχαράχθησαν τὰ ἐξῆς γράμματα. ΘΕ-ΧΧ-ΑΡ-ΙC, συναποτελοῦντα τὴν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους τυπικὴν ἐπὶ διαφόρων ἀντικειμένων φράσιν Θεοῦ χάρις. Ἐπὶ τοῦ ὑψομένου κυκλικοῦ ἐδάφους ἐγκεχάρακται κύκλος, καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἕτερος ἔχων διάμετρον 0,02 γ. μ. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων κύκλων ἐγκεχάρακται ἡ ἐπιγραφή ΑΓΙΑΜΑΡΙΑ ΒΟΗΘΙCΟΝ = Ἁγία Μαρία βοήθ(η)σον. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ δευτέρου κύκλου ὑπάρχουσι μεταξὺ δύο μικρῶν σταυρῶν τὰ στοιχεῖα ΝΙΗ, ἐπὶ τοῦ Ν μάλιστα ἐγκεχάρακται καὶ μία στιγμή σημαίνουσα ἐν μικρὸν ὀ. Ἄπαντα τὰ ἐγχαράγματα τῶν κύκλων, τῶν σταυρῶν καὶ τῶν γραμμᾶτων εἰσὶ πεπληρωμένα διὰ ταινιῶν ἀργύρου. Ἐπὶ τῆς ὅλης ταύτης ἐπιφανείας τοῦ σταθμίου ὑπῆρχεν ἐπίχρισμα ἐκ ῥιτινώδους ὕλης, οὗ πλεῖστον μέρος διεσώθη. Τὸ μέλαν δὲ τοῦτο στρῶμα ἢ ἐπίχρισμα δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῆ ὡς ὀξυδῶσις, διότι οὐδεμίαν ὁμοιότητα ἔχει πρὸς τὰς γνωστὰς ὀξυδῶσις τῶν ἀρχαίων χαλκίνων ἀντικειμένων. Εἰς ἐπιβεβαίωσιν δὲ τούτου ἀναφέρωμεν πρὸς σύγκρισιν καὶ ἕτερον σταθμὸν εὐρεθέν-

1) Τὸ σταθμῖον τοῦτο ἀναγγέλλεται συντόμως ἐν τῷ ἡμετέρῳ Catalogue descriptif des poids antiques du Musée de l'École Évangélique à Smyrne, accompagné de sept planches. — Smyrne, 1880, σ. 26, ἀρ. 1. Χάριν τῆς ἰδιαζούσης σπουδαιότητός του, περιγράφωμεν αὐτὸ ἐνταῦθα ἐκ νέου μετὰ τινων διασαφητικῶν παρατηρήσεων.

τα, ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος, ἐν Συρίᾳ. Ὁ ἐκδότης αὐτοῦ, ὁ κ. Albert Dumont, παρετήρησεν ὅμοιον ἐπίχρισμα, ὅπερ καθυπέβαλεν εἰς μελέτην ἐν τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Γαλλίας χημικῶν· οὗτος δὲ μετ' ἀκριβοῦς τοῦ πράγματος ἔρευναν ἠδυνήθη ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι τὸ ἐν λόγῳ βερενίκειον εἶναι ἀναμφιλέκτως μίγμα ἐκ τῆς γνωστῆς ἐν τῇ ἀρχαιότητι τερεβινθίνης καὶ ἐξ ἀσφάλτου τῆς Ἰουδαίας¹⁾.

Τὸ ἡμέτερον στάθμιον ἔλκει γραμμάρια γαλλικὰ 79 καὶ 680χγ²⁾. Τίς δ' ἦτο ἡ ἀρχικὴ σταθμικὴ αὐτοῦ χρῆσις; Τὴν ἐρώτησιν ἐπιλύουσι τὰ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σταθμοῦ, ὡς προαναφέραμεν, τρία στοιχεῖα N | H, ἅτινα, ὡς ἐγένετο γνωστὸν καὶ ἐν ἐτέρῳ ἄρθρῳ τοῦ «Ἀθηναίου», σημαίνουσι νομίσματα ἢ. Ὅθεν, καὶ τὸ στάθμιον τοῦτο κατατάσσεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν σταθμῶν ἐκείνων, δι' ὧν ἐξηλέγχετο ἡ ὅλη τῶν χρυσῶν νομισμάτων τῆς πρώτης βυζαντινῆς περιόδου, καθ' ἣν ὡς νομισματικὸν μετρικὸν σύστημα ἦτο παραδεδεγμένον ἢ εἰς 72 μέρη διαίρεσις τῆς ῥωμαϊκῆς λίτρας. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαίρεσεως ταύτης ἐκόπησαν νομίσματα ἐκ χρυσοῦ, ἐξ ὧν 72 τοιαῦτα εἶλον μίαν ἀκριβοῦς ῥωμαϊκὴν λίτραν. Συγχρόνως δὲ τὸ αὐτοκρατορικὸν νομισματοκοπεῖον τοῦ Βυζαντίου ἐξέδωκε πρὸς χρῆσιν καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τραπεζιτῶν καὶ τῶν ἐμπόρων ἴδια βάρη, κατὰ τὸ αὐτὸ μετρολογικὸν σύστημα, ἅτινα ἐχρησίμευον πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς κιβδηλείας καὶ πρὸς ἐξέλεγχξιν τῆς βαρύτητος τῶν τότε κυκλοφορούντων χρυσῶν νομισμάτων τοῦ κράτους.

Καὶ ἐκ τῶν ἀριθμητικῶν σημείων καὶ ἐκ τοῦ σημερινοῦ βάρους τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος σταθμίου ἀποδεικνύεται, ὅτι τοῦτο ἦν ἐν quadrans, ἧτοι τεταρτημέριον τῆς λίτρας, ἐχρησίμευσεν δὲ εἰς ὀλίγην 18 μόνον χρυσῶν νομισμάτων. Ἐὰν ἦδη

1) A. Dumont, Sur un poids byzantin du cabinet de M. Verdot. Paris, 1870, σ. 7.

2) Ἐκ τυπογραφικοῦ σφάλματος γέγραπται ἐν τῷ ἡμέτερῳ Catalogue γρ. 79,960. Τὸ ἀπεικόνισμα δὲ τοῦ σταθμοῦ εὔρηται ἐπὶ τοῦ pl. VII, N° 4.

πολλαπλασιάσωμεν τὴν νῦν αὐτοῦ ὀγκὴν εἰς γραμ. 79.680 × 4, εὐρίσκομεν ὅτι ἡ νομισματικὴ λίτρα εἶλκε γραμμ. 318.720· ἐὰν δὲ διαιρέσωμεν τὸ γινόμενον τοῦτο διὰ τοῦ 72, θὰ ἔχωμεν πηλίκον 4.426..., δηλαδὴ ὅτι ἕκαστον καλῶς διατετηρημένον βυζαντινὸν χρυσοῦν νόμισμα ἔδει νὰ ἔλκη τοσαῦτα γαλλικὰ γραμμάρια.

B'.

Ὁ ἀξιότιμος φίλος κ. A. Martin, ἀξιωματικὸς τοῦ γαλλικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ διατρίβων ἐν Σμύρῃ, εὐηρεστήθη νὰ μοὶ ὑποβάλλῃ πρὸς μελέτην ἀνέκδοτά τινα σταθμά, εὐρεθέντα παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐν Ἀνατολῇ διαμονήν του. Ἄπαντα διατηροῦνται καλῶς, εἰσὶ σχήματος κανονικοῦ τετραγώνου καὶ συνίστανται ἐκ μολύβδου, πλὴν δύο (ἀριθ. 2 καὶ 12).

Ἐκ τῆς σημερινῆς δὲ ὀγκῆς αὐτῶν νομίζω, ὅτι δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι ὡς ἀκολούθως:

- 1) Δραχμὴ τοῦ ἀττικοῦ συστήματος. Ἐλκει γραμ. 8.78.
- 2) Τετράδραχμον, ἐκ χαλκοῦ· ἀφ' ἑνὸς ἔχει ἐν Δ ἔστιγμένον. Ζυγ. γραμ. 14.037.
- 3) Πεντάδραχμον, ἔλκον γραμ. 16.974.
- 4) Ἡμιλίτρον, ἔλκον γραμ. 164. Τὸ κανονικὸν βᾶρος ὧφειλε νὰ ᾔηται ἐκ γραμ. 163.73.
- 5) Ἡμιλίτρον, ἑλλιπές. Ἐλκει γραμ. 152.
- 6) Διούγγιον (sextans). Ζυγ. γραμ. 55.310. Φέρει ἀφ' ἑνὸς δύο τύπους κυκλικούς μετὰ κεφαλῆς.
- 7) Διούγγιον, φέρον ἀφ' ἑνὸς δύο τύπους. Ἐλκει γραμ. 54.850.
- 8) Διούγγιον, ἔλκον γραμ. 52.04.
- 9) Διούγγιον, ἑλλιπές (faible), ἔλκον γραμ. 46.618.
- 10) Οὐγγία ἔλκουσα γραμ. 27.56.
- 11) Οὐγγία ἔλκουσα γραμ. 27.268.
- 12) Ἡμιούγγιον ἔλκον γραμ. 12.812. Χάλκινον.

Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐκδίδωμι νῦν τὸ πρῶτον καὶ τὰ ἐξῆς μικρὰ σταθμά :

1) *Τριούγγιον* (quadrans) χάλκινον, σχήματος κανονικοῦ τετραγώνου· ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας ὑπάρχει κεχαραγμένον κυκλικὸν ἔδαφος ὕψ. 0,004 γ. μ. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτοῦ ἐγκεχάραιται σταυρὸς ἔχων ἀμφωτέρωθεν τὰ στοιχεῖα Γ Γ = οὐγγίαι γ. Ἐλκει γραμ. 76,88. (εὐρίσκεται ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς.)

2) *Ἀσσάριον* χάλκινον, σχήματος κυκλικοῦ, εὐρεθὲν ἐν Οὐσακίῳ τῆς Φρυγίας καὶ δωρηθὲν τῷ αὐτῷ Μουσεῖῳ ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ διαμένοντος κ. Ἀθανασίου Κυριακίδου. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας ἔχει τύπον σχήματος τετραγώνου παραλληλογράμμου φέροντα ἐν ἐκτύπῳ τὰ στοιχεῖα ΑΓ· ἄνωθεν δὲ αὐτοῦ ἕτερος τύπος μετὰ τοῦ γράμματος Ι. Ἐλκει γραμ. 4,46. Τὸ στάθμιον τοῦτο εἶναι πρωτοφανές. Πιστεύομεν δὲ ὅτι τὰ δύο στοιχεῖα ΑΓ σημαίνουσιν *ἀσσάριον*, τὸ δὲ Ι = ζ' δηλοῖ τὸν ἀριθ. 7, δηλαδή ὅτι τὸ ἀσσάριον ἔλκει λεπτὰ ζ'. Τὴν ἡμετέραν πιθανὴν ταύτην ἐξήγησιν δικαιολογεῖ τὸ ἐπόμενον χωρίον ἀρχαίου λεξικογράφου. «Ἀσσάριον τοῦ χαλκοῦ φόλλεως τὸ τέταρτον· ἀσσάριον ἐξ ἀργύρου λεπτῶν ἐπτὰ.» Βλ. *Fr. Hultsch, Metrologic. script. reliquiae* I, σ. 305, 6.

3) *Dragma*, χαλκοῦν, ἔχον ἀφ' ἐνὸς τύπον κυκλικὸν μέ τι κόσμημα, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ στοιχεῖον Η, ὅπερ δηλοῖ ὅτι τὸ στάθμιον τοῦτο εἶναι τὸ ἡ τῆς οὐγγίας. Ἐλκει γραμ. 3,32· εὐρίσκεται δ' ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κ. Π. Λάμπρου. Βλ. *Fr. Hultsch, Metr. Scr. Rel.* I, σ. 265, 17· ατῆς γὰρ οὐγγίας ἡ ἦν ἡ δραγμῆ. Πρὸ βλ. σ. 266, 12· 278, 20· 316, 22. II, σ. 31. Πέντε ἕτερα *dragma* ἐδημοσίευσαν καὶ ἐν τῷ ἐμῷ *Catalogue descriptif*, σ. 20 καὶ 25.

4) *Dimidium solidi*· χαλκοῦν, ἀφ' ἐνὸς τὰ στοιχεῖα ΙΒ δηλοῦντα κατὰ τινὰς κώδικας τῶν μετρολογικῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἰσιδώρου «ΙΒ iota adiuncta beta significat dimidium solidum» (βλ. *Fr. Hultsch*, ἐνθ. ἀνωτ. II, σ. 122, σημ. 4.). Ἐλκει γραμ. 2. 2· εὐρίσκεται δὲ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κ. Π. Λάμπρου. Τρία ὅμοια σταθμὰ ἐδημοσιεύθησαν καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ *Catalogue descriptif*, σ. 29—30. Τὰ στοιχεῖα

ταῦτα (IB) δηλοῦσι καὶ τὴν *semunciam*, ὡς ἀποδεικνύεται ἐξ ἐτέρου σταθμοῦ τοῦ ἡμ. Catalogue, σ. 24 ἀριθ. 20.

5) *Tremissis*. (Τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο στάθμια ἐχρησίμευον εἰς τὴν ἐξέλεγχιν τῆς ὀλκῆς τῶν μικρῶν χρυσῶν νομισμάτων τῆς πρώτης βυζαντινῆς περιόδου, ἅτινα εἶχον ὀλκὴν $\frac{1}{3}$ τοῦ *solidum*.) Ἔστι χαλκοῦν, διατηρεῖται καλῶς καὶ ἔλκει 1 γραμμάριον· ἔχει δὲ ἀφ' ἐνός Η, διπλοῦν ὅτι ζυγίζει *σκρίπουλα* ἢ. (βλ. Isidori, de notis ponderarum ἐν *Metrolog. script. Rel. II*, σ. 122, 1 καὶ σ. 134, 1. «*H littera significat siliquas octo, id est tremissem.*»). Εὐρίσκεται ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρίας Ἀθηνῶν.

Ἐκ Σμύρνης.

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΤΑΝΑΓΡᾶ ΚΑΙ ΕΠΙΔΑΥΡῶ.

Ἐν τῷ τελευταίῳ τοῦ περιοδικοῦ τούτου τεύχει ἐγνωστοποιήθη, ὅτι ἡ ἀρχαιολογικὴ ἡμῶν ἐταιρία ἀπέστειλεν εἰς μὲν Τάναγρην τὸν ἔφορον τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Σταματάκη, ὅπως ἐκτελέσῃ ἀνασκαφὰς τάφων, εἰς δὲ Λιγουρίον (δῆμον Λήσσης παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον) τὸν ἕτερον ἔφορον τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καθβαδίαν, ὅπως καθαρῖσῃ τὸ ἐκεῖ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ θέατρον ἀπὸ τῶν ἐπ' αὐτοῦ πολλῶν δένδρων καὶ χωμάτων. Ἀμφότεροι μεταβάντες ἐκεῖ καὶ ἀρξάμενοι τῶν ἐργασιῶν ἐπιστέλλουσι εἰς τὸ προεδρεῖον τὰς ἐξῆς ἐκθέσεις.

Πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀθήναις
ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας.

Τὴν 25 παρελθόντος μηνὸς ἔφθασα ἐνταῦθα καὶ τὴν 26 ἤρχισα ἀνασκαφὰς τῶν τάφων ἔξω τῆς μεγάλης πύλης τοῦ τείχους τῶν ἐρείπιων Τανάγρας, μακρὰν αὐτῆς περὶ τὰ 150 μέτρα γαλλικά. Ἡ πύλη κεῖται πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος τοῦ τείχους καὶ ἐξ αὐτῆς ἐλάμβανεν ἀρχὴν ἢ ἀμαξιτὴ ὁδὸς, ἢ πρὸς

τὰς Θήβας καὶ τὴν Χαλκίδα φέρουσα. Ἐνταῦθα δὲ εἰς βάθος περὶ τὸ γαλλικὸν μέτρον ὑπὸ τὴν νῦν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους εὐρέθη ἡ ἐπιχαλίκωσις τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ καὶ κατὰ τὸ ἕτερον πλάγιον ἄκρον αὐτῆς ἀνεκαλύφθησαν τάφοι μέχρι τῆς χθῆς περὶ τοὺς 15 εἰς βάθος 2—3 μ. γ. Ἐν τοῖς ἄνω δὲ στρώμασι τῶν τάφων εὐρέθησαν θεμέλια μεταγενεστέρων οἰκοδομῶν ὑπὸ δὲ τὰ θεμέλια οἱ τάφοι, ἀρχαῖοι καὶ ἀσύλητοι, ἐν αὐτοῖς δὲ οὐδεὶς μεταγενέστερος τάφος ἐπαρουσιάσθη, ὡς ἐν ἄλλοις τάφοις ἐν ἄλλαις θέσεσι τῆς περιοχῆς Τανάγρας. Τὰ δὲ ἐν τοῖς τάφοις κτερίσματα μέχρι τῆς χθῆς εἰσι τὰ ἀκόλουθα·

Α') πῆλινα εἰδώλια εὐρέθησαν περὶ τὰ 60, ὧν τὰ πλεῖστα σῶα· εἰσι δὲ ἅπαντα κεχρωματισμένα. Τὰ εἰδώλια ταῦτα παριστῶσι α) Ἑρμᾶς διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων, ὡς τοὺς συνήθως ἐν ἀρχαῖοις τάφοις εὐρισκομένους (ὁ ἐλάχιστος τούτων ἔχει ὕψος 0,10, ὁ δὲ μείζων 0,35)· β') γυναικείας μορφᾶς καθημένης καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων ἐχούσας τὰς χεῖρας· γ') σατύρους καθήμενος καὶ ἐστυκώτας. Ἐν τῶν εἰδωλίων τούτων παριστᾷ κλίνην· παρὰ δὲ τὴν κλίνην ἴσταται τράπεζα, ἐφ' ἧς φαγητά(;)· ἐπὶ δὲ τῆς κλίνης συνευρίσκεται μετὰ γυναικὸς ἀνὴρ. Τὸ εἰδῶλιον τοῦτο εἶναι μικροῦ μεγέθους καὶ σῶον.

Β') πῆλινα ἀγγεῖα· α) 20 λήκυθοι, ὧν αἱ πλεῖσται σῶαι, φέρουσαι γραφὰς ἀρχαῖκὰς, αἵτινες παριστῶσι τινὲς μὲν σκηνὰς ἐκ τοῦ Διονυσιακοῦ κύκλου, τινὲς δὲ ἄνδρας μαχομένους, τινὲς δὲ ὀδηγοῦντας τέθριππον, καὶ τινες παριστῶσι γυναικὰς κατοπτριζομένας ἢ κρατούσας θύρσον ἐν χερσίν· β') πλῆθος κανθάρων (ἀγγείων), διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων, ἀπλῶν ἄνευ γραφῶν ἢ κοσμημάτων. Ὀλίγιστοι δὲ τούτων ἐξήχθησαν τοῦ τάφου σῶοι. Εἷς δὲ τῶν κανθάρων τούτων σῶος, εὐρεθεὶς ἐντὸς πωρίνης λάρνακος, φέρει ἐγκεχαραγμένην ἐπὶ τῆς κοιτίας τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν

ΤΕΙΣΙΑΣ ΕΠΟΙΕΣΕΝ

Τοιαύτη δὲ ἐπιγραφὴ εὐρέθη ἄλλοτε καὶ ἐπὶ τεμαχίων ὁμοίου κανθάρου, εὐρεθέντων ἐν τοῖς χώμασι τάφου συληθέντος ὑπὸ

τυμβωρύχων. Τὰ τεμάχια ταῦτα μετὰ τὴν εὕρεσιν ἀπεστάλησαν ὑπ' ἐμοῦ ἔκτοτε εἰς τὸ μουσεῖον τῆς ἐταιρίας. Ἐχει δὲ ὁ ἐνεπίγραφος κάρναρος ὕψος 0,18. Ἐντὸς τῆς λάρνακος, ἐν ἧ εὐρέθη ὁ κάρναρος οὗτος, εὐρέθη καὶ ἀργυροῦς δακτύλιος, ἀπλοῦς, ἐκ τῶν μὴ ἐχόντων λίθους· γ') πλήθος κυλίκων ἐκ τῶν συνήθων. Τούτων τινὲς μὲν φέρουσιν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας γραφὰς, παριστάσας σκηνὰς ἐκ τοῦ Διονυσιακοῦ κύκλου, τινὲς δὲ ἄνθη καὶ τινες ἀπλᾶς ταινίας· ἐκ τῶν κυλίκων δὲ τούτων ὀλίγιστα ἐξήχθησαν σῶαι· δ') εἷς κρατῆρ διώτοτος σῶος, ὕψους 0,22, φέρων γραφὰς βεβλαμμένας ὑπὸ τῆς ὑγρασίας.

Γ') στλεγγίδες σιδηραῖ 14. Εἷς δὲ τῶν τάφων ἐμπεριεῖχεν 8 στλεγγίδας, ἕτερος δὲ 4. Οἱ πλεῖστοι τῶν τάφων στλεγγίδας δὲν ἐμπεριεῖχον.

Εἷς δύο δὲ τάφους μεταξὺ τῶν ἄλλων κτερισμάτων εὐρέθησαν καὶ περὶ τὰ 50 μικρὰ ἐξ ὀπτῆς γῆς κοσμήματα, διαφόρων σχημάτων καὶ κεχρωματισμένα. Τούτων τινὰ μὲν εἰσιν ὅμοια κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ σχῆμα πρὸς τὰ πολλὰ ἐκ μάζης ὑελώδους, τὰ εὐρεθέντα ἐν τοῖς προϊστορικοῖς ταφείοις Σπάττα καὶ Μενιδίου· τινὰ δὲ παρεμφερῆ κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς ἐκεῖνα. Δύο δὲ τούτων, σφαιρικοῦ σχήματος, εἰσὶ περιεκαλυμμένα ὑπὸ φύλλου χρυσοῦ, οἷά εἰσι καὶ τινὰ τῶν ἐν τοῖς ταφείοις ἐκεῖνοις εὐρεθέντων.

Ἐν τοῖς ἀνοιχθεῖσι μέχρι τῆς χθὲς τάφοις οὔτε λύχνος εὐρέθη, οὔτε ὑάλινον κόσμημα ἢ ἀγγεῖον, οὔτε σωληνοειδῆ ἐπιμήκη πήλινα σκεύη μικρὰ, οἷα ἐν πληθύνει εὐρίσκονται ἐν τάφοις μεταγενεστέροις. Ἐπιγραφὴ δὲ οὐδεμία εὐρέθη. Ἐπὶ τινῶν τάφων εὐρέθη καὶ κρηπίδωμα ἐκ πωρίνων πλίνθων, ἐφ' οὗ ἴστατό ποτε στήλη γλυπτὴ ἢ γραπτὴ. Τινὲς δὲ τῶν τάφων εἶχον ὡς τοιχώματα καὶ καλύμματα πλίνθους ὀπτὰς, τινὲς δὲ πωρίνας καὶ ἄλλοι λάρνακας πωρίνας ἀπλᾶς. Ἄπαντα δὲ ταῦτα συλλέγονται καὶ τοποθετοῦνται παρὰ τὰς ἀνασκαφάς, ἵνα κατόπιν μετακομισθέντα χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ μουσείου. Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν τάφων, ἐὰν ἐξακολου-

θήσωσι, δύναται νὰ συναχθῆ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν λίθων καὶ τῶν ὀπτῶν πλίνθων διὰ τὴν οἰκοδομὴν. Τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς μεγάλης πύλης μέχρι τοῦ σημείου, ἀφ' οὗ ἄρχονται οἱ σεσυλημένοι τάφοι, ἐστὶ περὶ τὰ 300 μ. γ. Ἄπαν δὲ τὸ μῆκος τοῦτο, ὡς δεικνύουσιν αἱ ἀρξάμεναι ἐργασίαι, θὰ περιέχῃ ἑκατέρωθεν τάφους. Καὶ ἂν οὕτως ἔχῃ, δύναται νὰ ἐνεργῶνται ἐκεῖ ἀνασκαφαὶ ἐπὶ πολλοὺς μῆνας.

Ἐν Σχηματάρι Τανάγρας τῆ 4 ἀπριλίου 1881.

*Πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀθήναις
ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας.*

Τὰ μέχρι τῆς χθὲς εὐρεθέντα ἐν τοῖς τάφοις κτερίσματα εἰσι ποικίλα καὶ ὑπερβαίνουσι τὰ 300. Ἐν τούτοις δὲ τινὰ εἰσι σπουδαῖα καὶ σπάνια εὐρήματα.

Χθὲς ἠνοίχθη τάφος βάθους ὑπὲρ τὰ 2 γαλ. μέτ. ἔχων ἐν αὐτῷ λάρνακα πωρίνην ἀπλῆν· ἐπὶ τοῦ καλύμματος τῆς λάρνακος καὶ ἐπὶ τῶν ἄκρων αὐτῆς ἦσαν σωρηδὸν ἐρριμμένα ἅπαντα τὰ κτερίσματα τοῦ νεκροῦ. Ἐντὸς δὲ ἡ λάρναξ πλὴν τοῦ σκελετοῦ, διαλελυμένου ὄντος, οὐδὲν ἕτερον ἐμπεριεῖχεν. Ἐκ τῶν κτερισμάτων ἐξήχθησαν· α) περὶ τὰ 20 πῆλινα ἀγγεῖα, σῶα καὶ τεθλασμένα, διαφόρων σχημάτων καὶ μεγεθῶν. Ἐκ τῶν ἀγγείων τὰ μὲν 10 φέρουσι γραφὰς καὶ κοσμήματα, ἐξ ὧν διακρίνονται δύο μεγάλα ἀγγεῖα, φέροντα ὠραιότατας γραφὰς καὶ κοσμήματα, τῆς καλῆς ἐποχῆς· ἀμφοτέρα τὰ ἀγγεῖα εὐρέθησαν τεθλασμένα· τῶν δὲ ἐτέρων δέκα τὰ μὲν φέρουσι κοσμήματα, τὰ δὲ εἰσιν ἀπλᾶ. β) Πῆλινα εἰδώλια ὑπῆρχον πλεῖστα, ἀλλὰ σχεδὸν διαλελυμένα καὶ συντετριμμένα. Ἐκ τούτων ἐξήχθησαν 8, ἐξ ὧν τὰ μὲν 6 τεθλασμένα καὶ κολοβά, τὰ δὲ δύο σῶα.

Τούτων τὸ μὲν εἶναι σύμπλεγμα. Σχῆμα δὲ ἔχει τοιόνδε· τὸ μὲν ὀπισθεν μέρος ἔχει μορφήν ἀγγείου μετὰ στομίου καὶ λαβῆς, τὸ δὲ ἔμπροσθεν μέρος παριστᾷ νεανίαν πτερωτὸν (Ἐρ-

μῆν;), ἔχοντα τὰς πτέρυγας ἀναπεπταμένας καὶ στάσιν ἐτοίμην πρὸς πτῆσιν. Ἐμπροσθεν τοῦ νεανίου, ἐφαπτομένη αὐτοῦ, ἴσταται σχεδὸν ἐπὶ τῶν γονάτων νεάνις (ψυχή;), ἣν ὁ νεανίας ὑποβοηθεῖ μετ' εὐλαβείας νὰ ἐγερθῇ καὶ λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν πτῆσιν. Λαμβάνει δὲ μετὰ τρυφερότητος αὐτὴν διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ἐκ τοῦ δεξιοῦ ἀγκῶνος ἐκείνης, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ἐκ τῶν κάτωθεν. Ἡ ἔκφρασις τῆς νεάνιδός ἐστι σχεδὸν λειπόθυμος κατὰ τε τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ὄλον σῶμα. Ἡ δὲ ἔκφρασις τοῦ νεανίου φαίνεται σεμνὴ καὶ συμπάσχουσα πρὸς τὴν θέσιν τῆς νεάνιδος. Ἡ νεάνις ἐστὶ γυμνὴ, κρατοῦσα διὰ τῆς ἀνυψουμένης ἀριστερᾶς χειρὸς αὐτῆς τὸν ὄπισθεν (μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ νεανίου) ἀνεμούμενον πέπλον. Τὰ πέδιλα αὐτῆς εἶναι κυανοῦ ζωηροτάτου χρώματος. Ἐπὶ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς σώζονται ἔχνη ἐπιχρυσώσεως ἐπὶ δὲ τοῦ λαιμοῦ περιδέριον χρυσοῦν. Ἡ κεφαλὴ τῆς νεάνιδος εὐρέθη ἀπεσπασμένη, ἀλλ' οὐδεμίαν βλάβην φέρουσα· μικρὰ μόνον ἐκδορὰ ἐγένετο κατὰ τοὺς ὤμους, ἀλλὰ καὶ ταύτης εὐρέθησαν δύο λεπτότατα τεμάχια. Ὁ νεανίας φορεῖ ἱμάτιον καὶ ἐπ' αὐτοῦ χλαμύδα, κεχρωματισμένα ἐκάτερον δι' ἰδίου χρώματος. Τὰ πέδιλα αὐτοῦ, κυανοῦ ζωηροτάτου χρώματος, ἀνέρχονται μέχρι τῶν γονάτων· ἐπὶ τῶν πεδίων διακρίνονται ζωηρότατα οἱ ἱμάντες φέροντες ἐρυθρὸν χρῶμα. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ νεανίου ὑπάρχουσι δύο προεξοχαὶ ἐν εἴδει κεράτων. Ἐπὶ τῆς κόμης σώζονται ἔχνη ἐπιχρυσώσεως. Τῶν πτερύγων τοῦ νεανίου τεμάχιά τινα εὐρέθησαν ἀποκεκομμένα, ἀλλὰ μὴ φέροντα βλάβην οὐδεμίαν. Ἀμφοτέρων δὲ τῶν μορφῶν ὁ ποικίλος χρωματισμὸς εἶναι ζωηρότατος. Εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τῆς βάσεως, ἐφ' ἧς ἴστατο τὸ σύμπλεγμα, εἰς τὰ δύο ἄκρα αὐτῆς, ὑπῆρχον δύο ρόδα ἐπιχρυσά, ὧν τὸ ἐν μὲν κατὰ χώραν, τὸ δὲ ἕτερον δὲν εὐρέθη. Ἐρευνοῦνται δὲ τὰ χῶματα τοῦ τάφου πρὸς εὔρεσιν τούτου. Ἐχει δὲ ὕψος τὸ σύμπλεγμα 0,22, συμπεριλαμβανομένης τῆς βάσεως καὶ τοῦ ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ νεανίου ἀνερχομένου στομίου τοῦ ἀγγείου.

Τὸ δὲ ἕτερον παριστᾷ τὴν Ἀφροδίτην ἀναδυομένην ἐκ τῶν

κυμάτων τῆς θαλάσσης διὰ μέσου ὀστράκου ἠνεωγμένου. Σχημα δὲ ἔχει καὶ τοῦτο τοῖόνδε· Τὸ μὲν ὀπισθεν μέρος ἔχει σχῆμα ἀγγείου μετὰ στομίου καὶ λαβῆς πρὸς τὰ ἄνω· τὸ δὲ ἔμπροσθεν μέρος παριστᾷ τὴν Ἀφροδίτην ἄνω τῆς ὀσφύος γυμνήν· ἑκατέρωθεν δὲ αὐτῆς ἐξέχουσι τὰ πτερύγια τοῦ ὀστράκου. Ἐπὶ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς τῆς Ἀφροδίτης σῶζεται ἐπιχρύσωσις· ἐνώτια δὲ καὶ περιδέραια φέρει χρυσᾶ. Ἐπίσης κόσμημα χρυσοῦν φέρει ὑπὸ καὶ μεταξὺ τῶν μαστῶν. Ἡ δὲ βάσις, ἐφ' ἧς ἵσταται παριστᾷ κύματα θαλάσσης, ἔχοντα ζωηρότατον κυανοῦν χρωματισμόν. Τὰ πτερύγια τοῦ ὀστράκου εὐρέθησαν ἀπεσπασμένα, ἀλλὰ μὴ παθόντα οὐδεμίαν βλάβην. Ὁ ποικίλος χρωματισμὸς καὶ τούτου εἶναι ζωηρότατος. Ἡ δὲ ἔκφρασις τῆς Ἀφροδίτης ἐμπνέει μεγίστην θυμηδίαν καὶ ἕμερον. Ἐχει δὲ καὶ τὸ συμπλεγμα τοῦτο ὕψος 0,15, συμπεριλαμβανομένης τῆς βάσεως, καὶ τοῦ ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς τῆς Ἀφροδίτης ἀνερχομένου στομίου τοῦ ἀγγείου. Ἀμφότερα δὲ τὰ συμπλέγματα εἰσι κατὰ τε τὴν τέχνην, ἔκφρασις καὶ ποικίλον χρωματισμόν τὰ ἄριστα ἐκ τῶν μέχρι τούδε (ἀπὸ τοῦ 1872) ἐν τοῖς τάφοις Τανάγρας εὐρεθέντων. Εἰσὶ δὲ γνήσια καὶ ἀπηλλαγμένα πάσης νοθείας. Καὶ ἐκ τούτων δύνανται νὰ κρίνωσιν ἀσφαλῶς οἱ ἐπιστήμονες μέχρι τίνος βαθμοῦ τελειότητος ἔφθασεν ἡ τέχνη τῆς κατασκευῆς τῶν πηλίνων εἰδωλίων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν. Αἱ μορφαὶ τῶν συμπλεγμάτων δὲν εἶναι εἰκόνες, ὡς ἐπὶ τῶν ἀγγείων, ἀλλ' ἀνάγλυπτοι, λίαν προεξέχουσαι.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ τε συμπλέγματα ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα τὰ μετ' αὐτῶν εὐρεθέντα κτερίστατά εἰσιν εἰσέτι ὑγρὰ καὶ δύνανται κατὰ τὴν μετακόμισιν νὰ ὑποστῶσι βλάβας, θέλουσιν ἀποσταλῆ αὐτόσε (ἢ καὶ συνοδευθῶσιν ὑπ' ἐμοῦ) τὴν ἐρχομένην πέμπτην ἢ παρασκευὴν τῆς ἐρχομένης ἐβδομάδος.

Ἐν Σχηματάρι Τανάγρας τῇ 8 Ἀπριλίου 1881.

Ὁ Ἐφορος τῶν ἀρχαιοτήτων

Π. ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ.

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας.

Τῆ 16 Μαρτίου ἠρξάμην τῶν ἐνταῦθα ἐργασιῶν πρὸς ἐκκαθάρισιν τοῦ θεάτρου. Ἡ ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ φυέντων ἀγρίων δένδρων ἐκκαθάρσις διήρκεσεν ἕξ ἡμέρας. Ἐκλιπόντων ὅμως τῶν δένδρων τούτων, ἐξεπλάγην ἰδὼν αἴφνης ὅτι ἐλάχιστον μέρος τῆς ὅλης πρὸς τὴν ἐκκαθάρσιν ἐργασίας εἶχε γείνει. Ἐξ ὧσων εἶχον πληροφοριῶν καὶ ἐξ ὧσων εἶχον ἀναγνώσει ἐν βιβλίοις, ἐγνώριζον μόνον ὅτι τὸ κοῖλον τοῦ θεάτρου εἶχε μεταβληθῆ εἰς δάσος. Τοῦτο ὅμως ἐλάχιστον ἦτο σχετικῶς πρὸς τὰ ἐπικαλύπτοντα αὐτὸ χώματα, ἅτινα ἀπὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων καταρρέυσαντα ἐκ τοῦ Κυνορτίου ὄρους ἔνεκα ἀποκοπῆς ξυλείας καὶ ὑετῶν, καθὰ φαίνεται, πολλὰ ἐδώλια ἀφανῆ ἐποίησαν, ἐπὶ τῶν ἀνωτάτων δὲ μάλιστα εἰς ὕψος ἐνὸς μέτρι δὺο μέτρων ἐπεκάθησαν. Μόνον κατὰ τὰ ἄκρα δὲν κατέπεσε χῶμα· ἐνταῦθα ὅμως ἐφύησαν ὑπὸ τὰ ἐδώλια δένδρα, ἅτινα διελθόντα διὰ τῶν ἀρμογῶν τῶν λίθων οὐ μόνον ἐξετόπισαν, ἀλλὰ καὶ συνέτριψαν πολλοὺς αὐτῶν. Ἐκ τούτου δὲ καὶ κατέπεσαν ἀμφοτέρα τὰ κέρατα σὺν τῷ συγκατοῦντι αὐτὰ τοίχῳ, ὧν οἱ λίθοι τῆδε ἀκέϊσε διεσκορπισμένοι κείνται. Τὰ λοιπὰ δὲ δένδρα τὰ ἐν τῷ κοίλῳ δὲν ἐβλαψαν καθόλου τὰ ἐδώλια, διότι εἶχον φυῆ οὐχὶ ἐν τῷ ὑπ' αὐτὰ ἐδάφει, ἀλλ' ἐν τῷ καταρρέυσαντι καὶ ἐπικαθημένῳ χῶματι· οὕτω δὲ καὶ ἐξερριζώθησαν ἐντελῶς ἄνευ φόβου μήπως ἀναβλαστήσωσι. Διτηρήθησαν δὲ ἐνταῦθα τὰ ἐδώλια ἐν καλλίστῃ καταστάσει, ἅτε ὑπὸ τὰς ρίζας τῶν δένδρων κείμενα. Οὕτω τὰ καταρρέυσαντα χώματα μεγάλως ὠφέλησαν ἂ κατεπλάκωσαν ἐδώλια· διεφύλαξαν δ' αὐτὰ καὶ ἐξ ἑτέρας φθορᾶς. Οἱ ποιμένες δηλ. ἔθετον κατὰ καιροὺς πῦρ εἰς τὰ ἐν τῷ κοίλῳ δένδρα, καὶ ἐκ τούτου πολλὰ ἀσκεπῆ ἐδώλια ἐβλάβησαν, τινὰ μὲν συντριβέντα, τινὰ δὲ ἀπολέσαντα τὸ τοῦ λίθου χρώμα καὶ μέλανα γενόμενα· τοιαύτην ὅμως βλάβην, ἐννοεῖται, ὅτι δὲν ὑπέστησαν τὰ ὑπὸ τῶν χωμάτων κεκαλυμμένα.

Οὕτως εἶχε τὸ κοῖλον μετὰ τὴν ἐκρίζωσιν καὶ ἀποκοπὴν

τῶν δένδρων. Ὑπελείπετο ἄρα ἡ κυρία καὶ μεγάλη ἐργασία, ἢ ἀπὸ τῶν χωμάτων ἐκκαθάρσεις αὐτοῦ, ἧς καὶ ἠρξάμεν παρρηθὺς· ἐκαθάρισα δὲ μέχρι χθὲς τὰς ὀκτῶ ἀνωτάτας σειρὰς ἐδωλίων. Ἡ περαιτέρω ἐργασία θὰ προβαίνει ταχύτερον, διότι ἐν τοῖς κατωτέροις ἐδωλίοις τὰ χώματα εἶνε πολὺ ὀλιγώτερα.

Ἐν Λιγουριῷ, τῇ 9 Ἀπριλίου 1881.

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας.

Τῇ τετάρτῃ τοῦ Πάσχα (15 Ἰσταμένου) ἐπανέλαβον τὰς ἔνεκα τῶν ἑορτῶν διακοπείσας ἐργασίας, ἐξακολουθήσας τὴν ἐκχωσιν καὶ ἐκκαθάρσιν τοῦ κοίλου. Προέβη δὲ ἡ ἐργασία αὕτη μέχρι τῆς 20^{ης} σειρᾶς ἐδωλίων. Συγχρόνως ὅμως ἀπεκάλυψα διὰ τάφρου ὑπεράνω τῆς ἄκρας δυτικῆς κερκίδος τὰ θεμέλια τείχους, ὅπερ θὰ περιέβαλλεν ὀλόκληρον τὸ κοῖλον. Τὸ θέατρον ἄρα εἶχεν ἐνταῦθα δρόμον, ὃ ἐστὶ διάζωμα. Τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην μετὰ χαρᾶς ἀναγγέλλω ὑμῖν, διότι δι' αὐτῆς συλλαμβάνομεν πληρεστάτην ἔννοιαν τῆς τοῦ θεάτρου μορφῆς καὶ διατάξεως· τοῦτο δὲ μέγα κέρδος, καθότι τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου, τὸ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαιότητι ἐπιφανές, ὡς ἔργον τῶν καλλίστων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης χρόνων, καὶ δὴ ἐπισήμου τεχνίτου, θέλει ἀποτελεῖ ἀπὸ τοῦδε τὸ ἀσφαλέςτατον ὄρημητήριον πρὸς ἀναπαράστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου καὶ τὴν πρωτίστην πηγὴν τῶν περὶ αὐτοῦ γνώσεων ἡμῶν.

Ἐχει δὲ τὸ θέατρον μετὰ τὴν 20^{ην} σειρὰν ἐδωλίων καὶ ἕτερον διάζωμα, διαιροῦν τὸ κοῖλον εἰς ἀνώτερον καὶ κατώτερον τμήμα, καὶ ὃν ἐντελῶς κατακεχωσμένον. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξεχώθησαν καὶ ἐκκαθαρίσθησαν ἤδη ἐντελῶς, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἶπον, αἱ εἴκοσι πρῶται σειραὶ ἐδωλίων, ἧτοι τὸ ἀνώτερον τοῦ κοίλου τμήμα, ἄρχομαι ἀπὸ τῆς αὔριον τῆς ἐκχώσεως καὶ ἐκκαθαρίσεως τοῦ διαζώματος τούτου.

Τελευταῖον δὲ ἀναφέρω ὑμῖν, κ. Πρόεδρε, τὴν εὐχάριστον

ἐπίσης εἶδῃσιν, ὅτι σώζεται καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ θεάτρου, ἧς ἀπεκάλυψα διὰ τάφρου μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου. Τὴν τάφρον ταύτην ἠνοίξα τὸ μὲν ἵνα μάθω ἂν σώζεται ἡ σκηνή, τὸ δὲ ἵνα ἐξερευνησῶ τὸν πρὸ τῆς ὀρχήστρας χῶρον, καὶ οὕτω ρίψω τὰ ἐκ ταύτης χῶματα, ὅπου δεῖ.

Ἐν Λιγουριῶ, τῇ 26 Ἀπριλίου 1884.

Ὁ Ἐφορὸς τῶν κατὰ τὰς νήσους ἀρχαιοτήτων

Π. ΚΑΒΑΛΙΑΣ.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΟΡΧΟΜΕΝΩ ΤΗΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ.

Ὁ διδάκτωρ κ. Ἐ. Σχλίεμαν, λαβὼν κατὰ τὸν παρελθόντα νοέμβριον τὴν ἀδειαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἐνεργήσῃ ἐν Ὀρχομενῶ τῆς Βοιωτίας ἀνασκαφάς, ἐπεχείρησεν ἀμέσως τότε τοιαύτας εἰς διάφορα μέρη ἐξορύξας πολλὰ φρέατα πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους· ἀλλ' ἔνεκα τοῦ χειμῶνος διακόψας τὰς ἐργασίας, ἀπῆλθε πάλιν περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος μαρτίου εἰς Ὀρχομενὸν μετὰ τοῦ κ. Π. Εὐστρατιάδου, γενικοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων, καὶ ἀπεπεράτωσε τὴν ἀνασκαφὴν καὶ ἔρευναν τοῦ ἐκεῖ γνωστοῦ παναρχαίου τάφου, τοῦ τε ἐξω μείζονος καὶ τοῦ ἐσωτέρου ἐλάσσονος. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης ἐγένετο γνωστὸν, ὅτι ὁ τάφος οὗτος ἦτο ἤδη πρὸ πολλῶν αἰῶνων σεσυλημένος· διὸ οὐδὲν μὲν λόγου ἄξιον κτερισμα εὗρεθῆ ἐν αὐτῷ· πολλὰ δὲ ἐξ ἐγγχωρίου λευκοῦ λίθου πλάκες (4 μ. μήκους, 0,80 πλάτους καὶ 0,30—40 πάχους), καλύπτουσαι τὰς πλευρὰς καὶ τὴν ὀροφὴν τοῦ ἐσωτέρου μικροῦ τάφου· πᾶσαι κεκοσμημέναι δι' ἐξοχόντων ἀναγλύφων τῆς προϊστορικῆς τέχνης. Τούτων ἔκτυπα λαβὼν ὁ κ. Σχλίεμαν μελετᾷ νὰ ἐκδώσῃ προσεχῶς μετὰ περιγραφῆς ἀκριβοῦς τοῦ τάφου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὗρεθέντων.

ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΔΙΚΩΝ ΜΟΜΦΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,

ὡς κωλυούσης ἀλλοφύλους ν' ἀνασκάπτωσι πρὸς ἀνεύ-
ρεσιν ἀρχαίων καὶ γὰ μεταφέρωσιν αὐτὰ εἰς
τὰ τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης μουσεῖα.

Πολλάκις ἐν ἐπιστημονικοῖς καὶ πολιτικοῖς περιοδικοῖς καὶ
ἐν τισι συγγράμμασι περιηγητῶν Εὐρωπαϊῶν¹⁾ ἀνέγνωμεν μομ-
φὰς καθ' ἡμῶν, ὡς μὴ συγχωρούντων παντὶ ν' ἀνασκάπτῃ ὅπου
τῆς Ἑλλάδος βούλεται πρὸς ἀνεύρεσιν ἀρχαιοτήτων, νὰ ἐξάγῃ
αὐτὰς κατ' ἀρέσκειαν ὅπου θέλει, καὶ νὰ ἐμπορεύηται ἐλευθέ-
ρως ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τῆς ποθητῆς ταύτης ἐλευθε-
ρίας πρόσκομμα εὐρίσκοντες οἱ ἡμᾶς μεμφόμενοι τὸν ἀρχαιολο-
γικὸν ἡμῶν νόμον, ὃν σοφοὶ καὶ φίλοι τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλ-
λάδος ἀλλοδαποὶ ἄνδρες συνέταξαν, καὶ ἡμεῖς ὡς πολῦτιμον
φρουρὸν τῶν κειμηλίων τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἐν ἰσχυρῇ τηροῦ-
μεν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἡμετέρας αὐτονομίας, καὶ θέλομεν τη-
ρεῖ δια παντὸς, ἐν ὅσῳ εὖ φρονοῦμεν, καταφέρονται σφοδρῶς
κατ' αὐτοῦ καὶ ἀντικρυς βάρβαρον νομοθέτημα ἀποκαλοῦσι.

Οἱ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν λέγοντες ποθοῦσιν, ὡς εἰκὸς, νὰ θέ-
σωσι καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τὴν γείτονα Τουρ-
κίαν, ὅπου δεσπόζει ἡ ποθητὴ αὕτη ἐλευθερία, λαμβάνοντος
ἐκάστοτε παντὸς ἰσχυροῦ διπλωμάτου ἢ καὶ ἰδιώτου πλουσίου,
δυναμένου νὰ φιλοδωρῇ τοὺς Τούρκους ἀφειδῶς, τὴν ἄδειαν νὰ
ἀνασκάπτῃ ὅπου τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους θέλει, καὶ νὰ μετα-
φέρῃ ἀκωλύτως τὰ ἀνευρεθέντα ὅπου ἀρέσκεται, διαχειριζό-
μενος ταῦτα ὡς ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα. Τοιαύτη ἀδεία ἀφηρπάγη-
σαν ἐξ Ἑλλάδος πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς βανδαλικῶ
μάλιστα τῷ τρόπῳ τὰ πολῦτιμα τοῦ Παρθενῶνος ἀγάλματα
καὶ ἀνάγλυφα, τὰ ἐξ Αἰγίνης καὶ Φιγαλείας, καὶ ἄλλα ἄλλο-

1) Τούτων τελευταῖος εἶναι ὁ κ. Gabriel Charmes, ὅστις ἐπισκε-
φθεὶς τὴν Ὀλυμπίαν ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων
πρὸ μηνὸς πικρὰς μομφὰς κατὰ τῶν ἀποδοκιμασάντων κατ' αὐτὸν τὴν
περὶ ἀνασκαφῆς τῆς Ὀλυμπίας συνθήκην Γερμανίας καὶ Ἑλλάδος.

θεν, ἃ κερδοσκόποι διπλωμάται καὶ λόγιοι ἀπεμπόλησαν εἰς Κυβερνήσεις. Καὶ σήμερον δὲ ἔτι ἀκούομεν ὅτι τοιαύτη ἀδεία καὶ ὁμοίῳ περίπῳ τρόπῳ ἀνασκάπτονται πολλαχοῦ τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους ἀρχαιότητες, καὶ ἀποσπώμεναι τοῦ οἰκείου αὐτῶν χώρου μεταφέρονται εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης μουσεῖα πρὸς κόσμον βεβαίως τούτων καὶ πρὸς γνῶσιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας. Τοιαύτη ἦτο ἡ τύχη ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἐκ Σαμοθράκης εἰς Βιέννην ἀποκομισθειῶν ἀρχαιοτήτων, τοιαύτη ἡ τῶν ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Παρισίους¹⁾, καὶ τελευταῖον ἡ τῶν ἐκ Περγάμου εἰς Βερολίνον. Παραλείπομεν ἄλλας ἀρχαιότερας ὁμοίας φύσεως ἐπιχειρήσεις· διότι οὐδόλως προτιθέμεθα νὰ συγγράψωμεν πλήρη ἱστορίαν νέων διαρπαγῶν, οἷας οἱ ἰσχυροὶ Ῥωμαῖοι ἐξετέλουν ἐν Ἑλλάδι, ἀφ' οὗτου ἐγένοντο κύριοι αὐτῆς, μεταφέροντες πρὸς κόσμον τῆς πόλεως καὶ τῶν οἰκιῶν καὶ ἐπαύλεων αὐτῶν ὅσα ἐδύναντο νὰ μετακομίσωσιν. Αἱ σήμερον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐκτελούμεναι διαρπαγαὶ ἔχουσι τοῦτο τοῦλάχιστον παρήγορον, ὅτι οἱ διενεργοῦντες αὐτὰς ἐκτιμῶσι προσηκόντως τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, καὶ μεταφέροντες τὰ ἀνευρισκόμενα κα-

1) "Ὅτι τοιαῦται πράξεις ἀποδοκιμάζονται ὑπὸ τῶν εὖ φρογούντων ἀπόδειξις αἱ δύο ἐπόμεναι ἐπιστολαὶ ἀρχιτεκτόνων Γάλλων, σταλεῖσαι πρὸς τὸν ἡμέτερον ἀρχιτέκτονα κ. Δ. Καυτανζόγλον καθ' ὃν χρόνον κατεστράφη ἡ ἐν Θεσσαλονίκη στοὰ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς μετεκομίσθησαν εἰς Παρισίους πρὸς αἰώνιον τιμὴν τῶν ἐκτελεσάντων τοιαύτην βανδαλικὴν πράξιν Γάλλων ἀρχαιολόγων. Ἔχει καὶ ἡ ἐπιστήμη Ἑριννῶς!

«Paris, 12 Janvier 1865.

«Mon cher Lysandre Castangiole.

«... Tu as bien raison a propos du portique de Salonique. Il devait être admirable sur le sol du royaume d'Alexandre; là les défauts n'en étaient pas; à Paris s'il y en a, ils seront immenses, et le monument aura peu d'intérêt. J'admets ton idée d'acquisition et de conservation sur le sol par le gouvernement Français, et un moulage pour nos musées. Nous sommes en cela plus barbares que les Anglais. Ils pouvaient penser sauver des ravages du temps et de la barbarie de

θιστώσιν αὐτὰ προσιτὰ τοῖς ἀρχαιολόγοις καὶ παντὶ φιλοκάλῳ· ὥστε ἐντεῦθεν κερδαίνει ἡ ἐπιστήμη.

Οἱ θέλοντες ὁμῶς νὰ νομιζῶσι διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὴν Ἑλλάδα *Μυσῶν Λείαν*, ὡς τὴν Τουρκίαν, ἀδικοῦσι καὶ αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς. Ἡ Τουρκία οὐδὲν κοινὸν ἔχει οὐδὲ δύναται νὰ ἔχη ἐν τούτῳ μὲ τὴν Ἑλλάδα, οὐδὲ ἀνάγκη εἶναι νὰ δεῖξωμεν τὰς διαφορὰς· ἀρκεῖ ἡμῖν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Ἑλλάς οὐ μόνον σώζει καὶ ἐκτιμᾷ προσηκόντως τὰ ἐν αὐτῇ ἀρχαῖα μνημεῖα, οὐ μόνον σέβεται καὶ συντηρεῖ αὐτὰ κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ ἀναζητεῖ ὅθεν δύναται, ἀλλὰ καὶ συλλέγει εἰς μουσεῖα καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν σοφῶν ἔχει ἐκτεθειμένα, καὶ ὅλαις δυνάμεσι προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ αὐτὰ προσιτὰ παντὶ ἐπιστήμονι. Δὲν δύναται μὲν νὰ ἐκτελέσῃ ταχέως καὶ δεόντως πάνθ' ὅσα βούλεται πρὸς σωτηρίαν καὶ συντήρησιν καὶ χρυσιμότητα τῶν ἀρχαίων, ἐξετέλεσεν ὁμῶς ἀπὸ τινος χρόνου πολλὰ ἀναλόγως τῶν μέσων αὐτῆς καὶ τῶν γνώσεων τῶν εἰς αὐτὰ ἀσχολουμένων Ἑλλήνων λογίων, ἃ ὁμολογοῦσιν οἱ ἀμερολήπτως κρίνοντες τὰ ἡμέτερα. Ἡ Ἑλλάς εἶναι ἐν τούτοις τοσοῦτον ἀνεκτικῆ, ὥστε οὐδένα οὐδέποτε ἐκώλυσε νὰ ποιήσῃ ἐρεύνας καὶ

Turcs et des touristes d' admirables chefs-d'œuvre de la statuaire grecque. Nons, nous n'avons pas d'excuses.

Un temps viendra peut être où l'on restituera ces objets aux pays qui comme Athènes auront été rendus à la civilisation.»

«12 Janvier 1865.

«Mon cher Monsieur Lysandre Castangiogle.

«Je vous envoie un article des Débats qui a trait à l'affaire du portique de Salonique. Vous y verrez que l'Empereur n'y est pour rien et que l'affaire est toute privée, pour ainsi dire, et je puis vous l'assurer. Votre lettre a reveillé mes douleurs causées par l'effet de cet enlèvement. J'en ai été malade. Il serait trop long de vous expliquer comme toute cette affaire s'est enchainée, mais soyez certain que l'Empereur n'y est pour rien. Au reste la France n'a pas l'habitude de depouiller les pays étrangers. Et les monuments transportés à Paris sous le

ἀνασκαφὰς κατὰ βοόλησιν. Πᾶσι μάλιστα ἰδιώταις ἀλλοφύλοις, μὴ ἔχουσιν ἄφθονα τὰ πρὸς ἀνασκαφὰς μέσα, ἐχορήγησεν αὐτοῖς οὐκ ὀλίγα χρήματα. Καὶ κατ' ἐνιαυτὸν δαπανᾷ ἤδη εἰς συλλογὴν ἀρχαίων, εἰς ἀνασκαφὰς καὶ εἰς οἰκοδομὴν μουσείων καὶ συντήρησιν αὐτῶν μυριάδας καὶ ἑκατοντάδας χιλιάδων οὐκ ὀλίγας· πλειότερας βεβαίως ἢ ὅσα συγχωροῦσι τὰ χρηματικά αὐτῆς μέσα, ἐν ᾧ χρόνῳ μάλιστα ὀφείλει τὰ πάντα νὰ παρασκευασθῆ πρὸς συγκρότησιν πολιτείας εὐκόσμου καὶ καλῶς συντεταγμένης.

Ἡ Ἑλλάς ἔχει καὶ τοῦτο, *ἰδιάζον* ἴσως αὐτῇ μόνῃ, ὅτι χάριν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐλευθέρας ἀσκήσεως αὐτῆς οὐδὲν δικαίωμα προτεραιότητος τηρεῖ ἑαυτῇ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν παντὸς ἀρχαίου μνημείου· διότι, ὅτι καὶ ἂν εὔρη, ἐκθέτει εὐθὺς τοῦτο εἰς τὴν μελέτην παντὸς λογίου ἀλλογενοῦς καὶ ἰθαγενοῦς ἀδιακρίτως· ἐν ᾧ χρόνῳ βλέπομεν ὅτι καὶ Κυβερνήσεις σοφαὶ περιορίζουσιν ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν ἐλευθέραν μελέτην τῶν ἀνευρισκομένων ἢ ὅπωςδήποτε ἀποκτωμένων ὑπ' αὐτῶν ἀρχαίων, διότι θέλουσι νὰ ἔχουσιν αὐταὶ πρῶται ἐφ' ὅσον χρόνον ἀρέσκει αὐταῖς τὴν τιμὴν τῆς εὐρέσεως καὶ πρώτης δημοσιεύσεως.

Ἐν ᾧ δὲ αὕτη οὐδὲν ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τηρεῖ ἑαυτῇ ἐπὶ τῶν ἀνευρισκομένων ἀρχαίων, συγχωροῦσα ἐνίοτε παντὶ ἀλλοφύλῳ πρῶτῳ τὴν μελέτην καὶ δημοσίευσιν αὐτῶν, δεσμεύει μάλιστα αὐτῇ ἑαυτὴν καὶ τὴν τῆς ἀνευρέσεως τιμὴν ἀνέχεται νὰ στερηθῆ, ὅταν ἀλλόφυλός τις αἰτήσῃ νὰ ἀνασκάψῃ

---

premier Empire, direz vous. C'est vrai, mais c'était alors de conquêt. L'Empereur actuel qui a acheté le Palatin de Rome veut qu'on y laisse presque tout ce qu'on y trouve. Ceci est l'antithese de son oncle.

Ne reparlons plus des pauvres Incantados, tout cela m'a fait et me fait une grand peine et surtout ne croyez pas et ne dites pas que nous sommes des Vandales. La Grèce, et parlâ j'entends toute la Grèce, n'a pas de meilleure amie que la France. . . . Je crois que la sympathie de la France n'a pas été deracinée. Ainsi donc il ne s'agit pas d'exercer du Vandalisme; croyez le bien».

που τῆς χώρας αὐτῆς ἰδίαις δαπάναις, παραχωρῶν αὐτῇ τὰ ἀνευρισκόμενα. Ἀπόδειξις τοῦ λόγου ἡ ἐν Ἀθήναις γερμανικὴ σχολή, ἣτις αἰτήσασα πρὸ διετίας νὰ ἀνασκάψῃ τὸν παρὰ τὸ Μενίδιον (Ἀχαρνάς) ἀρχαῖον τάφον, ἀνέσκαψε τοῦτον ἀδεία τῆς Κυβερνήσεως, προτιμηθεῖσα καὶ αὐτῆς τῆς ἀρχαιολογικῆς ἡμῶν εταιρίας, ἣτις εἶχεν αἰτήσει παρὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀνασκαφὴν αὐτοῦ ἰδίαις δαπάναις. Καὶ Κυβέρνησις καὶ εἰσαγγελία ἐπροτίμησαν νὰ παραχωρήσωσιν αὐτῇ τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην, ὅπως δεῖξωσιν ὅτι ἐν ἀρμονίᾳ καὶ φιλίᾳ συνεργάζονται Γερμανοὶ καὶ Ἕλληνες ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης. Ὅθεν οἱ μὲν Γερμανοὶ κατέβαλον τὴν τῆς ἀνασκαφῆς δαπάνην καὶ τὴν τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς τοῦ τάφου τούτου περιγραφῆς καὶ ἀπεικονίσεως, ἡ δὲ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐδαπάνησεν ἔτι πλείονα πρὸς ἀγορὰν τοῦ ἀγροῦ ἔνθα ὁ τάφος, καὶ πρὸς ἐπισκευὴν καὶ συντήρησιν καὶ φρούρησιν αὐτοῦ. Τὰ δὲ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης προελθόντα ἔργα τῆς παναρχαίας τέχνης ἐξέθηκε πρὸς μελέτην παντὸς ἐν τῷ Μυκηναίῳ μουσεῖῳ.

Ἄλλη ἀπόδειξις τῆς ἐλευθεριότητος τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ἀκωλύτῳ ἀναζητῆσει ἀρχαίων ὑπὸ ἀλλοφύλων εἶναι ὁ διδάκτωρ κ. Σχλίεμαν, εἰς ὃν συνεχωρήθη δικαίωμα ἀνασκαφῆς ὅπου ἠθέλησε καὶ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τῆς πρώτης ἐκδόσεως παντὸς ὑπ' αὐτοῦ εὐρεθέντος ἀρχαίου, οὐδὲν ὅμως δικαίωμα ἰδιοκτησίας ἐπ' αὐτοῦ. Πᾶς δὲ γινώσκει, ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀνευρεθέντα ἐν Μυκῆναις καὶ ὅπου ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐξετέλεσεν οὗτος ἀνασκαφὰς, κατετέθησαν προσηκόντως ἐν συλλογῇ καὶ εἰσὶ προσιτὰ παντὶ λογίῳ ξένῳ καὶ ἐγγχωρίῳ πρὸς τιμὴν τοῦ ἀνευρόντος καὶ ὠφέλειαν τῆς ἐπιστήμης.

Οἱ μεμφόμενοι φέρουσι καθ' ἡμῶν τὴν μετὰ τῆς Γερμανίας σύμβασιν καὶ τὸν ἀρχαιολογικὸν πρὸ πάντων νόμον. Ἰδωμεν κατὰ πόσον ἔχουσι δίκαιον καὶ ἐν τούτοις.

Ἡ Ἑλλὰς ἐδέχθη ὅπως δῆποτε τὴν ῥηθεῖσαν συνθήκην καὶ ἐξετέλεσεν αὐτὴν εἰλικρινῶς, ὑποβληθεῖσα μάλιστα εἰς δαπάνας ἕνεκα ταύτης οὐ μικρὰς, διότι καὶ ὁδὸν πρὸς τὴν Ὀλυμ-

πίαν ἀμαξίτην ἔστρωσε καὶ προσωπικὸν οὐκ ὀλίγον μισθοδοτεῖ πρὸς φύλαξιν καὶ συντήρησιν τῶν ἀρχαιοτήτων, καὶ μουσεῖον ἀξιοπρεπὲς ἐτοιμάζεται νὰ κτίσῃ. Ὁμολογοῦμεν ὅτι αἱ δαπάναι αὗται ἔδει μὲν νὰ γένωσιν ποτε χάριν ἡμῶν αὐτῶν, ἐγένοντο ὅμως νῦν χάριν τῶν ἀνασκαφῶν τούτων καὶ ἐν καιροῖς, καθ' οὓς τὰ οἰκονομικὰ ἡμῶν οὐδεμίαν τοιαύτην πρόωρον δαπάνην συγχωροῦσιν ἡμῖν, στερουμένοις ἔτι ὁδῶν πρωτίστης ἀνάγκης καὶ χρησιμότητος. Ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἀπέκρουσε λοιπὸν τὴν σύμβασιν αὐτήν, ἀλλ' ἐδέχθη δι' οὓς λόγους αὐτὴ οἶδε καὶ ἐξετέλεσεν αὐτήν. Ἀντέστησαν δὲ κατὰ τῆς παραδοχῆς ὄρων τινῶν αὐτῆς ἰδιῶται, ἡ ἀρχαιολογικὴ ἡμῶν ἐταιρεία, οὐχὶ διότι δὲν ἤθελον νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ τῆς Ὀλυμπίας ἀνασκαφὴ δαπάναις τῆς γερμανικῆς Κυβερνήσεως καὶ πρὸς ὠφελειαν τῆς ἐπιστήμης— τοσοῦτον μωρὸς οὐδεὶς ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχει, ἵνα ἀποκρούσῃ τοιαύτας αἰτήσεις— ἀλλὰ διότι ἐζητεῖτο δεκαετὲς ἀποκλειστικὸν προνόμιον ὑπὲρ τῆς Γερμανίας, ὅπερ αὐτὴ ἡ Ἑλλάς δὲν τηρεῖ ἑαυτῇ ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς ἀνευρισκομένων ἀρχαιοτήτων· δι' οὗ προνομίου μόνη ἡ Γερμανία ἐλάμβανε τὸ δικαίωμα οὐ μόνον νὰ μελετᾷ, νὰ περιγράψῃ καὶ ἐκδίδῃ τὰς ἀνευρεθησομένας ἀρχαιότητας ἐπὶ δεκαετίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ λαμβάνῃ μήτρας καὶ ἐκμαγεῖα ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ παντὸς πρὸς τούτοις ἄλλου, ὃ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἤθελον ἀνακαλυφθῇ ἐν Ἑλλάδι παρ' οἰουδήποτε καὶ ὅπουδήποτε. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἡμῶν ἐταιρεία ὑπέδειξεν, ὅτι διὰ τοῦ προνομίου τούτου δυνατὸν νὰ προέλθωσιν εἰς τὸ δεκαετὲς τοῦτο χρονικὸν διάστημα δυσχέρειαι, ἂν καὶ ἄλλη τις Κυβέρνησις πλὴν τῆς γερμανικῆς αἰτήσῃ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅροις νὰ ἐνεργήσῃ ἀνασκαφὰς εἰς ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος· διότι τότε ὄφειλεν αὕτη σύμφωνα τῇ συνθήκῃ νὰ συγχωρήσῃ τοῖς Γερμανοῖς νὰ ἀπεικονίσωσι, περιγράψωσι καὶ ἐκδώσωσι πᾶν ὅ,τι εὔρη ἐν τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι ἄλλη τις Κυβέρνησις ἢ καὶ ἰδιώτης. Εὐτυχῶς δὲν ἐπαρουσιάσθη ἡ περίστασις αὕτη· ἀλλ' ἂν ἐπαρουσιάζετο; Ἄν καὶ ἄλλη Κυβέρνησις φίλη τῆς Ἑλλάδος ἐζῆτει τὸ αὐτὸ προνόμιον, ἠδύνατο ἡ Ἑλλάς ν' ἀρνηθῇ αὐτό;

ἠδύνατο νὰ μεροληπτῆ μόνον ὑπὲρ τῆς Γερμανίας ; Μὴ ἀρνού-
 μένη δὲ δὲν θὰ περιεπλέκετο εἰς δεινὰς συνεπειάς ; Οἱ ἀπο-
 κρούσαντες τὸ προνόμιον τοῦτο Ἕλληνες ἔλεγον ὅτι διὰ τοῦ
 ὑπάρχοντος ἀρχαιολογικοῦ νόμου δύνανται οἱ Γερμανοὶ νὰ ἐπι-
 χερήσωσιν ἀνασκαφὰς ὅπου τῆς Ἑλλάδος βούλονται, ὅπως καὶ
 Γάλλοι ἐξετέλεσαν τοιαύτας πρότερον ἐν Ἐλευσίνι καὶ Δελ-
 φοῖς καὶ τελευταῖον ἐν Δήλῳ, ὅπως καὶ πᾶς ἄλλος Ἕλλην καὶ
 ἀλλόφυλος ἐξετέλεσε τοιαύτας τηρῶν τὰ τοῦ νόμου. Πρὸς τί
 λοιπὸν ἡ ἀνάγκη προνομίων, ἀφοῦ ὁ βουλόμενος δύναται ν' ἀνα-
 ζητῆ ἀρχαῖα ὅπου τῆς Ἑλλάδος θέλει πρὸς ὄφελος τῆς ἐπιστή-
 μης ; Ἀλλὰ δυνατὸν νὰ ἀντιτάξωσιν οἱ ἀντιλέγοντες, ὅτι οὐδεὶς
 δαπανᾷ ἀνευ ἰδίας ὠφελείας, οὐδεὶς θέλει ν' ἀνευρίσκῃ καὶ νὰ
 δωρῆται τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἄς εἴπωσιν
 ἡμῖν οἱ ταῦτα διῶχυριζόμενοι, ποῦ τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης συγ-
 χωρεῖται ἀλλοδαποῖς νὰ ἀναζητῶσιν οἰαδήποτε ἐγχώρια ἀρχαῖα
 καὶ νὰ μεταφέρωσιν ὅπου βούλονται τὰ ἀνευρεθέντα ;

Πᾶσα Κυβέρνησις θέλει βεβαίως νὰ πλουτίξῃ ὅπως δύναται
 τὰ ἴδια μουσεῖα πρὸς τιμὴν ἑαυτῆς καὶ ὠφέλειαν τῆς ἐπιστή-
 μης. Ἀλλὰ διὰ τί ἀρνοῦνται τοῦτο εἰς τὴν Ἑλλάδα, μέμφον-
 ται δὲ αὐτὴν μὴ συγχωροῦσαν τὰ ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς ἀνευρι-
 σκόμενα νὰ ἐξέρχωνται εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ; Δὲν δικαιούται
 καὶ αὕτη νὰ πλουτίξῃ τὰ ἴδια μουσεῖα πρὸς τιμὴν ἑαυτῆς καὶ
 ὠφέλειαν τῆς ἐπιστήμης ; Ἀλλὰ, λέγουσιν, ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει
 χρήματα νὰ δαπανήσῃ ἀμέσως πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ἔργων τῆς
 τέχνης· ἡ ἐπιστήμη ὅμως θέλει ἀμέσως νὰ ἀνεύρῃ καὶ μελε-
 τήσῃ αὐτά. Ἐν τοῖς εἰρημένοις, νομίζομεν, εὔρηται ἡ ἀναίρεσις
 καὶ ταύτης τῆς ἐνστάσεως. Ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε ἠρνήθη εἰς τοὺς
 σπεύδοντας νὰ ἀναζητήσωσιν ἀρχαῖα καὶ ἀπεικονίσωσι καὶ ἐκ-
 δώσωσιν καὶ ἐκμαγεῖα λάβωσιν ἀπ' αὐτῶν ὅσα βούλονται. Αὐτὴ
 κωλύει μόνον τὴν ἐκ τῆς χώρας τῆς ἐξαγωγὴν αὐτῶν, διότι
 ταῦτά εἰσι κτήματα αὐτῆς, καὶ θέλει αὐτὴ νὰ τὰ ἔχῃ ἐν τοῖς
 μουσεῖοις τῆς, δι' ὃν λόγον καὶ οἱ ἄλλοι θέλουσι νὰ ἔχωσιν αὐτὰ
 ἐν τοῖς ἰδίοις μουσεῖοις. Τίς δὲ δύναται δικαίως νὰ μεμφθῆ διὰ
 τοῦτο τὴν Ἑλλάδα ;

Ἡ Ἑλλάς λέγει εἰς πάντα ἀλλόφυλον ἔλθε, ἀνάσκαψον ὅσον τάχιον δύνασαι, γνωστοποίησον διὰ τοῦ τύπου καὶ ὅπως ἄλλως θέλεις τὰ ἀνκαλυφθέντα, ἔχε τὴν ἐκ τούτου τιμὴν σὺ, ἀλλὰ δὲν συγχωρῶ νὰ παραλάβῃς καὶ μεταβιβάσῃς ἀλλαχοῦ. Θέλω ἐγὼ νὰ ἔχω αὐτὰ, διότι εἶναι κτῆμά μου. Εἰς πάντα ὅμως συγχωρῶ νὰ μελετᾷ καὶ ἐξετάζῃ αὐτὰ ἐν τοῖς μουσείοις μου ἃ ἔχω παντὶ προσιτά. Ἀλλ' ἕκαστος τῶν ἀλλοφύλων, ἀντιτάσσοις, θέλει νὰ ἔχη αὐτὰ πλησίον του νὰ τὰ ἐξετάζῃ ἐν ἀνέσει καὶ ἀνεξόδως, ὁ Γάλλος ἐν Παρισίοις, ὁ Γερμανὸς ἐν Βερολίνῳ, ὁ Ἀγγλος ἐν Λονδίνῳ. Τότε ὅμως εἰς τίνα τούτων νὰ τὰ πρωτοδώσῃ ἡ Ἑλλάς; Καὶ ἂν εἰς τούτων τὰ λάβῃ, δὲν θὰ ἀπέρχωνται οἱ ἄλλοι εἰς τὴν πρωτεύουσιν αὐτοῦ νὰ τὰ μελετῶσι;

Τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ ἐξ ἴσου ἄδικοί εἰσι καὶ αἱ κατὰ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἡμῶν νόμου ἐκφερόμεναι μομφαὶ ὡς ἀδίκου ἢ ὑπὲρ τὸ δέον αὐστηροῦ, διότι δὲν συγχωρεῖ τὴν ἐλευθερίαν ἐξαγωγῆν τῶν ἀρχαίων ἐξ Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐξεναντίας ὑπερβαίνει ἕνεκα τούτου τὴν λαθραίαν ἀναζήτησιν καὶ ἐξαγωγὴν αὐτῶν. Τοῦτο εἶναι δυστυχῶς ἀληθές. Ἀλλὰ τὸ κακὸν καθ' ἡμᾶς πηγάζει οὐχὶ ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐκ τῆς φιλοκτημοσύνης τῶν ἀλλοδαπῶν ἐκείνων, οἵτινες ὅπωςδὴποτε θέλουσι νὰ σφετερίζωνται τὰ ἀλλότρια, δελεάζοντες τοὺς ἡμετέρους ἀρχαιοκαπήλους νὰ παρέχωσιν αὐτοῖς λάθρα ἀντὶ χρημάτων ὅσα ἂν ἔχωσιν οὗτοι ἀρχαῖα· αὐτοὶ δὲ νὰ ἐξάγωσιν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, παραβιάζοντες τὸν ἡμέτερον νόμον διὰ τρόπον μάλιστα σκανδαλώδους, ἵνα μὴ τι τραχύτερον εἴπωμεν.

Πόσον δὲ τὸ λαθραῖον καὶ ἄτιμον τοῦτο ἐμπόριον βλάπτει καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τοὺς ἀγοραστὰς, γίνεται ἐνευθεν ἠθλον. Οἱ ἡμέτεροι ἀρχαιοκάπηλοι, ὧν ὁ ἀριθμὸς ὁσημέραι δυστυχῶς αὐξάνει ἀναλόγως τῆς φιλοκτημοσύνης τῶν ξένων, ἀναζητοῦντες κρύφα ὅπου δύνανται ἀρχαῖα, καὶ μάλιστα ἐν βίᾳ καὶ σκότει πολλάκις, συντρίβουσιν ἐκ τούτου τὰ ἀνευρισκόμενα, ἀποκρύπτουσι τὸν τόπον ὅπου εὕρισκουσιν αὐτά. — ὁ τῆς ἀνευρέσεως ὅμως τόπος ἔχει, ὡς γνωστὸν, οὐ μικρὰν ἀξίαν

ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. — Καὶ ὅπως πλείονα ὠφεληθῶσι, κατασκευάζουσιν αὐτοὶ κατὰ μίμησιν τῶν γνησίων κιβδηλα ἀγγεῖα καὶ ἀγαλμάτια, καὶ κρύφα πωλοῦσι τοῖς φιλαρχαίοις ξένοις ὡς γνήσια, ἐξαπατῶντες αὐτούς. Οὕτω δὲ μεταφέρονται καθ' ἐκάστην εἰς τὰ μουσεῖα τῆς ἐσπερίας καὶ βορείου Εὐρώπης πλεῖστα κιβδηλα ἀντὶ γνησίων ἀρχαίων. Τοιαῦτά εἰσι καθ' ἡμᾶς πολλὰ ὡς Ταναγραῖα δῆθεν πωληθέντα¹ καὶ πληροῦντα τὰ τῆς Εὐρώπης μουσεῖα¹), ἐφ' οἷς ἀγάλλονται οἱ ἀδρᾶ τιμῇ ἀγοράσαντες αὐτά. Οὕτω λοιπὸν βλάπτει ἡ ἄκαιρος αὕτη φιλοκτημοσύνη τῶν ξένων ἀρχαιοφίλων καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ βαλάντιον αὐτῶν, τρέφει τὴν ἐν Ἑλλάδι κιβδηλίαν καὶ αἰτία γίνεται καταστροφῆς τῶν ὀλίγων γνησίων ἀρχαίων, καὶ ἐπεκτείνει ὁσημέραι τὸ τῆς ἀρχαιοκαπηλίας ἐμπόριον, μολύνουσα δυστυχῶς οὐκ ὀλίγους τῶν ἡμετέρων, οἵτινες τὴν πρὸς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν φιλοχρηματιαν ῥοπὴν τῶν ἠδύναντο νὰ κορέσωσι μετερχόμενοι ἐντιμότερον καὶ ἄνευ βλάβης τῆς πατρίδος αὐτῶν ἐπιτήδευμα.

Ἡ τοιαύτη τῶν ἀλλοφύλων φιλοκτημοσύνη ἢ μᾶλλον ἀρπακτικότης πολλάκις καταφεύγει πρὸς κορεσμόν τῆς καὶ εἰς βίαια καὶ ὄλως βανδαλικά ἔργα. Οὐχὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐμάθομεν ὅτι ἀξιωματικοὶ καὶ ναῦται πολεμικῶν πλοίων φίλης δυνάμεως ἐξεληθόντες ἀφῆρπασαν ἐκ Δήλου ὅσα ἀρχαῖα ἠδυνή-

---

1) Καθ' ὃν χρόνον ἐκτυποῦνται ταῦτα, φίλος ἀρχαιολόγος, ἰκανῶς ἔμπειρος νὰ διαστέλλῃ γνήσια ἀπὸ κιβδηλῶν ἀγαλμάτια, γράφει ἡμῖν ἐκ Βιέννης ἀπὸ 26 ἀπριλίου τάδε· «Τὸ ἐξῆς γεγονός μ' ἔπεισε νὰ δυσπιστῶ περὶ τῶν ἐνταῦθα φημιζομένων εἰδωλίων τῆς Τανάγρας. Ἐβρέθη μοι ὅτι τὸ Münz-und Antiken Cabinet τῆς Βιέννης ἐκτήσατο νέαν συλλογὴν εἰδωλίων τῆς Τανάγρας. Ἐπορεύθη καὶ εἶδον μετὰ προσοχῆς τὴν ἐκ 14 εἰδωλίων συλλογὴν· ἐπίεσθη δ' ἐκ τῆς θέας, ὅτι πολλὰ τούτων εἶναι νέα καὶ κιβδηλα, ἐξεληθόντα τῶν ἐργοστασίων Ἀθηναίων. Πιστεύω δὲ ὅτι ταχέως θὰ ἔλθωσιν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀπάτης τῶν οἱ ἐνταῦθα ἀρχαιολόγοι, καὶ οὐχὶ μετὰ πολὺ θὰ θεωρῆται ὑπὸ τούτων ὡς ὑπόδειγμα ἀληθοῦς Ταναγραίας τέχνης μόνον ἢ ἐν Ἀθήναις συλλογῇ, ἢ ἡ ἀρχαιολογικῇ ἐταιρίᾳ συνήγαγεν, αὐτὴ ἀνασκάπτουσα τάφους ἐν Τανάγρα.»

θησαν καὶ ἤθελον, περιφρονοῦντες τοὺς ὀλίγους ἀσθενεῖς ἡμῶν ἀρχαιοφύλακας, καὶ ἀπήγαγον αὐτὰ ὅπου ἐβούλοντο, μάτην καταγγειλάσης τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως ὅπου ἔδει τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν καὶ ἀναιδῆ περιφρόνησιν τοῦ δημοσίου δικαίου. Ἄλλοι ἄλλοτε ἀρπάσαντες ὅσα ἠδύναντο, ἀπεπειράθησαν τελευταῖον καὶ διὰ πρίονος ν' ἀποκόψωσιν ἐκ δυσκινήτου μεγάλου μαρμάρου ὃ ἤθελον νὰ λάβωσι μεθ' ἑαυτῶν μέρος αὐτοῦ!

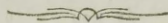
Ἄλλοι πάλιν χρήμασι δελεάζοντες τοὺς ἀπλουστέρους ἐκ τῶν ἡμετέρων, πείθουσιν αὐτοὺς νὰ καταβιβάζωσιν εἰς παραλίαν ἀρχαῖα μάρμαρα, ἃ ἀναβιβάζουσιν αὐτοὶ κρύφα καὶ ἐν σκότει τῆς νυκτὸς εἰς πολεμικὰ πλοῖα· ἡμεῖς δὲ μετ' ὀλίγον ἐκπληκτοὶ μανθάνομεν ὅτι γνωστόν τι ἀρχαῖον ἐκομίσθη εἰς τὸ μουσεῖον πρωτεύουσας μεγάλου Κράτους. Οὕτως ἀναιδῶς ἀποσπῶνται ἐνίοτε ἀρχαῖα οὐχὶ ἀπὸ τῆς θέσεώς των, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ μνημείου οὗ ἀποτελοῦσι μέρος, καὶ ἄγνωστα πόθεν προέρχονται καὶ συντετμημένα καὶ ἀτελῆ μεταφέρονται εἰς εὐρωπαϊκὰ μουσεῖα, οἱ δὲ περιγράφοντες καὶ δημοσιεύοντες αὐτὰ αἰσχύνονται ἢ φοβοῦνται νὰ εἴπωσι πῶς καὶ πόθεν προῆλθον αὐτά!

Πολλὰς ἄλλας τοιαύτας ἀθεμιτουργίας καὶ ἱεροσυλίας ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ὡς καὶ τοὺς ἐκτελεστάς αὐτῶν· ἀλλὰ τίς ἢ ἐντεῦθεν ὠφέλεια; Προσθέτομεν τοῦτο μόνον πρὸς τιμὴν τῶν ἀλλοφύλων ἐκείνων, οἵτινες λαβόντες τὴν ἄδειαν παρὰ τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως νὰ ἐκτελέσωσιν ἀνασκαφὴν τινὰ ἐν ἀρχαίᾳ πόλει καὶ ἐν γνωστοῖς μνημείοις σύμφωνα τῷ ἀρχαιολογικῷ ἡμῶν νόμῳ, παραβαίνοντες ὅμως τοῦτον καὶ τὸν λόγον τῆς τιμῆς των εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι, ὑπεξαίρουσιν ὅσα δυνηθῶσιν ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ἀρχαίων, καὶ εἴτα ἔχουσι τὸ θάρρος, ἵνα μὴ τι ἄλλο εἴπωμεν, καὶ νὰ δημοσιεύωσι πόθεν ἔκλεψαν αὐτὰ, διότι οὔτε αἰδῶ οὔτε φόβον ὡς εἰκὸς αἰσθάνονται, ὡς ἀνήκοντες εἰς ἔθνη μεγάλα καὶ ἰσχυρά, καὶ οὐδὲν ἔχοντες νὰ φοβηθῶσιν ἐκ τῶν οὕτως ἀδικουμένων ἀσθενῶν ἡμῶν.

Ἡ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἡμῶν νόμου αὐστηρότης οὐδαμῶς βλάπτει καθ' ἡμᾶς τὴν ἐπιστήμην, σκοπεῖ δὲ μόνον νὰ τηρή-

ση ἐν Ἑλλάδι πᾶν ὅ,τι ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ὑπάρχει ἢ καὶ ἐγκρύπτεται ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς, νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα μουσεῖον τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης καὶ κέντρον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης. Νομίζομεν δὲ ὅτι καὶ πᾶν ἄλλο ἔθνος θὰ ὠρέγετο νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸ κέντρον τῆς ἰδίας ἐγχωρίου τέχνης, ἂν ἠδύνατο. Διὸ οὐδόλως θέλομεν νὰ ἀκούωμεν ἂν ἀμαθεῖς καὶ βάρβαροι γείτονες λαοὶ ἀδιαφοροῦσι περὶ τῶν παρ' αὐτοῖς μνημείων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, διότι οὐδεμίαν ἔννοιαν καλοῦ καὶ τέχνης ἔχουσιν οὗτοι. Οὐδόλως μέλει ἡμῖν ἂν ἄλλοι λαοὶ ἀφίνουσιν ἐλεύθερον τὸ τῶν ἀρχαιοτήτων ἐμπόριον· διότι, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν τοῦτο ἀληθὲς περὶ οὗ ὅμως ἀμφιβάλλομεν, ἐνδέχεται οἱ λαοὶ οὗτοι ἄλλως νὰ σκέπτονται περὶ τῶν παρ' αὐτοῖς μνημείων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· ἐνδέχεται νὰ ἔχωσιν οὗτοι τὰ ἴδια μουσεῖα πλήρη ἀρχαιοτήτων, καὶ νὰ μὴ θέλωσι νὰ δαπανῶσι πρὸς ἀπόκτησιν ἄλλων. Ταῦτα οὐδόλως δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὑφ' ἡμῶν εἰς μίμησιν διὰ τοῖς ἤδη ρηθέντας λόγους. Θέλομεν δὲ μόνον νὰ μάθωμεν παρὰ τῶν μεμφομένων ἡμᾶς ἂν ἔθνος τι σοφὸν καὶ πεπολιτισμένον συγχωρῆ ἄλλοδαποῖς ν' ἀνασκάπτωσι κατ' ἰδίαν βούλησιν καὶ ἐλευθέρως ἐν τῇ ἑαυτοῦ χώρᾳ καὶ, ἀνευρίσκοντες οὗτοι τῆς ἐγχωρίου ἀρχαίας τέχνης ἔργα σπάνια καὶ μοναδικὰ, νὰ ἀποκομίζωσιν ἀλλαχοῦ ὡς ἐμπόρευμα, ἀπογομνοῦντες οὕτω τῶν κειμηλίων τῆς ἀρχαίας ἐγχωρίου τέχνης χώραν, ἔννοιαν ἔχουσιν καλλιτεχνίας, ἀρχαιολογίας καὶ τιμῶσιν τὰ παρ' αὐτῇ ἔργα τῶν προγόνων αὐτῆς, οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾧσι ταῦτα; Ὅταν οἱ μεμφομένοι ἡμᾶς δείξωσι τοιαῦτα παραδείγματα ἐλευθεριότητος καὶ ἀδιαφορίας περὶ τῆς ἰδίας πατρίδος των, τότε συγχωροῦμεν αὐτοῖς νὰ ἀποδοκιμάζωσι τὸν ἡμέτερον ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων ζῆλον.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ.

*Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κοινοποιηθεῖσαι
ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.*

Μάρτιος. (E. N.) 1881.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	752,38	χμ.
Μεγίστη »	760,39	(τὴν 24 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	745,63	(τὴν 22 ^{ην})

Θερμόμετρον ἐκ.

Μέση θερμοκρασία	12,82	
Μεγίστη »	20, 2	(τὴν 12 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	0, 6	(τὴν 18 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 7 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 41,18 χμ.),
ἀστραπῶν 1, βροντῶν 1. Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 13 ἡμέρας ΝΔ,
6 ΒΔ, 7 ΒΑ, 5 Ν.

Ἀπριλιος.

Βαρόμετρον.

Μέση θλίψις	750,75	
Μεγίστη »	757,16	(τὴν 18 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	744,32	(τὴν 21 ^{ην})

Θερμόμετρον.

Μέση θερμοκρασία	16,93	
Μεγίστη »	26, 3	(τὴν 8 ^{ην})
Ἐλαχίστη »	5, 8	(τὴν 16 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 8 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 3,84 χμ.).
Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 18 ἡμέρας ΝΔ, 1 Δ, 8 ΒΑ, 3 ΝΑ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ ΤΟΜ. Θ', ΤΕΥΧ. Δ'.

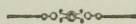
Σελ. 290	στίχ. 8.	Ἀντὶ στίχ.	Ἀνάγν. στίχ 4.
» 295	» 8.	» πείσαι	» σεῖσαι
» 296	» 6.	» βρέξαι	» βρέξοι
» »	» 18.	» τοὺς ἄλλους	» ὑπὲρ τοὺς ἄλλους
» »	» 27.	» σ', 4.	» σ'—η'.
» 297	» 11.	» γένος	» γένους
» 298	» 12.	» καταβαίνουσα	» καταβαίνουσαν
» 299	» 22.	» ἔθνη	» ἔθνη δὲ
» 300	» 5—6.	» γάρ που	» γάρ σου
» »	» 12.	» ᾧ μέχρι	» ᾧ μέλει

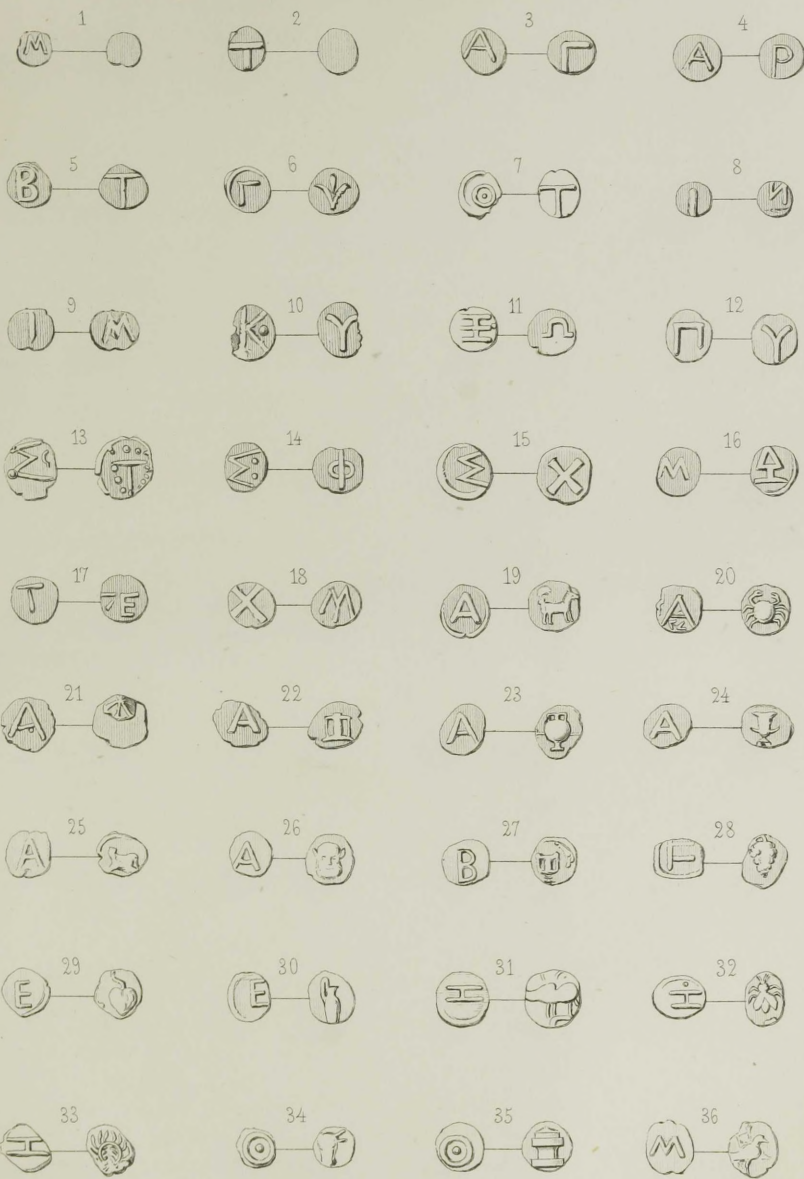
ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΝ Τῷ Θ' ΤΟΜῳ ΤΟΥ
ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

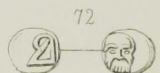
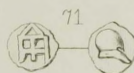
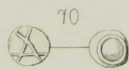
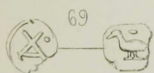
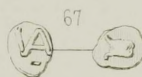
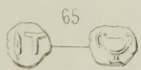
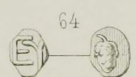
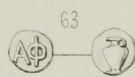
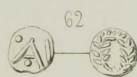
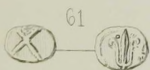
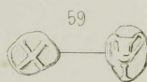
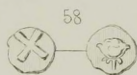
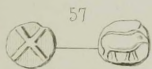
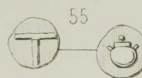
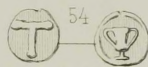
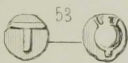
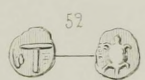
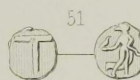
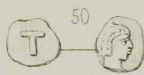
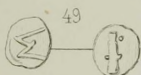
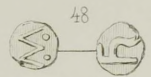
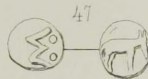
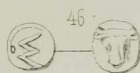
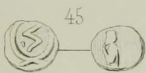
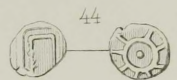
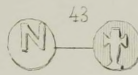
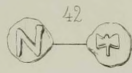
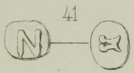
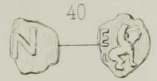
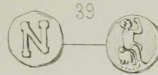
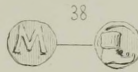
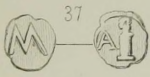
	σελ.
Νομισματικά σύμβολα, ὑπὸ Ἀχιλλέως Ποστολάκα, νομισματογνώμονος ἐν τῇ Ἑθνικῇ βιβλιοθήκῃ.	3
Προσθήκη εἰς τὸ περιέχον τὰ Νομισματικά σύμβολα ὡς ἀνωτέρω Ἀ. τεύχος, περὶ ἀρχαϊκῆς τιнос ἐπιγραφῆς Ἀττικοῦ ἀγγείου, ὑπὸ Στεφ. Α. Κουμανούδη, ἐν ἰδιαιτέρᾳ σελιδώσει ἐκ σελίδων 4 (1—4).	
Περὶ γενέσεως τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, ὑπὸ Περικλέους Γρηγοριάδου (συνέχεια καὶ τέλος.)	51
Περὶ τῆς τραγωδίας τοῦ Σαικσπείρου «Μάκβεθ» ἐκ τῶν τοῦ Paul Stapfer, ὑπὸ Δ. Βικέλα.	69
Περὶ τῆς λάρνακος τοῦ Κυψέλου (μετὰ τριῶν πινάκων), ὑπὸ Ἰωάννου Πανταζίδου.	114
Ὀπτικῆ ἀνωτέρα.—διπλῆ διάθλασις, ὑπὸ Δ. Στρούμπου, ...	130
Περὶ ἐπιστημονικῶν ὄρων, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.	139
Βιβλιογραφία. — Α'. Περὶ τῆς Collection de romans grecs en langue vulgaire et en vers, par Spyridion P. Lampros. Β'. Περὶ τῶν ἐλληνικῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἰω. Β. Τέλφου, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Βουδαπεσταίῳ Πανεπιστημίῳ. Γ'. Περὶ τῶν τοῦ Ἀντωνίου Μηλιαράκη περιγραφικῶν ὑπομνημάτων τῶν Κυκλάδων νήσων.—ὑπὸ Στεφάνου Α. Κουμανούδη	142
Quaestionum Ciceronianarum, ὑπὸ Σπυρίδωνος Βάση	155
Ἀρχαιολογικαὶ εἰδήσεις. — 1) Μεγάλῃ δωρεᾷ αἰγυπτιακῶν ἀρχαιοτήτων εἰς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον· 2) περὶ τῶν ἐν Χαιρωνείᾳ ἀνασκαφῶν τοῦ πολυανδρίου· 3) ἀνασκαφῆ τοῦ ἐν Πειραιεῖ ἀρχαίου θεάτρου· 4) ἀνεύρεσις ἀρχαίου ἐλληνικοῦ ναοῦ παρὰ τὸν Σκιλλοῦντα· — ὑπὸ Εὐθυμίου Καστόρην, ...	157
Χρυσοκόλλητον Μυκηναῖον ξιφίδιον, ὑπὸ Ἀθανασίου Α. Κουμανούδη, ...	162

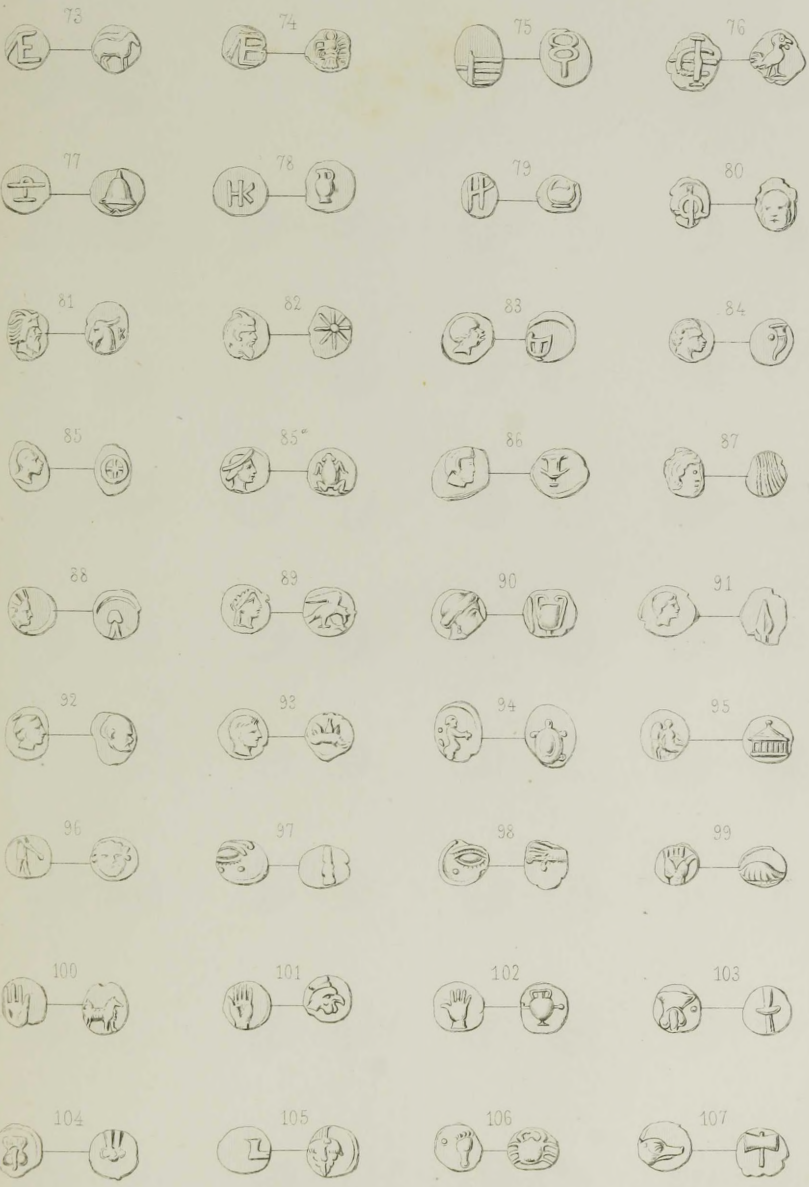
	σελ.
Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ὑπὸ Στεφάνου Α. Κουμανούδη, . . .	170
Βιβλία νεοφανῆ	σελ. 173, 322, 395
Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις . . .σελ.	176, 253, 325, 397, 476
Κριτικαὶ διορθώσεις εἰς ἀποσπάσματα τοῦ Στράβωνος· μέ- ρος δεύτερον, ὑπὸ Μαργαρίτου Γ. Δήμιτσα, ...	175
Ἀνέκδοτον τεμάχιον Εὐριπιδείου δράματος, ὑπὸ Στεφά- νου Α. Κουμανούδη, ...	197
Βιβλιοκρισίαι, ὑπὸ Στεφάνου Α. Κουμανούδη. — Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα, τόμος β', ὑπὸ Σπυρ. Π. Λάμπρου, ...	201
Ἡμάρτημένης ἐρμηνείας ἐπανόρθωσις, ὑπὸ Σπυρ. Βάσση, . . .	207
Περὶ τριῶν στίχων τοῦ Δάντου, ὑπὸ Στ. Δ. Βάλβη, ...	209
Ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς ἀνέκδοτοι, ὑπὸ Στ. Α. Κουμανούδη	232
Πρόγραμμα τῶν ἐπὶ τὸ Ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1880 — 81 διδαχθησομένων ἐν τῷ ἐθν. πανεπιστημίῳ μαθημάτων	242
Ἀλέξιος Α'. ὁ Κομνηνός, Εὐθύμιος ὁ Ζιγαβηνός καὶ οἱ αἰ- ρετικοὶ Βογομίλοι, ὑπὸ Ν. Καλογερά, ...	255
Ἐνίων τῶν Φωτίου τοῦ πατριάρχου ἐπιστολῶν διαφέρον- τα ἀναγνώσματα καὶ Γνωστικοῦ τινος ἐπιστολαὶ ἐξ πρὸς τὸν μάγιστρον Ἀντιοχείας Νικηφόρον τὸν Οὐρα- νὸν, ὑπὸ Ι. Σακκελίωνος, ...	285
Qnaestionum Ciceronianarum, Pars II, ὑπὸ Σπυρί- δωνος Βάσση, ...	301
Ἐπιγραφή ἐκ Φαρῶν, ὑπὸ Π. Α. Κομνηνοῦ, ...	306
Ἐπιγραφή ἐκ Θήρας ἀνέκδοτος, ὑπὸ Ἐμμ. Ἰωαννίδου, Ἄμοργίνου, ...	308
Ἐπιγραφή Λαμψάκου ἀνέκδοτος, ὑπὸ Στ. Α. Κουμανούδη,	312
Ἐπιγραφαὶ Βοιωτίας ἀνέκδοτοι, Α'. Χαϊρωνείας, ὑπὸ Π. Σταματάκη, ...	319
Ἀρχαιολογικαὶ εἰδήσεις, ὑπὸ Εὐθ. Καστόρχη . . . . .σελ.	321, 392
Περὶ τῶν ἐν τῇ συνηθείᾳ παρατακτικῶν συνθέτων τῶν παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς γραμματικοῖς dvandva καλουμένων, ὑπὸ Νικολάου Δοσίου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας, . .	327
Διορθώσεις εἰς Σοφοκλέα καὶ εἰς τὰ ἀποσπάσματα τῶν	

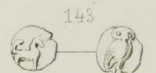
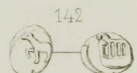
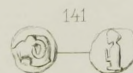
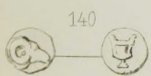
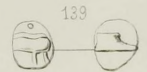
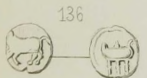
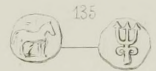
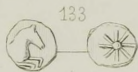
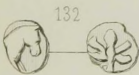
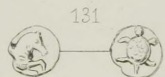
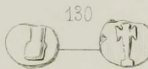
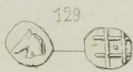
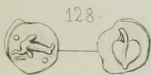
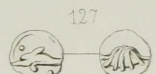
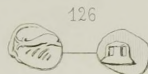
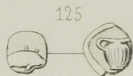
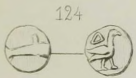
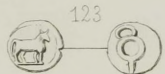
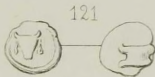
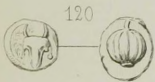
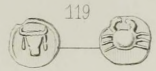
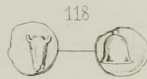
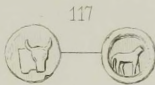
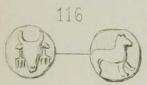
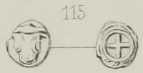
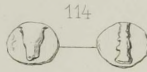
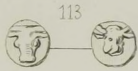
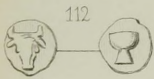
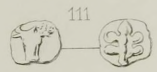
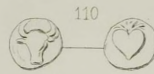
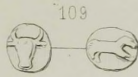
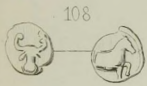
	σελ.
τραγικῶν ποιητῶν, ὑπὸ Πέτρου Ν. Παππαγεωργίου, .	333
Ἔρευναί ἐν τῷ πολυανδρῷ Χαιρωνείας, ὑπὸ Λαζάρου Φυ- τάλη, ἀγαματοποιῦ, ...	347
Ἐπιγραφαὶ Βοιωτίας ἀνέκδοτοι, ὑπὸ Π. Σταματάκη, . . .	353
Δευτέρα ἔκδοσις τῶν ἐκ Λαμψάκου ἐγγραμμάτων λίθων καὶ ἐπιγραφή Λήμνου, ὑπὸ Στ. Α. Κουμανούδη, ...	364
Ἑρμηνευτικὰ καὶ κριτικὰ εἰς τὸν Οἰδίποδα τύραννον τοῦ Σοφοκλέους, ὑπὸ Σπυρίδωνος Γ. Παναγιωτοπούλου, ἀποφοίτου τῆς φιλολογίας, ...	373
Quæstionum Ciceronianarum, Pars III, ὑπὸ Σπυρί- δωνος Βάση, ...	388
Οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ὑπὸ Περικλέους Γρηγοριάδου, 399	399
Περὶ τῆς ἐν τῷ οἴκῳ λατρείας τῶν θεῶν παρ' Ἕλλησι, ὑπὸ Εὐθ. Καστόρχη, ...	416
Μετάπτωσις ἐπιθέτου εἰς ὄνομα κύριον, ὑπὸ Γ. Ν. Σωτηρίου, 448	448
Ὁ Πλουτάρχειος κώδιξ τῆς Μαδρίτης, ὑπὸ Σ. Κ. Σακελ- λαριάδου, καθηγητοῦ, ...	449
Σταθμολογικαὶ σημειώσεις, ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κερα- μέως, ...	454
Ἀνασκαφαὶ ἐν Τανάγρα καὶ Ἐπιδαύρῳ, ὑπὸ Π. Σταμα- τάκη καὶ Π. Καθαδία, ...	458
Ἀνασκαφαὶ ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας, ὑπὸ Ε. Κ., . . .	466
Ἐλεγχος ἀδίκων μομφῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ Εὐθυ- μίου Καστόρχη, ...	467

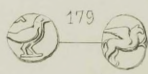
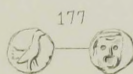
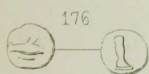
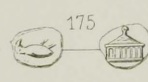
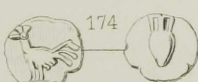
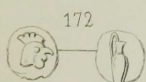
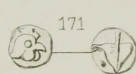
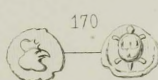
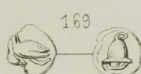
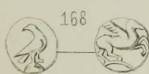
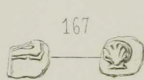
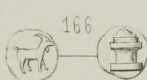
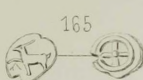
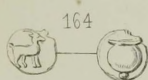
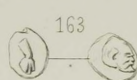
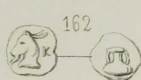
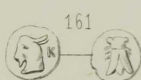
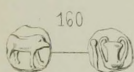
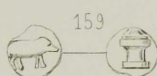
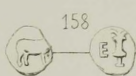
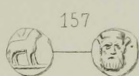
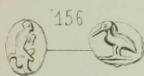
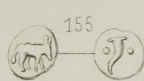
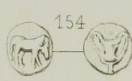
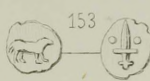
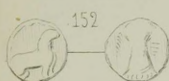
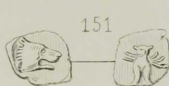
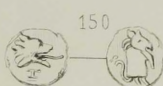
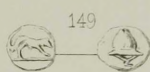
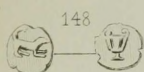
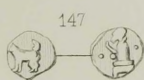
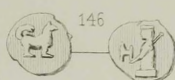
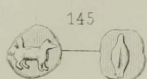
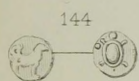

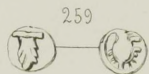
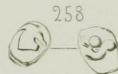
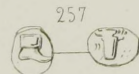
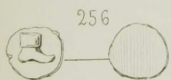
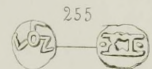
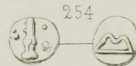
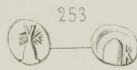
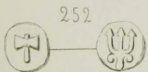
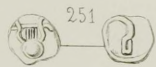
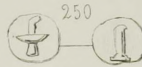
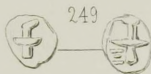
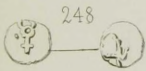
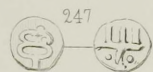
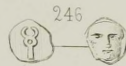
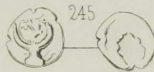
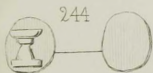
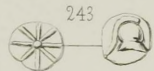
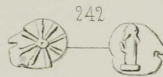
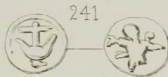
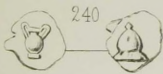
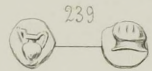
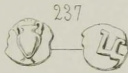
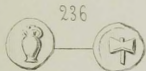
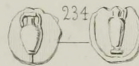
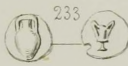
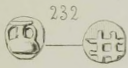
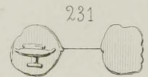
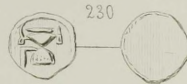
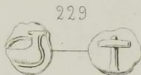
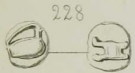
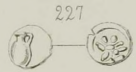
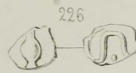
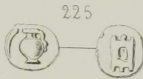
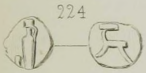
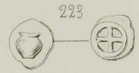
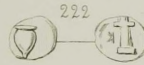
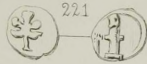
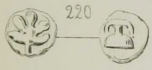

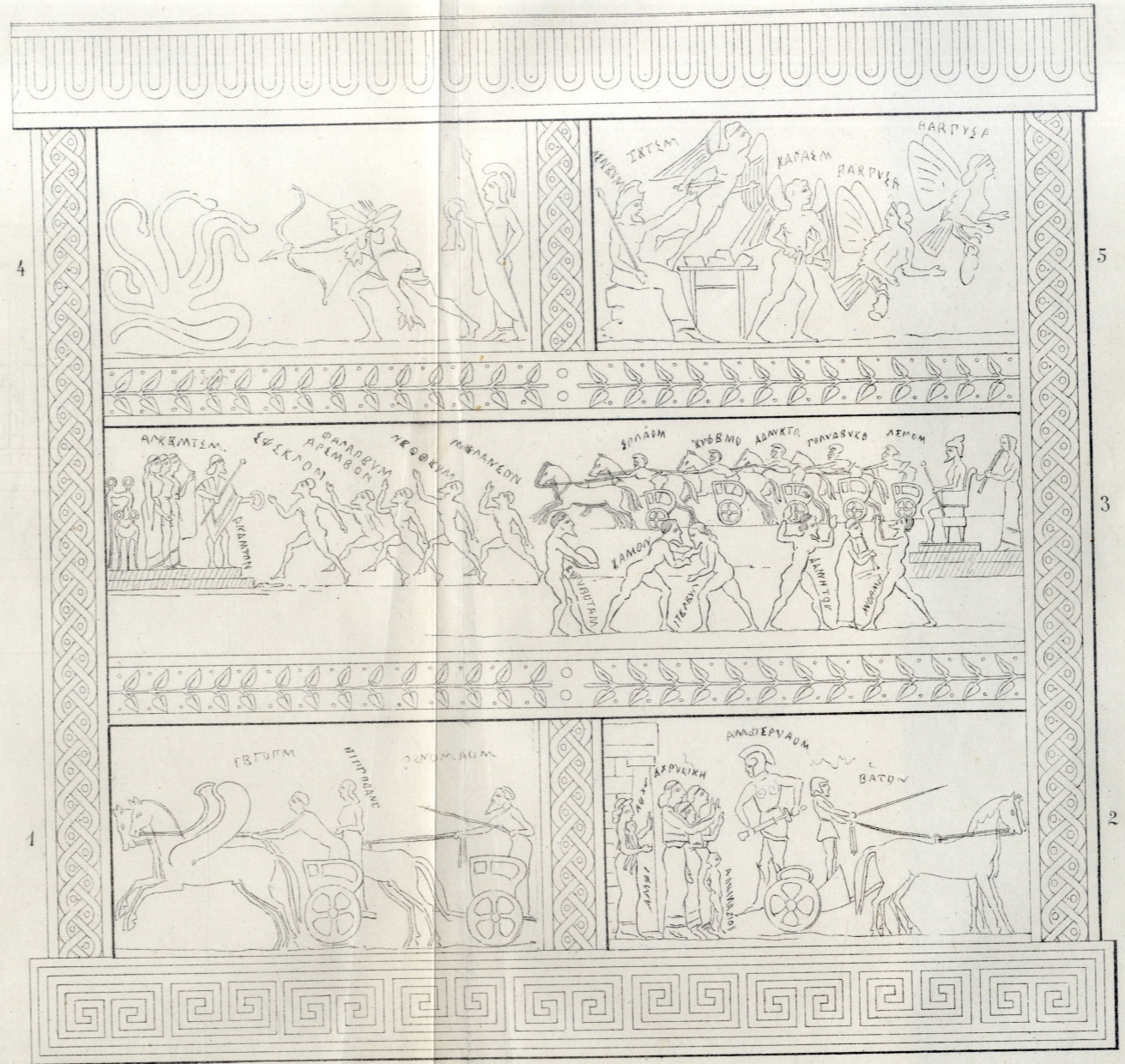
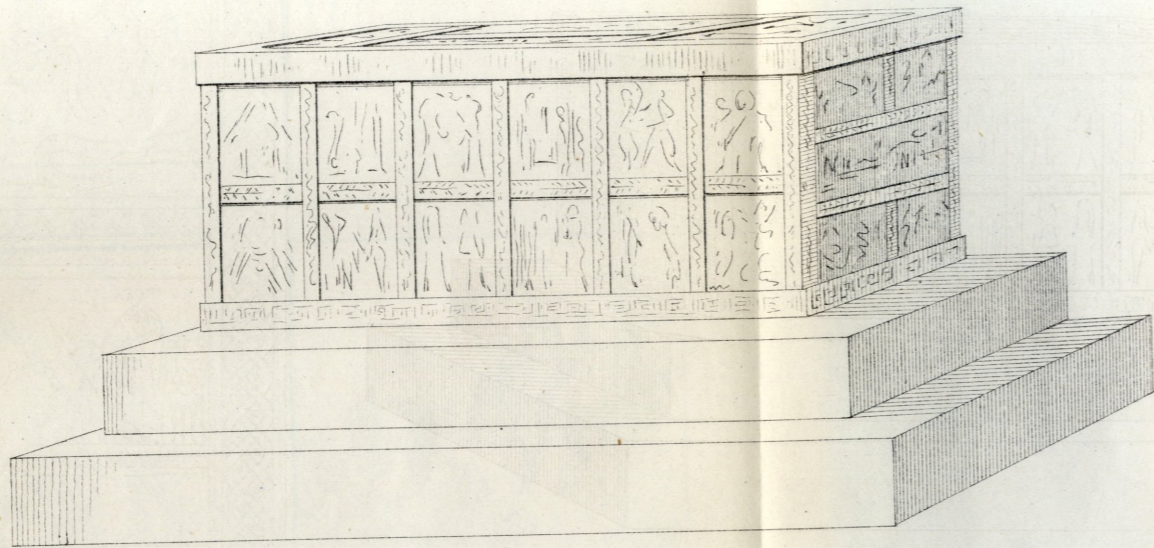

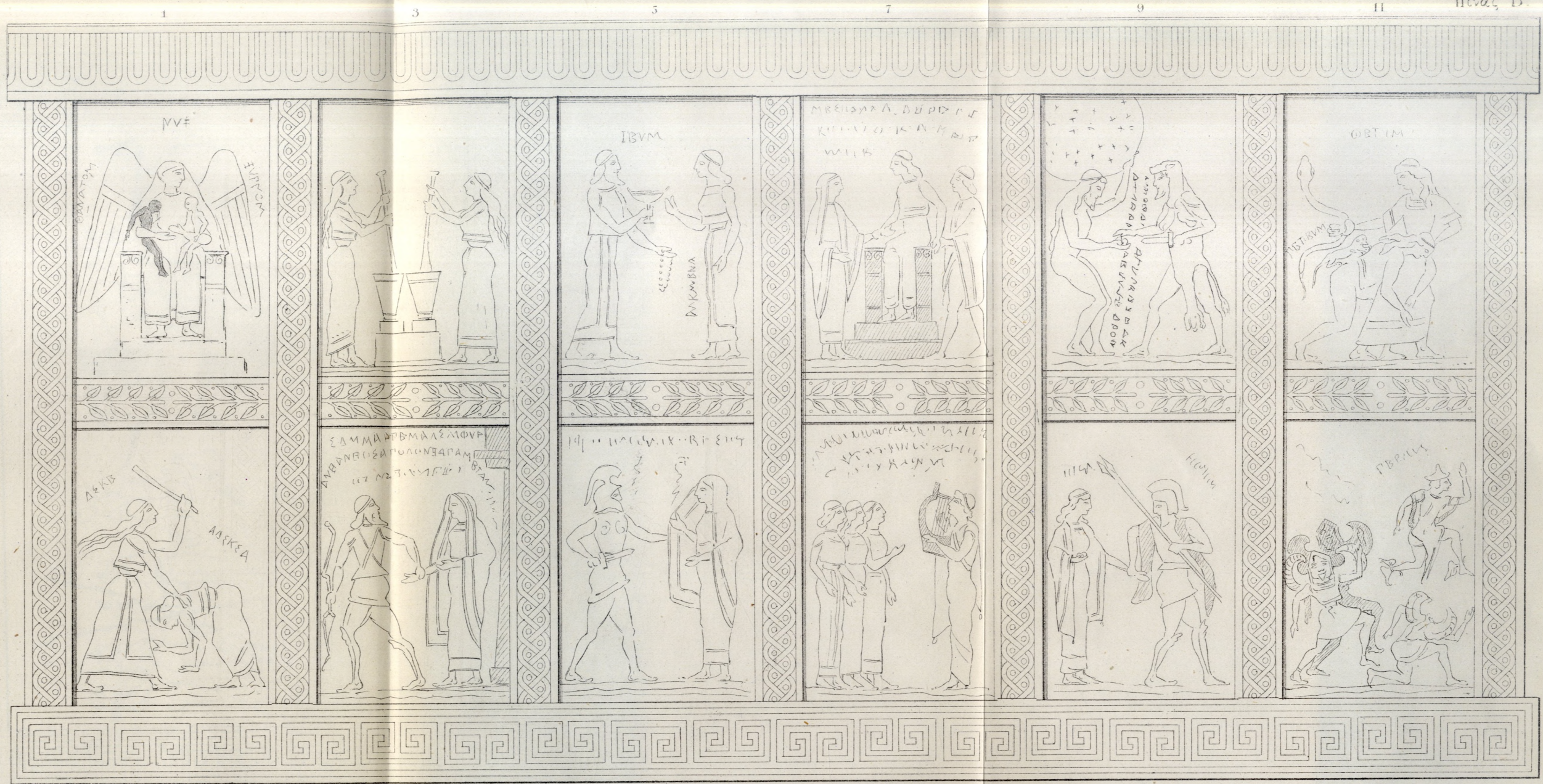

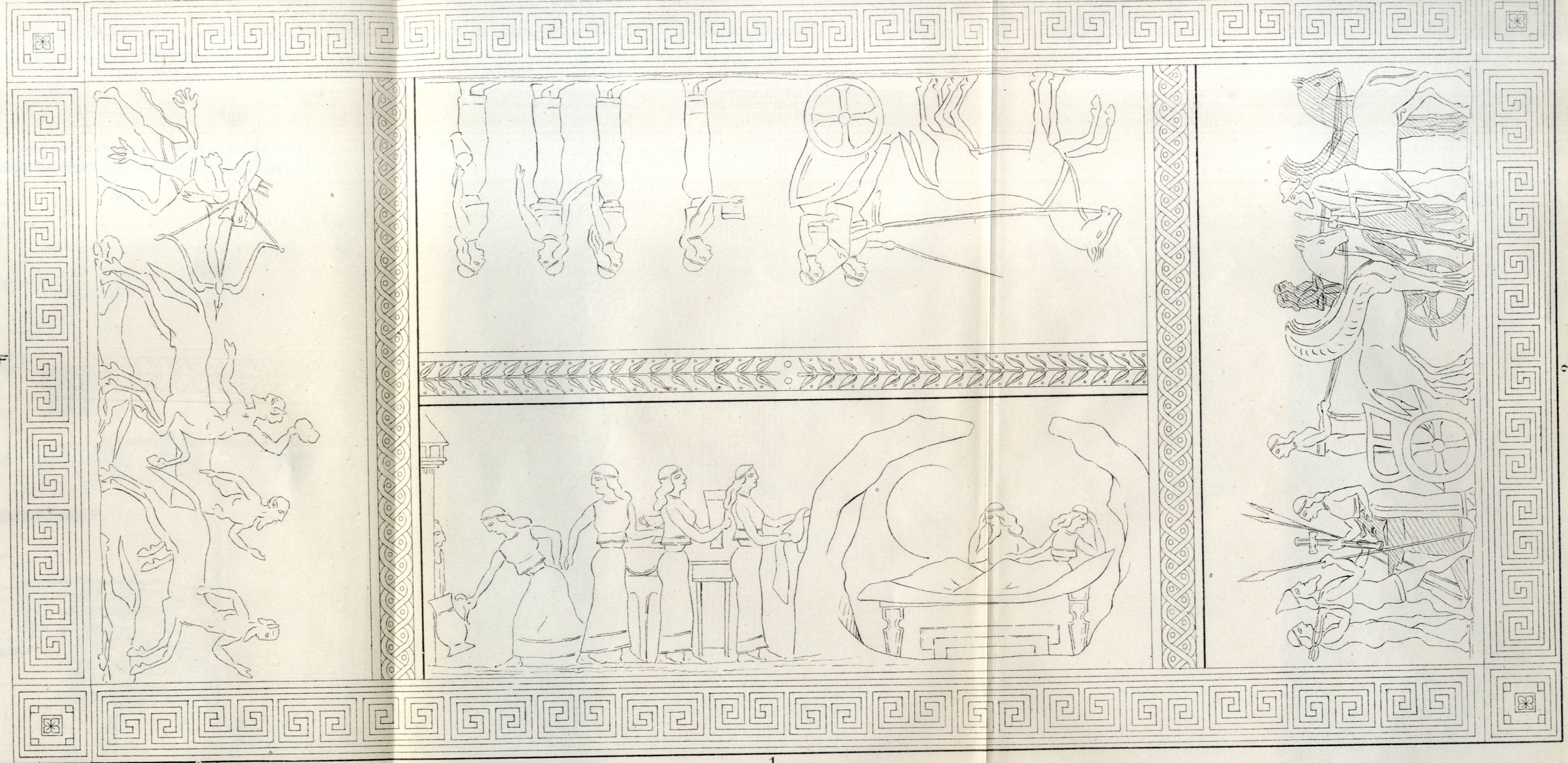
- 1) Οὐράτος δῖνων Τεγία.
- 2) Ἀγριαδῶν οὐία υἱ.
- 3) Ἄγῶν ἐπὶ Τεγία.
- 4) Ἐραυγῆς κροφῶν ἴδῶν.
- 5) Πυρεῖς μαι' οὐ τῶδες τοῦ Ποσειῶν δῖνων υἱοῦ
εἰς Ἄσωνίας.

- 1. Νύξ γέροντα τὸν Δάραρον καὶ Ἰόνον.
- 2. Διώνη καὶ Ἀδριανία.
- 3. Δύο γυναικες, φασημαίκες.
- 4. Ἰσὰς ἄγων Μάχωνόων.

- 5. Ζεὺς καὶ Ἁγυιόων.
- 6. Μενέλαος ἐπιτιθέμενος Ἐπόνη.
- 7. Ἀνδρεία ἐπιτίθειον, Ἰδίων, Ἀφροδίτην.
- 8. Ἀπόλλων καὶ Μανδαί.

- 9. Ἄρης καὶ Ἡρακλῆς.
- 10. Ἐρωτύπος καὶ Ἀφροδίτην.
- 11. Ἰσχυρὸς καὶ Πέτρος.
- 12. Τροχόνος δάστυνοςαι Τροχόα ἀετιόωνον.

1. Οὐροσεὶς παρὰ Νηῶν καὶ ἐξάκουσαι.
 2. Πέρις περὶ Μηνίδων ἐπὶ οὐροσίδων παυβάρουσαι
 καὶ ὄζα παρὰ Νηαίων καὶ ὁ νεύρανος Νειγῶν

3. Νησινᾶ ἐπαύρουσα ἐπὶ τοῖς ἄπυροῖς.
 4. Νηαυγῆς ροφεῖων νεύρανοσ τοῖς ἐπὶ καὶ
 ἀνευροῖς ἀνείων.

Πλάτος
12,45

65 65

65

65 65

65

80

85

Μήκος
22,55

365

375

1,30

1,40

65 65

